

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI

DOKTORA TEZİ

SUUDİ ARABİSTAN'IN GÜVENLİK STRATEJİSİ
2000-2020

Sibel BÜLBÜL PEHLİVAN
2502150247

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Yunus KAYA

İSTANBUL 2021

ÖZ

SUUDİ ARABİSTAN'IN GÜVENLİK STRATEJİSİ

2000-2020

Sibel BÜLBÜL PEHLİVAN

Tek kutuplu bir uluslararası sistemde devletlerin nelerden etkilenecek güvenlik politikalarını belirlediklerinin ele alınacağı çalışmamızda güç dağılımının devlet davranışlarını belirlemede etkili olduğu genel bir varsayım olarak ele alınmaktadır. Tek kutuplu sistemde ortada tek bir küresel aktör vardır ve bu aktörün bölge politikaları, bölgesel güçler için önemli olmaktadır. Bölgesel güçlerin güvenlik stratejileri için ise sistemin yanı sıra bölgesel güçler ve iç tehditler de ana belirleyicilerdendir. Bölgesel güçlerin güvenlik stratejilerini özellikle de ana tehdidini belirleyen asıl etken sistemin yapısından dolayı Süper Gücün bölge politikaları olsa da öncelikli tehdidini ise iç tehditleri belirlemektedir. Bu tehditlere karşı stratejisini ise iç tehditlerle ilişkili bir dış tehdit olması şekillendirmektedir. Bölgesel güçler için devlet davranışlarını belirleyen etken böylece sistem, iç ve bölgesel tehditler olarak incelenmektedir.

Güvenlik stratejilerini belirleyen devlet davranışları, Suudi Arabistan Rejimi'nin güvenliği noktasında, rejimine tehdit olarak gördüğü unsurların en başında yapısal özelliklerinden kaynaklı iç tehditlerinin yer aldığı düşünülmektedir. Bu yüzden de güvenlik tehditleri ile mücadele noktasında Suudi Arabistan, öncelikle iç tehditleriyle ilişkili bir dış tehditle ittifak kurma yöntemini seçerek çift-dengeleme stratejisini kullanmakta oluşu ele alınmaktadır. Böylece Rejim'i için asıl tehdit olan iç tehdidi ilişkili dış tehditle yatıştırarak asıl dış tehdide odaklanma fırsatı bulmaktadır. Bu çalışmada, Suudi Arabistan'ın rejimin güvenliği noktasında tehdit olarak gördüğü unsurlar süper gücün bölge politikaları ile ilişkilendirilerek 2000-2010 yılları 2010-2020 yılları olmak üzere iki farklı dönemde sistem, bölgesel ve iç siyaset olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Orta Doğu, Uluslararası Güvenlik, Suudi Arabistan

ABSTRACT

SECURITY STRATEGY OF SAUDI ARABIA

2000-2020

Sibel BÜLBÜL PEHLİVAN

In our study, which will discuss how states determine their security policies in a unipolar international system and how they are affected, it is considered as a general assumption that power distribution is effective in determining state behavior. In the unipolar system, there is only one global actor, and its regional policies are important for regional powers. For the security strategies of regional powers, besides the system, regional powers and internal threats are the main determinants. Although the main factor that determines the security strategies of regional powers, especially the main threat, is the regional policies of the Super Power due to the structure of the system, the primary threat is determined by internal threats. Its strategy against these threats is shaped by the presence of an external threat associated with internal threats.

The factor that determines state behavior for regional powers is thus considered as system, internal and regional threats. Among the state behaviors that determine security strategies, it is thought that the Saudi Arabian Regime's internal threats originating from its structural features are at the forefront of the elements that it sees as a threat to its regime. Therefore, in order to combat security threats, it is discussed that Saudi Arabia uses the double-balancing strategy by choosing the method of forming an alliance with an external threat, primarily related to its internal threats. Thus, he finds the opportunity to focus on the main external threat by pacifying the internal threat, which is the main threat to his regime, with the associated external threat. In this study, the elements that Saudi Arabia sees as a threat to the security of the regime will be associated with the regional policies of the superpower and the system will be examined as regional and domestic politics in two different periods, between the years 2000-2010 and 2010-2020.

Keywords: International Relations, Middle East, International Security, Saudi Arabia

ÖN SÖZ

Bölgesel güçlerin güvenlik politikalarının analiz edildiği bu çalışmada, sistemin yapısı tek kutuplu olarak ele alınmıştır. Bölgesel güçlerin devlet davranışları ise hâkim yaklaşımların yanı sıra çok yönlü dengeleme stratejisi göz önünde bulundurularak sistem, bölge ve iç siyaset merkezinde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede çalışmanın ana iddiası; tek kutuplu bir sistemde bölgesel güç olan bir devletin var olan tehditlere karşı oluşturduğu güvenlik stratejisi bağlamında kurduğu ittifak ilişkileri, süper gücün bölge politikalarına, bölge devletlerinin stratejik hedeflerine ve devletin sahip olduğu iç tehditlere bağlılıkla açıklanmaktadır. Bu kapsamda çalışmada; öncelikle süper gücün bölge politikalarına, ardından bölgesel gücün bölgede iç tehditleriyle ilişkili bir dış tehdidine değinilerek gerçekleştirdiği “omnibalancing” (çift-dengeleme) stratejisine işaret edilmektedir. Kullanılan stratejinin genellenebilmesi ve kıyaslanabilmesi için ise 2000-2010, 2010-2020 dönemleri baz alınarak devlet davranışları, ana tehdit ve öncelikli tehdit bağlamında anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Şüphesiz bir tez yazmak çok meşakkatli ve birçok zorlukları olan bir süreç fakat insanın ona destek olan, yol gösteren, bıraktığında başlamak için nedenler sunan eşi, dostu, ailesi ve arkadaşı varsa aslında bu süreç bir o kadar kolay ve bir o kadar zevkli bir süreçtir... Yorgunluktan artık ne okuduğumu ve ne yazdığımı anlamadığım bir süreçte, “Bir kahve molası ver!” diyerek ayılmamı sağlayan ve bütün eğitim hayatım boyunca hiçbir zaman desteğini esirgemeyen eşim Zekeriya Pehlivan’a teşekkür ederim. Ufacık elleri ve kocaman yürekleri ile annelerinin tezlerine ve tez süreçlerine tanıklık eden sıcacık yürekleriyle ruhuma iyi gelen oğullarım Ali İmran ve Yahya Selim’e minnetlerimi sunuyorum.

Beni doğurup yetiştiren, bütün eğitim hayatım boyunca elini ve desteğini hiç üstümden çekmeyen annem Kezban Bülbül’e ve bu süreçte anlayışı ve sabrından dolayı babam Kazım Bülbül’e minnetlerimi bir borç biliyorum. Bu tezi yazdığım süreç boyunca takıldığım her konuda bana yardımcı olan, beni her konuda destekleyen ve süreci tamamlamamda en büyük paya sahip olan tez danışmanım Prof. Dr. Yunus Kaya’ya tüm desteği ve ilgisi için teşekkür ederim. Tez danışman jürimde bulunan

Doç. Dr. Hasan Basri Yalçın ve Doç. Dr. M. Hilmi zev’e süreç içerisinde verdikleri fikirler, yaptıkları yapıcı eleştirilerden dolayı minneti bir borç bilirim. Gerek psikolojik gerekse bilfiil destekleri için arkadaşlarım Alper Torun, Serhat Saru, İberia Aydın ve Recep Yalçın’a desteklerinden ve emeklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

İSTANBUL 2021

SİBEL BÜLBÜL PEHLİVAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİK LİSTESİ	x
HARİTA LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
1. Tezin Kavramsal Çerçevesi ve Alt İddiaları	5
2. Geliştirilen İddialar ile Örnek Olay Olarak Suudi Arabistan	14
3. Tezin Literatüre Katkısı ve Tezin Önemi	20
4. Tezin İçeriği	23
5. Tezin Sınırlılıkları	24
6. Çalışmanın Yöntemi ve Arka Plan	26
6.1. Çalışmanın Yöntemi	26
6.2. Analiz Düzeyi	27

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEK KUTUPLU SİSTEMİN YAPISI, ÖZELLİKLERİ VE DEVLET DAVRANIŞLARI.....	34
1.1. Tek Kutuplu Uluslararası Sistemin Doğası.....	34
1.2. Tek Kutuplu Sistemde Devletlerin Kapasite Dağılımı	37
1.2.1. Tek Kutuplu Sistemde Süper Güç ve Büyük Güçlerin Özellikleri	39
1.2.2. Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Güçlerin Özellikleri	42
1.3. Tek Kutuplu Sistemde Güç Dengesi	44
1.4. Uluslararası Sistemin Koşullarıyla Güvenlik Tanımı	45
1.5. Tek Kutupluluğun Devlet Davranışları Üzerindeki Etkisi.....	53
1.5.1. Süper Gücün Güvenlik Stratejisini Etkileyen Etmenler	59
1.5.1.1. Süper Gücün Grand Stratejisi ve Yaklaşımları	62
1.5.2. Bölgesel Gücün Güvenlik Stratejisini Etkileyen Etmenler.....	69
1.5.2.1. Dış Etkenler.....	69

1.5.2.2. İç Etkenler	71
1.5.2.3. Rakip Bağlılıklar	72
1.5.2.4. Devlet Yapısı.....	75
1.5.2.5. Rantiyer Devlet Olma Özelliği.....	79
1.6. Tek Kutuplu Sistemde İttifak Teorisi ve Seçenekleri	84
1.6.1. Dengeleme Stratejisi (Balancing)	92
1.6.2. Peşine Takılmacı Dengeleme (Bandwagoning).....	96
1.6.3. Çift-Dengeleme Stratejisi (Omnibalancing)	100
1.7. Kavramsal Çerçeve Işığında İddiaların Test Edilmesi	113
İKİNCİ BÖLÜM	
2. BİR OMNIBALANCING ÖRNEK OLAYI OLARAK SUUDİ	
ARABİSTAN	119
2.1. Suudi Arabistan'ın Bölgesel Güç Olma Özellikleri.....	120
2.2. Suudi Arabistan'ın Güvenlik Stratejisini Etkileyen Özellikleri	133
2.2.1. Rakip Bağlılıklar.....	134
2.2.2. Devlet Yapısı	143
2.2.3. Rantiyer Devlet Olma Özelliği	153
2.3. Suudi Arabistan'ın Güvenlik Merkezi	159
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. SUUDİ ARABİSTAN'IN 2000-2010 GÜVENLİK STRATEJİSİ	165
3.1. Suudi Arabistan'ın Dış Tehditleri.....	167
3.1.1. Suudi Arabistan'ın Küresel Tehditleri	167
3.1.1.1. ABD'yi Süper Güç Yapan Özellikler	167
3.1.1.2. ABD'nin Grand Stratejisi ve Bölge Politikaları-Aktif Angajman Stratejisi	171
3.1.2. Suudi Arabistan'ın Bölgesel Tehditleri	176
3.1.2.1. İran	176
3.2. Suudi Arabistan'ın İç Tehditleri.....	178
3.3. Suudi Arabistan'ın Tehditler Karşısında İttifak İlişkilerinin ve Dengeleme Politikalarının Analizi (2000-2010)	183

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SUUDİ ARABİSTAN’IN 2010-2020 GÜVENLİK STRATEJİSİ	197
4.1. Suudi Arabistan’ın Dış Tehditleri.....	200
4.1.1. Suudi Arabistan’ın Küresel Tehditleri.....	200
4.1.2. Suudi Arabistan’ın Bölgesel Tehditleri	204
4.1.2.1. İran Tehdidi.....	207
4.1.2.2. Müslüman Kardeşler Tehdidi.....	212
4.1.2.3. Bahreyn’de Karşı Devrim Tehdidi.....	217
4.1.2.4. Suriye’de Devrim Tehdidi	222
4.2. Suudi Arabistan’ın İç Tehditleri.....	227
4.2.1. Liberal Reformcular ve Şiiler	227
4.3. Suudi Arabistan’ın Tehditler Karşısında İttifak İlişkilerinin ve Dengeleme Politikalarının Analizi (2010-2020)	234

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SUUDİ ARABİSTAN’IN TEHDİTLER KARŞISINDA KULLANDIĞI YÖNTEMLER	245
5.1. Protestoların Yayılmasını Önleme.....	248
5.2. ABD Ortaklığı.....	253
5.3. Silahlanma Yöntemi	262
SONUÇ.....	278
KAYNAKÇA	285
EKLER.....	340
ÖZ GEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Orta Doğu Enerji Kaynakları Rezervi ve Dünyadaki Oranı	125
Tablo 2. Suudi Arabistan’da Üretilen Petrol Tipleri ve Petrol Sahalarının Üretim Miktarları (2020)	127
Tablo 3. Orta Doğu Bölgesi Askerî Güç Dağılımı (2020)	131
Tablo 4. Suudi Arabistan’ın Bölgesel Güç Dağılımındaki Konumu (2020)	132
Tablo 5. Orta Doğu Bölgesi’nde Bölgesel Güçlerin Savunma Harcamaları (2015-2020)	133
Tablo 6. Suudi Arabistan Tarafından Algılanan Tehditler ve Uygulanan Politikalar	166
Tablo 7. Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Gücün Güvenlik Stratejisi Etkenleri (2000-2010)	167
Tablo 8. Dünya’nın En Geniş Sınırlara Sahip İlk Beş Ülkesi (2020)	168
Tablo 9. Dünya’nın En fazla Nüfusa Sahip İlk Beş Ülkesi (2020)	169
Tablo 10. Süper Güç Olan ABD ve Büyük Güçlerin Millî Gelirleri 2000-2020	169
Tablo 11. Süper Güç ABD ve Büyük Güçlerin Savunma Harcamaları, Savunma Harcamalarındaki Payı ve Harcamaların GSYH’ya Oranı 2000-2010	170
Tablo 12. Suudi Arabistan Tarafından Algılanan Tehditler ve Uygulanan Politikalar	198
Tablo 13. Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Gücün Güvenlik Stratejisi Etkenleri (2010-2020)	200
Tablo 14. 2020 Yılı İtibarıyla İran’ın Balistik Füze Kapasitesi	208
Tablo 15. 2015-2019 Yılları Arasında En çok Silah İhraç-İthal Eden Ülkeleri İhracat-İthalattaki Payları	264
Tablo 16. 2015-2019 Yılları Arasında En Çok Silah İthal Eden Ülkeler - İthalattaki Oranı Ana Silah Sağlayıcıları	265
Tablo 17. Suudi Arabistan’ın Temel Askerî Parametreleri	271
Tablo 18. Rantiyer Devlet Teorisinin Gelişim Aşamaları	345

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Heterojenlik ile Rejim’e yönelik iç güvenlik tehdidi arasındaki ilişki.....	77
Grafik 2. 2018 Yılı Dünya Petrol Rezervinin Ülkelere Göre Dağılımı ve Toplam Rezerv	124
Grafik 3. Uluslararası Ağır Silah Transfer Trendleri 1980-2019.....	263
Grafik 4. SIPRI Silah Transfer Bilgileri	267
Grafik 5. 2019’da En çok Askerî Harcama Yapan Ülkeler (milyar ABD doları) ..	269
Grafik 6. Dünyanın En Fazla Zırhlı Araç Gücüne Sahip İlk Altı Ülkesi ve Zırhlı Araç Sayısı	274
Grafik 7. Karşılaştırmalı Topçu Gücü Sıralaması (minimum 120 mm kalibreli ağır top sistemleri).....	275

HARİTA LİSTESİ

Harita 1. Suudi Arabistan Petrolünün Taşınma Güzergâhları	129

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFV	: Zırhlı savaş aracı
APC	: Zırhlı personel taşıyıcı
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CVE	: Şiddet İçeren Aşırılıkla Mücadele
DC	: District of Columbia
Etidal	: Aşırılıkçı İdeoloji ile Mücadele Merkezi
G. Kore	: Güney Kore
GFP	: Küresel silah gücü
GSYH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
H.	: Hazreti
ICS	: Entegre Ülke Stratejisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
İİT	: İslam İşbirliği Örgütü
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
MÖ	: Milattan önce
MRAP	: Mayın'a Dayanıklı, Pusu Korumalı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NSA	: Ulusal Güvenlik Ajansı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
RSAF	: Suudi Kraliyet Hava Kuvvetleri
RSNF	: Suudi Kraliyet Deniz Kuvvetleri
SAMA	: Suudi Arabistan Para Ajansı
SAMI	: Suudi Arabistan Askerî Sanayi
SCAF	: Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi
SIPRI	: Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
Saudi Aramco	: Suudi Arabistan Petrol Şirketi
THAAD	: Bölge Yüksek İrtifa Hava Savunması

TİFA : Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması
UEA : Uluslararası Enerji Ajansı
vb. : Ve benzeri

GİRİŞ

Bu çalışma bölgesel güçlerin güvenlik politikaları üzerine bir analiz çalışmasıdır. Bu devletlerin özellikle tek kutuplu bir uluslararası sistemde hangi faktörlerden etkilenecek güvenlik politikalarını belirledikleri ele alınacaktır. Uluslararası sistemdeki güç dağılımının devlet davranışlarını belirlemede etkili olduğu genel bir varsayım olarak kabul edilecek ve bu tek kutuplu bir sistemin bu devletler üzerine kendine has etkisi olduğu fikri üzerinden bu etkinin ne yönde olduğu ve diğer faktörlerle nasıl bir etkileşime girdiği konusu tartışılacaktır. Bu yüzden öncelikle tımdengelim yöntemiyle sistem, sistemin yapısı, birimler ve etkileşim şekilleri tanıtılacak genel varsayımlardan özelleştirmiş varsayımlara geçiş yapılacaktır. Bu bağlamda öncelikle uluslararası “sistem”, belli bir yapı altında egemen devletlerin birbirleriyle bağımsız olarak etkileşim hâlinde bulunduğu alanın tamamı olarak ele alınacaktır.¹ Ayrıca sistem devletler arasındaki etkileşimin sonuçlarının benzerliğini ve sürekliliğini ifade ederken bu yönüyle, temel bileşeninin güç dağılımı ve anarşik düzen olduğu “yapı”dan ayrı olduğu vurgusu da yapılacaktır. Devlet, uluslararası alanda halkının güvenliğini sağlamaktan sorumlu bir birim olarak ulusal politika alanında da kurallara uymayanlara “meşru şiddet kullanma tekeline” sahip bir yapı olarak ele alınacaktır.

Egemen bir birim olarak devlet, kendi iç ve dış güvenliği noktasında karşılaştığı tehditlerle nasıl mücadele edeceğine de bağımsız karar verme yetkisine sahip bir birim olarak görülecek ve devlet davranışları da birim merkezli incelenecektir.² Devletler, uluslararası sistemin anarşik yapısı içerisinde temel aktör olarak uluslararası alanda sorumlu kimsenin olmadığı bir ortamda yaşamak zorunda olan birimler olarak ele alınacaktır.³ Devletin karar vericilerine ise rasyonel aktörler olarak ulusal çıkarların peşinden giden birimler olarak sistemin içinde yer verilecektir.⁴ Bu bağlamda tüm liderlerin, siyasi iktidarı ne olursa olsun, rekabetçi bir ortamda hayatta kalabilmesi ve devlet işlerini yönetmeye çalışırken iç huzuru da

¹ Kalevi J. Holsti, **International Politics**, Englewood Cliff: Prentice-Hall, 1967, s. 27.

² Waltz, **Theory of International Politics**, s. 96.

³ Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics**, New York, MacGraw-Hill, 1979, s.82, 88, 93.

⁴ Kenneth N. Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, New York, Colombia University Press, 1954.

sağlamaları sistemin devlet liderine biçtiği görev olarak görülecektir. Ulusal güvenliği sağlamaktan sorumlu olan devletler için güvenlik stratejisi, komşularının güvenliği ya da güvensizliği pahasına dahi olsa kendi güvenliklerini sağlamak olarak değerlendirilecek, bu bağlamda da devletler arasındaki ilişki devletlerin birbirinden faydalanmaya çalıştığı bir süreçte aralarındaki güç mücadelesiyle ilişkilendirilecektir. Bu durumda da devletlerin birinin diğerinden daha baskın olmaması ve zayıf devletin yenilmesiyle uluslararası dengenin bozulmaması gerekmektedir. Böylece devletler, uluslararası dengeyi korumak ve güvenliklerini sağlamak için birbirleri ile çeşitli ittifaklar kuracak güç dengesini sağlamaya çalışacaktır.⁵

Bu çalışmanın birinci adımı tek kutuplu sistemde devlet davranışlarıysa ikinci adımı da bölgesel aktörlerdir. Bölgesel güçler literatürde, kendi kimliği ile tanımlanabilir bir bölgenin parçası olarak bölge içerisinde stratejik bir konuma, yüksek askerî, ekonomik, demografik, politik yeteneklere sahip, bölgeye entegre olmuş ve bölgenin güvenlik gündemini belirlemede rol alan, bölgede ittifak kurma ve ittifak bozma yeteneği olan bir birim olarak tanımlanmaktadır.⁶ Bu tür aktörler örneğin çift kutuplu sistemde bir kampın parçası olduğu için dış politika tercihleri genelde kampın tercihleri tarafından şekillenebilir ve istikrarlı bir tutum sergileyebilirdi. Mesela Soğuk Savaş esnasında Türkiye, Suudi Arabistan, Polonya gibi bölgesel güçlerin güvenlik siyasetleri genelde içinde bulundukları ittifaklar çerçevesinde şekillenmişti ve birbirine benzer özellikler göstermekteydi. Yine çok kutuplu uluslararası sistemlerde bölgesel güçlerin ittifak tercihleri gibi güvenlik siyasetinin temel taşları sistemin yapısına göre değişim gösterebilmekteydi. Çok sayıda alternatif müttefik şansına sahip olmak disiplinli ve istikrarlı ilişkileri değil daha değişken güvenlik siyasetlerini gerekli kılabilir. Mesela 19. yüzyıl boyunca Osmanlı'nın ve Avrupa'nın ittifaklarının İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya arasında gidip gelmek şeklinde olduğu görülmektedir.

⁵ Edward H. Carr, **Yirmi Yılın Bunahımı: 1919-1939**, Çev. Can Cemgil, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2010; Hans Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York, Alfred A. Knopf-McGraw Hill, 1985.

⁶ İsmail Akdoğan, "Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Güçlerin Ulusal Güvenlik Stratejileri: Suudi Arabistan Örneği (1990-2015)", Doktora Tezi, 2018, s.191-192.

Ancak tek kutuplu sistemler bölgesel güçler açısından oldukça ilginç sonuçlar doğurabilmektedir. Öncelikle ittifak ilişkileri için ortada etkin tek bir küresel aktör vardır ve bu küresel aktörün bölge politikaları bölgesel güçler için oldukça önemlidir. Tüm bölge ülkeleri süper güç olan küresel aktörle ilişkilerini gözetmek durumunda kalıp devletler arası ilişkilerini ve güvenlik stratejilerini ona göre belirlemektedir. Küresel aktörün bölge politikalarında statükocu veya revizyonist politikalarından hangisini sergileyeceği önemli olmaktadır. Küresel aktörün revizyonist (restorasyoncu ya da yayılcı) bölge politikaları izlediği durumlarda bölge ülkeleri için ana tehdit süper güç olmakta ve bu durumda bölgesel güçler statükocu politikalar izlemek zorunda kalmaktadır. Yine bu durumda, bölge ülkeleri kendi aralarında olabildiğince çok ülke ile ittifak ilişkisi geliştirmektedir. Bölgesel güçlerin süper gücü dengelemesinin imkânsız olduğu düşüncesiyle peşine takılma stratejisinin gerekli görüldüğü durumlarda bile bölge güçleri gerek diplomatik gerekse ittifak ilişkileri ile yatıştırma politikası takip etmektedir.

Uluslararası sistem bölgesel güçlerin devlet davranışları için etkili bir faktör olsa da tek belirleyen etken değildir. Bölgesel aktörler aynı zamanda kendi coğrafyalarındaki diğer aktörlerin güvenlik siyasetlerini de göz önüne almak durumundadır. Bölge ülkelerinin saldırgan ya da savunmacı niyetleri ve girişimleri de bölgesel güçlerin güvenlik stratejilerini etkilemekte dolayısıyla da ittifak ilişkilerine yön vermektedir. Küresel gücün bölge politikaları pasif angajman stratejisi olduğunda yani bölgede aktif saha girişimleriyle küresel bir güç olmadığında bölge ülkelerinin ana tehdidi bölgedeki diğer aktörlerin niyetlerine göre şekillenmektedir. Küresel gücün bölgede olmadığı durumda bölgesel güçler bölgede hâkim güç olarak varlık göstermek istemekte bunun için de niyetleri doğrultusunda ana tehdide karşı bölgede ittifak ilişkileri geliştirmektedir. Çünkü geliştirilen ittifak ilişkileri ile güç dengesinde daha baskın taraf olarak gücün caydırıcılığını kullanma, maliyetleri paylaşma ve ittifakları yapıp bozabilmenin bölgesel güç olarak görülmedeki algısını yönetme gibi amaçları olmaktadır.

Son olarak bölgesel güçler kendi iç siyasetlerini ve güvenlik önceliklerini de değerlendirmek durumunda kalmaktadır. Çünkü bölgesel güçlerin yapılarından

kaynaklı birtakım özellikleri mevcuttur. Körfez ülkeleri bağlamında bölgesel güçlerin çoğu monarşiyle yönetilmektedir. Bu ülkelerde devlete olan bağlılığa alternatif bağlılıkları vardır, rantiyer devlet uygulamaları nedeniyle devlet gelirleri bir zümre tarafından paylaşılmaktadır ve devlet yapısı geniş toplum kesimlerinin kendilerini ifade etmelerine alan açmamaktadır. Bu tür devletler için iç dinamikleri devlet için bir tehdit hâline gelmektedir. Özellikle birtakım bölgesel güçler için rejimin güvenliği devlet ve ülke halkının güvenliğinden daha öncelikli olmaktadır. Rejimin güvenliğinin önemli olduğu birçok bölgesel güç için iç tehditler dış tehditlerinden daha öncelikli olmaktadır. Çünkü iç tehditlerde öncelikli hedef rejimdir. Rejime karşı oluşan tehditlerde iç tehditler rejime coğrafi yakınlığı, dinamikleri, tehdidin gücüne ve ilişkili dış tehdiye bağlı olarak öncelikli hâle gelmektedir. Bu ülkelerde iç tehditler ilişkili dış rakipler için oldukça kullanışlı bir yumuşak güç aracı durumundadır. Genellikle de rakip devlet tarafından iç tehditleri desteklemek devlete karşı tehdit sayısını artırarak gücünü zayıflatmak sıklıkla kullanılan yöntem olmaktadır.

Özetlemek gerekirse, bir bölgesel gücün güvenlik politikaları üç ayrı düzlemde yapılan ince hesaplar çerçevesinde ortaya çıkmaktadır: Sistem, bölge ve iç siyaset. Bu hâliyle bu çalışmanın ana iddiası tek kutuplu sistemde devletler istikrarsızlıkla karşılaştıklarında, istikrarsızlığı oluşturan devlete karşı ittifak ilişkileri geliştireceklerdir. Bölgesel güçler için bu ittifak ilişkilerinde öncelik rejimin güvenliği olduğu için iç tehditlerle ilişkili dış tehditlerle ittifak ilişkisi geliştirerek rejimin güvenliğini sağlamak ardından da istikrarsızlığı başlatan ana tehdiye odaklanmaktır. Küresel gücün revizyonist politikalar sergilediği durumda bölgesel güçler statükocu politikalar sergilemek zorunda kalmakta ve birbirleriyle ittifak ilişkileri geliştirmektedir. Süper gücün ana tehdit olduğu durumda bölgesel güçler iç ve dış tehditlerini en aza indirecek düzeyde ittifak ilişkileri geliştirmektedir. Bu hâliyle de tehditle mücadele noktasında en uygun yöntem süper gücün peşine takılmak yerine iç tehditlerle ilişkili dış tehditlere karşı ittifaklar geliştirerek çift-dengeleme yapmaktır. Böylece rejimin güvenliği için ana tehdit olan iç tehditler ve ilişkili dış tehditler yatıştırılacak, tehdit sayısı en aza indirilecek ve ana tehdiye odaklanmak kolaylaşacaktır. Tek kutuplu sistemde küresel gücün politikaları pasif angajman olduğunda ise bölgesel güçlerin niyetlerine ve politikalarına odaklanılması güvenliği

sağlayan etkindir. Bu doğrultuda da öncelikle iç tehditlerle ilişkili dış tehditlerle ittifak kurulacak, rejimin güvenliği sağlanacak ve ana tehdide odaklanılabilecektir. Bu hâliyle çalışmanın ana hipotezi;

Tek kutuplu bir sistemde bölgesel güç olan bir devletin var olan tehditlere karşı oluşturduğu güvenlik stratejisi bağlamında kurduğu ittifak ilişkileri, süper gücün bölge politikalarına, bölge devletlerinin stratejik hedeflerine ve devletin sahip olduğu iç tehditlere bağlıdır. (1. Bölüm)

1. Tezin Kavramsal Çerçevesi ve Alt İddiaları

Realist yaklaşımın güvenlik anlayışının çerçevesini çizerken uluslararası sistemin yapısının anarşik oluşu, insan doğasının da kendi çıkarlarını önceleyeceğinden dolayı kötü oluşu göz önünde bulundurularak uluslararası sistemin ve politikaların merkezine devlet yerleştirilmektedir. Devletin güvenliği ise, “sürekli bir güvensizlik ortamı” veya “güvende olmama hâli” olarak tanımlamaktadır. Arnold Wolfers’a⁷ göre güvenlik, “kazanılan değerlere yönelik bir tehdidin olmaması hâli” olarak tanımlanmış olup güvenlik realist perspektifle güç-tehdit-güvensizlik üçgeniyle sınırlandırılmaktadır. Uluslararası sistemde aktörler “herkesin herkesle çatıştığı” tehditlerle dolu güvensizlik ortamında hem varlıklarını korumanın hem de kazandıkları değerleri muhafaza etmenin peşinde oldukları için güçlü olmak zorundadır. Bu bağlamda güvenlik, güç ve çıkar mücadelesine indirgenmekte olup devletlerin askerî gücü ve ulusal çıkarları ile sınırlandırılmaktadır. Böylece devletler kendilerinde var olan potansiyel güçlerini açığa çıkartmak için gerekli güç ve güç kullanma yeteneklerini açığa çıkartmak zorundadır.⁸

Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirleyen en önemli birimlerden biri uluslararası ilişkilerde sistemi oluşturan birimler arasındaki kapasite dağılımıdır. Anarşinin sistemin yapısı olarak kabul edildiği bir alanda klasik yaklaşımlarca, egemenlik düzenleyici etki olarak ele alınmakta devletlerin birbiriyle olan ilişkisini ise

⁷ Arnold Wolfers, **Discord and Collaboration**, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1965, s. 484.

⁸ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010, s. 159-163.

asıl belirleyenin kapasite dağılımı ve güç miktarı olduğu iddia edilmektedir.⁹ Çünkü uluslararası sistemi asıl belirleyici etkinin ne olduğunu tartışılan yaklaşımlar da devletler arasındaki güç dağılımı sistemin asıl kim tarafından yönetileceği ve belirleneceği noktasında bilgi vermektedir.¹⁰ Güç hiyerarşisinin söz konusu olduğu uluslararası sistemde toplam güç miktarı en fazla olan devletler sistem içerisinde sistemin kutup sayısını, sistemin yapısını ve devletler arasındaki ilişkileri belirleyen çok önemli bir etken olarak ele alınmaktadır.¹¹ Devletlerin sahip olduğu güç miktarı hem küresel güç dağılımını belirlemekte hem de bölgesel güç dağılımlarını belirlemeye de etki etmektedir. Devletlerin ellerindeki güç kapasiteleri onların güç hiyerarşisindeki konumlarını şekillendirmektedir. Bu durum ise küresel tehdit perspektifinin tehditler karşısında oluşan ittifak ilişkilerini belirleyici önemli bir etki olduğunu göstermektedir.

Tek bir küresel süper gücün var olduğu, küresel düzeyde faaliyet gösteren karşı bir büyük gücün bulunmadığı bir sistem tek kutuplu sistem olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemde güç hiyerarşisinden ve süper gücün gücünü dengelemenin imkânlarından dolayı karşı dengeleyici politikalar oluşturulmakta zorlanılmaktadır. Bu durum ise devletlerin davranışlarını etkilemekte süper güce karşı oluşacak dengeleyici ittifakları zorlaştırmaktadır. Tek kutuplu bir sistemin devlet davranışlarına bakıldığında ise verili pozisyonlar ve olası politikalar olmak üzere iki farklı açıdan incelendiği görülmektedir. Devletlerin davranışları hem süper gücün hem ikincil devletlerin politika alternatiflerinin hem de bölgesel güçlerin birçoğu için iç tehditlerin değerlendirilmesi ile anlamlandırılmaktadır. Böylece tek kutuplu sistemin bölge devletlerinin ittifak politikaları için nasıl sonuçlar doğurduğu açıklanmaya çalışılmaktadır. Buradan hareketle de tek kutuplu sistemde devletlerin neye karşı müttefik oldukları ve hangi koşullarda ittifak oluşturdukları açığa çıkmaktadır.

Devletlerin devletlerle olan ilişkilerinin belirlenmesi noktasında sistemin yapısı ve özellikleri ne kadar etkiliyse özellikle bölgesel güçler için devletleri diğer

⁹ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 97.

¹⁰ Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 29.

¹¹ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 93.

devletlerden ayıran yapısı ve özellikleri de bir o kadar etkili olmaktadır. Kendi iç tehditleriyle mücadele eden bir monarşik devletin dış tehditle mücadele noktasında önceliklerinin neler olduğu ve temel motivasyonların neyden kaynaklandığının belirlenmesi gerekmektedir. Devletler, güvenlikleri için politikalarını birbirleriyle dengeli hâle getirmeye çalışmaktadır. Ayrıca bu devletler eğer bölgesel güç ise, devlet yapısından dolayı iç siyasetini dengeye kavuşturmak için dış siyasetini de iç siyasetteki temel motivasyona göre şekillendirmek zorunda kalmaktadır. Devletlerin güvenlik stratejisinde dengelemenin değerlendirilmesi iki adımda incelenmektedir: Öncelikle, uygun analiz düzeyinin ve biriminin belirlenmesi; ikinci olarak, ittifak ilişkisinin gerçek dinamiğinin belirlenmesidir. Bu bağlamda klasik yaklaşımlar uluslararası sistem genelinde devletlerin ittifak ilişkilerinin birincil açıklayıcı değişkeni olarak yeteneklerin ve/veya tehditlerin bulunduğunu ileri sürmektedir.¹²

Klasik yaklaşımlar bu bağlamda süper gücün ve büyük güçlerin ittifak ilişkilerini açıklamada ve devlet davranışlarını analiz etmede birçok tutarlı argüman elde ederken¹³ özellikle bölgesel güçlerin birbiriyle olan çok yönlü ilişkilerini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Hâlbuki uluslararası sistemin neredeyse üçte ikisine sahip olan bölgesel güçlerin devlet davranışlarını anlamlandırmak sistem içerisinde birçok ittifak ilişkisini anlamayı kolaylaştıracak ve siyaset bilimine de ciddi katkılar sunacaktır. Özellikle süper güç ve büyük güç olarak değerlendirilmeyen diğer devletlerin devlet davranışlarını anlamlandırmak için onların sistem içerisindeki konumları gereği onları etkileyen koşulları açığa çıkartmak gerekmektedir. Bu devletlerin yapısından ve koşullarından dolayı tehditlerin varlığı küresel boyutta, bölgesel boyutta ve ulusal boyutta değerlendirilmektedir. Bu tür devletler eğer sistem içerisindeki konumundan memnun ise statükoyu koruyucu ilişkiler geliştirecek ya da herhangi bir girişimde bulunmayacaktır. Eğer bir devlet mevcut durumundan memnun değilse veya sistem içerisinde kendisine karşı ciddi tehdit oluştuğunu düşünüyorsa çıkarlarına uygun devletlerle ittifak ilişkisi kuracaktır ya da çeşitli girişimlerde

¹² Stephen M. Walt, **The Origins of Alliances**, Cornell University Press, 1990; Stephen M. Walt, "Alliances, Threats, and U.S. Grand Strategy: A Reply to Kaufmann and Labs", **Security Studies**, 1, 3, 2008, s. 448-482; Waltz, **Theory of International Politics**.

¹³ Eric J. Labs, "Do Weak States Bandwagon?", **Security Studies**, 1, 3, 1992, s.s. 383-416; Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", **International Security**, 19, 1, 1994, s. 72-107.

bulunacaktır. Bu durum bizim çalışmamızda test edilmek üzere öne sürdüğümüz ilk alt iddiamızı meydana getirmektedir:

Bölgesel güçler için ittifak ilişkileri, ülkelerin birbirini güçlendiren hem dış hem de iç güvenlik tehditlerinin varlığı ile ortaya çıkmaktadır. (2. Bölüm)

Genellikle, bölgesel güçlerin ittifak ilişkilerine çok yönlü yaklaşılmasının gerekliliğinin vurgulandığı çalışmamızda asıl amaç devletlerin aralarındaki ilişkiyi belirleyen en önemli etkilerin başında iç tehditlerin geldiği vurgusudur. Bu bağlamda rejimin güvenliğinin devletin güvenliği olarak görüldüğü bölgesel güçler için ittifak ilişkilerini belirleyen en önemli etki iç tehditleridir. İç tehditlerin herhangi bir dış ittifakla dengelenmesi ise özellikle bölgesel güçlerin devlet davranışlarını anlamlandırma noktasında çok yönlü bakış açısını gerektirmektedir. Bu yönüyle ele aldığımız yaklaşım çift-dengeleme (*omnibalancing*) olarak tanımladığımız bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır. Klasik yaklaşımla dengeleme politikası ise, öncelikle devlet dışındaki faktörler tarafından yönlendirilen bir etki alanına sahip bir ittifak ilişkisi olarak okunmaktadır. Oysaki Peter J. Katzenstein ve G. John Ikenberry tarafından önerildiği gibi toplum ve devlet merkezli yaklaşımlar, açıklayıcı değişkenler olarak iç yapıların ve siyasetin önemine de odaklanmalıdır.¹⁴ Dengeleme politikası öncelikle iç faktörler tarafından yönlendirilen bir etkiye sahip olup teori üzerindeki tartışmaların çoğu, dış faktörlerin mi yoksa iç faktörlerin mi daha fazla belirleyici güç sağladığını belirlemeye odaklanmıştır.¹⁵ Bir devletin dengelenmesi ardındaki gerçek dinamiğin değerlendirilmesi, uygun analiz seviyesinin belirlenmesinden farklı olarak ya güç ve/veya tehditlerden uzaklaşma ya da çoğunlukla bunlara karşı denge kurma eğiliminden kaynaklanmaktadır. Bu durumda çalışmamızda oluşturduğumuz ilk alt iddiaya bağlantılı ikinci alt iddia açığa çıkartmaktadır:

¹⁴ Peter Gourevitch, **Politics in Hard Times**, Cornell University Press, 1986; G. John Ikenberry, "The State and Strategies of International Adjustment", **World Politics**, 39, 1, 1986, s.s. 53-77; Peter J. Katzenstein, "International Relations and Domestic Structures, Foreign economic policies of advanced industrial states" **International Organization**, 30, 1, 1976, s.s. 1-45.

¹⁵ Jack S. Levy, Michael N. Barnett, "Alliance Formation, Domestic Political Economy, and Third World Security" **Jerusalem Journal of International Relations**, Aralık, 1992, s.19-40.

Uluslararası sistemde çift-dengeleme, devletler tarafından iç ve dış tehditlerin her ikisini de kapsayan uygun bir yanıt stratejisi olarak tercih edilmektedir. (2. Bölüm)

Genel anlamda bakıldığında ise bir devletin iç tehditlerinin varlığına etki eden koşulların göz önünde bulundurulması ve devletin iç koşulları ile dış tehditlerinin birbiri ile ilişkilendirilerek güvenlik stratejisinin yeniden anlamlandırılması gerektiği düşünülmektedir. Bölgesel güç olarak nitelendirilen ülkeler için iç tehditlerin varlığı üç koşul altında kategorize edilebilmektedir:¹⁶

(1) Rakip bağılıklar - ulusal toplulukların, ortak “ulus çıkarların”dan başka bağılıkları vardır,

(2) Meşruiyet eksikliği - liderlerin halktan aldıkları güç, tabanları sığ bir şekilde tanımlanmış olup kapsayıcılığı barındırmamaktadır,

(3) Devlet gücü - toplumdaki baskın güç ve zenginlik kaynağı, devlet aygıtının fiilî kontrolünde bulunmaktadır. Ayrıca bu tür ülkelerin ekonomisi rantiyer devlet özelliği göstermektedir.

Burada en önemli nokta, bu koşullar altında iktidarını sürdüren devletler için birbiriyle ilişkili tehditler acil bir güvenlik sorununu açığa çıkarmaktadır. Başka bir deyişle peşine takılma ya da güç dengesi gibi görülen ittifak ilişkileri çok yönlü değerlendirmeyi gerektiren bir çift-dengeleme yaklaşımı olarak okunabilmektedir. Bu durum hem uluslararası hem bölgesel hem de yerel faktörlerin tehdit olarak ayrı ayrı değerlendirilmesini ve potansiyel olarak tehditlerle mücadele noktasında ayrı bir koşulun varlığını açığa çıkartmaktadır. Devlet liderliğinin meşru bir zemine dayanmaması, rekabet hâlindeki yeni bağılıkları ortaya çıkartmaktadır. Birleştirici bir ulusal kimliğin olmayışı, genellikle rejimlerin iktidarda kalmak için güç kullanmasını

¹⁶ Steven R. David, “Explaining Third World Alignment,” **World Politics**, Cilt 43, No 2, 1991, s. 233-257. Bölgesel güçlerle ilgili iddialarda Üçüncü Dünya Ülkelerinin dış politika davranışlarına dair literatür bize katkı sunabilmektedir.

gerekli kılmaktadır. Böyle bir durum ise devletin siyasi kurumlarının, tarihinin ve yasalarının yeni meşruiyet kaynakları olarak hizmet edememesi anlamına gelmektedir.

Devletin temel niteliği konusunda ihtilaf olduğunda, rejimin hükmedeceği temeller zayıf olacak, yalnızca güç ve zorlamaya dayanılarak rejimin devamlığı sağlanmaya çalışılacaktır. Rakip bağılıklara ve meşruiyet eksikliğine ek olarak, bazı rejimlerin zayıf doğası, birçok siyasi sistemde güç, etki ve zenginlik kaynağı olarak devletin tekelinde olması nedeniyle iç tehditlerin varlığı daha da ciddileşmektedir. Devletin zenginliği kendi tekelinde tutması ve tek kaynağa dayalı bir rantiyer devlet oluşu da rejim için tehditlerin iç yapıdan kaynaklı açığa çıkmasına neden teşkil etmektedir. Bu etkiler göz önünde bulundurulduğunda da devlet dış aktörler için etki sağlamaya adanmış siyasi ve ekonomik kurumların olmayışı, devlet kontrolünü çok arzu edilen ve uğruna sıklıkla şiddetle başvurulmuş bir alan hâline getirmektedir.¹⁷ Bu bağlamda açığa çıkan üçüncü alt iddiamız ise;

Rakip bağılıklara sahip, devlet yapısı meşru bir zeminde bulunmayan, zenginliği belli bir zümrenin elinde toplanmış ve rantiyer ekonomiye sahip bir devletin iç tehditleri rejimin güvenliği için dış tehditlerinden daha önceliklidir. (2 ve 3. Bölüm)

Uluslararası ilişkilerde devlet davranışlarının analiz edilmesi noktasında başvurulmuş ittifak ilişki türleri olarak görülen güç dengesi ve peşine takılma teorileri farklı tepkileri öngörse de her iki açıklama için birim ve analiz seviyelerinin aynı olduğunu dile getirmek tezin yaklaşımını göstermesi açısından da önemlidir. Genel anlamda bakıldığında dengeleme ve peşine takılma teorileri, dengeleme davranışının uluslararası sistemdeki gücün dağılımı ve algılanan bir dış tehdidin ortaya çıkması tarafından belirlendiğini varsaymaktadır.¹⁸ Burada en önemli nokta bir dış tehdide mi yoksa iç tehdide karşı mı direnileceğine ilişkin kararın, özellikle ilgili devletlerin göreceli gücüne ve müttefiklerin mevcudiyetine bağlı olarak değerlendirilmesidir. Bu bağlamda ise dengeleme analizi, dengeleme davranışının koşullu doğasına ve devlet güvenliğinin yanı sıra rejime yönelik çoklu tehdit düzeylerinin (ulusal, bölgesel,

¹⁷ Richard J. Harknett, "Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf crisis", **Security Studies**, 6, 3, 1997, ss. 112-153.

¹⁸ Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power".

küresel) dikkate alınmasına yapılan vurgu etrafında yapılandırılmaktadır. Dengelemeler, bir devletin toprak bütünlüğüne yönelik dış tehditlerden ziyade belirli bir rejimin devam eden liderliğine yönelik iç tehditlere tepki verme ihtiyacına göre belirlenmiş olmaktadır. Dış ve iç tehditlerin birbirinden ayırt edilemeyecek düzeyde iç içe geçmiş olması durumunda dış ve iç tehditten yalnızca birine verilecek politik cevap yetersiz kalabilmektedir. Bu durumdaki politika yapıcılar, iç ve dış zorlukları karmaşık bir politika yanıtı gerektiren tek bir bütünleşmiş tehdit olarak görebilmektedir.¹⁹

Stratejik dengeleme, devlet liderlerinin en acil tehditlere direnmek veya tehditleri yenmek için güvenli alan oluşturulması amacıyla yönlendirdikleri ittifaklar olarak görülmektedir. Liderler kendi güvenliklerini önceledikleri için ister dâhilî ister haricî veya birbiriyle ilişkili olsun, karşı karşıya oldukları birincil tehdide karşı güvenlik sağlayabilecek dış güçle dengeleme içinde olma girişimlerinde bulunmaktadır. Dengelemenin kritik belirleyicisi bir rejime yönelik tehditlerin göreceli yoğunluğuna bağlı olup, bu durum bölgesel güçler için rejimin bekasına olan tehditle ilişkilendirilmektedir. Belirli koşullar altında, bir rejimin devamlılığına etki edecek tehditler, denge davranışını motive eden baskın faktörü temsil etmektedir. Özellikle monarşiyle yönetilen ülkelerde liderler kendi rejimlerine tehdit algıladıklarında, devletin uzun vadeli güvenliğini ve vatandaşlarının genel refahı pahasına kendilerini koruyacaklardır.²⁰ Böylece, liderler önemli bir iç muhalefetle karşı karşıya kaldıklarında, potansiyel bir tehdit oluşturan bir dış güçle ittifak kurmayı gerektirse bile, bu birincil tehditle başa çıkmalarına yardımcı olacak uluslararası bir dengeleme stratejisi benimseyeceklerdir.²¹ Böyle bir durumda uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki genel kanı daha zayıf olan devletin, daha güçlü olan devleti yatıştırmak için peşine takılma yöntemini kullanarak kendi güvenliğini sağlamaya çalışması yönündedir. Peşine takılma stratejisinin yalnızca bir dış tehdide karşı tercih edilebileceğini kabul eden bu argüman ülkelerin yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü iç tehditlere karşı da bu stratejiyi uygulayabileceği hususunun gözden kaçırılmasına

¹⁹ Harknett, A.g.e., s.119.

²⁰ David, A.g.e.

²¹ W. Howard Wriggins, **The Dynamics of Regional Politics: Four Systems on the Indian Ocean Rim**, (ed.) W. Howard Wriggins, New York, Columbia University Press, 1992.

neden olmaktadır.²² Bu noktada devlet davranışları analiz edilirken dikkat edilmesi gereken husus dış, iç veya birbiriyle ilişkili tehditler mevcut olduğunda, devletlerin dengeleme tutumunun sistemik faktörlere odaklanma bakış açısının ötesine geçmesi gerektiğidir.²³ Bu bağlamda açığa çıkan dördüncü iddia ise;

Eğer bir devlet acil müdahale etmesi gereken iç tehdit yanında bunu destekleyen bir dış tehdit de algılıyorsa o devlet, çift-dengeleme stratejisi uygulamaktadır. Bu çift-dengeleme, iç ve/veya dış tehdidi kimi zaman yatıştırmakla kimi zaman da bastırmakla sonuçlanmaktadır. (4 ve 5. Bölüm)

Bölgesel güçlerde acil bir biçimde üstesinden gelinmesi gereken iç tehditlerin bulunduğu her koşulda, içerisinde yer alınan dış ittifakla iç tehdidi dengelemek çok da mümkün olmamaktadır. Bu durumlarda da Steven R. David'in önerisi bir iç tehdidin üstesinden gelinebilmesi için haricî bir dengeleme kurulması, onu yatıştırmak için de haricî bir yatıştırma stratejisi kullanılmasıdır. David'in çalışması, uluslararası ilişkilerde dengelemenin belirleyicileri üzerindeki teorik tartışmanın uygun bir uzantısı olarak görülmektedir. Walt'ın önerdiği gibi, devletlerin birkaç farklı türdeki tehdide aynı anda yanıt vermeleri hâlinde, söz konusu güvenlik tehditlerinin çoğunun dâhilî olarak oluşturulduğu öne sürülmektedir. Ancak David, bundan farklı olarak dengelenmek istenen iç tehdide karşı iyileştirme ve geliştirme yapılmasının gerekliliğini öne sürmektedir. Bu iyileştirme ve geliştirme stratejisi uluslararası ilişkilerde yeni ittifak ilişkileri kurulması, iç tehdidi bastırıcı ve yatıştırmacı yeni girişimlerin yapılması gibi eylemleri karşımıza çıkartmaktadır.²⁴ Bu girişimler kimi zaman uzun süre tehdit olarak görülen bir devletle müttefik olma hamlesini ya da halktan yoğun taleplerin olduğu noktada gerekli reform ve yeniliklerin yapılmasını da içermektedir. Her iki durumda da dengeleme stratejisi tehditler karşısında stratejik bir hamle olarak görülebilmektedir. Bu durumda da son alt iddia açığa çıkmaktadır;

²² Laurie A. Brand, **Jordan's Inter-Arab Relations, The Political Economy Alliance Making**, New York, Columbia University Press, 1995, s.15-38, 284-295.

²³ Harknett, A.g.e., s.121.

²⁴ David, A.g.e.

Bir devlet; karşılaştığı iç, dış ve birbiriyle ilişkili tehdide karşı dengeleme amacıyla uzun vadede kendisini baskı altına alması muhtemel bir dış güçle müttefik olmaktadır ya da birtakım iyileştirmelerle tehdidi yatıştırmaktadır. (4, 5 ve 6. Bölüm)

Bu koşullar altında rejimin varlığını sürdüren Suudi Arabistan için birbiriyle ilişkili küresel, bölgesel ve ulusal tehditler acil bir güvenlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ülkenin uygulamakta olduğu peşine takılma ya da güç dengesi stratejisi ile oluşturduğu ittifak ilişkileri çok yönlü bir değerlendirme ile çift-dengeleme davranışı olarak kabul edilmektedir. Suudi Arabistan'ın yapısal özellikleri göz önünde bulundurulduğunda küresel, bölgesel ve ulusal faktörlerin birlikte değerlendirilmesinin gerekliliği onun güvenlik stratejileri noktasında da tehditle mücadele adımlarında ayrı parametrelerin varlığını öne sürmektedir. Suudi Arabistan için en önemli sorun, devlet liderliğinin meşru bir zemine dayanmaması,²⁵ rantiyer devlet olma özelliği ve devletten başka rakip bağılıklarının oluşudur.²⁶ Bu da rekabet hâlindeki topluluklar için ayaklanma fırsatını açığa çıkarmaktadır.

Suudi Arabistan'ın kuruluşundan itibaren birleştirici bir ulus kimliğinin olmayışı onu sürekli olarak Rejim'in bekasına yönelik tehdit algılama sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Hatta Devlet'in Vehhâbî öğretiler üzerine kurulmuş olması, Vehhâbîliğin kendi düşüncesinden olmayanları ayrıştırıcı öğretilerinden dolayı bu, kimlik birleştirici olmaktan çok Suudi Arabistan için toplumu ayrıştırıcı bir özellik oluşturmuştur.²⁷ Bu durumda da Rejim, iktidarda kalmak için genellikle güç kullanmak zorunda kalmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan'da tek kaynağa dayalı rantiyer devlet ekonomisinde zenginliği Hanedanlık'ın elinde tutması²⁸ da Rejim'e gelecek tehditlerin iç yapıdan kaynaklı açığa çıkmasının etkisini artırmaktadır. Bu özelliklerin tamamı Suudi Arabistan için devlet dışı aktörler üzerinde etki sağlayabilecek siyasi ve ekonomik bir kurumun olmayışı devletin kontrolünü çok arzu edilen bir mekanizma

²⁵ Adam Goetz, **Demographics: The Downfall of Saudi Arabia**, Master Tezi, Naval Post Graduate School, Monterey, California, 2003.

²⁶ David, A.g.e.

²⁷ H. Ezber Bodur, "Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör" [Wahhabi Movement and Global Terror], **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, 2003, s. 9-10.

²⁸ Mohamed A. Ramady, **Saudi Aramco 2030**, London, Springer International Publishing, 2018, 1. Bölüm.

hâline getirmektedir. Bu koşullar altında da Devlet'e karşı ayaklanma ve şiddet çok sıklıkla başvurulmuş bir tehdit unsuru olmaktadır.

Böylece, iç tehditleri çok fazla olan Suudi Arabistan için Devlet lideri nezdinde iç tehditler Rejim'in devamı için çoğu kez dış tehditlerden daha tehlikeli hâle gelmektedir.²⁹ Bu bağlamda da Devlet liderleri için kişisel çıkarlar ulusal çıkarlara eşitlenmekte ve ulusal çıkarlar kişisel çıkarlara paralelmiş gibi davranışlar gösterme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Rejim'in bekasıyla Devlet'in bekasını bir görmek Suudi Arabistan için sadece bir liderin algısı olarak değil Devlet'in nesnel gerçekliği olarak da görülebilmektedir. Suudi Arabistan'ın sahip olduğu rakip ittifaklar, tartışmalı meşruiyet, yoğun devlet gücü ve rantiyer devlet oluşu gibi koşullar birleştiğinde, uluslararası davranış için açıklayıcı bir değişken olarak iç tehdide odaklanmak önem kazanmaktadır. Burada farklı bir yerden gelen dış tehdit açığa çıktığında, dengeleme stratejisiyle Rejim, farklı çevrelerden gelen çok sayıda tehditle başa çıkmak durumunda kalmaktadır. Böylece Suudi lideri, hem anarşik bir uluslararası sistemde Devlet'in güvenliğiyle hem de yoğun iç tehditle mücadele etmektedir. Bu tehditler, genellikle iç muhalefeti körükleyen veya iç ayaklanmaya yardım eden dış rakiplerle yakından bağlantılıdır. Tam da bu nedenle, çift-dengeleme kavramı, Suudi Arabistan için uluslararası dengenin yerel bir kaynak üzerinden açıklanması değildir. Aksine, Rejim'in hayatta kalmasına yönelik tehditlerin birbiriyle ilişkili doğası Suudi liderlerin çeşitli zorlukların farkında olarak iç ve dış tehditleri birlikte değerlendirerek bir yanıt oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır.

2. Geliştirilen İddialar ile Örnek Olay Olarak Suudi Arabistan

Bu bağlamda, çalışmamızda çift-dengeleme teorisiyle Suudi Arabistan'ın 2000-2010 arası dönem ile 2010-2020 arası dönemde karşılaştığı iç tehditlerle dış tehditleri arasındaki ilişki değerlendirilecek, Suudi liderlerinin tehditlerle mücadele noktasında attığı adımlar ortaya konulacaktır. İlk olarak, Suudi Arabistan'ın 2000-2010 arası dönemde güvenlik stratejisi incelendiğinde Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu sistemde tek süper güç olarak ortaya çıkan ABD'nin 2000-2010 yılları arasında Orta

²⁹ Brian J. Grim, Roger Finke, **The Price of Freedom Denied**, Cambridge University Press, 2010, s. 28.

Doğu Bölgesi'nde aktif angajman stratejisi takip etmesi önem arz etmektedir. Aynı dönemde ABD, Suudi Arabistan'ın bölgedeki müttefikleri olan Irak'la aktif saha çatışması gerçekleştirmiştir. 2001'de yaşanan 11 Eylül Saldırıları'nda yer alan saldırganların 19'unun 15'inin Suudi Arabistan vatandaşı olması, başta el-Kaide olmak üzere radikal örgütlerin düşünsel kaynağının Vehhâbî inanca bağlı olması, terör örgütlerine verilen maddi desteğin Suudi Arabistanlı vakıflardan gelmesi, Suudi Arabistan'ın ABD'nin Irak girişimini ve İsrail'in Filistin üzerindeki baskısını desteklememesi üzerinde iki ülke arasındaki ilişkiler oldukça gergin bir hâl almıştır. Bu durum da Suudi Arabistan'ın ABD tarafından askerî, siyasi ve akademik alanlarda tehdit ve hedef olarak gösterilmesine neden olmuştur.³⁰ Ayrıca bu süreç içerisinde radikal İslamcılar, Şiiler ve liberaller olmak üzere çeşitli kanallardan gelen yoğun iç tehditlerle de Riyad Rejimi karşı karşıya kalmıştır. Aynı dönemde Suudi Arabistan-ABD ile ilişkileri düzeltici reform, konferans, ara buluculuk gibi birçok farklı girişimde bulunmuştur. Riyad yönetiminin yapmış olduğu reformlar, ara buluculuk, konferanslar ve Rejim tarafından bu süreçte sarf edilen konuşmalarla hem iç siyaset yatıştırılmış hem de ABD'nin Suudi Arabistan'a karşı herhangi bir askerî girişimi de ortadan kaldırılmıştır.

Aynı dönemde yaşanan iç tehditlerin ise İranlı Şiiler'le olan bağlantısı iç tehdidin kaynağının bir dış tehditle ilişkisi Rejim'in güvenliğini daha da riske sokacağından dolayı ve zaten ABD gibi bir tehdidin varlığında bölgesel müttefiklere duyulan ihtiyaç ve mücadele edilecek alanın azaltılması gibi öngörülerle Suudi Arabistan, İran ile ilişkilerini olumlu yönde geliştirmiştir. ABD'nin birincil dış tehdit olarak görüldüğü alanda birincil iç tehdit olan Şiiler'in, İran'ın artan askerî kapasitesine ve bölgesel nüfuzuna rağmen yatıştırılması ihtiyacı Suudi Arabistan'ı İran'a yakınlaştırmıştır. Suudi Arabistan, söz konusu dönemde İran ile yaşanan nükleer krizlerin diplomasi yoluyla çözülmesi gerektiği düşüncesiyle konuyla ilgili ara buluculukta bulunmuştur.³¹ 2001 yılında iki ülke arasında "güvenlik iş birliği anlaşması" imzalanmıştır.³² Bu anlaşma doğrultusunda İran ve Suudi Arabistan Irak'ın

³⁰ Akdoğan, "Tek Kutuplu ...", s.191-192.

³¹ **REUTERS**, "Gulf States Send Envoy to Urge Iran to Forge Nuclear Arms", 17 May 2006.

³² **Arab News**, "Kingdom, Iran Sign Historic Agreement", 18 April 2001, (Çevrim içi) <https://www.arabnews.com/node/211187>, 18 Kasım 2020.

Kuveyt'e karşı bir güvenlik tehdidi oluşturmadığı konusunda hemfikir olmuş ve ABD'nin İsrail'in Filistin saldırılarına engel olmadığı gerekçesiyle ABD'yi kınamıştır.³³

2004 yılında Bahreyn'de bir araya gelen Orta Doğu ülkeleri, I. Bölgesel Güvenlik Zirvesi'nde bölgenin güvenliğinin ancak İran'ın da dâhil olduğu bölge ülkeleriyle gerçekleştirileceği düşüncesi, 2005 Mekke'deki İslam Zirvesi'nde İran'ın üst düzey katılımcı olması, ardından 2007'de Katar'da düzenlenen Dünya Ekonomi Forumu'nda İran'ın dış güçlerin bölgedeki askerî varlığının sonlandırılması ve taraflar arasında ekonomik, askerî, kültürel iş birliklerinin geliştirilmesi fikri ABD'yi bölgesel bir tehdit, tarafları ise bölgesel bir müttefik hâline getirmiştir. 2007 yılında tekrar Suudi Arabistan, İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ı ülkeye davet etmiş ve aslında bir potansiyel tehdit olan Devlet'in öncelikli iç ve dış tehditler karşısında onları dengeleyecek bir müttefik olmasını sağlamıştır. 2007'deki KİK toplantısına İran'ın davet edilmesi de bu stratejik hamlenin devamı olarak okunmuştur.³⁴ Söz konusu süreçte Suudi Arabistan'ın radikal İslamcılar, Şiiler ve liberallerden oluşan iç tehdidi ve bu iç tehditle ilişkili birbirini destekleyen İran ve ABD gibi dış tehditlerin varlığında Suudi Arabistan, stratejik davranarak İran'la kurduğu bölgesel iş birliği ile iç tehdidi destekleyen bir dış tehditle ilişkiler iyileştirilmiş böylece de hem iç tehditleri ortadan kaldırmış hem de bir dış tehdidi yatıştırmış olmaktadır. Bir iç ve dış tehdide karşı çift-dengeleme girişimi uygulamıştır. Ayrıca bölgede sergilediği ara buluculuk faaliyetleri, gerçekleştirdiği reformlar ve ABD'yi destekleyici girişimlerle de ABD'nin oluşturduğu tehdidi dengelemeye çalışmıştır. (İddia 3-4-5)

İkinci olarak, Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejilerinin inceleneceği 2010-2020 yılları arasında ise ülke için iki kritik tehdit bulunduğu değerlendirilmektedir. Bu tehditlerin ilki Arap Baharı'nın bölgede yarattığı demokratikleşme hareketleri Suudi Arabistan'ı ciddi bir iç tehditle karşı karşıya getirmiştir.³⁵ İkincisi ise; ABD'nin de

³³ Muriel Mirak Weissbach, "Saudi Arabia, Iran Sign Security Accord", **Executive Intelligence Review**, 28, 11, Nisan 2001, s. 42-43.

³⁴ Prasanta K. Pradhan, "The GCC-Iran Conflict and Its Strategic Implications for the Gulf Region", **Strategic Analysis**, 35, 2, Mart 2011, s.s. 265-276, s. 268.

³⁵ Guido Steinberg, "Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring", **SWP Research Paper**, Berlin, June 2014, s. 6-8.

bölgeden çekilmesi ile pasif angajman stratejisi uygulaması üzerine oluşan her güç boşluğunun İran tarafından doldurulma girişimi olarak görülmüş olup bu durum ciddi olarak hem dış tehdit oluşturmuş hem de dış tehdide bağlı iç tehdidin alanını genişletmiştir. Suudi Arabistan ise hem rejimine karşı oluşan iç tehditlere karşı direnmek hem de İran'ın bölgedeki boşluğu doldurma noktasında yaptığı girişimlerin yarattığı tehdide karşı direnmek için çift-dengeleme yöntemini kullanmıştır. Bu kapsamda ittifak ilişkilerinde Mısır, BAE ve Bahreyn ile çeşitli anlaşmalara giderek yeni oluşabilecek iç tehditler dengelenmeye çalışılmış böylece de dış ittifakla iç tehditler bastırılmıştır.

Suudi Arabistan; bu dönemde, her ne kadar İran gibi tehlikeli bir dış tehdide de sahip olsa ilk olarak gücünü öncelikle yoğun iç tehditlere karşı pekiştirme ihtiyacı Mısır ve Bahreyn'e verdiği destekle göstermiştir.³⁶ Dışarıdan basit bir stratejik gruplaşma ittifak ilişkisi gibi görünen şey, aslında, acil bir iç tehdide karşı denge ihtiyacını karşılayan daha karmaşık bir tedbirle ortaya çıkmıştır. Suudi Rejimi'nin bu süreçteki çok yönlü girişimi (çift-dengeleme), iç güçlerin direnişine izin verirken, birbiriyle ilişkili tehdidin dış desteğini kesmiştir. Yine aynı dönem içerisinde Suriye ve Yemen İç Savaşı'na çeşitli yollarla müdahalede bulunmuş, Katar ve Türkiye ile dönem dönem bozulan ilişkilerini yeniden düzeltme girişiminde adımlar atmıştır. Suudi Arabistan; ABD ile bozulan ilişkilerinde İngiltere, Almanya, Rusya ve Çin gibi alternatifler oluşturmaya çalışmış, ABD ile yeniden ilişkileri düzeltebileceği fırsatlar oluştuğunda da bunu hemen değerlendirmiştir. Suudi Arabistan, yine bu süreçte bölgede İran'ı dengelemek ve İran'ın ülkesindeki Şiiler'le olan ilişkisini kesmek için bir dış destek yani uluslararası bir ittifak aramıştır. Her ne kadar burada ittifakın itici gücü iç tehdide bir tepki olarak okunsa da dinamik iç dengelemeden ziyade iç peşine takılma şeklinde bir strateji ile yürütülmüştür.

Suudi Arabistan 2010-2020 süreci güvenlik stratejisi genel anlamda iç tehdidi bastırmak ve güvenliğini sağlamak için bölgesel ve uluslararası ittifaklar kurmak olarak okunmuştur. Suudi Arabistan için ABD'nin bölgeden çekilmesiyle başlayan yalnızlaşma süreci, Arap Baharı ile darbe ve isyanların ihtimalini de beraberinde

³⁶ A.g.e., s.14-21.

getirmiş, bu süreç iç taleplerin yoğunlaşmasına yol açmıştır. Genel anlamda Suudi Arabistan için bir dış tehdit olan İran'a karşı direnişini sürdürürken, iç tehdidin de taleplerini bastırmak için ABD ile genellikle uluslararası bir ittifakı seçmiştir. Suudi Arabistan, ABD ile kurduğu bu ittifak ilişkisini kimi zaman güvenlik anlaşmasıyla kimi zaman ekonomik kimi zaman da askerî anlaşmalarla sağlamıştır. Genel olarak askerî olarak yapamadığı girişimleri diplomatik olarak yapmayı amaçlamıştır. Suudi Rejimi için dış tehdide baskı yapmaya devam ederken bile, dengeleme bir peşine takılma dinamiği tarafından yönlendirilmiştir. Suudi Arabistan, burada aynı anda iç (en tehdit edici) cephe üzerindeki baskıyı azaltabilecek ve dış tehdidi üzerindeki baskıyı arttırabilecek devletler ile ittifak kurmayı seçmiştir. Rejim'in, çift-dengeleme stratejisi (denge-peşine takılma), İran'a karşı devam eden dış dengeleme ile ona karşı oluşan iç güçlerin yatıştırılmasını birleştirmiştir. Aslında kurulan bu ittifak ilişkileri halkın onayladığı bir iş birliği değildir, Rejim'in güvenliği için Devlet liderinin istediği bir ilişki şekli olarak şekillenmiştir. Çünkü bu ittifakların getirdiği iç ve dış tehditlerin yatıştırılma sonucu rejimin devamlılığı için gerekli görülmüştür.

Bu çalışmada, Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejileri incelenirken, uluslararası sistemin yapısı ve özellikleri göz önünde bulundurularak, ülkenin hem tek kutuplu sistemdeki süper güç ile olan ilişkileri hem de ülkenin bölgesel bir güç olarak kurduğu ittifak ilişkilerine değinilmektedir. Bununla birlikte bu çalışmada, Suudi Arabistan'ın ittifak ilişkileri incelenecek olup, Devlet'in koşulları gereği sahip olduğu özellikler ile bu kapsamda güvenlik stratejilerine yansıyan rolüne değinilerek kurduğu ittifakların tehdit ya da güç merkezli oluşuna odaklanılmaktadır. Suudi Arabistan'ın toplumunun yüzde sekseninin Sünni topluluklardan, yüzde on beşinin ise Şiiiler'den³⁷ oluşması Devlet içerisinde ortak "ulus çıkarların"dan başka "rakip bağılıkların" varlığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, monarşik yapı nedeniyle ülke yönetiminin meşruiyetini kapsayıcı bir halk tabanından almaması ve toplumdaki baskın güç ve zenginlik kaynağının Suudi Hanedanlığı'nda bulunması ile ekonomik

³⁷ FRANCE 24, "Arms transactions to Saudi Arabia with 60 billion dollars", Çev. Kamel Alboaouh, 14 Eylül 2010, (Çevrim içi) <http://www.france24.com/ar/20100914-largest-ever-us-arms-deal-designed-help-saudi-counter-iran%20>, 3 Mart 2020.

olarak Devlet'in tek kaynağa dayalı bir rantiyer devlet³⁸ oluşu ülkeyi iç tehditlerle yüz yüze getirmektedir. Ülkenin sahip olduğu rakip bağılılıkları, kapsayıcı olmayan meşruiyeti, yoğun devlet gücü ve birbiriyle ilişkili tehditleri nedeniyle çeşitli dönemlerde uyguladığı çift-dengeleme eğilimleri göz önüne alındığında Suudi Arabistan, bu çalışmada ortaya atılan iddiaların analiz edilerek teste tutulabilmesi için güçlü bir örnek olduğu değerlendirilerek örnek ülke olarak tercih edilmiştir.

Suudi Arabistan'ın örnek ülke olarak incelendiği bu çalışmamızda güvenlik denklemlerini belirleyen etkenlerin hangi hususlardan kaynaklandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Özellikle de klasik yaklaşımların dışına çıkılarak dış-iç ve birbiriyle ilişkili olan tehditler bağlamında Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejileri analiz düzeyi belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle, Suudi Arabistan'ın nüfusunun çoğunluğu sistematik olarak gelir kaynaklarından dışlanmış önemli bir kısmı da birtakım ayrıcalıklarla yüz yüze kalmıştır. Bunun siyasi anlamı ise, fazlaca merkezîleşmiş gücün, devlet kontrolünün muhalefet için çok arzu edilen bir ödül hâline gelmesi ve bunu sürekli olarak monarşiyi tehdit etmek için gerekçe olarak görmesi olarak da okunmuştur. Çoklu dengelemenin önünü açan son koşul ise, süper gücün bölge politikaları ABD'nin aktif angajman stratejisi belirlediği süreçte ana tehdit olarak bölgedeki varlığı, ABD'nin pasif angajman stratejisi izlediği süreçte bölgeden çekilmesinin ardından yaşanan Arap Baharı'nın da etkisiyle oluşan güç boşluklarının İran tarafından doldurulma girişimiyle de İran'ın ana tehdit olarak görülmesidir. Bu duruma paralel olarak da bölgede Suudi Arabistan'ın iç ve dış tehdidini dengelemek için oluşturduğu ittifak ilişkileri ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, bu koşullar Suudi Arabistan'ı iç ve dış politikada bastırma ve yatıştırma yöntemini kullanmaya zorlarken iç ve dış tehditlere karşı çift-dengeleme yapmak zorunda bırakmıştır. Stratejik olarak Suudi Arabistan, zaman zaman Rejim'in güvenliği noktasında askerî güç artırımına gitse de bu durum onun güvenliğin kaynağını güç artırımını olarak görmesinden değil, gücü, güvenliği noktasında araç

³⁸ H. Beblawi, "The Rentier State in the Arab World", G. Luciani (ed.), "The Arab State", Routledge, London, 1990, s. 89.

olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Asıl strateji, iç ve dış tehditlere karşı Rejim'in güvenliğini sağlamaktır.

3. Tezin Literatüre Katkısı ve Tezin Önemi

Uluslararası sistemin anarşik yapısı içerisinde devletlerin güç kapasiteleri ve bu kapasitelerin dağılımı hem sistemin kaç kutuplu olduğunu hem de ülkelerin süper güç, büyük güç, bölgesel güç olma boyutundaki özelliklerini belirleme noktasında önemli olmaktadır. Süper gücün bölge politikaları çerçevesinde bölgedeki ülkelerin güvenlik tehditleri tanımlanmakta, bu tehditlerle mücadele noktasında da özellikle bölgesel güçlerin özellikleri çerçevesinde iç tehditlerinin rejimin güvenliği için daha önemli olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bir devletin sahip olduğu rakip bağılıklarının oluşu, monarşik devlet yapısı, rantiyer devlet olma gibi özellikleri onun bölgesel güç konumunda değerlendirilmesine tam da bu özelliklerinden dolayı da rejimin güvenliğinin devletin güvenliğınden daha önemli olmasına neden olmaktadır. Bu kategoride değerlendirilen devlet için ise klasik yaklaşımların süper güç ve büyük güçlerin güvenlik stratejilerini anlamlandırdıkları dengeleme ve peşine takılma ittifak stratejilerinden daha farklı bir strateji ile yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda iç tehditleri olan devletlerin önceliklerinin rejimin güvenliği olduğu ve bu güvenlik stratejisi bağlamında öncelikle iç tehditleriyle ilişkili dış tehditlerle ittifak kurularak çift-dengeleme stratejisi uyguladığı ardından da asıl dış tehditle çeşitli yöntemlerle mücadele ettiği vurgusu yapılmaktadır.

Literatürde devletlerin güvenlik stratejileri bağlamında kurdukları ittifak ilişkileri ve devlet davranışlarının anlamlandırılmasında çok da ele alınmamış koşul ve motivasyonlar göz önünde bulundurularak literatüre yeni bir katkı sunulmaya çalışılmaktadır. Yapılan çalışma, ittifak ilişkilerine yeni bir yöntem olarak sunulmuş ve çok da ön plana çıkmamış olan çift-dengeleme stratejisini Suudi Arabistan örneğı ile açıklamaktadır. Böylece güvenlik stratejileri bağlamında ittifak ilişkileri ve bu ilişkilerin belirleyici dinamikleri üzerinden çok boyutlu değerlendirmeyi gerektiren çift-dengeleme stratejisiyle akademik tartışmayı güçlendirmek amaçlanmaktadır. Klasik yaklaşımların dışında bölgesel güçlerin güvenlik stratejilerinin anlamlandırılmasına katkı sağlayacak koşullar ve şartlar içerisinde yeni bir

değerlendirme alanı ve perspektifi sunması açısından da çalışma önemli görülmektedir.

Devletlerin dengeleme stratejisinin ana motivasyonunun devletlerin tehdit ve yetenek algılarından kaynaklandığını düşünen klasik yaklaşımların aksine devletlerin yapılarının onlara verdiği özellikler göz önünde bulundurarak devletlerin iç yapılarının da güvenlik stratejisinin ana belirleyicisi olduğuna vurgusu yapılmaktadır. Devletlerin ya güç veya tehditle uzlaşmaya ya da çoğunlukla onlara karşı denge kurmaya çalıştığı uluslararası sistemde devletlerin mevcut çok yönlü tehditleriyle mücadelesinde kullanılan yöntemler analiz edilmeye çalışılmaktadır. Spesifik olarak tezde, güvenlik stratejisi oluşturma süreci bir dış tehdide veya iç siyasi uzlaşmaya bir tepki olarak değil de birbirini güçlendiren hem iç hem de dış güvenlik sorunlarının varlığı ile ortaya çıkabileceğini savunulmaktadır. Böylece birbiriyle ilişkili tehditlerin mevcut olduğu alanlarda çift-dengeleme stratejisi iç ve dış etkilere birlikte yanıt stratejisi olarak görülmektedir. Rejimin güvenliğinin devletin güvenliğinden daha önemli olduğu Suudi Arabistan gibi ülkelerde ise çoğu kez çift-dengeleme dış tehditlerden daha ziyade iç tehdide verilen tepki olarak ele alınmasıyla da farklı bir yaklaşım sunulduğu düşünülmektedir.

Uluslararası ilişkilerde dâhilî ve birbiriyle ilişkili tehditlerin varlığı, klasik yaklaşımlarla, özellikle de bölgesel güçlerin güvenlik stratejilerini açıklamayı zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda iddialar ortaya konularak Suudi Arabistan özelinde bu iddialar test edilmeye çalışılmış olup genel olarak birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Bu bağlamda, Suudi Arabistan gibi ülkelerde Rejim'in güvenliğinin Devlet'in güvenliğinden daha önemli olduğu ve dış tehditleri kadar iç tehditlerinin de öncelikli olduğu ülkelerde çift-dengeleme stratejisi kaçınılmaz bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Rakip bağlılıkları, monarşik devlet yapısı, rantiyer devlet ekonomi modeli gibi özelliklere sahip ülkelerin iç tehditleri ve iç tehditleriyle ilişkili dış tehditleri çift-dengeleme stratejisini gerektirmektedir. Suudi Arabistan'ın 2000-2010 yılları arasında ve 2010-2020 yılları arasında güvenlik stratejisinin incelendiği çalışmada iddialar test edilerek iddialar ile pratik alan birleştirilmeye çalışılması açısından önem arz etmektedir.

Suudi Arabistan'ın kamuoyunun politika oluşturma üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmaması, Devlet içinde grupların çıkarlarını ulusal bir bilince toplamaya

adanmış kurumların eksikliği, Devlet gücünün ve zenginliğinin tek bir grubun elinde olması gibi nedenlerden dolayı dengeleme davranışları tüzel olarak bir devlet yerine Suudi Hanedanlığı üyelerine ve Devlet liderine bırakılarak açıklanmaktadır. Genel anlamda özellikle bölgesel güçler için dengeleme, güvenlik ittifakı ve koordinasyonunun, rejimin karşı karşıya olduğu en acil ve önemli tehdide verilen tepkiden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda da önemli olan en fazla güvenliği sağlayan uluslararası bir dengeleme şeklini seçerek güvenliği sağlamaktır.³⁹ Bu çerçevede, Suudi Arabistan için süper gücün bölge politikaları üzerinden üç geniş tehdit türü öne çıkmaktadır ve bunlar iç, dış ve birbiriyle ilişkili tehditler olarak kategorize edilmektedir. Klasik yaklaşımlar genellikle iç tehditleri görmezden gelerek süper güç ve büyük güçler merkezli dış tehditleri ve bu bağlamda kurulan ittifak ilişkilerini açıklamaktadır. Bu bağlamda tez, iç ve birbiriyle ilişkili tehditlere genellikle değinmeden genel varsayımlar üzerinden tanımlama yaparak tehdit ve devletler arasındaki ittifak ilişkilerini anlamlandırmaya çalışmaktadır.⁴⁰

Özellikle David'in analizi çerçevesinde iç tehditlere karşı potansiyel tepki verme ihtiyacı tehditler ve devletlerin kurdukları ittifak ilişkilerini açıklama kapsamında klasik yaklaşımların ötesinde bir bakış açısı kazandırmaktadır.⁴¹ Bu noktada ayrıca bölgesel güçler için söz konusu olan iç tehditler Suudi Arabistan özelinde uluslararası ittifaklar yoluyla bir devletin nasıl direndiği ve rejimini korumak adına tehditleri nasıl yatıştırdığı açığa çıkartmaya çalışılacaktır. Yapılan çalışma ile teorik altyapı oluşturulacak bu altyapı üzerinden Suudi Arabistan örneği ile birtakım teorik varsayımlar test edilecektir. Çalışmada değinilen belli başlı konular ise; sistemin tek kutuplu oluşu ve onun sistem üzerine yüklediği özellikler, tek kutuplu sistemde bölgesel güçler için dış politika seçenekleri nelerdir, süper gücün aktif bölge politikalarında bölgesel güçler neden onun peşine takılmayı tercih etmeyip dengelemeyi seçerler, bölgesel güçler için en önemli tehdit nedir, süper gücün revizyonist veya restorasyoncu politikalar takip ettiği durumlarda bölgesel güçler hangi politikaları tercih etmek durumunda kalacaktır. Bölgesel güç olarak kategorize

³⁹ David, A.g.e.

⁴⁰ Harknett, A.g.e., s.123.

⁴¹ David, A.g.e.

ettiğimiz Suudi Arabistan'ın kendi koşulları doğrultusunda ittifak ilişkilerinde hangi yöntemi tercih ettiği ve arkasındaki nedenlerine de değinilecektir.

4. Tezin İçeriği

Çalışmanın giriş kısmında uluslararası sistemin yapısına genel hatları ile değinilerek Suudi Arabistan güvenlik stratejileri özelinde genellemelere ulaşılması amacıyla teoriler ortaya sürülmektedir. Teoriler ve teorilere nasıl ulaşıldığı ile ilgili kısa ve genel bilgiler verilmektedir.

Çalışmanın teorik çerçevesinin oluşturulduğu ikinci bölümünde ise temel iddiası çerçevesinde tezin sorunsalı, sistemin tek kutuplu olmasının açığa çıkardığı güç hiyerarşisinin birincil ve ikincil devletler için oluşturduğu dış politika seçenekleri, süper güçle ittifak yapmanın reddedildiği durumlarda ikincil devletlerin davranışlarını neyin belirlediği, ikincil devlet için güvenliğinin sağlanması gereken en önemli şeyin ne olduğu, dolayısıyla tehdit dengesi, güç dengesi, süper güç ve ikincil devletlerin revizyonist mi statükocu mu bir tavır belirlediği gibi konular açığa kavuşturulmuş olmaktadır. Devlet davranışlarını belirleyen nedenler ışığında da ittifak ilişkilerinin çeşitleri ve söz konusu olan tercih nedenleri üzerinde durularak, güvenliği söz konusu olan ülkenin tercihlerini belirleyen ana etkenler belirtilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, ikinci bölümde sunulan teorik altyapı çerçevesinde Suudi Arabistan bir örnek olay olarak incelenmektedir. İlk olarak, onun bölgesel güç yapan özelliklerine değinilmektedir. Suudi Arabistan için, Rejim'in güvenliğinin Devlet'in güvenliğinden daha öncelikli olmasının, Devlet'in güvenlik stratejilerine yansıyan yönü incelenmektedir. Bu bağlamda ise Suudi Arabistan'ın sahip olduğu rakip bağlılıkları, monarşik devlet yapısı, rantiyer devlet olmasından kaynaklı ekonomik özellikleri yine bu bölümde incelenmekte ve Suudi Arabistan'ın güvenliği kavramlaştırılmaktadır.

Dördüncü bölümde, Suudi Arabistan'ın 2000-2010 yılları arasında; beşinci bölümde ise 2010-2020 yılları arasında güvenlik stratejileri, süper gücün bölge politikaları bağlamında incelenmekte ve giriş bölümünde öne sürülen iddialar test edilmektedir. Söz konusu dönemlerde güvenlik stratejisi olarak kullanılan ittifak

ilişkileri, iç tehditleri ve iç tehditle ilişkili dış tehditleri bağlamında incelenerek çift-dengeleme politikası açığa çıkartılmaktadır. Ayrıca yine mevcut iç tehditlerin, ilişkili dış tehditle dengelenmesi sonucunda ortaya konulan stratejisi de ana tehdide odaklanma yaklaşımı da açığa çıkartılmaya çalışılmaktadır. Suudi Arabistan'ın tehditleri ise iç ve dış olarak iki kategoriye ayrılmış, dış tehditler ise bölgesel ve küresel tehditler olarak ikiye bölünmüştür.

Altıncı bölümde Suudi Arabistan'ın spesifik tehditler karşısında, bu tehditlerle mücadele için uyguladığı yöntemler açığa çıkartılarak süper gücün bölge politikalarıyla değişen tehditlerle mücadele yöntemleri noktasında Suudi Arabistan'ın stratejilerinin analizi de sunulmaktadır.

Sonuç bölümünde ise Suudi Arabistan üzerine yapılan analiz ile ulaşılan sonuçlar vurgulanmakta ve tezin literatüre katkısı ve bu çalışmadan sonra üzerine ne tür çalışmalar yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

5. Tezin Sınırlılıkları

Güvenlik açısından, Suudi Arabistan'ın Orta Doğu Bölgesi'nde sahip olduğu askerî kapasitesi onun bölgesel bir güç olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır fakat ülkenin potansiyel gücü yeteri kadar büyük olmadığı için hâlâ bölgesel bir güç olarak bile sayılmayacağını düşünen yaklaşımlar da mevcut bulunmaktadır. Bu durumda da ekonomik güç olarak sayılan ülkenin, bölgesel bir güç olarak sayılmasının farklı parametrelerini karşılamaması veriler arasında çeşitli ilişkiler kurma noktasında konuyu sınırlandırmaktadır. Ayrıca, Orta Doğu Bölgesi'nde ciddi oranda sahip olduğu nüfus yoğunluğuna rağmen bu nüfusun üretken bir yapıya sahip olmayışına son teknolojik ürünlerin ve sanayinin olmayışının da eklenmesiyle sosyal ve kurumsal açıdan değerlendirme yapmakta da zorlanılmaktadır. Ülkenin ham petrolden elde ettiği gelirin fazla olmasına rağmen nükleer silah üretecek bir altyapıya sahip olmayışı da güvenliği tartışılan ülkenin güvenlik açığı ile değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu durumda ise, ülkeye ilişkin sosyal, politik ve ekonomik niteliklerin onun güvenlik stratejilerini sınırlandırdığı anlaşılabilmektedir.

Sahip olduğu gelire rağmen silah üretmedeki kısıtlılığı, Suudi Arabistan'ın Orta Doğu Bölgesi'nde güvenliği bağlamında mevcut tehditleri ile mücadele için

silahlanma yöntemini tercih etmesi dünyada silah tedariki noktasında ilk altı ülkeden biri olmasıyla sonuçlanmıştır. Silah kapasitesi noktasında Suudi Arabistan, küresel güçlerle aynı listede yer alsa bile potansiyel gücünün sınırlı olması sebebiyle küresel bir güç olarak sayılmamaktadır. Bu doğrultuda, ülkenin askerî kapasitesi büyük olsa da potansiyel gücünün olmaması hâlinde bir ülkenin küresel güç olarak gösterilemeyeceği de ortaya çıkmakta, bu durum ise dış politika ve güvenlik perspektifinden ülkeyi değerlendirme noktasında konuyu sınırlandırmaktadır.

Araştırmada ele alınan Suudi Arabistan'ın dış politikası, onun tehdit algısına göre yapılandırılmış olup, tehdit olarak gördüğü değerinin ise Ülke'nin güvenliğinden ziyade Rejim'in güvenliği olarak görülmesi uluslararası güvenlik yaklaşımları perspektifinden konunun işlenmesini zorlaştırmaktadır. Suudi Rejimi'nin, Arap Baharı öncesi dış politikasında tehdit olarak gördüğü ülkeler ve bu ülkelere karşı sergilediği politikalar ayrıca tehditle mücadele yöntemlerinde Arap Baharı sonrası politikalar ile kıyaslandığında farklılık göstermesi konu ile ilgili genel bir stratejik yaklaşım tanımlaması yapmayı zorlaştırmaktadır.

Suudi Arabistan'ın sahip olduğu askerî kaynaklar incelendiğinde artık bunları sadece stok yapmak için tedarik etmediği Yemen ve Suriye gibi ülkelerde sahip olduğu tehdit algıları için mücadele yöntemi olarak da kullandığı görülmektedir. Fakat tam olarak askerî alandaki verilerin şeffaf olmaması, Suudi Arabistan'ın tedarik ettiği yüksek askerî ekipmanlarını savunma amaçlı mı saldırma amaçlı mı kullanacağı, ABD ile kurulan ilişkilerin sadece güvenlik boyutunda mı olduğu gibi konularla ilgili kesin yargılara varmayı zorlaştırmakta ve bu konuyla ilgili gerekli ve yeterli bilgi edinmeyi sınırlandırmaktadır. Suudi Rejimi'nin açıklamalarına bakıldığında ise Yemen'deki savaşı kazanamamasını askerî cephaneliğinin sınırlılığına ve operasyonel başarısızlığa bağlamak yerine sahada kendilerini ve ekipmanlarını denemek, güçlerini göstermek olarak yorumlamaktadır. Suudi Arabistan'ın sergilediği bu yanlılık ve verilerin açık, ayrıca şeffaf olmayışı araştırmada gerekli olabilecek ve karşılaştırmaya tabi tutulacak verileri sınırlandırabilmektedir.

Suudi Arabistan'ın güvenlik politikalarını gösteren bir strateji belgesinin olmayışı, ülkeler üzerinde sergilenen politikaların bir plan çerçevesinde değil de anlık

karşılaşılan tehditlere göre belirlenmesiyle sonuçlanmakta, bu durum ise konuyu teorik bir zemine oturtmayı zorlaştırmaktadır.

Tüm belirtilen özelliklerin sınırlılık oluşturmalarına ek olarak, bu araştırmada incelenen ülkenin Suudi Arabistan olması ve Orta Doğu'daki gelişmelerin hızla devam etmesi, söz konusu stratejilere zaman içerisinde yenilerinin eklenebileceği ve bu açıdan çalışmanın güncelliği konusunda sınırlı olabileceği de düşünülmektedir.

6. Çalışmanın Yöntemi ve Arka Plan

6.1. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada bir konu hakkında öncelikle derinlemesine araştırma, bilgi toplama, toplanan bilgileri organize ederek kavramlaştırma, yorumlama ve son olarak yorumlarla birtakım bulgulara ulaşma yöntemi olarak örnek olay çalışması seçilmiştir.⁴² Bu bağlamda seçilen güncel olgular kendi yaşam çerçevesinde değerlendirilerek birtakım sonuçlara ulaşmak hedeflenmekte olup olgu ve içinde bulunduğu içerik arasında sınırlar kesin hatları ile çizilememektedir. Bu tip örnek olay çalışmaları kimi zaman bir kimi zaman da birden fazla kanıt ve veri kaynağının mevcut olduğu içeriklerden oluşmaktadır.⁴³ Örnek olay çalışmaları bir ülkenin dış politikaları bağlamında güvenlik politikaları gibi spesifik bir olguyu analiz ederken derinlemesine araştırma yapmak için oldukça elverişli bir yöntemdir. Çünkü ele alınan sınırlı olgu hakkında birçok farklı bilgi edinilmesini sağlayan örnek olay çalışmaları siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerde de oldukça çok tercih edilen bir yöntemdir.

Örnek olay çalışması ile elde edilen veriler gerçeklik bakımından güçlü sonuçlar verse de verilerin organize edilmesi bağlamında birtakım güçlükler oluşturmaktadır. Fakat bir olay üzerinden birçok olay hakkında genellemelere ulaşma noktasında da bizlere olanaklar sunmaktadır. Örnek olay çalışmalarında sosyal gerçeklikler en ince ayrıntısına kadar incelenerek olaylar arasındaki uyumsuzluklar ve çelişiklere kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Örnek olay çalışmaları, özellikle uluslararası

⁴² S. B. Merriam, **Case Study Research in Education A Qualitative Approach**, Jossey-Bass Publishers, USA, 1988.

⁴³ R.K. Yin, **Case Study Research: Design and Methods**, Sage Publications, Beverly Hills, California, 1984, s.23.

ilişkilerde ülkeler incelenirken ülkelerin belirledikleri değerler ve bu değerlere karşı tehdit algılarının birbirine karşı ne kadar tutarlı olduğunu ölçümleyen, tehditler karşısında genellemelere varılabilme imkânı da sağlamaktadır. Birçok yorumun ve farklı yaklaşımın bir arada olmasını sağlayan örnek olay çalışması ayrıca betimleyici bir materyal olarak arşiv belgesi niteliği de taşımaktadır. Böylece, sunulan içerik çalışması ile araştırmanın amacı en iyi şekilde ortaya konulurken, yeni araştırma konularının da açığa çıkartılmasına alan açılmaktadır.

Çalışmanın kavramsal, tarihsel ve anlık olaylar karşısında sunduğu bilgiler anlaşılma ve yorumlanma açısından “kamuya açık verileri” içermektedir. Bu yönüyle ise araştırmanın dili daha açık ve net kavramlardan oluşmakta ve kamunun rahat anlayabileceği bir üslup kullanılmaktadır. Araştırma kapsamında gerçek veriler üzerinden derinlemesine inceleme yapılarak yaşanan olaylar üzerinden genellemelere ulaşılmaya çalışılacak olup betimleyici örnek olay çalışması kullanılacaktır. Bu çalışmada kullanılan betimleyici örnek olay yöntemi ile Suudi Arabistan’ın dış politikaları çerçevesinde güvenlik stratejilerinin incelendiği yeni çalışmalar için karşılaştırmalar yapabilme noktasında veri tabanı oluşturacak ve yeni kuramlar geliştirmek için olanaklar sunacaktır.

Çalışmamız çerçevesinde uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının güvenlik teorileri bağlamında bir örnek olay çalışması olarak Suudi Arabistan seçilmiş ve Suudi Arabistan betimleyici yöntemle analiz edilmeye çalışılmış ayrıca güvenlik stratejileri noktasında genellemelere ulaşılmaya çalışılmıştır.

6.2. Analiz Düzeyi

Uluslararası ilişkilerde değerlendirme ve analiz düzeyini çeşitli perspektiflerle değerlendirmek ve yorumlamak mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, bir çeşit değerlendirme düzeyi olarak bireysel analiz düzeyi bir birey olarak devletle ve devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinde etkide bulunan insanların algılarına, tercihlerine, önceliklerine ve bunların sonucunda eylemlerine odaklanmaktadır. Bu analiz düzeyinde analiz için sadece devlet liderleri söz konusu olmamakla birlikte, bireysel analiz düzeyinde tek tek vatandaşlar, kanaat önderleri, düşünürler, seçmenler, dış politika ile ilgilenen diplomatlar, askerler de ele alınmaktadır. Özellikle dış politika

kararlarında bireysel analiz düzeyi oldukça önemli bir yer tutmakta olup⁴⁴ Suudi Arabistan'ın dış politika analizinde devletlerin aralarındaki ilişkileri açıklarken etki alanına sahip bireylere değinilirken bu analiz düzeyinden faydalanılmaktadır. Özellikle Suudi Arabistan'ın güvenliği için sergilemiş olduğu dış politikasında kralların ülke liderleri ile olan bireysel ilişkisinin devlet ilişkisinin önüne geçtiği birçok politikayı analiz etmede kullandığımız perspektif bireysel analiz düzeyi ile değerlendirilmektedir.

Bir diğer analiz düzeyi olan ülke içi analiz düzeyi “bireyler toplumlarına/kümeleşmelerine” ve ülkeye hâkim olan siyasi ve kültürel düzene odaklanmaktadır. Bireyler toplumlarında söz konusu olan ülke içindeki ve dışındaki çeşitli çıkar grupları, medya, ekonomik sektör, etnik azınlıklar, hükûmet kurumları, siyasi kurumlar gibi gruplardan oluşmaktadır. Devletlerin içlerindeki etnik çatışmalar ve milliyetçilik devletleri hem iç siyasette birtakım mücadelelere yönlendirirken aynı zamanda da devletlerin dış politikalarını etkilemektedir. Ayrıca devlet içindeki farklı grupların ve medyanın gerek iç politikadaki yaklaşımlarında gerekse dış politikadaki öncelikleri çeşitlilik göstermektedir. Bu durumda ülkenin politikalarını şekillendiren ve yönlendiren bir etki yaratmaktadır. Özellikle de eğer örnek olay incelemesinde bölgesel güç merkezinde açıklamalar yapılmakta ise iç yapılarının onlara verdiği özelliklerden dolayı iç tehditlerinin öncelik durumu söz konusu olup her analiz de ilk olarak göz önünde bulundurulmuş bir etken olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda ülke içi analiz düzeyi iç tehditleri olan ülkelerin dış politikalarını, güvenlik stratejilerini ve tehditle mücadele yöntemlerini analiz ederken sıklıkla tercih edilmektedir. Ülke içi analiz düzeyinin bir başka boyutu ise ülkeye hâkim olan siyasi ve kültürel düzene odaklanmasıdır. Bu durumda devletin demokratik bir devlet mi olduğu monarşiyle mi yönetildiği etki alanı olarak incelenmektedir.

Demokratik devletlerde siyasi partiler, seçim yılı olup olması, analizlerin farklı şekilde yapılması için yeterli ise monarşi ile yönetilen devletler için devlet liderinin değerleri, öncelikleri, devlet liderinin ailesel ilişkileri ve siyasi yönelimleri, ülkede hâkim olan din adamlarının toplumdaki yeri ve gücü, toplumsal yapının çoğunluğunun

⁴⁴ J. David Singer, “The Level of Analysis Problem in International Relations”, **World Politics**, The International System, 14, 1, 1961, s. 77-92.

ve azınlığın etnik yapısı, kültürel ve toplumsal farklılıklara odaklanması gibi birçok analiz birimi etkin rol almaktadır. Bu kapsamda ise Suudi Arabistan'ın güvenlik politikalarını etkileyen dış politikalarını değerlendirirken ülke içindeki ve dışındaki çeşitli çıkar gruplarına odaklanılarak, ülke içi ve dışındaki medya gruplarına yansıyan ülke politikaları analiz edilmektedir. Ayrıca ekonomik sektör, etnik azınlıklar, hükûmet kurumları, siyasi kurumların karar alma süreçlerine etkileri de değerlendirilmektedir.

Devletler arası düzeyde ise devletler arasındaki ilişkilerde devletlerin iç politikaları veya toplumsal yapıları dikkate alınmadan bu ülkenin devlet başkanları ve bireyleri de göz önünde bulundurulmadan değerlendirme yapılmaktadır. Özellikle devletlerin güç pozisyonlarına, aralarındaki ilişkilerin doğasına, ilişkilerin biçimine odaklanılmaktadır. Uluslararası ilişkilerde en önemli analiz düzeyi olarak değerlendirilmekte olup bu analiz düzeyinde devletler tek bir birim olarak ele alınıp hükûmetlerin devletleri temsil etkileri varsayılmaktadır. Hükûmetlerin, durumlar karşısında geliştirdikleri politikalar ve uygulamaları bütün ülkenin ortak görüşü olarak ele alınıp incelenmektedir.⁴⁵ Enerji kaynaklarından elde ettiği gelirleri kendi istikrarının güvenliği için kullanan Suudi Arabistan'ın gerek ABD ile gerekse diğer ülkelerle sadece devlet düzeyinde ilişkilerini incelerken bu analiz düzeyinden faydalanılmaktadır.

Küresel düzeyde genişleyen değerler, inançlar, insanlar ve teknolojik gelişmeler arasındaki etkileşim, küresel boyutta değişen insan ilişkileri, gelişen uluslararası ekonomi ve etkilerin her birinin devletlerin kontrolünü aşarak küresel boyutlara ulaşip uluslararası ilişkileri ve bireyi etkilemesi boyutunu ele almaktadır. Dünyadaki Doğu-Batı, Kuzey-Güney farkı, kalkınma planları, BM, bölgeselleşme, toplumsal sınıflar, kapitalizmin toplumsal etkileri, uluslararası boyutta terör, sosyal medya, gelişen teknoloji, çevre gibi konular küresel düzeyde analiz yapmak için kullanılmaktadır. Devletlerin nükleer silah sahibi olmaya çalışmaları üç farklı model çerçevesinde açıklanabilmektedir.⁴⁶ Öncelikle güvenlik modeline göre devletlerin

⁴⁵ A.e.

⁴⁶ Joseph Cirincione, **Bomb Score: The History and Future of Nuclear Weapons**, New York, Columbia University Press, 2007, s. 47-48.

nükleer silah sahibi olma çabaları, devletin dış tehditler karşısında güvenliğini sağlama güdüsüne bağlanmaktadır. İç politika modelinde ise nükleer silahlar, bürokratik çıkarlar ve iç politik kaygılar doğrultusunda elde edilmek istenen bir siyasal alan olarak değerlendirilmektedir. Normlar modelinde ise nükleer silah sahibi olmanın devletin çağdaşlığını ve kimliğini sunma noktasında önemli bir gösterge sayılması ve bu faktörün ön planda değerlendirilmesine neden olmaktadır.⁴⁷ Bu analiz düzeyinde devletlerin nükleer silah sahibi olma isteğini sadece askerî nedenlere dayandırmak yetersiz kalmakta olup Suudi Arabistan'ın dünyada en çok silah temin eden ülkeler arasında yer almasının tek nedeninin askerî olmadığı, ekonomik, teknolojik, güvenlik, prestij ve iç politik gibi nedenlerinin de olduğuna değinirken bu analiz düzeyinden faydalanılarak açıklama yapılmaktadır.

Realist perspektiften okumaya çalıştığımız Suudi Arabistan güvenlik stratejilerinde dış politika analizi uluslararası sistem içerisinde bağımlı değişken olarak ele alınmış ve Suudi Arabistan'ın davranışları bu bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Suudi Arabistan'ın dış politika analizinde uluslararası sistem, öncelikli unsur olarak ele alınarak bağımsız değişkenler merkezinde sistemin etkilerinin ara değişkenlerin etkisinden geçtikten sonra anlamlandırılarak veri olarak sunulması sağlanmıştır. Bu bağlamda Suudi Arabistan'ın iç yapısından kaynaklanan unsurlar ara değişkenler olarak ele alınarak dış politikasına yön veren unsurlar olarak incelenmiştir. Çalışmamızda, Suudi Arabistan'ın farklı zamanlarda farklı stratejilerle hareket etmesinin nedenlerine odaklanılarak Devlet davranışları üzerinden güvenlik stratejileri açıklanmaya çalışılacak olup realist perspektifle değerlendirilmiştir. Böylece Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejilerinde merkeze aldığı Rejim'in güvenliği için silahlanma stratejileri, ekonomi politikaları, ittifak tercihleri, krizler karşısında belirlediği politikalar, tehdit tanımları, kimlik politikaları göz önünde bulundurularak açıklanmıştır.

Suudi Arabistan'ın güvenlik analizinde bağımsız değişken olarak uluslararası sistemin yapısı, dolayısıyla uluslararası alanda güç dağılımının devletler üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Devletlerin sahip oldukları güç, bağımsız değişken olarak ele

⁴⁷ Scott D. Sagan, "Why Do States Build Nuclear Weapons?; Three Models in Search of a Bomb", **International Security**, 21, 3, 1997, s. 55.

alınmış olup devletlerin birbiri üzerinde kurduğu tahakküm, kaynaklara ve kaynakları kullanma kabiliyetine bağlanarak açıklanmıştır. Bu kapsamda öncelikle güce mukayeseli bir alan belirlenmiş olup, başta Suudi Arabistan olmak üzere devletlerin seçimlerini ve hedeflerini kendi rejimlerinin güvenliği merkezli tutarak diğer devletlerin seçim ve hedeflerinden daha ön planda tuttukları göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca, güce dair farklı yaklaşımlardan ziyade, Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejisinde belirleyici olanın güçten ziyade güvenlik alanı oluşturmaya dair olduğu üzerinden açıklama yapılmaktadır. Bu güvenlik alanında ise öncelik Rejim'in güvenliğini sağlamak olup bunun için de iç tehditlerle mücadele için çeşitli ittifak ilişkileri geliştirmek ya da sosyal yardımlarla süreci kendi lehine çevirmek olmaktadır.

Uluslararası sistemin yapısının anarşik olmasından dolayı devletler, belirsizliklerle ve potansiyel tehditlerle sürekli karşı karşıyadır. Başta Suudi Arabistan olmak üzere devletlerin amacı ise değer olarak belirledikleri şeye karşı oluşabilecek her tehditte güvenliğini sağlamak ve dış çevreden gelebilecek tehditlere karşı kontrollü hareket etmek zorundadır. Bu yüzden Suudi Arabistan, Rejim'in güvenliği anlamında uluslararası sistemin anarşik yapısını göz önünde bulundurarak dış politikalarında kimi zaman savunmacı kimi zaman ise saldırgan politikalar sergilemektedir. Suudi Arabistan, böylece dış çevreden gelebilecek tehditleri kontrol etmeye ve şekillendirmeye çalışarak uluslararası sistemin anarşik yapısının belirsizliğiyle mücadele etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda da Suudi Arabistan'ın dış politikası karar alıcıların güç dağılımı perspektifi ile şekillenmekte olup diğer devletlerin Suudi Arabistan ile olan ilişkisi de Suudi Arabistan'ın ve kendi devletlerinin gücüne dair diğer devletlerin karar alıcılarının algılarıyla birlikte değerlendirilmektedir. Aynı zamanda çalışmamızda uluslararası sistemde sistemin anarşik yapısı, gücün göreceli dağılımı, sistemin sınırlılıkları bağımsız değişken olarak görülmektedir.

Bağımlı değişken olarak Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejileri bağlamında ittifak ilişkileri ele alınırken bunların uygulanması noktasında uluslararası sistemde süper gücün bölge politikaları buna bağlı olarak bölgesel ve küresel tehdidin hangi devlet olduğu, diğer bölge devletlerinin bölge politikaları ve devletin sahip olduğu iç tehditler gibi bağımlı değişkenler karşısında Suudi Arabistan'ın dış politikalarında benzetme, yenileme ve mevcut stratejiyi koruma gibi dış politikalar da sergilediği

görülmektedir. Suudi Arabistan'ın, Rejim'ine tehdit olarak gördüğü “Müslüman Kardeşler'i” terörist ilan etmesi, daha önceki süreçte Sünni olmayanların Müslüman olmadığını iddia etmesi gibi bir stratejiye “benzemekte”, 2010 öncesi güvenlik stratejilerinde daha bölgesel ortaklarla hareket etmesine rağmen 2010 sonrasında hem bölgesel hem de küresel ortaklıklar kurmaya odaklanması, 2010 öncesi daha radikal söylemlere sahip iken Arap Baharı sonrası daha ılımlı söylemler belirlemesi, İran ile bölgede süper güç gibi bir tehdit mevcut olduğunda ittifak ilişkilerinin geliştirilmesi politikalarda “yenileme”, güvenliği söz konusu olan önceliğin her zaman Rejim'in güvenliği olarak görüldüğü durumda ise “mevcut stratejileri koruma” gibi dış politikada yaşanan değişimlerle belirlenen güvenlik stratejileri çok boyutlu açıklanmaya çalışılmıştır. Genel anlamda Suudi Arabistan'ın dış politikaları, devlet davranışları ve stratejisi bağlamında analiz edilerek bağımsız değişken olarak uluslararası sistem alınmış olup ara değişken olarak da liderlerin tehdit tanımları, yerel faktörlerin sınırlılıkları ve ekonomik politikalar, dış politika çıktıları olarak bağımlı değişkene dönüştürülmüştür.

Aynı uluslararası alanda bütün devletler, olaylar karşısında aynı dış politikayı göstermedikleri için her devletin kendine özgü dinamikleri de göz önünde bulundurulmuştur. Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejisi anlamlandırılıyorken dış politika yöneticilerinin göreceli gücün dağılımı noktasındaki değerlendirmeleri, sistematik unsurların, bölgesel ve küresel sınırlamaların analizi de dâhil edilmiştir. Uluslararası ilişkilerde karar alıcıların algıları ve devletlerin iç yapılarından kaynaklı sınırlamalar dış politika çıktılarının oluşmasında oldukça etkili birer ara değişken olarak görülmektedir. Bu bağlamda Suudi Arabistan'ın güvenliği kavramlaştırılırken dış politika karar alıcısı olarak Kral Selman bin Abdülazîz ve Veliaht Kral Muhammed bin Selman'ın dış politika söylemlerine odaklanılmıştır. Çünkü Suudi Arabistan için dış politika karar alıcısı olarak Kral ve Veliaht Kral her türlü değerlendirme sürecinin içinde bulunmakta ve yetki olarak da devletle ilgili her türlü karar almaya muktedir durumdadır. Suudi Arabistan bağlamında dış politika belirleyicilerinin Rejim'in güvenliği için kimi düşman olarak tanımladıkları, iç ve dış politikayı zamanın şartlarına göre nasıl dengeledikleri, iç politikada Rejim'in devamını sağlamak için yaptığı uzlaşmacı ve rekabetçi tavrı, dış politikayı belirleyici aktör etkisi önemli birer

ara değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Suudi Arabistan özelinde Devlet liderinin tüm yetkileri kendi tekelinde toplaması, uluslararası sistem içerisinde Suudi Arabistan'ın yerini görebilmesi noktasında da ona ayrıcalık sağlamaktadır. Bu yüzden de Devlet liderinin siyasi ve dünya görüşleri, olaylara karşı yorumları, hangi ülkeye daha yakın oldukları dış politikayı belirleme noktasında oldukça önemli hâle gelmektedir.

Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejisini belirleyen en önemli etkenlerin başında Rejim'in güvenliğinden sonra uluslararası sistem içerisinde devletlerin sahip oldukları güç dağılımları ve söz konusu Devlet'in güç kullanma kabiliyeti ve kapasitesi gelmektedir. Güvenlik stratejisini belirleyen ikinci yönelim ise yöneticinin Rejim'in güvenliği noktasında uluslararası sistem içerisinde devletlerin sahip olduğu gücü kullanma yönelimlerini nasıl değerlendirdikleriyle yakından alakalı olmaktadır. Ayrıca Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejilerini belirleyen ara değişkenlerden biri olan yerel dinamikleri de dış politikasını şekillendiren bir etkidir. Suudi Arabistan'ın Vehhâbî gelenekten gelen toplumsal ve kültürel yapısı, Sünni bir Devlet oluşunun tarihsel süreci, Devlet'in kurumsal yapısı ve kurumlarının işlevselliği, ekonomik yapısı ülke içi ve dışı çıkar gurupları gibi etkenler, güvenlik stratejisini belirleyen ara değişkenler olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda Suudi Arabistan'ın toplumsal hareketleri önlemek ve Rejim'in devamını sağlamak için dengelemek zorunda olduğu Sünni bir çoğunluğun ve Şii bir azınlığın toplumsal refah ve özgürlük taleplerini karşılama zorunluluğu da ara değişken olarak göz önünde bulundurulmaktadır.

Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejisini açığa çıkartmaya çalıştığımız tezimizde öncelikle birtakım iddialar öne sürölmüş ve bu iddialar teorik arka plan bilgisi ve örnek olay incelemesiyle test edilmeye çalışılmıştır. Sistemin yapısı bağımsız değişken olarak ele alınmış olup bağımlı ve ara değişkenlerle güvenlik kavramlaştırılmıştır. Ardından tehditlere karşı kullanılan yöntemlere ve dış politika analizlerine yer verilmiştir. Tezde betimsel araştırma yöntemi kullanılmış olup bulgular, çalışmanın amacı doğrultusunda niteliksel olarak sınıflandırılmıştır. Kaynaklar doğrultusunda yorumlara yer verilmiş olup araştırmada ikincil veriler ön plana çıkarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEK KUTUPLU SİSTEMİN YAPISI, ÖZELLİKLERİ VE DEVLET DAVRANIŞLARI

1.1. Tek Kutuplu Uluslararası Sistemin Doğası

Sistem, çeşitli şekillerde birbiriyle doğrudan ya da dolaylı yollarla kurulan ilişkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır.⁴⁸ Ayrıca sistem, ortaya çıkan bütün parçaların özelliklerini taşımakla birlikte kendi başına da özerk bir yapı olarak görülmektedir.⁴⁹ Doğal sistemler daha statik yapılar iken, beşeri sistemler ise insan doğasının değişkenliğine göre yeniden şekillenip değişebilmektedir.⁵⁰ Sayısal sistemler ise daha dar ölçekli mikro sistemlere ayrılır ve bu sistem yapıları zamanla belirgin, değişmesi kolay olmayan yapılara dönüşmektedir.⁵¹ Ülkelerin siyasal sistemleri ise değişken yapıda olup makro ölçekli incelemeye tabi tutulurken, ülkelerin siyasal sistemini oluşturan bireylerin kurduğu çeşitli örgüt ve yapılar da mikro ölçekli incelemelerle sistemin içine dâhil olmaktadır. Bu sistem içindeki devletlerin konumları onların küresel güç mü ya da bölgesel güç mü olduklarını ortaya koyan makro ölçekken, siyasal partiler sistemi, adalet sistemi, seçim sistemi gibi yapılar da mikro sistemin altyapılarını oluşturmaktadır.

Bu kapsamda uluslararası sistemin analizi yapılırken öncelikle; sistem içindeki aktörlerin ve altyapıların belirlenmesi ile sistemin sınırlarının çizilmesi gerekmektedir. Ardından aktörlerin sistem içindeki konumlarının netleştirilmesi yapılarak, aktörlerin konumlarına bağlı olarak aralarındaki etkileşim açığa çıkartılmaktadır. Son olarak da etkileşimin oluşturduğu bütünün parçaları ortaya konularak sistemin yapısı açığa çıkartılmaktadır. Uluslararası sistemi oluşturan devletler, devletler arasındaki etkileşimler, devletlerin davranışlarını belirleyen ve buna yön veren yapılar bölgesel

⁴⁸ Walter Buckley, **Securty: A Complex Adaptive System**, Amsterdam, Gordon and Breach Publishers, 1967, s. 41.

⁴⁹ Niklas Luhmann, **Social Systems**, Stanford, Stanford University Press, 1995, s. 76-77.

⁵⁰ Kevin Mihata, **"The Persistence of Emergence"**, içinde Eve Raymond, Sara Horsfall ve Mary E. Lee (Ed.) Chans, Complexity and Sociology, Thausand Jaks, CA, Sage 1997, s. 30-38.

⁵¹ Murtada Busair Ahmad, "Quantitative Data Collection Methods", ResearchGate, Ağustos 2019, s.s. 188-205.

ve küresel sistemler olarak kendini göstermektedir. Bu doğrultuda uluslararası sistem devletler arası ilişkilerin oluşturduğu bir bütün olarak tanımlanmakta olup,⁵² sistem içerisindeki her devlet kendi hareket kabiliyetine ve sisteme dâhil olma şekline göre kendini konumlandığı yere göre sistemin bir parçası olarak okunmaktadır.⁵³ Uluslararası sistem; birbirine bağlı devletler, bölgesel sistemler, yapıdan kaynaklanan belirleyiciler ve bunların hepsinin arasında kurduğu birtakım çeşitli etkileşim unsurlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası sistemde devletlerin güç kapasitesini belirleyen nüfus, coğrafya, zenginlik, sanayi ve askerî kapasite gibi birtakım dinamiklere göre ölçülmekte ve bunun sonucu olarak devletler, bölgesel güç veya büyük güç olarak nitelendirilmektedir.

Uluslararası ilişkilerin görünümü ise güç unsurlarının devletler arasında paylaşımı ile açığa çıkmaktadır. Sistemin yapısal belirleyicileri ise devletin kendi içinde kurduğu hiyerarşik yapı ve bulunduğu toprak parçası üzerindeki egemenlik hakkıyken, uluslararası ilişkiler boyutunda ise devletlerin üstünde bir otoritenin yokluğundan kaynaklanan anarşik bir yapıdan oluşmasıdır. Anarşi ve egemenlik, sistemin merkezinde yer almakta olup herhangi bir devletin ön plana çıkarak dünya devleti olma hedeflerinin önüne geçen unsurlar olarak okunmaktadır.⁵⁴ Uluslararası sistemin anarşik yapısı, insan doğasının bir gereği olarak, devletleri güvenlik arayışı ve güç mücadelesine sokmaktadır. Bu durum, bütün devletler için aynı özellikleri taşıdığından bu devletler için bir güvenlik ikilemi/açmazı açığa çıkartmaktadır.⁵⁵ Devletler, birbirlerinin niyetlerinin hangi amaçla olduğunu bilmemekte ama birtakım tehdit algılarından ya da ihtiyaçlarından dolayı birbirleri ile ilişki kurmak zorunda kalmaktadır.

Uluslararası sistemde güç ve güvenlik arayışı sonucunda dünyanın belli bölgelerinde bölgesel güçler oluşmakta olup, bu durumun sonucunda devletler arasında birtakım iş birliği, ittifak, uluslararası örgütler, uluslararası hukuk, diplomasi

⁵² Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005, s. 20-21.

⁵³ A. Davral Easton, **Framework for Political Analysis**, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1965, s. 3.

⁵⁴ Stephen Mc Glinchey, Rosie Walters, Christian Scheinpflug, **International Relation Theory**, Bristol, E-International Relation, 2017, s.131.

⁵⁵ Charles L. Glaser, "The Security Dilemma Revisited," **World Politics**, 50, 1, 1997, ss. 171-201.

ve savaş gibi etkileşim gerektiren ilişkiler üzerinden uluslararası sistem meydana gelmektedir. Bu ilişkilerin bazıları düzen kurmak, bazıları ise düzeni değiştirmek ve bozmak için kurulmaktadır. Uluslararası sistem içerisinde bütün etkileşim araçları hazır ve serbest bir şekilde olup, her devletin kullanımına açık bulunmaktadır. Devletler; uluslararası sistem içerisinde sisteme uyumlu, değişken ve çıkarları doğrultusunda hareket etmeye eğilimli yapılar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda da sistem içerisinde devletlerin belirli değerler belirleyip bu değerleri için çeşitli politikalar sergilediklerini ve daha sonra da vazgeçilmez gibi görülen bu politikalardan vazgeçip yeni yaklaşımlarla tekrar gündeme geldikleri gözlemlenmektedir.⁵⁶ Öyle ki devletlerin niyetleri tam olarak bilinmemekle birlikte devletlerin birtakım etkileşimlerin sonuçlarından daha çok nedenleri tahmin edilebilmektedir.

Kenneth N. Waltz'a göre, uluslararası sistemi düzenleyici bir üst otoritenin yokluğu sistemin anarşik yapısını yansıtmakta olup devletler için hayatta kalmak temel önceliklidir. Devletler, bunun için kendi başlarının çaresine bakma yolunu seçmekte ve bu durum uluslararası sistemin düzenleyici ilkesini yansıtmaktadır.⁵⁷ Refah, güç ve şekilleri itibarıyla devletler farklı özelliklere sahiptir. Fakat sistemin anarşik yapısı devletleri benzer davranışlar sergileme noktasında zorlamaktadır. Böylece de devletler, işlevsel olarak birbirinin aynısı gibi davranmaktadır. Bu doğrultuda, devletlerin sahip oldukları güç kapasiteleri ve bu kapasitelerin sistem içerisinde nasıl dağıldığı, uluslararası sistemin yapısını belirleyen etken olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸ Dolayısıyla uluslararası sistemin yapısı; birimlerden ve bu birimlerin etkileşiminden oluşmakta olup, bizzat sistemin yapısı ise sistemin anarşik düzeninden ve kapasite dağılımından kaynaklanmaktadır.⁵⁹ Sistemin yapısının anarşik oluşu

⁵⁶ Michael W. Doyle, **Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism**, New York, W.W. Norton & Company, 1997, s.19.

⁵⁷ Aaron Francis O. Chan, "A Study of Self-Help in Anarzhic International Systems", **E-International Relations**, 27 Temmuz 2010.

⁵⁸ Kenneth N. Waltz, **Reflections on the Theory of International Politics: A Response to my Critics**, R. O. Keohane (Ed.), Neorealism and its Critics, Princeton, Princeton University Press, 1986, ss. 322-345, s. 339-340.

⁵⁹ Waltz, **Theory of International Politics**, s.s. 79-128; John J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, Norton, 2001, ss. 29-54 ve Gilpin, **War and Change in World Politics**, s. 27.

sistemde bir üst otoritenin yokluğu ve bu hâliyle sistemde birçok hayatta kalmak isteyen devletin varlığı durumudur.⁶⁰ Uluslararası sistemde düzenleyici bir aktörün olmaması yapıyı anarşik hâle getirmiş, bu durum da kaotik bir durumu açığa çıkartmıştır. Böylece iç siyasetin aksine mevcut kuralların olmayışı, aktörlerin daha serbest hareket etmelerine, devletlerin niyetlerinin belirsizliği ise söz konusu devletin hayatta kalmak istemesi gibi etkenlere dayanmaktadır.

1.2. Tek Kutuplu Sistemde Devletlerin Kapasite Dağılımı

Uluslararası sistemin yapısını belirleyen bir diğer etken ise sistemi oluşturan birimler arasındaki kapasite dağılımıdır. Kapasite dağılımı, devletlerin sahip oldukları güç miktarıyla ilişkilendirilmektedir.⁶¹ Her ne kadar uluslararası politikada devletlerin işlevsel özellikleri ve egemen oluşları üzerinden birbirlerine benzediklerini söylesek de genel anlamda devletlerin güç kapasitesi bakımından farklı oluşları bir güç hiyerarşini ortaya çıkartmaktadır.⁶² Devletlerin sistem içerisinde sahip oldukları güç miktarları dağılımı, sistemin kutupluğunu belirlemekte olup bu kutupluluk çerçevesinde devletlerin konumları oluşmaktadır. Uluslararası sistem içerisinde de devletlerin güç miktarlarının dağılımı zamanla değişebileceğinden bu süreç sistemin yapısında da değişimleri meydana getirmektedir. Uluslararası sistemin yapısındaki herhangi bir değişim ancak sistemin anarşik yapısındaki veya kapasite dağılımındaki değişimlerle ilişkilendirilebilmektedir.⁶³ Realist bir perspektifle uluslararası ilişkilerin değişmez ana unsuru olarak ele aldığımız anarşik yapının sabit kaldığı düşünüldüğünde sistemdeki değişikliğin temel nedeni kapasite dağılımından kaynaklanmaktadır. Sistem içerisinde devletlerin kapasite dağılımı bize (1) ana güç dağılımını oluşturan küresel güç dağılımının nasıl gerçekleştiği, (2) ara güç dağılımını oluşturan bölgesel güçleri ve (3) sistem içerisindeki söz konusu devletlerin güç statüsünü ortaya koymaktadır. Uluslararası sistemde toplam güç kapasitesi en çok olan devlet veya devletler küresel gücü oluşturmaktayken, belirli stratejik bölgelerin içerisinde en fazla güce sahip olan devlet veya devletler de bölgesel gücü

⁶⁰ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s.247

⁶¹ Waltz, *Theory of International Politics*, s.97.

⁶² Gilpin, *War and Change in World Politics*, s.29.

⁶³ Waltz, *Theory of International Politics*, s.93.

oluşturmaktadır. Uluslararası sistem içerisinde devletler, sahip oldukları güç kaynakları ile küresel güç hiyerarşisinde bir statü kazanmaktadır.⁶⁴

Sistemin yapısının anarşik oluşu bağımsız değişken olarak ve sistemdeki güç kapasitesindeki değişim, bağımlı değişken olarak ele alındığında sistemdeki değişiklikleri açıklamak için kapasite bakımından devletlerin statüsü kullanılmaktadır. Bu kapsamda devletlerin uluslararası sistemde güvenlik stratejilerini anlamanın yolu (1) sistemin yapısının tek kutuplu veya çift kutuplu oluşunun bilinmesini, (2) çalışmaya konu olan devletin küresel güç mü veya bölgesel güç mü olduğu, (3) bölgesel güç ise küresel güç ile olan ilişkisinin boyutunun ne olduğu, (4) küresel gücün bölgedeki güçlerle olan ilişkisini belirlenmesinden geçmektedir. Waltz'un, devletlerin uluslararası sistemdeki konumlarının onların tehditle mücadele noktasındaki tavırlarının bir kısmını açıklamak için yeterli olduğu noktasındaki iddiası bu bağlamda değerlendirilebilmektedir.⁶⁵ Bir başka ifade ile mevcut uluslararası sistemin hangi kutupsal özelliği gösterdiği ve statüsünün ne olduğu gibi özellikler bilinmeden bir devletin "kim olduğu" ve o devlet ve devletlerin "ne yapacağı" anlaşılamamaktadır.⁶⁶

Devletlerin kapasitelerinin ölçümü somut maddi güç unsurları üzerinden belirlenmektedir. Bu da devletlere kapasite üzerinden tehdit tanımlaması noktasında imkân tanımaktadır. Waltz'a göre güç kapasitelerini açığa çıkarmak için devletlerin coğrafi genişliğine, nüfus miktarına, askerî güçlerine, ekonomik refah düzeyine, siyasal istikrarına ve teknolojik gelişmişliğine bakılmaktadır.⁶⁷ Benzer tanımlama yapan John Mearsheimer ise sadece devletin sahip olduğu gücü örtük güç ve askerî güç olarak ayırarak Waltz'dan ayrılmaktadır. Sonuç olarak Mearsheimer için de askerî güç; hava, kara, deniz gücünden oluşmakta, örtük güç ise ekonomik refah, coğrafi konum ve nüfus miktarından oluşmaktadır.⁶⁸ Devletlerin sahip oldukları gücün tanımlanması noktasında bu tanımlara ek olarak farklı yeni başlıklar da eklenmektedir. Bunlar; ekonomik refah seviyeleri, savunma harcamaları, askerî kapasite ve askerî

⁶⁴ Akdoğan, "Tek Kutuplu...", s.191-192.

⁶⁵ Kenneth N. Waltz, "The Emerging Structure of International Politics", **International Security**, Vol.18, No.2, 1993, s.s. 44-79.

⁶⁶ Richard J. Harknett and Hasan B. Yalcin, "The Struggle for Aoutonomy: A Realist Structural Theory of International Relations, *Internation Studies Review*, 14, 4, 2012, ss. 499-521.

⁶⁷ Waltz, **Theory of Internetional Politics**, s. 131.

⁶⁸ Mearsheimer, **The Tragedy of Great Powers**, s.55-82.

nitelik, devletin büyüme oranı, devletin stratejik konumu, stratejik kaynakları ve siyasal istikrarı gibi ölçülebilir alt başlıklara da ayrılmaktadır.⁶⁹

Devletlerin güç kapasiteleri hakkında edindiğimiz sayısal veriler, devletlerin güç kapasitesini ortaya koymaya yaradığı gibi aynı zamanda da diğer devletlerle ilgili devleti kıyaslama imkânı da sunmaktadır. Her ne kadar güç kapasitelerine göre devletleri sınıflandırma noktasında farklı yaklaşımlar olsa da çalışma kapsamında en uygun sınıflandırmanın Barry Buzan'ın güç kapasite sınıflandırması olduğu göz önünde tutulmuş olup süper güç, büyük güç, bölgesel güç ve diğerleri olarak kategori edilmesi uygun görülmüştür.⁷⁰ Douglas Lemke'nin çoklu hiyerarşi modeline göre tek bir uluslararası güç hiyerarşisi yerine bir dizi paralel ve üst üste binmiş güç hiyerarşileri mevcuttur. Bu hiyerarşide bölgesel ve alt bölgesel sistemler de küresel güç hiyerarşisine tabidir. Küresel egemen güç hiyerarşisinde süper gücün yanı sıra diğer büyük güçler de alt sistemlere müdahale edebilmektedir.⁷¹ Burada güç kapasitesine göre hiyerarşik bir sıralama yapmamızı sağlayan kapasite verileri üzerinden devletlerin kategorize edilmesi bize devletler arasındaki ilişkiyi anlama ve anlamlandırma noktasında da yardımcı olmaktadır.

1.2.1. Tek Kutuplu Sistemde Süper Güç ve Büyük Güçlerin Özellikleri

Güç dağılımı ilk sırada yer alan ve diğer devletlerle güç kaynakları açısından kapasite kıyaslamasında fark oluşturan devlet, süper güç olarak tanımlanmaktadır. Süper gücün en belirgin özelliği tek başına büyük bir savaşı başlatabilme kabiliyeti olmasıdır.⁷² Aynı zamanda süper güç, herhangi bir saldırı tehdidi karşısında başka bir devletin desteğine ihtiyaç duymayan devlettir. Süper güç olan devletler, sadece kendi çevrelerinde değil dünyanın her yerinde çeşitli askerî operasyonlar yapabilme kabiliyetine sahiptir.⁷³ Süper güç; sahip olduğu en yüksek askerî kapasitesi, bu kapasitenin işlevselliği ve devamlılığı için yüksek ekonomik refaha da sahiptir.

⁶⁹ Akdoğan, "Tek Kutuplu ...", s.44-45.

⁷⁰ Barry Buzan, **The United States and the Great Powers**, Cambridge and Malden: Polity, 2004, ss.46-76.

⁷¹ Douglas Lemke, **Regions of War and Peace**, Cambridge/New York, Cambridge University Press, 2002, s.54-55.

⁷² George Modelski, **Principles of the World Politics**, New York: Free Press, 1972, s.149.

⁷³ Nuno P. Monteiro, **Theory of Unipolar Politics**, Cambridge University Press, 2014, s. 42-45.

Elindeki bu avantajlarla süper güç, ne kendi bölgesinde ne de bölgesinin dışında herhangi bir potansiyel rakip gücün oluşmasına izin vermemektedir. Ayrıca süper güç; dünyanın her yerinde düzen kurma, güvenliği sağlama, çatışma ve çözüm oluşturma ya da tehdit oluşturma gibi özellikler taşımaktadır.⁷⁴ Ayrıca süper güç, diğer ülkelerle olan karşılıklı ittifak ilişkisine göre gelişime destek olma gibi özelliklere de sahiptir.

Soğuk Savaş Dönemi'nde çift kutuplu olan uluslararası sistem, 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla sona ermiş, bu süreçten itibaren ise yaygın bir kabulle uluslararası sistem, ABD liderliğinde tek kutuplu bir yapıya dönüşmüştür.⁷⁵ Dolayısı ile bölgesel güç olan bir devletin dış politikalarında güvenlik stratejilerini belirleyen en önemli etkenler başta küresel güç dağılımı olmak üzere bölgesel güç dağılımı ve bu dağılım çerçevesinde her iki devletin güç statüsüdür. Klasik realistlerin geneline bakıldığında güvenliği uluslararası sistemin içerisinde devletlerin çıkar çatışmalarını gözeterek, güç dengesini korumaları ve uyguladıkları siyaseti realpolitik çerçevesinde ele alarak ortaya koydukları uygulamalarla sahip oldukları devletin hayatta kalmasını sağlamak olarak tanımlamaktadır. İnsan doğasının kötü oluşu ve uluslararası sistemin anarşik yapısı ise hayatta kalmanın ve devletin güvenliğini sağlamanın yolunu, güç artırımı ile mümkün görmekte olup; gücü ise askerî, ekonomik ve teknolojik kapasite ile sınırlandırmaktadır ve amaç, gücü artırmaktır. Realizme göre güç, sadece devletin değerlendirilmesi noktasında temel referans noktası değildir. Güç, ayrıca uluslararası sistemdeki güç dağılımının karakteristik özelliği gibi konularda da bilgi verdiği için önemlidir. Güç, uluslararası sistemde güvenliği sağlayan en önemli araç olarak da görülmektedir.

⁷⁴ Buzan, **The United States and the Great Powers**, s.69

⁷⁵ Waltz, "The Emerging Structure of International Politics", ss. 44-79; Kenneth N. Waltz, "NATO Expansion: Realist View", **Contemporary Security Policy**, 21, 2, 2000, ss. 23-38, Stephen M. Walt, "Alliances in Unipolar World", **World Politics**, 61, 1, 2009, s.s. 86-120; Robert Jervis, "Unipolarity: A Structural Perspective", **World Politics**, 61, 1, 2009, ss. 188-213; Stephen G. Brooks, William C. Wohlforth, "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty First Century", **International Security**, 40, 4, 2015, ss.7-53; John Ikenberry, Michael Mastanduno and William C. Wohlforth, "Unipolarity, State Behavior and Systemic Consequences", **World Politics**, 61, 1, 2009, ss. 1-27; Christoher Layne, "The Unipolar Illusion: Why New Great Power Will Rise", **International Security**, 17, 4, 1993, ss. 5-51. Çin'in yükselişiyle birlikte artık sistemde yeni aktörlerinde olduğunun sistemin çift kutuplu özellikler de gösterdiğini iddia eden kişiler de vardır. Bkz. Abdul Hamid Kwarteng, "The Rise of China: The Emergence of a Bipolar Superpower and the Implication for the Future of International Law", **Asian Research Journal of Arts – Social Sciences**, 6, 3, Nisan 2018, ss.1-12.

Süper güçler, bölgesel politikalarda birtakım avantajlar elde etmek için bölgede çeşitli çatışmalar geliştirebilmektedir. Süper gücün geliştirdiği bölgesel çatışmalar; ülkelerin uzun vadeli teknik, askerî ve örgütsel ilerlemesini teşvik edebilmektedir.⁷⁶ Süper güçlerin genel amaçlarına bakıldığında ise küresel liderliği sağlamak ve sürdürmek için çatışma geliştirmek ve çatışmaları çözüme kavuşturmaktır. Ayrıca gerek küresel gerek bölgesel herhangi bir tehditle karşılaştığında tehditle başa çıkmak veya önemli fırsatlardan faydalanmak için gerekli girişimlerde bulunmaktır. Süper güç, bu durumda hem uluslararası sistemdeki konumunu güçlendirmiş olmakta hem de yapmış olduğu müdahale, ekonomik girişim ve ittifaklar aracılığıyla da kazanç sağlamaktadır.⁷⁷

Süper gücün en belirgin özelliklerinden biri de onun sahip olduğu potansiyel gücü ve dünya devletleri üzerinde bu gücü kullanmanın ona sağladığı üstünlüktür. Bu durum ona küresel boyutta oluşan herhangi bir çatışmanın o sürece dâhil olmadan çözüme kavuşmamasını da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda bir bölgede süper gücün varlığı, tehdidi tek bir tehdit hâline getirmekte olup ülkeler için bazen bir tehdit bazen bir güven bazen de bir çelişki durumu yaratmaktadır. Küresel gücün bölgede yokluğu ise devletlerin her birinin diğeri için bir tehdit olarak algılanması ile sonuçlanmakta olup hem küresel hem de bölgesel ilişkileri etkilemektedir. Sonuç olarak süper gücün bölgede varlığı ve yokluğu devletlerin güvenlik politikalarını, ittifak ilişkilerini yani dış ve iç politikalarını da etkilemektedir. Bu bağlamda bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda Soğuk Savaş sonrası süper güç olarak büyük bir üstünlükle ABD ön plana çıkmaktadır. Bir süper güç olarak ön plana çıkan ABD, Niall Ferguson tarafından küresel liderliğin bir örneği olarak sunulmaktadır. ABD'nin gelişmiş bir küresel organizasyon ile Soğuk Savaş sonrası dünyanın her bölgesine etki edecek müdahale ağı kurması onu küresel bir lider konumuna taşımıştır.⁷⁸ ABD'nin

⁷⁶ Morio Coccia, "The asymmetric path of economic longwaves", **Technol Forecast Soc Chang**, 77, 5, 2010, s.730-738.

⁷⁷ Mario Coccia, "The Role of Superpowers in Conflict Development and Resolutions", **Research Gate**, Mayıs 2019, s. 4-5.

⁷⁸ Niall Ferguson, "Complexity and collapse: empires on the edge of chaos", **Foreign Affairs**, 89, Mart\Nisan 2010, ss. 18-32.

sahip olduğu bu küresel liderlik ise askerî, politik, ekonomik ve dünya çapında tanınan teknolojik bir önderliği içermektedir.⁷⁹

Uluslararası sistem içerisinde küresel güç sıralamasında süper güç ile bölgesel güç arasında büyük güçler mevcuttur. Büyük güç kategorisinde değerlendirilen devletler, kendilerine karşı oluşabilecek tehditlere karşı belli bir seviyeye kadar kendi başlarının çaresine bakacak güç kapasitesine sahiptirler. Tehdit unsuru olarak görülen süper güç dahi olsa büyük devletlerin sahip oldukları güç miktarı süper gücü caydıracak düzeydedir. Süper güç ile büyük güç arasındaki en belirgin fark ise süper güç, kendi hâkimiyeti altındaki bölgeye müdahale ettirmez iken, büyük güçlerin de müdahale girişimlerini yakından takip etmektedir. Nuno P. Monteiro'na göre büyük güçlerin tek başına süper güce karşı bir askerî ve siyasi operasyon yapmaya yetecek bir güç kapasitesi de yoktur.⁸⁰ Fakat büyük güçlerin gerek küresel gerek de bölgesel siyasi ve askerî girişimleri yapmaya yetecek güç kapasitelerinin olduğu da bilinmektedir.

1.2.2. Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Güçlerin Özellikleri

Soğuk Savaş Dönemi'nin yumuşama ve sona ermesi aşamalarında ortaya çıkan bölgesel güçler; sistemdeki gevşemeyle birlikte hareket kabiliyeti kazanmış, kendi bölgelerinde güç edinmeye başlamışlardır. Martin Beck'in bölgesel gücü oluşturan kriterleri açıkladığı çalışmasında bu kriterler; (1) kendi kimliği ile tanımlanabilir bir bölgenin parçası olmak, (2) bölgesel bir güç olarak kendi imajını nasıl yansıttığı (ideolojik yapı), (3) bölge içerisinde stratejik bir konuma sahip olmak, (4) yüksek askerî, ekonomik, demografik, politik, ideolojik yetenekler, (5) bölgeye iyi entegre olma, (6) bölgenin güvenlik gündemini belirleme, (7) bölgesel ve küresel formlarda aktif rol alma, (8) bölgedeki diğer güçler tarafından bölgesel bir güç olarak görülme ve (9) ittifak kurma ve ittifak bozma yeteneği olarak açıklanmıştır.⁸¹ Sadece realist perspektiften tanımlayacak olursak da gücün maddi boyutunu oluşturan askerî, ekonomik, demografik, politik ve ideolojik yeteneklerine odaklanmamız

⁷⁹ George Modelski, "America is no empire", *Technol Forecast Soc Chang*, 77, 8, 2010, s. 1419-1420.

⁸⁰ Monteiro, *Theory of Unipolar Politics*, s.46

⁸¹ Martin Beck, "The Concept of Regional Power: The Middle East as a Deviant Case?", *GIGA German Institute of Global and Area Studies*, Hamburg, 2006, s.1-9.

gerekmektedir. Bölgesel güçlerin sahip olduğu güç miktarı her ne kadar süper güç ve büyük güçler kadar çok ve etkin kullanma kabiliyetine sahip olmasa da süper güç, büyük güç ve bölgesel güce karşı bir direnç gösterme kabiliyetine de sahip olduğu söylenebilmektedir.⁸²

Bölgesel Güvenlik Kompleks Teorisi çerçevesinde bölgesel gücü tanımlayan Buzan ve Ole Wæver, süper güç ve büyük güçler arasındaki yaptıkları ayrımın yanı sıra onların bölgesel güç üzerindeki etkilerine de odaklanmaktadır. Bölgesel güçlerin etkisi kendi bölgelerinde büyük olmakla birlikte küresel düzeyde pek dikkate alınmamaktadır.⁸³ Bölgesel güçler analiz edilirken çok düzeyli bir sistem kullanılarak analiz edilmelidir. Bu analiz düzeyleri; (1) bölgesel gücün bölgedeki diğer güçlerle ilişkisi; bölgesel düzey, (2) bölgesel güçler arasındaki ilişkiler; bölgeler arası düzey ve (3) kendi bölgesi dışındaki devletler arasındaki ilişkiler; küresel düzey.⁸⁴ Son olarak bizim de çalışmada savunduğumuz ve çalışmanın merkezine aldığımız (4) Bölgesel güçlerin sahip oldukları iç tehditleri ve bu iç tehditlerle ilişkili dış tehditleri-ulusal düzey.⁸⁵ Bu kapsamda bir bölgesel gücün güvenlik stratejisi analizi hem kendi iç tehditleri merkezinde, iç tehdidini destekleyen bir dış tehdittin varlığı hâlinde birbiriyle ilişkili tehditleri değerlendirerek dış ittifak kurmakla yaklaşımını anlamlandırılması gerekmektedir. Çok yönlü bir analizin gerekli olduğu bölgesel güçler için güvenlik stratejilerinde ulusal düzey, bölgesel düzey, küresel düzey ve bölgeler arası düzeyden değerlendirmek gerekmektedir.

Bölgesel güçlerin çıkarları, hareket edebilecekleri sınırlı bir bölgeye odaklanmıştır. Bölgesel güçler, büyük güçler gibi uluslararası sistemde siyasete yön verme noktasında etkin değildirler aynı zamanda küresel kutupluğun biçimlenmesinde de rol almamaktadırlar. Fakat bölgesel güçler, kendi bölgelerinde bölgesel kutupluluğun boyutunu belirleme noktasında oldukça etkilidirler. Bölgesel güçler, kısa ve orta vadede süper güç olabilecek bir potansiyele sahip değilken kısa ve orta vadede

⁸² Hugh White, "Power Shift: Australia's Future between Washington and Beijing", **Quarterly Essay**, 39, 2010, ss. 1-74.

⁸³ Barry Buzan, Ole Wæver, **Regions and Powers, The Structure of International Security**, Cambridge University Press, 2003, s. 32.

⁸⁴ Detlef Nolte, "How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics", **GIGA German Institute of Global and Area Studies**, Hamburg, 7-12 Mayıs, 2007, s.9.

⁸⁵ David, A.g.e.

büyük güç olabilecek kabiliyete sahip olabilmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Doğu Bölgesi'ndeki bölgesel güçler ise Suudi Arabistan, İsrail, Türkiye, İran, Irak (2003'e kadar) ve Mısır olarak belirtilmiştir.⁸⁶ Söz konusu bölgesel güçlere bakıldığında ise birtakım genellemeler yapılacak olursa; (1) bölgesel anlamda büyük bir nüfus, (2) yüksek (mutlak) bir GSYH, (3) güçlü konvansiyonel silahlı kuvvetleri ve (4) bazı durumlarda nükleer silahlara sahip olmaları gibi özellikleri ile ön plana çıktıkları görülmektedir.

1.3. Tek Kutuplu Sistemde Güç Dengesi

Uluslararası sistemde güç ile üstünlük ya da denge sağlama mücadelesinde süper güçler ve büyük güçlerin gerek kendi bölgelerinde gerekse de diğer bölgelerde sergilemiş oldukları politikalar önemlidir. Süper güç, bir bölgede çıkarları doğrultusunda kazanç sağlamak isterken, bölgesel güç ise güvenliğini sağlamak istemektedir. Bölgesel güç için, bölgenin güvenliğini sağlanması ve bölgesel düzenin sürdürülmesi önemlidir. Bölgesel güçler üzerindeki bu sorumluluğu yerine getirebilmek için Schoeman, çeşitli koşullar öne sürmüştür. Bunlar; (1) süper gücün lider rol üstlenerek bölgesinde istikrar sağlayıcı olması, (2) bölgesel gücün barışçı politikalar göstermesi ve (3) bölgesindeki diğer ülkeler tarafından bölgesel güç olduğunu kabul ettirecek girişimlerde bulunması gerekmektedir.⁸⁷

Devlet davranışlarının analizi noktasında; devletlerin güç kapasiteleri dağılımının oluşturduğu statünün yanı sıra yine devletlerin hiyerarşik güç dağılımının boyutu da oldukça önemlidir. Bu kapasitelerin nasıl dağıldığı uluslararası sistemin yapısını belirleyen en önemli etki olmaktadır. Büyük güçlerin kaç adet olduğu, uluslararası sistemin yapısının “tek kutuplu, iki kutuplu ya da çok kutuplu olup olmadığını belirleyen temel” değişken olarak ise sistemin kapasite belirleyici özelliğini göstermektedir.⁸⁸ Uluslararası sistemde devlet davranışlarının analizi noktasında küresel güç ve kapasite dağılımı yapısal değişken olarak ele alınmaktadır.

⁸⁶ Akdoğan, “Tek Kutuplu ...”, s. 50-51.

⁸⁷ Maxi Schoeman, “South Africa as an Emerging Middle Power: 1994-2003”, John Daniel/Adam Habib/Roger Southall (eds.), **State of the Nation, South Africa 2003-2004**, Cape Town: HSRC Press, 2003, ss. 349-367, s.353.

⁸⁸ Waltz, **Reflections on the Theory of International Politics: A Response to my Critics**, s. 339-340.

Analiz edilen devlet davranışlarını anlama ve anlamlandırma böylece yapılabilmekte ve bu durum muhtemel bir sistem üzerindeki değişiklikte devletlere sonuçlarını öngörme imkânı da sunmaktadır.⁸⁹ Sistem içerisinde en fazla devletlerin politikalarını etkileyen ve belirleyen küresel güç dağılımının kutupluğu içerisindeki süper gücün varlığı ve konumudur. Yani sistemin kaç kutuplu olduğu sistemdeki değişimle doğrudan ilişkili, süper gücün konumu da devletlerin konumlanmasıyla yakından alakalıdır.

Gücün tek bir devlette toplanmasıyla tek kutuplu sistem, iki devlet arasında paylaşılmasıyla iki kutuplu sistem ve ikiden daha fazla devletle paylaşılmasıyla ise çok kutuplu sistem olarak sistemin yapısıyla ilgili bilgi sunmaktadır.⁹⁰ Ayrıca özellikle son dönem çalışmaları küresel güç dağılımının yanı sıra bölgesel güç dağılımlarını da ele almaktadır. Bu bağlamda belirli stratejik bölgelerin kendine özgü yerel güç dağılımlarının olduğu da dile getirilmektedir. Aynı küresel boyutta güç dağılımı incelendiği gibi bölgesel alanda da gücün dağılımının bölge devletleri ile paylaşılmasıyla ortaya çıktığı öne sürülmektedir. Bölgesel güçler ikincil güçler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada amaç devletlerin dış politikalarını açıklama noktasında sadece küresel güç dağılımını merkeze alarak açıklamak yerine söz konusu devletin içinde bulunduğu bölgesel güç dağılımını da dikkate alarak çok boyutlu analiz yapmaktır.⁹¹ Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistem tek kutuplu sistem olarak tanımlanmakta olup, ABD bu tek kutuplu sistemin süper gücü olarak görülmektedir. Yine Soğuk Savaş sonrası Orta Doğu Bölgesi, 2000-2020 yılları arasında bölgesel güç dağılımı çok kutuplu bir dağılıma sahiptir.⁹²

1.4. Uluslararası Sistemin Koşullarıyla Güvenlik Tanımı

Güvenlik kavramı birçok şekilde tanımlanmıştır. Güvenlik sözcüğü, antik Roma'ya kadar izlenebilir ve *sec* (olmama) ve *cura* 'nın (endişe) bir birleşimidir, bu nedenle temel anlamı “endişesizlik”tir. Terim, daha sonra Orta Çağ'da ekonomi terimi

⁸⁹ Mearsheimer, **The Tragedy of Great Powers**, s. 334-335.

⁹⁰ Ikenberry, Mastanduno, Wohlforth, “Unipolarity, State Behavior, and Systemic Consequences”, ss. 1-27.

⁹¹ Akdoğan, “Tek Kutuplu...”, s.51.

⁹² A.g.e., s.55.

olarak da kullanılmıştır.⁹³ Buzan, güvenliğin insan nüfusunu etkileyebileceği beş ana kategoriye tanımlamıştır, Bunlar: askerî, ekonomik, politik, toplumsal ve çevreseldir. Bu hâli ile güvenliğin her yerde olduğunu ve günlük olarak hayatımızı etkilediğini açıkça söylemek mümkün olmaktadır. Bugün güvenlikten bahsettiğimizde, güvenliği realist bir perspektiften görmek yaygın kullanımıyla “herhangi bir tehdit olmayan durumu” ifade etmek için kullanılmaktadır. Güvenlik hissi, tehditlerin ortadan kaldırılmasıyla veya tehditlerden kendini güvende hissetmek için yeterli öz kaynağa sahip olarak sağlanabilmektedir.⁹⁴ Bu da güvenliğin sağlanması için iki temel şeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir: (1) Tehdidin ortadan kalkması ve (2) tehdit oluşturacak bir durumun önlenmesi noktasında materyal gücün gerekliliğidir. Materyal güç artırımı ve tehdidin ortadan kaldırılması, kimi zaman askerî gücün artırımı olarak görüleceği gibi kimi zaman da sağlanan ittifak ilişkileri ile güç dengesinin oluşturulmasıyla tehdidin ortadan kaldırılmasıyla güvenliğin stratejik boyutu olarak da görülebilmektedir.

Kavram olarak tartışmalı ve muğlak olan güvenlik kavramı, genellikle “yabancı güçler tarafından müdahale veya müdahale tehdidi olmadan ülkenin iç düzenini ve gelişimini sürdürmeye devam etmesi”⁹⁵ olarak tanımlandığı gibi karşıt anlamıyla olan “tehdit, tehlike ve çatışma yokluğu”⁹⁶ olarak da tanımlanmaktadır. Arnold Wolfers’a göre ise, “sahip olunan değerlere yöneltilen nesnel tehditlerin ve bu değerlerin kaybedileceğine yönelik korkuların olmaması durumudur.”⁹⁷ Tek kutuplu sistemde süper gücün bölge politikaları dâhilinde bölgede aktif olarak bulunmaması hâline bağlı olarak da bölgesel tehditlerin olmaması bölgesel bir güç için güvenlik ile açıklanabilmektedir. Sistemin anarşik yapısından dolayı devletlerin niyetlerinin revizyonist mi statükocu mu olduğunun bilinmezliği, devletleri sürekli bir güvensizlikle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum da devlet davranışlarını

⁹³ Paul Williams(ed.), **Security Studies: an introduction**, London, Routledge, 2008, s. 3-4.

⁹⁴ Williams, a.g.e., s. 3-4.

⁹⁵ Dieter Blumenwitz, **Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Güvenlik Stratejilerine Etkileri**, Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Ankara, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003, s. 35-38.

⁹⁶ Arif Behiç Özcan, “Uluslararası Güvenlik Sorunları ve ABD’nin Güvenlik Stratejileri”, **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 22, 2011, ss. 451-470, s. 447-448.

⁹⁷ Arnold Wolfers, “National Security as an Ambiguous Symbol”, **Political Science Quarterly**, 67, 4, 1952, s. 481-502.

anlamlandırmayı zorlaştırmaktadır. Böylece, devlet davranışlarını anlamlandırmanın boyutlarını açığa çıkartmaktadır.

İç politikada güvensiz bir ortamın ancak istisnai ve olağanüstü koşullarda mümkün olacağını düşünen Kenneth N. Waltz’a göre, “güvenlik, en yüksek amaçtır”⁹⁸ ve güvenlik “kuvvet kullanımını engelleyecek bir otoritenin, gücün olmamasıdır”.⁹⁹ Waltz’un yaklaşımına göre, devletler için güvenliğinin en yüksek amaç olması yüksek muhtemel bir sonuç olarak görülse de güvenliği, kuvvet kullanımını engelleyecek bir otoritenin ve gücün olmaması hâli olarak tanımlamak ABD gibi bir süper gücün tehdit tanımlamalarını ve gerekçelerini açıklamak için yeterli olmamaktadır. Genel ve hâkim anlayışına göre güvenliğin amacı devletin güvenliğinin sağlanmasıdır. Bunun için de devletin askerî güce sahip olması “kendi güvenliğini sağlamak” için çeşitli tedbirler alması gerekliliği ortaya koyulmuştur. Uzun bir süre uluslararası ilişkiler teorilerine hâkim bir yaklaşım olan realist yaklaşıma göre ise güvenlik, “mevcut/muhtemel saldırılardan veya saldırı tehditlerinden korunma, saldırı durumunda ise ülke sınırlarını koruma ve saldırganları bertaraf etme” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰⁰

Uluslararası sisteminin “devletlerin birbirlerinden faydalanmak için fırsat kolladıkları zalim bir alan olarak”¹⁰¹ tanımlandığı bu sistemde hayatta kalmanın yolu olarak maddi kapasitenin artırılması ve diğer devletlerle kurulan ittifaklar¹⁰² önem kazanmaktadır. Devletler; kendi sınırlarına, ekonomik refahlarına, vatandaşlarının varlıklarına ve ülkenin sahip olduğu her türlü değerlerine yönelik tehditleri tespit ederek; bu tehditlerin önüne geçmek ve engellemek için diplomatik, askerî, siyasi, ekonomik bütün imkân ve yeterliliklerini kullanarak yaptıkları her davranış ve tedbirle ülkelerinin millî güvenliklerini sağlamaktadır. Ülkenin millî güvenliği tek başına siyasi egemenlik, ekonomik ve askerî kapasite, fiziksel beka ile ilgili değildir. Aynı

⁹⁸ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 126.

⁹⁹ Waltz, a.g.e., s. 205.

¹⁰⁰ Kardaş ve Balcı (Ed.), A.g.e., s. 287.s. 228.

¹⁰¹ John Mearsheimer, “The False Promise of International Institutions.” **International Security**, 19, 3, 1994-1995, ss. 5-49, s. 5.

¹⁰² Waltz, **Theory of International Politics**, s. 103-104.

zamanda ülkenin kültürel değerleri, toplumsal mutluluğu ve çevresel konulardaki güvenliğiyle de yakından alakalıdır.¹⁰³

Güvenlik kavramına genel anlamda bakıldığında ise güvenliğin oluşmasını sağlayacak bir “değer”, bu değere karşı diğer devletler tarafından algılanan bir “tehdit”, bu tehdidi uzaklaştıracak ve fiilî güvenliği sağlayacak bir “güç”, bu gücü açığa çıkaracak ve bunu diğer devletlere sunacak bir “eylem”, eylemlerin gerçekleşmesini sağlayacak ve amaçlara yön verecek “çıkar” ve son durumda ise kullanılan güç ve yapılacak eyleme meşru bir zemin kazandıracak “politika”dan oluşmaktadır.¹⁰⁴ Suudi Arabistan’ın güvenlik anlayışında ise “Rejim’in güvenliği”, politikaları belirleyen en önemli ve tek değer olarak görülmekte olup bu değere karşı diğer devletlerin ve uluslararası sistemin oluşturduğu her politikaya “tehdit”, bu tehditlere karşı uygulanan fiilî uygulamalara “askerî, ekonomik güç ve dengeleme için kurulan ittifak ilişkisi”, bu gücü açığa çıkaracak ve uygulayacak planlara “eylem”, eylemlerin gerçekleşmesini sağlayacak “Rejim’in çıkarları”, ardında da uygulanan güce ve eylemlere meşruiyet zemini sağlayacak “stratejiler” ön plana çıkmaktadır.

Dünya tarihinde yaklaşık 17 milyon insanın ölümüyle sonuçlanan Birinci Dünya Savaşı’nın yarattığı kaybın ciddi oranda hissedildiği günlerde yeni bir dünya savaşının nasıl önlenebileceğinin tartışıldığı idealist/ütopyacı bir çalışma alanı doğmuş, İkinci Dünya Savaşı’nın yaşanması ile ise bu soruyu bilimsel yöntemlerle açıklamaya çalışan düşünürlerle ise realizm ortaya çıkmıştır. Pozitivist bir yaklaşım olan realizmin ilk temsilcilerinden olan Edward H. Carr, uluslararası ilişkilerin ütopyik barış teorilerine ya da olması gerekene değil de olana yani savaş ve çatışmaların çözümlenmesine odaklanması gerektiğini savunmuş, normatif ve idealist analizlerin barışı sağlamada başarılı olmadıklarını aksine devletlerin çıkar ve değerlerini yaygınlaştırmaya yaradıklarını bu durumun ise uluslararası ilişkilerin gelişimine ya da sistemsal barışa hizmet etmediğini ortaya koymuştur.¹⁰⁵ Devleti, uluslararası siyasetin temel aktörü olarak gören realist teoriye göre; devletin üstünde bir üst otorite bulunmamaktadır. Uluslararası sistemde var olan insan doğasının kötü oluşu ve bunun

¹⁰³ Buzan, Wæver and Wilde, a.g.e., s. 23-25.

¹⁰⁴ Fikret Birdişli, “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 31, 2011/2, ss. 149-169, s. 150.

¹⁰⁵ Carr, A.g.e., s. 41-42.

üzerine çevresindekilere hâkim olma isteğinin var olmasının da eklemelenmesi ile hayatta kalmak için ittifaklar kurma ve gücünü arttırma gibi yöntem ve siyasetleri uygulamaya koymak temel alınmaktadır.

Eski Yunanlı tarihçi olarak bilinen Thukidides'in MÖ 460-MÖ 395 Peloponez Savaşları başlıklı kitabında uluslararası siyaseti oluşturan ve şekillendiren şeyin insan doğasında yer alan bitmek bilmeyen güç mücadelesiyle belirlendiğini yazmıştır. Atina ve Spartalılar'ın aralarındaki savaşı anlattığı kitabında, savaşın nedeni olarak çıkarların çatışmasının yer aldığını söylese de en temelde ise Atina'nın aşırı güçlenmesinin Sparta'da yarattığı korku olduğunu düşünmektedir. Bu durumda, savaşın temel nedeni güç dengesindeki değişiklik olarak yorumlanmış olup, realizmin öngörüsüne paralel olarak bozulan güç dengesini kendi varlığına bir tehdit olarak gören Sparta savaşı başlatan, güç ve kapasitede üstün olan Atina ise savaşı kazanan olmuştur.¹⁰⁶ Görünen o ki güç dengesindeki bozulma, savaşı tetikleyen bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası sistemin temel aktörü olarak devleti gören Niccolò Machiavelli'ye göre devletin varlığını korumak ve sürdürmek hükümdarın temel görevidir. Hükümdar, devletin hayatta kalmasını sağlamak için gerektiğinde kötü davranması normal olup, gerekli gördüğünde de realpolitik uygulamaları da hayata geçirebilmektedir. Ancak devletin ve hükümdarın davranışlarını belirleyen temel etkenin uluslararası sistemde devletler arasındaki ilişkinin şekli ve niteliği olduğunu da söylemektedir.¹⁰⁷ Machiavelli'ye göre, uluslararası sistemde devletler başka bir devletin varlığını tehdit etmese bile bir süre sonra başka bir devlet tarafından o devletin varlığı tehdit edilir ve uzun bir süre hiçbir devlet kendi hâlinde varlığını sürdüremez.¹⁰⁸ Thomas Hobbes'a göre ise; insan doğasının ona verdiği güç ile insanın daha fazlasına hâkim olma isteğinin ancak devlet gibi bir üst otorite tarafından dizginlenebileceği, ancak uluslararası sistemi kontrol edebilecek bir üst otoritenin yokluğu anarşi ortamının çatışma hâli olarak uluslararası ilişkilerin doğal hâlidir.¹⁰⁹ Yani bir devlet,

¹⁰⁶ Thukidides, **Peloponnessos Savaşları**, Çev. Furkan Akderin, İstanbul, Belge Yayınları, 2010.

¹⁰⁷ Niccolò Machiavelli, **Hükümdar**, (çev) Mehmet Özey, Şule Yayınları, İstanbul, 2005, s. 69-70.

¹⁰⁸ A. Nuri Yurdusev, "**Uluslararası İlişkiler Öncesi**", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, ss. 15-56, s.42.

¹⁰⁹ Thomas Hobbes, **Leviathan**, (çev.) Semih Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.76, 94-95.

uluslararası sistemde varlığını devam ettirmek istiyorsa dünya siyasetindeki değişen güç dengelerini gözetmeli ve bunlar doğrultusunda güç dengesini sağlayacak ittifak ilişkilerini sürdürmelidir.

Klasik realistlerin geneline bakıldığında güvenliği uluslararası sistemin içerisinde devletlerin çıkar çatışmalarını gözeterek, güç dengesini korumaları ve uyguladıkları siyaseti realpolitik çerçevesinde ele alarak ortaya koydukları uygulamalarla sahip oldukları devletin hayatta kalmasını sağlamak olarak tanımlamaktadır. İnsan doğasının kötü oluşu ve uluslararası sistemin anarşik yapısı ise hayatta kalmanın ve devletin güvenliğini sağlamanın yolunu, güç artırımı ile mümkün görmekte olup gücü ise askerî, ekonomik ve teknolojik kapasite ile sınırlandırmaktadır. Amaç, gücü artırmak ve bu hâliyle de diğer devletlerin gözünde devlete hiyerarşik bir güç seviyesiyle güvenlik sağlamaktır. Realizme göre güç, sadece devletin değerlendirilmesi noktasında temel referans noktası değildir. Güç, ayrıca uluslararası sistemdeki güç dağılımının karakteristik özelliği gibi konularda da bilgi verdiği için önemlidir. Güç, uluslararası sistemde güvenliği ya da oluşturduğu tehditle güvensizliği sağlayan en önemli araç olarak görülmektedir. Çünkü güç kapasitesinin sayısal olarak kimlerde daha yoğun olduğu sistemin yapısını ve tehdit unsurlarını belirleyen önemli bir kriter olmaktadır. Gücün tek bir devlette toplanması sistemin kutup sayısını belirlemektedir. Böylece gücün sayısal parametreleri göz önünde tutulduğunda görülmektedir ki yapı tek kutuplu bir sistemden oluşmaktadır.¹¹⁰

Realist yaklaşıma göre güç davranışsal boyutta değil materyal boyutta incelenmesi gereken bir kavramdır çünkü uluslararası siyasette güç davranıştan bağımsız olarak devletin ekonomik, askerî, organizasyonel kaynaklarından yola çıkarak ortaya konulmaktadır. Devletler arasındaki ilişkide gücün materyal boyutu, devletin nüfus büyüklüğü, üretim gücü, endüstri alanındaki kapasitesi, organizasyonel, stratejik hamle düşünme ve uygulama yeteneği, siyasi alanda istikrar göstermesi, bilimsel ve teknolojik alandaki başarısı ve en önemlisi askerî kaynakları ile ilişkilendirilmektedir. Bu durumda devletlerin gücünü belirleyen etkenler sadece

¹¹⁰ Ikenberry, Mastanduno, Wohlforth, “Unipolarity, State Behavior, and Systemic Consequences”, ss. 1-27.

belirli bir süreç içerisinde sahip oldukları askerî imkân ve kaynaklar olmayıp, ayrıca potansiyel güçlerinin de ne olduğu önem kazanmaktadır.¹¹¹ Çoğu kez ise bir ülkenin sahip olduğu potansiyel güç ancak askerî alanda ülkenin imkân ve olanaklarını artırdığı oranda devletlerin güçlenmesine, başka devletlerin davranışlarını değiştirme noktasında etkili olmaktadır.¹¹²

Realist teoride materyal boyutuna yapılan vurgu, güçlerini artırmak isteyen devletlerin birbirleri ile olan rekabetini, devlet ilişkileri de güç dengesinin etkisini açığa çıkarmaktadır. Devletler, kendi varlıklarını korumak ve devam ettirmek için sürekli olarak güç mücadelesi içinde yer almaktadır. Uluslararası ilişkilerin bu mücadelecilik ortamında her devlet kendi materyal gücünü artırmaya çalışmaktadır. Bu güç hırsının nedeni, realistlere göre insan doğasından kaynaklandığı gibi¹¹³ uluslararası sistemin anarşik yapısından da kaynaklanmaktadır.¹¹⁴ Uluslararası sistemin anarşik yapısı ve insan doğasının durumu devletleri kendi başlarının çaresine bakmak için güçlerini artırma yöntemini kullanmaya zorlamaktadır. Bu durumda çoğu kez devletler, istemese de güç rekabetine dayalı bir sistem oluşturmaktadır. Bu rekabete uyumlu davranamayan devletler ise ya tarih sahnesinden silinmekle ya da diğer devletlerin yaptırımlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Sistemdeki ani ve hızlı değişimlerin genellikle savaş ile sonuçlanması da güç dengesinde yaşanan değişiklikten sonra devletin sisteme uyum sağlayamamasından kaynaklanmaktadır.¹¹⁵

Tek kutuplu sistemde ise güvenlik de güç dengesinin nasıl sağlanacağı da süper gücün küresel ve bölgesel politikalarına bağlanmaktadır. Güç hiyerarşisinin sayısal verileri göz önünde bulundurulduğunda bir süper güç karşısında güç dengesi pek mümkün gözükmemekte, güvenliğini sağlamak isteyen ikincil devletler ise çeşitli çoklu ittifak ilişkileriyle, olması gereken tavizlerin verilmesiyle gücü dengelemeye çalışmaktadır. Thukidides'in 2500 yıl öncesinde "Meloslular Diyalogu"nda söylediği gibi, "Devletler arası ilişkilerde güçlüler istediklerini, zayıflar ise yapmaları gerekeni

¹¹¹ Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, s. 55-81.

¹¹² Waltz, **Theory of International Politics**, s. 113.

¹¹³ Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, s.127-164.

¹¹⁴ Haluk Özdemir, Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63, 3, 2008, ss. 113-144, s. 142.

¹¹⁵ Carl Von Clausewitz, **On War**, Princeton, Princeton University Press, 1976, s. 87.

yaparlar.”¹¹⁶ Kendi güvenliklerini sağlamak isteyen devletler, askerî güçlerini arttırırlar fakat bu devletin gücünü arttırmadaki niyetinden kesin olarak emin olamayan diğer devletin güç artırımını kendi için bir tehdit olarak algılayan devletler de güç artırımına gider ve paradoksal olarak güvenlik arayışı devletler için içinden çıkılması zor bir materyal güç rekabetine dönüşmektedir. Bu durum da devletlerin güvenlik ikilemine düşmesine neden olmaktadır.¹¹⁷

Machiavelli’nin devlet merkezli yaklaşımına göre, bir devletin güvende olması ancak güçlü bir savunmaya ve otoriter bir yönetim şekline bağlı olmaktadır. Bunun için de devletler; sağlam bir yönetim mekanizması kurmalı, istikrarlarının devamını sağlamalı; bunu da güçlü bir ordu, devleti merkeze alan ve koruyan iyi bir kanunla desteklemelidir.¹¹⁸ Devlet yapısı içerisinde güvenliği sağlayacak bir mekanizmanın kurulmasında güçlü ordulara sahip olmanın şartını güçlü kanunlara, güçlü kanunlara sahip olmayı da güçlü orduya sahip olmaya bağlayarak Machiavelli, korkutan bir devlet anlayışının daha güvenli olacağını öne sürmektedir.¹¹⁹ Bu nedenle de devletler, materyal güçlerini artırmanın uluslararası sistemde kendilerine güç kazandıracağına inanmaktadır. Kazanılan gücün ise güvenlik getirdiği sanılmaktadır. Yine bir realist perspektif olan Hobbes’a göre devlet, mutlak güç ve yetkilere sahip tek egemen olarak tanımlanmakta olup devletin öncelikli amacı güvenliğini sağlamaktır. Bu güvenliği sağlamanın yolu ise, “bütün güç ve kudreti tek bir insana ya da insanlar meclisine vermekten geçer”.¹²⁰ Bu yüzden de insanların, kendi egemenliklerini ve güvenliklerini sağlamak için kendi hak ve özgürlüklerinden gönüllü olarak vazgeçmeleri gerekmektedir. Devlet için temel amaç ulusal çıkarlarını korumak için güç sahibi olarak diğer devletlerden daha üstün daha güçlü olmalı ve böylece ulusal güvenliğini sağlamalıdır. Machiavelli; aktörün uygulayacağı iş birliği, ittifak, çatışma gibi her türlü politikayı da devletin çıkarları doğrultusunda atacağına vurgu yapmaktadır.¹²¹

¹¹⁶ Kardaş ve Balcı (Ed.), a.g.e., s. 217.

¹¹⁷ Herz, a.g.e., s. 171-201.

¹¹⁸ Machiavelli, **Hükümdar**, s. 64.

¹¹⁹ Machiavelli, a.g.e., s. 89.

¹²⁰ Hobbes, A.g.e., s. 127.

¹²¹ Niccolò Machiavelli, **The Discourses**, London, Penguin, 1970, s. 304-313.

Hegel için ise devlet hem tanrısal hem de ahlaki bir öneme sahip olarak tarihin devlete yüklediği sorumluluklar olarak savaşı ahlaki görmüş, devletin anayasal yapısını ve rejimin devlete yüklediği her türlü sorumluluğu devlet için bir hak görüp, devletler arası ilişkilere yansıyan boyutunu ise yine devletin çıkarları bağlamında tartışmıştır.¹²² Uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı, devletlerde bir güvenlik ikilemi yaratacağından bu durum da devletler için rejim karakterlerinden daha ziyade devletin üzerinde bir otorite olmayacağını vurgulayan egemenlik fikri, devlet davranışlarını belirleyen şeyin devlet çıkarları ve devlet sisteminin anarşik yapısı olacağı kabul edilmektedir.¹²³ Ayrıca realist perspektife göre uluslararası sistemde kural koyucu ve denetleyici bir üst otoritenin olmayışı uluslararası siyaseti devletlerin iç siyasal yapılarının öncesinde devletler için güç ve devlet çıkarlarının öncelik olarak kabul edilmesi gerekliliğini açığa çıkartmaktadır. Yani sistemin yapısı temel birimlerin davranışlarını belirlemekte olup birimin tipleri ve yapıları ise ikincil öneme sahip öğeler olarak devlet davranışlarını şekillendirmektedir.¹²⁴

1.5. Tek Kutupluluğun Devlet Davranışları Üzerindeki Etkisi

Devletin sergilediği davranışları devlet aktörlerinin kendi bilinçli ve rasyonel kararları olmaktan ziyade, sistemin dayattığı eylemler olarak ele almakta olan neorealizm için de sistemin düzenleyici ilkesi olarak anarşi görülmektedir. Bunun paralelinde devletlerin birincil öncelikli davranışları, güvenliklerini sağlamaktır ve devletlerin güvenliklerini sağlama biçimleri birbirlerine benzer özellikler taşımaktadır. Sistemde aktörlerin karar alma süreçlerini ve davranışlarını belirleyen ise öncelikle uluslararası sistemdeki güç dağılımıdır. Yani uluslararası siyaset ve güvenlik politikalarını devletlerin sistem içerisindeki pozisyonları ne kazandıkları ve rakiplerinin ne kazandığıyla belirlenmektedir.¹²⁵ Devletlerin davranışlarını belirleyen çoklu etkenler mevcut olmakla birlikte büyük güçler dışındaki güçler için bu öncelikler iç tehditlerle başlayıp dış tehditlerle devam etmektedir. Dış tehditlerin küresel

¹²² Georg Wilhelm Friedrich Hegel, **Philosophy of Right**, Oxford, Oxford University Press, 1967, s. 174-184.

¹²³ C. Scmitt, **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kavramı Üzerine Dört Bölüm**, (Çev.) Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost, 1996, s. 41-55.

¹²⁴ Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s. 77-117.

¹²⁵ Joseph Grieco, "Anarchy and Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", **International Organization**, 42, 3, ss. 488-507, s. 499.

boyuttaki hâlinin mi yoksa bölgesel boyuttaki hâlinin mi daha tehdit edici olduğunu süper gücün bölge politikaları ve bölgesel güçlerin niyet ve hedefleri belirlemektedir.

Dolayısıyla bir devletin davranışını belirleyen tutum, ilk olarak sistem içindeki güç dengesinin görünümüdür. Devletlerin sistem içerisinde gayeleri güç dengelerini korumak ya da gücü kendi lehlerine çevirmektir.¹²⁶ Bu, sadece dış güçlere karşı bir dengeleme değil aynı zamanda iç rakiplere karşı da bir dengeleme olarak görülebilmektedir. Devletler, güç dengesinde yaşanan herhangi bir değişikliği tekrar dengelemek için güç artırımına giderler, buna iç dengeleme denmektedir. Güç artırma noktasında yeterli kapasiteye sahip olmayan devletler ise güç arttıran devleti dengelemek için ittifak ya da ittifaklar kurma yöntemini seçmekte, böylece dengelemeye gitmekte, kimi zamanda bu yönelim güçlü bir devletin peşine takılma yöntemi olarak belirginleşmektedir.¹²⁷ Özellikle de süper güç ve büyük güçler dışındaki devletler için iç tehditlerin varlığı ayrı bir dengeleme stratejisini de birlikte gerektirmekte olup bu devletler çift-dengelemeye de başvurmak zorunda kalmaktadır. Devletlerin, gücü dengelemek için attıkları bir başka adım ise savaşmaktır. Devletlerin savaşa gitmedeki amacı ya yeni bir güç dengesi kurmaktır ya da eski güç dengesine yeniden kavuşmaktır ama temel amaç güvenliği sağlamaktır.¹²⁸ Klasik realistler de güç artırımının güvenliği sağlayan bir mekanizma olduğu düşüncesi neorealist yaklaşımda temel amacın güvenliği sağlama olduğu güç dengesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası aktörlerin davranış ve güvenliklerini belirleyen yapının uluslararası sistem olduğunu düşünen neorealist yaklaşımda güç ve güvenlik kavramlarından hangisini daha ön planda tuttuğu ile ilgili savunmacı ve saldırgan neorealistler olarak birbirlerinden ayrılmaktadır.¹²⁹ Neorealist teoriye göre uluslararası sistemde büyük güçlerin varlığı diğer devletler üzerinde güç kullanma kapasitesine ve imkânına sahip olmaları anlamına gelmektedir. Uluslararası sistemde büyük güçlerin sayısı sistemin karakteristik özelliğini belirlemektedir. Ayrıca anarşik uluslararası sistemde devletler, güç dengesini kendi lehlerine değiştirmek isteyen revizyonist

¹²⁶ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 126.

¹²⁷ Wendt, A.g.e., s. 104-109.

¹²⁸ Özdemir, A.g.e., s. 114-115.

¹²⁹ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 38-59.

devletler ve güç dengesini değiştirmek için bir girişimi ve amacı olmayan statükocu aktörler olarak yer almaktadır. Bu bağlamda devletlerin revizyonist ya da statükocu güç olup olmamaları uluslararası sistemin sürekliliğini ya da değişimini belirleyen en önemli etmen olmaktadır. Her ne kadar devletler, revizyonist ve statükocu olarak sınıflandırılırsalar da devletlerin revizyonist mi statükocu mu olduklarını kestirmek pek mümkün olmamaktadır. Devletlerin güvenlikleri için yaptıkları her davranışın savunma ya da saldırma politikaları için mi yaptıkları kesin olarak bilinemeyeceğinden genellikle statükocu devletler de potansiyel revizyonist devlet olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası sistemde güçten ziyade güvenliğin daha önemli olduğunu savunan savunmacı neorealistlere göre birincil öncelik devletin kendi varlığını koruması yani sürdürmesidir. Bu yüzden, savunmacı neorealistlere göre devletlerin güç artırımına gitmeleri, askerî güç kapasitelerini artırmaları, onların güvenliğini sağlamaz aksine uluslararası sistemde diğer devletlerin dikkatini üzerine çekeceği için devletin güvensizliğine neden olmaktadır. Savunmacı realistler, ayrıca devletlerin uluslararası sistemde varlıklarını devam ettirmek için güvenliklerini sağlayacak kadar güç artırımına gitmelerinin yeterli olduğunu düşünmektedir. Fakat devletlerin güç artırımının ne kadarının kendilerinin güvenliğini sağlamak için yeterli olduğunun belirsizliği güç artırımı yapan devletin bu gücü kendini savunma için mi yoksa saldırmak için mi kullanacağını muğlaklığı karşı güç dengelemelerini tahrik edeceğinden dolayı hayatta kalma olasılığını tehlikeye düşürmektedir.¹³⁰ Bu bağlamda uluslararası sistemin güç dengesini bozan devletleri değil statükoyu koruyan devletleri ödüllendireceği vurgusu ön plana çıkmaktadır.¹³¹ Her devletin statükocu yaklaşımla attığı her adımda sistemdeki denge bozulmayacak böylece de uluslararası sistemin güvenliği dolayısıyla da devletlerin güvenliği sağlanmış olacaktır. Uluslararası sistemin düzenleyici mekanizması olarak görülen güç dengesi, istikrarı sağlayan bir

¹³⁰ Mearsheimer, "Structural Realism", **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, s. 81-84.

¹³¹ Chris Bown and Kirsten Ainley, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Çev. Aruz Oyacıoğlu, İstanbul, Yayınodası Yayınları, 2008, s.39.

etken olacaktır. Böylece de uluslararası sistemin güvenliği devletlerin de güvenliğini beraberinde getirmektedir.¹³²

Saldırgan neorealistler ise güvenliğin ancak devletlerin askerî kabiliyetlerini artırmaları ile elde edebileceklerini, revizyonist devletlerin her zaman daha güvenli olduklarını savunmaktadır.¹³³ Genel anlamda devletlerin bekaları, bir tehditle karşı karşıya kalmaması için asıl olan devletlerin geliştirmeleri gereken askerî kabiliyet, imkân, strateji ve kapasitesidir.¹³⁴ Saldırgan realizme göre devletlerin nihai amacı küresel olmasa bile bölgesel bir güç olmak olup, bölgesel hegemonyalarını kurmak ve hayatta kalmak için ise sürekli güç artırımına gitmektir.¹³⁵ Bununla birlikte, uluslararası sistemde barışı, silahsızlanma değil kontrollü silahlanma sağlayacağını düşünen realistler de mevcuttur. Silahların ölümcül özelliklerinden dolayı caydırıcı ve dizginleyici olacağı bu şekliyle silahlanmanın barışı sağladığı düşünülmektedir.¹³⁶

Devletler, sahip oldukları güç kapasiteleri ve niyetleriyle uluslararası sistemde bir statüko pozisyonuna sahip olmaktadır. Bu aşamaların ilki devletlerin sistemdeki konumlarıyla ilgili bilgi sunarken ikincisi ise sistemdeki devletlerin olası politikalarını içermektedir. Bu iki aşamayı birbirinden ayırmak yapı içerisindeki konumun devlet davranışlarına olan etkisini anlamayı kolaylaştırıyorken, bu iki aşamayı birleştirmek ise devletlerin davranışlarını bize göstermektedir. İlk aşama sistem içerisinde devlete statüko pozisyonu belirlemeye yararken ikinci aşama ittifak kurmadaki tercihleri anlamlandırmaktadır. Sistemdeki durumlar devletlerin revizyonist mi statükocu mu politikalar sergileyeceğini oluşturan etkenler olarak görülmektedir. Yani devletler sistemi dönüştürmeye istekli de olabilmekte, sistemsal kısıtlamalardan dolayı gerekli araçlardan yoksun da olabilmektedir. Dolayısıyla tek kutuplu bir sistemde süper gücün merkezî konumu ona bazı sistematik kısıtlamaların üstesinden gelme imkânı sağladığı

¹³² Waltz, **Theory of International Politics**, s. 41.

¹³³ Bown and Ainley, a.g.e., s.39.

¹³⁴ John Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler**, 5, 18, 2008, ss. 69-85, s. 73.

¹³⁵ Mearsheimer, “Structural Realism”, **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, s. 79-80.

¹³⁶ Scott D. Sagan ve Kenneth W. Waltz, **The Spreadvof Nuclear Weapons: And Enduring Debate**, New York, W. W. Norton Company, 1995, s. 5-8.

gibi diğer devletlerin niyetleri sistemi revize etmek dahi olsa statüko politikaları sergilemek zorunda bırakmaktadır.¹³⁷

Her ne kadar tek kutuplu sistemde yapının özellikleri ve buna bağlı olarak herhangi bir dengelemenin imkânsızlığından dolayı devlet politikaları süper gücün politikalarına göre anlamlandırılmaya çalışılsa da süper güce karşı oluşan savunmacı ve saldırgan devlet davranışlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. “Uluslararası yapı, devlet davranışlarını önemli ölçüde şekillendiren fırsatlar ve kısıtlamalar sağlasa da”, “onu tamamen belirlemez”.¹³⁸ Yani güç dengesini belirleyen ya da devlet davranışlarını açıklayan teoriler eğer sistemdeki birimlerin statik konumlarına göre kurgulansaydı, sistemdeki devlet davranışlarındaki farklılaşmayı açıklamakta yetersiz kalırdı. Sistem sadece süper gücün statükocu ve revizyonist politikalarına göre belirlenirdi ve hatta süper güç revizyonist politikalar sergilediğinde devletler süper gücü dengelemenin imkânsızlığından dolayı onun peşine takılmayı tercih ederlerdi ya da statükocu politikalar sergilediğinde de statükoyu bozacak hiçbir girişimde bulunmazlardı. Uluslararası sistemde devletlerin girişimlerine bakıldığında ise süper gücü dengeleyemeyeceklerini bilmelerine rağmen bu durumu göz ardı ettikleri görülmektedir.

Devletlerin süper gücü dengeleyemeyeceklerini bilmelerine rağmen dengeleme girişimleri bizi devlet davranışlarını anlamlandırma noktasında farklı koşullarda yer aldığı gerçeğine götürmektedir. İkincil devletlerin özellikle de çalışmamız kapsamında ABD gibi bir süper gücün revizyonist politikaları karşısında Orta Doğu Bölgesi devletleriyle dengelenmesinin imkânsızlığı, dengeleme dinamiklerinin arkasında farklı gerekçelerin olduğunu göstermektedir. Bölgede gücün yoğunluğu, bölge devletlerinin çıkarlarını tehdit ettiğinde devletler çeşitli girişimlerde bulunarak süper gücün politikalarını dengelemeye çalışmaktadır. Bu dengeleme politikaları süper güce karşı olma ve onun gücüyle yarışma anlamına gelmemektedir. Bu durum karşımıza ikincil devletler için çeşitli ittifak ilişkileri geliştirme, süper güç dışındaki tehditleri en aza indirme, süper gücün istediği girişimlerde bulunma gibi

¹³⁷ Hasan Basri Yalçın, “Alliance Formation under the Unipolar Structure: the Case of Turkish-US Alliance in the Second Gulf War”, Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi, Ağustos 2006, s.59-60.

¹³⁸ Mastanduno, A.g.e., s. 52.

farklı yöntemlerle çıkmaktadır. Tek kutupluluğun varoluşsal olarak durumu gereği ikincil devletler statükocu konumlarını devam ettirmek zorunda kalmaktadır ve birkaç istisna dışında revizyonist girişimlerde bulunmamaktadır. Dolayısıyla Christopher Layne'nin dediği gibi, “güç eşitsizliği, diğerlerini ona meydan okumaktan caydırmaktadır.”¹³⁹ Yani süper güç hem revizyonist hem de statükocu politikalar sergileme imkânına sahipken ikincil devletler genel anlamda statükocu politikalar sergilemek durumunda kalmaktadır. Özellikle de süper gücün aktif olarak bölgesinde aktif politikalar sergilemesi hâlinde ikincil devletler statükocu politikalar takip etmektedir.

Süper gücün statükocu ya da revizyonist politikalar sergileme özgürlüğü sistemin tek belirleyici olmasından dolayı aslında statükocu politikalar sergilenmesini daha anlamlı kılmaktadır. Fakat Robert Gilpin'in de vurguladığı gibi bir hegemon, eğer önceliklerinin tehdit altında olduğunu gördüğünde sorunun kaynağını ortadan kaldırmak için aktif saha politikaları sergileyebilmektedir.¹⁴⁰ Bu politikalar kimi zaman revizyonist kimi zaman restorasyoncu kimi zaman da statükocu politikalar da olabilmektedir. Yani tek kutuplu bir sistemde süper gücün bağımsız konumu uluslararası düzeni yeniden kurmasını mümkün kılmaktadır. Süper gücün konumuna yönelik yakın bir tehdidin yokluğu ise, restorasyon ve statüko politikaları gibi daha geniş bir strateji alanı üretmektedir. Süper gücün hangi politikaları takip edeceği ise süper gücün arzularından daha çok sistemin gerekliliklerinden belirlenmektedir. Çünkü sistem süper gücü revizyonist yaklaşımlardan daha çok restorasyon ya da statükocu politikaları takip etmeye zorlamaktadır. Bunun için de süper güç kendi çıkarlarına bir tehdit algıladığında doğrudan veya dolaylı olarak tüm ittifakların bir parçası olmaktadır. Kendisi için uzak ve dolaylı bir tehdit olduğunda dolaylı ittifak ilişkileri, kendisi için öncelikli bir tehdit algıladığında ise doğrudan ittifak ilişkileri kurmaktadır.¹⁴¹

¹³⁹ Christopher Layne “The War on Terrorism and the Balance of Power: The Paradoxes of American Hegemony”, T.V. Paul. (ed.) **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century**, Palo Alto, Stanford University Press, 2004, ss. 119-142, s.106.

¹⁴⁰ Gilpin, **War and Change in World Politics**, s. 191.

¹⁴¹ Yalçın, “Alliance Formation ...”, s.74-75.

Tek kutuplu sistemin süper güce verdiği güç ile ikincil devletlerin ona karşı bir ittifak ilişkisi kurmasının mümkün olduğunu de zorlaştırmaktadır. Bu yüzden de ikincil devletler kendi aleyhlerine açığa çıkabilecek dönüşümü engellemeye ve dönüşümü kendi lehlerine çevirmeye çalışmaktadır. İkincil devletlerin bu çabalarına rağmen süper gücün aktif stratejileri karşısında çabaları yetersiz kalabilmektedir. Sonuçta, ikincil devletler kimi zaman isteksiz de olsa süper güçle beraber olmak zorunda kalacakları gibi olmamayı da tercih edebilmektedir. Bu durumda ikincil devletler için ya kendilerini tehdit eden daha öncelikli bir tehdidin varlığı ya da dönüşümü yönetecekleri farklı envanterler geliştirebilme imkânı açığa çıkmaktadır. Özellikle Orta Doğu ülkeleri için iç tehditlerinin önceliği söz konusu olduğunda ve süper gücü yatıştırma politikaları gösterdiklerinde ortaya çıkmaktadır. Dönüşümü yönetmek için ise genellikle ikincil devletler diplomatik pazarlık yönetimini kullanmaktadır. Bu durumda ise süper güç, asıl pazarlığın belirleyici konumunda yer alır ve ikincil devletin hangi koşullarda girişimde bulunacağı ve taahhütlerinin kapsamı noktasında ikincil devletlerle anlaşmaktadır.¹⁴² Bu doğrultuda tek kutuplu sistemde çıkarlara karşı oluşacak tehditler karşısında süper güç için ittifak ilişkisinde merkez kendi çıkarları olmakta iken ikincil devletler için ittifak ilişkilerinde asıl belirleyici olan öncelikle süper gücün bölge politikaları iken alınan tedbir ise çıkarlarına karşı oluşan tehdit sayısını en aza indirmektir. Bunun için de öncelik iç tehditlerle ilişkili dış tehditleri dengelemek ve ardından asıl tehdiye odaklanmaktır. Dolayısıyla ikincil devletler süper gücü dengelemeye ya da yatıştırmaya çalışırken hem iç tehditlerini hem de ikinci kademe devletlerin konumlarını hesaplamak zorundadır.

1.5.1. Süper Gücün Güvenlik Stratejisini Etkileyen Etmenler

Büyük güçleri uluslararası sistemin temel belirleyicileri olarak ele alan neorealistler bu güçlerin sayısının ise sistemin belirleyici özelliği yansıttığını öne sürmektedir. Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından kurulan yeni düzende sistemin yapısı tek kutuplu hâle gelmiş, bu tek kutuplu sistemin süper gücü ise ABD olarak sistemde

¹⁴² Glenn Snyder, **Alliance Politics**, Ithaca, Cornell University Press, 1997, s. 3.

yerini almıştır.¹⁴³ Bu sistemin kalıcılığı ve devamlılığı ise bu sistemi meydana getiren temel güçlerin sistem içerisindeki konumlarını devam ettirip ettirmemelerine bağlı olarak belirlenmektedir.¹⁴⁴ Sistemin yapısında herhangi bir değişiklik yaşanmamasının ön koşulu olarak istikrarlı bir yapının olması görülmektedir. İstikrarlı bir yapının sürdürülebilir olması ise süper güç olan tek kutuplu yapının sahibinin davranış biçimine ve sistemdeki güç dağılımına bağlanmaktadır.¹⁴⁵ Bu hâliyle mevcut güç dağılımdaki küresel gücün, büyük güçlerin ve bölgesel güçlerin güç dağılımdaki konumlarının korunması gerekmektedir. Bu durumda süper güç olarak bulunan ABD, güç dengesindeki parametrelere göre büyük güçlerin sahip olduğu ve olmaya çalıştığı güç unsurlarını analiz ederek gücünü artırmalı, politikalar belirlemeli ya da ittifak ilişkileri kurmalıdır. Ancak bu koşullar altında sahip olduğu güç üstünlüğünü korumaya devam edecektir.

Süper güçler, sadece güç artırımına giderek sistemdeki konumlarını devam ettirmeye çalışmazlar ayrıca sistem içerisinde stratejik bölgelere dönük belirledikleri dış politikalarla da sistemdeki konumlarını korumaktadırlar. Sergilenen politikalarda süper güç açısından sistemdeki konumunu devam ettirmek söz konusuysa diğer devletler için ise bu durum tehdit olarak tanımlanabilmektedir. Çünkü önemli olan süper gücün elindeki gücü gerek bölge politikalarında gerekse küresel politikalarında nasıl kullanacağı önemli hâl almaktadır. Uluslararası sistemde dengelemek zorunda olunan devletin süper güç olması hâlinde izlenecek her dengeleme politikasının maliyetlerinin çok yüksek oluşu ve güç kapasitesi bakımından da mevcut verilerle dengelemenin pek mümkün olmayışı devletlerin güvenliğini tehdit etmektedir. Genel anlamda potansiyel tehdit olarak görülen süper gücün bölge politikaları ile asıl tehdit hâline geldiği noktada devletler “dengeleme” yapamayacakları için süper gücün “peşine takılma” politikası da izleyebilmektedir.

¹⁴³ John J. Mearsheimer, “Structural Realism”, **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (Ed.), Oxford, Oxford University Press, 2010, ss. 77-94, s. 81-84.

¹⁴⁴ Robert Powell, “Stability and the Distribution of Power”, **World Politics**, Vol.48, No.2, Ocak, 1996, ss. 239-267.

¹⁴⁵ Ikenberry, Mastanduno and Wohlforth, “Unipolarity, State Behavior and Systemic Consequences”, ss.1-27.

Burada süper gücün elinde bulundurduğu gücü savunmacı bir yaklaşımla mı saldırgan bir stratejiyle mi kullandığı onun statükocu mu revizyonist mi olduğunu belirlemekte, diğer devlet için ise süper gücün asıl tehdit mi potansiyel tehdit mi olduğunu göstermektedir. Revizyonist bir süper güç olma devletin statükoyu değiştirmek veya savunmak için katlanacağı bedellerle tanımlanan tek boyutlu bir sürekliliği ifade etmektedir. Bu nedenle bir “tam revizyonist”, ne pahasına olursa olsun değişikliği arayan devlet iken, tamamen statükocu bir devlet ise mevcut uluslararası sistemi korumak için her türlü bedeli ödemek zorunda kalan olarak görülmektedir.¹⁴⁶ Bu durum, iki farklı sonucu beraberinde getirmektedir. Bir yanda mevcut duruma meydan okumak isteyen taraf varken diğer yanda savunmak için kaynakları harcamak istemeyen bir taraf söz konusu olmaktadır. Süreklilikte sağa veya sola hareket ederken, standart hesaplarda, her iki amaç için de değişen bedellerin tetiklediği memnuniyetsizlik veya memnuniyet gözlenebilmektedir.

Randall Schweller’in yaptığı araştırmada, “statüko” ve “revizyonist” yönelimleri tek bir değer boyunca çeşitlilik bağlamında haritalandırmaktadır. Bu çalışmasından da anlaşıldığı üzere statükoyu sürdürmek yerine değişim için bir bedel ödeme istekliliği revizyonizm olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁷ Yani bu durumda süper güç eğer statükocu politikalar sergilemekte ise diğer devletler onu potansiyel tehdit olarak göreceken, revizyonist politikalar sergilediğinde ise devletler onu asıl tehdit olarak görecektir. Revizyonist olarak görülen süper güç bölge politikalarında saldırgan davranan bölgesel güçler için dahi artık potansiyel bir müttefik hâline dönüşebilmektedir. Ayrıca revizyonist olarak bölgesel güç dengesini bozan bir süper güç bölgesel güçler için ciddi bir tehdit olarak algılanmakta ve ilk olarak iç dengeleme yapmak zorunda kalan bölgesel güçler ardından da dış dengeleme yapmak zorunda kalmaktadır. Bu bağlamda denebilmektedir ki; uluslararası sistemin yapısının tek kutuplu olduğu bir sistemde güvenlik stratejilerinin belirlenmesinde küresel ve bölgesel güç dağılımı kadar, sistemdeki tek kutup liderinin bölge politikalarında izlediği grand stratejilerin de önemi büyüktür.

¹⁴⁶ Randall Schweller, “Rising Powers and Revisionism In Emerging International Orders”, **Russia In Global Affairs**, 7 Ekim 2015.

¹⁴⁷ A.e.

Tek kutuplu sistemde süper güç olan ABD, hem sistemin tek kutuplu olmasındaki devamlılığını sağlamak hem de gerek küresel gerekse bölgesel alanlarda kendine bir rakip oluşumuna engel olmak için küresel ve bölgesel grand stratejiler belirlemektedir.¹⁴⁸ Tek kutuplu sistemin lideri olan devlet politikalarını sadece bölgesel çapta değil aynı zamanda küresel alanda da yürütmek zorunda kalmaktadır. Aksi takdirde tek kutuplu sistemin güç unsurlarını kontrol altında tutma, yönetme, istikrarı koruma gibi özellikleri söz konusu olamamaktadır. Devletlerin hayatta kalmayı sağlamadaki yöntemlerinin farklılığı ve belirsizliği devletleri saldırgan mı savunmacı mı olarak kategorize etmeyi zorlaştırmaktadır; çünkü devletler, güç artırımı karşısında ya başka bir devletle ittifak kurar ya gücünü yeniden restore etmeye çalışır ya da dengeleme yapamayacağı güçlü bir devletle karşı karşıya kaldığında ise güçlü bir devletin peşine takılmayı tercih etmektedir. Bu yüzden de süper güç olan devlet uluslararası sistemde diğer devletleri kontrol altında tutmak ister ve böylelikle savaşın olmadığı istikrarın devam ettiği bir düzen sağlanmayı amaçlamaktadır. Bu durumda uluslararası düzen gücün hegemonik bir şekilde belli devletlerde olmasına bağlanmışken, daha az güçlü olan bir devletin güç dengesini değiştirecek şekilde yeni bir düzen kurma eğilimi yani hegemon gücün yerini yükselen güce bırakması ancak gönüllü bir şekilde olmayacağından savaş ile mümkün gözükmektedir. Yükselen güç uluslararası düzende yeni konumunu almak isteyerek savaşacakken hegemon güç ise durumu tekrar aleyhine çevirmek için önleyici tedbirlere ya da savaşa girişecektir.¹⁴⁹ Bu stratejileri göz önünde bulunduran süper güç kendi hayati çıkarlarını gözetme noktasında grand stratejiler belirlemekte ve bunu hayata geçirmektedir.

1.5.1.1. Süper Gücün Grand Stratejisi ve Yaklaşımları

Politikada, “büyük strateji” çoğunlukla bir sanat olarak ele alınmaktadır. Bir devletin uzun vadeli hedeflerini gerçekleştirmek için askerî, diplomatik, siyasi ve ekonomik dâhil olmak üzere çeşitli güç biçimlerini planlama, önceliklendirme ve

¹⁴⁸ Jervis, “Unipolarity: A Structural Perspective”, s. 200.

¹⁴⁹ Henry E. Mattox, “From Preemption to Prevention”, *American Diplomacy*, X, 1, 2005; Lawrence Freedman, “Prevention not Preemption”, *The Washington Quarterly*, 2003 s. 105-114; David S. Yost, “NATO and the anticipatory use of force”, *International Affairs*, 83, 1, 2007 s. 39-68.

harekete geçirme sanatı olarak görülmektedir.¹⁵⁰ Bir ülkenin grand stratejisi özellikle de süper ve büyük güçler için o ülkenin hayatta kalmak ve sistem içerisindeki konumunu sürdürmek için atılacak en etkin adımlar, sergileyecek politikalar ve kullanılacak araçlar noktasında bilgi sunmaktadır.¹⁵¹ Bir ülkenin grand stratejisi o ülkenin; (1) i ve dış koşulları göz önünde bulundurularak önemli ulusal çıkarları tanımlanmakta, (2) belirlenen çıkarlara yönelik tehditlerin neler olduğunun belirlenmesini içermekte, (3) bu tehditlerle mücadele noktasında en uygun maliyetlerle en etkin yöntemlerin açığa çıkarılması noktasında bilgi sunmaktadır.¹⁵² Bu bağlamda bir ülkenin grand stratejisi onun öncelikli tehditlerini ve bu tehditlerin bölgesel özelliklerini içerdiği gibi bu tehditlere karşı kullanılacak yöntemleri de kapsamaktadır.¹⁵³ Aynı grand strateji ülkenin hayatta kalma, sistemdeki konumunu koruma ve sürdürme noktasında yürüttüğü siyasi, ekonomik ve askerî her türlü aracı da açıklamaktadır.¹⁵⁴

Ulusal devlet yönetiminin en st düzeyinde olduğu gibi, büyük stratejiler son derece karmaşık operasyonlar olma eğilimindedir. Büyük stratejilerin oluşturulmasında ve yönlendirilmesinde temel gerçeklikler hayati bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, sahadaki herhangi bir değişiklik, devletlerin büyük stratejilerinin değişmesine veya değiştirilmesine yol açabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük stratejisi, dünyadaki çeşitli rakipler üzerinde üstün güç elde etme ve sürdürme fikri etrafında toplanmıştır. Ayrıca, 11 Eylül 2001'den bu yana Orta Doğu, ABD'nin büyük stratejisinin ana odak noktalarından biri hâline gelmiştir. ABD'nin bölgedeki büyük stratejisi geleneksel olarak; (1) enerji güvenliğini korumak, (2) Arap-İsrail çatışmasına çözüm bulmak, (3) bölgedeki güç dengesini korumak ve (4) terörle mücadele olmak üzere dört sütün üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte,

¹⁵⁰ Hamoon Khelghat Doost, "Grand Strategies Decide Fate of Middle East", **Daily Sabah**, 12 Mayıs 2021.

¹⁵¹ Robert J. Art, **A Grand Strategy for America**, New York: Cornell University Press, 2003, s.s.7-11, s.1-2.

¹⁵² Christopher Layne, "From Proponderence to Offshore Balancing: Americas's Future Grand Strategy", **International Security**, 22, 1, 1997, s.s. 86-124, s.88.

¹⁵³ Barry R. Posen, **Restrain: New Foundation for U.S. Grand Stratgy**, New York: Cornell University Press, 2014, s.1.

¹⁵⁴ Barry R. Posen, **The Source of Military Doctrine**, Ithaca and London: Conell University Press, 1948, s.s.64-65, s.13.

Çin'in bir temel gerçeklik olarak yükselişi, Washington'u büyük strateji odağını Orta Doğu Bölgesi'nden Hint-Pasifik Bölgesi'ne taşımaya zorlamıştır. Büyük stratejideki bu kayma, Çin'i en büyük stratejik tehdit olarak karşılayarak ABD'nin küresel sistemdeki üstünlüğünü garanti altına almaktır.¹⁵⁵

ABD'nin savunma hedeflerinin temelleri ise; (1) vatanın saldırılardan koruması, (2) hem küresel hem de kilit bölgelerde Müşterek Kuvvetler'de askerî avantajın sürdürülmesi, (3) düşmanların ABD'nin hayati çıkarlarına karşı saldırganlıktan caydırmak, (4) ABD kurumlar arası meslektaşlarının ABD nüfuzunu ve çıkarlarını ilerletmesine imkân sağlamak, (5) Hint-Pasifik, Avrupa ve Orta Asya'da elverişli bölgesel güç dengelerini sürdürmek, (6) ABD'nin müttefiki olan devletleri askerî saldırılara karşı savunmak ve oluşabilecek baskıya karşı müttefiki desteklemek ve ortak savunma için sorumlulukları paylaşmak, (7) kitle imha silahlarını kullanma veya çoğaltma gibi niyete sahip olan devletleri ve devlet dışı aktörleri engellemek ve caydırmak, (8) teröristlerin Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı dış operasyonları yönetmesini veya desteklemesini önlemek, (9) ortak alanların açık ve özgür kalmasını sağlamak, (10) ekonomik yönetim sistemleri ile uygun fiyat ve hız ile sürekli olarak performans sunmak ve (11) yirmi birinci yüzyıla uygun benzersiz bir Ulusal Güvenlik İnovasyon Üssü kurmaktan oluşmaktadır.¹⁵⁶

Stratejisi olmayan hiçbir büyük gücün tutarlı bir dış politikası olamaz, çünkü politika stratejik hedeflere ulaşmanın bir aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak strateji, daha üst düzey hedeflere ilişkin netliğe dayanır: Amerikalılar, dünyada nasıl bir ulus olmak isterler ve nasıl bir toplum inşa etmek isterler bu konularda bilgiler sunmaktadır. Bu sorular birbirinden ayrılamaz ve cevapları sırayla stratejinin temelini oluşturur veya oluşturmaktadır.¹⁵⁷ Genişletilmiş savunma ve ticari avantaj, muazzam büyüklükte ve zenginlikte, olağanüstü güvenli bir “dünya adası” için tek başına yeterli değildir. İşin içinde aşkın bir amaç olmalıdır. Bölgesel politikaları, öncelikleri ve girişimleri

¹⁵⁵ Doost, A.g.e., 12 Mayıs 2021.

¹⁵⁶ Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America, **Sharpening the American Military's Competitive Edge**, s.s. 1-12, s.4.

¹⁵⁷ Adam Garfinkle, “The American Grand Strategy Void: What It Is, How It Happened, and Why it Matters for the Middle East”, **Al-Mesbar**, 13 Eylül 2020.

barındıran bir grand strateji aynı zamanda bu politikaları meşrulaştırıcı birtakım ideolojileri de içinde barındırmaktadır.¹⁵⁸

Grand stratejileri, diğer bütün stratejilerden ayıran en önemli özelliği yönetimden yönetime değişiklik göstermemesi, devletin orta ve uzun vadede plan ve uygulamalarını içermesidir.¹⁵⁹ Grand strateji ile ülkenin öncelikleri doğrultusunda güvenlik ve refahı için çizdiği sınırları, dış politikasını, ittifak ilişkilerini, diplomatik ilişkilerini ve askerî doktrinlerini kapsamaktadır. Ülkelerin grand stratejilerine bakıldığında bize ayrıca devletlerin uygulanan politikalar karşısında sağladıkları fayda ve bu fayda sonucunda yaptıkları maliyetin hesaplamasını da ortaya koydukları görülmektedir.¹⁶⁰ Ortaya konulan iyi bir grand strateji, devletin ulusal çıkarları doğrultusunda elindeki dış politika araçlarını ve askerî gücünü en iyi nasıl kullanacağı konusunda perspektif sunmaktadır.¹⁶¹ Genel olarak dünyaya neyi sunacağıyla da ilgili bilgi vermektedir. Grand stratejiler, üst bir politika odağı verirken onun altında gerçekleştirilecek ilişkiler ve kurulacak ittifaklar hakkında kesin bir bilgi vermemekle birlikte söz konusu devletin ittifak ilişkileri yönelimleri noktasında aydınlatıcı olabilmektedir. ABD özelinde Orta Doğu politikasında aktif angajman stratejisi mi pasif angajman stratejisi mi takip edeceği noktasında bilgi içeren bir grand strateji birincil hedefinin bölge üzerinde hangi ülke üzerine olduğu noktasında bilgi vermekte (Irak, Afganistan, İran gibi) ve bu birincil hedef gösterilen ülke dışındaki diğer ülkeler de bu ölçek üzerinden yönelimlerini ve politikalarını belirlemektedir.

Süper gücün ve büyük güçlerin sunduğu grand stratejiler perspektifi ile hem küresel hem de bölgesel alanda güç dağılımları belirlenmekte kimi zaman yeniden şekillenmektedir. Tam da bu nedenden dolayı bölgesel güçlerin güvenlik stratejileri ve ittifak politikaları süper gücün ve büyük güçlerin grand stratejilerinden bağımsız düşünülmemektedir. Bu bağlamda tek kutuplu bir sistemde süper gücün belirlediği grand stratejide bölgesel politikaları kimi zaman aktif saha müdahalesi kimi zaman ise

¹⁵⁸ Barry R. Posen, and Andrew Ross, “Competing Visions for U.S. Grand Strategy”, **International Security**, 21, 3, 1996/1997, s.s.5-53.

¹⁵⁹ Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, **America Abroad: The United States’ Global Role in the 21st Century**, New York, Oxford Univeristy Press, 2016, s. 75.

¹⁶⁰ Benjamin Miller, “Explaining Changes in U.S. Grand Strategy: 9/11, the Rise of Offensive Liberalism and Wat in Iraq”, **Security Studies**, 19, 1, Şubat 2010, s.s.26-65.

¹⁶¹ Hal Brands, **What Good Grand Strategy**, New York, Cornell University Press, 2014, s.3.

pasif saha müdahalesi olabilmektedir. Süper gücün bölge politikalarına göre de bölge devletlerinin birincil tehdit olarak görünüp görünmemesine bağlı olarak da ittifak ilişkileri şekillenmektedir. Böylece tek kutuplu devletin grand stratejisi; bölgenin istikrarını, güvenliğini ve güç dağılımını etkilemekte ve bölgesel konumuyla ittifak ilişkilerini belirleyen ana etken olmaktadır.¹⁶² Bu bağlamda süper güç dışındaki ülkelerin güvenlik stratejilerini ve dış politika ilişkilerini belirleyen bir etken olarak grand strateji de dikkate alınmakta özellikle tehdit olarak görülen ülkeler için grand strateji çok önemli olmaktadır. Fakat ABD ile çeşitli ortaklıkları ve ittifak ilişkileri olan ülkeler için tehdit algısından daha çok güven ortamı da sağlayabilmektedir.¹⁶³

Süper güç, bölgesel politikaları belirleme noktasında tek güç olarak bölgesel istikrarı sürdürme ve güç dengelerini yeniden şekillendirme yetkisini kendi tekelinde bulundurmaktadır. Özellikle de herhangi bir büyük gücün olmadığı Orta Doğu Bölgesi gibi alanlarda süper gücün grand stratejisi ana belirleyici etki olabilmektedir.¹⁶⁴ Grand stratejinin Orta Doğu Bölgesi için bir devleti tehdit olarak tanımlaması hâlinin bölge ülkelerinin güvenlik stratejilerine etkisi kadar süper gücün bölgede sergilediği hem politikalara hem de aktif olarak bulunma programına ya da sadece bölgesel düzeni kurma noktasında sorumluluk alması da etkili olmaktadır. Ayrıca yine süper güç, bölge düzenini sağlama ya da koruma noktasında hiçbir şekilde dâhil olmayacağı gibi tamamen müdahale edici pozisyonda da olabilmektedir. Her hâlükârda Orta Doğu Bölgesi ülkeleri gerek bölgelerinde herhangi bir süper güç olmamasının etkisinden gerekse devlet yapılarının ve ekonomi politikalarının onları sürekli bir iç tehditle karşı karşıya bırakmasından ve ayrıca güç parametreleri noktasında kıyaslandığında farkın fazla olmasından dolayı süper gücün grand stratejilerinden direkt olarak etkilenmektedir.

Süper gücün bölge politikalarında yöneliminin nasıl olduğu doğrudan mı dolaylı mı müdahale edeceğinin de bir açıklamasını yansıtmaktadır. Bu yüzden

¹⁶² Evan B. Montgomery, **In the Hegemon's Shadow: Leading States and the Rise of Regional Powers**, New York, Cornell University Press, 2016, s.5.

¹⁶³ ABD'nin Avrupa ülkeleriyle olan çeşitli iş birliklerinden dolayı AB ülkelerinin ABD'yi tehdit olarak görmemesi, Ticari anlaşmalarından dolayı Suudi Arabistan'ın ABD'yi tehditten daha çok karşı konulamaz bir müttefik olarak görmesi gibi.

¹⁶⁴ Akdoğan, "Tek Kutuplu ...", s. 88.

ABD'nin grand stratejisi, sadece kendi ülkesinin güvenlik stratejisini açıklaması açısından değil tüm dünya ülkelerinin güvenlik politikalarını etkilemesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle de bu bölgesel güçler olarak sınıflandırdığımız ülkeler için ayrıca önem arz etmektedir. Çünkü ABD'nin bölgesel politikaları bölge devletlerinin hem küresel düzeyde ilişkilerini hem bölgesel düzeyde ilişkilerini hem de bölgeler arası ilişkilerini etkilemekte hatta ulusal düzeydeki ilişkilerini dahi etkilemektedir.¹⁶⁵ Süper güç aktif olarak çeşitli bölgelerde gücüyle bilfiil savaş yapabilmekte ve askerî üstlerle gerekli gördüğünde müdahalede bulunma ya da silah tedariki, askerî eğitim, savunma programına destek, ekonomik ve askerî ambargo gibi pasif müdahalelerde de bulunmaktadır. Bunların yanı sıra bölgede statükocu devletlerle ikili anlaşmalar ve diplomatik yolla çok taraflı anlaşmalarla da bölgede çeşitli müdahalelerde bulunmaktadır.

Bir süper güç olarak bilinen ABD'nin Millî Güvenlik Stratejisi'nin temel amacına bakıldığında ise devletin güvenliğini ve refahını sağlamak için ABD'nin dünyada en üstün askerî güç olmaya devam etmesi ve güç dengesi kendi lehine kalmasını sağlayacak uluslararası bir düzen inşa etmek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda da ABD'nin bu süreçte birtakım ülkeler ile olan rekabet ve ittifak ilişkisi güvenlik stratejisi açısından önemli hâle gelmektedir. Genel anlamda, Çin ve Rusya ile uzun vadeli stratejik ilişkiler, ülkenin başlıca öncelikleri olarak görülmekte olup bu ilişkilerin yarattığı tehditlerle mücadele ise ABD'ye çok pahalıya mal olmaktadır. ABD, güvenlik stratejisi için oluşan tehditler ve bu tehditlerin artma potansiyelini göz önünde bulundurarak bu tehditleri caydırma ve bunlara karşı koymak için stratejiler uygulamaktadır. Ayrıca ABD Güvenlik Stratejisi, Kuzey Kore ve İran gibi devletlerin tehditlerini terörist tehditleri olarak yorumlamakta ve kazanımını pekiştirmek için dönem dönem Irak ve Afganistan'daki kaynakları kullanma ve sürdürülebilir kılma yaklaşımını gerçekleştirmektedir.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Bkz. ABD'nin 2000-2010 yılları arası Orta Doğu Bölgesi grand stratejisine ve Devletlerin güvenlik politikalarının yansımalarına. Örn: Suudi Arabistan küresel düzey, bölgesel düzey, bölgeler arası düzey ve ulusal düzey stratejilerine; Akdoğan, "Tek Kutuplu ...".

¹⁶⁶ F. G. Hoffman, "U.S. Defense Policy and Strategy", R.D. Hooker, Jr., **Charting A Course: Strategic Choices for a New Administration**, 12 Aralık 2016, s.s. 37-59, s. 37.

Süper güç, kendi gücünü gönüllü olarak sınırlamak için iyi niyetli veya kötü niyetli olmak üzere yani uluslararası sistemle ilgili kendi ideallerini takip etmektedir.¹⁶⁷ İyi huylu bir süper güç, devletleri tehdit etmeyecek şekilde hareket etmektedir. Örneğin, uluslararası siyaseti yönetmede kendi eylemlerini sınırlar, üstün konumundan yararlanmaz ve ortak kazanımlar için eylemleri ve kurumları teşvik ederse iyi niyetli olduğu söylenebilmektedir. Buna karşılık, kötü niyetle bir süper güç; dünya çapında müdahalelerde bulunmakta olup, bu operasyonlarla devletleri tehdit etmektedir. Kendi eylemlerine sınır koymadan üstün konumundan yararlanma amacı gütmektedir. Ortak kazanımlar için eylemleri ve kurumları teşvik etmektedir.¹⁶⁸ Kaynakların, devletler arasında dağıtımı, dengeleyicilerin kaynak gelişimini belirleyen ana etken olmaktadır. Dengeleyiciler, kendi kaynaklarından yararlanmaktadır. Özellikle yüksek teknoloji ve yeterlilikler, iç dengeleme çabaları sayesinde daha yüksek kaynaklara dönüşebilmektedir. Bununla birlikte, iç dengeleme, kaynak zenginleşirmesi açısından zayıf kalabilmektedir. Hiçbir devlet, süper gücün sağlayabileceği kaynaklar ve yardımlara; kendilerinin yerel çabalarıyla aynı miktarda ve kalitede kaynaklara ulaşamamaktadır. Süper gücün desteğinin ve yardımının kaynakları güçlendirmede daha etkili olduğu bilinmektedir.¹⁶⁹

Süper gücün iyi niyetli olduğu ve bu nedenle devletlere doğrudan askerî ve ekonomik yardım yoluyla yerel çatışmaların çözümüne ve savunma seviyelerinin iyileştirilmesine yardımcı olan bir sistem olabilmektedir. Peşine takılanlar, kaynakların dengeleyiciler tarafından iyileştirilmelerinden yararlanmaktadır. Devletlerin dengeleyiciler tarafından, sistemdeki yüksek düzeyde geliştirme, teknoloji ve yetkinliklerinden yararlandığını da varsayarsak; böyle bir ortam, kötü bir süper gücü kendi lehine hareket etmeye ve ulusal çıkarlarına aykırı politikalar izlemeye zorlayan bir ortamla keskin bir tezat oluşturmaktadır. Bu nedenle, tek kutuplu sistemler yapısal olarak aynıdır ancak çevresel olarak farklı olabilmektedir. Tek

¹⁶⁷ Charles A. Kupchan, "After Pax Americana: Benign Power, Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity," **International Security**, 23, 2, 1998, s.s. 40- 79, s. 42-47.

¹⁶⁸ Layne, "The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise", s.7.

¹⁶⁹ William C. Wohlforth, "Unipolarity, Status Competition, And Great Power War", **World Politics**, 62, 1, Ocak 2016, s.s. 28-57.

kutuplu ortamlar, dengeleme ve peşine takılma gibi ittifak ilişkileri yoluyla devletlerin kaynak iyileştirmelerini kısıtlayabilmektedir.¹⁷⁰

William Wohlforth'a göre; "Tek Kutuplu Eşik", bir devlet o kadar güçlü olduğunda, hegemonya karşısı bir koalisyon olasılığının olmadığı bir duruma ulaşılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, dünyanın en büyük ekonomisine (ikinci güçten yaklaşık yüzde 60 daha büyük) sahiptir ve açık ara en güçlü askerî güce sahip olduğu gözükmemektedir. Ek harcamaları da dâhil edersek, ABD askerî harcamaları şimdi dünyanın geri kalanının toplamının üzerindedir.¹⁷¹ Irak'taki zorluklara ve ABD ekonomisindeki gerilemeye rağmen ABD, diğer büyük güçler üzerinde rahat bir üstünlük marjına sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri'nin havada, okyanuslarda ve uzayda özgürce hareket etme yeteneği düşünüldüğünde, savaş gücü bakımından başka herhangi bir ülkenin (veya mevcut koalisyonun) kendisine karşı zafer kazanma olanağı bulunmamaktadır. Kısacası; Amerika'nın savaş gücü kapasitesi, diğer tüm devletlerin yanı sıra diğer uluslararası aktörler için mevcut olan algıları, hesaplamaları ve olasılıkları şekillendirmektedir.

1.5.2. Bölgesel Gücün Güvenlik Stratejisini Etkileyen Etmenler

1.5.2.1. Dış Etkenler

Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin ardından sistem ABD'yi; "iki kutupluluğun engellerinden kurtarmış"¹⁷², uluslararası sistem içerisinde "çok daha fazla hareket alanı" oluşturmuştur.¹⁷³ Bu konumun Süper Güç'e kazandırdıkları ise; (1) uluslararası sistemi yönetme ve yeniden inşa etme imkânı, (2) tek kutuplu sistemi yönetme yetisine sahip olma ve (3) bu yeti ile sistem içerisinde karşı koalisyon

¹⁷⁰ Aashriti Gautam, "Alliance Politics in a Unipolar World", **IOSR Journal Of Humanities And Social Science**, 19, 3, Mart 2014, ss. 35-41.

¹⁷¹ **Investopedia**, "The Top 25 Economies in the World", 24 Aralık 2020, (Çevrim içi) <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies/>, 01.06.2021; **SIPRI**, "World military spending rises to almost \$2 trillion in 2020" 26 Nisan 2021, (Çevrim içi) <https://www.sipri.org/media/press-release/2021/world-military-spending-rises-almost-2-trillion-2020>, 01.06.2021.

¹⁷² Josef Joffe, "Gulliver Unbound: Can America Rule the World?", Paper presented at **Center for Independent Studies**, The Twentieth Annual, 5 August 2003.

¹⁷³ Michael Mastanduno, "Preserving the Unipolar Moment: Realist Theories and U.S. Grand Strategy after the Cold War", **International Security**, 21, 4, 1997, ss. 49-88, s. 57.

kurulmasının engellenmesidir. Süper Güç'ün tüm bu özellikleri sistem içerisinde birbiriyle etkileşime girmek isteyen birimleri Süper Güç'le karşı karşıya getirmektedir. Sistemdeki politikalarıyla hem de girişimleriyle o kadar merkezî konumda yer almaktadır ki devletlerin Süper Güç'ün bölgesel ve küresel hedeflerini göz ardı ederek politika, ittifak ya da herhangi bir girişim gerçekleştirmesi mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla da devletlerin davranışları tek kutuplu sistemde öncelikle Süper Güç'ün politikalarına göre şekillendiğini söylemek mümkün olmaktadır. Diğer birimler arasındaki ilişki de Süper Güç'le olan ilişkiye göre şekillenmektedir. Böylece sistemde birimleri iki kısma ayırmak ve bu kısımları birincil devlet olarak Süper Güç ve ikincil devlet olarak da diğer devletleri sınıflandırmak mümkün olmaktadır.

Devletlerin sistem içerisinde birimler olarak etki alanlarını çok boyutlu güç değerlendirmesi üzerinden yaparak tanımlamak ve sistemin ana belirleyicisi olarak Süper Güç'ü koymak çok materyalist bir tanımlama gibi görülebilmektedir. Fakat devlet davranışlarının yönleri ve yönelimlerinin incelenmesi sonucu görülen o ki Süper Güç'ün gerek küresel gerekse bölgesel politikaları devlet davranışlarını belirleme noktasında oldukça etkilidir. İkincil devletlerin ise aralarındaki güç ve yetenek dağılımı ancak bölgesel düzeyde ve sistem içerisinde Süper Güç'ün bölgesel meselelere katılım göstermediği durumlarda etkili olabilmektedir. Bölgesel gücün bölge politikaları, ittifak ilişkileri ve niyetleri bölgedeki rakipleri karşısındaki gücü doğrultusunda etkili olabilecektir. Bölgesel gücün yetenekleri diğer devletler karşısında dengelenmiyorsa niyetini gerçekleştirme arzusu doğrultusunda diğer devletler için önemli olmaktadır. Ayrıca bu bölgesel güç, rakip devletin iç tehditlerini desteklediği ve ilişkili olduğunda devlet için tehdit oluşturabilmektedir. Fakat Süper Güç, o bölgeye girdiğinde ve aktif olarak rol aldığı anda bölgesel devletler arasındaki yeteneklerin dağılımı, Süper Güç'ün önemli yetenekleri arasında etkisini kaybetmektedir. Dolayısıyla tek kutuplu sistemin birimlerin yani devletlerin davranışları üzerindeki ne gibi etkiler ve belirleyiciler açığa çıkarttığı dış tehditler başlığında dördüncü ve beşinci bölümde küresel ve bölgesel tehditler olarak incelenecektir.

1.5.2.2. İç Etkenler

Belirsizliklerle dolu ve tehdit üreten anarşik uluslararası sistemde; güç değişimlerindeki boyut devlet davranışlarını anlamlandırmada yeni parametrelerinde göz önünde bulundurulmasını zorunlu kılmaktadır. Aktörlerin algılarına bağlı olarak sınıflandırılmanın yanı sıra global ve ulusal ekonomik, siyasi, politik süreçler, iç siyasi engeller ve destekler bunların devlet liderleri üzerinde yarattığı etki devlet davranışlarını belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu durumda, uluslararası sistem analiz edilirken uluslararası sistemin yanı sıra önemli siyasi aktörlerin ve ülke içi süreçlerin de dâhil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bir diğer deyişle, uluslararası sistemdeki koşullar ve iç siyasetteki sunulan imkân ve kısıtların beraber değerlendirilmesi hâlinde devlet davranışlarının daha iyi açıklanabileceğini savunulmaktadır. Bu bağlamda devlet davranışları; uluslararası gelişmelerden etkilenen devlet yapısından karar vericilerin olayları nasıl yorumladığından ve bunlara gerek liderlerin gerekse halkın nasıl tepki vereceğinden etkilenerek anlam kazanmakta olup sadece devlet dışındaki uluslararası dinamiklere değil, devlet içindeki aktör ve çeşitli süreçlere de bağlı olmaktadır.¹⁷⁴

Uluslararası ilişkilere neorealistler ulus devletin güvenliğini uluslararası sistemin güvenliğine bağlaması ile güvenliğin analiz boyutunu mikro düzeyden makro düzeye taşıyarak ciddi katkılarda bulunmuştur.¹⁷⁵ Farklı ve yeni yaklaşımlar ise uluslararası sistemin güvenliğini bir ulusun güvenliğinin sağlanmasına yani herhangi bir iç tehdidin yaşanması hâlinin dış ittifaklarla kurulan ilişkiyle dengelenmesine bağlanmaktadır.¹⁷⁶ Soğuk Savaş Dönemi yaşanan Vietnam Savaşları, 1973 ve 1979 petrol şokları karar alma süreçlerinde ekonomik parametrelerin de göz önünde bulundurulması gerektiği gerçeğini de açığa çıkarmıştır.¹⁷⁷ Nitekim Vietnam Savaşı, devletlerin çıkarları doğrultusunda amaçlarına ulaşmak için tek aracın askerî kapasite ve güç olmadığını, 1973 ve 1979 Petrol Krizleri ise güvenlik alanında karar alma

¹⁷⁴ Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman, **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**, Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (Ed.), Cambridge, Cambridge University Press, 2009, ss. 1-41, s. 3.

¹⁷⁵ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 146-160.

¹⁷⁶ Hillel Frisch, "Why monarchies persist: balancing between internal and external vulnerability", **Review of International Studies**, 37, 1, Ocak 2011, ss. 167-184.

¹⁷⁷ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 146-160.

süreçlerini ekonomik parametrelerin de belirlediği gerçeğini de açığa çıkarmıştır.¹⁷⁸ Değerlendirmelere genel anlamda bakıldığında klasik yaklaşımların süper güç ve büyük güçleri merkeze alarak açıklandığı devletler arası ilişkilerin dış tehdit merkezli olduğu yaklaşımına iç tehditleri, iç süreçleri ve devlet liderinin kaygılarını da ekleyen yaklaşımın yanı sıra bunların alt başlıkları olarak devlet yapısını, rakip bağılıkları ve ekonomik özellikleri de ekleyerek bölgesel güç merkezli de devlet davranışları anlamlandırılmaya çalışılmaktadır.

Güç kapasiteleri merkezli sınıflandırmamızda süper güç ve büyük güçlerin dışında kalan bölgesel güçleri, süper güçten ve büyük güçlerden ayıran birtakım özellikleri vardır ve bu özellikler çoğu kez sistem içerisinde onun devletler arasındaki ilişkilerini şekillendiren bir etkiye sahip olmaktadır. Bölgesel güçlerin; (1) rakip bağılıkları, (2) devlet yapısı ve (3) ekonomik özellikleri diğer ülkelerden onu ayıran en temel faktörlerdir. Tam da sahip olduğu bu özellikler onu iç tehditlerle sürekli karşı karşıya getirmektedir. İç tehditlerin yaygınlığının yoğun olduğu bölgesel güçlerin sahip oldukları yapısal özellikler, yıllarca büyük güçler tarafından sömürülmüş olmaları ve kuruluşlarındaki dış güçlerin etkilerinin de ülkeye bir aidiyet kimliği vermemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bölgesel güçlerin çoğu tutarlı bir birimden çok yapay bir yapı olarak oluşturulmuştur.¹⁷⁹ Bu durum da bölgesel güçlerin hem devlet yapısını etkilemekte hem de sürekli bir iç tehditlerle karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. Bölgesel güçlerin iç tehditlerinin dış tehditlerinden daha fazla ve öncelikli olmasına neden olan etmenler;

1.5.2.3. Rakip Bağılıklar

Bölgesel güçlerin birçoğunun bir devlet kimliği ile özdeşleşmek yerine etnik, dinî veya bölgesel gruplarla özdeşleştirilmektedir. Bu da bölgesel güçlerin ulusal bir bilincinin oluşmasını engelleyen en önemli etki olmaktadır.¹⁸⁰ Bu dar çıkar arayışı, ulusal bir bilincin oluşmasını engelleyerek kendi içinde sürekli bir rakip bağılıklar yaratmaktadır. Bu özelliklere sahip olan devletlerde sürekli muhalefet ile kurulu

¹⁷⁸ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler**, 1, 1, 2004, ss. 33-60, s. 47.

¹⁷⁹ Christopher Clapham, **Third World Politics**, Madison, University of Wisconsin Press, 1985, s. 8.

¹⁸⁰ Caroline Thomas, **In Search of Security**, Boulder, Rienner, 1987, s.2.

rejimler arasında çatışma hâli devam etmektedir. Bu durumun nedeni rejim ile muhalefet arasındaki ilişkinin gerilimi ve sürekliliği aralarındaki çatışmadan daha çok muhalefet üzerindeki baskıdan kaynaklanmaktadır. Devletler tarafından muhalif yapılarla diyalog kurarak ortak bir zeminde buluşmak değil asıl önemli olan muhalif yapıları ortadan kaldırmak olarak görülmektedir. Bu devletler, sadece başkentlerde bir grup temsilci ile gücü kendi merkezlerinde tutan yapılardır. Yönetim sadece belli bir grubun üyelerinin elinde devlet temsilinden oluşmaktadır. Bu durum; devlet liderlerinin meşruiyetini daha zayıf hâle getirmekte, devlet rejimlerinin hayatta kalmalarını da riske sokmaktadır.

Bölgesel güçlerin aidiyet kimliğinin yokluğu ve devletin kuruluşunun yapay zeminde oluşu, grupların ulusal çıkarlardan başka çıkarlara bağlılık göstermeleri ve bu çıkarlar için hareket etmelerini gerektiren bir durum yaratmıştır. Bireyler devletle özdeşleşmek yerine etnik, dinî veya bölgesel gruplarla özdeşleşmektedir. Bu durum bireylerin dar çıkarlar için hareket etmelerine neden olurken ulusal bir bilincin birlik ve beraberliğin oluşmasını da engellemektedir. Dünyada kendi ülke sınırlarına ait milliyetçilik hızla yükselirken dahi köklü bir temeli olamayan yapılarda etnik, dinî ve bölgesel gruplarla özdeşleşen yapılar kendine bir yer bulamayıp yine kendi etnik, dinî gruplarının arkasına sığınmak zorunda kalmaktadır. Özellikle bölgesel güçler ise bu farklı gruplar arasındaki farklılıkları aşmak yerine, genellikle belli bir gruba bütün gücü merkezî kılmakta ve bu durumda ayrışma ve çatışmayı sürekli hâle getirmektedir. Bu şartlar altında ise liderlik, devlet içinde var olan güç mücadelesinde yalnızca bir diğer rakip hâline gelmektedir.¹⁸¹ Oysa liderlik; saygın, elit ve temsil için verilmiş bir yetki olması gerekirken güç mücadelesinin tarafı hâline gelmektedir. Bu durum da liderin sürekli tehditlerle karşı karşıya kalmasına ve devlet içinde huzursuzluk ve ayaklanmaların varlığına neden olmaktadır.

Bölgesel güçlerin çoğunun liderleri güç yoluyla iktidara gelmiş olup iktidarda kalmak içinde elindeki güçle halkını bastırmaya çalışmaktadır. Devlet liderlerinin seçilmiş ülke lideri olmamaları onları meşruiyetten yoksun kılmış, bu durumda halkın onu bir lider değil bir rakip olarak görmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu ülkeler

¹⁸¹ Harknett, A.g.e., ss. 112-153.

meşruiyetten yoksun oldukları için de sürekli tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır.¹⁸² Devlet içinde sisteme aykırı sesler devletin kitleleri ayrıştırmasıyla daha da artmakta devletin kutupluluğu belirginleşmektedir. Söz konusu ülke liderleri bölgedeki diğer gruplarla kıyaslandığında çok daha fazla zenginliği ve gücü kontrolleri altında tutmaktadır. Yönetimsel olarak bir temsil göremeyen halk için devlet liderinin ekonomik gücü de elinde tutmasıyla aralarındaki uçurum daha artmaktadır. Liderler ve belirli gruplar devletin kontrolüne o kadar hâkimdirler ki devlet, savunmasız bir mekanizma olarak kendi çıkarlarını değil lider ve lider grupların çıkarlarına göre politikalar belirlemek zorunda kalmaktadır. Halk; kendine bir temsil görememekte, fikrini her beyan ettiğinde ötekileştirilmekte, ekonomik olarak devletin gelirleri tek bir grubun eline geçmekte bu durumda sistemi ciddi bir halk tehdidiyle yüzleştirmektedir.

Devlet liderleri sahip oldukları zenginlik, nüfuz etme gücü ve iktidarlarını sürdürme girişiminden vazgeçmeyecekleri için şiddetle kendi rejimlerinin güvenliği noktasındaki girişimlere direnmektedir. Çünkü bölgesel güçlerde her türlü güç kaybının sonucu can kaybıyla sonuçlanmaktadır.¹⁸³ Bu yüzden de bu ülkelerin liderlerinin çoğu otoriter yönetim tarafından yönetilen devletler olarak uluslararası siyasette yer almakta olup, bu devletlerin liderleri kimi zaman konumlarını korumak için diğer seçilerek iktidara gelen devlet liderlerinden daha saldırgan olabilmektedir. Yine bu rejimlerde siyasi kararlar tek bir kişiye veya dar bir zümreye bırakılmaktadır. Seçkin kişi ve gruplar ulusal ve uluslararası politikaları belirlerken çoğu kez ülkeden daha ziyade kendi çıkarlarını önemsemektedir.¹⁸⁴ Bu koşullar altında da devletle halk arasında hep bir ayrışma var olmakta, devlet liderinin kendi rakip bağılılıkları halkın ise kendi rakip bağılılıkları bölgesel güçleri her daim olan ve olma ihtimali olan bir iç tehditle karşı karşıya getirmektedir.

¹⁸² Mutiah Alagappa, **The National Security of Developing States: Lessons from Thailand**, Auburn, Auburn House Press, 1987, s. 4-6.

¹⁸³ Clapham, A.e.g., s. 39-43.

¹⁸⁴ Joel S. Migdal, "Internal Structure and External Behaviour: Explaining Foreign Policies of Third World States", **International Relations**, 4, May 1974, s. 519-520.

1.5.2.4. Devlet Yapısı

Uluslararası sistemin genel özelliklerine bakıldığında; sistemde güvenliği sağlayan bir mekanizma yani devletler üstü bir otorite olmadığı için sistem daima güvensizlik üretmektedir. Ayrıca devletler; kendilerini güvende hissetmedikleri bir ortamda tek ve asıl kaygıları kendi varlıklarını sürdürmek için hayatta kalmak olup, hayatta kalmanın yolu ise hiçbir devlete güvenilemeyeceğinden dolayı kendi başının çaresine bakacak şekilde politikalar belirlemektir. Bu bağlamda anarşinin genel özelliğine bakıldığında ise devletlerin iç siyasal sistemi için hiyerarşi düzen kurucu bir ilke iken, anarşi de uluslararası sistemin düzenleyici ilkesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁵ Uluslararası sistemin anarşik yapısı, uluslararası politikayı iç politikadan ayıran en temel özellik olmaktadır.¹⁸⁶ Egemenlik düzenleyici bir ideal olarak ayrıcalıklı bir hâl alırken anarşi, egemenliğin yokluğu ile özdeş bir anlam kazanmaktadır.¹⁸⁷

Devlet, uluslararası sistemin birincil aktörü olarak görülmektedir. Toplumsal ilişkilerin bir dalı olarak tanımlanan uluslararası ilişkilerin de ulus devletin ortaya çıkışıyla kurulan yeni ulus devletlerin ilişkilerini düzenlemek için belli değerler, normalar ve kurallar belirlenmesiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ulus devletler her şeyden önce egemen devletlerdir. Nüfuz alanında hükmetme hakkının nihai ve mutlak sahibi olarak görülmektedir. Jean Bodin'e göre devletin; egemenliği tekelinde tutması, yasa yapma ve feshetme gücünü gösterirken,¹⁸⁸ Max Weber'e göre ise meşru sınırları içinde zor kullanma hakkına sahip olmak demektir.¹⁸⁹ Uluslararası ilişkilerde devletin rolüne gelindiğinde ise ulusal çıkarları koruyan ve vatandaşlarına güvenlik ve refah sağlayan bir aktör olarak uluslararası sistemin baş aktörü olma özelliği ile yer bulmaktadır. Devletler; hem devletin sınırlarının hem de bireylerin kaynaklarının güvenliğini sağlamak zorundadır, sağladığı bu güvenliği ise hem devletler karşısında hem de diğer insanlara karşı koruma sorumluluğu üstlenerek yapmaktadır.

¹⁸⁵ Waltz, **Reflections on the Theory of International Politics: A Response to my Critics**, s. 323.

¹⁸⁶ Martin Wight, **Power Politics**, Brasilia, University of Brasilia Press, 2002, s. 102.

¹⁸⁷ Richard K. Ashley, "Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique", Millennium, **Journal of International Studies**, 17, 1988, ss. 227-262, s. 230.

¹⁸⁸ Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 139.

¹⁸⁹ Max Weber, **From Max Weber: Essays in Sociology**, London, Routledge, 2009, s. 78

Sınırları içerisinde mutlak otoriteye sahip olan devlet egemendir ve dış politikada da devlet, mutlak egemenlik hakkına sahip tek varlıktır. Bu yüzden bir devletin iç siyaseti ile belirlediği dış politikası birbirini beslese ve şekillendirse de birbirinden bağımsız düşünülmekte ve değerlendirilmektedir. Uluslararası sistemde egemen devletlerin iç siyasetlerindeki hiyerarşik yapının aksine uluslararası sistemde bu yapıyı yürütecek ve devletler arası ilişkileri belirleyecek bir üst otorite yoktur. Bu durum; uluslararası sistemin anarşik yapısını açıklamakta olup, hayatta kalmak ve rejimin devamını sağlamak devletlerin kendi güvenliklerini sağlama noktasında en temel amacı hâline gelmektedir. Güvenliğini sağlamak isteyen devlet ise gücün peşinde hareket etmekte, bunun için sürekli gücünü artırmak istemekte ve uluslararası sistemde mücadele etmektedir.¹⁹⁰ Devletler; içte halkı üzerinde, dışta ise uluslararası sistemde meşruiyetlerini kazanmak için sosyolojik, ekonomik, siyasi ve dinî birtakım temeller üzerine devleti inşa ederler ve bu inşa ettikleri temelin birçok alanı kapsayıcı bir dayanağının olması, hem halkı üzerinde hem de uluslararası sistemde karşılık bulması büyük önem arz etmektedir.

Orta Doğu Bölgesi monarşik devlet yapılarına bakıldığında ise Michael Herb'e göre; monarşik devlet yapılarının kalıcılığı hanedan dayanışmalarına bağlanmış olup, merkezîleşmenin erdem ve tuzaklarıyla çok az ilgisi olan bir durum olarak görülmektedir. Herb, temel olarak bir Orta Doğu devletini yönetmek için iç içe geçmiş insanlardan oluşan küçük ve sadık bir çekirdek cemaat oluşturmak yeterli olduğunu düşünmektedir.¹⁹¹ Bu bağlamda da Nicholas Van Dam'a göre monarşilerde, "bu dar rejim koalisyonunun kanalize olmasına izin veren ailedir ve aile anlaşmazlıkları yapıcı rekabet kalıplarına dönüşür" derken de genel anlamda Orta Doğu monarşilerinin özelliklerine vurgu yapmaktadır.¹⁹² Daniel L. Byman ve Jerrold D. Green, dünyanın bölgesel olarak en istikrarsız bölgelerinden biri olan Orta Doğu Bölgesi'nde birtakım monarşilerin hayatta kalmalarının sırrını, iç istikrarı korumak için kullandıkları stratejiden bir kaçını anlatırken "böl ve yönet" önlemlerinin ön plana çıktığından

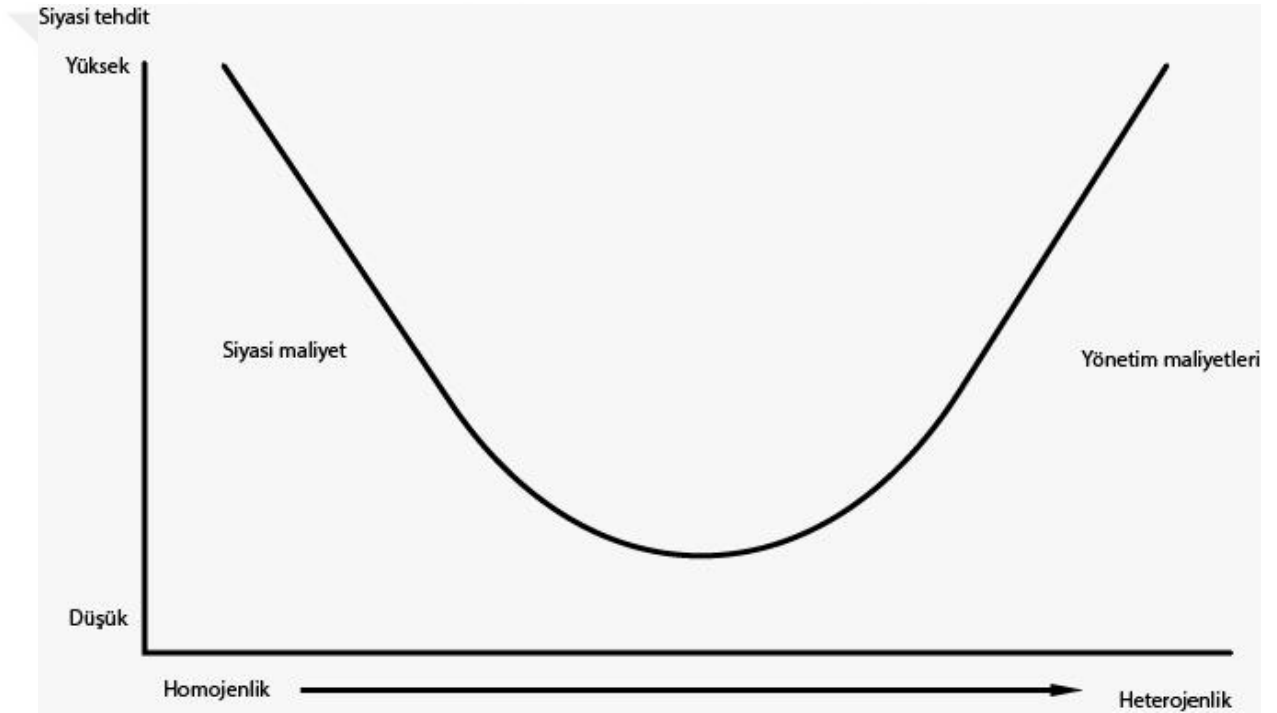
¹⁹⁰ Fikret Birdişli, **Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014, s.29.

¹⁹¹ Michael Herb, **All in the Family: Absolutism, Revolution, and Democracy in the Middle Eastern Monarchies** Albany, State University of New York Press, 1999, s. 9.

¹⁹² Nicholas Van Dam, **The Struggle for Power in Syria: Policies and Society under Asad and the Ba'ath Party**, London, I.B. Tauris, 1996, s. 1.

bahsetmektedir.¹⁹³ Genelleme yapacak olursak ise merkezîleşme tuzağından kaçınmak için Orta Doğu ülkeleri monarşik yapıları hem siyasi hem de sosyal çoğulculuktan kaçınarak tutunmaya çalışmıştır. Özellikle Suudi Arabistan özelinde Vehhâbî öğretilerin devlet liderine verdiği yetki ve sadık olma inancı çok fazla ön plana çıkartılmış fikrî ayrılıkta katı yargılarla dinden uzaklaşıldığı sıklıkla iddia edilmiştir.

Hill Fresh'e göre monarşilerin uyguladığı politikalar ve bunların arkasındaki siyasi mantık grafiksel olarak gösterilebilmektedir.¹⁹⁴

Grafik 1. Heterojenlik ile rejime yönelik iç güvenlik tehdidi arasındaki ilişki

Kaynak: Hill Fresh, “Why monarchies persist: balancing between internal and external vulnerability”

Y eksen, herhangi bir devletin karşı karşıya kaldığı iç güvenlik tehdidinin derecesini ölçmektedir.

¹⁹³ Daniel L. Byman and Jerrold D. Green, “The Enigma of Stability in the Persian Gulf Monarchies”, **Middle East Review of International Affairs**, 3, 1999, s. 2.

¹⁹⁴ Hill Fresh, “Why monarchies persist: balancing between internal and external vulnerability”, **Review of International Studies**, 37, 1, Ocak 2011, s.s.167-184, s. 177.

X eksenini toplumdaki politik ve sosyal homojenlik/heterojenlik derecesini göstermektedir.

Bu hâliyle denebilmektedir ki; toplum daha heterojen hâle geldikçe, toplumun karşı karşıya olduğu iç güvenlik tehdidi azalmaktadır, ancak bu azalma yalnızca potansiyel muhalefeti parçalamanın marjinal kazancını oluşturmaktadır, bu artan heterojenliği yönetmenin marjinal maliyeti asıl devlet liderlerinin kabiliyet alanına girmektedir. Bir noktaya kadar çoğulculuk, monarşiler için işe yaramakta belli bir noktadan sonra ise dengelemenin zorluğundan dolayı ciddi bir maliyet oluşturmaktadır.¹⁹⁵ Bu yüzden de çoğulculuk ve iç güvenlik arasındaki ilişkiyi gösteren eğri “U” şeklindedir. Devlet liderinin amacı, uygun politika mekanizmaları aracılığıyla, iç güvenliğini sağlamak için birtakım stratejiler uygulamaktır. Bunlar kimi zaman ekonomik destekler kimi zaman reformist politikalar kimi zaman da iç tehditleri dış tehditlerle dengelemekten geçmektedir. Her hâlükârda rejiminin güvenliği için kullanılan bütün yöntemler maliyet oluşturmaktadır. Bu durumda Ürdün ve Fas gibi ülkeler monarşiye hizmet etmek rejimin devamlılığını sağlamak için süreklilik boyunca ilerlemeleri gerekmektedir; Suriye, Suudi Arabistan ve İran gibi (azınlıkların nüfusun yüzde ellisinden az olan ülkelerde) devletlerin aynı şekilde rejimi korumak için X eksenini boyunca “geri çekilmek” zorunda kalabilecekleri anlamına gelmektedir.¹⁹⁶

Devlet liderleri için her ne kadar böl, yönet ve en önemlisi dengele politikası maliyetli görünse de aslında iç tehditleri azalan bölgesel güçler için dış tehditlerle mücadele de daha kolaylaşmaktadır. Bu devletler için asıl tehdit; yabancı ordular tarafından işgal edilmekten değil, yabancı fikirlerin işgalinden geldiği düşünülmektedir.¹⁹⁷ Bu hâliyle devlet lideri, rejiminin devamlılığını sağlamak için dış ve iç ihtiyaçlar arasında denge kurmak zorunda kalmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise, içte rejiminin güvenlik alanını oluşturan devlet lideri devlet kaynaklarını dış tehdide aktarmak için kolaylıkla meşruiyet kazandıracak nedenler sunabilmekte ve her

¹⁹⁵ Fresh, A.g.e., s. 177.

¹⁹⁶ Charles Tilly, “War Making and State Making As Organized Crime”, in P. Evans, Theda Skocpol and Dietrich Rueschmeyer (eds), **Bringing the State Back In**, Cambridge, Cambridge University Press, 1985, s. 172.

¹⁹⁷ Fresh, A.g.e., s. 179.

türlü savunma harcamasını gerekçelendirebilmektedir. Bu durum, devlet liderinin içte dış politikalarda meşruiyet zemininde hareket etmesini kolaylaştıracak devleti savunma için bir kanala kanalize edebilecektir. Monarşiyle yönetilen devletlerde devlet liderleri özellikle bu ikilemle mücadele etmek için dış güçlerle kalıcı ittifaklar kurmayı tercih etmektedir. David'in, "liderlerin rejimlerine yönelik iç ve dış tehditleri dikkate aldığı ve sonuç olarak bölgesel güçlerin çoğunun liderlerinin ittifak ilişkilerini belirleyen asıl motivasyonun ne olduğuna dair anlayışımızı temelden değiştirdiği" her yerde dengeleyici davranış olarak tanımladığı şeye mükemmel bir örnekler olarak hizmet etmektedir.¹⁹⁸

1.5.2.5. Rantiyer Devlet Olma Özelliği

Uluslararası ilişkilerin belirleyicisi olarak ekonomik kaynaklar, hedefler ve dış politika araçları gerek siyasi gruplar arasında gerekse devletler arasındaki siyasi ilişkilerin en önemli belirleyici unsurları hâline gelmiştir. Tarih boyunca devletler rezervlerini diğer devletlerin dış politikalarını belirlemek, dolayısıyla da kendi güvenliklerini sağlamak için kullanmışlardır.¹⁹⁹ Sanayi Devrimi'nin birçok alanı geliştirmesi ve değiştirmesi ile küreselleşme hızla etkisini göstermiş bilgi teknolojilerinin gelişimi ona bağlı olarak da toplumsal değişim ciddi hız kazanmıştır. 1990'dan itibaren ise bu süreç sosyokültürel, politik, ekonomik, güvenlik politikaları gibi birçok alanı etkilemiş bu alanlarda değişim, dönüşüm birbiri içinde etkileşimle hız kazanmış alanların sınırları ortadan kalkmış her biri birbirinin alanında yeniden anlam kazanmıştır. Tüm ekonomik faaliyetler daha rekabetçi hâle gelerek işlem maliyetleri azalmış fakat işlem kalemi işlem çeşitliliği artmıştır. Bu hızlı bir şekilde sosyokültürel yapının değişmesine, bu değişim toplumdaki talepler ve beklentileri yeniden şekillenmesine, o siyasal süreçlere, siyasal süreçler politik alanının çeşitlenmesine ve genişlemesine, bu durumların toplamı da toplumun taleplerine ve özgür alanlarının çeşitlenmesine yansımıştır. Toplumlar hızla değişiyor ve geliyorken ekonomik

¹⁹⁸ David, A.g.e., s.233; Michael Barnett, "High Politics is Low Politics", **World Politics**, 42, 1990, ss. 529-562; Mohammed Ayoob, "The Security Problematic in the Third World", **World Politics**, 43, 1991, ss. 257-283.

¹⁹⁹ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Bölüm yazarı: Davut Ateş, İstanbul, Küre Yayınları, 2014, s. 15-16.

yapılarda bu duruma paralel olarak gelişim ve değişim yaşamış toplumun refah konusunda talepleri, devlet gelirlerinden beklentileri de artmıştır.

Uluslararası ekonomi, politik açıdan bakıldığında bölgesel güçler için devlet mantığı ve sermaye mantığı her zaman doğru orantılı şekilde işlemeyebilmektedir. Siyasi ve ekonomik hedeflerin çatıştığı süreçte ise iş birliği ve rekabetle kurulan ilişkiler farklı yönlerle evrilmeye başlamaktadır. Bu durumda devletlerin güç ve refahı nasıl organize ettikleri, ne tür hedefler doğrultusunda nasıl hareket ettikleri, davranışların ekonomik ve siyasi perspektifini nasıl tahlil ettikleri önem kazanmaktadır. Uluslararası ilişkilerde kurulan her iş birliğinde ve ortaklıkta, yapılan her ticarete kimin ne kazandığı ve ne kadar kazandığı önem arz etmektedir.²⁰⁰ Özellikle 19. yüzyıl sonrasında yaşanan teknolojik ve ekonomik gelişmeler devletlerin ve piyasaların birbirlerine paralel ve etkileşim hâlinde hareket etmesi ekonomi politiği doğuran en önemli nedenlerdendir. Devletlerin ve devletleri ilgilendiren siyasal süreçlerin, devletlerin üretim ve zenginlik dağılımlarını nasıl organize ettikleri ayrıca alınan siyasi kararların var olan ve değişen çıkarların ekonomik faaliyetlerin konumunu, yönelimini ve miktarını nasıl etkilediği göz önünde bulundurulmaktadır.

Klasik yaklaşımlara göre; ekonomi ve piyasa güçlerinin devletler ve aktörler arasındaki ilişkiyi, kaynakların dağılımını, siyasal ve askerî gücün uluslararası alanda dağılımını belirlediği de ortaya konulmaktadır. Bu durumda ise ne piyasa ne de devletin uluslararası alanda ilişkileri belirleyici tek ve öncelikli etken olmadığı düşünülmektedir. Devlet ve piyasa ilişkisi hem etkileşimli hem de doğrusal bir eğilim göstermektedir.²⁰¹ Fakat bölgesel güçler için bu durum pek de klasik yaklaşımların öngördüğü ölçülerle gerçekleşmemektedir. Söz konusu toplumlar, küreselleşmenin de etkisiyle toplumsal değişimden nasibini almakta fakat ülke gelirlerinin paylaşımı noktasında herhangi bir gelişmeyle karşılaşmamaktadır. Söz konusu devletlerde güç ve refah rejim merkezli organize edilmiş olup, ekonomik gelirler ise rejimin devamlılığı için kullanılır hâle gelmektedir. Ekonomik gelirler, siyasi liderin perspektifinde ve meşruiyetinde şekillenen bir araç olarak kullanılmaktadır. Elde

²⁰⁰ Susan Strange, "International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect", **International Affairs**, 46, 2, 1970, s. 304-315.

²⁰¹ A.e.

edilen ciddi gelirlerin ise kime ve neye karşı kullanıldığıyla ilgili hiçbir hesap verebilirliğin olmadığı bir sistemde hatta çoğu kez bu gelirler rejimin devamlılığı için halka karşı kullanılan bir araç olmaktadır. Bölgesel güçlerin rejimlerinin devamlılığını sağlamak için üretim ve zenginliklerini kullanması ise halkın rejime karşı harekete geçmesinin bir başka nedeni hâline gelmektedir.

Bölgesel güçleri diğer ülkelerden ayıran bir diğer özellik ise onların ekonomik yapıları ve bu yapının özellikleridir. Birçoğu rantiyer devlet²⁰² olarak bilinen bölgesel güçlerin gelirlerinin büyük bir kısmını tek bir doğal kaynaktan elde eden devletler olarak tanımlanmaktadır. Özellikle Orta Doğu Bölgesi ülkelerinin ekonomisi petrol ve doğal gaz ihracatına dayalı olmasından dolayı rantiyer devlet olarak sınıflandırılmaktadır. Rantiyer devletlerde halk vergilendirmeye tabi olmamakta ve tek bir kaynaktan elde ettiği gelirlerle yetinmekte, üretim yapmamaktadır. Dolayısıyla da yine bu toplumlarda vergi vermemeye paralel olarak da halk demokratikleşme ve kalkınma talebinde bulunamamakta bulunsa dahi talepleri herhangi bir yaptırım gücüne sahip olmamaktadır.²⁰³ Böylece devlet içerisinde rejimle halk arasında bir uzlaşma ortamı oluşmamakta toplumsal düzen ve toplumsal talep eksenini bulaşmamaktadır.

Orta Doğu Bölgesi gerek doğal kaynakları gerek jeopolitik konumları gerekse çok kültürlü yapısıyla avantajlı olan özellikleri, bu ülkeler için birer avantaj olması gerekirken, siyasi, iktisadi ve sosyokültürel açıdan birer dezavantaj olarak ülkelerin boğuşmak zorunda kaldığı bir alan oluşturmaktadır. Sahip olduğu avantajlar ile güçlü ve kurumsal bir siyasi altyapı, sağlam zeminde varlık gösteren ekonomi ve zengin kültürel bir yapı sunmak yerine, Orta Doğu Bölgesi otoriter-baskıcı yönetim şekilleri, dengesiz gelir dağılımları, yüksek seviyede işsizlik oranları, üretimde tek bir kaynağa bağımlılık, mikro düzeyde sürekli devam eden etnik çatışmalarla ön plana çıkmaktadır. Bu duruma rağmen Orta Doğu devletleri kendilerine ekonomik alanda

²⁰² Gayrisafi Yurt İçi Hasıla'sının (GSYH) büyük bir kısmı elde ettiği doğal kaynağa dayanan gelişmekte olan ülkelere "rantie devletler" denmektedir.

²⁰³ Matthew Gray, "A Theory of 'Late Rentierism' in the Arab States of the Gulf." CIRS Occasional Paper, no. 7, 2011.

mevcut yapılarını koruma ve devam ettirmek için küresel ekonomide diğer ülkelerle rekabet edecekleri politik, kültürel, dinî zeminde birtakım çözümler bulmaktadır.

Küresel düzeyde değişim ve dönüşümün çok hızlı gerçekleştiği ve devletlerin gerek kültürel gerek ekonomik gerekse siyasal süreçlerinin bu değişim ve dönüşümden fazlaca etkilendiği günümüzde Orta Doğu Bölgesi; devlet yapısının kurumsallaşma, halkın daha özgür ortamlarda varlık göstermesi, hukukun üstünlüğü, sistem temelli adil yapılanma gibi alanlarda bir ilerleme kaydetmemiş bir de bunun üzerine ekonomik gelirlerin dağılımında yaşanan adaletsizlerin de eklenmesi ile devletle toplum arasında ciddi mesafe açılmaktadır. Bir de bu mesafeye doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerden sadece tek bir grubun faydalanması eklenince mesafe daha da artmakta bu durum iç tehditlerin gün yüzüne çıkmasına kaynaklık etmektedir. Bu özellikleriyle de bölgesel güçler liberal ekonomilere sahip olan büyük güçler ve süper güçten ayrılmakta ve bu durum da onun iç tehditlerinin varlığına kaynak oluşturmaktadır. Çünkü bir toplumun iç tehditlerini gün yüzüne çıkaran rakip bağılıklar ve devlet yapısının monarşik olması gibi özelliklerin yanı sıra ekonomik yapısının rantiyer devlet olma özelliği de toplumsal talepleri artırmaktadır.

Teorik olarak bakıldığında; rantiyer devlet teorisinin içinde barındırdığı özellikler göz önünde bulundurulduğunda, karmaşık patrimonyal ilişkiler, yolsuzluk, devletin gelirler üzerindeki tasarrufunun kendi inisiyatifinde olması gibi özellikleri ile Matthew Gray'a göre üç aşamada değerlendirilmelidir. Genellikle 1950-1980 yılları arasını "Klasik dönem", 1980-2000'leri "Uzmanlaşmış dönem" ve 1990-2000 yılları ise "Geç dönem" rantiyer devlet teorisi olarak sınıflandırılmaktadır.

Başta Suudi Arabistan olmak üzere Klasik Dönem olarak nitelendirilen 1950'lerden sonra enerji gelirlerinin büyük bir kısmı yönetimi elinde bulunduran yönetici ailelerin elindeyken gelirlerin kalan kısmı ise kaynakların altyapısının modernizasyonu, transferi ve güvenliği için kullanılmakta olup vergi alınmayan halka doğrudan dağıtılmaktadır. Bu bağlamda da toplumda bir demokratikleşme ve yönetime dâhil olacağı bir girişime rastlanmamaktadır. Fakat uluslararası siyasetten çok fazla etkilenen enerji fiyatlarındaki dalgalanma, tek bir kaynağa odaklı ekonomik yapı ve katılımcı olmayan siyasi yapı halkın ciddi anlamda sürekli yönetime karşı

ayaklanma potansiyelini içinde barındırmaktadır.²⁰⁴ Ayrıca bu dönem Orta Doğu ülkelerinin tek bir kaynağa odaklı ülkeye bir anda yüksek miktarda dövizin girmesi ve ülkenin parasının bir anda çok fazla değerlenmesi ile ülkede başta üretim yapısı olmak üzere birçok alanın yapısının değişmesiyle başlayan süreçte üretimin ve ihracatın azalması, ithalatın artması olarak tanımlanan Hollanda Hastalığı ortaya çıkmıştır.²⁰⁵

1980’ler Uzmanlaşmış Rantiyer Devlet Teorisi’nin hâkim olduğu süreçte ise Orta Doğu devletleri siyasi, sosyal ve ekonomik alanda birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Küresel alanda siyasi gelgitlerin ekonomide yarattığı daralma Orta Doğu ülkelerinin elde ettiği enerji gelirlerinin azalmasına, bu durum ise halka aktarılan paranın her geçen gün azalması ve dünyanın yaşadığı hızlı değişim ve dönüşüm hareketleri toplumun vazgeçtiği politik hakların tekrar gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Halk yöneticilerinin meşruiyetini sorgulamaya başlamış her ayaklanma hareketi ise yöneticileri tarafından güçlü ordularla bastırılarak süreç yönetilmiştir.²⁰⁶

Geç Dönem Rantiyer Devlet Teorisi olarak nitelendirilen 1990’lar ise uluslararası alanda siyasi değişimin, buna bağlı olarak ekonomik politikaların da değişimi ile daha liberal politikalara geçilmiş fakat Orta Doğu ülkeleri için bu değişim ve dönüşüm sadece ekonomik alanla sınırlı kalmıştır. Bu süreçte kurulan Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar, devletin ekonomik alanda etkinliğini azaltıcı özelleştirme hareketini ve toplumsal alanı kapsayan katılımcı, hukuki ve bürokratik süreçlerin işler hâle geldiği reform hareketlerini desteklemiştir. Bu süreçte Körfez ülkeleri dış ticareti kısıtlayıcı etkilerin azaltıldığı, çalışma mevzuat, telif ve patent hakkı ve vergi hukuku gibi ekonomik alanda birçok reform gerçekleştirmiştir.²⁰⁷ Kamu işletmelerini direkt olarak özelleştirme yoluna

²⁰⁴ Paul Stevens, “Petrol ve Kalkınma”, **Ortadoğu Tarihi Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften**, ed. Youssef M. Choueiri, İstanbul, İnkılâp yay., 2011, s. 496.

²⁰⁵ Sarvar Gurbanov, **Hollanda Hastalığı: Teori ve Ülke Örnekleri**, İstanbul, Akis Kitap, 2012, s. 13.

²⁰⁶ Stevens, a.g.e., s. 497-501.

²⁰⁷ Simon Murden “Politik Ekonomi – Modernleşmeden Küreselleşmeye”, **Ortadoğu Tarihi Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften**, Youssef M. Choueiri (haz.), Fethi Aytuna (çev.), İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2011, ss. 443-46, s. 456-458.

giden ülkeler arasında Mısır, Tunus ve Fas varken Suudi Arabistan özelleştirme noktasında bu süreçte çok yol katetmemiştir.²⁰⁸

Rantiyer devletlerin ekonomileri genellikle tek tip doğal kaynağa bağlı olarak ayakta dururken ekonomisini belirleyen bu tek kaynak o devletin politikalarını, iktisadi yapısını, sosyal gelişim ve alışkanlıklarını da belirleyen ve yönlendiren bir etkiye sahip olmaktadır. Bu bağlamda bir rantiyer devlet olan Orta Doğu ülkeleri için petrol ve doğal gaz kaynaklarına bağlı ekonomisi, ülkelerin mali bir disiplin içerisinde ülke zeminine uygun iktisadi bir düzen kurmasını ve bu düzlemde politikalar sergilemesini engellemektedir. Bu tutum her ne kadar kraliyet ailelerinin siyasi ve ekonomik alanda nüfuzunu artırmış olsa da ülkelerin demokratikleşme sürecini geciktirmiş, petrol ve doğal gaz gelirlerinin güvenliğini sağlama ve korumaya ayrılmasına neden olmuştur. Bölgesel güçlerde çatışmaları çözme gücünü kullanacak yetkiye sahip merkezî bir hükûmetinin olmayışı, halkın devlet dışında rakip bağılılıklarının oluşu ve rantiyer devlet olmanın verdiği ekonomik özellikler onun iktidar için ortaya çıkan mücadelede bu tür devletleri savunmasız bırakmaktadır. Savunmasız kalan bu devletler; her daim iç tehditlerle karşı karşıya kalmakta, sürekli bir iç tehditleri dengeleme ihtiyacı duymaktadır.

1.6. Tek Kutuplu Sistemde İttifak Teorisi ve Seçenekleri

Uluslararası sistemde bir devlet, diğer devlete karşı gücünü tehdit ve cezalandırma veya ödüllendirme yöntemi ile gösterebilmektedir. Cezalandırma, bir devletin elindeki imkânları kullanarak diğer bir devletin ya da aktörün çıkarlarına zarar vermeyi amaçlamasıdır. Bu cezalandırma yöntemleri kimi zaman ekonomik yaptırım, askerî güç kullanımını kimi zaman ise diplomatik hamlelerle yalnızlaştırarak saf dışı bırakma şeklinde olmaktadır. Tehdit etme ise eyleme geçmeden ya da sınırlı bir şekilde yapılan uygulamalarla diğer bir devletin ya da aktörlerin istenilen şekilde davranmasını sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Aksi takdirde yani istenilen davranış değişikliği sağlanmadığında bu durum akabinde gelebilecek bir cezalandırma ile

²⁰⁸ Jamal Saghir, "Infrastructure Privatization in the MENA Region", *State State-Owned Enterprises in the Middle East and North Africa-Privatization, Performance and Reform*, London, Routledge, 2001, s.88-127.

sonuçlanabilmekte olup güçlü olan devletin tehdidinin işe yaramadığını tehdidin başarısız olduğunu göstermektedir. Çünkü devletler için öncelik olan güç kullanmadan tehditler ile diğer devletlerin davranışlarını değiştirebilmektir.²⁰⁹

Tehdit, kimi zaman bir devletin diğer bir devleti cezalandırma söylemiyle belli bir davranışa yönlendirme çabası olan “zorlama” ile kimi zaman ise bir devletin diğer bir devletin davranışını cezalandırma söylemiyle kısıtlaması olan “caydırma” yöntemleriyle yapılmaktadır. Zorlamada, bazen devleti yok etmeden kuvvetle istediğin davranış değişikliğini yaptırmaktır. Caydırmada ise, davranışı engellenemeyen devletin cezalandırılması önemli olan kıstastır. “Savunma”, bir devletin kendi değerlerini diğer devletlerin ve aktörlerin etkilerinden korumak amacıyla aldıkları önlemlere denmektedir. Bir devletin diğer bir devleti cezalandırma ve tehdit gücü hem tehditlerin inandırıcılığına bu bağlamda da devletin cezalandırabilme kapasitesine bağlı olmaktadır.²¹⁰

Bir devlet; diğer bir devletin davranışını tehdit ve cezalandırma ile değiştirebildiği gibi askerî, diplomatik, ekonomik ödül yöntemiyle de şekillendirebilmektedir. Güçlü bir devletin sunduğu ödüllerin de karşı taraf üzerinde etkisi büyük olmaktadır. Avrupa Birliği ile ticaret yapmanın veya Avrupa Birliği üyesi olmanın verdiği ayrıcalıklar, ABD ile ittifak ülke olarak aynı safta gözükmeyen verdiği güç, bir çeşit ödüllendirmenin sağladığı gücü ifade etmektedir. Bir devletin, diğer devletlerin ona bakışını ve yaklaşımını değiştirebilme yetisi olarak tanımlanan yumuşak güç; ülkenin kültürel ve siyasi değerlerinin, dış politika ilkelerinin etişe uygun ve meşru olduğu ölçüde dış dünyada uyandırdığı çekicilik üzerinden tanımlanmaktadır. Devletler, eğer ortak amaç ve değerlerin meşruluğuna ve örnek olunan devletin bu değerlerde lider olduğuna inandırılabilirse, bu konuda lider olan devlet amaçlarını gerçekleştirirken bu devletlerin iş birliğinden faydalanabilir.²¹¹ Örneğin

²⁰⁹ J. S. Nye, **Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu**, Çev. R. İ. Aydın, Ankara, Elips Kitap, 2005, s. 14-15.

²¹⁰ J. S. Nye, **The Future of Power**, New York, Public Affairs, 2011, s. 20-23.

²¹¹ R. A. Dahl, “The Concept of Power”, **Behavioral Science**, 2, 3, 1957, ss. 201- 215, s. 202-204; S. Lukes, **Power: A Radical View**, London and New York, Macmillan, 1974, s. 16-17.

ABD'nin kültürünü ve değerlerini (demokrasisini) dış dünyaya ihraç edebilmesi bir tür yumuşak güce örnek olarak sunulabilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde çatışma kadar iş birliği ve diplomasiyi gerektiren ittifaklar da devletlerin güvenliği açısından oldukça önemli yer tutmaktadır. İttifaklar, devletlerin herhangi bir tehdit algısına karşı bazen resmî bazen gayriresmî şekilde bir araya gelerek mücadele taahhüdü vermesi anlamına gelmektedir. İttifaklar, öncelikle birine ya da bir duruma karşı kurulmaktadır.²¹² İttifaklarda önemli olan ittifak için ilişki kuracak olan aktörlerin ulus devletleri için ortak bir tehdide karşı birlikte hareket etmelerini sağlamaktır. Ayrıca, hangi devletin hangi devletle ittifaka gideceği, diğer bütün devletler için mevcut bir tehdit algısı oluşturmaktadır. Çoğu kez ittifaklar geçici bir süreliğine kurulmaktadır çünkü ittifaklar varlığını ortak bir tehdit algısına borçludur. Yani tehdit ortadan kalktığında ittifaklar da genellikle ortadan kalkmaktadır. İttifak kuran her iki devlet için çeşitli faydalar söz konusu olmaktadır. Aksi takdirde her iki devlet de kendi egemenliklerini tehlikeye sokacak bir harekette bulunmak istemeyecektir çünkü ittifaklar eğer ortada devlet için bir fayda söz konusu değilse, bu durum devletin müttefiki olduğu devletin çıkarları için mücadeleye doğru sürüklenmesine neden olacaktır.²¹³

İttifak, bir devletin yönetim süreci veya tekniği veya bir tür uluslararası organizasyon olarak tanımlanmaktadır.²¹⁴ Arnold Wolfers bir ittifakı, “iki veya daha fazla egemen devlet arasında karşılıklı askerî yardım vaadi” olarak görmektedir. Bir ittifak, niyetlerden veya beklentilerden ayrılan bir “vaat” olarak tanımlanmaktadır.²¹⁵ Ayrıca ittifakı, askerî olmayan tüm örgütlerden farklı olarak “askerî iş birliği” içeren etki olarak görüp, “uyum” dan daha geniş ve daha temel bir kapsama sahip olduğunu düşünenler de mevcuttur.²¹⁶ Hans Morgenthau için ittifak, dengeyi manipüle etmek için bir süreç ve aynı zamanda dengeyi korumanın da bir aracı olmaktadır.²¹⁷ İttifaklar,

²¹² Liska George, **Nations in Alliance: The Limits of Interdependence**, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1962, s. 2-3.

²¹³ Thomas J. Christensen ve Jack Snyder, “Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity”, **International Organization**, 44, 2, 1990, ss. 137-168.

²¹⁴ Fedder, 1968: 68

²¹⁵ Wolfers, **Discord and Collaboration**, s.268.

²¹⁶ Christensen and Snyder, A.g.e., s. 140-150.

²¹⁷ Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**.

sağladıkları işlevler bakımından farklılık göstermektedir. Örneğin, (1) ittifak kurmak için tehditlerin ve karşı tehditlerin açık olması gerekmemektedir. (2) İttifak hâlinde olan devletler, çatışma zamanlarında kendilerine yardımcı olmalarını beklemektedir. (3) İttifaklar aynı zamanda, diğer devletler açıkça tanımlasın ya da tanımlamasın, belirli diğer devletlere karşı, güvenliği sağlamak ya da güçlendirmek için askerî güç kullanımı ya da kullanılmaması için devletlerin resmî örgütleri olarak görülmektedir.²¹⁸ Bu bağlamda denebilmektedir ki, çoğu ittifakın birincil amacı, üyenin yeterliliklerini kendi çıkarlarını artıracak şekilde birleştirmektir. Dolayısıyla her devlet, diğer devletlerle resmî olarak müzakere edilen bir ittifak politikasına sahip olmaktadır. Bu nedenle ittifaklar, kendi üyelikleri dışında hedeflenen başka yönelimlere sahip devletler tarafından yapılan anlaşmalar olarak değerlendirilebilmektedir.

İttifaklar, zaman ve mekândan bağımsız olarak siyasi birimler arasındaki ilişkilerin evrensel bileşenleri olarak görülmektedir. Realist görüşe göre, “güç dengesinin tarihsel olarak en önemli tezahürü ittifak kurmaktan” geçmektedir.²¹⁹ Çünkü ittifaklar, devletlerin kendilerini güçlü olan devlete karşı savunmak için tipik bir yöntemdir ve ayrıca dengeyi korumayı sağlayan çok önemli bir araç olarak da okunmaktadır.²²⁰ Benzer şekilde, önemli ittifak teorisyenlerinden biri olan George Liska, ittifakların uluslararası ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olduğunu savunmakta ve ittifaklara değinmeden uluslararası ilişkilerden bahsetmek imkânsız olduğunu düşünmektedir.²²¹ Ole Holsti, Terrence Hopmann ve John Sullivan, “ittifaklar görünüşte siyasi birimler arasındaki ilişkilerin evrensel bir bileşeni” diyerek kavramın uluslararası ilişkilerdeki önemine ayrıca vurgu yapmaktadır.²²²

İttifaklar; devletlerin savaşa girmesine, kendi güvenliklerini sağlamasına ve hatta barışın kapılarını açmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, uluslararası politika ve uluslararası sistem hakkında net bir anlayışa sahip olmak için, ittifakların nasıl

²¹⁸ Christensen and Snyder, A.g.e., s. 145-160.

²¹⁹ Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, s. 197-198.

²²⁰ F. K. Wright, “A Theory of Inventory Measurement”, **Wiley Online Library**, 1, 2, 1965, s.150-155.

²²¹ Liska, A.g.e., s.2-4.

²²² Ole R. Holsti, P. Terrence Hopmann, John D. Sullivan, “Unity and Disintegration in International Alliances: Comparative Studies”, New York, John Wiley & Son, Inc., 1973.

çalıştığını bilmek çok önemli hâl almaktadır. İttifakların her biri benzersiz olmasına rağmen, ortaya çıkan belirli ayırt edilebilir özellikleri onları farklı kılmaktadır. İttifak teorisinin, uluslararası ilişkilerin büyüyen ve gelişmiş bir alt alanına dönüşmesi bu temel noktadan kaynaklanmaktadır. Uluslararası sistem içinde ittifak teorisi, ittifakların uluslararası ilişkilerde önemli roller oynadığını ve ittifakların kurulmadığında neler olabileceğini de bizlere göstermektedir. İttifaklar, uluslararası sistemi daha öngörülebilir ve istikrarlı hâle getirirken, üyeler ve üye olmayanlar arasındaki şeffaf ilişkileri yönetmeye ve geliştirmeye yardımcı olabilmek için de anlamlı bir kaynak sunmaktadır. Öte yandan ittifaklar, üyeler ve üye olmayanlar için de tehlikeli olabilmesi açısından devletler arasındaki ilişkileri anlamlandırmaya yardımcı olabilmektedir. Klasik bir örnek olarak Birinci Dünya Savaşı'nda kurulan ittifakların öngörülemezliği paranoya ve nihayetinde savaşla sonuçlanmıştır.

İttifaklar, güvenlik ikilemini yöneten araçlar olarak görülmektedir.²²³ İttifaklar, “beklenen davranışın gerçekleşme olasılığını” artırmaktadır. Böylelikle devletler arası belirsizliği azaltmaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca ittifaklar, diğer devletlerin ne yapacağına dair belirsizliği azalttığı için olumlu bir izlenim de bırakmaktadır. Alternatif olarak geleceğin gölgesi olarak adlandırılan belirsizlik, güvenlik ikilemine neden olan asırlık bir faktör olarak görülebilmektedir. “Savaş sisi”ne benzer şekilde, yük paylaşımı ve ortakların güvenilirliği konusundaki belirsizlik (hizalamaların sisi), kaynak ayırma konusunda karşılaşılan çıkmaz, ittifak kurmayı zorlaştıran etkiler olarak karşımıza çıkmaktadır.²²⁴ NATO gibi resmî ittifaklar bu belirsizliği gidermeyi amaçlamaktadır. İttifaklar, anlaşmaya dayalı yol haritalarının iş birliği içerisinde oluşturulmasına olanak tanıyan etkiler olarak okunmaktadır. Yol haritası, karşılıklı çıkarların gerçekleştirilmesine ve ortak amaca yönelik devlet taahhütlerinin değerlendirilmesine hizmet eden kılavuzları veya yöntemleri içermektedir.

Bir ittifak yol haritası ve stratejisinin sağladığı faydalar, koalisyonlara kıyasla nispeten daha yüksek olmaktadır. Koalisyonlar, gönüllülük esaslı kabul edilen gruplar

²²³ Waltz, **Theory of International Politics**.

²²⁴ Barış Çağlar, “Changing Alliance And Cooperation Dynamics: Globalization, Nation-State And The Threat” Doktora tezi, 2010, s.113.

olarak görülmektedir. Koalisyonlar, yapılandırılmamış iş birliği girişimleridir.²²⁵ Yapılandırılmış iş birliği olarak ittifaklar, iş birliğine dayalı ilişkilerin geri kalanından daha öngörülebilir, bağlayıcı ve uygulanabilir olmaktadır. Bu, ittifakların resmî statüsünden ve önceden düzenlenmiş yöntemlerinden kaynaklanmaktadır. Anlaşmalar bile her zaman uyumlu devlet tutumunu ve eylemlerini garanti etmese de ittifaklar (tanım gereği antlaşmaya dayalı kuruluşlar olarak) güvenlik ikilemine neden olan belirsizliği azaltmaktadır.²²⁶ Öte yandan, gelecekteki endişeleri, devletlerin tutum ve davranışlarını sınırlayabilmektedir.

Diğer devletlerin niyetlerine ilişkin belirsizlik kaçınılmazdır, bu da devletlerin, diğer devletlerin kendi saldırı yeterlilikleriyle birlikte hareket etme niyeti olup olmadığından emin olamamaları anlamını taşımaktadır. Bu belirsizlik, karşılıklı olarak egemenlik ve anarşi oluşturmanın bir sonucu olarak okunmaktadır.²²⁷ Güvenlik ikilemi (devletlerin güvenliği aradıkça daha güvensiz hâle gelmeleri ikilemi), devletleri yeni ittifaklar kurmaya veya mevcut ittifakları güçlendirmeye itmektedir.²²⁸ Aslında ittifaklar, savaşı veya barışı engelleyemez veya destekleyemez; bunun yerine, devletlerin ilişkileri yönetmeleri için bir araç olarak hizmet etmektedir.²²⁹ Bu bağlamda, devletler arasında kurulan ittifakların çeşitli amaçları mevcuttur. Öncelikle uluslararası sistemde güçlenen devletin gücünü kendine bir tehdit olarak algılayan devletler güçlenen bu devlete karşı bir araya gelebilmektedir. Önemli olan güçlenen devleti dengelemek ve onun gücünü sınırlandırmaktır. Bu durumda sistemi yeniden değiştirmek isteyen devletleri, bir taraftan da yükselen güçleri sınırlandırmak ve sistemin devamını sağlamak önemli olmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde ittifak, iktidara hükmetmek veya iktidarı dengelemek isteyenler tarafından yönlendirilen egemen siyasi birimler arasındaki etkileşimin bir sonucu olmaktadır. Stephen Walt tarafından belirtildiği üzere ittifaklar, tehdit oluşturabilecek devletlerden veya koalisyonlardan kendilerini korumak için diğer

²²⁵ Jared Raynor, "What Makes an Effective Coalition?", The California Endowment, Mart 2011.

²²⁶ Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", 36, 4, 1984, s.s. 461-495.

²²⁷ Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**.

²²⁸ Jervis, "Cooperation Under the Security Dilemma", ss. 167-214

²²⁹ John A. Vasquez, "The Realist Paradigm and Degenerative versus Progressive Research Programs: An Appraisal of Neotraditional Research on Waltz's Balancing Proposition", **The American Political Science Review**, 91, 4, 1997, ss. 899-912.

devletler tarafından oluşturulmaktadır.²³⁰ Daha zayıf devletler genellikle gücü dengelemek için ittifak kurmaktadır. John Mearsheimer tarafından belirtildiği üzere, daha güçlü devletler bazen “dünyada etkilerini artırmak” için ittifaklar oluşturulmaktadır.²³¹ Güçlü devletle kurulan her ittifak güçlü olan devleti daha hegemonik bir konuma yükselteceği için diğer bütün devletler bu durumu kendi güvenlikleri için bir tehdit olarak görmektedir. Bu durumda devletler ideolojik dünya görüşüne, liderin kim olduğuna, örgütsel birlikteliğe ve ayrılıklara bakmaksızın güçlü devletlere karşı zayıf devletlerle ittifak kurarak güç dengesini sağlamış olurlar ve bunu da devletler başta uluslararası sistemin, ardından da kendilerinin güvenliklerini korumak amacıyla yapmaktadır. Bu denge, zamanla bir şekilde bozulsa da sistem bu dengenin yeniden kurulması için harekete geçmektedir.²³² Waltz, devletlerin iradesini ve kimliğinin kurulan ittifaklar için önemini göz ardı ederek sistemin kendi yapısının ittifaklara doğru devletleri zorladığını söyleyerek çok ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. Bununla birlikte, yine bir neorealist olan Stephen M. Walt, tehdit dengesi içerisinde ittifakların güce karşı olmaktan ziyade tehditlere karşı kurulacağını savunarak uluslararası ilişkilerde ittifakın kurulma nedenine farklı bir perspektifle yaklaşmış olup tehdidi, “güç, coğrafi yakınlık, saldırgan kabiliyetler, saldırgan niyetler” olarak tanımlayarak da literatüre yeni bir tanım kazandırmıştır.²³³

Uluslararası ilişkilerde kurulan ittifak ilişkilerine bakıldığında genelde, iş birliğinin güçlü bir aktörün girişimleri sonucunda gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumu açıklayan en belirgin özellik ise hegemon güçlerin girişimleridir. Bu güçler, güçlerini çoğunlukla kendi çıkarları için kullanmaktadır. Kimi zaman hegemon güçlerin çıkarlarına hizmet edecek rejimlerin kurması için kullandıkları yeteneklerini kimi zaman da kendi çıkarlarını tehdit eden rejimlerin kurulmasını engellemek için araç olarak görmektedir.²³⁴ Bu durumda daha güçlü ve hegemon güçler, diğer devletler üzerinde kurdukları tahakkümle onların öncelikleri ve tercihlerini belirlemekte ve onların kazanımlarını gerek bölgesel gerekte küresel alanda

²³⁰ Walt, **The Origins of Alliances**.

²³¹ Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**.

²³² Waltz, **Theory of International Politics**, s. 126.

²³³ Walt, **The Origins of Alliances**, s. 17, 18-19.

²³⁴ A. Gramsci, Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar, 1916-1935, D. Forgacs (ed), (Çev.), İ. Yıldız, Ankara, Dipnot, 2010.

şekillendirmektedir. Bununla birlikte uluslararası ilişkilerde kurulan ittifak, çıkar ve güç gerçeğinden bağımsız düşünülmemektedir. Hegemon güç; kendinden daha zayıf olan bir devleti kendi çıkarlarını merkeze alarak ekonomik, askerî ve siyasi çeşitli yollarla iş birliğine ikna etmesi, diğer devletin ise hegemon güç kadar olmasa da mutlaka bir kazanımının olması uluslararası ilişkilerde sık sık karşılaşılmaktadır. Genelde de hegemon güçle kurulan iş birliği hegemon gücün çıkar ve değerlerine hizmet etmeye devam ettiği sürece kalıcı olmakta, kazanımlar devlet aktörleri tarafından sık sık gözden geçirilerek yenilenmektedir. Neorealist yaklaşımda düşünürler güç ve hegemonyayı ittifak sürecinin temel koşulu olarak görmektedir. Hegemonya ile kurulan her türlü ittifak ise kalıcı ve sürekli olduğu düşünülmektedir.²³⁵

İttifaklar içerisindeki taahhütlerden kaynaklanan sonuçlar ise ittifaklar arasında devletlerin üstünde bir üst otorite olmamasından kaynaklanan uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı verilen taahhütlerin gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesi konusunda zorlayıcı ve denetleyici bir mekanizmanın olmayışı müttefiklerin ittifakları sürdürmesini zorlaştırabilmektedir. Bu zorlukların nedenleri arasında devletlerin kendisi için rasyonel olmayan bir savaşa doğru sürüklenmesi ve kazanımlarının tartışmalı olacağı durumlar için ciddi maliyetler ödemesi ile sonuçlanabilmektedir. Ayrıca bir devletin içinde bulunduğu ittifaktan kaynaklanan bu maliyetli durumu üstlenmiş olmasına rağmen beklediği desteği alamaması ittifakta yalnız kalmasıyla sonuçlanabilmektedir. Bu durumu Glenn H. Snyder; ittifakların esnek bir zeminde olmasının terk edilmesiyle, müttefikler arasındaki çıkar farklılıklarının ittifak mensubu devletlerin sistem içerisinde sürüklenmesi ihtimali ile sonuçlanacağını açıklamaktadır.²³⁶ Devletlerin mutlak faydaya odaklandığı, aktörlerin ise muhtemel iş birliğinde mutlaka bir faydaya ulaşmayı amaçladığı uluslararası sistemde ittifak ilişkileri söz konusu olduğunda karar verirken kendilerinin elde edeceği fayda ile diğer devletlerin ulaştığı menfaatleri kıyaslayacağını varsaymaktadır. Bu durumda aktörler rakiplerinin görece daha fazla kazanacakları durumlarda iş birliğinden kaçınacaklarını varsaymaktadır. Bu durumda ise uluslararası sistemin anarşik yapısı da göz önünde

²³⁵ Robert O. Keohane, Lisa Martin, "The Promise Of Institutional Theory", **International Security**, 20, 1, ss. 39-51, s. 42-43.

²³⁶ Snyder, **Alliance Politics**, s. 4.

bulundurulduğunda uluslararası ilişkilerde hesaplanan bu fayda zarar analizi göz önünde bulundurulduğunda çatışma potansiyeli ittifak kurmaya kıyasla daha fazla ön plana çıkmaktadır.²³⁷

Devletler, ittifak kurarken üç farklı yöntem kullanırlar; birincisinde, iki ya da daha fazla devlet güçlü olan devleti “**dengelemek**” için bir araya gelirlerken, diğer bir yöntem ise devlet güçlü olan devletin “**peşine takılarak**”, bir diğerinde ise sahip olunan iç tehditler ilişkili bir dış tehditle ittifak kurularak dengelenir ki bu yönetime “**çift-dengeleme**” denmektedir. Çoğu kez devletler müttefik devleti seçerken diğerlerinin gücüne bakarak kendi çıkarlarını belirleme yolunu tercih etmektedir. Klasik realizmde müttefik belirlenirken daha çok iradeli bir seçim söz konusuysen neorealizm öncülerinden Waltz’a göre güvenlik arayışında olan devletler için iradeli bir seçim değil otomatik bir seçim söz konusu olmaktadır. Yani devletler, güç için değil güvenlik için ittifak kurarlar ve genellikle de güç dengesini sağlayarak güven içinde olacakları zayıf devletlerle birleşerek büyüyen gücü dengeleme peşinde olmaktadır.²³⁸ David’e göre ise devletler, ana tehdide odaklanmak için iç tehditle ilişkili bir dış tehdidin varlığına göre ittifak kurarlar. Yani ittifak ilişkisini belirleyen ana etken rejimin güvenliğidir. Rejimi güvende tutacak her türlü ittifak ilişkisi önceliklidir.²³⁹

1.6.1. Dengeleme Stratejisi (Balancing)

Uluslararası ilişkilerin realist yaklaşımın dengeleme stratejisine güç merkezli, coğrafi yakınlık ya da tehdit merkezli tanımlayan düşünürler bulunmaktadır. Bunlara ek olarak dengelemeyi salt materyal kapasitenin artırılması yolu ile devletin hayatta kalmasını sağlayacak güvenlik ortamının oluşturulması olarak tanımlamak ona daha genel bir anlam yüklemektedir. Waltz, en basit hâliyle dengelemeyi hegemon bir güç olma girişimine karşı zayıf tarafı desteklemek olarak görmektedir.²⁴⁰ Özellikle küçük devletlerin güvenliklerini sağlamak için güç dengesine ihtiyaç duyduklarını²⁴¹

²³⁷ Andreas Hasenclever, Peter Mayer ve Volker Rittberger, **Theories of International Regimes**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s. 23-26.

²³⁸ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 195.

²³⁹ David, A.g.e.

²⁴⁰ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 126.

²⁴¹ Morgenthau, **Politics Among Nations...**, s. 196

düşünen Morgenthau'ya göre dengeleme, bir devletin sahip olduğu güç kapasitesini diğer bir devletin güç kapasitesinin üstüne çıkartmasa da onunla aynı noktaya taşıması olarak görülmektedir.²⁴² Dengelemenin daha işlevsel tanımlanması gerektiğini savunan Randall L. Schweller'e göre bir devletin tehdit içeren diğer devlet ya da devletlere karşı askerî gücünü kurduğu ittifaklar ve içsel motivasyonla sağlamasıdır. Böylece de diğer devletlerin tehdit girişimlerine karşı askerî bir güç kazanmış olup girişimi ertelemiş olacaktır. Ayrıca dengelemenin, bir devletin güvenliğine askerî ve savaş gibi ciddi bir tehdit olması hâlinde anlamlı olacağını düşünen Schweller için devletler, dengelemeye devletin siyasal ve askerî anlamda hayati çıkarlarının tehdit altında ve topraklarının işgal tehdidi altında olma ihtimali olduğunda başvurulan bir yöntem olarak görülmektedir.²⁴³

İttifak ilişkilerini incelerken ittifak ilişkilerinin sonuçlarından daha çok nedenlerine odaklanılmaktadır. Çünkü ittifak kurmayı sağlayan temel motivasyonun ne olduğu önemli olmaktadır. İttifak kararı alma süreçlerine etki eden iç, dış ve birbiriyle ilişkili tehditler nelerdir, devletin uluslararası sistemdeki konumu nedir, küresel gücün bölge politikaları nelerdir gibi sorular üzerinden devlet davranışları anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Dış politika kararları nedensiz alınan kararlar değildir. Atılacak adımlar belirli bir altyapıya sahiptir. Bunlar; devletin değerlerine bir tehdit algısı, bir tehdit bilgisi ve var olan birtakım olgular üzerinden şekillenmektedir. Bunun için de devlet davranışları anlamlandırılıyorken çok yönlü okuma gerekmektedir. Bu çok yönlü okumaya iç tehditler ve dış tehditler etkili olmak üzere iç tehditlerle ilişkili dış tehditler de olmak üzere küresel ve bölgesel boyutta değerlendirilmektedir. Bu çok yönlü değerlendirmesinin yapısından dolayı da dış politika analiz edilirken özellikle bölgesel güçler için uzun vadeli bir strateji oluşturmak ve devlet davranışlarını ve ilişkilerini bu stratejik düzlemde götürmek oldukça zor olmaktadır. Özellikle büyük güç olarak görülmeyen devletler için süper güç ve büyük güçlerin güvenlik stratejileri doğrultusunda bölge politikaları ve anlık bölgede oluşan tehditler üzerinden devlet davranışları şekillenmektedir. Ayrıca,

²⁴² Hans. J. Morgenthau, Kenneth W. Thompson (der.), **Principles and Problems of International Politics: Selected Readings**, Alfred A. Knopf, New York, 1950, s. 103.

²⁴³ Randall L. Schweller, **Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power**, Princeton University Press, 2006, s. 9.

sıklıkla tehditler karşısında kullanılan yöntemler de yeniden şekillenmekte ve uygulanmaktadır.

Devletlerin ittifak ilişkilerinde dengelemeye başvurdukları noktalar genel anlamda Schweller'a göre, (1) devletler, kendileri için tehlike oluşturacak devletlerin güç kapasitelerini artırma girişimlerine karşı kendilerine yakın olduklarını düşündükleri devletlerle ittifak ilişkileri kurarak hem diğer devletler karşısında gücünü artırmış hem de askerî gücünü maksimize etmiş olmak için, (2) bölgesel olarak hegemon olan devletler, rakip devletlerin muhtemel yükselişinin önüne geçmek için ve (3) bölgesel olarak hegemon olmayan devletler ise kurdukları ittifak ilişkileri ile güç kapasitelerinde kazandıkları artışın avantajını kullanmak için dengeleme yapmaktadır.²⁴⁴ Böylece denebilmektedir ki devletlerin ittifak ilişkilerinde kullandıkları dengeleme politikası sadece tek taraflı bir kazanç için değil ittifak kurulan her iki devlet için bir avantaj olarak görüldüğü için tercih edilmektedir. Yapılan dengeleme ittifakında bölgesel güç olmayı korumak ve sürdürmek kadar bölgesel güçlerle birliktelik sağlayarak gücünü artırmak ve bunun avantajlarından faydalanmakta söz konusudur.

Devletlerin; dış politikalarında, ittifak ilişkilerinde temel arayışlarını güçten yana ya da güvenliklerinden yana mı kullandıkları konusunda ayırım yapmak pek önemli ve öncelikli olmazken, kurulan ittifak ilişkisiyle “kazanılan gücün dolayısıyla güvenlik getirdiğini” söylemek daha genel bir çıkarım olmaktadır. Devletler, güvenliklerini sağlamak için aslında güç artırımına gitmektedir. Ya da güvenliklerini sağlayacakları ülkelerle ittifak ilişkileri kurarak dengeleme politikası uygulamayı tercih etmeyi seçmektedir.²⁴⁵ Bu durumun aksini iddia eden Mearsheimer'a göre ise özellikle tehdit altında olan devletler, dengeleme (balancing) politikasından ziyade sorumluluğu başkasına devretmeyi (buck passing) tercih etmektedir.²⁴⁶ Waltz'a göre anarşik bir ortamda hayatta kalmak isteyen devlet, rakipleriyle mücadele etme noktasında öncelikle güç artırımına gitmelidir. Mearsheimer ise güç artırımını diğer

²⁴⁴ Randall L. Schweller, “Missed Opportunities and Unanswered Threats: Domestic Constraints on the Balance of Power”, (Çevrim içi) <http://www.yale.edu/irspeakers/SchwellerFall02.pdf>, 10.06.2021.

²⁴⁵ Waltz, “International Structure, National Force, and the Balance of World Power”, **Journal of International Affairs**, 21, 2, 1967, ss.215-231, s. 230.

²⁴⁶ Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, s. 140.

büyük güçlerin çıkarlarını tehdit edeceği için tehlikeli görmekte bölgesel güç edinmek isteyen devletin güç artırımı ile bölgesel güç kazanacağını derken büyük güçlerin hedefi hâline gelmesine neden olacağını düşünmektedir.²⁴⁷

Bu bağlamda Mearsheimer'a göre devletlerin dengeleme ya da sorumluluğu başkasına verme girişimleri arasındaki en temel ayrım devletin coğrafyasına bağlanmaktadır. Potansiyel hegemon güç olma girişiminde bulunan devletin komşuları diğer devletlere nazaran daha fazla dengeleme politikasını tercih etmektedir. Çünkü bu durumda coğrafi yakınlık maliyetleri düşürecek, dengelemeden kaynaklanan faydayı ise en üst seviyeye çıkaracaktır. Ayrıca, küçük ve daha zayıf olan devletler ise karşılaştıkları tehditlere karşı dengeleme yapmak yerine peşine takılmayı tercih edeceklerdir. Bu durumda potansiyel gücün ne kadar büyük olduğu dengeleme yapma olasılığını belirleyen etken olarak görülmektedir.²⁴⁸ Dengeleme politikası için sadece coğrafi yakınlığın ana belirleyici olmadığını, ayrıca tehdit düzeyinin de dengeleme politikası için önemli olduğunu ekleyen Wohlforth gibi siyaset bilimciler de mevcuttur.²⁴⁹ Bu bağlamda dengelemenin önceliği ister güç odaklı ister coğrafi yakınlık ve tehdit temelli olduğu düşünülün tek kutuplu bir sistemde hegemon güç dengelemeye ihtiyaç duymamaktadır. Hegemon gücü dengelemeye asıl ihtiyaç duyan küçük güçlerdir. Bu bağlamda hegemonya, dengelemeyi doğuran asıl etkidir.²⁵⁰

Dengeleme, devletler için ister güç artırımı için isterse coğrafi yakınlık ve tehdit algısı için kurulsun sonuç olarak devletler için oldukça maliyetli bir yöntemdir. Çünkü kurulan dengeleme politikası için ittifak ilişkilerinde devletler, karşı tarafın çıkarları için de mücadele etmektedir. Kimi zaman daha az güçlü olan devletle yapılan dengeleme de ona sağlanan ekonomik ve askerî yardımla ya da birçok alanda da kendi için tehdit oluşturmayan bir devlete karşı ittifak kurulan devletle savaşa girişmekle sonuçlanmaktadır. Bu durumda da dengeleme, devletlere oldukça pahalıya mal olmaktadır. Bu şartlar altında ise devletler, eğer şartları dâhilinde mümkünse her

²⁴⁷ John J. Mearsheimer, "Reckless States and Realism", **International Relations**, 23, 2, 2009, s. 242-243.

²⁴⁸ Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, s. 140.

²⁴⁹ William C. Wohlforth, Stuart Kaufman, Richard Little, "Introduction: Balance and Hierarchy in International System", **The Balance of Power in World History**, 2007, ss. 1-21, s. 5-18.

²⁵⁰ Waltz, "The Emerging Structure of International Politics", ss. 44-79.

hâlıkârda kazançlı çıkacakları bir yöntemi aramaktadır. David H. Sacko ve Thomas S. Mowle'e göre tek kutuplu sistemde dengeleme politikasıyla kıyaslandığında peşine takılma stratejisi daha avantajlı olabilmektedir. Çünkü güçlünün peşine takılma, her hâlıkârda devleti kazançlı çıkarmaktadır. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde peşine takılma, dengelemenin zıttı olarak görülmemektedir. Hatta bir devlet, peşine takılma stratejisi uyguluyorken dengeleme stratejisini de uygulamaktadır.²⁵¹ Genellikle süper gücün ve büyük güçlerin aktif olarak bir bölgede varlık gösterdikleri dönemlerde ne büyük güçler ne de küçük güçler süper gücü dengelemeye çalışmaktadır, amaç sadece süper gücü yatıştırmaktır. Bu durumun sonucunda hedeflenen "daha az savunma harcamasıyla daha fazla güvenlik" elde etmektir.²⁵²

Genel anlamda ise süper güç için dengeleme stratejisi söz konusu olmazken bölgesel güçler için ise bölge politikalarında süper gücün aktif olarak dâhil olup olmamasına bağlı olarak söz konusu olabilmektedir. Süper gücün bölge politikasında aktif olmadığı dönemlerde bölgesel hegemon güç konumundaki devlete karşı varlığını devam ettirmek isteyen devletler dengeleme stratejisi uygulamaktadır. Bu yüzden de genellikle dengeleme politikası bölgesel güçlerde kendi aralarında kurulan ilişkilerde sık sık karşılaşılan bir durum olarak görülmektedir. Özellikle de iç tehditlerinin dış tehditlerinden daha fazla ve önemli olduğu bölgesel güçlerde iç tehdidi dengelemek için iç tehditle ilişkili dış tehditlerinde varlığında çeşitli devletlerle ittifak ilişkisi kurularak öncelikle iç tehditler sonra da dış tehditler yatıştırılmaktadır.

1.6.2. Peşine Takılmacı Dengeleme (Bandwagoning)

Mevcut olan iç tehdit karşısında dış tehditle iç tehdidi dengelemek yerine daha güçlü olan bölgede aktif politikalar gösteren büyük güçlerin peşine takılma ile dengeleme, bölgesel güçlerin tercih ettiği hayatta kalma yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Peşine takılma ile sağlanan dengeleme; bölgesel güç liderlerinin rejimlerinin devamlılığını sağlamak için kullandıkları, oluşan tehditlerle

²⁵¹ Thomas S. Mowle, David H. Sacko, **The Unipolar World: An Unbalanced Future**, Palgrave Macmillan, New York, 2007, s. 67-69.

²⁵² Anders Wivel, "Balancing Against Threats or Bandwagoning with Power? Europe and the Transatlantic Relationship after the Cold War", **Cambridge Review of International Affairs**, 21/3, 2008, s. 301-302.

peşine takıldıkları ülkenin onlara sağladığı güç avantajından faydalandıkları bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Waltz’a göre, “Büyük devletler, ana aktörler olduğu sürece uluslararası politikanın yapısı onlar açısından tanımlanmaktadır.”²⁵³ Küresel güç dengesinden dolayı bölgesel güçlerden özellikle bölgesel güçler; büyük güçlerin gerek iç politikalarından gerekse dış politikalarından etkilenmekte, kendi siyasetlerine etki edecek ittifak politikalarına onların konumları doğrultusunda dâhil olmaktadır. Bazen bu dengeleme politikası olarak ön plana çıkmakta bazen de büyük güçlerin peşine takılma politikası olarak okunabilmektedir. Güç dengesi politikası ise bölgesel güçlerin dış politikalarında ittifak kurma kararlarını etkileme noktasında açıklama yapmak için yetersiz kalmaktadır.²⁵⁴

Devletler, diğer devletlerin gücünü kendilerine ekleyerek tehditlere karşı koymaya çalışmaktadır. Yine devletler, tehditlere karşı denge kurmak için müttefiklerini seçebilmekte, ancak bu tür davranışlar evrensel nitelik taşımamaktadır.²⁵⁵ Bu bağlamda Walt, potansiyel olarak peşine takılma stratejisi uygulayan devletlerin tehdit edici bir gücün yeterliliklerini artırmanın büyük riskler taşıdığını bildiklerini ve bunlara karşı denge kurmayı tercih edeceklerini savunmaktadır.²⁵⁶ Walt’a göre dengeleme, peşine takılmadan daha yaygındır çünkü bir devletin hareket özgürlüğünün çoğunu koruyan bir uyum politikası, bir devlete tabi olmayı kabul etmeye kıyasla daha çok tercih edilebilir bir pozisyon taşımaktadır. Peşine takılma sürecinde niyetler değişebilmekte ve güven sarsılabilmektedir. Bu yüzden, potansiyel tehditlere karşı denge kurmak, güçlü devletlerin her zaman destek olacağını ummaktan daha güvenilir bir konum teşkil etmektedir.²⁵⁷

Böylelikle tehditleri dengeleme teorisi, gelişmekte olan devletlerin neden küresel güç dengesindeki değişikliklere tepki olarak değil, yerel tehlikelere karşı müttefik aradığını da açıklamaktadır. Walt’un çalışması, ABD’nin bir süper güç olarak küresel güç dengesi ile ilgilendiğini, ancak Çin gibi düşmanların oluşturduğu bölgesel

²⁵³ Kenneth N. Waltz, “The Origins of War in Neorealist Theory”, **Journal of Interdisciplinary History**, 18, 4, 1988, s.s. 615-628.

²⁵⁴ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 94, 179.

²⁵⁵ Walt, **The Origins of Alliances**, s. 28.

²⁵⁶ A.e., s. 28.

²⁵⁷ Walt, “Alliance Formation and the Balance of World Power”, s.15.

tehditlere tepki vermesi gerektiğini öne sürmektedir. ABD'nin, tehdit oluşturan ülkelerden gelen duruma tepki vererek, yaptığı ittifaklarla uluslararası sistemin küresel ve bölgesel dengeye kavuşabileceği ileri sürülmektedir. Ayrıca, ABD'ye ek olarak Avrupa'da ise hegemonya girişiminde bulunan her devletin, tehdit ettiği devletlere yakın olduğunu, saldırı kabiliyetine sahip olduğunu ve kötü niyetli olduğunu gözlemlemektedir.²⁵⁸

Peşine takılma ve dengeleme, koşullara bağlı olarak uygun bir seçim olarak değerlendirilebilir. Peşine takılma esasen tek kutuplunun koruması altına girmeyi barındırmakta olup, askerî ve teknoloji transferlerine erişimi mümkün kılmaktadır. Tek kutuplu desteği, yerel güvenlik sorunlarına destek olması ve doğrudan askerî ve ekonomik yardımla savunma seviyelerinin iyileştirilmesiyle yerel kaynaklar güçlendirilmektedir.²⁵⁹ Büyük bir güçle uyum, sınırlı sayıda dış politika seçeneği pahasına güvenliğin artmasını sağlamaktadır.²⁶⁰ Devletlerin ve tek kutupluların çıkarları birbiri ile uyumlu olmayabilmektedir. İkincisi, peşine takılanlar tek kutuplu aktörün müdahalelerinin bedelini dünya çapında paylaşma olasılığıyla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle, peşine takılanların kaynak iyileştirmeleri ve maliyetleri tek kutupluların türüne bağlı olabilmektedir.²⁶¹

Devletler, sadece güç dengesi ve tehdit dengesinin peşinde olup güvenliklerini sağlamayı tercih etmemektedir. Ayrıca güçlerini artırmayı da düşünüp bunun için de güçlü olan devletin peşine takılarak devletler; güçlerine güç katmayı, güçlünün yanında yer almanın nimetlerinden faydalanmayı da tercih etmektedir.²⁶² Peşine takılma stratejisi, dengeleme politikasının zıttı olarak görülmesi de engellenemeyen bir tehdit ile ittifak kurma olarak da okunabilmektedir. Peşine takılma yönteminde politikalar, güçlü olan devletten yana izlendiği için kaybederken bile kazançlı

²⁵⁸ A.e., s. 273-281

²⁵⁹ James D. Morrow, "Alliances and Asymmetry: An Alternative to the Capability Aggregation Model of Alliances," **American Journal of Political Science**, 35, 4, 1991, ss. 904-933, s. 909-913.

²⁶⁰ Michael F. Altfeld, "The Decision to Ally: A Theory and Test", **The Western Political Quarterly**, 37, 4, 1984, ss. 523-544, s.526.

²⁶¹ J. Boone Bartholomees, "U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy", **Department of National Security and Strategy**, Haziran 2006, s.7-9.

²⁶² Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", ss. 72-107.

çıkılabilmektedir.²⁶³ Yöntem bir nevi tehdidin üstünlüğünü kabul etme olarak düşünüleceği gibi varlığını sürdürmenin teminatı olarak da görülebilmektedir. Peşine takılma, genellikle güçlü tehdide karşı koymak için yeterli askerî güce ve ekonomik kapasiteye sahip olmayan devletlerin kullanmak zorunda kaldıkları bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistemdeki güçlü aktörlerin sayısı artıkça peşine takılmak için alternatif artacak, sorumluluk başkası ile paylaşılarak sistem üzerindeki dengeleme politikası başkasına yükleyecektir. Saldırgan realistlere göre devletlerin ilk ve asıl amaçları güç arttırmaktır. Dengeleme yapılmak zorunda kalınmadığı süreçte devletlerin güç artırımına gitmek tercihleri arasında yer almamaktadır.²⁶⁴

Devlet davranışlarını belirleyen en önemli faktörün güç olarak görüldüğü uluslararası ilişkilerde gücün yanı sıra tehdit algısının da davranışları belirleyen önemli bir etken olduğunu düşünen siyaset bilimciler de mevcuttur. Peşine takılma stratejisinin odağında güçlü olan tarafla sağlanan ittifak ve güçlü olan tarafın güç kullanımının yaratacağı etkiye karşı önlem almak gibi nedenler mevcuttur.²⁶⁵ Schweller da Waltz gibi devletlerin peşine takılma stratejisinin temel kaynağının tehdit algısı olduğunu düşünmektedir.²⁶⁶ Ayrıca Schweller; devlet davranışlarını belirleyen strateji olarak sadece güç ve tehdit algısını görmemekte tehdit algısına bir de çıkarları, değerleri, inançları, ideolojilerinin de ana belirleyici etkiler arasında olduğunu eklemektedir. Vurgulanan bu etkilerle devletler kimlerle, neden ve niçin savaşacaklarını ve ittifak kuracaklarını belirlemekte olduğunu da ileri sürülmektedir.²⁶⁷ Genel anlamda bakıldığında ise klasik yaklaşıma göre tek kutuplu bir sistemde yaygın eğilim, dengeleme değil peşine takılma stratejisidir. Dengelemenin sağlanamadığı her yerde peşine takılma devlet stratejilerinde en iyi alternatif olarak görülmektedir. Çünkü böylece devlet, büyük güçle ittifak ilişkisi kurma imkânıyla güvenliğini garanti altına almış olacak kazancını ise maksimize etmiş

²⁶³ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 158.

²⁶⁴ John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", **International Security**, 15, 1, 1990, s. 11.

²⁶⁵ Mowle, Sacko, A.g.e., s. 72.

²⁶⁶ Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", s. 81.

²⁶⁷ Randall L. Schweller, "Neorealism's Status-quo Bias: What Security Dilemma?", **Security Studies**, 5/3, 1996, s. 108.

olacaktır. Bu kazanç kimi zaman ekonomik, siyasi ve askerî alanda sağlandığı gibi dış politikada güvenli alan oluşturma gibi avantaj sağlamış olacaktır.²⁶⁸

1.6.3. Çift-Dengeleme Stratejisi (Omnibalancing)

Dünyanın birçok ülkesi bölgesel güç sınıfında değerlendirilmektedir. Fakat bu ülkelerin uluslararası ilişkilerde politikalarını ve stratejilerini anlamlandırmak için üzerinde çok fazla teorik bir çalışma yapılmamıştır. Birçok düşünür tarafından ortak kanı olarak güç dengesi ve güvenlik arasındaki ilişkinin bölgesel güçler arasında kurulan ittifaklar için de geçerli bir teori olduğu düşünülmektedir.²⁶⁹ Güç dengesinin, güvenliği sağlayan bir hizalama olarak görüldüğü uluslararası bir sistemde bölgesel güç olarak kategori ettiğimiz ülkelerin dış politikalarını ve güvenlik stratejilerini incelerken ayırt edici birtakım özelliklerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bölgesel güçlerin gerek bölgesel gerekse küresel politikalarını ve ilişkilerini anlamak uluslararası siyasetin seyrini de anlamlandırmak için önemli bir rol oynamaktadır.²⁷⁰

Devletlerin, şiddete karşı meşru güç kullanma yetkisi vatandaşlar tarafından uluslararası sistemde devlete dolayısıyla da seçilmiş devlet liderine verilmiştir. Bu nedenle de vatandaşların kendilerini koruma konusunda endişelenmelerine gerek kalmamakta yardım için direkt hükûmete başvuru yapabilmektedir. Uluslararası politikada devletler, savunma noktasında kendilerine güvenmekte olup uluslararası politikayı kendi kendine yardım sistemi olarak kullanmaktadır. Fakat iç politika; bu etkenlerden farklı olarak hükûmetin meşruiyet kazanmış bir yapı olup olmaması, halkın devlet dışında rakip bağılıkların oluşu ve rantiyer devlet özellikleri uygulanan politikaların devlet için mi devlet liderinin güvenliği için mi yapıldığı sorunu açığa çıkarmaktadır.²⁷¹ Bu bağlamda değerlendirildiğinde ise başta Suudi Arabistan olmak üzere bölgesel güçler, ne meşru zeminde kurulu bir devlet olarak düşünülmekte ne de koruyucu devletler olarak görülmektedir.

²⁶⁸ Nigel R. Thalakada, **Unipolarity and the Evolution of America's Cold War Alliances**, Palgrave Macmillan, London, 2012, s. 12.

²⁶⁹ David, A.g.e., s. 233.

²⁷⁰ A.e., s. 233.

²⁷¹ Waltz, **Theory of International Politics**.

Güç dengesi teorisine göre devletler; kendilerine karşı oluşan tehditleri dengeleyerek güvenlikleri sağlamanın, hayatta kalmanın peşine düşmektedir. Bu durumda da devletler, ittifaklar kurarak tehditler ortadan kalkana kadar güvenlik politikaları uygulamaktadır. Teoriye göre bir egemen gücün olmadığı anarşik bir ortamda devletler özellikle de otoriter olarak görülen bölgesel güçler kendi güvenliklerini sağlamak için güçlerini maksimize etmeye çalışan üniter aktörler olarak kabul edilmektedir. Ve devletlerin ittifak kurmadaki asıl tetikleyici etkeni dış tehditleridir. Güç dengesinde tehdidin ortadan kaldırılması için devletler, benzer tehdit altındaki devletlerle ittifaklar kurarak ortak tehdiye karşı dengeleme politikası uygulamaktadır.²⁷² Çünkü bölgesel güçler dışındaki ülkeler için iç politikada devletlerin mutlak egemenliği söz konusu olduğu için iç politikada anarşiden söz edilmemektedir.

Devletleri bir güvenlik sorununa karşı ortak bir karar benimsemeye ve onları ittifak ilişkisi kurmaya ve koordineli güvenlik davranışına girmeye iten asıl etkenin ne olduğu önemli olmaktadır.²⁷³ İlk iç dengeleme teorisi savunucusu David Steven, dış ve iç faktörlerin dengeleme üzerindeki etkilerine odaklanarak ittifak ilişkilerini belirleyici yeni bir yöntem noktasında bize ışık tutmaktadır.²⁷⁴ Bu noktada baskın açıklamalar, dengelemenin birincil belirleyicisinin, bir devletin uluslararası sistemdeki diğer devletlere göre göreceli konumunu değerlendirmesi olduğunu ileri sürmektedir. Bu açıklamaların en gelenekseli, kritik değişken olarak yeteneklerin dağılımına odaklanmaktadır.²⁷⁵ Dengeleme stratejisinin birincil nedeni olarak, gücün potansiyel veya fiilî kümelenmesine (bir devlet veya devletler grubu olsun) karşı denge kurmak olduğu ileri sürülmektedir. Güç dengesi teorisi; devletlerin, dış gücün üstünlüğü karşısında, yükselen güce karşı dengelemek için diğer devletlerle ittifak kuracağını savunmaktadır. Devletler için dengeleme, bir başarısızlıkla yüz yüze gelme korkusundan, devletlerin yükselen gücün egemenliğine veya yıkımına uğramaları tehlikesinden dolayı uyguladıkları bir karşı atak olarak görülmektedir. Dengenin

²⁷² Layne, “The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise”, s. 11-12.

²⁷³ George Modelski, “The Study of Alliances: A Review”, **Journal of Conflict Resolution**, 7, 1963, s. 769-776.

²⁷⁴ David, A.e.g., s. 233-257.

²⁷⁵ Waltz, **Theory of International Politics**; Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**.

belirleyicileri, devletlerin hayatta kalmalarına yönelik her türlü fiilî veya potansiyel dış tehdide karşı direnmelerini gerektiren uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır. Birincil motivasyon, devletin varlığının devamını güvence altına almaktır. Kenneth N. Waltz'a göre çoğu devlet, güce karşı denge kurarak daha fazla güvenlik sağlamaktadır.²⁷⁶

Yine bu bağlamda uluslararası sistemin yapısı gereği devletler, güç dağılımının da etkisiyle bir devlet daha büyük güce doğru hareket etmeyi de seçebilmektedir. Peşine takılma teorisi olarak görülen bu yaklaşımda devletlerin, yükselen bir gücün düşmanlığından kaçma veya başka yöne çevirme veya saldırgan devletin kazancından paylaşma umuduyla güçlü tarafla ittifak kurma yoluna gideceği öngörülmektedir.²⁷⁷ Uluslararası ilişkilerde peşine takılma stratejisi, küçük devletlerin büyük devletleri yatıştırma formu olarak görülmektedir. Küçük devletler için tehdit oluşturan büyük devletlerden potansiyel olarak gelebilecek saldırılara karşı alınan önlem olarak okunan peşine takılma ayrıca bir savaş anında dominant tarafta yer alarak kazançtan pay almayı da sağlaması açısından dengeleme stratejisine göre daha avantajlı görülmektedir.²⁷⁸ Anarşik uluslararası sistemde dengeleme stratejisi ise devletlere özgürlük alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda klasik yaklaşımlar, anarşik ortamda devletlerin niyeti değişebilmekte olduğunu ileri sürerek devlet liderlerinin de kendi algıları çerçevesinde belirlenen siyasi kararlarına güvenilmediğini söylemektedir. Bu bağlamda anarşik düzende peşine takılmaya kıyasla dengeleme eğilimini uluslararası sistem için daha uygun bulunmaktadır.²⁷⁹ Dengeleme de devletlerin kendi güçlerine güven esaslı bir düzen kuruluyken peşine takılma stratejisinde diğer devletlere güven esastır.

Siyaset bilimcilerde genel kanı zayıf devletlerin peşine takılma stratejisini daha çok kullandığı, dengeleme yapacak güçlerinin ise genellikle olmadığı yönündedir. Zayıf devletler bu nedenle kazananın yanında olmayı tercih etmekte ve peşine takılma

²⁷⁶ Waltz, **Theory of International Politics**, s.126.

²⁷⁷ Walt, **The Origins of Alliance**, s. 19-21; Wolfers, **Discord and Collaboration**, s.205-216; Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", ss. 72-107.

²⁷⁸ Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", s. 7-8.

²⁷⁹ A.e., s. 8.

stratejisini dengelemeye kıyasla daha çok tercih etmek zorunda kalmaktadır.²⁸⁰ Fakat siyasi tarihe bakıldığında tüm devletlerin hem peşine takılma hem de dengeleme stratejisini farklı dönemlerde uyguladığı görülmektedir. Devletlerin coğrafi yakınlık olarak konumlarından ve aralarındaki kapasite farkından dolayı güçlü olan komşu devlete karşı diğer devletlerle dengeleme yapılırken, büyük güce coğrafi olarak daha yakın olan daha zayıf devletler de peşine takılma stratejisini uyguladığı da görülmektedir.²⁸¹ Hatta ittifak ilişkilerinde devletler için daha zayıf olan tarafla yaşanan fikrî ayrılık, devlet yapısındaki ayrışma ve kurduğu ilişkiler gibi çeşitli nedenlerden dolayı daha tehlikeli ise daha güçlü olan tarafla ittifak kurarak dengeleme de yapabildiği görülmektedir. Bu durumda aslında, güç dengesinde ana belirleyici etkenin güç ve kapasite olmadığı dengelemeyi belirleyici ana etkinin anlaşılan tehdit algısı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Sonuç olarak bu durum ittifak ilişkisi için peşine takılma stratejisinin ya da dengeleme stratejisinin hangisinin neden tercih edildiğini açıklamak için yeterli olsa da ilişkilerin sonucunun başarılı olup olmamasının nedenini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.²⁸²

Genel anlamda güç dengesinde bakıldığında Walt; devletlerin tek başına güce karşı değil, çeşitli türlerdeki tehditlere karşı tepki verme eğiliminde olduğu ileri sürmektedir.²⁸³ Bu bağlamda Walt için denebilmektedir ki; dengelemenin, kapasite, coğrafi yakınlık, saldırı gücü ve hedeflerin bir araya gelmesiyle, tehditlerin dağılımına göre belirlendiğini savunmaktadır. Waltz'un güçle ilgili değerlendirmesine benzer şekilde Walt, devletler arasındaki daha büyük eğilimin, tehditlere karşı peşine takılma stratejisi yerine tehditlerden uzaklaşmak olduğunu ileri sürmesi olarak görülmektedir. Bununla birlikte Walt; bu dengeleme eğilimini değerlendirirken, devletlerin en güçlü devlete karşı değil, "en tehdit edici olarak algıladıkları devlete" karşı dengeleme eğiliminde oldukları sonucuna vararak Waltzci perspektiften ayrılmaktadır.²⁸⁴ Burada

²⁸⁰ Labs, A.g.e., s. 406.

²⁸¹ Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", s. 15-16.

²⁸² Stephen M. Walt, "Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia", **International Organization**, 42, 2, 1988, s.s.275-316, s. 279-281.

²⁸³ A.g.e., s. 277.

²⁸⁴ A.g.e., s. 311.

güç dengesi ve tehdit dengesi açıklamalarının, devletin dışında var olan kısıtlamalara ve fırsatlara gönderme yaptığını söylemek mümkün olmaktadır.

Bu tür yaklaşımlara, devletin dış politikasını açıklama noktasında iç politika ve yapıların önemine odaklanan ikinci bir dizi açıklama ile karşı çıkan düşünürler de mevcuttur.²⁸⁵ Bu bağlamda Peter Katzenstein ve G. John Ikenberry'nin devlet yapısını, politika oluşturma sürecinde rekabet eden aktörler için hem kısıtlamalar hem de fırsatlar üreten önemli bir değişken olarak görmesi dış politika için farklı belirleyicilerinin de sürece dâhil edilmesi gerekliliğini göstermektedir.²⁸⁶ Robert Dahl'ın toplum merkezli açıklamalarında da dış politika belirleyicilerinin sadece güç ve tehdit dengesinden ibaret olmadığının etkisine rastlanmaktadır. Dahl; politika davranışını, politika yapma sürecini etkilemek için diğer gruplara veya aktörlere karşı mücadele eden baskın grup veya aktörlerin tercihlerinin bir yansıması olarak görmektedir.²⁸⁷ Walt ve Waltz'dan ayrılan bu yaklaşımlar, dengelemeyi, bir aktörün veya grubun, çıkarlarının diğerlerinin üzerine çıkması için politika alanında etkin bir şekilde örgütlenme yeteneğine dayanan bir sonuç olarak açıklamaktadır. Söz konusu düşünürler tarafından devlet yapılarına, politika sürecinin önemli ara değişkenleri olarak vurgu yapılmakta ve iç siyaset için belirleyici olduğu düşünülmektedir. Hem toplum hem de devlet merkezli yaklaşımlar, dengeleme kararlarının öncelikle iç siyasi teşvikler ve riskler tarafından yönlendirildiğini düşünmektedir.²⁸⁸

Devletlerin temel kaygısı bir grup veya bir devletin dengeyi bozacak şekilde üstünlüğe kavuşmasıdır. Bu nedenle, hegemonik bir gücün ortaya çıkması nihayetinde diğer devletlerin hayatta kalmalarına bir tehdit oluşturacaktır. Devletler için oluşan dış tehditler, devletleri ittifak kurmaya tehditle mücadele noktasında ortak yöntemler geliştirmeye zorlamaktadır.²⁸⁹ Gerek bölgesel güçler gerekse büyük güçler arasındaki ittifakları her zaman ortak bir tehdit algısıyla ve güç dengesi ile açıklamak mümkün

²⁸⁵ Waltz, **Theory of International Politics**, s.121-122.

²⁸⁶ G. John Ikenberry, "Conclusion: An Institutional Approach to American Foreign Economic Policy", **International Organization**, 42, 1, 1988, s.s. 219-243.

²⁸⁷ Robert Dahl, **Who Governs?: Democracy and Power in an American City**, Yale University Press, 1962.

²⁸⁸ Ikenberry, "Conclusion: An Institutional Approach to American Foreign Economic Policy", ss. 219-243.

²⁸⁹ Liska, A.g.e.,

olmamakla birlikte ortak bir değeri de göz önünde bulunduran düşünceler de mevcuttur.²⁹⁰ Çünkü aksi takdirde benzer siyasi sistemlere sahip devletlerin güç dengesi için kurdukları uyumlu iş birliğinin sürekli devam ettirmesi gerekmektedir.²⁹¹ Fakat uluslararası sistemde kurulan ittifaklara bakıldığında ise bir devamlılık değil sürekli bir değişim ve yeniden yapılanma görülmektedir. Bu durum genel anlamda sadece büyük güçlerin ittifak ilişkilerini anlatmak için değil aynı zamanda bölgesel güçlerin de ittifak ilişkilerini anlatmak için kullanılabilir.²⁹² Burada dikkatle üzerinde durulması gereken konu ise, bölgesel güçlerin devlet yapılarından kaynaklanan farklı öncelikli tehditlerinin olması onları büyük güçlerden ayırdığı için ittifak ilişkilerini anlamlandırmada genellemelerle açıklama yapma noktasında yetersiz kalmaktadır.

Güç dengesi teorisinin bölgesel güçlerin ittifak ilişkilerini anlamlandırmak için yeterli olmadığını düşünen siyaset bilimciler de mevcuttur. Bölgesel güçlerin ittifak teorilerini açıklamak için güç dengesi teorisini yeterli görmeyen Steven David ise, “omnibalancing” teorisini ortaya koyarak bölgesel güçlerin ittifak kurmadaki stratejilerinde dış tehditlerin yanı sıra iç tehditlerin daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Onlara göre bölgesel güçlerin uyum ve yeniden denge sağlamak için en belirleyici etken, bölgesel güç liderlerinin kim olduğu ile yakından alakalıdır. Liderlerin devletin istikrarı ve hayatta kalması için aldıkları rasyonel kararlar ön plana çıkmaktadır. Çünkü bölgesel güçlerin birçoğu monarşi ile yönetilen devletin istikrarının meşruiyeti halka bağlı olmayan yönetimlerden oluşmaktadır. Ve bu yüzden bu tür ülkelerde rejimin istikrarı ve güvenliği dış tehditlerden daha çok iç tehditlerin olmayışına bağlanmaktadır. Burada iç tehdidin ittifak kurma sürecine dâhil edilmesi, devlet liderinin iktidarda kalma sürecine bağlanmaktadır. Yani devletin çıkarlarından önce devlet liderinin çıkarları gelmektedir. Bu durumda denebilmektedir ki, birincil tehditler olan iç tehditlerin karşısında ikincil tehditler olan dış tehditlerle ittifak kurmakla ancak rejimlerin güvenliğini sağlamak mümkün olmaktadır.²⁹³

²⁹⁰ David, A.g.e., s. 234.

²⁹¹ Wolfers, **Discord and Collaboration**, s.29.

²⁹² Walt, **The Origins of Alliances**, s. 13-14.

²⁹³ David, A.g.e., s. 236.

Devletlerin ittifak ilişkilerinde asıl belirleyici etkinin devlet yapısından dolayı iç tehditlerinden kaynaklandığını savunan Steven David'in çalışması, dış faktörlere odaklanan teorisyenler ile içsel değişkenleri vurgulayanlar arasında bir köprü olarak diğer yaklaşımlardan ayrılmaktadır.²⁹⁴ Stephen Walt'ın argümanına ek olarak David, devletlerin güçten çok tehditlerle ilgilendiğini kabul etmektedir. Ancak ciddi güvenlik tehditlerinin yalnızca bir devletin sınırlarının dışından gelmeyebileceğini savunması da bizi iç tehditlere odaklanan yeni bir yaklaşımla karşı karşıya getirmiştir. David'e göre iç tehditler, bir devletin dış ittifakları için ana belirleyici etkidir. Bunun nedeni monarşiyle yönetilen bölgesel güçler için devlet yapılarından, rakip bağılıklarından ve ekonomik özelliklerinden dolayı iç tehditleri dış tehditlerinden daha önemlidir. Rejimin bekasını düşünen devlet lideri için kendisi için oluşacak bir iç isyan, ayaklanma ve oluşum dış tehditlerden daha önemli olmaktadır. Bu yüzden de iç tehditler, devletlerin belirli dış dengelemeleri benimsemesini gerektirmektedir. Ancak David için iç tehditlerin varlığı devletlerin ittifak ilişkilerini açıklamak için tek başına yeterli olmamaktadır. Bu kapsamda anarşik bir uluslararası sistemde, devletin bekasına yönelik dış tehditlerin varlığı da asla göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda David'e göre, bir devletin uluslararası dengeleme tutumunu belirleyecek olan, sistemin yapısı ve iç tehditlerin dağılımı arasındaki etkileşimdir.²⁹⁵

David, Waltz ve Walt'ın bulguları doğrultusunda bir argüman benimser ve devletlerin doğal eğiliminin karşı karşıya oldukları birincil tehditten uzaklaşmak olacağı sonucuna varmaktadır. Yalnızca David, Waltz ve Walt'tan bölgesel güçler için ittifak ilişkilerini asıl belirleyen etkinin iç tehditler olması yönündeki düşünceleriyle ayrılmaktadır. David'in çalışması, birçok ülkede siyasi sürecin nüfusun çoğunluğu için meşruiyetten yoksun olduğunu kabul etmektedir. Çoğu çoğulcu veya kurumsalcı yaklaşımlar; yerel rekabetin kabul edilen bazı politika arenası aracılığıyla devlet içinde gerçekleştiğini varsaymaktadır. Özellikle bu devletler demokratik devletler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu devletler için karar vermeyi etkileme süreci rutinleştirilebilmekte ve hatta birçok neden gösterilerek kararlar meşrulaştırılmaktadır. Ancak bu şekilde politika oluşturma sürecine halkın dâhil olmadığı birçok ülkede

²⁹⁴ A.e., s. 233-257.

²⁹⁵ A.e.

özelikle bölgesel güçlerde bu durum pek de mümkün olmayabilmektedir. Çoğulcu ve kurumsalcı yaklaşımlar, genellikle teorileri süper güç ve büyük güçleri merkeze alarak açıklamaktadır ve bölgesel güçlerin devlet ve ekonomik yapılarının iç tehditlerin dış ittifakları belirleme özelliğini göz ardı etmektedir.²⁹⁶ Çünkü çoğulcu ve kurumsalcı yaklaşımlar; darbelerin, isyanların ve devrimlerin taşıdığı tehdidin yoğunluğunu göz önünde tutmazlar, bu tür toplumlarda “iç siyaset” çok ciddi bir öneme sahiptir. İç güvenlik tehditlerinin potansiyel olarak yüksek olduğu bir yerel ortam, güvenliğin bir sorun olmadığı yerel bir bağlamda bulunan devletten çok daha farklı bir siyaset biçimi üretmek zorunda kalmaktadır. Bu tür ülkeler için rejimlerinin devamlılığı için güvenlik yetersizse, iç ortam uluslararası anarşiyle ilişkili yapısal özellikleri ve zorunlulukları üstlenecek bu bağlamda stratejileri gerekli kılacaktır. Böyle bir ortam, geleneksel iç politika ve kurumsal yaklaşımlara yerleşik olanlardan farklı bakış açısıyla yeniden yorumlamayı gerektirmektedir.

Dengeleme davranışı, iç tehditlere bir tepki olarak kuruluyor ise belirli bölgede ve tek bir dengeleme olmak zorunda değildir. Bir rejim, doğrudan ve acil bir iç güvenlik sorununu bastırmak için uluslararası bir denge arayışına da girebilmektedir. Dengeme için söz konusu dengelemenin veya iç peşine takılma dinamiklerinin ürünü olması gerekmektedir. Bu bağlamda bölgesel güçlerin devlet davranışlarını açıklama noktasında bir değişken olarak birincil iç tehditlerin dâhil edilmesi önemli bir katkı olarak görülmektedir. Bununla birlikte, birbiriyle ilişkili tehditlere verilen tepkiler, birincil dış veya birincil iç tehditlere verilen tepkilerden analitik olarak farklıdır. Birbiriyle ilişkili tehditlere verilen tepkiler, birbirinden beslenen iç ve dış güvenlik sorunlarıyla başa çıkmak için birleşik bir strateji kullanan uluslararası hizalamalar olarak adlandırdığımız olguyu gerektirmektedir. Dengelemenin, bir ülkenin veya rejimin güvenliğiyle karşı karşıya olan en acil tehdide (dış, iç veya birbiriyle ilişkili) karşı en yaygın iki dinamiğe sahip olan dengeleyici veya çoğunlukta olan bir tepki tarafından yönlendirildiği varsayılmaktadır.²⁹⁷ Yalnızca dış veya iç tehditlere yanıt

²⁹⁶ Walt, “Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia, ss. 275-316; Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics**.

²⁹⁷ Paul Schroeder, “Historical Reality vs. Neo-Realist Theory”, *International Security*, 19, 1, 1994, s. 117-118.

olarak üretilen dengelemelerden birbiriyle ilişkili tehditlere karşı veya bunlara yönelik tepkileri ayırt etmek için “çift”²⁹⁸ (omni) kullanılarak açıklamalar belirlenmektedir.

Küresel ve büyük güç olarak görülen ülkelerde; fikir birliği, bütünleşik toplum, iç düzen gibi konular tesis edilirken merkezî hükûmete karşı bir girişim söz konusu olmamaktadır. Fakat bölgesel güçlerin genellikle devlet yönetimleri meşru zeminde kurulmadığı için her zaman rejimlerin güvenliği için bir iç tehdit unsuru mevcut olmaktadır. Bu bağlamda denebilmektedir ki bölgesel güçlerin birçoğunun meşru zeminde kurulan iktidarlardan oluşmadığı için vatandaşlar nezdinde yapılan uygulamalar kabul görmemekte bu durum da iç tehdidin bu ülkeler için hep var olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu ülkelerde çoğu zaman iç tehditler, dış tehditlerden daha ağır basmaktadır. Bu durumda bölgesel güç olarak görülen bölgesel güçlerin gerek dış politikaları gerekse güvenlik stratejileri büyük güçlerin bölge politikaları üzerinden de okunmaktadır. Bu bağlamda hayatta kalmak isteyen büyük güçler dışındaki güçlerin güvenliği kendilerinden daha güçlü olan devletlerin potansiyel ve fiili tepkilerine bağlanmakta olup gerek bölgesel gerekse küresel güvenlik büyük güçlerin eylemleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu durumda uluslararası ilişkilerde güç dengesinde yaşanan sorun, gücünü maksimize etmek isteyen özellikle de askerî yatırımlar gerçekleştiren devletlerden kaynaklanmaktadır.²⁹⁹

Uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak devleti değil de devlet liderlerini gören ve analiz birimi olarak merkeze devleti oluşturan bireyleri ve bunlar arasındaki davranış biçimlerini yerleştiren³⁰⁰ neoklasik realistlere göre, bir ülkenin sahip olduğu maddi kapasitesi (ekonomik, siyasi, askerî) ve uluslararası sistem içindeki yeri o ülkenin dış politikasının kapsamını ve amaçlarını ortaya koymaktadır. Ayrıca devlet davranışlarının aktör düzeyinde birçok değişkenden etkilenecek belirlendiği uluslararası sistemde güç kapasitesinin dış politika üzerinde etkisini ve sonuçlarını analiz etmek de oldukça zor gözükmektedir.³⁰¹ Bölgesel güçler özellikle de Suudi

²⁹⁸ Harknett, A.g.e., s.119.

²⁹⁹ David, A.g.e., s. 234.

³⁰⁰ Fareed Zakaria, **From Wealth to Power: the Unusual Origins of America's World Role**, Princeton, Princeton University Press, 1999, s. 42.

³⁰¹ Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, **World Politics**, 51, 1998, ss. 144-172, s. 146.

Arabistan gibi rejimin güvenliğini çok önemli olduğu ÷lke liderleri hem iç tehditlerle hem de dış tehditlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Güç dengesi ise bu bağlamda diğerk devletlerden gelen tehditlere karşı koymak için kullanılmaktadır. Devletler, karşılıklı güvenlik hedeflerine ulaşmak için güç dengesi kurmaya çalışırlar bu güç dengesini sağlamak için kurulan ittifaklarda ya karşı tarafın daha güçlü olmasından ya da ortak bir tehdit algısının oluşmuş olmasından kaynaklandığı düşünölmektedir.³⁰²

David; birincil tehdidin iç tehdit olduğu durumlarda (darbe, devrim, isyan), bir devletin mevcut liderliğinin, dışsal fakat ikincil bir tehdit olarak gördüğü bir devletle dengelenmek anlamına gelse bile onu bu tehditten koruyacak uluslararası bir denge arayışında olacağını düşünmektedir. David'in argümanı, önceki yaklaşımlara göre birtakım farklılıklar barındırmaktadır. Öncelikle, devlet sınırlarını veya düzenini değıştirme tehdidinde bulunan çatışmaların büyük bir yüzdesinin içeriden geldiğini kabul etmektedir.³⁰³ Belirli bölgelerde ve devlet türlerinde, bu tür bir çatışma, yabancı birliklerin sınır ötesi saldırılarından çok daha yaygınlık göstermektedir. Bu tür devletler bu gerçeğe göz önünde bulundurmalı ve uluslararası denge ile ilgili hesaplarında bunu dikkate almalıdır. Güç dengesi veya tehdit dengesi gibi sistematik yaklaşımlar bu tür hesaplamaları göz ardı etmektedirler. David için güvenlik için kurulan ittifakta en belirleyici etken, en tehdit edici durumun öncelik olarak belirlenmesidir. Yine bu bağlamda düşünür bize ortaya koyduğu yeni yaklaşımla, başka bir devlete karşı veya başka bir devlete yönelik bir dış dengelemenin nasıl bir iç tehdide karşı denge kurma ve onu yenme arzusunun sonucu olabileceğini göstermesi yönüyle de klasik düşüncelerden ayrılmaktadır.

Genel anlamda dengeleme ve peşine takılma ayrımına bakıldığında stratejik olarak dengelemede devlet liderlerinin en acil tehdide karşı onu yenmek ve ona direnmek için güvenli alan oluşturacak ittifak ilişkileri kurmak olarak görölmektedir. Stratejik peşine takılma ise devletin liderlerinin en acil tehditleri yatıştırmada güvenlik

³⁰² Walt, **The Origins of Alliances**, s. 21-26.

³⁰³ Ted Robert Gurr, "Peoples Against States: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System," **International Studies Quarterly**, 38, 3, Eylül, 1994, ss. 347-377, s. 350.

bulma arzusuyla yönlendirilen dengelemeler olarak ön plana çıkmaktadır.³⁰⁴ Bu kategoriler, klasik yaklaşımların öngördüğü var sayımları içermekte olup dış tehditler dengelemeye yol açar savını da desteklemektedir. Bir diğer ittifak ilişkisi ise iç denge olarak bir iç tehdide karşı dengelemek veya iç peşine takılma teorisi ile iç tehdidi yatıştırmak için dış yardım arama girişimi olarak açıklanmaktadır.³⁰⁵ Dış çevre, bir bölgesel güç için nispeten tehdit edici olmayabileceği gibi aynı zamanda dengeleme kararında da etkin bir rol almayabilmektedir. Ayrıca, bir dengeleme birbiriyle ilişkili tehditlere bir tepki olarak da ortaya koyulabilmektedir.

Güç dengesinde devlet için ittifak kurmada asıl etken kendi güvenliğini yükselen gücün eline bırakmadan, çıkarlarını maksimize ederek hayatta kalmak için benzer amaçlara sahip ülkelerle ittifak kurmaktır. Bölgesel güçlerde ise sadece devletin hayatta kalması değil ayrıca devlet liderinin rejimin devamlılığı ve bunu sağlayacak ülkelerle kurulan ilişkiler önemli olmaktadır. Özellikle bölgesel güçlerde rejimin güvenliği noktasında iç tehditler dış tehditlerden daha önemli olmakta ve tehdit altındaki devlet liderlerine dış politikada çeşitli ittifakalar kurmaya zorlamaktadır. Kurulan ittifaklarda amaç, dengeleme yapmak ve kendilerine karşı oluşan tehdidi bölerek enerjilerini en tehlikeli (yerli) rakiplerine odaklamaya çalışmaktır. Yerli rakiplerini yatıştırmak için uluslararası müttefik kazanmak gerekmektedir. Genellikle bu durumun görüldüğü bölgesel güçlerde tehditkâr iç düşmanı yatıştırma davranışı olarak kurulan dış ittifak, ittifak kurulan devletler tarafından da bir fırsat olarak görülmektedir.³⁰⁶

Çift-dengeleme her ne kadar ortaya koyduğu yaklaşımlarla bölgesel güçlerin ittifak ilişkilerini anlamlandırmada güç dengesinin uygun bir yaklaşım olmadığı noktasında eleştiriler sunsa da realizmin temel argümanları olan güç, çıkar, anarşi, rasyonellik, uluslararası sistem ve insan doğasının kötü oluşu gibi yaklaşımları kabul etmektedir. Bu bağlamda da çift-dengeleme düşünürler tarafından realizme dış tehditlerin yanı sıra iç tehditleri göz önünde tutan bir katkı olarak görülmektedir.³⁰⁷

³⁰⁴ Harknett, A.g.e., ss. 112-153.

³⁰⁵ A.g.e., ss. 112-153.

³⁰⁶ Wolfers, **Discord and Collaboration**, s.15.

³⁰⁷ Danielle Beswick, "The return of Omnibalancing? A multi-level analysis of strategies for securing agency in post-genocide Rwanda", University of Birmingham, (Çevrim içi)

Devletlerin dış politikalarında dengeleme olarak kurdukları ittifak ilişkilerinin bir başka boyutu ise ana tehdide karşı herhangi bir savaş hâlinde gücü koruma olarak da okunmaktadır. Devletlerin meşruiyet zemininde kurulmadığı, halkın devlet dışında rakip bağılıklarının olduğu ve rantiyer devlet özelliklerine sahip ülkelerde genellikle de monarşiyle yönetilen devletlerde rejimin devamlılığı için oluşan iç tehditler için gücü maksimum seviyede tutmak ikincil düşmanları yatıştırmaktan ve savaş ortamının yaratacağı giderleri paylaşmaktan geçmektedir.

Bölgesel güçlerin liderleri çift-dengeleme yaparken uluslararası politikalarında güç, çıkarlar ve rasyonellik peşindedir.³⁰⁸ Bu bağlamda dünyanın uluslararası anarşi ile karakterize edildiği, çıkarların çatışmaya bağlı olduğu ve güç kullanımının her zaman devlet başkanları için bir seçenek olduğu görüşü realist perspektifin çift-dengeleme yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda tehditler birincil ve ikincil olarak kategorize edilmektedir. Ayrıca tüm devletler için olduğu gibi bölgesel güçler için de sorunların net hiyerarşileri olduğuna dair gerçekçi argümanlar kabul edilmektedir. Bölgesel güç liderlerinin hayatta kalma arzuları da bu sorun hiyerarşisinde ilk sıralarda yer almaktadır. İçerideki birincil düşmana karşı dışarıdaki ikincil düşmanla iş birliği sağlanarak dengeleme yapılmaktadır.³⁰⁹ Bu yüzden de devlet liderleri gerek kurdukları ittifak ilişkilerini gerekse sergiledikleri politikalarını meşrulaştıracak zeminler hazırlayarak topluma sunmaktadır. Bu durum devlet liderlerinin rasyonel hesap davranışı olarak ifade edilmektedir. Çift-dengeleme de devletler ulusal çıkarların peşinde koşan üniter aktörler olarak dış tehditlere ve yeteneklere odaklanmanın yanı sıra iç tehditleri incelemek için gerçekçiliğin genişletilmesi gerektiğini ileri sürülmektedir.

Güç dengesi yaklaşımında devletler, “Bu politika devletin gücünü nasıl etkiler?”³¹⁰ sorusunu sorarken, çift-dengeleme teorisine göre ise bölgesel güç liderleri iç tehditleri göz önünde bulundurarak, “Bu politika iktidarda kalma olasılığımı nasıl

<https://www.open.ac.uk/socialsciences/bisa-africa/files/africanagency-seminar4-beswick.pdf>, 11.06.2011.

³⁰⁸ Morgenthau, **Politics among Nations**, Bölümler; 1-3.

³⁰⁹ Robert O. Keohane, “Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond”, (ed.) Keohane, **Neorealism and Its Critics**, New York, Columbia University Press, 1986, s. 163.

³¹⁰ Morgenthau, **Politics Among Nations**..., s.14.

etkiler?” demektedir. Güç dengesinde sorulan soru, “Hangi dış güçle kurulan ittifak, devleti diğer devletlerin oluşturduğu tehditlerden korumaktadır?” yerine bölgesel güçler için bu soru devlet lideri tarafından, “Hangi dış güç ile kurulan ittifak büyük olasılıkla beni karşı karşıya olduğum iç ve dış tehditlerden (ve her ikisinin kombinasyonlarından) korumaktadır?” şeklindedir. Bölgesel güçlerde muhalif yapılar için ise muhalif yapıların asıl sordukları soru ise, “Hangi dış güç bizi iktidara getirebilir?” şeklinde olmaktadır.³¹¹ Dâhilî iç tehditler mevcutken bölgesel güçler için sorulan sorular farklı olduğu gibi yanıtlar da değişmektedir. Bu durumda ulusal politikalar hem iktidardaki rejim için hem de muhalif yapılar için ikinci planda değerlendirilen etkenler olmaktadır. Böylece güç dengesinin takip edildiği büyük güçlerin olduğu ülkelerle bölgesel güçlerin uluslararası siyasette algı ve uygulama farkı olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü bölgesel güçler için dış destekli olsun ya da olmasın iç tehditler dış tehditlerinden daha fazladır.³¹²

Güç dengesi teorisi, temel düzey olarak devlete odaklanmaktadır. Çift-dengeleme teorisinde ise devlet değil, devlet lideri uluslararası siyasetin ana aktörüdür.³¹³ Devlet liderleri, kendilerini iktidarda kalmalarını sağlayacak bölgesel ve küresel güçlerle ittifak kurarak uyumlu ilişkiler sağlarlar ve böylece de hem iç tehditlere hem de dış tehditlere karşı bir savunma alanı oluşturmaktadır. Sadece iç tehditlerin varlığı ideolojik olarak tamamen farklı olan devletlerin birlikte kurdukları uyumlu ilişkiyi açıklamak için kullanılmaktadır. Örneğin Suudi Arabistan’ın karşı karşıya olduğu birincil dış tehdit olan İran, doğrudan Şiiler’in isyanına karşılık Suudi Hanedanlığı’nın iktidarını tehdit etmektedir. Suudi Arabistan’da iç tehdide destek veren bölgesel bir dış tehdide karşı Mısır, BAE, Bahreyn, Katar gibi ülkeler ile kurduğu ilişki ile öncelikle dış tehdidini dengelemiş görünmekle birlikte asıl kendi Rejim’ine tehdit oluşturan iç tehdidini bastırmış olmaktadır.

³¹¹ David, A.g.e., s. 238.

³¹² Mohammed Ayoob, “Security in the Third World: The Worm about to Turn?”, **International Affairs**, 60, 1983-84, s. 41-52.

³¹³ Robert O. Keohane, “Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond”, s. 160.

1.7. Kavramsal Çerçeve Işığında İddiaların Test Edilmesi

Uluslararası sistemin anarşik yapısı, sistemin yapısının tek kutuplu olması ve sistem içerisinde güç dağılımı merkezli kategorilendirildiğinde süper güç, büyük güçler ve bölgesel güçlerin olduğu genel kanısı analizin değişmeyen bağımsız değişkeni olarak ele alınmaktadır. Sistemin bağımlı değişkeni ise ittifak ilişkilerinde devlet davranışlarının durum ve koşullar karşısında ortaya çıkan farklılıklarından oluşmaktadır. Her ne kadar devletlerin güç artırımı için mi tehdit dengesi için mi ittifak oluşturmak istemelerinin nedenleriyle ilgili genel bir çıkarımda bulunulamasa da devletler için genel amacın hayatta kalmak olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Klasik yaklaşımlara göre devletler ittifak ilişkisi kurarken iki farklı yöntem kullanmaktadır: İki ya da daha fazla devlet güçlü olan devleti dengelemek için kurulmakta iken güçlü olanın yanında yer almaya ise peşine takılma denmektedir. Hem iç hem de ilişkili dış tehdidi dengelemeye ise çift-dengeleme, bir de asıl dış tehdidinde dengelenmesiyle ise çoklu dengeleme yapısı ortaya çıkmaktadır.

Sistemin yapısı tek kutupludur. Tek kutuplu sistem birincil ve ikincil devletler için farklı dış politika tercihleri üretmektedir. Süper gücün ittifak ilişkilerinde çıkarlarının sağlanması noktasında farklı politika seçenekleri vardır fakat özellikle bölgesel güçlerin farklı seçenekleri yoktur. Bölgesel güçler dış politikalarında ittifak ilişkilerinde mutlaka süper gücün bölge politikalarını, iç tehditlerini, bölgedeki devletlerin niyetlerini yakından takip etmek zorundadır. Süper güçle ittifak yapmanın kazançlarına rağmen devletlerin peşine takılmak yerine dengeleme politikası uygulamasının arkasındaki asıl saikin sahip olduğu özelliklerden dolayı iç tehditleri olduğu da öğrenilmektedir. Süper güç, genel anlamda çıkarlarını öncelik olarak görürken bölgesel güçler de rejimlerinin devamı için önceliklerini iç tehditleri bastırmaya ya da yatıştırmaya vermektedir. Süper gücün revizyonist ya da statükocu politikalar sergileme hakkı mevcutken bölgesel güçlerin böyle bir seçenek için tercih hakları yoktur. Süper güç restorasyoncu bir tavır sergilediğinde ise bölgesel güç en az kayıpla bu süreci yatıştırmasının gerekliliğinden dolayı statükocu davranmak zorunda kalmaktadır. Devlet davranışını belirleyen etkenlere bakıldığında ise bir devletin

ittifak ilişkileri ulusal, bölgesel ve küresel tehdit boyutlarıyla çoklu etkenler göz önünde bulundurularak açıklanmaktadır. O hâlde diyebiliriz ki;

***Ana İddia:** Tek kutuplu bir sistemde bölgesel güç olan bir devletin var olan tehditlere karşı oluşturduğu güvenlik stratejisi bağlamında kurduğu ittifak ilişkileri; süper gücün bölge politikalarına, bölge devletlerinin stratejik hedeflerine ve devletin sahip olduğu iç tehditlere bağlıdır.*

Çoğu kez devletler, ittifak kuracağı devleti seçerken diğerlerinin gücünü değerlendirerek kendi çıkarlarını şekillendirmektedir. Klasik realistlere göre ittifak ilişkilerinde iradeli bir seçim söz konusuyken neorealistlere göre devletler için otomatik bir seçim söz konusudur. Ayrıca ittifakların dış tehditler için mi iç tehditler için yoksa birbirini destekleyen iç ve dış tehditler için mi kurulacağı da farklı görüşleri beraberinde getirmektedir. Genel anlamda bakıldığında ise devletlerin güç için mi güvenlik için mi iradeli mi iradesiz mi, iç, dış hem iç hem dış tehditler için mi ittifak ilişkilerini şekillendirdiği çok tartışılmakta ise de son dönemlerde genel kanı devletlerin ittifak ilişkilerinin iradeli bir seçim olmadığı ve asıl amacın güvenliği sağlamak olduğu ayrıca iç, dış ve birbiriyle ilişkili tehditler için ittifak ilişkisi kurduğu yönünde seyretmektedir. Bu hâlde diyebiliriz ki;

***İddia 1.** Bölgesel güçler için ittifak ilişkileri, ülkelerin birbirini güçlendiren hem dış hem de iç güvenlik tehditlerinin varlığı ile ortaya çıkmaktadır.*

Yukarıda da teorik olarak altı çizildiği üzerine klasik yaklaşımların peşine takılma ve dengeleme yaklaşımlarında devletler için asıl belirleyici etkenin dış tehditleri değerlendirerek ortaya çıktığı yönündedir. Fakat süper güç ve büyük güçler için bu durumun genellenmesi mümkünken, bölgesel güçlerin yapısal özelliklerinden dolayı bu genellemeleri onun üzerinden anlamlandırmak pek mümkün gözükmemektedir. Bölgesel güçlerin devlet yapısı, halkı için devlet dışında rakip bağılıklarının mevcudiyeti ve rantiyer devlet olma özelliklerinden dolayı her daim karşı karşıya olduğu iç tehditleri mevcut gözükmemektedir. Tabii ki iç tehditlerinin yanı sıra gerek bölgesel gerekse küresel düzeyde de dış tehditleri de varlık göstermektedir. Sadece iç tehditlerin varlığı devlet rejiminin devamlılığını tehlikeye sokmakta bu

durumda da devlet lideri için var olan iç tehdit, rejimin bekası sorunu ortaya çıkaracağı için herhangi bir dış tehditten daha önemli ve öncelikli bir hâl almaktadır. Bu durumda ise bölgesel güçler iç tehditlerini destekleyen bir dış tehdide karşı ittifak kurmaktadır. Böylece de iç tehdidi ilişkili dış tehditle dengelemekte içerideki tehdidi bastırırken dışarıdaki tehdidi ertelemektedir. Böylece diyebiliriz ki;

***İddia 2.** Uluslararası sistemde çift-dengeleme, devletler tarafından iç ve dış tehditlerin her ikisini de kapsayan uygun bir yanıt stratejisi olarak tercih edilmektedir.*

Bölgesel güçlerde uluslararası sistemin anarşisi ile iç siyasetin düzeni arasında güç dengesi teorisinin merkezinde bir ayrım mevcuttur. Bölgesel güçlerde çatışmaları çözme gücünü kullanacak yetkiye sahip merkezî bir hükûmetinin olmayışı onun iktidar için ortaya çıkan mücadelede bu tür devletleri savunmasız bırakmaktadır. Böyle bir ortamda, dengeleme, diğer devletlerin saldırgan girişimlerine karşı devletlerin hayatta kalmasını sağlamada merkezî bir rol oynamaktadır. Güç dengesi teorisinin daha kullanışlı okunduğu büyük güçlerin ittifak ilişkilerinde anlaşıldığı gibi merkezî hükûmetler meşruiyet zemininde kurulan devletler olarak iç tehditlerle karşılaşma olasılıkları daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca bölgesel güçler genellikle kendi aralarındaki anlaşmazlıkları kendi içlerinde çözme girişiminden yoksun ülkeler olarak düşünülmektedir. Bu nedenle, bu ülkeler genellikle “güçlü bir fikir birliği” veya “uyumlu toplum” olarak da görülmemektedir.³¹⁴ Bölgesel güçlerde halkların devlet dışında sahip oldukları rakip bağılıklarının oluşu, devlet yapısının monarşik bir sistemden oluşmasından dolayı meşru bir zemine dayanmaması, devlet gelirlerinden belli bir zümrenin faydalanması ve rantiyer devlet oluşundan dolayı toplumda oluşan gelir adaletsizliği gibi birtakım özellikler söz konusu ülkelerin rejimlerini sürekli güvenlik tehditle karşı karşıya getirmektedir. Bu durumda da bölgesel güçlerin rejimlerinin güvenliği sürekli iç tehditlerinin varlığı ile sınanmakta ve iç tehditleri dış tehditlerinden daha önemli ve öncelikli olmaktadır. Öyleyse diyebiliriz ki;

³¹⁴ Afrika örneği üzerinden açıklanan bu makaledeki yaklaşım bütün Üçüncü Dünya Ülkeleri için genellenebilir. Bkz. Robert H. Jackson and Carl G. Rosberg, “Why Africa’s Weak States Persist: The Empirical and the Juridical in Statehood”, **World Politics**, 35, Ekim, 1982, ss. 1-24.

İddia 3. *Rakip bağılıklara sahip, devlet yapısı meşru bir zeminde bulunmayan, zenginliği belli bir zümrenin elinde toplanmış ve rantiyer ekonomiye sahip bir devletin iç tehditleri rejimin güvenliği için dış tehditlerinden daha önceliklidir.*

Bu durumda diyebiliriz ki iç ve dış tehditler arasındaki karşılıklı ilişki bölgesel güçlerle karakterize edilmektedir. Bölgesel güç liderleri ve ülke içinde var olan isyancı gruplar ise çıkarlarını geliştirmek ve güvende tutmak için genellikle dışarıdan destek aramaktadır. Dış devletler ise ya tehdit etmek için ya da devletin liderini korumak için bu devletlere yardım etmektedir.³¹⁵ Bölgesel güç devletlerinde çok yaygın olan iç tehditler, dış devletlerin çıkarlarını korumak ve sürdürmek için ideal bir araç olarak görülmektedir. Devletler için bir devletin gücüne destek olmak kadar gücünü bölmek için de ittifaklar kurulmaktadır. Tehdit olarak görülen devletle sahada askerî bir çatışmaya girmektense onunla mücadele noktasında iç tehdit olan isyancı gruplara destek olmak, rejime karşı oluşan darbe girişimlerine destek olmak ya da bastırmak nispeten daha ucuz ve etkili olabilmektedir.³¹⁶ Bu yüzden de iç tehdide dışarıdan destek olmak rakip devletler için ideal bir tehdit aracı olarak kullanılan bir yöntem olmaktadır. Bölgesel güçler için var olan iç tehditle ilişkili bir dış tehdidin varlığı durumunda devlet çift-dengeleme stratejisi uygulamakta ve iç tehdidi yatıştırır ya da bastırırken dış tehdidi de yatıştırmış olmaktadır. Böylece diyebiliriz ki;

İddia 4. *Eğer bir devlet acil müdahale etmesi gereken iç tehdit yanında bunu destekleyen bir dış tehdit de algılıyorsa, o devlet çift-dengeleme stratejisi uygulamaktadır. Bu çift-dengeleme, iç ve/veya dış tehdidi kimi zaman yatıştırmakla kimi zaman da bastırmakla sonuçlanmaktadır.*

Devletler ittifak ilişkilerini kurarken birçok etkeni aynı anda göz önünde bulundurmak zorunda kalmaktadır. Bu durumda kurulan ittifaklarda askerî zayıflık, ekonomik ihtiyaçlar, iç tehditlerle mücadele gibi etkenler göz önünde bulundurularak askerî, ekonomik ve siyasi birliktelik oluşturarak güven ortamı sağlanmaya çalışılmaktadır. Özellikle bölgesel güçler için ise bu durum iç tehdidi destekleyici ya

³¹⁵ Asti Suhrke, Lela N. Garner (ed.), **Ethnic Conflict in International Relations**, New York, Praeger, 1977.

³¹⁶ David, A.g.e., s. 241.

da dış tehditle ittifak kurma ihtimali olan devletler için ilişkili bir dış güçle müttefik olmak için kullanılmaktadır. Böylece devlet hem tehditlerle mücadele ederken iç tehditle ilişkili bir tehdidi devre dışı bırakmış olup hem iç tehdidi hem bir dış tehdidi yatıştırmış olmaktadır ayrıca gücünü bölmeyip dış tehditle mücadele noktasında da daha odak çalışmalar yürütebilme ortamı sağlamış olmaktadır. Devletler, her zaman iç tehditle ilişkili bir dış tehditle ittifak oluşturmaya bilmektedir. Bu durumda da yine rejimin güvenliği için iç tehdidi önceleyerek iç tehdidi yatıştırıcı birtakım reform, yenilik ve imtiyaz tanımak zorunda kalmaktadır. Böylece de iç tehdit yatıştırılmış ilişkili dış tehditle daha güçlü bir tehdit oluşturmalarının önüne geçilmiş olmaktadır. Bu durumda diyebiliriz ki;

***İddia 5.** Bir devlet karşılaştığı iç, dış ve birbiriyle ilişkili tehdide karşı dengeleme amacıyla uzun vadede kendisini baskı altına alması muhtemel bir dış güçle müttefik olmaktadır ya da birtakım iyileştirmelerle tehdidi yatıştırmaktadır*

Uluslararası sistemde iki devletin bir şeyi arzu etmesi durumunda bu iki devletin istediği şeyin aynı anda gerçekleşmesinin mümkün olmayışından dolayı iki devletin birbirine düşman olması ya da diğer devleti kendine, kendi değerlerine ve güvenliğine karşı bir tehdit unsuru olarak tanımlaması kaçınılmazdır. Devletler, güvenlik aradığından dolayı öncelikleri savaş etmek değil ilişkileri yöneterek amaçlarına ulaşmak isterler. Devletlerin arasındaki ilişkileri yönetmenin en sağlıklı yolu ittifak ilişkileri geliştirmekle mümkün olmaktadır. Devletler, tam da bu noktada sahip oldukları özelliklerinden dolayı ittifak ilişkileri hangi ülke ile hangi koşullarda ve nasıl bir ilişki kuracakları yönünden sergiledikleri davranışlarla birbirlerinden ayrılmaktadır. Her ne kadar kullanılan yöntemlerden hangi koşullarda hangi yöntemin (dengeleme, peşine takılma) kullanılacağı ile ilgili genel bir kanı olsa da devletlerin sahip olduğu birtakım özellikler onları farklı davranış modellerine de itmektir. Genel olarak peşine takılma veya dengeleme yönteminin tercih edildiği uluslararası sistemde bölgesel güçlerin sahip olduğu bölgesel güç olma özellikleri ve iç tehditlere sahip olma özellikleri onları diğer devletlerden ayrı politikalar sergilemeye itmektir. Bu açıdan bakıldığında Suudi Arabistan'ın bölgesel güç olma özellikleri ve rakip bağılıkları, monarşik devlet yapısı, rantiyer devlet olma özellikleri gibi onu diğer

devletlerden ayıran özellikleri onu uluslararası alanda devletlerle ilişki kurarken farklı motivasyonlarını göz önünde bulundurarak ittifak ilişkileri oluşturma yani tehditlerle mücadele noktasında yöntem geliştirmeye itmiştir. Bu bağlamda bakıldığında çalışmamızda öne sürdüğümüz iddiaları test edebileceğimiz bir ülke olarak Suudi Arabistan uygun görülmüş olup iddialar test edilmek üzere çalışmamız gerçekleştirilecektir.

Birinci iddia Suudi Arabistan'ın ittifak ilişkilerini şekillendiren etmenler olarak birbirini güçlendiren hem dış hem iç tehditlerinin varlığını açıkladığımız 4 ve 5. bölümde test edilmektedir. İkinci iddia ise Suudi Arabistan'ın bölgesel güç olarak iç ve dış tehditlerinin varlığı tehditlerle mücadele noktasında onu çift-dengeleme yapmaya zorlamaktadır. Suudi Arabistan'ın çift-dengeleme stratejileri çalışma kapsamında yine 4 ve 5. bölümde test edilmektedir. Bir devletin iç tehditlerinin varlığı onun sahip olduğu birtakım özelliklere bağlanmış olup bu özellikler vatandaşlar için rakip bağılılıkların oluşu, devlet yapısının meşru bir zeminde olmayıp monarşik özellik göstermesi ve rantiyer devlet olarak ekonomi politikalarında kazancın belli bir zümrenin elinde oluşu gibi etmenlerden oluşmaktadır. Bu özellikler ise devlet için rejimin güvenliğinin her şeyden daha önemli olmasına dolayısıyla iç tehditlerin dış tehditlerden daha öncelikli karşı konulması gereken bir olgu olarak anlaşılmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda da üçüncü iddia 3. bölümde test edilmektedir. Yine 4 ve 5. bölümlerde Suudi Arabistan örneğinde göreceğiz ki bir devletin acil müdahale etmesi gereken bir iç tehdidinin yanında bu iç tehdidi destekleyen bir dış tehdidin de olması hâlinde söz konusu devlet çift-dengeleme stratejisi uygulamaktadır. Uygulanan çift-dengeleme stratejisi iç-dış tehdidi Suudi Arabistan için kimi zaman yatıştırmakta kimi zaman da bastırmakla sonuçlanmaktadır. Bu kapsamda da dördüncü iddia test edilmektedir. Yine Suudi Arabistan'ın tehditle mücadele yöntemlerinin test edildiği beşinci iddia ise 4, 5 ve 6. bölümde açıklanmaktadır. Suudi Arabistan'ın iç-dış ve birbiriyle ilişkili tehditlerine karşı dengeleme amacıyla uzun vadede baskı altında olmasına neden olacak bir dış güçle müttefik olduğu 2000-2010, 2010-2020 iki farklı dönemde de görülmektedir. Yine bu kapsamda Suudi Arabistan'ın birtakım iyileştirmelerle tehdidi yatıştırdığı da izlenebilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİR OMNIBALANCING ÖRNEK OLAYI OLARAK SUUDİ ARABİSTAN

Uluslararası sistemde her devlet kendi güvenliğinin peşinde olacağı için sistemin yapısı doğal bir süreç içerisinde anarşiktir. Dolayısıyla anarşik bir düzende hayatta kalmak bazı siyaset bilimlerinde ancak güç artırımıyla mümkündür. Güç; diğer devletlerin zihinleri ve eylemleri üzerinde bir baskı oluşturacağı için devletler kendilerini güvende hissetmekte, dış tehditlerde gücün caydırıcılığından dolayı söz konusu devlete karşı herhangi bir tehdit oluşturmamaktadır. Bazı siyaset bilimciler için ise tehditlerle mücadelenin yolu güç artırımından değil güvenliği sağlayacak ittifak ilişkilerinden oluşmaktadır. Devletlerin coğrafi konumlarına, tehdit oluşturan devletin gücüne, süper güç veya bölgesel güç ise güvenlik stratejisine, tehdidin türüne bağlanmaktadır. Buna karşılık bu nedenler bölgesel güçlerin devlet davranışlarını, tehditle mücadele yöntemlerini açıklamak için yeterli görülmemektedir. Suudi Arabistan gibi bölgesel güç olarak ön plana çıkan ülkeler için iç tehditlerin varlığı dış tehditlerden daha önemli ve öncelikli bir hâl almaktadır. Bu hâliyle vatandaşları için devlet dışında rakip bağılıklarının oluşu, devlet yapısının monarşik oluşu, ekonomik özellikleri yönünden rantiyer devlet oluşu ve gelirin belli bir zümre üzerinde paylaşımı gibi etkenler Suudi Arabistan gibi ülkelerin iç tehditlerinin dış tehditlerinden daha fazla olmasına neden olmaktadır. Çünkü rejimin güvenliği bölgesel güçlerde devletin güvenliğinden daha öncelikli bir konu olarak görülmektedir.

Suudi Arabistan'da yaptığı yüklü miktarda silah anlaşmaları ile gücün, diğer devletler tarafından gelebilecek tehditler noktasında, caydırıcı özelliğini kullanmak istemiştir. Sahip olunan silah gücü ile asıl amaç oluşan ya da oluşma ihtimali olan tehditler karşısında gerçekleşebilecek hamleler noktasında karşı tarafı ikna etmek istemiştir. Suudi Arabistan'ın askerî güç artırımı Orta Doğu Bölgesi'nde gücünü maksimize etmek istemesiyle açıklanabileceği gibi diğer devletlerin özellikle de İran'ın bu güç artırımını Suudi Arabistan'ın savunmacı bir yaklaşımla mı saldırgan politikalar için mi yapmak istediğini anlama noktasında ise devletleri, "güvenlik ikilemi" ile karşı karşıya bırakmaktadır. Suudi Arabistan için güvenlik önceliğine

sahip olan Rejim'in güvenliği; monarşik devlet yapısı, devlet dışında rakip bağılıklarının oluşu ve rantiyer devlet olma özelliklerinden dolayı iç tehditlerinin varlığına daha çok bağlanmaktadır. Çünkü Rejim'in güvenliği için iç tehditler dış tehditlerden daha öncelikli ve önemli bir konudur. Bu yüzden de devlet lideri ya iç tehditleri ilişkili dış ittifaklarla dengeleyecek ya da çeşitli ittifak ilişkileri ve sosyal yardımlarla iç tehditleri yatıştıracaktır. Bu bağlamda öncelikle örnek olay incelemesi olarak ele aldığımız Suudi Arabistan'ın bölgesel güç olma özelliklerine daha sonra iç tehditlerinin olmasının koşullarına değinilmektedir. Ayrıca Suudi Arabistan'ın sahip olduğu özelliklerden dolayı Rejim'in güvenliği için neden iç tehditlerin dış tehditlerden daha öncelikli ve önemli olduğu açıklanmaktadır.

2.1. Suudi Arabistan'ın Bölgesel Güç Olma Özellikleri

Bir devletin bölgesel güç olma özelliklerini bölge içerisinde askerî güç olarak sahip olduğu kapasite, ekonomik parametreleri, nüfus ve coğrafi genişlik olarak bölgedeki ülkeler arasındaki sıralaması, teknolojik gelişmişlik ve siyasal istikrar gibi parametreler sayılmaktadır.³¹⁷ Suudi Arabistan güvenlik stratejisinin ana birleşenlerini ortaya koymadan önce anarşik bir uluslararası sistemde güç kapasitesinin ve dağılımının ülke politikalarını etkileme özelliği göz önünde bulundurularak öncelikle Suudi Arabistan'ın bölgesel bir güç olup olmadı üzerinde açıklamalar yapılması gerekli görülmektedir. Bu bağlamda da Suudi Arabistan'ın yüz ölçümü ve nüfus yoğunluğu olarak bölgedeki konumu ele alınarak başlanmakta olup, ekonomik olarak onu bölge ülkelerinden ayıran özelliklere değinilmektedir. Ardından askerî kapasitesini ortaya koyan verileri ve bölge sıralamalarına değinilmekte olup siyasi istikrarını etkileyen etmenler incelenmektedir.

Suudi Arabistan olarak bilinen veya resmî adıyla Suudi Arabistan Krallığı, Arap Yarımadası'nın büyük bir kısmını oluşturan yaklaşık 2.150.000 kilometrekarelik (830.000 mil kare) arazi alanına sahip bir Orta Doğu ülkesidir. Suudi Arabistan; coğrafi olarak Batı Asya'daki en büyük egemen devlettir, Arap Dünyası'nın ikinci en büyüğü (Cezayir'den sonra), Asya'nın beşinci en büyüğü ve dünyanın ise on ikinci en büyüğü olarak belirtilmektedir. Suudi Arabistan; kuzeyde Ürdün ve Irak, kuzeydoğuda

³¹⁷ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 131.

Kuveyt, doğuda Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri, güneydoğuda Umman ve güneyde Yemen ile çevrilidir. Kuzeybatıda ise Sina'dan (Mısır) Akabe Körfezi ile ayrılır. Suudi Arabistan, hem Kızıldeniz kıyısı hem de Basra Körfezi kıyısı olan tek ülkedir. Suudi Krallığı'nın arazi yapısına bakıldığında ise; çoğu kurak çölden oluşmakta olup, ova ve dağlar da yer almaktadır. Suudi Arabistan'ın ekonomisi Orta Doğu'nun en büyüğü ve dünyanın 19'uncu en büyüğü olarak listelenmiştir.³¹⁸ Suudi Arabistan, ayrıca 34,8 milyonluk nüfusunun yaklaşık yüzde 67'si 35 yaşın altında olan dünyanın en genç nüfusuna sahip ülkelerinden birisidir.³¹⁹

Günümüz Suudi Arabistan Bölgesi, eskiden başlıca dört ayrı bölgeden oluşmaktadır. Bunlar; Hicaz, Necid ve Doğu Arabistan'ın bazı kısımları (el-Ahsa) ve Güney Arabistan'dır". Suudi Arabistan Krallığı, 1932'de Abdülazîz b. Suûd (kısaca adıyla İbn Suûd) tarafından kurulmuştur. 1902'de ailesinin atalarının evi olan Suûd Hanesi'nin ele geçirilmesiyle başlayan bir dizi fetih yoluyla dört bölge tek bir eyalette birleştirilmiştir. Suudi Arabistan ise bu süreçten itibaren totaliter bir mutlak monarşi ile yönetilmekte olup, baskıcı bir İslamcı çizgide siyaset yürüten diktatör bir yönetim şekliyle ön plana çıkmaktadır. Sünniler arasındaki aşırı muhafazakâr Vehhâbî davranışlarla, petrolden ve gazdan elde edilen gelirleri kullanarak küresel yayılımı hızlandırmayı amaçlarken, geliştirilen söylemlerle birçok Müslümanı kendilerinden ayıştıran da bir kültürel yapıya sahiptir. Bu özellik, "Suudi kültürünün baskın özelliği" olarak nitelendirilmiştir. Suudi Arabistan, "İslam'ın en kutsal iki yeri olan Mescid-i Harâm (Mekke'de) ve Mescid-i Nebvî (Medine'de)" sebebiyle "İki Kutsal Caminin Ülkesi" olarak bilinmektedir.³²⁰

Petrol, 3 Mart 1938'de keşfedilmiş ve doğu eyaletinde birkaç başka keşif de bu durumu takip etmiştir. Suudi Arabistan, o zamandan beri, "dünyanın en büyük ikinci petrol üreticisi (ABD'nin ardından) ve dünyanın en büyük petrol ihracatçısı hâline

³¹⁸ Statista, "MENA region: Gross domestic product (GDP) in 2020, by country", 16 Haziran 2021, (Çevrim içi) <https://www.statista.com/statistics/804761/gdp-of-the-mena-countries/>, 20.06.2021; Konoema, "World GDP Ranking" 2020, (Çevrim içi) <https://konoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2020-gdp-by-country-data-and-charts>, 10.06.2021.

³¹⁹ **Worldometer**, "Saudi Arabia Demographics", 2020, (Çevrim içi) <https://www.worldometers.info/demographics/saudi-arabia-demographics/>, 10.06.2021; Varun Godinho, "Two-thirds of Saudi Arabia's population is under the age of 35", **Gulf Business**, 10 Ağustos 2020.

³²⁰ Library of Congress – **Federal Research Division**, "Country Profile: Saudi Arabia", 2006, s. 5-6.

gelmiş ve dünyanın en büyük ikinci petrol rezervini ve altıncı en büyük gaz rezervini denetleyen” ülkesi olmuştur. Krallık, Dünya Bankası tarafından yüksek gelirli ekonomiye sahip ülkeler arasında sınıflandırılmıştır ve G-20’nin büyük ekonomilerinin bir parçası olan tek Arap ülkesi olarak tanınmıştır.³²¹ Krallık, “GSYH’sinin %8’ini” orduya harcamaktadır (Umman’dan sonra dünyadaki en yüksek masraf olarak bilinir), bu da Suudi Arabistan’ı ABD ve Çin’in ardından dünyada askerî harcaması en yüksek üçüncü ülke ve dünyanın en büyük silah ithalatçısı konumuna getirmiştir. 2015’ten 2019’a kadar, Orta Doğu’ya yapılan tüm ABD silah ihracatı Suudi Arabistan’a aittir.

19 ve 20. yüzyılda uluslararası siyasetini, ülkelerin enerji ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları, kaynaklarını nasıl kontrol ve tedarik ettikleri belirler hâle gelmiştir. Bu durumda ulusal ve uluslararası arenada oldukça etkili ve etkin olan birçok aktör ortaya çıkmıştır. Çok uluslu petrol firmaları, firmaların vergi ödediği devletler, üretici ülkeler, OPEC, Uluslararası Enerji Ajansı gibi birçok aktör sanayide ve ticarete ciddi rekabetler ve yöntemler ortaya konulmuştur.³²² Bu dönemde uluslararası güvenlik tartışmaları hız kazanmış ve güvenliği sağlama aracı olarak silahlanma yarışı ortaya çıkmıştır. Ayrıca iki büyük savaşın ardından birliktelik ve iş birliğinin önemi anlaşılmış uluslararası örgütler ve kurumlar desteklenmiştir. Bunlara paralel olarak; değerler, normlar, çatışma ve uzlaşma konuları tartışılmaya başlanmış ve birçok teori ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla geline son noktada enerji, uluslararası sistemin yapısını, aktörlerini, süreçlerini, gelişimini, güvenlik politikalarını ve ittifak ilişkilerini belirleyen en önemli etmen olarak rol almıştır.

21. yüzyılda da enerjinin taşıdığı önem devam etmektedir. Ham petrolün sınırlılığı ve ömrünün çok uzun yıllar devam edemeyeceği ile ilgili düşünceler devletleri yeni enerji kaynaklarına yönlendirmiştir. Ayrıca devletlerin sanayileşme ve şehirleşme noktasında attığı adımlar da ciddi oranda enerji tedarikine ihtiyaç duymaktadır. Bunun için de devletler, farklı riskleri göz önünde bulundurarak kaynak tedariki noktasında ürünleri çeşitlendirmeye ve ürünleri tedarik ettikleri ülkelerle farklı

³²¹ A.e., s.10-11.

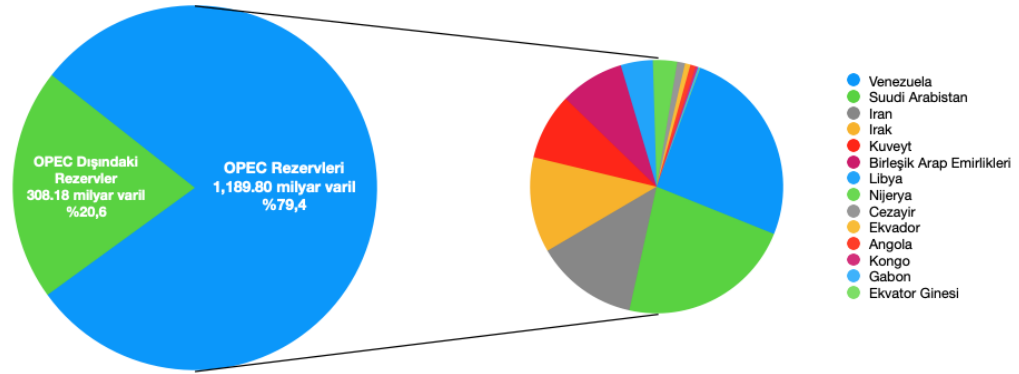
³²² Nazan Yalçın Erik, Şerife Merve Koşaroğlu, “Tarihsel Süreç Boyunca Değişen Petrol Fiyatları; Şeyl Gazi Etkisi ve Bazı Öngörüler”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17, 2, 2016, ss. 119-143.

bağlamlarda ilişki ve ortaklıklar kurmayı hedef hâline getirmiştir.³²³ Burada asıl altı çizilmesi gereken nokta yeni enerji kaynaklarına ulaşmanın daha yüksek maliyetlerde olması ve çevresel kısıtların varlığına değişen tüketici tercihlerinin de eklenmesiyle alternatif kaynak ve yatırımların kaçınılmaz hâle gelmesidir. Bu etkilerin yanı sıra enerji ihtiyacı ve kaynakları ülkelerin dış politikalarını belirlemede, güvenlik stratejilerini dolayısıyla ittifak ilişkilerini oluşturmada, kalkınma planlarını gerçekleştirmede önemli bir etken ve kıstas olarak 19. yüzyıldan beri uluslararası sistemi ve sistemdeki dengeleri belirlemektedir.

Dünyada her geçen gün enerji tüketimi o çağın gereklilikleri doğrultusunda artmaktadır. Özellikle hızla gelişmekte olan ülkelerden Brezilya, Çin ve Hindistan; Orta Doğu Bölgesi'nden enerji ihtiyaçlarını karşılamakta; bölgeye altyapı, teknoloji ve askerî donanım gibi hizmetler satarak da bölgeden ham madde gelirlerini kendileri için gelişim aracına çevirmektedir. Bu durumda enerji ithal eden ülkeler arasında rekabet artarken, ihraç eden ülkeler ise doğal gaz, petrol ve LNG'den (Liquefied Natural Gas / sıvılaştırılmış doğal gaz) elde ettikleri gelirleri çeşitli yatırımlara dönüştürmektedir. Ülkelerin kaynak gelirlerini kullanma tercihlerindeki farklılık onların kalkınma planlarına, güvenlik stratejilerine ve dış politika önceliklerine göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Azerbaycan ve Katar elde ettiği gelirleri yatırım ve çeşitli projeler için kullanırken; İran, Suudi Arabistan, Venezuela ve Rusya gibi ülkeler ise bölgesel ve küresel söylemlerini yaygınlaştırmada, güvenliklerini sağlamak için güç artırımı noktasında kullanmaktadır. Bu bağlamda da özellikle enerji gelirlerini güç odaklı kullanan ülkelerde yapılan yatırımlar devlete yakın kuruluşlar tarafından gerçekleştirilerek, bu kuruluşların bölgesel ve küresel alanda önemli aktörler olması sağlanmaktadır.³²⁴ Bu durumda da Suudi Arabistan'ın dünya rezervleri noktasındaki konumu, enerji kaynaklarını elde etmenin maliyetlerinin düşük oluşu gibi nedenler onu bölgede hatta küresel alanda ön plana çıkartan bir özellik olmaktadır.

³²³ Erik ve Koşaroğlu, a.g.e., s.s. 119-143.

³²⁴ Kardaş ve Balci (Ed.), a.g.e., s. 414.

OPEC Onaylı Ham Petrol Rezervi 2018 yıl Sonu (milyar varil, OPEC oranları)

Venezuela	302.81	25,5	Nijerya	36.97	3,1
Suudi Arabistan	267.03	22,4	Cezayir	12.20	1,0
İran	155.60	13,1	Ekvador	8.27	0,7
Irak	145.02	12,2	Angola	8.16	0,7
Kuveyt	101.50	8,5	Kongo	2.98	0,3
Birleşik Arap Emirlikleri	97.80	8,2	Gabon	2.00	0,2
Libya	48.36	4,1	Ekvator Ginesi	1.10	0,1

Grafik 2. 2018 Yılı Dünya Petrol Rezervinin Ülkelere Göre Dağılımı ve Toplam Rezerv

Kaynak: OPEC Annual Statistical Bulletin, 2019

Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) tarafından hazırlanan verilere göre; “2015 sonu itibarıyla toplam rezerv 1 trilyon 659 milyar varil veya 263,8 milyar ton seviyesindedir”. “2018 yılı başında ise toplam üretilebilir petrol rezervi 1 trilyon 726 milyar varile yükselmiştir.” Venezuela’da 2013 yılında keşfedilen yeni kaynaklarla; “2012 yılına kadar dünyanın en fazla petrol rezervine sahip olan ülkesi Suudi Arabistan” iken, Suudi Arabistan 2013 itibarıyla petrol rezervleri noktasında ikinci sıraya gerilemiştir. OPEC’in en güncel verilerine göre; 2018 yılı sonunda Suudi Arabistan’ın petrol rezervleri 267 milyar ton ile dünyada ikinci sırada yer alırken dünyadaki tüm rezervlerin %22,4’ünü oluşturmaktadır. Kamu ve ihracat gelirlerinin %90’ını petrol gelirlerinden elde eden Suudi Arabistan, petrolden elde ettiği gelirlerle hem ülke içi siyasetini ve ekonomisini hem uluslararası alanda siyasetini ve

ekonomisini şekillendirmektedir.³²⁵ Suudi Arabistan'ın sahip olduğu petrol kaynakları dünya yüzeyine yakın olması ve diğer ülkelere göre daha az maliyetli olması nedeniyle Suudi Arabistan'a ait bir şirket olan "Saudi Aramco", kısa zamanda dünyanın en kârlı şirketlerinden biri olmuştur.³²⁶ Bu durum ülkeyi çok kısa zaman içerisinde küresel ekonomik güçlerden biri hâline getirmiş olup ülkenin çok hızlı bir şekilde siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Bu durumda onun savunma harcamalarına ciddi miktarda yatırım yapmasına neden olmuş olup onu bölgesel bir güç olarak da ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Tablo 1. Orta Doğu Enerji Kaynakları Rezervi ve Dünyadaki Oranı

Ülkeler	Petrol Rezervi (milyar varil)	Dünyadaki Oranı (%)	Doğal Gaz Rezervi (Trilyon metreküp)	Dünyadaki Oranı (%)
Suudi Arabistan	298	%17,9	8.5	%4
İran	156	%9	34	%17
Irak	145	%8,4	3.15	%2
Kuveyt	102	%5,6	1.7	%1
BAE	97.8	%5,93	2.2	%3,11
Katar	25.244	%1,53	24.7	%12,40

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2020

Suudi Arabistan, sahip olduğu 298 milyar varil petrol rezervi ile Orta Doğu Bölgesi'nde en fazla petrol kaynaklarına sahip ülke iken ayrıca dünya petrol rezervlerinin de neredeyse %18'ine sahip olduğu görülmektedir. Doğal gaz rezervlerinde bölgesel olarak 8.5 trilyon metreküp ile bölgesel olarak üçüncü sırada bir ülke olurken Dünya doğal gaz rezervlerinin %4'üne sahip olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan'da, el-Hawiyah ve Ras Tanura'da doğal gaz işletme tesisleri yer almaktadır. Basra Körfezi kıyılarında Cuhail ve Kızıldeniz kıyılarında Yanbu, kurulan

³²⁵ **Forbes**, "Best Countries for Business 2018, Saudi Arabia, (Çevrim içi) <https://www.forbes.com/places/saudi-arabia/?sh=53332b454e5c>, 20 Aralık 2020.

³²⁶ A.e.

yeni ve büyük sanayi merkezlerinde doğal gaz kullanılmaktadır. Likit doğal gaz üretimi günlük 1 milyon varilin üzerindedir. Dünya enerji kaynaklarının ve enerji arzının büyük bir kısmını elinde tutması Suudi Arabistan'ın büyük bir güç olması için yeterli olmazken bölgesel bir güç olması için enerji kaynaklarından elde ettiği gelir oldukça çok işe yaramaktadır. Enerji kaynaklarından elde ettiği gelirleri Suudi Arabistan savunma harcamaları için ayırmakta ya da iç isyanları bastırmak için çeşitli sosyal yardımlarda bulunmak için sık sık kullanmaktadır. Kimi zamanda iç tehdidi destekleyen bir dış tehditle ittifak ilişkisi kurmak için kullanmaktadır.

Dünya'da petrol kaynaklarının işlenebilirlik açısından sunduğu kolaylık ve yeryüzüne yakınlığından dolayı kaynaklara erişim noktasında az maliyetle petrol kaynağına erişimin sağlanması noktasında Suudi Arabistan'ın petrol kaynakları enerji ihtiyacını karşılayan önemli bir kaynak olması noktasında onu enerji arz ve talep güvenliğinde stratejik bir konuma yerleştirmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Suudi Arabistan'da petrolün bulunması ile Suudi Arabistan'ın gelişim ve değişim süreci başlamış bununla birlikte ABD ile arasında küreselleşmenin de etkisi ile ekonomik bağlar kurulmuştur. Kurulan bu ilk ekonomik ilişki ardından karşılıklı, çeşitli ilişkileri güçlendirmiş ve bu süreci takip eden dönemde ise ekonomik, askerî ve güvenlik gibi ilişkiler ciddi oranda geliştirilmiştir. Suudi Arabistan'ın petrol kaynaklarına bağlı ekonomisi uluslararası piyasalardan daha fazla etkilenmiş ve devletler arası ekonomik ilişkiler dış politika kararlarını da etkilemiştir.³²⁷

³²⁷ John Derks, "The Future of the U.S. – Saudi Relationship", **University of Central Florida**, Mayıs 2017, ss.1-11, s. 3-4.

Tablo 2. Suudi Arabistan’da Üretilen Petrol Tipleri ve Petrol Sahalarının Üretim Miktarları, 2020

Ham Petrol Tipi	Saha	Saha Üretim (1,000 varil/gün)	API	Kükürt %	Tip Üretim (1.000 varil/gün)
Hafif Arap Petrolü	Ghawar	4,247	34	1.90%	6,452
	Khurais	1,334	36	1.74%	
	Khursaniyah	447	35	2.38%	
	Katif	425	38	1.59%	
Ağır Arap Petrolü	Safaniya	1,346	27	2.97%	2,302
	Manifa	955	29	3.00%	
Orta Arap Petrolü	Zuluf	800	35	1.65%	1,730
	Marjan	609	31	13.0%	
	Abu Safah	322	29	2.00%	
Ekstra Hafif Arap Petrolü	Shaybah	1,082	42	0.70%	1,603
	Abqaiq	265	36	1.32%	
	Berri	256	38	1.17%	
Süper Hafif Arap Petrolü	Nuayyim vb.	84	45	0.02%	84

Kaynak: ORSAM Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 2020 Nisan

Suudi Arabistan’ın petrol üretiminin neredeyse %76’sının 11 sahası üstlenmişken, Ghawar sahası yaklaşık %24’lük bir payla en yüksek petrol üretimi yapan sahadır. Bu yüzden de Ghawar sahası, Suudi Arabistan için oldukça önemli bir saha olarak ön plana çıkmaktadır.³²⁸ Suudi Arabistan’da ayrıca beş farklı referansta ham petrol üretimi de yapılmaktadır. Bunlar üretim miktarlarına göre sırasıyla; “*Hafif Arap Petrolü*, *Ağır Arap Petrolü*, *Orta Arap Petrolü* ve *Ekstra Hafif Arap Petrolü* ve

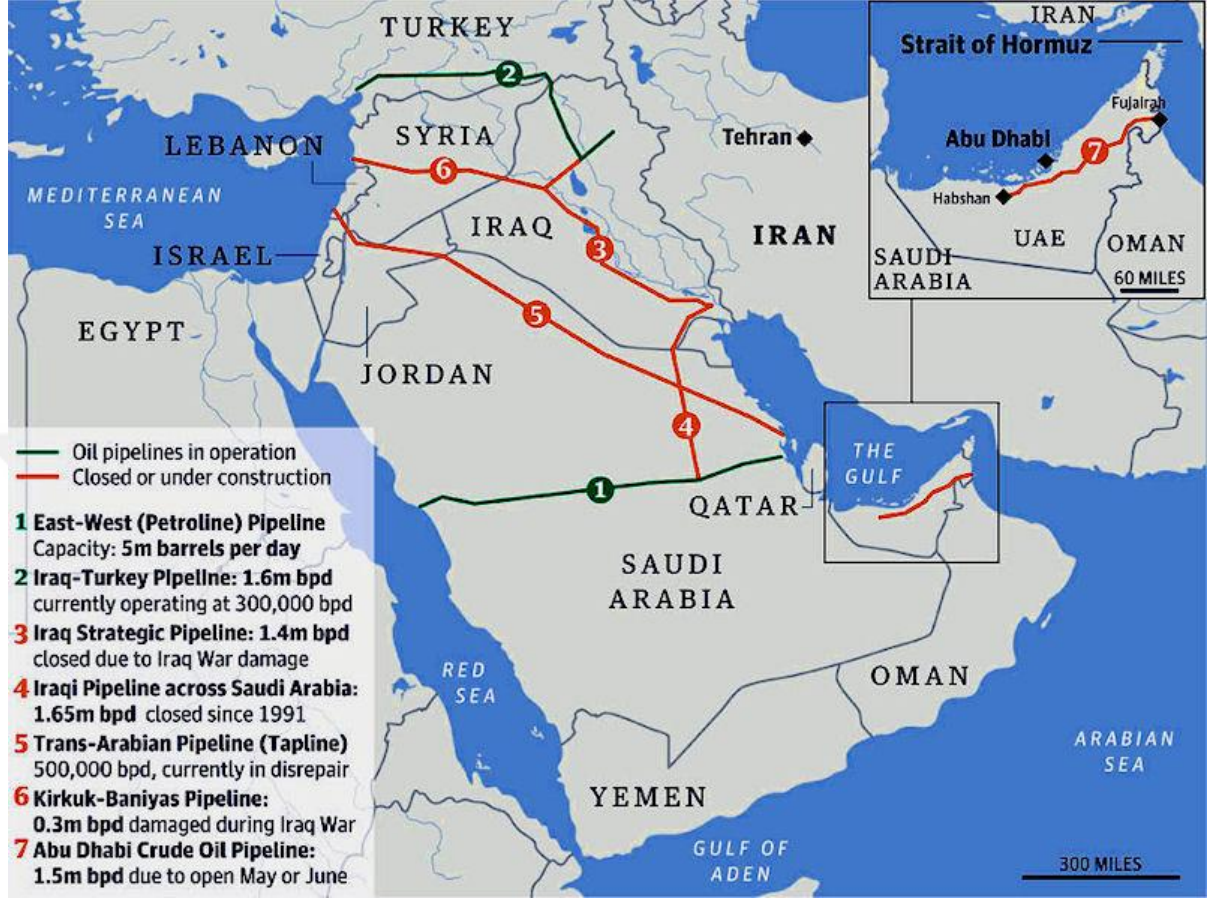
³²⁸ NS Energy, “Ghawar Oil Field”, 2020, (Çevrim içi) <https://www.nsenenergybusiness.com/projects/ghawar-oil-field/>, 26 Ekim 2020.

Süper Hafif Arap Petrolüdür”. Suudi Arabistan, ham petrol üretimi noktasında diğer ülkelere göre hem daha az maliyetli olmakta olup hem de işlenebilirlik yönünden diğer ülkelerle kıyaslandığında avantajlı konumdadır. Suudi Arabistan’ın petrol girdilerini düşük maliyetle yapması ve bu petrolün kullanılabilirlik yönünden piyasalarda önemli olması Suudi Arabistan’a petrol ve petrolden elde edilen ürün fiyatlarını etkileme gücünü vermektedir. Bu yüzden de küresel enerji sektörünün yakından takip ettiği bir ülke olarak stratejik bir öneme sahiptir.³²⁹

Suudi Arabistan’ın petrolü, Körfez sahil şeridinde bulunmakta olup yine bu bölge üzerinden dünyaya transfer edilmektedir. Bu yüzden Suudi Arabistan için Körfez Bölgesi’nin güvenliği İbn Suûd Ailesi’nin gelirlerinin dolayısıyla da Rejim’in güvenliği için oldukça önemlidir. Suudi Arabistan’ın güvenlik stratejisinin ilk ayağını petrolü ihraç ettiği güzergâhın güvenliği ve bu bölgenin kendi kontrolü altında olması oldukça önemlidir.

³²⁹ Baran Can Yücel, Volkan Aslanoğlu, Büşra Öztürk, “Suudi Arabistan’ın Rafineleri ve Petrol Ürünleri Ticareti”, **ORSAM**, 9 Ekim 2020, (Çevrim içi) <https://www.orsam.org.tr/tr/suudi-arabistanin-rafinerileri-ve-petrol-urunleri-ticareti/>, 30 Kasım 2020.

Harita 1. Suudi Arabistan Petrolünün Taşınma Güzergâhları

Kaynak: Global Security - Kullanımda Olan Petrol Hatları ve Yapım-Onarım Aşamasında Olan Petrol Hatları

Suudi Arabistan'ın petrol taşıma güzergâhları ve bu güzergâhlar üzerindeki ülkelerin yönetimlerinin Suudi Rejimi'yle olan ilişkisi ülkenin güvenliği için oldukça önemli bir koşul oluşturmaktadır. Petrol güzergâhının Kızıldeniz'e doğru yönlendirilmesi (Hürmüz Boğazı'ndan dolayı) Kızıl Denizi de rejimin güvenliği için önemli hâle getirmiştir.³³⁰

Suudi Arabistan'ın hacı adaylarından ve hurma ticaretinden elde ettiği gelirler hâlâ devam etse de ülkenin petrol gelirlerinin yanındaki payı oldukça küçüktür. Dünya petrol rezervleri noktasında ikinci sırada yer alan Suudi Arabistan, petrolden elde ettiği gelirlerle küresel alanda ticaretin ve uluslararası ilişkilerin önemli bir parçası hâline

³³⁰ F. Gregory Guuse, **Saudi Arabia's Regional Security Strategy**, New York, Syracuse University Press, 2011, s. 175; William B. Quandt, **Saudi Arabia in the 1980's: foreign policy, security, and oil**, Brookings Institution Press, London, 2010, s.16.

gelmiştir. Gelirlerinin büyük bir kısmını petrolden elde ettiği için Suudi Arabistan'ın ekonomisi petrol fiyatlarındaki iniş ve çıkıştan çok ciddi olarak etkilenmektedir. Suudi ailesinin petrolden elde ettiği gelirler; 1973'te %25 iken, 1974'te %60, 1980'lerden sonra ise %100'e yükselmiştir. Ülkenin ekonomik politikası içerisinde yabancı yatırımlara izin vermek çok yer almazken onun yerine “anahtar teslim” sözleşmeler tercih edilmektedir. Ülkenin altyapısını ve ihtiyaçlarını yabancı şirketler üstlenirken mülkiyet ve işletme hakkı Saudi Aramco'ya devredilmektedir. Suudi Arabistan'ın petrol üretilen tesisleri Eastern Bölgesi'nde, el-Huber ve Ash Sharqiyah Bölgesi'nde yoğunlaşmaktadır.³³¹ Şu anda OPEC, dünya petrol talebinin yaklaşık %40'ını karşılamaktadır ve dünyada kanıtlanmış petrol rezervinin %80'i OPEC'te bulunmaktadır. OPEC'in petrol ihracatı, uluslararası ticareti yapılan toplam petrolün yaklaşık %60'ını temsil etmektedir. OPEC (özellikle Suudi Arabistan), petrol fiyatlarının yönünü belirlemede üstünlüğe sahiptir.³³² Bu yüzden OPEC, küresel petrol talebinin beklenen gelecekteki talebini karşılamak için petrol üretimini genişletmiştir. OPEC; keşif, depolama, rafine kapasitesini artırmak ve petrol sahalarını geliştirme için milyarlarca dolar yatırım yapmıştır.³³³ Özellikle Saudi Aramco, bu yatırımın hem yurt içinde hem de yurt dışında üstlenicisi olmuştur.³³⁴

³³¹ Ramady, “Saudi Aramco 2030”, 1 Bölüm.

³³² Akhilesh Ganti, “How OPEC (and Non-OPEC) Production Affects Oil Prices”, **Investopedia**, 31 Aralık 2020, (Çevrim içi) <https://www.investopedia.com/articles/investing/012216/how-opec-and-non-opec-production-affects-oil-prices.asp#citation-6>, 4 Şubat 2020; **Energy Information Agency**, “What Drives Crude Oil Prices: Supply OPEC”, 3 Aralık 2020, (Çevrim içi) <https://www.eia.gov/finance/markets/crudeoil/supply-opec.php>, 3 Şubat 2021; **International Energy Agency**, “Oil Information: Overview”, 3 Aralık 2020, (Çevrim içi) <https://www.iea.org/reports/oil-information-overview>, 3 Şubat 2021.

³³³ Ahmad Ghaddar, Rania Gamal, Olesya Astakhova, “OPEC+ seeks oil policy consensus as UAE demands changes”, 2 Temmuz 2021.

³³⁴ A.g.e.

Tablo 3. Orta Doğu Bölgesi Askerî Güç Dağılımı (2020)³³⁵

Ülke	Bölge Sıralaması	Savunma Harcaması	Askerî Personel	Savaş Uçağı	Tank	Deniz Filosu	Denizaltı
Türkiye	1	19 milyar dolar	735.000	414	2.622	149	12
Mısır	2	11.2 milyar dolar	920.000	1.132	4.295	316	8
İran	3	19.6 milyar dolar	873.000	505	2.056	398	34
Suudi Arabistan	4	67.6 milyar dolar	803.000	844	1.062	55	0
İsrail	5	20 milyar dolar	615.000	596	2.760	65	5
Suriye	6	1.8 milyar dolar	142.000	460	4.135	56	0
Kuveyt	7	6.8 milyar dolar	39.500	85	367	38	0
Umman	8	8.6 milyar dolar	42.500	131	117	16	0
Ürdün	9	2.6 milyar dolar	200.000	261	1.313	37	0

Kaynak: Global Firepower, The Center for Arms Control and Non-Proliferation and Stockholm International Peace Research Enstitute

**Bölge ülkelerinin askerî gücünü oluşturan temel materyal unsurlarına Global Firepower tarafından belli bir değer yükleyerek bölge ülkeleri arasında askerî güç sıralaması oluşturulmuştur.*

Orta Doğu Bölgesi askerî güç dağılımına bakıldığında Suudi Arabistan, 67.6 milyar dolarla en çok savunma harcaması yapan ülkesiyken bölgesel güç parametrelerinde Türkiye, Mısır ve İran'dan sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Yine askerî personel sıralamasında da bölgede dördüncü sırada yer alan Suudi Arabistan, sahip olduğu savaş uçağı sayısında ise Mısır'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Son dönemlerde yaptığı askerî yatırımları daha çok savaş uçaklarına

³³⁵ **Global Firepower**, The Center for Arms Control and Non-Proliferation and Stockholm International Peace Research Enstitute, 2020.

yaptığı görülmektedir. Tank (7.) ve deniz filosu (6.) sayısı olarak bölge sıralamasında gerilerde kalan Suudi Arabistan, kullanmak üzere hiçbir denizaltına sahip değildir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere Suudi Arabistan, savunma harcamalarının birçoğunu hava savunma silahlarına yapmaktadır. Herhangi bir tehdide karşı mücadele noktasında öncelikle hava savunma kuvvetlerini tercih edeceği anlamına gelmektedir.

Tablo 4. Suudi Arabistan’ın Bölgesel Güç Dağılımındaki Konumu (2020)

	Bölge sıralaması	Dünya Sıralaması
Savunma Harcaması	1	6
Askerî Personel	3	10
Savaş Uçağı	2	12
Savaş Gemisi	6	51
Savaş Tankı	7	12
Millî Gelir	1	18
Petrol Rezervi	1	2
Doğal Gaz Rezervi	4	5
Nüfus Miktarı	6	41
Coğrafi Genişlik	1	13

Kaynak: Global Firepower

Suudi Arabistan’ın bölgesel bir güç olup olmadığını ortaya koymak için bölge sıralamasında güç parametrelerini takip ettiğimiz tablomuzda Suudi Arabistan bölgede savunma harcaması, millî gelir, petrol rezervi ve coğrafi genişlikte bölge sıralamasında birinci sırada yer almaktadır. Bölgede savaş uçağı sayısı olarak ikinci sırada iken, sahip olduğu askerî personel sıralamasında üçüncü, doğal gaz rezervinde dördüncü, savaş gemisi ve sahip olduğu nüfus açısından altıncı, sahip olduğu savaş tankı ile de yedinci sırada yer almaktadır. Suudi Arabistan’ın güç kapasitesi olarak dünya genelinde ön plana çıktığı başlıklar ise sahip olduğu petrol (2) ve doğal gaz (5) rezervi ve savunma harcamaları (6) olarak ön plana çıkmaktadır. Bu veriler ışığında güç parametrelerinde

sayısal veriler temel alındığında Suudi Arabistan'ın bölgesel bir güç olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 5. Orta Doğu Bölgesi'nde Bölgesel Güçlerin Savunma Harcamaları (Dolar) (2015-2020)

Ülkeler	2016	2017	2018	2019	2020
Suudi Arabistan	63.337	70.621	72.918	61.952	55.535
İran	16.028	18.034	15.257	12.528	12.151
Mısır	4.538	3.829	3.762	3.744	4.016
İsrail	19.213	20.053	20.074	20.504	21.065
Türkiye	14.112	15.147	19.225	20.603	19.567

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)

Orta Doğu Bölgesi'ndeki güçlerin son beş yıllık savunma harcamaları incelendiğinde savunmaya en fazla yatırım yapan ülke olarak Suudi Arabistan ilk sırada yer almaktadır. Suudi Arabistan 2016-2018 yılları arasında savunma harcamaları artış trendi göstermekteyken 2019-2020 yılları arasında pandemi döneminin ve küresel ekonomik krizlerin de etkisiyle azalan bir trend seyretnmektedir. Savunma harcamaları noktasında bölgesel olarak en yakın rakibiyle (Mısır) bile arasını oldukça fazla açan Suudi Arabistan, küresel alanda dünya savunma harcamalarına bakıldığında 2019'da beşinci sırada yer alırken 2020'de sırasıyla ABD, Çin, Hindistan, Rusya, Birleşik Krallık'tan sonra altıncı sırada yer almaktadır.³³⁶

2.2. Suudi Arabistan'ın Güvenlik Stratejisini Etkileyen Özellikleri

Uluslararası sistemde devletler güç kapasitelerine göre çeşitli parametreler göz önünde bulundurularak kategorilendirilmektedir. Bu kategorilendirme uluslararası ilişkilerde devlet hakkında sahip olduğu güç kapasiteleri, etki alanları ve devlet stratejileri hakkında birtakım bilgiler sunmaktadır. Bir devletin süper güç ve büyük güçlerden biri olduğunda devlet davranışlarıyla ilgili birtakım genel stratejilere

³³⁶ SIPRI, Trends In World Military Expenditure, 2020.

ulaşmak mümkün olabilmektedir. Ama aynı varsayımlar ve yaklaşımlarla bölgesel güçler için genellemeler yapmak pek mümkün olmamaktadır. Büyük ve süper güçlerin grand stratejilerinden onların güvenlik stratejileriyle ilgili genel bir varsayıma ulaşılabilmekteyken bölgesel güçlerin güvenlik stratejileriyle ilgili genel bir kanıya varılamamaktadır. Çünkü bölgesel güçlerin stratejileri kendi dış politikalarından daha çok süper güç ve büyük güçlerin grand stratejilerine ve bölgesel güçlerin sahip oldukları i tehditlerine bağlanmaktadır. Hatta çoğu kez bölgesel güçler için sahip oldukları i tehditler çoğu monarşıyla yönetilen bir devlet yapısı, rakip bağlılıkları ve rantiyer bir ekonomiye sahip olan ülkeler için dış tehditlerden daha önemli ve öncelikli olmaktadır. Suudi Arabistan'ın bölgesel güç olma özelliklerinin ardından, i tehditlerini dış tehditlerinden daha fazla yapan özelliklerine değinmek gerekmektedir.

2.2.1. Rakip Bağlılıklar

Bölgesel güçlerin birçoğu bir devlet kimliğinden ziyade etnik, dinî veya bölgesel bir grupta zdeştirilerek kurulan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda söz konusu toplumlarda ulusal bilincin oluşmasını engelleyen bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Suudi Arabistan'daki devlet yapısı ise, Vehhâbizm "ulus devlet olma" gerekleri ve uluslararası siyasi-ekonomik yapılarla bütünleşme yolu gibi faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Suudi/Vehhâbî devletinin en önemli dinamiği, bir Suudi "ulus" devleti oluşturmak ve sürdürmek için Suudi/Vehhâbî kimliğini kullanarak bu "ulus" devletini uluslararası sisteme dâhil etme gerekliliği ile karşılaşılmaktadır. Devletin kuruluşundan sonra da devletin karşılaştığı her iniş çıkış trendi, Suudi devletinin hayatta kalması için en önemli zorluklar, devletin bu dinamikleri iyi yönetip yönetemediği ile yakından ilişkilendirilmiştir. Vehhâbiliğin i ve dış politikaya iki yönlü etkisi olmuş olup iç politikada, "ulus" inşası çabalarında temel bir birleştirici işlevi görmüş ve dış politikada ise rejime siyasi meşruiyet sağlamıştır. Zamanla, petrol gelirleriyle yurt dışındaki Selefi/Vehhâbî unsurlarından inşa edilen devlet yapısı, Suudi Arabistan'ı yalnızca İşlam Dünyası'nda değil, aynı zamanda küresel düzeyde de uluslararası bir aktör hâline gelmesine zemin oluşturmuştur. Suudi Arabistan, bu kapasiteyi komünizm ve Arap Milliyetçiliği ile mücadele etmek, İşlam toplumlarını kendi çıkarlarına ve müttefiklerinin çıkarlarına

göre teşvik etmek gibi birçok konuda etkili olmak için kullanmış ve dinî iç ve dış politikalarının bir aracı hâline getirmiştir.³³⁷

İbn Suûd Rejimi'nin ülke içi meşruiyeti, Vehhâbî dinsel milliyetçiliği ve dağınık bir Suudi toplum yapısıyla sağlanmaktadır. Ülkede ulusal kimliklerden ziyade aile kan bağına bağlı kabile ilişkileri önemli olmakta olup, toplumda tabakalaşma ve oluşan ilişki zinciri gerek ekonomik gerekse güç kazanımı bağlamında kan bağına bağlı kabilelerle yürütülmektedir. Bu bağlamda toplum içerisinde bireyler devletin ve onu yöneten yöneticilerin egemenliğine değil de kendi kan bağlarından oluşan kabilelere bağlılık ve sadakat hissetmektedir.³³⁸ Suudi Arabistan'ın toplumsal ilişki şekli ve ekonomik ilişki düzeni devletten kabile şeyhlerine, oradan da kabile üyelerine akan bir düzenden oluşmaktadır. Bu bağlamda yapının düzeni de devletin ekonomik ve sosyal düzeni de rant üzerine kurulmuş kabilecilik sistemine dayanmakta olup herhangi bir kurumsal sistemin özelliklerini içinde barındırmamaktadır. Oldukça kaygan bir zeminde kabile ve kan bağına bağlı ilişkiler, bir kimlik ve ülkeye aidiyetlik sağlamamakta, bir ulus fikrî oluşmasının da önüne geçmektedir. Bu durum, Suudi Rejimi'nin güvenliği için kimi zaman bir avantaj, çoğu zaman ise bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Suudi liderler toplum içerisindeki ayrılmış iç koşulları ve yapıyı kontrol edip, çeşitli kanalları kullanarak rejimin istikrarını sağlamaya çalışmaktadır.³³⁹ Bu durum devletin halkın toplumsal yapısını kontrol etmesini kolaylaştırmış olsa da devletin halkın içine nüfuz etmesini engelleyen bir unsur olmuştur.

Suudi Arabistan'ın toplumsal yapısının ve rejimin siyasal meşruiyetinin sağlayıcısı olan bir diğer etmen ise ülkenin benimsediği resmî ideolojisi olan Vehhâbîliktir. Suudi Arabistan'ın kurulduğu dönemde İbn Suûd ve soyundan gelenler politik yapıyı, Muhammed b. Abdülvehhâb ve soyu ise dinî yapıyı kontrol ederek ülkenin yönetiminin sağlanması planlanmıştır. Öyle ki Vehhâbîliğin, “yöneticilere

³³⁷ WU Yungui, “The Influence of Islam over the Foreign Policies of Contemporary Islamic Countries”, **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)**, Vol. 5, No. 3, 2011, s. 1-16.

³³⁸ Ertan Efegil, “Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler, Middle Eastern Analysis”, **Ortadoğu Analiz**, 5, 2013, s.s. 104-113, s. 106-107.

³³⁹ F. Gregory Gause, “Saudi Arabia in the New Middle East”, **Council on Foreign Relations**, 63, 2014, s.s. 1-45, s. 5-9.

itaat doktrini”³⁴⁰ sayesinde İbn Suûd Ailesi, devlet yönetiminde ciddi meşruiyet alanı kazanmıştır. Çünkü Vehhâbîliğin dinsel doktrininde, yöneticilere duyulması gereken sadakat dinsel bir çerçevede değerlendirilmekte, ailenin politik gücü dinî bir meşruiyetle desteklenmektedir. Vehhâbîlikte; hükümdarın otoritesine karşı gelmek yasaklanmış, ona duyulan sadakat ise kutsanmıştır.³⁴¹ Bu durum Suudi Rejimi’nin meşruiyeti ve güvenliği açısından kullanılmış, İbn Suûd Ailesi’ne oldukça geniş yetki, hak ve alan kazandırmıştır.

Suudi Arabistan’ı yöneten İbn Suûd Ailesi’nin güvenliği ülkenin dış politikasını da güvenlik politikalarını da asıl şekillendiren etmen olmaktadır. Rejimin güvenliğine olan her türlü tehdit ve bu tehdide yönelik ciddiyet, ülkedeki her türlü politika ve ülke çıkarlarının önünde değerlendirilmekte ve rejimi güvende tutmak için her türlü tutum ve yöntem geliştirilmektedir. Rejim’in güvenliği İbn Suûd Ailesi’nin meşruiyetini, devletin toprak bütünlüğünü ve bölge içinde güvenliğini içermekte olup, kraliyet ailesinin güvenliği çoğu kez ülkenin güvenliğinden daha önemli hâle gelmektedir.³⁴²

Başlangıçta dış yardımlarla başlayan devlet idare süreci ilerleyen dönemlerde Suudi Arabistan için petrol gelirleri ile devam etmiş, bu gelirler devlet politika ve uygulamalarının maddi temelini oluşturmuştur. Bu somut temele ek olarak, kabile, monarşizm ve Vehhâbizm gibi maddi olmayan kültürel unsurlar Suudi Arabistan’ın geleneksel ataerkil toplumunu ve devlet yapısının bugüne kadar korumasını sağlayan en önemli etmenler olarak devlet tarafından bilinçli bir şekilde kullanılmıştır. Bu bağlamda, Suudi Arabistan, Arapçanın ifade gücünü, kutsal alanların sembolik gücünü (Mekke ve Medine), petrol parasının ekonomik gücünü ve Vehhâbîliğin yönetenlere verdiği sınırsız güven ve yetkinin etkisini sentezleyerek halkı üzerinde ve dünyada meşruluğunu kazanmış bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Ülkenin siyasi ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda Batı Dünyası’yla uyumlu olmasının ona sağladığı rahatlık

³⁴⁰ John R. Bradley, **Saudi Arabia Exposed: Inside a kingdom in crisis**, Macmillian, London, 2015, s. 10-11.

³⁴¹ Madawi Al Rasheed, “Is it always good to be King? Saudi regime resilience after the 2011 Arab popular uprising”, **Middle East Center**, 2015, s.16-19, (Çevrim içi) http://eprints.lse.ac.uk/64749/1/Al_Rasheed%20Is%20It%20always%20to%20be%20a%20king%20SaudiResilience.pdf, 20 Mayıs 2020.

³⁴² Curtis R. Ryan, **Inter-Arab alliances: Regime security and Jordanian foreign policy**, Florida, University Press of Florida, 2009, s. 12-27.

ve sahip olduğu bu değerlerle tüm İslam Dünyası'nda ihmal edilemez bir yumuşak güç kapasitesi kazanmış oluşu, ülkenin sahip olduğu avantajlı durumun bir başka yönünü de yansıtmaktadır.³⁴³

Ülkenin sahip olduğu enerji kaynakları ve devletin üzerine kurulduğu değerler göz önünde bulundurularak Suudi Arabistan'ın ulusal ve uluslararası ekonomisinin, sosyal yaşamının ve siyasetinin dolayısıyla da dış politikası ve güvenlik politikasının ulusal ve uluslararası her hareketlilikten etkileneceği ve sürekli yenileneceği ortaya koyulmaktadır. Enerji sektöründeki gelişmelere bağlı olarak petrol fiyatlarındaki büyük dalgalanmalar, özellikle iletişim ve ulaştırma sektörlerinde teknolojik gelişmeler, monarşik devlet yapısı, terörizme ve İslami radikalizme yönelik bakış açılarının değişmesi, Körfez Bölgesi'nin jeopolitik değerindeki değişiklikler, küresel ve bölgesel aktörlerle ilişkiler vb. Suudi/Vehhâbî devletin geleceği üzerinde belirleyici bir etkiye sahip etkenler olarak bölgenin politikalarını şekillendirmektedir.³⁴⁴

Sosyolojik açıdan ise, bir vatandaşlık efsanesi yaratmak için Suudiler tarihe, kültürel ve dinî kaynaklara başvurarak Vehhâbizmi bedevi kabilelerini dönüştürmede ve “Suudi toplum”un oluşumunda temel birleştirici etki olarak kullanmışlardır. Vehhâbî ideolojisi sayesinde, bedeviler köylere ve kasabalara yerleştirilmiş, “Suudi vatandaş” olma özelliği ile bedevi halk merkezî otoriteye itaat eden bir topluma dönüştürülmüştür. Böylece çölün itaatsiz bireyleri Suudi toplumunun uysal üyeleri hâline gelmiş, Vehhâbizm aracılığıyla da kendilerini “Tevhid Doktrini”nin kurtarıcısı olarak görerek diğer Müslümanlar'dan ve özellikle de Arap Dünyası'ndan farklı ve “üstün” olan bir toplumun üyeleri olarak konumlanmışlardır. Diğer Müslümanları, Arap dahi olsalar tekfir etmiş, kabile geleneğine dayandırarak kendilerini Müslümanlığın temsilcisi olarak tanımlamışlardır.³⁴⁵ Bu yüzden Suudi Arabistan, Vehhâbî inancının temel önermelerini de kendilerine bir kaynak olarak belirleyerek Orta Doğu toplumlarından kendilerini soyutlamıştır. Bu durum ise Suudi Arabistan'ın

³⁴³ Muharrem Hilmi Özev, “Saudi Society and the State: Ideational and Material Basis”, **Arab Studies Quarterly**, 39, 4, 2017, ss. 996-1017.

³⁴⁴ Muharrem Hilmi Özev, Petrol Sermayesi ve Uluslararası İlişkiler: 1973 Sonrası Körfez Ülkeleri Örneği, **Doktora Tezi**, İstanbul, 2010.

³⁴⁵ Bodur, A.g.e., s. 9-10.

bir ulus devlet olabilmesi için avantaj yaratmış, onu hem Arap Milliyetçiliği'nden ve komünizmin etkisinden izole etmiş hem de Osmanlı Devleti'nin kültürel etkisinden çıkmasını kolaylaştırmıştır. Fakat bu durum özellikle de petrol üretim merkezlerinde yaşayan nüfusunun %15'i olan Şiiler ile Sünni/Vehhâbî geleneğe sahip halk arasında uçurumu derinleştirmiştir. Bu da her fırsatta dış güçlerden de destek aldıkça Suudi Arabistan için bir iç tehdit olarak Şiiler'i Rejim'le karşı karşıya getirmiştir.

1960'lı yıllardan sonra ise Suudi Arabistan bölgesel ve küresel kapsamda özel politikalar belirleyerek, Vehhâbîlik inancının diğer Müslümanlar arasında da yayılımını arttırma çabaları yoğunlaşmış, ABD'nin küresel politikalarıyla örtüşmesiyle muhtemelen ABD tarafından da desteklenmiştir. Bu süreçten itibaren, Vehhâbî âlimler, Vehhâbîlik inançlarının diğer Müslümanlar tarafından kabul edilmesi ve yayılımının daha kolay olmasını sağlamak için daha kabul edilebilir bir dil kullanmaya başlamıştır. 1970'lere geldiğinde ise bu yayılım hedefleri âlimler arasında “muhafazakâr” ve “yenilikçi” iki ayrı kanaat ortaya çıkmasına neden olmuştur.³⁴⁶ Buradan hareketle denebilir ki Suudi Arabistan için Vehhâbizm; Suudi siyaseti ve toplumun yapısı üzerindeki meşruiyet kazanma etkisi kadar, aynı zamanda uluslararası sistemin dinamik koşulları arasında da varlık göstermeye çalışarak meşruiyetini sağlamaya çalışmıştır.

Suudi Arabistan'ın Orta Doğu Bölgesi'ndeki coğrafi konumu, ülkenin dinî ve etnik kimliklerini bir ulus fikri potasında birleştirememesi, ülke yönetiminin belli bölge (Necid) ve kökene (İbn Suûd ve el-Şeyh aileleri) ait kişiler tarafından yürütülmesi gibi etmenler ülkenin toprak bütünlüğünü bu bağlamda da Rejim'in güvenliğini tehdit etmektedir.³⁴⁷ Hicaz Bölgesi, Suudi Rejimi için her zaman bir tehdit olarak görülmüştür. Suudi Arabistan'ın kuruluş yıllarından itibaren Hicaz Bölgesi'nin sahip olduğu gerek ticari gücü gerekse dinî gücü elinden alınmaya çalışılmıştır. Suudi Rejimi tarafından bölgenin ticari gücü Hicaz Bölgesi'nden Necid Bölgesi'ne kaydırılarak ekonomik güç sınırlandırılmış, Hicaz Bölgesi'nin Vehhâbîliği

³⁴⁶ Karen Armstrong, “Wahhabism to ISIS: how Saudi Arabia exported the main source of global terrorism”, **NewStatesman**, 27 Kasım 2014, (Çevrim içi) <https://www.newstatesman.com/world-affairs/2014/11/wahhabism-isis-how-saudi-arabia-exported-main-source-global-terrorism>, 21 Eylül 2020.

³⁴⁷ Helen Chapin Metz, “Saudi Arabia: A country study”, **Library of Congress**, 1, 550, 1993, s. 154-155.

benimsememesine rağmen onun kurallarına göre yönetilmesi ile bölge hep baskı altında tutularak da bölgenin dinî gücü zayıflatılmaya çalışılmıştır. İbn Suûd Yönetimi ve Hicaz Bölgesi arasında yaşanan bu gerginlik bölgede sürekli yönetime karşı bir isyan çıkmasına neden olmuştur.³⁴⁸ Suudi Rejimi'ni tehdit eden iç nedenlerden biri de ülkede özellikle petrol üretimi yapılan Katif, Sihat ve Tarut Adası gibi şehirlerdeki Şiiler'in varlığıdır. Suudi Arabistan, Şiiler'i toplum içerisinde dinî inançları noktasında ayrı düşündüğü için hem sosyal hem ekonomik alanda kısıtlamaktadır. Şiiler, özellikle çoğunlukta oldukları doğuda bağımsız bir devlet kurmak istemektedir. Bunun için Şiiler, birçok kez isyan etmiş ve gösteri yapmış bu durum ise İbn Suûd Rejimi'ni tehdit eden bir etken olarak toplumda hep var olmuştur.³⁴⁹

Uluslararası sistemde toplumsal dönüşümün dinamiklerini, sadece herhangi bir ülkenin iç değişim ve dönüşümleri ile açıklamak yeterli görülmemektedir. Küresel ve bölgesel gelişmeler, iç politik ve sosyolojik değişimler dönüşümün ana belirleyicileri arasında yer almaktadır. Soğuk Savaş sırasında, iki süper güç ile Orta Doğu'daki bölgesel gelişmeler arasındaki etkileşim, Suudi Arabistan'daki yerel siyasi ve sosyolojik yapıları etkilemiş toplumun dönüşümünü hızlandırmıştır. Özellikle 1960-1970'lerde Mısır merkezli Müslüman Kardeşler'in faaliyetleri, çoğunlukla Soğuk Savaş koşulları ve Arap Milliyetçiliği'nden duyulan korku nedeniyle Suudi Arabistan'da karşılık bulmuştur. Bu süreçte Cemal Abdünnâsır'dan kaçan Müslüman Kardeşler, Suudi Arabistan'a sığınmış, petrol kaynaklarından dolayı ekonomik ve toplumsal dönüşüm yaşayan ve nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyan Suudi Arabistan ise gelen Müslüman Kardeş üyelerinden faydalanmıştır.³⁵⁰ Ayrıca Suudi yetkililer, Örgüt'ün ülkeye gelen üyeleri hakkında son derece ihtiyatlı davranmışlar ve dinî alanı Vehhâbîler'e tahsis ederek Örgüt üyelerinin Suudi toplumunun çekirdeğine girmelerine izin vermemişlerdir.

1928'de kurularak toplumsal tabanlı politik bir hareket hâline gelen "İhvân-ı Müslimîn Hareketi (Müslüman Kardeşler Hareketi)" genellikle eğitilmiş Mısır halkı üzerinde etkili olmuş, etkin bir taban oluşturmuştur. 1950'lerde Suudi Arabistan'da

³⁴⁸ Bradley, **Saudi Arabia Exposed: Inside a kingdom in crisis**, s. 56-66.

³⁴⁹ A.e., s.78; Steinberg, "Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring", s. 11.

³⁵⁰ Gilles Kepel, "The Brotherhood in the Salafist Universe", **Hudson Institute**, 4 Şubat 2008, (Çevrim içi) <https://www.hudson.org/research/9851-the-brotherhood-in-the-salafist-universe>, 21 Eylül 2020.

petrol kaynaklarının bulunması ile Suudi Rejimi'nin eğitimli ve iş bilen nitelikli insan kaynağına ihtiyaç duyması üzerine bu ihtiyaca cevap Mısırlı İhvan mensubu mühendisler, yöneticiler ve akademisyenlerden gelmiştir. Suudi Arabistan'da çok kısa bir süre sonra bütün üst düzey yöneticiler, akademisyenler Mısırlı İhvan Hareketi mensubu bireylerden oluşmuş, Hareket'in düşünceleri kısa süre içinde Suudi vatandaşlarda karşılık bulmuş ve Rejim için en muhalif yapıyı oluşturarak Suudi Arabistan için ciddi bir tehdit hâline gelmiştir. İhvan'ın güçlü siyasi tabanı ve etkili iletişim kanallarının yarattığı süreç ile 2005 yılında Suudi Arabistan'da gerçekleşen ilk yerel seçimde Cidde, Taif, Mekke, Dammam, Tebuk, Riyad gibi tüm büyük şehirlerde İhvan'ın desteklediği adaylar kazanmıştır. Bu durumun kendi Rejimi'nin güvenliği için bir tehdit oluşturacağını düşünen Suudi Rejimi ise hemen seçim sistemini değiştirmiş İhvan'ın yönetimde ilerleyişinin önünü kesmiştir.³⁵¹

Suudi Arabistan'da elde ettikleri gelir ve mevki gibi imkânlarla hızla büyüyen ve etki alanına sahip olan İhvan Hareketi, Vehhâbîliğe karşı alternatif bir İslam yorumu ile Suudi Arabistan için sürekli bir tehdit hâline gelmiştir.³⁵² Arap Baharı sürecinde Müslüman Kardeşler'in Mısır yönetimini ele geçirmesi ve bu Hareket'in Filistin, Ürdün, Suriye'de artan gücü, Katar ve Türkiye'nin İhvan Hareketi'ne destek vermesi, alternatif bir dinî söylemle, Vehhâbîliğin dinî söylemleri üzerine inşa edilen Suudi Rejimi için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Suudi Rejimi ise bölgede karşı karşıya kaldığı bu tehditle mücadele yöntemi olarak, İhvan Hareketi karşıtı bir politika izleyerek öncelikle Mısır'da ve diğer ülkelerde Müslüman Kardeşler'in karşısındaki yönetimlere destek vermiştir. Mısır'da Müslüman Kardeşler'den oluşan ekip hapsedilmiş, Suudi Arabistan'ın destek verdiği Abdülfettah el-Sisi yönetimi iktidara gelmiştir. Ekonomik sıkıntılarla boğuşan Mısır ise Suudi Arabistan'ın verdiği ekonomik destekle ülkesindeki Suudi Rejim'in doldurduğu güç boşluğuna razı olmuştur. Mısır, Arap Baharı ile Arap Dünyası'nın lideri olma özelliğini kaybetmiş

³⁵¹ Saeed Saleh Goshash Alghamdy, "A step Towards Democracy?, 2005 Municipal Election in Saudi Arabia", **Cardiff University**, 2011, s. 98-99, (Çevrim içi) <https://core.ac.uk/download/pdf/19396552.pdf>, 20 Mayıs 2020.

³⁵² Pascal Menoret, "Repression and Protest in Saudi Arabia", **Crown Center for Middle East Studies**, 2016, s.2-5.

uluslararası alanda Suudi Arabistan yanlısı politikaları ile Suudi Rejimi için öncelikli bir tehdit olmaktan çıkmıştır.³⁵³

Suudi Arabistan'ın mevcut siyasi yapısı göz önüne alındığında, çoklu faktörlerin burada rol oynadığı görülmektedir. Suudi Arabistan'da siyasi partilerle birlikte her türlü siyasi muhalefet yasaklanmıştır. Buna karşın hem yurt içinde hem de yurt dışında siyasi muhalefetin olduğu söylenebilir. Bir anlamda yurt dışındaki muhaliflerin Suudi Arabistan Rejimi'ni eleştirmesi şaşırtıcı değildir; çünkü bu otoriter devletler arasında yaygın bir eleştiri tarzıdır. Yine de bu muhalifler bile önemli risklerle karşı karşıya olmuştur. Örneğin, Kraliyet Ailesi'ne karşı en eski siyasi muhalefet figürlerinden biri olan Nasır el-Said, 1956'da ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra 1979'da Lübnan'da kaçırılmıştır. İdeolojik perspektifin diğer ucunda, bazı aşırı İslamcılar, özellikle Selefler, iktidardaki ailenin Batılılaşmaya izin vererek kutsal görevine ihanet ettiğini savunmaktadır. Çağdaş Selefi hareketler için iyi bilinen bir kaynak, Batı sekülerizmine ve materyalizme karşı çıkan ve İslam'ın ancak erken dönem İslam'ı yansıtan kültürel bir bağlamda gelişebileceğini savunan Seyyid Kutub'tur (1906-1966). Bu ideolojiye ilham veren önemli bir olay 1991 Körfez Savaşı'dır. Selefler, Suudi yetkililerin ABD güçlerinin Suudi topraklarında bulunmasına izin vererek hem ülkenin egemenliğini hem de iktidardaki İbn Suûd Ailesi'nin ahlaki otoritesini tehlikeye attığına inanmaktadır.³⁵⁴

Anayasal monarşiyi ve Selefler'i savunanların yanı sıra üçüncü bir muhalefet kaynağı dinî azınlıklardır. Suudi Arabistan'da İslami dinî azınlıklar istihdam ve din özgürlüğü konusunda ayrımcılığa maruz kalırken, İslami olmayan azınlıklar sapkınlık nedeniyle ölüm tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Şiiiler, Suudi nüfusunun yaklaşık %15'ini oluşturmakta olup bakanlıklar gibi yüksek statülü işlere alınmamaktadırlar. Şiiiler de okullarda Sünniler'in aldığı eğitimi almak zorundadır. Diğer tüm azınlıklar - Yahudiler, Hristiyanlar, ateistler vd.- devlet tarafından tamamen tanınmamaktadır. Bu azınlıkların inançlarını ifade etmeleri yasaklanmış ve hatta ölümle cezalandırılma tehdidiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu yüksek derecede dinî baskı göz önüne

³⁵³ **Wilson Center**, "New Era of Relations Between Egypt and Saudi Arabia", (Çevrim içi) <https://www.wilsoncenter.org/new-era-relations-between-egypt-and-saudi-arabia>, 10 Mayıs 2020.

³⁵⁴ Grim, Finke, a.g.e., s. 28.

alındığında, Şiiler'in; 1953, 1956, 1970, 1979 ve 2011'de greve gitmesi şaşırtıcı değildir. Araştırmalar, devlet destekli dinî baskı seviyeleri dolayısıyla dinler arası ve etnik gruplar arası çatışmada bir artış olabileceğini göstermektedir.³⁵⁵ Suudi Arabistan, rantiyer bir devlet yapısı ile hoşnutsuzluğu bir dereceye kadar hafifletebilse de genel anlamda toplumda sık sık yönetim sistemine ve kurulu düzene sesler yükselmektedir. Örneğin petrol gelirlerinin dağıtılması yoluyla Rejim'e bağlılığı teşvik eden Sünni bir himaye sistemi kurulmuş fakat dinî azınlıklar, kurulan bu sistemin dışında bırakılmıştır. Bu durum da devlet içindeki azınlıklara çatışma çıkmadan önce devletin yapabileceklerini sınırlandırmış ve hiçbir zaman da azınlıklar için ayaklanma öncesi alınan tedbirlerin bir faydası olmamıştır.³⁵⁶

Suudi Arabistan'daki dinî baskı siyasetinin önemli bir parçasıdır. Örneğin Nisan 2014'te Suudi Arabistan, "herhangi bir biçimde ateist düşüncüyü içeren veya bu ülkenin dayandığı İslam dininin temellerini sorgulayan" durumları bir terör eylemi olarak kabul eden yeni bir yasa çıkarmıştır. Bunun siyasi etkisi, Suudi Arabistan'a yönelik hemen hemen her eleştirinin terörizm olarak yorumlanabilmesidir, çünkü Suudi Arabistan'daki tüm yasalar İslami inançtan ileri gelmektedir. Diğer bir deyişle, İslam'ı eleştirmekle devletin otoritesini eleştirmek arasında bir ayrım yapılmamaktadır.³⁵⁷

Suudi Arabistan'ın Vehhâbîlik doktrini üzerine kurulu devlet yapısı onun birtakım rakip bağılıklara sahip olmasına neden olmaktadır. Bu rakip bağılıklar ise genel anlamda özetlenecek olursa başta bir azınlık olarak "Şiiler" ve "Müslüman Kardeşler", dünyadaki gelişmelerin ve yeniliklerin talepleri ve farkındalığı artırması ile talepkâr "reformistler", Vehhâbî dinî geleneği kabul etmeyen ulemalar, ticari olarak güçlü bir geçmişe sahip olan ve Suudi gelenekleri benimsemeye direnen "Hicaz Bölgesi"nden oluşmaktadır. Rakip bağılıklara sahip olan bu topluluklar, Rejim'in güvenliği için tehdit olarak görülmektedir. Sahip olunan bu rakip bağılıklar sürekli gerek bölgesel gerekse küresel rakipler tarafından desteklenmekte Rejim'in güvenliği

³⁵⁵ Grim ve Finke, a.g.e., s. 28.

³⁵⁶ **FRANCE 24**, "Arms transactions to Saudi Arabia with 60 billion dollars", Çev. Kamel Alboauh, 14 Eylül 2010, (Çevrim içi) <http://www.france24.com/ar/20100914-largest-ever-us-arms-deal-designed-help-saudi-counter-iran%20>, 3 Mart 2020.

³⁵⁷ Grim ve Finke, a.g.e., s. 28.

için daha tehlikeli hâle gelmektedir. Bu durumda da devlet lideri sahip olduğu iç tehditler ve onunla ilişkili bir dış tehdidin varlığında iç tehdidi dengeleyecek dış tehditlerle ittifak ilişkisi kurmaktadır. Bu hâliyle iç tehdidi ve ilişkili dış tehdidi dengeleme yaparak yatıştırmakta ve güçlü bir dış tehditle mücadele noktasında asıl hedefine odaklanabilmektedir. Böylece en az maliyetle mücadelesini gerçekleştirmiş olmaktadır. Bu durum her zaman aynı ittifak ilişkileriyle de çözülmeye bilmektedir. Böyle durumlarda ise Suudi Arabistan, petrolden elde ettiği gelirleri kullanarak iç tehditlerine birtakım sosyal yardım, reform ve ayrıcalıklarla iç tehditlerini yatıştırmaya çalışmaktadır.

2.2.2. Devlet Yapısı

Demokratik kurumlar yasama, yürütme ve yargı kurumlarını içerir. Alfred Stepan, demokratik bir rejim altında siyasi ve dinî otorite arasında bir uzlaşma sağlamak için üç asgari koşul olduğunu savunuyor: (1) Demokratik kurumlar yalnızca anayasa ve insan hakları sınırları dâhilinde politikalar üretmekte özgürdür, (2) bir partinin demokratik ilkeleri ihlal edip etmediğine dair karar, Suudi Arabistan’da hükümdar olan yürütme tarafından değil, mahkemeler tarafından kararlaştırılmalıdır ve (3) hükûmet, ancak bu tür partiler kurulduktan sonra, demokratik ilkeleri ihlal eden dinî siyasi partilere kısıtlamalar getirebilir. Kısıtlamaları önceden dayatmak demokratik bir hukukun üstünlüğü ile tutarlı değildir, daha ziyade, ilgili iktidar kontrolleri olmaksızın bir yürütmenin keyfî yetkisini yansıtır.³⁵⁸ Dinî kurumlara ilişkin eylem özgürlüğünün asgari sınırı, hukuka tabi olanların danışma haklarına karşı kamu politikasını zorunlu kılma imkânı veren anayasal olarak ayrıcalıklara sahip olmaması gerektiğidir. İdeal durumda, aşağıdakiler desteklenecektir: (a) Vatandaşlar özel olarak ibadet etme konusunda tam özgürlüğe sahiptir, (b) vatandaşlar, değerlerini sivil toplumda alenen ilerletebilmelidir, (c) vatandaşlar, siyasi toplumdaki örgütleri ve hareketleri destekleyebilmelidir, (d) vatandaşlar, diğer vatandaşların özgürlüklerini ihlal etmemelidir, (e) vatandaşlar demokratik ilkeleri ihlal etmemelidir, (f)

³⁵⁸ Alfred Stepan, “Religion, Democracy, and the Twin Tolerations”, **Journal of Democracy**, 11, 4, 2000, ss. 37-57, 39-40.

vatandaşların eylemleri kanunu ihlal etmemelidir ve (g) kısıtlama olmaksızın siyasi partiler kurabilmeleri gerekir.³⁵⁹

İdeal bürokrasi yönetiminin yasalarla düzenlenmiş yetki alanı, otorite ve hiyerarşi ilişkisi, uzmanlaşma, yönetimin yazılı belgelere dayanması, gayrişahsilik, kurallar sistemi, kariyer yapısı, kamu ve özel hayatın ayrışması gibi özellikler geleneksel bürokrasi yürüten Suudi Arabistan için geçerli değildir.³⁶⁰ Uluslararası standartlarda kamu bürokrasisinin temel alması gereken dört ilke mevcuttur. Bunlar etkinlik ve verimlilik, saydamlık, yönetişim ve hesap verebilirlik³⁶¹ olmakla birlikte özellikleri bakımından da halk gözünde yöneticinin ve yönetimin meşruluğunu sağlayan kolaylaştıran etmenlerdir. Suudi Arabistan için bu özellikleri içinde barındırmayan bir yönetim bürokrasisi halk tarafından meşruluğu içinde barındırmamakta bu yüzden yöneticiler sürekli halktan gelecek ayaklanma ve itirazlarla karşılaşma riskine sahip olmaktadır.

Özellikle Suudi Arabistan'ın sosyopolitik yapısı, sivil toplumun gelişmemişliği, toplumun tabakalaşmasının sadece belirli bir soya ait olması, yine bu soyun toplumsal reformlara değişime karar verici oluşu siyasal merkez ile toplumsal çevrenin arasını daha da açmış birbirinden kopuk iki yapı hâline gelmiştir. Weber'in tarifiyle patrimonyal otorite olarak da tanımlanan Suudi yönetimi otorite tipinde üzerinde yaşayan insanlar dâhil, bütünü ile ülke liderin malvarlığı gibi düşünülmektedir. Bu bağlamda da bürokrasi toplumu oluşturan bireylerin ortak faaliyetlerini yürütmesi için siyasal alanda örgütlenmesi sonucu oluşmayıp liderin kişisel çabaları ve yönetim aracı olarak kullanılmaktadır.³⁶² Bu bağlamda bağımsız ekonomik ve sosyal gücün varlığı, lideri rahatsız etmekte, yasama, yürütme ve yargıyı kendi tekeli dışında bir kişiyle paylaşmamaktadır.³⁶³ Bu durumda yönetim, hukuk, sistemde keyfîlik ağır basmakta, vatandaşı koruyacak hiçbir yapı ya da sistem

³⁵⁹ A. J. Stepan, J. Linz, J. Minoves, "Democratic Parliamentary Monarchies", **Journal of Democracy**, Vol. 25, No. 2, 2014, s. 35-51.

³⁶⁰ Özer, Akçakaya, Yaylı, Batmaz, a.g.e., s.151-153; Öztaş, a.g.e., s. 151-154.

³⁶¹ Bilal Eryılmaz, **Bürokrasi ve Siyaset, Bürokratik Devletten Etkin Yönetime**, İstanbul, Alfa yay., 2013, s.184.

³⁶² Metin Heper, "Negative bureaucratic politics in a modernising context: the Turkish case", **Journal of South Asian and Middle Eastern Studies**, 1: 65-84, 1977, s. 36.

³⁶³ Weber, 1978, II, 02.

kurulmadığından, yapıya müdahale edici değiştirici her türlü hareket bastırılmakta kontrol altına alınmaktadır. Weber'in patrimonyalizm olarak tanımladığı bu tipin de diğer ideal bürokrasi tipleri gibi dünyada tamamen bir karşılığı ve örneğin olmamakla birlikte benzer özellikler taşıyan ülkeleri saymak mümkün gözükmektedir. Bölgesel güçlerin çoğu devlet yapılarının söz konusu bu özelliklerinden dolayı bu kategoride değerlendirilebilmektedir.

1991'de bir grup araştırmacı, Kral Fehd bin Abdülazîz'den bir Danışma Konseyi kurmasını istemiştir. Danışma Konseyi, 1991 taleplerinin bir sonucu olarak 1993 yılında kurulmuştur.³⁶⁴ Siyasi muhalefetin bir kısmı bir darbe planlamıştır. Arap Milliyetçi İdeolojisi, 50'li ve 60'lı yıllarda birçok askerî personeli ve yönetici aile üyesini etkilemiştir. Arap Milliyetçileri birçok askerî darbe girişiminde bulunmuş ve bu tür eylemlerin çoğu başarısız olmasına rağmen, bölgedeki otoriter rejimler arasındaki kırılğan noktaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 1955'te Suudi Arabistan'ın güneybatısındaki en az 12 subay tarafından desteklenen bazı kabileler daha fazla dinî hak talep etmiş, ancak Suudi Arabistan Hava Kuvvetleri bunun üzerine isyanları bastırmak için uçaklarını göndermiştir.

1962'de dört Suudi uçak ekibi Mısır'a kaçmıştır. 1969'da Suudi Arabistan Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Krallık'taki Demokratik Güçler Federasyonu başka bir başarısız darbe girişiminde bulunmuştur. 1977'de Suudi yetkililer tarafından Suudi Arabistan'ın kuzeybatısındaki Tebuk kentinde de başka bir darbe gerçekleştirilmiştir.³⁶⁵ Cuheyman el-Uteybi liderliğindeki aşırılık yanlısı bir İslami grup, 1979'un sonlarında, İslami bir hilafet kurmak amacıyla üç hafta boyunca Mescid-i Harâm'a zorla girmiştir. Buna karşılık Suudi Arabistan, Arap Milliyetçiliği'nin etkisini en aza indirmek için Mısır'dan gelen göçmen öğretmen ve akademisyenlerin sayısını azaltmıştır. Buna ek olarak, Arap Milliyetçiliği'yle rekabet etme stratejisi olarak Suudi Arabistan, Arap Milliyetçileri'nin tehdidini hafifletmek için 1962'de Müslüman Dünya Ligi'ni kurmuştur. Suudi Arabistan, ayrıca darbe tehdidini azaltmak için Ulusal Muhafızlara karşılık gelen ordu güçlerini zayıflatmıştır.

³⁶⁴ Frederic Wehrey, "Saudi Arabia's Anxious Autocrats", **Journal of Democracy**, vol. 26, no. 2, 2015, s. 71-85.

³⁶⁵ J. A. Kechichian, **Succession In Saudi Arabia**, Palgrave Macmillan, 2001.

Ancak 1991 ve 2003'teki Körfez Savaşları, Arap Baharı ve Yemen'de 2009'da başlayan tehditler, Suudi Arabistan'ı askerî yeteneklerini geliştirmek için büyük harcamalar yapmaya zorlamıştır.³⁶⁶

Suudi Arabistan, halk üzerindeki kontrolünü sadece ekonomik olarak verdiği ödeneklerle sağlamayıp aynı zamanda halkın ulaşabileceği her türlü haber kaynağını da tekeline tutarak halkın kendini eleştirme kanallarını ortadan kaldırmaktadır. Devlet, medyayı kontrol altında tutmakta ve bunun için de gerek uydu kanallarını gerekse gazete ve televizyon sahiplerini Krallık üyeleri ve onlara yakın kişilerden seçmektedir. Suudi Arabistan'da, Suudi halkı ve yabancı yatırımcılar, Suudi finans piyasalarından ve yabancı kaynaklardan kredi veya sermaye temin edebilmektedir. Suudi Arabistan'da finans piyasaları merkez bankası "The Saudi Arabian Monetary Agency/Suudi Arabistan Para Ajansı" (SAMA) tarafından kontrol edilmekte ve yönetilmektedir. Yerelde ticari bankalar kredi ve proje finansmanı sağlayabilmekte ve bu bankalardan pazar koşullarına uygun kredi alınabilmektedir.³⁶⁷

Suudi Arabistan'da özel sektörde çalışan kadınlar, ülke çalışan nüfusunun sadece %1'ini oluşturmaktadır. Birçok şirket; kadınların gerek iş yapma alışkanlıklarının olmayışını, şehirde ulaşımın sıkıntılı olduğu yerlerde gerekse kadınların araba kullanmayışını mazeret olarak sunarak kadın çalışanlardan ziyade yabancı ucuz işçileri tercih etmektedir. Suudi Arabistan'da sosyal hayatta yapılan birçok reform ise hâlâ kültürel alışkanlıklara ve ülkenin siyasi ve ekonomik davranışlarına yansımamaktadır. Ayrıca Arap Baharı, Suudi Arabistan'daki siyasi değişimi motive eden önemli bir faktördür. Buna karşılık, Şubat 2011'de Suudi vatandaşları için "36 milyar dolar tutarında bir dizi fayda" açıklanmıştır. Konut için "10,7 milyar dolar tahsis edilmiş", ayrıca Suudi Arabistan, Arap Baharı'nın Suudi Arabistan'a yayılmasını önlemek için 60.000 yeni güvenlik işi ilan etmiştir.³⁶⁸ Bunlar, hayatta kalmak için değişmesi gerektiğini bilen otoriter bir rejimin tahmin edilebilir hamleleridir. Buradaki karar stratejisi şudur: Bir tehdidi dağıtmak için değişiklikleri

³⁶⁶ A.e.

³⁶⁷ A.e.

³⁶⁸ Tarek el-Tablawy, "Saudi king boosts economic benefits to citizens", **The Washington Times**, 23 Şubat 2011, (Çevrim içi) <http://www.washingtontimes.com/news/2011/feb/23/saudi-king-boosts-economic-benefits-citizens>, 1 Şubat 2020.

yapın, ancak rejimin kimliğinin otoriter kalması için reformları minimumda tutun. Sonuç olarak, söz konusu reformlar asgari düzeydedir.

Suudi Arabistan yönetimi ile ilgili yapılan araştırmalarda, “küçük monarşik aileler” ve “büyük hanedanlar” arasındaki ayrım ele alınmaktadır.³⁶⁹ İlki, demokratik bir geçişi kabul etmeye karşı daha uyumlu olmuştur. Suudi Arabistan’daki Kraliyet Ailesi, el-Suûd adında büyük bir aşiret olarak bilinmektedir. Abdülazîz el-Suûd, el-Suûd aşiretinin büyükbabasıdır. Suudi Arabistan, tamamı Kral Abdülazîz b. Abdirrahmân b. Faysal el-Suûd’un soyundan gelen el-Suûd klanının bir kolu tarafından yönetilmektedir. Ayrıca, Suudi prenslerinin kesin sayısı bilinmemektedir. Alexander Bligh³⁷⁰ *From Prince to King* adlı kitabında Suudi prenslerin sayısının 5.000 civarında olduğunu ileri sürmüştür. Bu doğru bir tahmin ise, makul bir şekilde bu sayının bugün oldukça yüksek olduğu düşünülebilir. Kral Abdülazîz’in soyundan gelenlerin sayısını tahmin etmenin bir başka yolu da Suûd’un birinci kuşaktan olduğunu düşünmektir.

Pek çok çalışma veraset sorununu ele almakta; ancak bu, bugün önemli bir konu olarak düşünülmemektedir. 1953’te Kral Abdülazîz’in ölümünden sonra, halefiyet için sağlam bir mekanizma yoktur. 2007’de Kral Abdullah bin Abdülazîz, Sadakat Konseyi’ni kurmuştur. Biat Heyeti üyelerinin tamamı Kraliyet ailesindendir ve görevleri, yeni bir kral iktidara geldiğinde veliaht prensi oylama yoluyla atamaktır. 2014’te Kral Abdullah, Kral’ın ölümü üzerine veliaht prens olacak olan Veliaht Prens Yardımcısı adlı bir pozisyon yarattı. Bugün Suudi Arabistan’daki halefiyet prosedürleri, iktidarın hükümdardan hükümdara geçişini sorunsuz ve barışçıl hâle getirmek için kuruldu. Suudi Arabistan, son dönemlerde sosyal hayatta ve siyasi hayattaki eşitliksiz ve demokratik olmayan uygulamalarına ciddi reformlarla yeni adımlar atmaktadır. Bu reformların en başında Suudi Kralı’nın seçilmesi noktasındaki atılan adımlar gelmektedir. Reform adına atılan bu adımlar ile kral artık kendi halefini kendisi seçemeyecek, kraliyet ailesinden oluşan Biat adında bir konsey tarafından, gizli oylama yöntemiyle üç aday belirlenecek ve bu belirlenen üç aday içerisinde bir

³⁶⁹ Stepan, Linz and Minoves, a.g.e.

³⁷⁰ Alexander Bligh, **From Prince to King: Royal Succession in the House of Saud in the Twentieth Century**, New York, New York University Press, 1984.

aday Kraliyet Varisi olacaktır. Ayrıca Biat Konseyi, yönetimde ve idarede bir yetersizlik görürse kralın yetki ve haklarını elinden alabilecektir. Bir başka atılan reform hamlesi ise sosyal alanda olmakla birlikte kadınlara araba kullanabilme, ehliyet alabilme, seçme ve seçilme haklarının verilmesidir.³⁷¹

Şeriat yasalarının ülkenin anayasası olarak kabul edildiği Suudi Arabistan’da yönetim, mutlakiyete dayalı bir düzen içerisinde meşruiyetini sağlayan bir krallık sisteminden oluşmaktadır. Kral, kendi bakanlar kurulunu belirlemekte ve belirlediği kurula başkanlık etmektedir. Bakanlar kurulunun aldığı her kararı veto etme hakkına sahip olan kral, hem yürütme gücüne hem de yasama gücüne sahiptir. Kraliyet Ailesi üyeleri Suudi Arabistan’daki hassas konumlara hâkimdir. Örneğin Millî Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı, prensler tarafından yönetilmektedir. Ayrıca, Suudi Arabistan, 13 idari bölgeye ayrılmıştır. Her idari bölgenin valisi Kraliyet ailesindendir. Bu hassas konumlar İbn Suûd Ailesi’nin Suudi Arabistan’ın gücünü aralarında paylaşmasına neden olmakta ve bu da Kral’ın kararlarını kontrol etmeye yol açmaktadır.³⁷²

Suudi Arabistan yönetimi, vergi toplamaya çok az ihtiyaç duyan veya hiç ihtiyaç duymayan bir hükümdara sahip ve barışı koruyacak bir yasama meclisini denetleme ihtiyacını ortadan kaldıracak kadar büyük miktarlarda güvenlik hizmetlerini ve sivil sübvansiyonları finanse edebilecek bir finansal yapıya sahiptir. 2016’dan önce Suudi Arabistan, doğrudan vergileri toplamamış ve iki tür dolaylı vergi almıştır. Bunlar: İthal malların ücretleri ve toplam varlıkların %2,5’ini toplayan İslami bir uygulama olan “zekât”tır. Bu bakımdan Suudi Arabistan, rantiyerci devletin bir örneği olarak bilinmektedir.³⁷³ Suudi Arabistan ekonomisi esas olarak petrole ve dinî turizme bağımlıdır. Petrol, Suudi Arabistan ihracatının %90’ını, GSYH’nın %40’ını ve hükûmetin gelirinin %75’ini oluşturmaktadır.³⁷⁴ Suudi Arabistan’ı bir rantiyer devlet olarak incelersek, petrolün sürdürülebilirliğini inceleyerek ve sübvansiyonlara, altyapıya, sağlık hizmetleri gibi yapılan genel devlet harcamalarına göre Suudi Arabistan’ın ekonomisi değerlendirilebilmektedir. Petrol, önemli bir sürdürülebilir

³⁷¹ Goetz, A.g.e.

³⁷² A.e.

³⁷³ A.e.

³⁷⁴ A.e.

kaynaksa ve devlet harcamaları sabit veya azalıyorsa Suudi Arabistan, standart rantiyerci devlet politikasına cömert vergi politikaları benimseyerek ve siyasi şikâyetleri minimumda tutmak için insanlara yeterli serveti dağıtarak dâhil olabilmektedir.

Suudi Arabistan'ın 266,58 milyar varil ham petrol rezervine sahip olduğu bilinmektedir.³⁷⁵ Bununla birlikte, birçok enerji analisti, resmî olarak açıklanan petrol rezervlerinin sayısının net olmadığını belirtmiştir. Suudi Arabistan'ın petrol rezervlerini olduğundan fazla hesapladığı iddia edilmektedir. Simmons, Suudi Arabistan'ın 1968'den beri herhangi bir büyük petrol sahasının keşfini açıklamadığını iddia etmekte, ancak kamuoyuna duyurulan petrol rezervlerinin sayısı çarpıcı bir şekilde artmaktadır. Petrol çıkarımının sürdürülebilirliğini tahmin etmek ve incelemek zordur çünkü petrol kuyularına ilişkin üretim verileri 1982'de rapor edilmesi durdurulmuştur.³⁷⁶ 1979'a kadar Suudi Arabistan petrol endüstrisi, ayrı kuyular için doğru veriler tutan ABD şirketleri tarafından yönetiliyordu. 1978'de Suudi Arabistan petrol kapasitelerini araştırılmış ve raporu ABD'deki Kongre'ye sunulmuştur. Raporda, Suudi Arabistan'daki kanıtlanmış rezervlerin toplamının 110 milyar varil olduğunu belirtilmiştir. 1979'dan sonra Suudi Arabistan petrol yönetimini devraldı. Matthew R. Simmons, 1979'da Suudi Arabistan'a ait bir petrol şirketi olan Aramco tarafından ilan edilen kanıtlanmış rezervin 150 milyar varile yükseldiğini belirtmiştir.³⁷⁷ Ardından 1982'de bu sayı 160 milyar varile sıçramıştır. Ardından 1988'de bu sayı 260 milyar varile çıkmıştır. Suudi Arabistan'ın 1970'lerden beri her gün milyonlarca varil ürettiği düşünüldüğünde, gerçek rakamlar bilinmemekle birlikte, kesinlikle Suudi Arabistan Rejimi'nin iddia ettiğinden çok daha az olduğu söylenebilmektedir.³⁷⁸

Özellikle Suudi Arabistan gibi petrol zengini monarşiler, rejimin devamlılığı için birçok farklı yöntem dener, bunlardan biri de sosyal yardımlar ve teşvikler

³⁷⁵ Tarek el-Tablawy, "Saudi king boosts economic benefits to citizens", **The Washington Times**, 23 Şubat 2011, (Çevrim içi) <http://www.washingtontimes.com/news/2011/feb/23/saudi-king-boosts-economic-benefits-citizens>, 4 Ocak 2020.

³⁷⁶ A.e.

³⁷⁷ Matthew R. Simmons, "Future of Energy", Harvard University Center for the Environment, 8 Şubat 2006, (Çevrim içi) <https://environment.harvard.edu/future-energy-matthew-simmons>, 20 Kasım 2020.

³⁷⁸ Leif Wenar, **Blood Oil: Tyrants, Violence, and the Rules that Run the World**, Oxford, 2015.

noktasında dağıtımçı politikalar uygulamaktı. Kiren Chaudhry’ya göre, burada Suudi Arabistan’ın temel amacı; “canlanma yıllarında, bu dağıtımçı politikalar, bürokrasinin kabilesel ve bölgesel bileşimini yansıtan, iş dünyası ile hükûmeti akrabalık, kabile bağlılıkları ve iş ortaklıkları yoluyla birbirine bağlayan yeni bir özel sektör yarattı.”³⁷⁹ Suudi Arabistan özellikle 1985-1986’da petrol fiyatlarının düşmesiyle beraber kemer sıkma programı başlattı ve artık halka petrol gelirlerinden çok az pay düştü. Durgunluk sürecinde devletle halk arasında kurulan ilkel bağlar bir anda ekonominin çatışan dünyasına evrildi. Bu durumda her geçen gün halk ile devlet arasına hem maddi hem de sosyal bir mesafe oluşturdu. Devlet’in uyguladığı politikalara karşı toplumda oluşan tepki, etkin ve gayriresmî bir direnç oluşmasına neden oldu.³⁸⁰

Rantiyerçi devlet olarak Suudi Arabistan, ekonomisini geliştirmek için madenciliğine, araştırma ve geliştirmeye çalışmalarına yatırım yapmak, ekonomisini çeşitlendirmek, ekonomisini liberalleştirmek, turizme yatırım yapmak, doğrudan yabancı yatırımı teşvik etmek ve korumak gibi pek çok fırsata sahiptir. Bu fırsatlara erişmenin önemli bir yolunun ise siyasi reformla söz konusu olabileceği ileri sürülmektedir. Buna karşın Suudi Arabistan, petrol dışındaki kaynaklardan zengin olabileceğine ilişkin farklı bir adım atmamayı tercih etmektedir.³⁸¹ Rantiyer devletlerin ekonomi politiği üzerine yapılan araştırmalar, otoriter olmayan rejimlerle ekonomik ve politik ilişkilerden istifade eden otoriter rejimlerin genellikle reform yanlısı olmadığı yönündedir.³⁸² Bu durum, insan hakları ihlallerinin görülmesine rağmen kaynaklarının satılmasıyla kâr elde edilen Ekvator Ginesi’ndeki Teodoro Obiang Nguema Mbasogo Diktatörlüğü ya da Körfez Ülkeleri ve Suudi Arabistan’ın, düşüşünden bu yana yakın temasta oldukları Kazakistan Eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ve Sovyet Rusya örneklerinde de görülebilmektedir. Uluslararası baskının, Batı’nın Rusya’ya uyguladığı mevcut yaptırımlarda olduğu gibi, düşük petrol fiyatlarının yanı sıra Rusya ekonomisi üzerinde önemli bir olumsuz etkiye sahip olduğu gibi bir rejime zarar verebileceği doğrudur. Yine de siyasi gerçeklik, demokratik devletlerin otoriter devletlerle uyumlu şekilde iş yaptığıdır, özellikle de iş

³⁷⁹ Kiren Aziz Chaudhry, “The Price of Wealth: Business and State in Labor Remittance and Oil Economies”, International Organization, 43, 1989, s. 103.

³⁸⁰ A.e., s. 126-127.

³⁸¹ A.e.

³⁸² A.e.

petrol veya başka bir hayati doğal kaynak olduğunda bu durum geçerliliğini korumaktadır.³⁸³

Suudi Arabistan'ın küresel ekonomiye bağımlılığını vurgulayan bazı ilgili veriler ele alındığında, 2011 yılında ülkeye göre ihracat: Japonya %13,9, Çin %13,6, ABD %13,4, G. Kore'den Güney Kore'ye %10,2 ve Hindistan %7,8 olarak bildirilmiştir. İthalat için veriler; Çin %12,8, ABD %11,9, Almanya %7,1, Güney Kore %6, Japonya %5,6 ve Hindistan %4,9 idi.³⁸⁴ Suudi Arabistan, ayrıca askerî donanımı için diğer eyaletlere bağımlıdır. Örneğin, 2005 ile 2009 arasında, Suudi Arabistan'a 18,7 milyar doların üzerinde ABD üzerinden askerî harcaması bulunmaktadır.³⁸⁵ Haziran 2004'te Suudi Arabistan ile Fransa arasındaki ticari bir işlem, silah satışları dâhil 12 milyar dolar değerindedir.³⁸⁶ 1950 ile 2006 arasında ABD'nin Suudi Arabistan'a silah satışları 62,7 milyar dolar, askerî yapılandırma hizmetleri 17,1 milyar dolar değerindedir. 2005 ile 2009 arasında, ABD yönetimi Suudi Arabistan'a 16,7 milyar dolar değerinde askerî satış yapmıştır.³⁸⁷

Suudi Arabistan'da halkının güçlü bir devlet düşüncesinin yokluğu, halkın kendini bir ulusa ait hissetmeyişi, devletin kurumsallaşmış bir yapısının olmayışı, ülke yönetiminin demokratik bir zeminde bulunmayışı, toplumdan gelen talep ve beklentilere devletin cevabının halk merkezli değil de rejimin güvenliği merkezli oluşu ve çoğu kez Rejim'in halka karşı güç kullanmayı tercih edişi gibi nedenler ülkenin iç tehditlere sahip bir bölgesel güç sınıfında değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bölgesel güçlerin birçoğunda rejimin güvenliği birincil, devletin çıkarları ikincil önem arz etmektedir. Bu yüzden bu özelliğe sahip devletlerde rejim liderlerinin görevde kalma istekleri o kadar baskındır ki, devletin çıkarlarıyla uyuşmasa bile iktidarının devamlılığı için yöneticilerin yapmayacakları hamle ve vermeyecekleri taviz yok

³⁸³ Mohamed Ramady, **Political, Economic and Financial Country Risk**, Springer, 2014.

³⁸⁴ A.e.

³⁸⁵ Christopher M. Blanchard, "Saudi Arabia: Background and U.S. Relations", **Congressional Research Service**, 18 Şubat 2020, s. 13-18, (Çevrim içi) <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf>, 19 Kasım 2020.

³⁸⁶ **Deutsche Welle**, "France made arms transaction with Saudi Arabia in billions of dollars", 24 Haziran 2015, (çeviren; Kamel Alboauh), (Çevrim içi) <http://dw.com/p/1FmoY>, 20 Mayıs 2020.

³⁸⁷ Blanchard, A.g.e., s. 13-18.

denecek kadar azdır.³⁸⁸ Bu bağlamda Suudi Arabistan'ın zayıf bir devlet mi yoksa güçlü bir devlet mi olduğunu değerlendirdiğimizde devletin gücünü sadece askerî kapasite ile sınırlandıran eski akım teorisyenlerin aksine Barry Buzan devleti meydana getiren birleşenleri çok yönlü tanımlayarak devletlerin güç kavramını yeniden şekillendirmiştir. Buzan'a göre; devletin güçlü ya da zayıf bir devlet olmasını kategorize eden alt başlıklar, devletin yer altı zenginlikleri, doğal ve suni kaynakları, endüstriyel ve teknolojik kapasitesi, nüfus ve coğrafi konumunu içeren fiziksel tabanı,³⁸⁹ yasama, yürütme ve yargı gibi idari birimleri içinde barındıran kurumsal kapasitesi³⁹⁰ ve devletin kimliğini³⁹¹ oluşturan bir ulus fikri olduğu ifade edilmektedir.

Devletlerin gücünü bu üç kategoride toplayan Barry Buzan'a göre bu kategorileri kendi içinde barındırmayan devletler ise Suudi Arabistan gibi zayıf devlet olarak görülüp bölgesel güç olarak tanımlanmakta, güçlü devlet ve güvenlik politikaları olan devletler sınıfında değerlendirilmemektedir. Çünkü Suudi Arabistan için öncelikle bir Suûdîlik Milliyetçiliği yoktur. Halkın sahip olması gereken örgütleyici ve birleştirici bir ulus fikri, devletin siyasi meşruiyetini sağlamanın yanında birleştirici özelliğe de sahiptir. Suudi Arabistan için ulus fikri ve bir ulusa aidiyet duygusu Suudi Vehhâbî gelenekle sağlanmaya çalışılmış ve bu gelenek devletin kurulumunda işe yaramış olsa bile, son dönemlerde halkın ulusal ve uluslararası olaylara karşı göstermiş olduğu tepkiler, geleneğin günümüz şartlarında pek de birleştirici bir özelliğinin olmadığını göstermiştir.

Devleti güçlü kılan bir diğer konu olan devletin kurumsal kapasitesi ise Suudi Arabistan'ın yasama, yürütme ve yargı gibi idari organlarında yaşanan ciddi adaletsiz hükümlerin ve halkın taleplerinin karşılanmaması gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda, güçlü bir devlet olmanın yeterli seviyelerine ulaşmadığı görülmektedir. Devletin gücünün tanımlandığı bir diğer unsur olan devletin kurumsal kapasitesi özelinde Suudi Arabistan yer altı zenginlikleri noktasında tek bir kaynak

³⁸⁸ Richard Jackson, **Regime security, Contemporary security studies**, Oxford, Oxford University Press, 2007, s.166; Ryan, **Inter-Arab alliances: Regime security and Jordanian foreign policy**, s. 12-14.

³⁸⁹ Barry Buzan, **People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, New York, Harvester Wheatsheaf, 1991, s. 90-91.

³⁹⁰ A.e., s. 82-83.

³⁹¹ A.e., s. 70.

olan petrole bağımlılığı endüstriyel ve teknolojik herhangi bir girişimde bulunmaması sebebiyle rantiyer devlet olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda devletin var olan Sünni nüfusu, coğrafi konumu, yer altı zenginlikleri gibi pozitif özellikleri Orta Doğu'daki güç ve güvenliği noktasında avantajdan daha çok ülke için dezavantaj oluşturmaktadır. Özellikle Orta Doğu ülkeleri gibi devletin gücünü fiziksel tabanından, kurumsal yapısından, devletin millî varlığından almayan ülkeler “zayıf devletler” olarak tanımlanmaktadır.³⁹² Bu devletlerin de her zaman mevcut olan tehditleri arasında iç tehditleri daha baskın ve öncelikli konumda olmaktadır.

2.2.3. Rantiyer Devlet Olma Özelliği

Suudi Arabistan gibi ülkeler eğer gelirlerini doğal kaynaklardan elde ediyorlarsa ve devletin vatandaşın ödediği vergilere ihtiyacı yok ve vatandaşın vergi talep etmiyorsa, bu devletin siyasi yönetimi rantiyer devlet modelidir. Bu devletler genellikle kaynakların ihracından elde ettikleri gelirlerini rejimin devamı ve istikrarı için kullanmakta olup halka eşit olmayan şartlarla paylaşım yapmaktadır.³⁹³ Bu durumda rejimin güvenliğinin petrolden elde edilen gelirlere bağlı olduğu Suudi Arabistan için enerji arz ve talep güvenliğinin sağlanmasını oldukça önemli kılmaktadır. Suudi Arabistan'ın enerji arz ve talep güvenliği tıpkı OPEC üyesi olan diğer ülkeler gibi OPEC'in enerji arz ve talep politikaları ile ilişkilendirilmektedir. OPEC grubu içinde Suudi Arabistan, dünyanın en büyük ham petrol üreticisidir ve OPEC'in en baskın üyesi olmaya devam etmektedir. Aynı zamanda dünyanın önde gelen ham petrol ihracatçısıdır. Suudi petrol üretiminde her kesinti olduğunda, petrol fiyatlarında keskin bir artış olmakta ve Suudi petrol üretimindeki artış, petrol fiyatlarında bir düşüşü tetiklemektedir.³⁹⁴

Rantiye devletlerde tıpkı Suudi Arabistan'da olduğu gibi petrolden elde edilen gelirle kazanılan rant, ülkenin diğer gelir kaynaklarından daha baskın bir pozisyonda yer almaktadır ve petrol kaynaklarından nüfusun çok az bir kısmı rant sağlanması için görev alırken yine elde edilen bu gelirden de nüfusun çok az bir kısmı

³⁹² A.e., s. 97-102.

³⁹³ Michael L. Ross, “Does Oil Hinder Democracy?”, *World Politics*, 53, 3, 2001, s.s. 325-361, s. 329.

³⁹⁴ **EIA**, “Frequently Asked Questions (FAQs) -- What Countries Are the Top Producers and Consumers of Oil?”, 1 Aralık 2020, (Çevrim içi) <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>, 2 Mart 2001.

faydalanmaktadır. Suudi Arabistan özelinde nüfusun %3'ü petrol üretim ve dağıtımında görev alırken, gelirlerin kullanılması ve sahibi olunması noktasında ise Suudi Kraliyet Ailesi yer almaktadır.³⁹⁵ Ülke dışından herhangi bir rant elde edilmesi noktasında Devlet'in ağır tahakkümünün olması ve Devlet'in petrolden elde ettiği gelirleri ülke dışında bir yere yatırıp oradan gelir elde etmesi, bir çeşit rantiyer devlet uygulamasıdır. Bu bağlamda ülke gelirlerinin tek bir kaynağa bağlı olması dış fiyat şoklarına karşı devleti aşırı derecede duyarlı hâle getirmekte bu durumda da piyasa hareketleri, ülkenin yürüttüğü ekonomik kalkınma projeleri, imar ve endüstrileşme hareketleri askıya alınacağı için ülke ekonomisini derinden etkilenmektedir.³⁹⁶

Rantiyer devletler gelir elde etme noktasında iç kaynaklardan daha ziyade dış kaynaklara odaklanmaktadır. Bu durum ise iç gelir kaynaklarını sağlamada verimli ekonomik faaliyetler yürütmeyi zorlaştırmakta ve dışarıdan ülke içine giren rant gelirlerinin devletin kamu harcamalarını yapması için yeterli düzeyde olmasından dolayı devlet, vatandaşlarını vergilendirmemektedir. Ayrıca rantiyer devletlerde petrol kaynaklarının elde edilmesinde nüfusun %3'lük bir kısmı aktif görev alırken nüfusun %70-80'lik kısmı ise petrol gelirlerinin dağıtılması sürecinde aktif rol almaktadır. Rantiyer devletlerde ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmemiş olması vatandaşların hayatlarını idame ettirmek için devlet hizmet ve sübvansiyonlarına ihtiyaç duymasına neden olmakta ve bu durumda nüfusun toplam verimliliğini olumsuz etkilemektedir. Bu tip devletlerde rant gelirleri direkt devletin elinde toplanmakta ve devlet eliyle vatandaşa dağıtılmaktadır. Böylece devlet, siyasi ve ekonomik gücü olan politik bir otorite hâline gelmektedir. Bürokrasi merkezleşmekte ve devlet liderlerinin yetki ve sorumlulukları genişlemektedir. Dış gelirlere bağlı olan kaynak kontrolü, vatandaşı vergi vermek gibi bir sorumluluktan uzak tutmakta, bu durumda vatandaşları demokratik temsil noktasında baskısını azaltmaktadır.³⁹⁷

Devlet, hem petrol kaynaklarını hem de gelirlerini elinde tuttuğundan dolayı ayrıca nüfusun büyük bir çoğunluğuna iş imkânı sunmakta ve vatandaşların

³⁹⁵ Beblawi, a.g.e., s. 89.

³⁹⁶ K. L. Karl, "The Perils of the Petro-State: Reflections on the Paradox of Plenty", **Journal of International Affairs**, Cilt 53, Sayı 1, 1999, s. 32.

³⁹⁷ Meliha Benli Altunışık, "Rentier State Theory and the Arab Uprisings: An Appraisal", **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi**, Vol. 11, No:42, 2014, s.s. 75-91.

demokratik hareketlerine eğilim azalmaktadır. Bütün bu devlet ve vatandaş arasındaki çapraz sarmal olan ekonomik ilişki, uluslararası ilişkilerin durumundan, petrol fiyatlarındaki ani değişimlerden etkilenmekte ve istikrarı bozucu sonuçları açığa çıkarmaktadır. Rantiyer devletlerde politik otoriteler; rant gelirlerini kontrol etmekte ve yönetmekte oldukları için hem ekonomik hem de ticari politikaları şekillendiren ana aktör hâline gelmektedir. Bu bağlamda planlanan ve yürütülen ekonomik politikalar devlet özelinde de devlet lideri tarafından yürürlüğe konulmakta rant gelirleri tarafından finanse edilmektedir. Bu durumda ise devlet liderleri gerek iç gerekse dış politikayı belirleme noktasında kendi güçlerini artıracak, rakiplerini devre dışı bırakacak kararlar almaktadır. Bu amaçla devlet liderleri ülke içindeki sosyal ve ekonomik grupları kendi güvenliği için birbirlerine karşı kullanmakta, kimi zaman da onların güvenini kazanacak adımlar atmaktadır. Dolayısıyla para kazanmak ve ülke içinde barınmak isteyen her grup ve kişi rejime karşı sadakatini ve desteğini göstermek zorunda kalmaktadır. Ekonomik kalkınmanın dinamiklerinden olan özel girişimler ise rantiyer devletlerde ekonomi devlet tekelinde olduğundan dolayı özel girişim pek mümkün olmamaktadır. Ekonomik faaliyetlerin birçoğu devlet iznine ve desteğine ihtiyaç duyduğu için piyasada özel sektörün varlığı ve yaşamını devam ettirmesi de oldukça zorlaşmaktadır.³⁹⁸

Suudi Arabistan'ın petrol ihraç etmeye başladığı 1948 yılından itibaren ülke gerek ekonomik gerek siyasi gerekse sosyal alanda çok ciddi bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Yine bu tarihten itibaren yıllık gelirler hızla artarak 1946'larda 14-16 milyon dolarken 1950'de 100 milyon dolara kadar yükselmiş, Devlet, bu süreçten sonra kurumlarını inşa etmeye başlamıştır.³⁹⁹ Petrol gelirleri direkt olarak devletin eline geçtiği için bu gelirlerin ne şekilde dağıtılacağı, nerelerde kullanılacağına da kraliyet ailesi karar vermektedir. Bu durumda ülke, 1950-1970 yılları arasında geniş ölçüde bürokrasinin şekillenmesi ve merkezîleşmesine odaklanmıştır. Özellikle Kral Suûd bin Abdülazîz (1953-1964) ve Kral Faysal bin Abdülazîz'in (1964-1975) iktidarı dönemlerinde Devlet kurumları Kraliyet Ailesi'nin gücünü artıracak ve

³⁹⁸ O. Noreng, "The Predicament of the Gulf Rentier State", D. Heradsveit and H. Hveem (ed.) "**Oil in the Gulf: Obstacles to Democracy and Development**", Ashgate Publishing Limited, Burlington, 2004, s. 11.

³⁹⁹ T. Niblock, **Saudi Arabia: Power, Legitimacy and Survival**, Routledge, New York 2006, s. 88.

merkezîleştirecek biçimde şekillenmiştir. Suud Kralları, petrol gelirlerinin sistematik bir şekilde dağıtılması noktasında mezhepsel aidiyeti, bölgesel bağları ve ailevi ilişkileri göz önünde bulundurulmuştur. Ülke petrol gelirlerini yönetici kesimlere ve yakın düşünceye sahip olan grupları güçlendirecek şekilde dağıtarak hem Suudi Kraliyet Ailesi'nin merkezî otorite hâline gelmesini hem de kendi güvenliğini sağlamıştır.⁴⁰⁰

Suudi Arabistan; petrol gelirlerinden elde ettiği kazanç ile vatandaşlarını vergilendirmeye tabi tutmamış, Suudi vatandaşlar ise bunun karşılığında demokratikleşme talebinde bulunmamıştır. Suudi Rejimi'nin vatandaşlarını vergilendirmemesindeki amacı hem vatandaşlarını Rejim'e karşı memnun etmek hem de Rejim'in iç politikadaki finansal otonomisini artırmak istememesi olmuştur. Çünkü bu şekilde Kral'ın otoritesini ve gücünü denetleme potansiyeline sahip gerek vatandaşları gerekse Hicazlı tüccarları kontrol altında tutmuş ve kendi Rejim'inin hareket yeteneğini genişletmiş olacaktır. Nitekim 1960'lara yani petrol gelirlerinin Suudi Rejimi'nin kontrolüne girdiği sürece kadar Hicazlı tüccarlara karşı gümrük vergisi, ticaret vergisi gibi çeşitli vergi yükleri yüklenmiştir. Bu durum karşısında ise Hicazlı tüccarlar İbn Suûd Ailesi'nin hegemonik yönetimine karşı direnmiş, siyasi temsil noktasında sorumluluk almayı talep etmişlerdir.⁴⁰¹

Bu bağlamda petrol gelirlerinin Suudi Rejimi'nin eline geçtiği 1960'lardan itibaren devlet kurumları merkezîleşmiş, yetki ve sorumlulukları artmış, Devlet ise gerek iktisadi gerek sosyal gerekse siyasi birçok dönüşümün yaşandığı bir sürece girmiştir. Petrol gelirlerinin Rejim tarafından yönetilmesi ve dağıtılması, Rejim'in bürokrasiyi güçlendirmesini ve kontrolü kendi tekelinde tutmasını da gerekli kılmıştır. Rejim, bu süreç içerisinde belirlediği her politikada nüfusun rejime olan sadakatini korumayı ve güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda petrol gelirlerinin ülkenin siyasi, ekonomik, politik ve ticari her türlü yönelim ve kararlarını etkilediğini söylemek mümkündür.⁴⁰² Suudi Kraliyet Ailesi kendi Rejim'inin güvenliğini sağlamak için 1960'lardan beri vatandaşlarına karşı onların refah düzeyini artıracak

⁴⁰⁰ Metz, A.g.e.,

⁴⁰¹ K. A. Chaudry, "The Price of Wealth: Business and State in Labor Remittance and Oil Economies", **Internationaal Organization**, Cilt 43, No. 1, 1989, s.s.101-145, s. 121.

⁴⁰² T. Niblock, A.g.e., s. 47.

politikalar belirlemiştir. Sık sık sübvansiyonlar, çiftçilere doğrudan sağlanan ödemeler, sosyal güvenlik ödemeleri, gıda yardımları gibi çeşitli ekonomik politikalarla hem Rejim'e karşı her türlü direnmenin önüne geçmiş hem de vatandaşların ekonomilerini kendi tekeli altında tutarak kontrollerini sağlamıştır.⁴⁰³

Suudi Rejimi; vatandaşlarının kendi yönetimine sadık birer birey olmaları için sadece ekonomik hamleler gerçekleştirmemiş, ayrıca ülkede en büyük işveren konumunda yer alarak vatandaşlarının yönetimine önyak olmuş, eğitimde kaliteyi yakaladığı bireyleri ise bürokrasinin çeşitli alanlarında değerlendirmiştir. Bu tutum Suudi Rejim açısından sadece bürokrasisini güçlendirmeye yaramamış ayrıca eğitilmiş vatandaşlara sağladığı iş sayesinde onları kendi kontrolünde tutarak kendine yapılacak her eleştirel hareketin önüne geçmiştir.⁴⁰⁴ Bunların yanında Suudi Rejimi'n birtakım grupları ailesel bağlar mezhepsel inançlar ve bölgesel konumlarından dolayı hem sosyal alanda hem de ticari alanda desteklemiş, onlara çeşitli imtiyazlar tanımıştır. Suudi Arabistan ekonomisini yönlendiren ve ekonomisinde yer bulan gruplar ya çeşitli yollarla Suudi rejime sadakatlerini göstermiş olanlar ya da İbn Suûd Ailesi'ne mezhepsel, bölgesel ve ailesel bağ konusunda yakın ilişki içinde olan Necidli elit kesimden oluşmuştur.⁴⁰⁵ Böylece Suudi yönetimi kendinden bağımsız herhangi bir demokratikleşme ve siyasi eylemde bulunmaya yönlenecek burjuva kesiminin önüne geçmiş olmaktadır. Bu durum ise özel sektör ve kamu arasında güçlü bir bağ kurulmasını sağlarken politik gücün aşırı derecede merkezîleşmesini de beraberinde getirmiştir.⁴⁰⁶

Suudi Rejimi'n bilinçli tercihleri doğrultusunda zamanla Hicaz Bölgesi'ndeki ticari ilişkiler ve tüccarlar ortadan kaldırılmış, Necid Bölgesi'ne ait tüccar kesimi ön plana çıkmıştır. Yerleşik Hicaz tüccarları ise Devlet kontrolü altındaki ticaret odalarına bağlanmıştır.⁴⁰⁷ Suudi Arabistan'da petrolden elde edilen gelirlerin Suudi Rejimi garanti altına almak için sergilediği adaletsiz politikalar vatandaşlar nezdinde hoşnutsuzluğa neden olurken vatandaşlar gelirlerinin dağılımını ve kaynakların

⁴⁰³ T. Niblock, M. Malik, **The Political Economy of Saudi Arabia**, Routledge, New York, 2007, s. 69.

⁴⁰⁴ A.e., s. 67.

⁴⁰⁵ A.e., s. 16.

⁴⁰⁶ Karl, A.g.e., s. 34.

⁴⁰⁷ Chaudry, A.g.e., s. 124.

israfını sorgulamaya başlamıştır.⁴⁰⁸ Suudi Arabistan’da ticaret gruplarına olan desteklerde sunulan projeler ve iş insanlarının yaptığı işler referans olarak alınmayıp ailevi, mezhepsel ve bölgesel bağlar göz önünde bulundurulmuştur. Bu da ekonomik zeminde verimlilik ve kalitenin sağlanmamasına, iktisadi kaynaklardan etkin bir şekilde faydalanılamamasına neden olmuştur.⁴⁰⁹

1980’lerde petrol fiyatlarında keskin bir düşüşle 1980-1990’lar boyunca Suudi Arabistan sürekli bütçe açığı vermiştir. Yaşanan petrol krizleri sosyal, politik ve iktisadi istikrarsızlığa neden olmuş bu durum ise rejime karşı tepkileri artırmış, endüstriyel kalkınma projelerinin askıya alınmasıyla sonuçlanmıştır. Yaşanılan bu gelişmeler karşısında Suudi Rejimi, 1992’den itibaren birtakım politik reformlar ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda Temel Kanun yürürlüğe sokulmuş, Şura Meclisi hayata geçirilmiş, 2005 yılında belediye seçimleri gerçekleştirilmiştir. Ekonomik kalkınmayı da planlayan Suudi Rejimi Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) üyelik başvurusunda bulunmuş, özelleştirme programının icrası için gerekli reformlar düzenlenmiştir. Gerek iş gücündeki kaliteyi artırmak gerekse gerekli yerlere uygun vasıflı insan kanyasına ulaşmak için Suudi Rejimi, eğitimle ilgili reform ve yatırımlara da imkân sağlamıştır.⁴¹⁰

Ayrıca, yakın gelecekte bazı iyileştirmelerin yalnızca Suudi Arabistan’daki toplum ve devlet hayallerini değiştirmede değil, aynı zamanda Suudi Arabistan’ın gerçekleştiği bölgenin siyasi haritasını yeniden çizmede de etkili olabileceğini söyleyebiliriz. Bu gelişmelerden bazıları şöyle sıralanabilir: Enerji sektöründeki gelişmelere bağlı olarak petrol fiyatlarındaki büyük dalgalanmalar, özellikle iletişim ve ulaştırma sektörlerinde ileri teknolojik gelişmeler, monarşik yapının devamlılığı, terör ve İslami radikalizme yönelik bakış açıları değişikliği, jeopolitik değişiklikler, Körfez Bölgesi’nin küresel ve bölgesel aktörlerin gözündeki değeri vb.

⁴⁰⁸ G. Okruhlik, “Rentier Wealth, Unruly Law and the Rise of Opposition: The Political Economy of Oil States”, **Comparative Politics**, Cilt 31, No. 3, 1999, s. 245.

⁴⁰⁹ Onur Bilgen, “Petrol ve Suudi Arabistan: Bir Lütuf Mu Yoksa Bela Mı?”, **Akademik Ortadoğu**, Cilt 5, Sayı 1, 2010, s. 35.

⁴¹⁰ **World Trade Organization**, “Saudi Arabia”, 11 Aralık 2005, (Çevrim içi) https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_arabie_saoudite_e.htm, 29 Mayıs 2020.

Sonuç olarak bütün bölgesel güçlerin bu özellikleri taşıdığı iddia edilmemekle birlikte genel olarak kategori edildiğinde bu ülkelerde bir fikir birliğinin olmayışı, çoğunun büyük güçler tarafından yıllarca sömürülen ülkelerden oluşu, liderlerinin belli bir soy ve gruptan oluşması, monarşik devlet yapısı, halkın devlet dışında farklı rakip bağlılıklarının oluşu, tek bir kaynağa dayanan ekonomi politikaları gibi etkiler göz önünde bulundurulduğunda bu durum rejimlerin zayıf meşruiyet zemininde sürekli risk altında olmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu durum da bu tür devletlerin sürekli bir iç tehdit riski altında olmasına neden olmaktadır. Bu faktörler bölgesel güç liderlerinin çoğunu, başka yerdeki liderlere göre, özellikle iç tehditlerden dolayı, devrilmeye karşı daha savunmasız kılmaktadır. Bu nedenle, tüm devlet liderleri tehditler konusunda endişeli olsa da bölgesel güçler arasında bu tür endişeler daha öncelikli olduğu varsayılmaktadır.

2.3. Suudi Arabistan'ın Güvenlik Merkezi

Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejilerini belirleme noktasında “Rejim'in güvenliği” en önemli değer olarak görülmekte olup, Rejim'in güvenliğini tehdit eden her şey birincil tehdit olarak ön plana çıkmaktadır. Dış politika enstrümanları, yatıştırma politikaları kullanılarak bu tehditler dengelenmeye çalışılmaktadır. Rejim'in güvenliği noktasında; darbe girişimleri, halk ayaklanmaları, çeşitli isyanlar gibi iç tehditler dış tehditlerden daha fazla tehlikeli ve öncelikli olmaktadır. Suudi Arabistan gibi Rejim'in meşruiyeti zayıf olan, halkı nezdinde rakip bağlılıkları olan, rantiyer devlet ekonomisi özelliklerine sahip olan ülkelerde dış tehditlerle kıyaslandığında iç tehditler daha önceliklidir. (İddia 3) Suudi Arabistan'ın dış politikaları dış güvenlik stratejilerini belirlemenin yanı sıra, Rejim'in devamlılığına ve iktidarını sürdürmesine göre de şekillenmektedir. Suudi Arabistan'da Rejim, anayasal ve seçim gibi demokratik yöntemlerle kurulmadığı için genellikle meşruiyet sorunuyla karşı karşıya kalmakta ve Rejim'e karşı sık sık güçlü talepler ortaya çıkmaktadır. Suudi Arabistan, kuruluşunda Vehhâbîliğin fikrî temelleri üzerine kurduğu devlet yapısıyla halkı nezdinde meşruiyet kazanmak ve Rejim'inin devamlılığını sağlamak istemektedir fakat bu dinî temeller üzerine kurulu yapı sık sık karşısına Devlet'e karşı direnç olarak çıkmaktadır. Bu yüzden de Suudi Rejimi, kendi halkından gelen talepleri

ve Rejim'e karşı oluşan tehditleri dengelemek için dış politikada iç tehditle ilişkili bir dış tehditle ittifak kurmakta böylece hem iç hem de ilişkili tehdidi yatıştırmakta ve asıl tehdit unsuru olan dış tehdide odaklana bilmektedir.⁴¹¹

Rejim'in güvenliği ve devletin dış politikası arasında ilişkiyi ele alan farklı yaklaşımlar mevcuttur. Michael N. Barnett ve Jack S. Levy'ye göre, rejimin güvenliğini sağlamak isteyen devletlerin iç ekonomi politik tercihlerini ve iç politikada sağlanan istikrarlarını merkeze aldıkları ittifak ilişkileriyle açıklamaya çalışmaktadır. Barnett ve Levy'ye göre, ittifak terimini iki veya daha fazla devletin aralarında resmî veya gayriresmî bir güvenlik iş birliği ve belli koşullar altında koordinasyonlu davranmaları olarak ele alınmaktadır.⁴¹² Devletler, ittifakları potansiyel bir saldırıya karşı caydırıcı olması, caydırıcılığın başarısız olduğu durumlarda ise başarılı bir savaş ortamına hazırlıklı olmak için kurmaktadır. Sonuç olarak da bu devletin etkisini artırmaya veya sistemde bir güç dengesi sağlamaya da yaramaktadır.⁴¹³ Barnett ve Levy'ye göre rejimin güvenliğini sağlamak için kurulan ittifakların üç farklı boyutu vardır. Bunları özetleyecek olursak; (1) devletlerin kurdukları ittifaklardaki değiş-tokuş politikaları, (2) yerel ekonomik ve politik faktörlerin kurulan ittifak üzerindeki etkileri ve (3) askerî ve ekonomik kaynak olarak ittifakların değeri ve güvenlik garantileridir.⁴¹⁴

Güvenliği sağlamanın yolu olarak görülen ittifak ilişkisi aslında devletlerin dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı birleşmesini sağlamış, tehdide karşı kullanılabilir gücü artırmış, tehditle mücadele noktasında da hem caydırıcılık oluşturmuş hem de başarılı olma ihtimalini artırmıştır. Barnett ve Levy'nin kurulan ittifak ilişkilerinin dış tehditlere karşı güvenlik sağladığına dönük iddialarına ek olarak aslında dış güvenliği sağlamak için kurulduğu düşünülen ittifakların onlara göre iç güvenlik için de önemli bir alternatif oluşturmaktadır. (İddia 1) Rejimin güvenliği söz konusu olan Suudi Arabistan gibi ülkelerde iç tehditlerin varlığı ve bu iç tehditlerle

⁴¹¹ Metz, A.g.e.

⁴¹² Michael N. Barnett ve Jack S. Levy, "Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-73", **International Organization**, 45, 3, 1991, s. 369- 376.

⁴¹³ Morgenthau, **Politics Among Nations**..., s. 175

⁴¹⁴ Barnett ve Levy, "Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-73", s. 371.

çeşitli kaynaklarla mücadele etmenin gerekliliği devlet liderlerini ve rejimleri dışta da bir ittifak arayışına sürüklemektedir. Ayrıca dış tehditlerin ortaya çıkması hâlinde ise sınırlı iç kaynakların, dış tehdide karşı kullanılması sonucu devletin içinde kaynaklarda sınırlılık açığa çıkacak bu da toplumu huzursuz edecek, rejimin güvenliğini tehlikeye sokacaktır. Bu yüzden de devletler, rejimin güvenliğini sağlama noktasında iç tehditler oluştuğunda kullanabilmek için kaynakları korumak adına dış politikada sıklıkla ittifak kurmayı tercih etmektedir.⁴¹⁵

İttifaklar arasında kurulan ilişkide; askerî kaynakların ortak kullanımı ve güç dengesi sağlama gibi güvenlik politikaları için bir değiş-tokuş etkisi mevcut olsa da uzun zamandan beridir iç tehdit olarak görülen düşmana karşı bir dış güçle ittifak sağlanarak dengeleme politikası güdülmektedir.⁴¹⁶ (İddia 2) Suudi Arabistan özelinde ise Müslüman Kardeşler, Rejim'in güvenliği noktasında bir iç tehdit olarak görülmekte olup onları dengelemek ve yatıştırmak için Mısır ile kurduğu ittifak bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Ayrıca 2000-2010 yılları arasında ciddi bir iç tehdit oluşturan Şiiiler'i, İran ile kurduğu ortak ilişkisiyle dengelemiş hatta yatıştırabilmiştir. 2010-2020 yılları arasında ciddi reform talebi olan, ekonomik beklentisi olan reformistleri ABD ile kurduğu ekonomik ve politik ilişkilerle dengeleme yoluna gitmiş iç tehditleri yatıştırabilmiştir. Bu politikaları sergilerken Suudi Arabistan, mevcut olan iç tehditle ilişkili bir dış tehdidi dengeleme politikasını kullanarak iç ve dış tehdidi yatıştırmış iç tehditlerin kendisi için sorun olmasını ertelemiştir. Yatıştırma yöntemi olarak her zaman iç tehditle ilişkili bir dış tehditle ittifak yapmak mümkün olmamaktadır. Böyle durumlarda da Suudi Arabistan, çeşitli sosyal yardım ve reformlarla iç tehditleri yatıştırma yöntemini kullanmaktadır. (İddia 4)

Curtis R. Ryan'a göre devlet liderleri, dış politikada kurdukları ittifakları kendi rejimlerinin güvenliğini sağlamak ve hayatta kalmalarını devam ettirmek için yapabilmektedir. Bu kapsamda da liderler dar çıkarlar için ittifaklar kurup ittifakları boza bilmekte olup temel çıkar devletin güvenliğinden ziyade rejimin güvenliği olmaktadır. Böylece lider rejimin bekasını sağlayacak güvenli ortamı oluşturmak için

⁴¹⁵ A.e., 372-376.

⁴¹⁶ Harknett, A.g.e., s. 113-125.

iç politikada daha sınırlı hareket etmesinden dolayı dış ittifaklara yönelmektedir.⁴¹⁷ Rejimin devamlılığının öncelik olduğu toplumlarda iç tehditleri savuşturmak dış tehditlerden daha öncelikli olmaktadır. Bu durumda da iç tehditleri savuşturacak ilişkili bir dış tehditle ittifak ilişkisi kurulamadığında ise uzun süre tehdit oluşturabilecek ya da gücünün caydırıcılığı kullanılabilecek bir dış güçle ittifak kurmak gelebilmektedir. Suudi Arabistan'ın, Rejim'in güvenliğine karşı içeride her tehdit algılandığında dışarıda öncelikle ilişkili bir tehditle ittifak kurma arayışı, ilişkili bir tehdit olmadığında da diğer devletlerle çeşitli diplomatik ilişkilerle ittifaka girme arayışı bu kapsamda okuna bilmektedir. Suudi Arabistan'ın kurulduğu günden beri AB ile ve ABD ile son dönemlerde de İsrail ile kurduğu ilişki bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. (İddia 5)

Suudi Arabistan gibi rejimin güvenliği kırılgan temeller üzerine kurulu devletlerde sosyal taleplerin, ayaklanmaların, liderin kim olacağı gibi hanedan mücadelesinin olduğu devletlerde herhangi bir dış tehditle muhatap olduğunda o tehdidi dengeleme noktasında zorlanılmaktadır. Dış tehdidi dengelemek için kullanılan iç kaynaklar için toplumsal bir meşruiyetin sağlanması gerekmektedir. Böylece iç dengeleme ülke için çok maliyetli olacağından ülkeler genellikle dış ittifak kurmayı tercih etmektedir. Bu yüzden de siyasi lider rejime muhalif olan kesimi yatıştırma kendi safına çekme devre dışı bırakma politikaları güdebilmektedir.⁴¹⁸ Nitekim Suudi Arabistan'ın Sünni ve Şii ayaklanmaları yatıştırmak ve kendi safına çekmek için sosyal yardımlarda bulunmuş olması, Yemen'deki Husiler ile ittifak kurmuş oluşu, Bahreyn'e çeşitli müdahalelerle Bahreyn'i kendi uydusu hâline getirmiş oluşu bu perspektiften okunabilmektedir. Suudi liderleri bu kapsamda, Rejim'in güvenliğini sağlamak için iç kaynakları kullanmakta bu da onun için çok maliyetli olmaktadır. Suudi Arabistan ise bu maliyetleri düşürmek için ise genellikle ittifak arayışına girmektedir fakat ABD, Mısır, Bahreyn gibi kurduğu bu ittifaklarda ona çok pahalıya mal olmaktadır.

⁴¹⁷ Curtis R. Ryan, **Regime Security and Jordanian Foreign Policy**, Gainesville, University Press of Florida 2009, s. 12-17.

⁴¹⁸ Schweller, "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", s. 170-175.

Steven R. David'in dengeleme teorisine göre, rejim liderlerinin rejimin devamı noktasında karşılaştıkları iç ve dış tehditlerden ikincil olanları yatıştırarak birincil iç tehditleri ikincil dış tehditlere karşı “çift-dengeleme” yapmaktadır. Çünkü David'e göre rejimin güvenliğini sağlamak isteyen devlet liderlerin hayatta kalma korkusu mevcuttur. Ayrıca, rejimin güvenliğinin ön planda olduğu devletlerde iç tehditler dış tehditlere göre daha çoktur. Bu yüzden de devlet liderleri kendilerine en yakın ve birincil olan tehditlerle mücadele etmek için daha az tehdit olarak gördükleri diğer devletleri çeşitli politikalarla yatıştırmaktadır. Böylece iç politikada tehdit olacak unsurların uluslararası ittifak kurabilecekleri ortaklarını devre dışı bırakıp güçlerini dış siyasetlerindeki en tehlikeli gördükleri rakipleri için kullanmak asıl amaç olmaktadır. David'e göre burada anlaşılan her ne kadar birincil tehdit olarak görülen duruma karşı ikincil tehdit oluşturan devletlerin peşinden gitmek olarak anlaşılabilir de vurgulanmak istenen en önemli ve birincil tehdit olan düşmana karşı dengeleme ve gücünü koruma politikasıdır.⁴¹⁹ Suudi Arabistan bağlamında değerlendirildiğinde ise, “Rejim'in güvenliği” için Suudi liderleri; Rejim'e tehdit oluşturacak ayaklanmalara, isyanlara, darbe girişimlerine karşı iç tehditleri ilişkili dış tehditle ittifak kurarak dengelemekte böylece iç ve ilişkili dış tehdidi yatıştırmakta asıl tehdit olan unsurlara odaklanmasını kolaylaştırmaktadır. Böylece bir iç tehdit olan Şiiiler'i, Müslüman Kardeşler üyelerini ve talepleri olan reformistleri Yemen, Suriye, Mısır ve Bahreyn gibi ülkelerde göstermiş olduğu dış politikalarla “çift-dengeleme” yapmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde devlet liderlerinin refah, ekonomik kalkınma, siyasi istikrar, güç, güvenlik, özerklik gibi toplumsal ve siyasi hedeflerin peşinde gitmesi beklenmektedir. Fakat rejimin istikrarının öncelik olduğu ülkelerde devletin bekası nadiren tehlikeli olmaktadır. Devletin karar vericileri genellikle dış politikada dış güvenlik hedeflerinden daha çok rejimin istikrarı için önemli olan konulara öncelik vermektedir. Uluslararası sistemde her ne kadar dış güvenlik yani toprak ve anayasal bütünlük devletler için en öncelikli ve önemli hedef olarak varsayılabilir da aslında rejimin istikrarı diğer tüm hedeflere ulaşmanın ön koşulu olarak görülmektedir.⁴²⁰

⁴¹⁹ David, A.g.e., s. 235-239.

⁴²⁰ Jackson ve Rosberg, “Why Africa's Weak States Persist: The Empirical and Juridical in Statehood,” ss. 1-24.

Suudi Arabistan gibi rejimin güvenliğinin öncelikli olduğu ülkelerde Richard Rothstein'in dediği gibi, “siyasi istikrar kaygısı, ekonomik kalkınma endişesinden daima üstün gelmektedir.”⁴²¹

Suudi Arabistan'ın tarihine bakıldığında ülkenin neredeyse hiç işgal altında kalma gibi bir tehdit ve riskle karşı karşıya kalmadığı görülmektedir. Ancak çoğu kez iç isyan ve tehditlerle yüzleşmek zorunda kaldığı da bilinmektedir. Rejim; yönetsel krizleri, ayaklanma, isyan ve darbe girişimlerini halka yaptığı çeşitli yardımlarla, reformlarla sübvansede etmektedir. Ayrıca Rejim; dış tehditlerle ekonomik, askerî, enerji alanlarında çeşitli ittifaklar kurarak iç tehditlere karşı dış tehditleri dengeleme yoluna da gitmektedir. Bunların da yanı sıra Rejim'in güvenliğine yönelik iç ve dış tehditler ve bu tehditlerin ortaya çıkış şekilleri, Rejim yöneticilerini dış politikada belli bir stratejiyle hareket etmekten ziyade olaylar karşısında anlık ittifaklar kurup anlık tehdit tanımlarını yenilemelerine neden olmaktadır. Suudi Arabistan'da bu durum ABD gibi güçlü bir tehdide karşı gücünü koruma adına 2000-2010 yılları arasında Şii'lerin başlattığı iç isyanlara karşı onları dengeleyecek bir dış tehdit olan İran ile ilişkileri iyileştirmek, yıllarca Filistin'e yerleşen İsrail'i tanımayan Rejim'in son dönemlerde İsrail ile pozitif yöndeki ilişkileri, bir iç tehdit olarak görülen Müslüman Kardeşler'i Mısır'da Sisi yönetimiyle kurduğu ittifakla dengelemesi, Katar'a Müslüman Kardeşler'le olan ilişkisinden dolayı koyduğu ambargonun ardından bölgede yalnızlaşmasından dolayı ilişkileri yeniden gözden geçirmesi, Yemen, Suriye ve Bahreyn'de İran etkisini azaltmak için sergilediği politikalar anlık tehdit algılarına karşı kurduğu ittifak ilişkileriyle açıklanabilmektedir.

⁴²¹ Richard Rothstein, **The Weak in the World of the Strong**, New York, Columbia University Press, 1977, s.183.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SUUDİ ARABİSTAN'IN 2000-2010 GÜVENLİK STRATEJİSİ

2000-2010 yılları arasında ABD'nin; Orta Doğu Bölgesi için aktif angajman stratejisi izlediği süreçte Irak, bölgede artık bir tehdit ya da müttefik olarak adlandırılmamakta onun yerine ABD, bölge için bir tehdit oluşturmaktadır. Aynı süreçte Suudi Arabistan, hem siyasi alanda hem akademik alanda teröre destek veren bir ülke olarak tanımlanmaktadır. 11 Eylül Saldırıları'ndan sorumlu olanların 19'unun 15'i Suudi kökenli olması, el-Kaide'ye Suudi Arabistan'ın bilinen desteği gibi unsurlar onu uluslararası arenada terör destekçisi bir ülke konumuna sokmuştur. Dışarıdan gelen ciddi baskı onu bu durumun aksini ispatlamak için sürekli birtakım girişimlerde bulunmasına neden olmuştur. Her fırsatta Orta Doğu Bölgesi'nde terörle mücadele noktasında ABD ile hareket ettiğini gösterme gerekliliği hissetmiştir. Bu süreçteki güç ve tehdidin sistematik bir şekilde dağılımı sorunu tam olarak dış kaynaklı değildi Suudi Arabistan için bu süreçte birtakım iç tehditler de mevcut bulunmaktadır. ABD'nin süper güç olması, aktif bölge politikalarının varlığı, uluslararası alandan Suudi Arabistan'a yüklenen terör destekçisi bir ülke olma imajı gibi konular göz önünde bulundurulduğunda Suudi Arabistan'ın bu süreçte peşine takılma politikasını uygulayacağı düşünülmektedir. Fakat hesaba katılmayan iç tehditlerin varlığı onu iç tehditleri dengeleme yoluna gitmesine neden olmuştur. Bu süreçte sağladığı koalisyon ilişkileri ile potansiyel müttefikin varlığı, Rejim'in peşine takılma için hissettiği dış baskıyı hafifletmiştir. Çünkü Rejim'in asıl sorunu iç tehditlerin olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Suudi Arabistan Tarafından Algılanan Tehditler ve Uygulanan Politikalar

Suudi Arabistan'ın 2000-2010 Tehditleri ve Tehditle Mücadele Yöntemleri			
İç Tehditler	Dış Tehditler	Birbiriyle İlişkili Tehditler	İttifak İlişkileri Stratejisi
Şiiler Reformistler Radikal İslamcılar	ABD	İran	İran ile ilişkilerin iyileştirilmesi bölgede birçok devletle kurulan ittifak ilişkisi ile çift-dengeleme

Suudi Arabistan'ın 2000-2010 güvenlik stratejisini incelerken öncelikle Süper Güç'ün bölge politikalarını açıklamak gerekmektedir. Çünkü bölgesel güçler için iç tehditlerinin varlığının önemi kadar süper gücün bölge politikalarının da önemi büyüktür. Süper güç sahip olduğu güç parametreleriyle bölgede aktif angajman stratejisi mi pasif angajman stratejisi mi takip edeceği onun bütün politikalarını şekillendiren ana etken olmakta olup bölgesel güçlerin de güvenlik stratejilerini etkilemektedir. Bu yüzden 2000-2010 yılları arasında Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejilerini incelemek için öncelikle Süper Güç'ün bölge politikasına değinilmektedir. Ardından Suudi Arabistan, söz konusu tarih aralığında iç tehditleri ve iç tehditleriyle ilişkili dış tehditleri ile nasıl ilişki kurduğu, nasıl yöntemlerle tehdidi dengelediği ortaya konulmaktadır. Ayrıca asıl tehdit olan tehditle mücadele noktasında takip ettiği politikalar açıklanmaktadır.

Tablo 7. Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Gücün Güvenlik Stratejisi Etkenleri (2000-2010)

Sistemin Yapısı	Tek kutuplu
Süper Gücün Bölgesel Politikaları	Aktif Angajman Stratejisi
Bölgesel Gücün Dış Politika Seçeneği	Statükocu-Yumuşak Dengeleme
Bölgesel Gücün En Önemli Tehdidi (İç)	Şiiler, Müslüman Kardeşler, Sahva, Terör örgütleriyle ilişkili gruplar
Bölgesel Gücün Ana Tehdidi (Dış)	ABD
Bölgesel Gücün İttifak Seçeneği	Çift-Dengeleme - Bölgede iç tehditleriyle ilişkili devletlerle kurulan çeşitli ittifak ilişkisi

3.1. Suudi Arabistan'ın Dış Tehditleri

3.1.1. Suudi Arabistan'ın Küresel Tehditleri

3.1.1.1. ABD'yi Süper Güç Yapan Özellikler

Devletlerin güç kapasitelerini açığa çıkartmak için birtakım kıstasları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Waltz'a göre güç parametreleri; bir ülkenin coğrafi genişliği ve nüfus yoğunluğu, askerî güç parametreleri, ekonomik refahı sağlayıcı özellikleri, teknolojik gelişmişlik ve siyasi istikrardan oluşmaktadır.⁴²² Bu bağlamda ABD'yi süper güç yapan özelliklere bakıldığında ise 2020 verilerine göre yüz ölçümü olarak 9.833.517 km' alanla Dünya'nın en geniş sınırlarına sahip üçüncü ülkesi olma özelliği göstermektedir.⁴²³ Dünya'nın en fazla nüfusa sahip üçüncü ülkesi olarak nüfusu 331.002.647'dir.⁴²⁴ ABD ile büyük güçlerin millî gelirleri kıyaslandığında ise ABD, 20,936,600 milyar dolarlık gelirle ilk sırada yer almakta olup millî gelir olarak kendinden sonra gelen Çin ile bile arasındaki fark neredeyse

⁴²² Waltz, **Theory of International Politics**, s. 131.

⁴²³ **The World Factbook**

⁴²⁴ **Visual Capitalist**, "Visualizing the Most Populous Countries in the World", 2020, (Çevrim içi) <https://www.visualcapitalist.com/most-populous-countries/>, 10.06.2021.

%30 daha fazladır.⁴²⁵ Dünya genelinde denizaşırı üst sayısına bakıldığında ise diğer bütün ülkelerle kıyaslandığında ABD'nin askerî üst sayısı 800 gibi bir sayıyla açık ara bütün ülkelere fazladır.⁴²⁶ Diğer ülkelere bakıldığında ise askerî üst sayıları İngiltere'nin 145⁴²⁷, Rusya'nın 39⁴²⁸ ve Çin'in 1⁴²⁹ tane olduğu verilerle sunulmaktadır. Söz konusu verilerle ABD'nin güç parametreleri göz önünde bulundurulduğunda ABD'nin tek kutuplu sistemde neden süper güç olduğu sayısal verilerle ortaya konulmaktadır.

Tablo 8. Dünya'nın En Geniş Sınırlara Sahip İlk Beş Ülkesi (2020)

Ülkeler	Yüz Ölçümü (km ²)
Rusya	17.098.242
Kanada	9.984.670
ABD	9.833.517
Çin	9.597.000
Brezilya	8.514.877

Kaynak: The World Factbook

⁴²⁵ International Monetary Fund

⁴²⁶ **South China Morning Post**, "Size of China's navy may be closing gap on US fleet but what can the PLA do with just one overseas naval base?", 14 Mart 2021, (Çevrim içi) <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3125171/size-chinas-navy-may-be-closing-gap-us-fleet-what-can-pla-do>, 10.06.2021.

⁴²⁷ **AOAV**, "Extent of Britain's global military presence revealed", 24 Kasım 2020, (Çevrim içi) <https://aoav.org.uk/2020/extent-of-global-british-military-presence-revealed/>, 10.06.2021.

⁴²⁸ Aleksander Olech, "The Russian Federation's Military Bases Abroad", **ResearchGate**, Aralık 2020.

⁴²⁹ **South China Morning Post**, "Size of China's navy may be closing gap on US fleet but what can the PLA do with just one overseas naval base?", 14 Mart 2021, (Çevrim içi) <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3125171/size-chinas-navy-may-be-closing-gap-us-fleet-what-can-pla-do>, 10.06.2021.

Tablo 9. Dünya'nın En fazla Nüfusa Sahip İlk Beş Ülkesi (2020)

Ülkeler	Nüfus
Çin	1.439.323.774
Hindistan	1.380.004.385
ABD	331.002.647
Endonezya	273.523.621
Pakistan	220.892.331

Kaynak: Visual Capitalist

**Tablo 10. Süper Güç Olan ABD ve Büyük Güçlerin Millî Gelirleri (Dolar)
2000-2020**

Ülkeler	2000	2020
ABD	10.252.300	20.936.600
Çin	1.205.520	14.722.840
Rusya	278.264	1.473.580
İngiltere	1.661.340	2.710.970
Fransa	1.366.240	2.598.910
Almanya	1.948.840	3.803.010
Japonya	4.968.360	5.048.690

Kaynak: International Monetary Fund

Bu verilerin yanı sıra süper güç olan ABD ve büyük güçlerin savunma harcamalarının da kıyaslanması bize neden bölgesel güçlerin güvenlik politikalarını etkileyen etmenler arasında Süper Güç'ün bölge politikalarının etkili olduğunu açıklama noktasında bize yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda ABD'nin 2000 yılından 2020 yılına kadar on yıl ara ile savunma harcamaları kıyaslandığında dünyada en fazla savunma harcaması yapan açık ara farkla her yıl ABD olmaktadır. Süper Güç olan

ABD, güç kapasitesindeki konumunu her yıl savunma harcamalarına ciddi bir pay ayırarak sağlamaktadır. ABD; 2000 yılında 414,7 milyar dolarlık harcamayla, 2010 yılında ise neredeyse bunu iki katına çıkararak 757,9 milyar dolarlık, 2020 yılına gelindiğinde ise 778 milyar dolarlık savunma harcaması yapmıştır. Her geçen 10 yıl savunma harcamaları artan ABD, kendisine en yakın savunma harcaması yapan Çin ile bile kıyaslandığında neredeyse 2000 yılında on kat, 2010 yılında yaklaşık beş kat, 2020 neredeyse üç kat savunma harcamasına pay ayırdığı görülmektedir. GSYH'sı içerisinde en çok savunma harcamasına ayıran ülke de yine %3,7 ile ABD olmaktadır. Bu bağlamda güç kapasitesi değerlendirilen ABD ve büyük güçler arasında dahi ciddi farkın olduğu uluslararası sistemin tek kutuplu oluşu ve sistemdeki tek Süper Güç'ün ABD oluşu sayısal verilerle de ortaya konulmaktadır. Bu yüzden de ABD'nin küresel politikaları, bölgesel politikaları ve bölgeler arası politikaları devletlerin güvenlik politikaları için önemli hâle gelmektedir.

Tablo 11. Süper Güç ABD ve Büyük Güçlerin Savunma Harcamaları, Savunma Harcamalarındaki Payı ve Harcamaların GSYH'ya Oranı 2000-2010

Ülkeler	Savunma Harcamaları (Milyar Dolar)			Savunma Harcamalarındaki Payı			Savunma Harcamalarının GSYH'ya Oranı (%)
	2000	2010	2020	2000	2010	2020	2020
ABD	414,7	757,9	778	%59	%63,5	%59,6	%3,7
Çin	43,2	144,3	252	%6	%12	%19,3	%1,7
Rusya	28,8	60,9	61,7	%4	%5	%4,7	%2,5
Fransa	60,8	65,3	51,5	%9	%5,5	%3,9	%2,07
İngiltere	52,7	69,1	59,2	%8	%5,5	%4,5	%2,2
Almanya	50,4	49,4	52,8	%7	%4	%4	%2
Japonya	46,3	46,5	49,1	%7	%4	%4	%2,5

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute

3.1.1.2. ABD'nin Grand Stratejisi ve Bölge Politikaları-Aktif Angajman Stratejisi

Bir devlet, mevcut durumundan memnunsa ve güç dengesinde çıkarlarını tehdit edecek herhangi bir girişim gerçekleşmemişse mevcut durumunu koruma eğilimine sahip olmaktadır. Eğer bir devlet mevcut durumundan memnun değilse ve sistemi kendi çıkarları doğrultusunda revize etmek istiyorsa ittifaklar oluşturarak yükselen potansiyel bir hegemonu durdurması gerekmektedir. Bu hâliyle de devletin çıkarlarına uygun bir devletle ittifak ilişkileri geliştirmesi öncelikli tercih olmaktadır. Çünkü revizyonist yaklaşımlarda ciddi güç kaybı ve maddi kayıp söz konusu olabilmektedir. Kurulan ittifak ilişkileri hem karşılaşılan güç veya tehdit dengesindeki bozulmayı diplomatik yollarla çözmeyi hedeflemekte hem de maddi ve askerî kaybı en aza indirmeyi hedeflemektedir. Bu noktada Süper Güç'ün revizyonist (restorasyoncu) ya da statükocu politikalar sergilemedeki kararı önemli olmaktadır. Hegemon gücün revizyonist politikalar sergileme kararı bölgede kendi çıkarları için hareket edeceği dengenin Süper Güç lehinde kurulacağı gerçeğiyle bölgesel güçleri karşı karşıya getirmektedir. Bölgede ise potansiyel bir hegemon gücün varlığında uluslararası sistemde bir uyum söz konusu olmaktadır. Sistemde etkileşime giren diğer birimler yani ikincil devletler ise Süper Güç'ün bölge politikaları karşısında çıkarları ve diğer devletlerin niyetleri doğrultusunda etkileşime girerek çeşitli ittifaklar oluşturmaktadır. Süper Güç'ün aktif politikalar takip ettiği süreçte ikincil devletler Süper Güç'ün bölge politikalarından en az zararla çıkabilecekleri ilişki ağının peşinde olmaktadır.

Orta Doğu, bir yanda net Amerikan çıkarlarına sahip bir bölge, diğer yanda ise karmaşık ve sık sık değişkenlik gösteren bir bölge olarak, ABD'yi bölgeye özel politikalar belirlemesi noktasında zorlamaktadır. Bölgede oluşan boşluğu doldurmaya çalışan İran ve Şii bir yapılanmaya destek olan büyük güçlerden Rusya, ABD'yi bölge politikaları noktasında etkilemektedir. ABD'nin küresel bir güç olarak statüsünü koruması noktasında Orta Doğu Bölgesi'nde sergilediği politikalar oldukça belirli bir etkiye sahiptir. 2000-2010 yılları arasında George W. Bush yönetiminde aktif bir şekilde Orta Doğu politikası izlemiş, bölgede gerek savaş gerek diplomatik ilişkiler gerekse de bilfiil ülke ilişkilerine müdahalelerle aktif angajman süreci yürütülmüştür.

Nitekim Orta Doğu Bölgesi'ne sergilenen dış politikada Barack Obama ve Donald Trump dönemleri kendi çıkarlarını ve Orta Doğu'daki müttefiklerinin çıkarlarını savunmaya yönelik girişimleri aktif saha girişimlerinden daha çok pasif angajman stratejisiyle bölgeye müdahalelerde bulunmuştur.⁴³⁰

Tek kutuplu bir sistemde Süper Güç'ün “**aktif savunma**” nedenleriyle revizyonist bir stratejiye yönelme söz konusu olabilmektedir. Bu da onu güvenli kalmak için güvenlik çevresini genişletmeye zorlayabilmektedir. Başkan George W. Bush'un, 11 Eylül 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki terörist saldırılardan sonra Orta Doğu'da bir saldırgan egemenlik stratejisi buna örnek gösterilebilmektedir. İddia; Amerika'yı güvende tutmak için, Afganistan'daki bir üs kurmak ve Irak'taki potansiyel olarak nükleer silahlı, terörist yanlısı bir Rejim'i ortadan kaldırmanın gerekli olduğunun meşrulaştırılmasıdır.⁴³¹ Saldırı hâkimiyetinin bir başka gerekçesi, potansiyel olarak, güç üstünlüğü göz önüne alındığında, tek kutbun ılımlı ve statüko odaklı kalmak istememesi gösterilebilmektedir. Bu ılımlı kalma konusundaki yetersizliği, özellikle tek kutuplularda, genellikle önceki iki kutupluluk veya çok kutupluluk dönemlerinden kalan geniş bir ittifaklar ağına sahip olduklarında daha mümkün gözükmemektedir.

Hem büyük hem de küçük yetkilere sahip önceki güvenlik düzenlemeleri, tek kutupluların proaktif olarak uluslararası ilişkilerle, bir savunma hâkimiyeti stratejisi yoluyla -“küresel polis” veya “gece bekçisi” metaforlarında yansıtıldığı gibi- devam etmesine sebep olmaktadır. Genellikle 1990'lar boyunca ABD stratejisini tanımlamak için bu ifadeler kullanılmaktadır. Tek kutuplunun farklı bölgelerin güvenlik düzenlemeleri, kendileriyle aynı düzeyde olmayan ülkeler açısından risk oluşturmakta bu durum ise söz konusu ülkelerin savunma araçları oluşturmaya yönelmektedir. Buna karşılık, bu dinamik, tek kutupluyu dengelemeyle uğraşan küçük güçlere karşı önleyici askerî harekât başlatmaya yönlendirebilmektedir. Bu durum, özellikle küçük devletlerin büyük güçlerin saflarında yer aldığı ve nükleer silahlar edinerek tek bir

⁴³⁰ Moshe Ya'alon, “United State Policy in the Middle East: The Need for a Grand Strategy”, **The Institute for National Security Studies**, 28 Kasım 2017.

⁴³¹ **Congressional Research Service**, “Afghanistan: Background and U.S. Policy: In Brief”, 11 Haziran 2021 (Güncelleme).

hamlede kendilerini tek kutupluya karşı bağışık hâle getirebildiği nükleer çağda muhtemel gözükmetedir. Bu nedenle, bir tek kutuplu savunma hâkimiyeti stratejisinin, aynı şekilde sık sık karşı-nükleer çatışmalara yol açacağını tahmin ediliyorsa, hücum baskınlığı stratejisine geçme eğiliminde olduğu söylenebilmektedir.⁴³²

Bush yönetiminde ABD'nin Orta Doğu için belirlediği grand stratejisinde bölgede aktif olarak yer alma politikaları “aktif angajman stratejisi” olarak tanımlanmaktadır. Bölgede 2001’de Afganistan’la savaşmayla başlayan dönem Irak Savaşı’yla da 2010’lara kadar devam etmiştir. Ayrıca yine bu süreçte ABD sadece aktif olarak sahada savaşmamış birtakım diplomatik ve ittifak ilişkileriyle de Orta Doğu Bölgesi grand stratejisini uygulamıştır. İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad’ın saldırgan söyleminden büyük ölçüde yardım alan ABD, Tahran’ı tecrit etmeyi ve BM Güvenlik Konseyi’ni İran Nükleer Programı’nı ele almaya ikna etmeyi başarmıştır. Bu arada, bazı küçük ama önemli tavizler vererek uluslararası toplum nezdinde bir dereceye kadar diplomatik itibar da kazanmıştır.⁴³³ Yine bu dönemde Washington, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek’i, Mısır’da daha önce görülenlerden daha rekabetçi seçimler yapmaya ikna etmek için baskı yaptı ve hatta yönetim, Suriye’nin Lübnan’dan çekilmesini talep etmede Fransız liderliğini takip ederek “Sedir Devrimi”ni ateşlemiştir. Aynı şekilde yönetim, değişim yönünde hareket etmelerine yardımcı olmak için bazı bölge devletlerine mütevazı miktarlarda para akıtmak üzere tasarlanmış bir “Orta Doğu Ortaklığı Girişimi” oluşturmuştur. Bölge politikalarında aktif rol almak için ve bölge de dengeyi korumak için “büyük havuçlar ve büyük çubuklar” kullanmaktan da geri durmamıştır.⁴³⁴ Ülkeleri ileri reform

⁴³² John M. Broder, Elizabeth Shogren, “Clinton Says U.S. Values Require Troops for Bosnia: Balkans: “We cannot be the world’s policeman,” he declares, “but we can stop some wars.” Republican response is measured as President seeks to rally leery nation”, **Los Angeles Times**, 28 Kasım 1995, (Çevrim içi) <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1995-11-28-mn-7924-story.html>, 20.12.2000.

⁴³³ Ian Black, “Un approves new Iran sanctions”, **The Guardian**, 9 Haziran 2010, (Çevrim içi) <https://www.theguardian.com/world/2010/jun/09/iran-sanctions-united-nations-nuclear>

⁴³⁴ Kenneth M. Pollack, “Grand Strategy: Why America Should Promote a New Liberal Order in the Middle East”, **Brookings**, 22 Temmuz 2006.

konusunda teşvik ederken, ayrıca ilerici reformları benimseyen ülkelere teşvikler sunarken, reformları reddeden ülkelere cezalar da uygulamıştır.⁴³⁵

Aktif angajman stratejisinde ABD; planlama gücünü de kullanarak neredeyse iki sahada (Irak ve Afganistan) aynı anda ciddi savaş yürütme politikaları, müttefiklere sınırlı derecede güvence ve saldırgan politikalara karşı ise caydırıcılık kullanma adına ciddi kara muharebe gücü kullanmış, Hava Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri alanlarında ileri harcamalar yapmıştır. Bu strateji kapsamında savunma stratejisi tasarlanmış, eğitilmiş ve uzmanlaşmış kuvvetlerle, geleneksel ve geleneksel olmayan üst düzey teknolojik yöntemlerle Orta Doğu Bölgesi'nde yapılacak uygulamalar ABD'nin Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ile açıklanmıştır.⁴³⁶ Böylece uygulanan aktif angajman stratejisiyle savunma harcamaları üst düzeye çıkartılmış bir savaş kapasitesinin oluşturulması nedeniyle bu durum müttefiklerde bir güvence ortamı oluştururken bölgesel tehditlerde ise ciddi caydırıcılık etkisi yaratmıştır.⁴³⁷

Devlet dışı terör örgütlerinin askerî kapasiteleri ABD gibi büyük güçlerin kapasitelerinden az olmasına rağmen, bu örgütlerin küresel bir korku ortamı yaratabilmeleri asimetric bir şekilde terör örgütlerini gündemde tutabilmekte ve eylemlerini küresel boyuta taşımaktadır. Terör eylemlerinin hem bölgesel hem de küresel düzlemde güvenliği etkilediği açığa çıkmaktadır. Terör saldırıları aracılığıyla devlet ve terör örgütleri arasında ciddi manada bir asimetric çatışma yaşanmaktadır. Terör örgütlerinin dünya çapında gruplaşabilmeleri, silah sahibi olabilmeleri, biyolojik ve kimyasal silahlara erişim sağlayabilmeleri, sivil insanlara saldırabilme potansiyelleri, ABD gibi Süper Güç'ün karşısında asimetric bir avantaja sahip olup 11 Eylül Saldırıları'nı gerçekleştirebilmeleri terör ve güvenlik arasındaki ilişkinin ciddi bir boyutta var olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda devletler arasındaki ilişkileri ve güvenliği sağlamak için kullanılan caydırıcılık eylemleri terör grupları karşısında pek anlamlı sonuçlar vermemektedir.⁴³⁸ Bu yüzden ABD, aktif angajman politikalarını

⁴³⁵ A.e.

⁴³⁶ **The National Security Strategy of The United States of America**, Eylül 2002, (Çevrim içi) <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>, 11.12.2020.

⁴³⁷ Hoffman, A.g.e., s. 42-43.

⁴³⁸ Steve Smith, "The End of the Unipolar Moment? September 11 and the Future of World Order", **International Relations**, 16, 2, 2002, s. 177; Mustafa Kibaroglu, "11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık", **Foreign Policy**, Ocak, 2002, s. 4-6.

gerek ulus gerekse ulusal alanda meşrulaştırabilecek ciddi bir envantere sahiptir. Çünkü terör örgütleri sadece bir ülke için değil küresel bir tehdit olması ile tüm dünyayı ilgilendirmektedir.

Terör örgütleri özellikle bölgesel istikrarsızlığın olduğu, işgallerin ve savaşların yaşandığı dönemde kendi varlıkları için bir zemin bularak, yayılıp genişlemektedir. Oluşan bu durum bölgesel ve küresel güvenlik çatışmalarına neden olurken, birçok unsurunu içinde barındırarak uluslararası ilişkilerin istikrarsızlaşması ve güvensizleşmesi ile sonuçlanmaktadır. 11 Eylül Saldırıları'nda el-Kaide'ye karşı açılan savaş, küresel savaş hâline getirilmiş ve böylece teröre karşı savaşın kendisine maliyetlerini düşürmeyi ve artan iş birliği sayesinde daha etkili bir mücadele yürütmeyi amaçlamaktadır. Terör örgütü eylemlerinin küresel, bölgesel ve ulusal alanda birer tehdit olarak görülmesi dolayısıyla da küresel terör örgütlerine destek veren bir ülke olarak Suudi Arabistan'ın isminin geçmesi sadece bölgesel değil küresel bir hedef olmasına bu durumda da ciddi bir tehditle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.

11 Eylül Saldırıları, Suudi Arabistan'ın desteklediği el-Kaide Örgütü'nün üstlenmesi sonucu oluşan terör örgütü algısının küresel siyasette Suudi Arabistan'ın konumuna olumsuz etkisi olmuş, bu da 2000-2010 yılları arasında onu küresel bir tehditle ABD ile karşı karşıya getirmiştir. Özellikle Arap Baharı sonrasında IŞİD Terör Örgütü'ne dönüşen el-Kaide Terör Örgütü algısı ülkeyi uluslararası siyasette dolayısıyla kurulan ilişkiler bazında negatif etkilemiş bu durumda onun bu algıyı yıkmak için adımlar atmasına neden olmuştur.⁴³⁹ Söz konusu dönemde Suudi Arabistan; her ne kadar gerekli reformlarla, yaptırımlarla, çıkardığı kanunlar ve istihbarat paylaşımlarıyla terörle birlikte anılma algısını yıkmaya çalışsa da küresel manada bu pek de kolay olmamıştır. Böylece Suudi Arabistan'ın 2000-2010 yılları arasında ana dış tehdidi ABD olmuştur. Suudi Arabistan için ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle bölgedeki güç dengesini bozması ve bölgeye girdikten sonra

⁴³⁹ Daniel L. Byman, "Comparing Al Qaeda and ISIS: Different goals, different targets", **Brookings**, 29 Nisan 2015, (Çevrim içi) <https://www.brookings.edu/testimonies/comparing-al-qaeda-and-isis-different-goals-different-targets/>, 20 Nisan 2020.

demokratikleşme hareketlerine destek vermesiyle rejimin güvenliğinin ciddi tehlike altında olması onu endişelendirmektedir.

ABD'nin 2000-2010 bölge politikalarına bakıldığında ise İslam Devleti ve İslami bir halifelik kurmaya çalışan el-Kaide liderliğindeki Sünni Selefi cihatçı kampa destek veren ülke olarak Suudi Arabistan'ı görmektedir. Suudi Arabistan hem 11 Eylül Saldırıları'na destek veren ülke olarak hem de çeşitli vakıflar aracılığıyla el-Kaide Örgütü'ne destek gönderen bir ülke olarak görülmektedir. Suudi Arabistan; her ne kadar bu süreçte yaptığı reformlar, düzenlemeler, istihbarat bilgileri paylaşımı, her seferinde ABD'nin terörle mücadele noktasında yanında olacağı gibi birçok eylem gerçekleştirse de ABD için bu tehdidi yatıştırma eylemleri yeterli görülmemiş bu süreçte Suudi Arabistan'ı ABD'nin ulusal güvenliği için tehdit olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla söz konusu tarihte Suudi Arabistan için ABD birincil dış tehdit olarak görülmektedir. Suudi Arabistan, tehditle mücadele noktasında birçok strateji geliştirmiştir. Bu stratejiler gerekli reform hareketleri, çeşitli diplomatik çözüm yöntemleri, demokratik katılımı destekleyici değişim ve dönüşüm girişimleri ve iç tehditle ilişkili dış tehditle ittifak ilişkisi geliştirerek tehdide karşı dengeleme girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2. Suudi Arabistan'ın Bölgesel Tehditleri

3.1.2.1. İran

Suudi Arabistan, Orta Doğu Bölgesi'nde Sünni çoğunluğu ile yaklaşık 30 milyon kişinin yaşadığı bir yer olarak Mekke ve Medine'nin ona sağladığı dinî avantajların da etkisiyle İslam Dünyası üzerinde liderlik iddiasında bulunmaktadır. Tam da bu nedenden ötürü 1979 İran İslam Devrimi'nin yaşanmasından itibaren iki devlet birbirini bölgesel bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. İran İslam Devrimi'yle Nixon Doktrini'nin "Çifte Sütunlar" politikasında ABD'nin iki müttefiki olan İran ve Suudi Arabistan'ın yolları ayrılmış, bu durum ABD ile İran'ın müttefikliğinin son noktası olmuştur. Yine aynı dönemde yaşanan Camp David Sözleşmesi, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali, Kâbe baskını gibi diğer kırılma noktaları olsa da Suudi Arabistan ve İran'ın birbirlerini bir tehdit olarak görmesinin başlangıcı İran İslam Devrimi ve Cuheyman el-Uteybi liderliğinde gerçekleşen "Kâbe Baskını"dır. Kâbe

Baskını sonucunda Suudi Rejimi, iç dengeleri sağlamak için daha baskıcı bir dinî söylem geliştirmiş ve İran İslam ideolojisiyle mücadele etmeye karar vermiştir.

ABD'nin 2003 yılında Irak'a müdahalesi ile devrilen Baas Rejimi; artık Suudi Arabistan için tehdit olmaktan çıkmış, onun yerini nükleer silahlarını geliştiren ve bölge içinde yayılma gibi hedefleri olan İran almıştır. Her ne kadar dönemin koşullarının bir tehdidi olarak görülse de İran, aslında içerideki Şiiler'i desteklemesi ve Şii hilalini oluşturma emellerinden dolayı Suudi Arabistan için oldukça genel bir tehdittir. İran'ın Suudi Arabistan için bir tehdit olarak tanımlanmasının askerî, ideolojik, ekonomik ve jeopolitik bir boyutu vardır. İran'ın Suudi Arabistan açısından tehdit olarak görülmesinin belli başlı nedenlerinin en başında askerî gücü gelmektedir. Askerî kapasite açısından İran, sayısal veriler göz önünde bulundurulduğunda Suudi Arabistan'dan daha üstün bir kapasiteye sahiptir. İran'ın Suudi Arabistan'ın petrol transferinin güzergâhı üzerinde bulunan Hürmüz Boğazı'nın kontrolünü elinde bulundurması sadece Suudi Arabistan için değil tüm bölge ticareti için tehdit oluşturmaktadır.⁴⁴⁰

Suudi Arabistan'ın ideolojik bir tehdit olarak da gördüğü İran'ında Suudi Arabistan gibi bölgesel bir güç olma ve İslam Dünyası'nın lideri olarak görülme gibi hedefleri bulunmaktadır. Aynı hedeflere sahip olan iki bölgesel gücün emellerinin aynı anda gerçekleşmesinin zorluğu birbirlerini sürekli bir tehdit olarak tanımlamalarının bir sonucu olmaktadır. Bu ideolojik emellerle Suudi Arabistan; petrolden elde ettiği gelirleri çeşitli okullar, yayınlar ve vakıflar aracılığı ile Suudi-Vehhâbî geleneği yaymaya çalışmakta, İran ise özellikle Şii hilali etrafında Şii nüfusun üzerindeki etkisini artırmaya çalışmaktadır. Suudi Arabistan için İran'ın tehdit olarak görülmesinin bir diğer nedeni de Suudi Arabistan'ın Doğu vilayetlerinde sahip olduğu Şii nüfusun sürekli İran tarafından Rejim'e karşı kışkırtmakta olması olarak görülmektedir. Ayrıca bu bölgelerin genellikle petrol rezervinin en fazla bulunduğu bölgeler olması da Suudi Arabistan'ın Rejim'in güvenliğinin yanı sıra ekonomik güvenliği için de iç tehdidi ve ilişkili dış tehdidi önemli kılmaktadır. Jeopolitik açıdan

⁴⁴⁰ Bora Bayraktar, "Bölgesel Liderlik Arayışı ve Suudi Arabistan: Farklılaşan Tehditler ve Yeni Dış Politika", **Ortadoğu Etütleri**, 2020, ss.16-47, s. 25-28.

Suudi Arabistan'ın İran'ı dış tehdit olarak tanımlamasının nedeni ise İran'ın yayılmacı hedefleri olarak görülmektedir.⁴⁴¹

Her ne kadar söz konusu tehditler İran'ı Suudi Arabistan için ciddi bir bölgesel tehdit hâline getirse de 2000-2010 yılları arasında bölge iki ülke arasında çok ciddi bir tehdit algısı yaşanmamış tam da aksine iki güç birçok alanda birlikte hareket etmiş aralarındaki ilişkide olumlu girişimlerde bulunmuşlardır. Tam da bu noktada iki bölgesel güç için bölgede ciddi bir küresel tehdidin olması tarafları birbirine yakınlaştırmış ittifak ilişkisi kurmalarını sağlamıştır. Suudi Arabistan'ın ciddi bir iç tehdidi olarak görülen Şiiler üzerindeki İran etkisi ve bölgedeki rejimleri demokratikleşmek isteyen ve aktif girişimde bulunan ABD gibi bir küresel tehdidin varlığı onu İran'a yakınlaştırmıştır. Mevcutta var olan iç tehdit ile ilişkili dış tehditle ilişkileri iyileştirmiş çift-dengeleme yapmıştır. İran ise yanı başında oluşan bir küresel tehdidi bölgesel ilişkileri geliştirerek dengelemeye çalışmıştır.⁴⁴² Dolayısıyla söz konusu süreçte aslında Suudi Arabistan için İran ciddi bir dış tehdit olarak görülmemekte iç tehditle ilişkili bir dış tehdit olarak iki ülke arasında ilişkiler küresel tehditle mücadele noktasında birleşmektedir.

3.2. Suudi Arabistan'ın İç Tehditleri

Suudi Rejimi, genellikle Suudi Yönetimi ve Kraliyet Ailesi'ni doğrudan eleştiren İslami grupların faaliyetlerini takip etme konusunda kararlı politikalar göstermesine rağmen, Krallık dışındaki örgütlere ve gruplara para akışını, 11 Eylül'e kadar gereken özenle takip etmemiştir. 2001 ve sonrasında da gerekli adımları atmakta ABD'ye göre oldukça yavaş kalmıştır. Suudi Rejimi, aşırılıkçı hareketlere karışan genç Suudileri takip etmekte de yetersiz kalmıştır.⁴⁴³ Vehhâbî ve Suudi Arabistan dışında şiddeti ve aşırılığı teşvik eden diğer aşırı muhafazakâr hareketlere ve faaliyetlere fon ve destek sağlamaya devam etmiş ve meşru İslami davaları ve hayır kurumlarını desteklemek ile şiddet içeren hareketlere dâhil olmak arasında düzgün bir

⁴⁴¹ A.e., s. 25-28.

⁴⁴² Bölüm sonu değerlendirmede bu ittifak ilişkisinin boyutları, koşulları ve oluşma şekillerine ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

⁴⁴³ Christopher M. Blanchard, Alfred B. Prados, "Saudi Arabia: Terrorist Financing Issues", **CRS Report for Congress**, 14 Eylül 2007.

ayrım da yapmamıştır. Rejim, Suudi Arabistan'daki belirli siyasi hedeflere saldırmadıkları veya belirli şiddet eylemleri çağrısı yapmadıkları sürece, güçlü bir yabancı düşmanca karaktere sahip -bazen Hristiyanlar'a, Yahudiler'e ve diğer dinlere saldıran- vaazlara, öğretime ve ders kitaplarına hoşgörü göstermiştir. Monarşiye doğrudan karşı değillerse, okullardaki "İslami" grupların faaliyetlerini izlemek için nispeten daha az çaba sarf etmiştir. Suudi Arabistan'da üst düzey liderler ve varlıklı iş adamları devlete vergi ödemedikleri ve İslami kaidelere göre zekât vermeleri gerektiği için İslami grupları zekâtlarıyla desteklemiş, Suudi Rejimi de bunları kontrol etmemiştir.⁴⁴⁴

Suudi Hükûmeti, başlangıçta Suudi güvenlik operasyonlarını güçlendirmek için birtakım girişimlerde bulunsa da Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılardan sonra Suudi iç güvenlik faaliyetlerinin önceliği kökten değişmiştir. Suudi Kraliyet Ailesi'nin üst düzey üyeleri, 11 Eylül'den sonra ABD'ye duydukları sempatiyi hemen dile getirmiş ve Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yönelik saldırıların ardından ABD'ye yönelik terör saldırılarını kınamışlardır.⁴⁴⁵ Suudi Arabistan, yaptığı açıklama ile Krallık'ın her türlü terörizmi kınayan tutumunu ve terörle mücadele için uluslararası toplumla devam eden iş birliğini yinelemek zorunda kalmıştır. Çünkü 11 Eylül Saldırıları'nın sorumlusu ve birinci hedef olarak gösterilmek, başta Süper Güç olmak üzere bütün dünyayı karşısına almak anlamına gelmektedir. Bu durum sadece rejimin güvenliği için değil, Suudi Arabistan için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Mayıs 2003'te Suudi topraklarında büyük bir terörist saldırı serisi gerçekleşmeye başlayana kadar Suudi Arabistan'ın anlayamadığı şey, Suudi Arabistan'ın gerçekten ciddi iç güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya olduğuydu. Her ne kadar Arap ve İslam Dünyası'ndan 70.000-100.000 kadar genç, Sovyetler'in Afganistan'ı işgalini takiben çeşitli eğitim kamplarından geçmiş ve 15.000 ila 25.000 arasında Suudi, yıllar boyunca çeşitli eğitim kamplarında ve denizaşırı ülkelerde bulunmuş olsa da, Suudi Arabistan'daki belirgin kimlik aidiyeti ve örgütlenme

⁴⁴⁴ A.e.

⁴⁴⁵ Anthony H. Cordesman, "Saudi Official Statements on Terrorism After the September 11th Attacks", CSIS, 7 Kasım 2001.

eksikliği, Krallık'ın bu tür eylemler karşısında iç tehditlerden daha çok dış tehditlere odaklanmasına neden olmuştur.⁴⁴⁶ Güvenlik güçlerinin hem Krallık'ta hem de dışarıda terörizmle mücadelede çok daha ciddi bir rol oynamak zorunda olduğunu anlamakta geç kalmışlardır. Bu kadar çok genç Suudi'nin "11 Eylül"e ve Usame Bin Ladin'in el-Kaide'sinin genel üyeliğine doğrudan dâhil olması, Suudi güvenlik çabalarının hâlâ büyük zayıflıklara sahip olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Krallık, istihbarat ve iç güvenliğin parasal yönleriyle başa çıkmakta da başarı sağlayamamış; bu da Suudi hayır kurumlarını, dinî kuruluşları ve aşırılık yanlısı grupları finanse eden bireylere para akışını kolaylaştırmış, iç tehditlerin güçlenmesini sağlamıştır.⁴⁴⁷ Devlet tarafından finansal transferlerin kontrolünün yapılmaması ülkede yüksek düzeyde kara para aklama, kaçakçılık, uyuşturucu ticaretine tolerans gösterme ve aşırılıkçı gruplara destek sağlanmasını kolaylaştırmıştır.⁴⁴⁸

Suudi Arabistan, Suudi liderliğini İslami olmadığı için reddeden Müslümanlar'la, artan sayıda yerli tekfirciyle karşı karşıya kalmıştır. Bunların öncüleri Sahva Hareketi ve Müslüman Kardeşler'den oluşmaktadır. Sahva ve Müslüman Kardeşler en ciddi tehdit, örgütlü ve popüler aktivist gruplar olarak Suudi Arabistan'ın belirgin iç tehditleri arasında görülmektedir. Sahva Hareketi'nin ideolojisinde devletin reddi ana hedefken, Rejim'e tepki hem Batılılaştırıcı ya da İslami olmayan olarak görülen iç politika reformlarına muhalefet hem de antitetik olarak görülen dış politika kararlarına (ABD ile ittifak ve ABD birliklerinin Suudi Arabistan'da konuşlandırılmasına izin verilmesi kararı dâhil) dayanmaktadır. 2002'den sonra Irak Savaşı'nın da başlamasıyla el-Kaide ve militan eylemcilere uyguladığı baskı da hesaba katılınca, iç tehdit olarak bu süreçte Sahva da Rejim'in tehdit unsuru hâline geldi.⁴⁴⁹ Bu dönemde, Suudi güvenlik güçleri, yerel el-Kaide ağının operasyonel kabiliyetine göre hazırlıksız ve zayıftı.⁴⁵⁰ Bu sıralarda Nasır el-Fahd, Şuaybi Okulu'nun⁴⁵¹ önde

⁴⁴⁶ Anthony H. Cordesman, "Saudi Internal Security: A Risk Assessment", **CSIS**, 4 Mayıs 2004.

⁴⁴⁷ **The U.S. Government Printing Office**, "Money Laundering and Terror Financing Issues In The Middle East", 13 Temmuz 2005.

⁴⁴⁸ A.e.

⁴⁴⁹ Thomas Hegghammer, **Jihad in Saudi Arabia**, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s.143-147.

⁴⁵⁰ Thomas Hegghammer, "Islamist Violence and Regime Stability in Saudi Arabia," **International Affairs**, 84, 4, 2008, s. 709.

⁴⁵¹ Okul cihatçı Selefiler'in yetiştirildiği ciddi maddi destek de alan bir okuldu.

gelen bilginlerinden biri olarak, vizelerin artık Batılı ziyaretçilerin güvenliğini garanti edemeyeceğini bildiren bir fetva ilan etti ve Batılıların yanı sıra Suudi güvenlik güçlerinin şiddetli saldırılarda hedef alınmasını onaylayan belgeler yayınladı.⁴⁵²

Suudi yetkililer için, terörist faaliyetlerle ilgili açık endişe, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 11 Eylül Saldırıları'ndan sonra değil, 12 Mayıs 2003'ten sonra, Riyad'da Suudi olmayan müteahhitlerin ve ailelerinin barındığı çeşitli yerleşim yerlerinde çok sayıda bombalı intihar saldırısından sonra arttı. Toplamda 34 kişi öldü, 200 kişi de yaralandı. Saldırıların amacı Arap Yarımadası'nı oradaki ABD varlığından kurtarmaktı.⁴⁵³ O andan itibaren Suudi Arabistan için, iç tehditleri dış tehditlerinden daha önemli hâl aldı. Suudi Arabistan'ın çeşitli şehirlerinde depolanmış çok sayıda büyük silah ve patlayıcı stoklarına ulaşıldı ve birçok terör eylemiyle mücadele etmek zorunda kaldı. Aşırılık yanlısı saldırganlar Suudi Arabistan'ın ABD ile olan ilişkisini, ABD'nin Orta Doğu'da ve Afganistan'daki aktif girişimlerini protesto etmekteydi. Sonraki birkaç yıl içinde, ülke genelinde saldırılar devam etti; 2005 yılının ortalarına kadar, 91'den fazla sivil ve 118 militan öldürüldü ve yaklaşık 800 kişi de yaralandı.⁴⁵⁴ Buna karşılık Rejim, ilk olarak şüpheli militanlar üzerinde ülke çapında bir baskı başlattı, binlerce kişiyi sorguladı ve en az 800'ünü terör faaliyeti şüphesiyle tutukladı ve daha sonra bir iyileştirme ve yeniden eğitim programı başlatıldı.⁴⁵⁵

Suudi Arabistan'ın bir diğer iç tehdidi de Şiiiler'di. Şiiiler, ülke tarihinin büyük bir bölümünde pasif olarak yer almaktayken 1979'da İran'ın da desteği ile artık Suudi Arabistan için bir tehdit hâline geldi. O tarihten itibaren rejime doğrudan meydan okuyan, dinî ve toplumsal baskı duygularıyla yankılanan ve önemli kitlesel sivil itaatsizliği tetikleyen algı etrafında gençleri harekete geçirdi. Bu aşama on yıldan az sürmesine rağmen, olaylar ve Rejim'in sert tepkisi, kolektif hafızalarda belirgin bir şekilde yer aldı ve Şiiiler, Suudiler için her zaman bir iç tehdit hâline geldi. Kral Fehd, 1993 yılındaki bir toplantısında, Şii liderlere, dışarıdan desteklenen aktif muhalefeti

⁴⁵² Hegghammer, **Jihad in Saudi Arabia**, s. 153.

⁴⁵³ A.e., s.105.

⁴⁵⁴ John Bradley, "Kingdom of Peace Transformed into al-Qa'eda's Latest War Zone" **Telegraph**, 1 Ağustos 2005.

⁴⁵⁵ **Royal Embassy of Saudi Arabia in Washington**, "Initiatives and Actions Taken by the Kingdom of Saudi Arabia to Combat Terrorism," DC, December 2006, (Çevrim içi) http://www.saudiembassy.net/files/PDF/KSA_WOT_Report_Dec06.pdf, 20.12.2000.

sona erdirmeleri karşılığında siyasi kısıtlamaları gevşetme sözü verdi.⁴⁵⁶ O zamandan beri hüküm süren göreceli sessizlik, bu anlaşmanın kalıcı etkisini Suudi Arabistan için gösterdi fakat 11 Eylül Saldırıları ve Arap Yarımadası'ndaki el-Kaide'nin ardından Krallık içindeki terör kampanyası, Hükûmet'in dikkatini dinî aşırıcılığın en militan biçimlerine odaklanmasını gerekli kıldı. Riyad Yönetimi, şiddet içermeyen İslamcılar ile liberaller, Sünni militanlık tehdidiyle karşı karşıya kalan, siyasi ve dinî reform çağrısına katılan Sünni ve Şiiler arasında yakınlaşmayı teşvik etti. Irak'taki yaşanan savaş ise bu girişimi çok da olumlu etkilemedi. Iraklı dindaşların örneğinden cesaret alan bazı Suudi Şiiler, daha fazla baskı yapmaları gerektiğine inanırken, komşu bir ülkede Şii hâkimiyetinin görülmesi, Şiiler'deki cesareti de körükledi.⁴⁵⁷ Sonuç olarak Rejim için Şiiler'in iç tehdit oluşturması ve dış tehditle desteklenmesi ihtimali oldukça arttı.

Rejim'in güvenliği için mezhepsel çatışmayı körüklemek yerine, potansiyel bir krizi etkisiz hâle getirmek için adımlar atılması gerekiyordu. Kral Abdullah bin Abdülazîz, Veliht Prens olurken, en önemlisi kapsayıcı ulusal diyalogları teşvik ederek ve Sünni din adamlarının kilit üyelerini bir araya getirerek daha fazla Şii hakkı için desteğinin sinyallerini verdi. İlerlemek, siyasi ve sosyal bütünleşmeye ve iç nefret söylemiyle mücadeleye yönelik uzun vadeli bir taahhüt gerektirecekti, bunlar arasında: (1) Şii varlığının Hükûmet kurumlarında, özellikle Meclis-i Şura ve Bölgesel Konseyler dâhil olmak üzere ulusal ve yerel konseylerde genişletilmesi, (2) özellikle camilerin ve toplum merkezlerinin (Hüseyniyeler) inşasına ve dinî malzemelerin kendi toplulukları içinde üretilmesine, basılmasına ve dolaşımına izin vererek Şii dinî ritüelleri ve uygulamaları üzerindeki kalan kısıtlamaların kaldırılması, (3) Hükûmet'in 2004 yılında Aşura ayinine izin verme kararı, (4) hoşgörüyü teşvik etmek, camilerde ve okullarda Şii karşıtlığının ortadan kaldırılması ve Şii karşıtı şiddeti körükleyen açıklamaların engellenmesi önemli birer adım olarak görüldü.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Graham E. Fuller ve Rend Rahim Francke, **The Arab Shi'a: The Forgotten Muslims**, New York, Palgrave Macmillan US, 1999, s. 190.

⁴⁵⁷ **International Crisis Group**, "The Shiite Question In Saudi Arabia", Middle East Report, 45, 19 Eylül 2005, (Çevrim içi) <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/saudi-arabia/shiite-question-saudi-arabia>, 20.12.2020.

⁴⁵⁸ A.g.e.

2000-2010 yılları arasında Suudi Arabistan'ın iç tehditleri genel anlamda Sahva Hareketi ve Müslüman Kardeşler, Şiiler ve el-Kaide'nin de desteği ile ülke içinde oluşan terör saldırıları olarak sınıflandırılabilir. Suudi Rejimi, bu süreçte tüm bu iç tehditlerini destekleyen ya da destekleme ihtimali olan ilişkili dış tehditleri ile çeşitli zamanlarda ve ortak girişimlerle olumlu ilişkiler geliştirmiştir. Bu hâliyle de iç tehditleriyle ilişkili dış tehditleri ile kurduğu çeşitli girişimlerle çift-dengeleme yapmıştır. Çift-dengelemenin yetersiz kaldığı durumlarda ise sosyal yardım ve sosyal reformlarla iç tehditleri yatıştırmıştır. Bu girişimler sonucunda ise mevcut iç tehditleri, ABD bölgeden çekilene kadar Rejim'in güvenliğini tehdit etme noktasında ertelemiştir.⁴⁵⁹

3.3. Suudi Arabistan'ın Tehditler Karşısında İttifak İlişkilerinin ve Dengeleme Politikalarının Analizi (2000-2010)

11 Eylül Saldırıları'nın hemen ardından her ne kadar Suudi Arabistan yönetimi taziye dileklerini iletmış, terörle mücadelede her fırsatta ABD'nin yanında olduğunu dile getirmiş⁴⁶⁰ ve ABD'nin Afganistan saldırısını (Ebedi Özgürlük Harekâtı) Prens Sultan Hava Üssü'nden yürütmesine izin vermiş olsa da bunların hiçbirisi Suudi Arabistan ile ABD'nin birlikte hareket etmesi için yeterli olmamıştır.⁴⁶¹ Çünkü tek sorun ABD'nin ve Suudi Arabistan için bir tehdit oluşturması değildir. Bu süreçte Rejim'e karşı yaşanan ciddi iç tehditlerin varlığı da Suudi Arabistan'ın ittifak ilişkilerini dolayısıyla devlet davranışını etkilemiştir. Rejim'in kaygan zemindeki yapısının ve rantiyer devlet olma özelliklerinin halk üzerinde yarattığı etkilerin hepsi toplumda hep bir devlet dışında rakip bağlılıkların olmasına neden olmakta, bu durum da iç tehditlerin Suudi Arabistan için her zaman var olduğunu göstermektedir. Bu süreçte var olan iç tehditlerin Rejim'in devamlılığını tehdit etmesi devlet lideri için daha öncelikli bir sorun olarak görülmüş yatıştıracak birtakım hareketler düşünülmüştür. Bunların en başında ABD ile ortaklık kurmak istemeyen radikal İslamcılar'ın oluşu Suudi Arabistan'ı dış siyasette zorlasa da iç siyaseti yatıştırmamanın gerekliliğinin daha öncelikli oluşu 2001 Ekim gibi o kadar kritik bir tarihte Veliaht

⁴⁵⁹ Bu konuya ayrıntılı bir şekilde bölüm sonunda yer verilecektir.

⁴⁶⁰ James Wynbrandt, **A Brief History of Saudi Arabia**, New York, Fact on File, 2010, s. 275-277.

⁴⁶¹ Wynbrandt, A.g.e., s. 275-277.

Abdullah'a Suudi Arabistan ve Amerika'nın ulusal çıkarlarının artık örtüşmediği ve iki ülke ilişkilerinin artık dönüm noktasına geldiğini söyleten bir konuşmayı yapmak zorunda bırakmıştır.⁴⁶²

ABD cephesinde de Suudi Arabistan'a karşı ciddi tepkiler yaşanmıştır. Söz konusu dönemde terör örgütlerine maddi destek verdiğine yönelik haberlerin hızla yayılması ABD'de Suudi Arabistan'a karşı ciddi bir kamuoyu oluşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda da Amerikan Kongresi hızla Suudi Arabistan'a çeşitli ambargo ve yaptırımları öngören "Suudi Arabistan Mesuliyet Yasası" (Saudi Arabia Accountability Act) Kongre'ye sunulmuştur.⁴⁶³ Suudi Arabistan Rejimi ise bu durum karşısında ciddi ekonomik yaptırımları ve askerî müdahale ile dış tehdit oluşturan durum karşısında dış tehdidi dengeleyici birtakım girişimlerde bulunmuştur. Terör gruplarına para aktarımını kolaylaştırdığı iddia edilen vakıf sistemini denetleyici Vakıfları Denetleme Yüksek Kurulu (2002) ve Finansal İstihbarat Birimi (2005) kurulmuştur. Alınan önlemler kapsamında birçok vakıf kapatılıp 2003 yılında finansal destek sağlayanlara hapis cezası getirilmiştir.⁴⁶⁴ Ayrıca yine bu süreçte Riyad Yönetimi, ulusal egemenliği ihlal edici bir girişim olan "ortak görev gücü" adı altında ABD tarafından kurulan birimin ülke resmî evraklarını incelemesine izin vermiştir. Kurul Amerika'nın Ulusal Güvenlik Konseyi, FBI, Maliye ve Dışişleri Bakanlığından üyelerden oluşmaktadır ve Riyad rejimi üzerindeki dış baskıyı azaltmak için evraklarının incelenmesine izin vermiştir.⁴⁶⁵ Suudi Rejimi, bu gelişmelere ek olarak yine bu süreçte birtakım reformlar için de harekete geçmiştir.

Suudi Arabistan'ın 2000-2010 arası karşılaştığı en ciddi tehdit olarak görülen 11 Eylül Saldırıları'nın sorumlularından biri olarak görülen bir ülke olarak anılmasıdır. Bu durum ise Suudi Arabistan'ın ABD'nin bölge politikalarında hedef ülkelerden biri olmasına neden olmuştur. ABD'nin Orta Doğu Bölgesi'ndeki rejim inşası ile ilgili müdahalelerinin Suudi Arabistan'da reform taleplerine vereceği destekle

⁴⁶² James M. Dorsey, "Saudi Leader Warns U.S. Mideast Policy May Force Kingdom Review Relationship", **The Wall Street Journal**, 29 Ekim 2001.

⁴⁶³ Khalide Dawoud, "Squeezing Saudi Arabia", **Al Ahram Weely**, 18-24 Aralık 2003.

⁴⁶⁴ Wynbrandt, A.g.e., s. 282.

⁴⁶⁵ Alfred B. Prados and Christopher M. Blanchard, **Saudi Arabia: Terrorism, US Relations and Oil**, Nina P. Tollitz (ed.), New York, Nova Science Publisher, 2005, s.45.

istikrarsızlığın önüne geçememe endişesinden oluşmaktadır. Bu nedenleri göz önünde bulundurduğunda Suudi Arabistan, söz konusu dönemde sürekli ABD'ye terörle mücadele noktasında onunla birlikte olduğunu göstermeye çalışmış, ABD'nin siyasi ve toplumsal reform taleplerine cevap vermek için girişimlerde bulunmuş ve Rejim2i için tehdit oluşturan iç ayaklanma ve talepleri yatıştıracak politikalar sergilemiştir. Bu kapsamda 2003'te çeşitli dinî grupların katıldığı Ulusal Diyalog Toplantısı düzenlenmiş,⁴⁶⁶ farklı fikirlerin dinleneceği, radikal grupların taşıdığı fikirlerle mücadele edileceği, farklı gruplara karşı tolerans gösterileceği ve taleplerin iletileceği bir Kral Abdülazîz Ulusal Diyalog Merkezi kurulmuştur.⁴⁶⁷

2003 Ekim ayında Suudi Arabistan'da 300'den fazla kadın ve erkek entelektüel Suudi Arabistan için değişim çağrısında bulunan dilekçeye imza atmış ve ardından bir ay sonra Riyad'ın merkezinde siyasi reform çağrısında bulunan eşi görülmemiş bir kalabalık yaşanmıştır. Bu kalabalık kitle, Suudi Arabistan'dan çeşitli alanlarda reform bekleyen entelektüeller ve Şiiler'den oluşmaktadır. Suudi Arabistan, Şiiler'in en çok yaşadığı bölge olan Şarkiye Bölgesi'nde yaşanacak bir istikrarsızlığı kendi Rejim'inin güvenliği için ciddi bir tehdit olarak gördüğü için bu ayaklanmalar ABD gibi bir dış tehdidin olduğu süreçte oldukça önem arz etmektedir. Bu yüzden de Riyad'ın merkezinde reform çağrısı yapan kalabalık kısa sürede polisin ciddi baskıları ile dağıtılmıştır. Fakat Suudi Arabistan için bu durum sadece kısa süreli bir erteleme anlamına gelmektedir. Bu yüzden farklı ittifak ilişkileri ile bu süreci daha kontrollü yürütmesi gerekmektedir. Çünkü iç tehditle ilişkili bir dış tehdidin açığa çıkması hâlinde ülke içinde Rejim2in güvenliği oldukça ciddi bir sıkıntısıyla karşılaşılabilir. Nitekim bu eylemler karşısında 2003 Kasım ayında Suudi Kralı, Danışma Konseyi'ne daha geniş yetkiler vererek, onun izni olmadan yasa teklifinde bulunulmasının önünü açmıştır.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ Rachel Bronson, "Rethinking Religion: The Legacy of the U.S.-Saudi Relationship", **Washington Quarterly**, 28, 4, Ağustos 2005, s.s.121-137, s.125.

⁴⁶⁷ Iris Glosemeyer, **Saudi Arabia in the Balance: Political Economy, Society and Foreign Affairs**, Paul Arts and Gerd Nonneman (ed.), New York, New York University Press, 2005, ss.214-233, s.226.

⁴⁶⁸ **BBC**, "Saudi Arabia profile-Timeline", 4 Ekim 2019, (Çevrim içi) <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14703523>, 20.12.2020.

Yoğun küresel baskılara ve ABD'nin ülkeyi terör destekçisi olarak lanse etmesine sürekli bir dengeleme yapmak zorunda kalan Suudi Rejimi, 5-8 Şubat 2005'te Terörizmle Mücadele Uluslararası Konferansı düzenlemiştir. Konferansa BM, İTT, KİK, Interpol, Afrika Birliği, AB temsilcileri ve 51 ülke katılmıştır. Amaç Suudi Arabistan için terörizme karşı mücadelede ABD'nin yanında olduğunu göstermektir. Nitekim açılış konuşmasını yapan Veliaht Abdullah da konuşmasında terörle mücadele noktasında ABD ve diğer ülkelerle her türlü ortaklığa ve girişime razı olduğunu dile getirmiştir.⁴⁶⁹ Konferans sonunda "Riyad Deklarasyonu" yayınlanmış ve deklarasyonda terörle mücadele noktasında ortak strateji oluşturulmasının gerekliliğine, sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesine ve siyasi katılımın desteklenmesine dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu konuda gerekli mücadelenin verilmesi noktasında sosyal ve politik reformların da yapılmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır.⁴⁷⁰ Sonuç olarak Riyad Rejimi'nin bu girişimi monarşik devlet yapısıyla hiç de doğru orantılı gözükmemekte gibi görünse de Suudi Arabistan'ın Rejim'inin güvenliği noktasında aslında dış tehdidi dengeleme stratejisi uygulamasından kaynaklanmaktadır. Rejim'in bu girişimleri Suudi Arabistan'ın asıl tehdit olan ABD ile mücadelesinde tehdidi ortadan kaldırmamış ama tehdidi erteleme noktasında işe yaramıştır. Çünkü Suudi Arabistan'ın bu girişimleri ABD'nin Suudi Arabistan'a uyguladığı baskıyı azaltmıştır.

Washington Yönetimi'ni yatıştırmak ve ABD'nin Orta Doğu'da rejim inşasının önüne geçmek için Suudi Arabistan, reformlar yapmaya devam etti ve 2005'te ilk yerel seçimleri gerçekleştirdi. Kadınlar, seçimde oy kullanma yetkisine sahip olmasa da bu durum sistemin demokratikleşmesi yönünde çok ciddi bir adım olarak görüldü.⁴⁷¹ Bunlara ek olarak yine aynı dönemde Şura Meclisi'ndeki üye sayısı 2001'de 120 iken 2005'te 150'ye çıkarıldı. Bu, Suudi Arabistan için ülke sorunlarının konuşulduğu ve yönetime iletildiği daha çok kişi daha farklı düşüncelere imtiyaz anlamına geliyordu. Suudi Arabistan için bu reform ve demokratikleşme hareketleri stratejik bir hamle olarak görülmektedir. Daha büyük bir tehdide karşı tehdidi

⁴⁶⁹ **The Military Balance**, "The Middle East and North Africa", 105, 1, 2005, ss. 173-222, s. 179.

⁴⁷⁰ **Riyadh Declaration**, Counter-Terrorism International Conference, 5-8 February 2005.

⁴⁷¹ **BBC**, "Saudi Arabia Profile-Timeline", 2019.

yatıştırma olarak tanımlanabilmektedir. Hem de bu tehdidi yatıştırma yöntemi iki türlü iç tehdit ve dış tehdit üzerinde aynı anda işe yarıyorsa mutlaka denenmesi gereken bir girişim olmaktadır. Nitekim bu süreçte Suudi Arabistan'da çok ciddi bir iç ayaklanmanın olmaması⁴⁷² ve ABD Başkanı Bush'un bir demeçte Suudi Arabistan'ın dört yıl önce terörist eylemlerin finansal kaynağı olarak gördüğünü fakat bugün çok mesafe katettiğini ve terörle mücadele noktasında yadsınamaz desteğine dikkat çekmesi de aslında süreçteki girişimlerinin başarıya ulaştığını göstermektedir.⁴⁷³

2001 yılına kadar Suudi Arabistan için Irak birincil tehdit olarak görülmekteydi. Fakat ABD'nin aktif angajman stratejisiyle Irak'ı işgal etmesi ve bölgede birtakım girişimlerde bulunmasıyla Irak Suudi Arabistan için birincil tehdit olmaktan çıktı. Suudi Arabistan bölgede herhangi bir ABD girişimini istemiyordu çünkü bu hem bölgedeki dengeleri bozacak hem de Rejim'in güvenliğini tehlikeye sokacaktı. Bu yüzden ABD'nin Irak'la yaşadığı kitle imha silahlarıyla ilgili sorun karşısında diplomasiyle ve çeşitli anlaşmalarla sorunun çözülebileceğini düşündü ve bunu için de her platformda mücadele verdi. 2002'de Amerikan Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin Suudi Arabistan ziyaretinde Riyad Yönetimi, ABD'nin Irak müdahalesi konusunda destek olmayacaklarını bildirdi.⁴⁷⁴ Diplomatik yollarla sorunların çözülebileceğini savundu. Ayrıca kitle imha silahlarının kontrolü konusunda gelecek olan ekibin gerekli incelemeleri yapması noktasında Irak'ı ikna etti.⁴⁷⁵ 2002 Beyrut'ta Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve İsrail-Filistin sorununun konuşulduğu Arap Birliği Zirvesi'nde ABD'nin Irak müdahalesi ciddi bir gündem oluşturdu. Suudi Arabistan için çok ciddi bir tehdit olarak dahi görünse bile Zirve sonunda Suudi Arabistan, eğer ABD Irak'a müdahale ederse ülkesindeki ABD üstlerini kapatacağı konusunda uyarıda bulundu.⁴⁷⁶ Irak'a müdahalenin hiçbir şekilde kabul edilmeyeceği kararı alınan Zirve'de ayrıca bölge barışını sağlayıcı hamle olarak

⁴⁷² A.e.

⁴⁷³ **The Washington Post**, "Presedent Bush's Acceptance Speech to Republican National Convention", 2 September 2004.

⁴⁷⁴ Michael R. Gordon, "Saudis Warn against Attack on Iraq by United States", **The New York Times**, 17 March 2002.

⁴⁷⁵ **Arms Control Association**, "Iraq. A Chronology of UN Inspections", 1 October 2002.

⁴⁷⁶ Jacop English, "Middle East", Edvard A. Kolodziej and Roger A. Konet (Eds), **From Super Power to Besieged Global Power**, İçinde, Athens/London, The University of Georgia Press, 2008, ss. 219-237, s.230.

Irak'ın Kuveyt'in toprak bütünlüğünü tanıması ve herhangi bir saldırgan girişimde bulunmayacağı kabul etmesiyle bölgedeki güvenlik açısından oldukça iyi bir adım atıldı.⁴⁷⁷

Suudi Arabistan Veliaht Prensi Abdullah, 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal girişimini ve bölgesel istikrarı değerlendirmek üzere ABD'ye gitti ve Başkan Bush'a Irak'ın işgalinin ciddi bir bölgesel istikrarsızlık doğuracağını dile getirdi.⁴⁷⁸ Fakat Başkan Bush'un Irak'ın işgali konusunda kararlılığı ve askerî müdahalenin başlayacağı sinyalleri Arap Birliği Zirvesi'ni harekete geçirdi ve birlik bu toplantı sonrasında Irak'ın toprak bütünlüğünü bozacak herhangi bir girişimde hiçbir ülkenin bulunmayacağını dile getirdi. Özellikle Suudi Arabistan, ABD ile yakın ilişkileri noktasında ciddi sorun da teşkil etse ABD'nin Irak'ın işgaline hiçbir şekilde destek vermeyeceğini Zirve sonunda tekrar dile getirdi.⁴⁷⁹ Fakat Orta Doğu ülkelerinin hiçbir girişimi işe yaramadı ve ABD, 2003 Mart ayında Irak'ı işgal etti.

Bu süreçte Suudi Arabistan, her ne kadar ABD'nin Irak İşgali'nin diplomatik yollarla, iş birlikleri ve oluşumlarla önüne geçmeye çalışsa da sonuç olarak engel olamamış hatta Washington Yönetimi'nin bazı taleplerine cevap vermek zorunda kalmıştır.⁴⁸⁰ Kısmen de olsa Suudi Arabistan'da ABD Hava Üsleri kullanılmıştır fakat Prens Sultan Hava Üssü Irak İşgali'nin hemen ardından kapatılmıştır. Kapatılmasının hemen ardından ABD, 10.000 askerini ve 200'e yakın savaş uçağını Katar'a taşımıştır.⁴⁸¹ 1990'lardan başlayan ittifak ilişkisi ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle sekteye uğramıştır. Suudi Arabistan için ABD'nin bölgede aktif angajman stratejisi hem bölgedeki güç dengesini bozacağı için hem de siyasi istikrarsızlığı oluşturacağı için oldukça tehlikeliydi bu yüzden de Suudi Arabistan bu sürecin diplomatik ve ittifak ilişkileriyle çözülmesinden yana tavır takınmıştır. Nitekim ki tahminleri doğru çıkmış Irak'ta ABD'nin bölgeden çekilmesi ile Şiiiler'in iktidara gelmesi desteklenmiş ve ülke

⁴⁷⁷ **CNN World**, "Arab Summit Rejects any Attack on Iraq", 28 March 2002.

⁴⁷⁸ **BBC News**, "Saudis Warn US on Iraq War", 17 February 2003.

⁴⁷⁹ **Arab News**, "Drama at Arab League Summit", 2 March 2003; **BBC News**, "Public Spat Mars Arab Summit", 1 March 2003.

⁴⁸⁰ F. Gregory Gause, "Balancing What? Threat Perception and Alliance Choice in the Gulf", **Security Studies**, 13, 2, 2003, ss. 273-305, s. 304.

⁴⁸¹ Don Van Natta, "The Struggle for Iraq: Last Americal Combat Troops Quit Saudi Arabia", **The New York Times**, 22 September 2003.

iç savaşa doğru evrilmiştir. Böylece ABD'nin Irak'taki rejim inşa süreci Suudi Arabistan için Şii hilali tehdidini ve bölgedeki istikrarsızlığı başlatan süreç olmuştur.⁴⁸²

ABD'nin Orta Doğu Bölgesi için aşırı angajman politikası izlediği dönemde bu durumdan faydalanan İsrail, alınan ateşkes kararını hiçe sayarak saldırgan politikalar takip etmiştir. Bu politikaları sergileme noktasında da ABD'nin desteğini almıştır. Bu noktada Bush'un Ekim 2001'de İsrail-Filistin çatışmalarına ABD-İsrail dostluğu çerçevesinde bakacağını dile getirmesi de hem ABD'nin tarafını belli etmesi hem de İsrail'in daha cesaretlenmesiyle sonuçlanmıştır.⁴⁸³ Çünkü İsrail'in saldırgan davranışlarını onaylayan bir Süper Güç mevcuttu ve bu Süper Güç bölgede aktif olarak müdahalelerde bulunmaktaydı. Bu dönemde İsrail, ABD'nin de desteğini arkasına alarak füze, savaş uçakları ve tank ile Filistin topraklarını bombalamakla kalmadı üstüne Oslo Barış Anlaşması şartları ile Filistinliler'e verilen Gazze ve Batı Şeria'yı da yeniden işgal etmiştir.⁴⁸⁴ Söz konusu süreçte İsrail, bölgede saldırgan politikaları ile ateşkes anlaşmalarını ihlal etmiştir.

Ekim 2001'de Bush'un İsrail'e verdiği desteği dile getirmesiyle başlayan süreç, 2004'te Bush'un İsrail Başbakanı'na gönderdiği mektupla zirve seviyesine ulaşmıştır. Mektup, İsrail'in stratejik olarak önemli gördüğü Filistin toprakları üzerinde hak iddia edebileceğini ve Filistinliler'in topraklarına geri dönmesini reddettiğini yazmaktadır.⁴⁸⁵ Bunlara karşın Suudi Arabistan, bu sürecin daha barışçıl yöntemlerle yürütülmesi ve ABD'nin sürece müdahale etmesi ile ilgili birçok girişimde bulunmuştur. Çünkü bölgede aktif olarak saldırgan politikalar izleyen devletler bölgesel istikrar ve Rejim'in güvenliğini tehdit etmektedir. İsrail-Filistin meselesini görüşmek üzere 2002 Nisan ayında Suudi Arabistan ABD'yi ziyaret etti, ziyarette Veliht Abdullah, İsrail'in Filistin'le olan çatışmasına odaklanmışken Bush, Suudi Arabistan'ın terörle mücadele noktasında atması gereken adımlara odaklanmıştır. Bu durum da artık iki ülkenin ortak bir çıkarda birleşemediğini, öncelik

⁴⁸² Richard N. Haas, "The New Middle East", **Foreign Affairs**, 85, 6, Kasım/Aralık 2006, ss. 2-11, s.5.

⁴⁸³ Bernard Reich, **A Brief History of Israel**, New York, Fact on File, 2008, s. 221.

⁴⁸⁴ William L. Cleveland ve Martin Burton, **A History of the Modern Middle East**, Published by Westview Press, 2009, s.516.

⁴⁸⁵ **The White House**, "Letter from President Bush to Prime Minister Sharon", 14 April 2004.

ve hedeflerinin farklılaştığını göstermektedir.⁴⁸⁶ Bundan sonraki süreçte de Suudi Arabistan, İsrail-Filistin sorunun çözümü noktasında birçok girişimde bulunmuş fakat yine bu girişimlerde pek başarı sağlayamamıştır. ABD ile ittifak ilişkileriyle İsrail-Filistin sorunu çözemeyeceğini anlayan Riyad Rejimi, bu sefer daha stratejik bir girişimde bulunarak el-Fetih ve Hamas ile yakınlaşma politikası izlemeye başlamıştır. Hatta Filistin davasında el-Fetih ve Hamas'ın birlikte hareket etmesi gerektiğini düşünen Suudi Arabistan, ikisi arasında ara buluculuk yaparak süreci yönetmeyi tercih etmiştir. İki taraf arasında çatışmaları sonlandıracak bir girişimde bulunan Suudi Arabistan, Mekke Anlaşması'nın imzalanmasını sağlamıştır.⁴⁸⁷ Fakat Suudi Arabistan'ın bu girişimi ABD tarafından direkt tepkiyle karşılanmış, hem el-Kaide ile savaşım hem de Hamas'a destek verilemeyeceği vurgusuyla Riyad'ın tercihinin yapılması istenmiştir.⁴⁸⁸

Suudi Arabistan için 2000-2010 yılları bölgede bir Süper Güç'ün varlığı ve Süper Güç'ün rejimleri demokratikleşme girişimiyle Rejim2in güvenliği noktasında oldukça tehlikeli bir tehdide sahipti. Ayrıca Rejim'e karşı güvenlik tehdidi oluşturacak bir iç tehditle karşılaşmak da istememekteydi. Bu yüzden de iç tehditlerini destekleyecek dış tehditlerle ittifak kurması, iç tehditleri devre dışı bırakması gerekmektedir ki nitekim Suudi Arabistan'da bu süreçte bütün bölgeyle çeşitli ittifaklar ve iş birlikleri geliştirerek süreci en az zararla geçirmeyi hedefledi. Aynı zamanda amaç iç ve ilişkili dış tehdidin olmadığı bir bölgede ana tehdit olan ABD'ye odaklanmaktı. Hatta bu ilişkileri iyileştirme sürecine çok stratejik bir kararla İran'ı dâhil etti. Çünkü Şiiler, Suudi Arabistan için oldukça önemli bir iç tehdit ve ilişkili dış tehdit olarak ön plana çıkmaktaydı. Bu yüzden de bu sürecin ilk adımı 2001 Güvenlik İşbirliği Paketi'nde yaşandı.

⁴⁸⁶ Elaine Sciolino ve Patrick Tyler, "Saudi Charge Bush with Failure to Broker Mideast Peace", **The New York Times**, 9 Kasım 2002.

⁴⁸⁷ Mamoun Fandy, "The Mecca Factor", **The Guardian**, 27 March 2007; Rene Rieger, **Saudi Arabian Foreign Relations: Diplomacy and Mediation in Conflict Resolution**, London/New York, Routledge, 2017, s.155

⁴⁸⁸ Gawdat Bahgat, "Saudi Arabia and the War on Terrorism", **Arab Studies Quarterly**, 26, 1, 2004, ss. 51-63, s.58.

Pakt'a, İran ve Suudi Arabistan askerî ataşe değişimi konusunda anlaştı, ancak Şehzade Sultan, "Yıllardır bağları olmayan iki ülke arasında askerî iş birliği kolay değil" dedi. Daha sonra diğer Suudi yetkililer, anlaşmanın, terimin olağan anlamında güvenlikten ziyade, iç güvenlik önlemleri ve diğer devletin iç işlerine karşılıklı müdahale etmeme konusunda anlaşmaya varma meselesi olduğunu açıkça belirttiler. Anlaşmanın fiilî imzası Nisan 2001'de gerçekleşti.⁴⁸⁹ 18 Nisan'da Suudi İçişleri Bakanı Prens Naif ve İranlı Meslektaş Abdolvahed Mousavi Lari, Tahran'da iç güvenlik iş birliği konusunda bir anlaşma imzaladı. Anlaşma; organize suç, terör ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadeleyi kapsıyordu. Abdolvahed Mousavi Lari, imzanın ardından düzenlediği basın toplantısında, "Bu anlaşma, barış ve dostluk vaat ediyor ve İran her zaman komşularına dostluk eli uzattı" dedi.⁴⁹⁰ Bu adım, ilişkilerin iyi yönde gelişmesinin ve tehditlere karşı birlikte hareket etmenin ilk ve önemli bir adımı olarak görüldü.

Suudi Arabistan ve İran arasındaki ittifak ilişkisinin ikinci adımı ise 2005 Körfez Diyalogu'ydu. Ocak 2005'te yapılması planlanan seçimlerle Irak'ta yoğunlaşan bir isyan; Tahran, Londra, Paris ve Berlin arasında kasım ayı sonlarında varılan bir anlaşmayla geçici olarak askıya alınan İran'ın nükleer programı ile ilgili kriz; Yaser Arafat'ın ölümü, yeni bir Filistin lideri için seçim beklentisi, Suudi Arabistan'da Körfez güvenliğine yönelik tehditlerin yaygınlığı, ayrıca terör saldırıları görüldü. Kararları doğrudan bu konularla ilgili olan diplomatik, askerî ve istihbarat pratisyenlerinin çoğu ve hükûmetlerin kendilerine yönelik politikalar oluşturmalarına yardımcı olan çok sayıda kanaat önderi Bahreyn'de toplandı.⁴⁹¹ KİK'in kısa vadede temel bölgesel önceliği, Irak ve İran ile ilişkilerini tanımlamaktı. Yakın zamanda gerçekleştirilen Kuveyt-Irak anlaşması, KİK'in bir bütün olarak Bağdat ile nasıl bir araya gelebileceğine dair bir model sağladı. Bu arada İran'ın, bölgede müdahale

⁴⁸⁹ Anthony H. Cordesman, "Saudi Arabia and Iran", **CSIS**, Haziran 2001.

⁴⁹⁰ A.e.

⁴⁹¹ **IISS**, A Decade of The IISS Manama Dialogue: Premier Regional Security Summit in the Gulf, 5-7 Aralık 2014.

etmeme politikası temelinde ve terörizme karşı yürütülen kampanyaya daha aktif ilişkiler kurması gerekliliği vurgulandı.⁴⁹²

Prens Suûd el-Faysal da İran'ın güvenlik hakkına sahip olduğunu ve bu bağlamda İsrail'in gelişmiş nükleer yeteneklerinin özellikle bir endişe kaynağı olduğunu savundu. İran Dışişleri Bakanı Kamal Kharazi adına konuşan İran Dışişleri Bakan Yardımcısı Alireza Moayeri, Körfez Diyalogu'nun "açık fikir alışverişi yoluyla barış ve güvenliğin geliştirilmesine katkıda bulunacağını" umduğunu dile getirdi. Körfez'i, müdahaleleri bölgesel güvenliği azaltan büyük güçler arasındaki rekabetin bir nesnesi olarak tanımlayarak, bir "Basra Körfezi Kolektif Güvenlik Çerçevesi" için bir plan geliştirdi. Bölgedeki tüm devletler buna katılacak ve hiçbir üye olmayanlarla yeni ittifaklar kurmayacaktı. Üye devletlerin iç işlerine müdahaleden kaçınırken, paktları ve anlaşmaları ele alacak bir "Bölgesel Güvenlik Meclisi" kurulacaktı. Bölgesel etkileşimin hedeflerini tanımlayacak ve görevi, terörizm ve nedenleriyle mücadele için politikalar geliştirmeyi ve kitle imha silahlarından arınmış bir Orta Doğu'yu sürdürmeyi içerecekti.⁴⁹³ Manama'da düzenlenen Körfez Diyalogu başta İran ve Suudi Arabistan'ın bölgesel güvenlik ve terörle mücadele etme kapsamında birlikte hareket edeceklerini gösteren bir diğer olumlu gelişmeydi. Söz konusu tarihlerde çok kutuplu bölgesel güçlerin küresel bir tehdide karşı birlikte hareket edebileceğini göstermesi açısından da önemli bir adımdı.

2005'te düzenlenen İslam Zirvesi'nde ise başta Suudi Arabistan ve İran'ın pozitif ilişkilerini gösteren sonrasında da bütün bölgenin oluşturduğu ortak tehdit algısına karşı birlikte hareket etmeyi içeren çok yönlü bir girişimdi. Bu alanlar entelektüel, siyasi, ekonomik ve sosyal alanları içermekteydi. Zirve'de alınan entelektüel kararlar; (1) İslam'ın bağnazlığı, aşırılığı ve fanatizmi reddeden bir ılımlılık dini olduğunu teyit etti ve bu bağlamda, anlayış, hoşgörü, diyalog ve anlayış değerlerini sağlam bir şekilde tesis eden eğitim müfredatları geliştirmenin yanı sıra, mevcut tüm araçları kullanarak sapkın ideolojiyle mücadele etmenin öneminin altını çizdi. İslam'ın ilkelerine uygun çok taraflılık ön plana çıkartıldı. (2) Zirve'de,

⁴⁹² A.e.

⁴⁹³ A.e.

medeniyetler arası karşılıklı saygı, anlayış ve insanlar arasında eşitliğe dayalı diyalogun, milletler arasında hoşgörü, iş birliği, barış ve güvenin damgasını vurduğu bir dünya kurmanın ön şartı olduğu vurgulandı. (3) Zirve, sözde dinsel ve mezhepsel aşırılıkla mücadele ve İslami ekollerin takipçilerini sapkınlıkla suçlamaktan kaçınma ihtiyacı için çağrıda bulundu ve diyalogu derinleştirme ve kısıtlama, ılımlılık ve hoşgörü ile fetvalar yayınlamaya uygun olmayanlar tarafından fetva verilmemesi ihtiyacı yeniden vurgulandı. (4) Zirve, İslam Fıkıh Akademisi'ni ümmetin fikhî otoritesi hâline getirecek şekilde reform edilmesinin önemini altını çizdi.⁴⁹⁴ Zirve'de alınan kararlar incelendiğinde bölge devletleri için ortak tehdide karşı iş birliği ilişkilerini güçlendirmenin yanı sıra aslında yapılan reformlarla ABD'nin reform ve yenilik çağrılarına da bir cevap niteliği de taşıdı.

İslam Zirvesi'nde alınan siyasi kararların en başında ise İsrail-Filistin sorununun çözülmesi yer almaktaydı. Zirve'nin ikinci önemli siyasi başlığı ise Irak'taki gelişmeleri tartışmaktı. Irak, partiler arasında Arap Ulusal Uzlaşma Girişimi'ni memnuniyetle karşıladı ve önümüzdeki yasama seçimlerinin ülkenin birliğini korumak için anayasal bir Irak Hükûmeti'ne yol açacağını umduğunu belirtti. Toplantıda katılımcı ülkeler Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, siyasi sürecini ve anayasal kurumların inşasının tamamlanmasını ve Irak'ın yeniden inşasını destekledi. Zirve, ayrıca BM'nin İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ile iş birliği içinde Irak'taki rolünün önemini vurguladı. Zirve, terörün tüm biçim ve tezahürlerini kınama, bunun için herhangi bir gerekçeyi reddetme gereğini vurguladı ve terör mağduru üye devletlerle dayanışmasını ilan etti ve tüm terör uygulamalarını ve her türlü desteklerini suç hâline getirmenin gerekliliğini bir kez daha belirtti. Zirve ayrıca, bu terörle mücadele etmek için uluslararası çabalara katılmanın ve 2005 yılında Riyad'da düzenlenen Uluslararası Terörle Mücadele Konferansı tarafından kabul edilen ve Uluslararası Terörle Mücadele Merkezi'nin oluşturulması da dâhil olmak üzere kabul edilen tavsiyelerin uygulanması için çaba gösterilmesinin önemini vurguladı.⁴⁹⁵

Tarihinin en kapsamlı zirvesi olan İslam Zirvesi (2005), ekonomik ve sosyal alanda da birçok iş birliğini teşvik ediyordu. Oluşan bu iş birlikleri de ortak hareket

⁴⁹⁴ **The Third Extraordinary Session of the Islamic Summit**, 7-8 Aralık 2005, <https://www1.oic-oci.org/ex-summit/english/fc-exsumm-en.htm>

⁴⁹⁵ Brian Whitaker, "An extraordinary meeting", **The Guardian**, 12 Aralık 2005.

etmeyi gerektiriyor bölgede aslında iç tehditleri engelliyordu. Çünkü taraflar sadece kendi güvenlikleri için değil bütün ortaklarının güvenliği için bir araya gelmekteydi. Bölgede hiç daha önce yaşanmadığı kadar bir birliktelik ve ortak ilişki söz konusuydu. Örneğin Zirve, bu iş birliğini teşvik etmek ve üye devletler arasında bir “Serbest Ticaret Bölgesi” kurma olasılığını değerlendirmek için Müslüman dünyasının beşerî, doğal ve ekonomik kaynaklarının optimum şekilde kullanılması gereğini vurguladı. Bu ilk defa gündeme alınan bir girişimdi. Konferans, İİT Üye Devletlerinde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) çerçevesinde, özellikle teknolojinin barışçıl kullanımında, kendi kendine yeterli olma noktasında bilimsel ve teknolojik gelişmeyi sağlamak için pratik adımlar atmaya da karar verdi. Uluslararası basında da oldukça gündem olan Zirve, çok yönlülük ve bütün üye devletlerin güvenliğini ve refahını kapsayan kararlarıyla da önemli bir iş birliği olarak görüldü.⁴⁹⁶

2007’de Doha’da yapılan KİK Zirvesi’nde alınan kararlar ise BAE’nin İran tarafından işgal edilen üç adası üzerindeki egemenliği yeniden kazanma hakkını yineledi ve komşu İslam Cumhuriyeti ile olumlu sonuçlara ulaşamamasından duyduğu üzüntüyü dile getirdi. Körfez İşbirliği Konseyi Yüksek Konseyi, İran’ı “BAE’nin sorunu doğrudan müzakereler yoluyla veya Uluslararası Adalet Divanı’na başvurarak çözme çabalarına olumlu yanıt vermeye” çağırdı. 28. KİK Zirvesi’nin son bildirisinde Konsey, İran’ı tartışmalı nükleer programına barışçıl bir çözüme ulaşmak için uluslararası toplumla diyalog kurmaya çağırdı. Konsey, İran’ın nükleer programıyla ilgili olarak nükleer dosyanın barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini vurguladı ve İran’ı uluslararası toplumla diyalogu sürdürmeye çağırdı. İran’ın Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) ile iş birliğini de memnuniyetle karşıladı. Aynı bağlamda konsey, İsrail’den Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması’na katılmasını talep etme ve nükleer tesislerini UAEE’nin uluslararası denetimi ve güvencesi altına alma çağrısını yineledi. Ayrıca Körfez Bölgesi de dâhil olmak üzere Orta Doğu’yu

⁴⁹⁶ The Third Extraordinary Session of the Islamic Summit, A.e.g.

tüm kitle imha silahlarından arındırma talebini yinelerken, bölge ülkelerinin nükleer uzmanlık arama ve barışçıl amaçlarla nükleer enerjiye sahip olma hakkını kabul etti.⁴⁹⁷

Ekonomik düzeyde Konsey, ortak KİK eylemi ve gümrük birliğinin yanı sıra KİK üye ülkeleri arasında ticareti kolaylaştırmak için atılan adımlar da dâhil olmak üzere bir dizi konuyu tartıştı. Konsey, terörle mücadele alanında, Suudi Arabistan'daki güvenlik hizmetlerinin terör hücrelerini yakından takip etme ve bölgedeki güvenliği istikrarsızlaştırma girişimlerini boşa çıkarmadaki yüksek verimliliğini ve krallığın bu konuda aldığı prosedürlere verdiği desteği övdü. Konsey, terörün ortadan kaldırılmasının uluslararası toplumun ortak çabaları ve iş birliği olmadan mümkün olmayacağına işaret ederek, terörün her türlüsünü kınadığını yineledi. Ayrıca Birleşmiş Milletlere, terör gruplarının hareketlerini yakından izlemek için ülkeler arasında bilgi ve uzmanlık alışverişinde bulunmak ve koordinasyon sağlamak için uluslararası bir terörle mücadele merkezi kurma çağrısında bulundu. Konsey, Irak konusunda Irak'ın "egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı gösterilmesi", Arap ve İslami kimliğinin korunması ve iç işlerine karışmaması gerektiğini vurguladı. Ayrıca Konsey, ABD'nin Filistin-İsrail sorununa kalıcı bir çözüm bulması için de İsrail'e müdahale etmesi için de çağrıda bulundu. Fakat ABD İsrail'e müdahale etmek yerine daha çok onu destekleyen girişimlerde bulundu.⁴⁹⁸

Her ne kadar bu süreçte bütün bölge ülkeleri çeşitli ittifak ilişkileri ve birlikteliklerle hem kendilerinin hem de bölgenin güvenliğini sağlamaya çalışsalar da ABD'nin bölge politikalarında oldukça yoğun bir askerî müdahalesi olduğu için ülkeler bu süreçte çok yol kat edememişlerdir. Fakat ciddi bir dış tehdidin olduğu bir bölge atmosferinde rejimlerinin güvenliğini sağlama noktasında iç tehditlerini yatıştırmışlardır. İç tehditler, hem ittifak ilişkileri sürecinin bölgedeki tüm etnik ve dinî kimliği kapsayıcı özelliği hem de terörle mücadele, Filistin sorunu, ABD'nin bölge girişimi gibi ortak düşman algısı ve iş birliklerinin sağladığı aidiyet duygusundan kaynaklı ortaya çıkmamıştır. Burada başta Suudi Arabistan olmak üzere bütün bölge

⁴⁹⁷ **Gulf News**, "Text of final communique of the 28th GCC Summit", 5 Aralık 2007, (Çevrim içi) <https://gulfnews.com/uae/text-of-final-communique-of-the-28th-gcc-summit-1.217048>, 20 Haziran 2020.

⁴⁹⁸ A.e.

lkeleri i tehditleri ve ilişkili dış tehditlerini yaptıkları iş birlikleriyle bastırımış, ana dış tehdit olan ABD'ye odaklanma fırsatı bulmuştur.

2009 Temmuz ayında Suudi Mahkemesi, ülkedeki el-Kaide militanlarına yönelik ilk açık terör davasında hüküm verilmiş ve yetkililer 330 zanlının yargılandığını söylemekle birlikte, kaçının suçlu bulunduğunu belirtmemiştir.⁴⁹⁹ Yargılananlardan da sadece biri ölüm cezasına mahkm edilmiştir. Bu davanın görülmesinin ardından ABD ve Suudi Arabistan arasında başlayan ilişkilerde gelişme dönemi Suudi Arabistan'ın ABD'den 2010 Ekim ayında 60 milyar dolar değerinde silah satın almasıyla 2000'li yılların ilk başlarında yaşanan gerginliği yumuşatmıştır. Bu silah anlaşması ABD'nin tarihindeki en kazançlı silah anlaşmasıdır.⁵⁰⁰ ABD bu süreçte Irak İşgali'ne ayırdığı btçelerden dolayı ciddi ekonomik krizler yaşamış bölgeden çekilme politikasından sonra da ticari ve ekonomik ilişkilerle bölgede harcadığı maliyetleri yine bölge ülkelerinden çıkarmaya başlamıştır.

⁴⁹⁹ BBC, "Saudi Arabia profile-Timeline", 2019.

⁵⁰⁰ A.e.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SUUDİ ARBİSTAN'IN 2010-2020 GÜVENLİK STRATEJİSİ

Suudi Arabistan'ın 2010-2020 dış politikaları analiz edildiğinde ise Riyad Hükûmeti'nin çift yönlü bir bölgesel politika izlediği görülmektedir. Bu politikalar, bazen Ürdün ve Fas monarşilerini istikrara kavuşturmak ve Mısır'daki orduya destek olmak gibi arabulucu bir tavırken, İran'ın Orta Doğu Bölgesi'nde oluşan her boşluğu değerlendirme girişimine karşı ise gerek Yemen'de yönetime gerekse Suriye'de muhalif güçlere verdiği destekle ve askerî müdahalelerle saldırgan politikalarını aynı süreçte gözlemlemek mümkün olmaktadır. Arap Baharı'nın da başlamasıyla Şiiler'den, liberallerden, reformistlerden ve Müslüman Kardeşler'den oluşan iç tehditlerle mücadele noktasında da ilişkili dış tehditlerle ittifak kurma eğilimi gösterilmiştir. İç tehdit olan Şiiler dışarıda Yemen, Bahreyn ve hatta Suriye ile Müslüman Kardeşler tehdidi için Mısır'la, reformistlerin oluşturduğu tehditler için de ABD ile çeşitli ittifaklar kurulup çift-dengeleme yapılmaya çalışılmaktadır. Orta Doğu'da İran'ı engellemek ve dengelemek için Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Bahreyn ve Katar ile çeşitli ittifak ilişkileri gerçekleştirmesini de yine bu dönemdeki sergilemiş olduğu dış politikada güvenliğini sağlama yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁰¹ (İddia 4-5)

⁵⁰¹ Ataman ve Demir, a.g.e., s. 196-202.

Tablo 12. Suudi Arabistan Tarafından Algılanan Tehditler ve Uygulanan Politikalar

Suudi Arabistan'ın 2010-2020 Tehditleri ve Tehditle Mücadele Yöntemleri			
İç Tehditleri	Dış Tehditleri	Birbiriyle İlişkili Tehditleri	İttifak İlişkileri Stratejisi
Müslüman Kardeşler Şiiler Reformistler	İran	Mısır-Müslüman Kardeşler Yemen Bahreyn Suriye	Mısır ile kurulan ittifak Bahreyn'e yapılan yardım Yemen İç Savaşı'na yapılan müdahale Suriye muhaliflerine verilen askerî destek

ABD ve Avrupa ülkeleri için ise Suudi Arabistan'ın istikrarı ve güvenliği hem enerji kaynaklarının devamlılığı için hem de Orta Doğu Bölgesi'nde İran'ın dengelenmesi için oldukça önem arz etmektedir. Fakat zaman zaman Yemen'de Suriye'de Suudi Arabistan'ın sergilediği saldırgan dış politika insan hakları ihlali ve ülkenin iç politikalarına müdahale gibi konularda Avrupa ülkelerini ve ABD'yi, Suudi Arabistan'a verdiği destekten dolayı zor durumda bırakmaktadır. Suudi Arabistan silah ihracatını Avrupa ülkelerinden Almanya ile ABD'den yapmaktadır. Almanya, Suudi Arabistan'ı kendi federal polis eğitimleri ile desteklemenin yanı sıra "Airbus" havacılık ve savunma sistemleriyle de sınır güvenlik sistemi kurma noktasında destek olmaktadır. Ayrıca Suudi Arabistan için İran tehdidi de göz önünde bulundurulduğunda "Eurofighter Typhoon" gibi savaş uçaklarını da alması gerek kendi ülkesi gerekse dünya kamuoyunun gözünde meşru hâle gelmektedir. Bu süreçte hem Bahreyn'e müdahale hem de kendi doğu eyaletlerindeki Şiiler'e karşı müdahale için Boxer zırhlı personel taşıyan araçlar, Leopard ve özelliklerle isyanlara karşı müdahaleler için kullanılan 2A7+ versiyonlu müdahale silahı alması da makul karşılanmaktadır.⁵⁰²

Suudi Arabistan'ın 2000-2010 yılları ve 2010-2020 yılları arasındaki güvenlik politikaları incelendiğinde Suudi Arabistan'ın Rejim'inin güvenliği noktasında iç

⁵⁰² Steinberg, "Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring", s.6.

tehditlerinde herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen dış tehditlerinde değişim ve dönüşüm yaşandığı görölmektedir. Dolayısıyla iç tehditleri ilişkili dış tehditle dengelemek için sergilediğı ittifak ilişkilerinde iç tehditleri aynı olmasına rağmen ilişkili dış tehditler ve ana tehdit değişikliğe uğramıştır. Bu durumda bize devlet davranışlarının ve ittifak ilişkilerinin anlık güvenlik tedbirleri olarak sürekli yeniden kurulduğunu göstermektedir. Uluslararası sistemin dinamik yapısı olarak da görölen tehditler ve ittifak ilişkilerindeki değişim bölgesel güçlerin devlet yapısının monarşik olması, halkın devlet dışında rakip bağılıklara sahip oluşu ve ekonomik özelliklerinin rantiyer devlet oluşu gibi özelliklerinden de kaynaklanmaktadır. (İddia 3) İç tehditlerle rejimin güvenliğinin devletin güvenliğinden daha önemli ve öncelikli görüldüğü toplumlar için yapısal özelliklerinin de buna müsait oluşundan dolayı güvenliklerini sağlamak için çok katmanlı etkenlere sahip olması gerekmektedir. Bölgesel güçler için bu etkenler süper güç ve büyük güçlerin bölge ve ülke politikalarından, iç tehditlerden, iç tehditle ilişkili bir dış tehditten, bölgesel ve küresel tehditlerden oluşmaktadır. Rejimin güvenliği noktasında son on yıllık ideolojisinin “Suudi Hanedan üyelerinin güvenliği ve ülkede hâkim olan İslam’ın Vehhâbî yorumuna yönelik yapılan açık eleştiriler” olduğu görölmektedir.⁵⁰³

⁵⁰³ M. Hilmi Özev, “Siyasi, Ekonomik Çıkarlar ve Kimlik Politikaları Çerçevesinde 1929-2015 Arası Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri”, **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:2, 2016, s.s. 11-28, s. 11-12, 17,22.

Tablo 13. Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Gücün Güvenlik Stratejisi Etkenleri (2010-2020)

Sistemin Yapısı	Tek kutuplu
Süper Güç'ün Bölgesel Politikaları	Pasif Angajman Stratejisi
Bölgesel Gücün Dış Politika Seçeneği	Ara Bulucu-Saldırgan-Tehdit Dengesi
Bölgesel Gücün En Önemli Tehdidi (İç)	Şiiler, Müslüman Kardeşler, Sahva, Terör örgütleriyle ilişkili gruplar, Liberal Reformistler
Bölgesel Gücün Ana Tehdidi (Dış)	İran
Bölgesel Gücün İttifak Seçeneği	Çift-Dengeleme - Bölgede iç tehditleriyle ilişkili devletlerle kurulan çeşitli ittifak ilişkisi

4.1. Suudi Arabistan'ın Dış Tehditleri

4.1.1. Suudi Arabistan'ın Küresel Tehditleri

Pasif angajman dönemi olarak okunan Obama Yönetimi sürecinde ise, Amerika liderlik rolünü sürdürmeye çalışmış, Asya'daki stratejik rekabete uyum sağlamak ve gerektiğinde ortaklık yeteneklerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu yüzden de savunma stratejisinde seçici davranmıştır. Çünkü kurulan ortaklıklar ve bölgesel politikalar ciddi kaynak ve savunma harcaması gerektirmektedir. Obama döneminde belirlenen savunma stratejisi gereği belirli bölgesel öncelikler detaylandırılmış ve yoğun olarak ortaklıklara vurgu yapılmıştır.⁵⁰⁴ Obama döneminde ABD'nin grand stratejisi Orta Doğu Bölgesi için herhangi bir aktif saha politikası sergilememiş bölgedeki oluşan bu boşlukta ise İran kendisine hızlı bir şekilde manevra alanı oluşturmuştur. Obama döneminde Kapsamlı Ortak Eylem Planı (JCPOA) ile İran üzerindeki yaptırımların ortadan kalkması üzerine İran Rejimi, uluslararası izolasyon ve ekonomik yaptırımlardan kurtulmuştur. Bu sayede oluşan boşlukla herhangi bir askerî veya iç zorlukla karşılaşmamış bu durumda onun Irak'ta (Şii bir hükûmet) ve Yemen'de (Husiler aracılığıyla) etki alanını genişletmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca

⁵⁰⁴ Hoffman, A.g.e., s. 42-43.

İran yine oluşan bu boşlukla Lübnan'da kontrol sağlama (Hizbullah aracılığıyla); Suriye'de etkin rol alma, Bahreyn ve Suudi Arabistan'dakiler gibi bölgedeki Sünni rejimleri baltalama ve İsrail'e karşı savaşlarda Hamas ve İslami Cihad'ı desteklemeye imkân bulmuştur.⁵⁰⁵

ABD ve müttefiklerinin çıkarlarını karşılamak için büyük bir strateji formüle eden siyaset bilimciler tarafından ABD'nin 2010-2020 yılları arasında belirlediği grand stratejisinde Orta Doğu Bölgesi politikalarını şekillendiren üç farklı hegemonya mücadelesini kendi çıkarlarına tehdit olarak görmektedir. Bunlar; (1) Sürekli genişlemeye çalışan İran Şii kampı nüfuzu ile bölgede İslami rejimler kurmak ve Sünni Arap Dünyası'nı bölme stratejisi, (2) İslam Devleti ve İslami bir halifelik kurmaya çalışan el-Kaide liderliğindeki Sünni Selefi cihatçı kamp, (3) Müslüman Kardeşler ideolojisine dayalı yeni bir Osmanlı İmparatorluğu hedefleyen Türkiye himayesinde Müslüman Kardeşler.⁵⁰⁶

Amerikan Kuvvetleri'nin 2011'de Irak'tan çekilmesi, ABD'nin büyük strateji odağını değiştirmesinin ilk pratik işareti olmuştur. ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesi, pratikte ülkeyi İran'a teslim etmiş gibi görünmektedir. Tahran, Irak siyasetinin en üst kademelerinde iktidarı ele geçirmeyi ve ülkedeki kendi vekil askerî güçlerini geliştirmeyi ve onları donatmayı başarmıştır. ABD, Orta Doğu'daki varlığını azaltırken, Tahran ise büyük stratejisini hayata geçirmeyi, güç boşluğunu doldurmayı ve Irak'taki başarı hikâyesini bir kez daha tekrarlamayı hedeflemektedir. İran, ilk adımında, ekonomik yaptırımlarını hafifletmek için dünya topluluğuyla müzakere masasına oturmuştur. Yaygın olarak İran nükleer anlaşması olarak bilinen Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın (JCPOA) yeniden canlandırılması, İran'ın diplomatik gücünü artırmış ve Tahran'a iddialı bölgesel büyük stratejisini uygulamak için ihtiyaç duyduğu finansal kaynaklara erişim sağlamış olacaktır. İran, Suriye'nin Beşşar Esad Rejimi'ne karşı çeşitli cephelerde savaşan Fatimiyyun Tugayı'nın bir parçası olarak Irak ve Suriye'de 20.000'den fazla Afgan Şii savaşçısını örgütlemiştir. ABD güçlerinin çekilmesi üzerine İran'ın büyük stratejisi, paramiliter vekil güçlerine

⁵⁰⁵ Ya'alón, A.g.e, 2017.

⁵⁰⁶ A.e.

yatırımı artırarak ve Afganistan'ı ona ilhak ederek Şii hilalini (Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen dâhil) güçlendirmeye yönelik planlanmaktadır.⁵⁰⁷

Sünni cihatçılar, fethettikleri bölgeleri yönetmek için sivil bir sistem kurmak isterken bu bölgeleri korumak ve genişletmek için askerî girişimlerine bölgede devam etmiştir. Orta Doğu'ya Batı müdahalesini ortadan kaldırmak ve yerelde “kendilerinin kâfir ilan ettiği” rejimleri devirmek için el-Kaide yöntemini kullanarak kendi anlayışlarında bir devlet kurma girişimde bulunmuşlardır. Obama Yönetimi, Orta Doğu'da Örgüt'e ve özellikle toprak varlıklarına saldırmak için tasarlanmış bir koalisyona liderlik ederek Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) ile savaşımaya odaklanmıştır. Trump Yönetimi saldırıyı sürdürmüş ve gerçekten de İran ve Suriye'de ele geçirdiği toprakların çoğunu kaybeden İŞİD yenilgiye uğramıştır. Ancak sahada beklenen yenilgiye rağmen İŞİD, el-Kaide ve radikal Sünni ideoloji, kendileriyle savaşan ülkelere meydan okumaya devam etmiştir. Radikal örgütler Sina Yarımadası, Libya ve Yemen'de tuttıkları toprak mevzilerinden veya özellikle Irak, Suriye'de ellerinde kalan yerlerden savaşa bilecekleri ekipmanlarla Kuzey Afrika'daki terör örgütleri ile savaşa girmiştir. Bu terör örgütleri sadece Arap ülkelerini için değil, Batı'yı da hedef alan örgütler olarak bilinmektedir. Küresel kapsamı göz önüne alındığında, dünyanın herhangi bir yerinde yapmayı planladıkları terör saldırılarını kontrol altına almak ve boşa çıkartmak için Selefi cihatçı unsurlara karşı savaş, ABD tarafından yönetilen ve özellikle Orta Doğu'daki tüm ilgili aktörler arasında istihbarat, operasyonel, ekonomik ve siyasi ittifak ilişkisiyle onları bölgede yenmek mümkün olmaktadır. Bu yüzden de devletler arasında kurulan ittifak ilişkileri yoğun bir uluslararası çabayı gerekli kılmaktadır.⁵⁰⁸

ABD'nin Trump Yönetimi'nin ilk yılı, Orta Doğu'ya ilişkin net bir politika yönergelerinin olmayışı ile karakterize edilmiştir. Nitekim seçim kampanyasında da Trump, çeşitli alanlarda ABD müdahalesinin sınırlandırılması gerektiğini sık sık dile getirmiş olsa da ABD Yönetimi'nin Amerikan çıkarlarını korumak için “dünya polisi” rolünü sürdürmekten başka seçeneği olmadığı da siyaset bilimciler tarafından yine bu

⁵⁰⁷ Doost, A.g.e., 12 Mayıs 2021.

⁵⁰⁸ Moshe, A.g.e., 2017.

süreçte sık sık dile getirilmiştir. Çünkü Orta Doğu’da oluşan her güç boşluğu Amerikan çıkarlarına karşı çalışan unsurlar tarafından doldurulmaktadır. ABD, bölgede İran hegemonyasının yayılmasıyla yüzleşmek, İslam Devleti ile savaşılmaya devam etmek ve Suriye, Irak, Lübnan, Yemen ve Libya’yı istikrara kavuşturmaya çalışmak gibi hedeflerle bölgede sürekli çeşitli müdahalelerde bulunmuştur. ABD’nin bölgede pasif saha müdahaleleri bölgede radikal unsurlarla başa çıkmak ve ABD ulusal çıkarlarını korumak için yeni stratejiler geliştirmek zorunda bırakmıştır. Bu unsurlara karşı etkili mücadele geliştirebilecek bölge müttefikleri ile ittifaklar kurarak hem bölge müttefiklerini güçlendirmiş hem de yeni bir mücadele alanı oluşturmuştur.⁵⁰⁹

Trump’ın başkanlık yaptığı dönemin ilerleyen yıllarında ise; JCPOA hakkında İran Rejimi’nin Orta Doğu’ya ve küresel istikrara yönelik oluşturduğu tehdide ilişkin daha derin bir anlayışa ve politikada bir değişikliğe işaret etmiştir. ABD yönetimi, Sünni Arap rejimleri ve İsrail gibi, İran Rejimi’ni Orta Doğu’daki birincil tehdit olarak sınıflandırmış ve İran’ı bölgesel istikrara katkı sağlayan bir unsur olarak görmemiştir. Dolayısıyla Obama Yönetimi’nin gördüğü gibi çözümün bir parçası değil, asıl sorun olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, İran’ın meydan okumasıyla başa çıkmak ve Başkan Trump’ın konuşmalarında tanımladığı hedefe ulaşmak için Yönetim, bu noktada nükleer anlaşmayı yeniden gündeme almaktan kaçınmıştır. Ayrıca ABD, İran Rejimi’nin üzerinde bir baskı kurarak onu nükleer silah politikalarını sürdürmek ya da hayatta kalmak arasında bir tercih yapmaya zorlamıştır. Anlaşmanın açılması, safları birleştirerek İran’a baskı uygulamak yerine ABD ile beş ortağı (İngiltere, Fransa, Rusya, Çin ve Almanya) arasında bir sürtüşmeye neden olmuştur. Söz konusu ülkeler JCPOA’nın tekrar açılmasını uygun bulmuştur. Çünkü İran Rejimi’ne silahların yayılması, terör, füze projesi ve Rejim karşıtlarının idamı ve tutuklanma dâhil insan hakları ihlalleri konusundaki Güvenlik Konseyi kararını ihlal etmesi nedeniyle zaten ağır baskı uygulamak mümkün olmaktadır. Aynı zamanda Trump Yönetimi, İran Nükleer Projesi’ni daha yakından denetlemek için çalışmalar yürütmüştür; bu

⁵⁰⁹ Ya’alon, A.g.e., 2017.

alışmalar istihbarata çeşitli yatırımlardan ve İran'ın askerî nükleer kapasiteye ulaşmasını engellemek için müttefiklerle ittifaklardan oluşmaktadır.⁵¹⁰

ABD'nin büyük stratejisinin Hint-Pasifik'e kayması, bölgesel güçler arasında en çok Suudi Arabistan'ı etkilemektedir. Suudi Arabistan'da, bölgede Riyad'ın Tahran ile güç dengesini koruması için hayati destek sağlayan çok sayıda ABD askerî mevcuttur. Amerika'nın stratejik planında Orta Doğu Bölgesi'nde bulunmayışı, Suudi Arabistan'ı rakibi İran'a karşı konumunu zayıflatmaktadır. Aynı zamanda Krallık, Yemen'deki İran destekli Husi milisleriyle doğrudan bir askerî çatışma içinde de olduğu için Suudi Arabistan'a destek olan ABD askerlerinin çekilmesinden oldukça çok etkilenmektedir. Bu durumun en belirgin nedeni olarak Suudi Arabistan ordusunun nitelikli olmayışı ve İran'ın ABD'den bulduğu her boşluğu doldurma girişimi olarak okunmaktadır. ABD'deki her yönetim değişikliği ve ABD'nin bölgedeki büyük stratejilerinin değişimi Suudi Arabistan'ı her zaman çok yakından ilgilendirmektedir. Körfez İçi İşbirliği Konseyi (KİK) anlaşmazlıkları da Riyad'ın bölgedeki konumunu zayıflatmış ve bu durum dış politikalarında birtakım değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Böylece, Suudi Arabistan'ın Katar ve Türkiye ve hatta Tahran hükûmeti ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmesi ve yeniden şekillendirmesi gerekmiştir. Dolayısıyla ABD'nin büyük strateji gereği bölge politikalarını değiştirmesi ve bölgeden çekilmesi kararı Riyad'ın dış politika stratejisini etkilemiş ve Krallık'ın bölgedeki etkisini sürdürmek için başta Türkiye olmak üzere diğer bölgesel aktörlerle iş birliği yaparak İran'la güç dengesini sürdürmesi ile sonuçlanmıştır.⁵¹¹

4.1.2. Suudi Arabistan'ın Bölgesel Tehditleri

Suudi Arabistan'ın Orta Doğu'da sergilediği dış politikasında üç farklı hedefinin ön plana çıktığı görülebilmektedir. Birincisi; İran'ın bölge üzerindeki hedeflerini sınırlandırmak için Yemen'de, Suriye'de, Bahreyn'de İran karşıtı bir politika sergileyerek İran'ın desteklediği ekiplerin aksine bir politika takip etmektir. Bu politikası kimi zaman Bahreyn'deki gibi askerî müdahale kimi zaman Yemen'deki

⁵¹⁰ A.e.

⁵¹¹ Doost, A.g.e., 2021.

gibi İran'ın desteklediği Husiler'e karşı yönetime destek olma şeklinde iken kimi zaman ise Suriye'deki gibi Rejim'e karşı isyan eden ekipleri desteklemekle olarak karşımıza çıkmaktadır. Suudi Rejimi için ana tehdit unsuru İran olmakta olup asıl amaç, Rejim'in güvenliği için 2010-2020 arasında ciddi tehdit oluşturan iç tehditlerden Şii'ler'e karşı iç tehditle ilişkili dış tehditler olan Yemen, Bahreyn ve Suriye ile ittifak ilişkileri geliştirmekte ve çift-dengeleme yapmaktadır. Suudi Arabistan'ın söz konusu süreçte iç politikası kadar dış politikası da saldırgan bir yol izlemektedir. Bir diğer iç tehdit olan Müslüman Kardeşler ise Mısır'da yönetime Ordu'nun el koymasıyla ilişkili bir dış tehdit olan Mısır'la çeşitli ittifak ilişkileri kurarak iç tehdidi ve ilişkili dış tehdidi yatıştırmış olmaktadır. Yine bu süreçte görülmektedir ki sadece kurulan ittifak ilişkileri iç tehditleri yatıştırmak için yeterli görülmemektedir. Burada da devreye sosyal yardımlar ve reformlar girmektedir. Bu hâliyle iç tehditler yatıştırılmakta ve yine çift-dengeleme stratejisi uygulanmaktadır. (İddia 4-5)

Komşu Bahreyn'deki Şii çoğunluğun protestoları Halife Evi Rejimi'nin istikrarını tehdit ettiğinde, Riyad'ın askerî müdahalede bulunması da bu süreçte dış politikada kendi Rejim'inin güvenliğini sağlamada saldırgan politikaların da kullanıldığını göstermektedir. Bu süreçten sonra, Bahreyn'in Suudi Arabistan'a bağımlılığı 2011 ile 2013 arasında o kadar artmıştır ki, aslında hâlâ bağımsız bir devlet olup olmadığı belirsiz hâle gelmiştir.⁵¹² 2012'den itibaren Suudi Arabistan, Beşşar Esad Rejimi'nin düşüşüne katkıda bulunmak için Suriye'deki isyancı grupları destekledi.⁵¹³ Irak'ın Sünni bir yönetimden sonra Şii bir yönetim tarafından yönetilmesi üzerine İran ile Suriye arasındaki tamponun kalkması üzerine Suudi Arabistan için Suriye'nin kim tarafından yönetildiği bölgedeki güvenliği açısından oldukça önemli hâle geldi. Ayrıca Yemen'in de kim tarafından yönetildiği ülkenin sınır güvenliği açısından oldukça önemli hâl aldı.

Arap Baharı sürecinde İran'ın Yemen'de Husiler'e verdiği destek, Lübnan'da Hizbullah'ın desteklediği yönetim ve Irak'ta Şii Yönetimi'nin liderliği Orta Doğu Bölgesi'nde güvenliği açısından Suudi Arabistan'ı oldukça zor durumda

⁵¹² Efegil, A.e.g., s. 110-111.

⁵¹³ Özden Zeynep Oktav, "Suriye Krizi Sürecinde Suudi Arabistan'ın Değişen Stratejileri ve Arap Dünyasında Değişen Dengeler", **Researchgate**, 2019, s.s.1-21.

bırakmıştır.⁵¹⁴ Bu durumda onun bölge politikalarında giderek daha saldırgan tavır sergilemesine neden olmuştur. Amerikan kaynaklı raporlar doğrultusunda Suudi Arabistan'ın Yemen İç Savaşı'nda 2015-2018 yılları arasında toplamda 60 milyar dolar günlük ise 200 milyon dolar harcadığı ortaya konulmaktadır.⁵¹⁵ Bu durumu göz önünde bulundurulduğunda ise Suudi Arabistan'ın Orta Doğu'daki istikrarı sağlama noktasında diğer ülkelere yatırım yapması çok da mümkün gözükmemektedir. Suudi Arabistan'ın Yemen politikası hem iç tehdit olarak gördüğü Şiiler'i dengelemek hem de İran'ın bölgedeki güç boşluğunu doldurma girişiminin önüne geçmektir.

Suudi Arabistan'ın güvenliğini sağlama noktasındaki ikinci hedefi ise, bölgedeki müttefik monarşileri desteklemesi ve Müslüman Kardeşler'in bölgede dönüşüm devletlerinde artan etkisini sınırlandırmaktır. Suudi liderliği, Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye karşı Temmuz 2013 düzenlenen askerî darbeyi açıkça onayladı ve Mart 2014'te Müslüman Kardeşler'i terör örgütü ilan ederek bu politikayı giderek daha da saldırgan bir şekilde sürdürmüştür.⁵¹⁶ Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler'e olan tepkisi kendi içindeki İhvan Hareketi'nin ilerleyişi ile iç tehdidi desteklediği için Rejim'ine ciddi bir tehdit olarak görülmektedir. Bölgede Mısır başta olmak üzere Bahreyn ve Umman gibi monarşik yapılara verdiği destek de süreç içerisinde monarşisine karşı ciddi bir iç tehdide sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece iç tehdidini ilişkili bir dış tehditle dengelemiş ve hem iç hem de dış tehdidi yatıştırmış olmaktadır.

Suudi Arabistan'ın güvenliğini sağlama noktasında üçüncü hedefi ise, bölgedeki müttefik ülkelerle arasındaki bağı güçlendirmek, bölgedeki enerji güvenliğini sağlama alacak politikalar sergilemektir. Bu noktada Körfez İşbirliği Konseyi'nde (KİK) etki alanını artırmaya çalışmış ve ülke içinde demokratikleşme hareketlerini monarşi devletlerinin kolay bastırmaları için çeşitli sosyal ve ekonomik

⁵¹⁴ A.e.

⁵¹⁵ Chriss Street, "Saudi Arabia's \$200 million a day fails to conquer Yemen", **American Thinker**, 15 Ağustos 2019, (Çevrim içi)

https://www.americanthinker.com/blog/2019/08/saudi_arabias_200_million_a_day_fails_to_conquer_yemen_.html, 20 Eylül 2020; **Iran Press**, "Annual cost of Yemen war for Saudi Arabia is \$ 60 bln: al-Houthi", 17 Aralık 2019, (Çevrim içi) <https://iranpress.com/content/16656>, 20 Eylül 2020.

⁵¹⁶ İsmail Numan Telci, Mehmet Rakipoğlu, "Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler Politikası: 1932-2016", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1, Nisan 2018, s.s. 137-168, s.157-160.

yardımlar yapma kararı almıştır. Bu karar, Bahreyn üzerinde oldukça etkili olmasına rağmen Umman üzerinde bir etki yaratmamıştır.⁵¹⁷ Suudi Arabistan, ittifak ilişkilerinin ona Rejim’ini korumak anlamında birçok katkı sunduğunun farkında olarak ittifak ilişkilerini daha güçlendirmek hem de daha güçlenmek için geliştirdiği ilişkilerle İran’ın doldurmaya çalıştığı güç boşluklarına karşı bölgesel bir güç olma amacını gütmüştür. Sonuç olarak sergilenen bütün politikalar, Rejim’ine karşı bu kadar iç tehdit unsuru mevcutken iç tehdidi dengeleyecek ve yatıştıracak dış ittifaklar geliştirmektir.

4.1.2.1. İran Tehdidi

Suudi Arabistan ve İran arasındaki ilişki ABD’nin bölgeden çekilmesi ve bölge için birincil tehdit olarak görülmemesiyle birlikte sürekli olarak kötüleşti ve 2011 yılı Arap Baharı’ndan itibaren ise ilişkinin kötü seyri daha da netleşti. Suudi Arabistan ve onun Orta Doğu’daki müttefikleri devrimleri tehlikeli emsaller olarak gördüler ve bölgedeki monarşilerin istikrarı üzerinde yaratabilecekleri etkilerden korktular. Ayrıca son dönemlerde Suudi Arabistan, Bağdat Yönetimi’nin Arap Baharı’ndan dolayı bölgede yaşanan siyasi ve güç boşluğunu bölgedeki nüfusunu genişletmek için kullanacağından şüphe etmekteydi. Özellikle Bahreyn’deki ve Yemen’deki Şiiler’in protestolarını bir tehdit olarak yorumladılar. Bu yüzden de İran’ın bölgedeki her girişimi Suudi Arabistan tarafından Suudi Rejimi’nin devamı için ciddi bir tehdit olarak görüldü. Ayrıca Suudi Rejimi, gerek bölgeye gerekse kendi halkına İran’a karşı bir siyasi politika izleyeceğini dış politikasını bu noktada şekillendireceğini ilan etti. Riyad 2005 yılının baharında Bağdat’ta Şii ağırlıklı İran dostu bir hükûmetin kurulmasını kendi Rejim’i için ciddi bir tehdit olarak gördü ve Başbakan Nuri el-Maliki Yönetimi’ndeki Irak’ı reddetti.⁵¹⁸

⁵¹⁷ **REUTERS**, “Gulf states launch \$20 billion fund for Oman and Bahrain, Ulf Laessing ve Cynthian, 10 Mart 2011, (Çevrim içi) <https://www.reuters.com/article/us-gulf-fund-idUSTRE7294B120110310>, 20 Eylül 2020.

⁵¹⁸ **International Crisis Group**, “Saudi Arabia: Back to Baghdad”, 28 Mayıs 2018, (Çevrim içi) <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/186-saudi-arabia-back-baghdad>, 7 Eylül 2020.

Tablo 14. 2020 Yılı İtibarıyla İran'ın Balistik Füze Kapasitesi⁵¹⁹

	SİSTEM ADI	DURUMU	MENZİL	ATEŞLEME
İRAN	Mushak-120	Kullanımda	130 km	Katı yakıt
	Mushak-160	Kullanımda	160 km	Katı yakıt
	Qiam-1	Kullanımda	500-1.000 km	Sıvı yakıt
	Fateh-110	Kullanımda	200-300 km	Katı yakıt
	Fateh-313	Kullanımda	500 km	Katı yakıt
	Tondar-69 (CSS-8)	Kullanımda	150 km	Katı yakıt
	Scud-B (Shahab 1)	Kullanımda	300 km	Sıvı yakıt
	Scud-C (Shahab 2)	Kullanımda	500 km	Sıvı yakıt
	Zolfaghar	Kullanımda	700 km	Katı yakıt
	Shahab-3 (Zelzal-3)	Kullanımda	800-1.000 km	Sıvı yakıt
	Ghadr 1/Modified Shahab-3/Kadr Ghadr 110	Test/Geliştirme Aşamasında	1.000-2.000 km	Sıvı yakıt
	Ashura/Sejjil/Sejjil-2	Kullanımda	1.500-2.500 km	Katı yakıt
	BM-25/Musudan (Şüpheli)	Şüpheli	2.500+ km	Sıvı yakıt
	Khoramshahr	Test/Geliştirme Aşamasında	2.000 km	Sıvı yakıt
	Emad-1	Test/Geliştirme Aşamasında	1.750-2.000 km	Sıvı yakıt

Kaynak: Arms Control Association

Suudi Arabistan'ın İran'ı kendi Rejim'i için bir tehdit unsuru olarak tanımlamasının ikinci nedeni ise İran'ın yürüttüğü nükleer silah programıydı. Çünkü İran'ın nükleer silah edinmesi başta komşuları ve Suudi Rejimi için her an bir savaş

⁵¹⁹ Arms Control Association, "Worldwide Ballistic Missile Inventories", 2017, (Çevrim içi) <https://www.armscontrol.org/factsheets/missiles>, 10.11.2000.

ve istikrarsızlığın habercisiydi. Ayrıca Suudi Arabistan için İran'ın nükleer silah edinmesinin bir diğer tehdit algısı ise ABD'nin İran'a nükleer programından tavizler vermesi hâlinde ABD'nin uzlaşmacı tavrıyla İran'ın bölgesel bir güç olarak üstünlüğüne müsaade edeceği endişesini de taşımasıydı. Özellikle 2011 yılından itibaren Suudi Arabistan ile İran'ın arasındaki ilişkinin daha da gerilmesi İran'ın bölgede Bahreyn, Suriye ve Yemen'de sergilediği politikalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Suudi Arabistan'ın ABD ve İsrail ile arasındaki ilişkinin seyri de Suudi Arabistan'ın İran tehdit algısı ile şekillenmekte ve bu tehdit algısı iki ülkeye karşı Suudi Rejimi'n tavrını etkilemektedir. Bu bağlamda Suudi Arabistan; Bahreyn'de, Yemen'de, Suriye'de, Mısır'da İran'ın desteklediğinin aksi kişi ve grupları desteklemekte, ABD ve İsrail ile de arasını sıcak tutmaya çalışmaktadır.⁵²⁰

Orta Doğu Bölgesi'nde birbirlerini kendi varlıklarına karşı bir tehdit olarak tanımlayan Suudi Arabistan ve İran ilişkisi sürekli olarak bölgede çeşitli gerginliklere neden olmaktadır. Her iki ülkenin yanında konumlanan ülkeler ise her gerilimde taraflarının yanında olduğunu gösterecek girişimlerde bulunmak zorunda kalmaktadır. 2012'de en zirve hâli yaşanan iki ülke arasındaki gerginlik karşılıklı restleşmelerle devam etmektedir. Nükleer anlaşmazlığın hem İran hem de Suudi Arabistan cephesinden herhangi bir kabul edilebilir çözümü olmadığı için anlaşmazlığın bundan sonraki süreçlerde de devam edeceği gözükmemektedir. Nitekim 2010 yılında ABD ve İsrail tarafından organize edilerek İran'a karşı yürütülen siber saldırı ve ardından İran'ın bu saldırılara siber yöntemle ve Yemen üzerinden fiilî saldırılarla verdiği cevaplar bu anlaşmazlık sürecinin ve birbirlerini tehdit olarak tanımla süreçlerinin oldukça uzun yıllar daha devam edeceğinin bir göstergesi olarak devletlerin politikalarına yansımaktadır.

⁵²⁰ İsmet Göçer-Sertan Çınar, "Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri", **KAÜ İİBF Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 10, 2015, s. 51-56; İsmail Akdoğan, "İran Devriminden Arap Baharına Suudi Arabistan- İran İlişkileri", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 8, Sayı: 73, Mart- Nisan 2016, s.19; Bayram Sinkaya, "İran- Suudi Arabistan Geriliminin Bölgesel Sorunlar Üzerindeki Etkileri", **ORSAM**, 11 Eylül 2015, (Çevrim içi) <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/4513?s=orsam|turkish>, 7 Ekim 2020, Tahrani, İranlı bilim adamlarının suikastına ve Stuxnet bilgisayar virüsünün sızmasına Suudi Arabistan'a saldırarak yanıt vermiştir.

İki ülkenin birbirini güvenlik tehdidi olarak görmesinin en önemli nedenlerinden biri olarak 2010 yılında İran'ın Nükleer Silah Programı'nı ve bu süreçle ilgili tüm çalışmalarını sekteye uğratabilecek yazılımın İran'ın Buşehr ve Natanz'daki nükleer tesisleri etkilemesiyle daha da netleşmiştir. Bu virüs ile ABD'li operatörler, Natanz'daki uranyum zenginleştirme tesisinde bulunan santrifüjlerin aşırı hızla çalışmasına neden olarak onarılmaz bir hasara yol açarak İran'ın uranyum zenginleştirme programını neredeyse iki yıl geriye çekmeyi başardılar.⁵²¹ Ayrıca, Ocak 2007'den Ocak 2012'ye kadar İran'ın nükleer programına destek veren beş İranlı bilim adamının kimliği belirsiz saldırganlar tarafından öldürülmesi üzerine İran bu suikastların sorumlusunu ABD, İsrail ve Suudi Arabistan olarak gördü ve her fırsatta Suudi ve İsrailli diplomatlara karşı saldırılar gerçekleştirdi.⁵²² Haziran 2012'de ise NSA ve CIA uzmanlarının, kod adı "Olimpiyat Oyunları" olan operasyonu yürütmek için İsrail kurumlarıyla iş birliği yaptıkları doğrulandı.⁵²³ Bu durum ortaya çıktıktan sonra İran, Amerikan ve İsrail hedeflerine siber saldırı gerçekleştirmek yerine küresel enerji güvenliğini etkileyecek bir hamle yaparak Saudi Aramco'ya saldırdı.⁵²⁴

Tahran; Nükleer Programı'nı sekteye uğratan bu saldırıya karşı, dünyanın en etkili ve Suudi petrol şirketi Aramco'ya karşı 15 Ağustos 2012'de bir siber saldırı gerçekleştirdi. Bu saldırı, Tahran tarafından, ABD ve İsrail'in İran'a saldırdığı Stuxnet⁵²⁵ virüsüne İran'ın verdiği yanıt olarak görüldü. "Shamoon" virüsü ile İranlı operatörler, görevliler farkına varmadan Aramco'nun sistemlerinin kontrolünü ele geçirmeyi başardılar. "Shamoon" kaynak koduyla isimlendirilen virüs, Aramco'nun neredeyse 30.000 bilgisayarını devre dışı bıraktı ve ayrıca Katarlı RasGas dâhil diğer enerji şirketlerinin donanımlarını etkiledi. Etkilenen sürücülerdeki verilerin hepsi

⁵²¹ Christopher Bronk and Eneken Tikk-Ringas, "The Cyber Attack on Saudi Aramco", *Survival* 55, no. 2, April–May 2013, s.s. 81–96, s. 82.

⁵²² Steinberg, "Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring", s.14.

⁵²³ David Sanger, *Confront and Conceal: Obama's Secret Wars and Surprising Use of American Power*, New York, Crown Publishing Group, 2012, s.s. 188–235.

⁵²⁴ **Siber Bülten**, "Saudi Aramco'yu vuran İran'ı caydırmak için siber saldırı seçeneği masada: Stuxnet 2.0 mı geliyor?", 2 Ekim 2019, (Çevrim içi) <https://siberbulten.com/uluslararası-iliskiler/saudi-aramcoyu-vuran-irani-caydirmak-icin-siber-saldiri-secenegi-masada-stuxnet-2-0-mi-geliyor/>, 10 Eylül 2020.

⁵²⁵ Stuxnet ilk olarak 2010 sonbaharında daha geniş bir kitleye tarafından tanınmaya başladı. Güç istasyonlarında, endüstriyel üretim sistemlerinde ve ağır sanayide kullanılan programlanabilir mantık denetleyicilerinin işlevini değiştirmek için Windows ve diğer yazılımlardaki daha önce bilinmeyen birkaç güvenlik açığından yararlanan bir program olarak ortaya çıktı.

silindi ve veriler yerine yanan bir Amerikan bayrağı gösterildi. Tabii Shamoon, Stuxnet ile kıyaslandığında önemli ölçüde daha az karmaşıktı. Çünkü üretimi, boru hatlarını ve işletmeyi kontrol eden bilgisayarlara değil de iç iletişim ve genel iş için kullanılan bilgisayarlara bulaştı. Sonuç olarak, Aramco için İran'ın bu saldırısından dolayı oluşan hasarı gidermesi iki haftasını aldı ve zarar sınırlı bir alanda kaldı.⁵²⁶

Aramco saldırısından yaklaşık 7 yıl sonra bu seferde Saudi Aramco şirketinin merkezlerini hedef alan hava saldırısı gerçekleşti. Saldırıyı Yemen'deki İran destekli Husiler üstlendi ve Husi Sözcüsü saldırıda 10 insansız hava aracını kullandıklarını ve gelecekte yeni saldırılar da düzenleyeceklerini belirtse de saldırının şekli ve hedefi saldırıyı yapma konusunda gerekli donanımına sahip tek ülke olarak İran'ı işaret ediyordu.⁵²⁷ Ardından, İran'a ciddi yaptırımlar yapılarak, ambargolar konuldu. Saudi Aramco Şirketi ise 2012 yılında İran ihracatının düşmesinden kaynaklı oluşan açığı kapatmak için üretimini artırdı. Ve Asya'da birçok ülkeyi petrolü İran'dan değil de Suudi Arabistan'dan alması için ikna etmeye çalıştı.⁵²⁸ Bu iki ülke arasında yaşanan fiili, ekonomik, siber güvenlik alanında karşılıklı restleşme “kesintisiz angajman” ve “ileri savunma” stratejisi olarak da okundu.⁵²⁹

Genel anlamda Suudi Arabistan ve İran arasındaki ilişkiye bakıldığında sürekli devam eden bir gizli çatışmanın mevcudiyeti görülmektedir. Bu çatışmada, İran istihbaratı genellikle geleneksel yollarla Suudi Arabistan ile mücadele yolunu kullanırken, Suudi Arabistan ise genellikle yanına ABD ve İsrail gibi güçlü devletleri alarak veya Orta Doğu'daki diğer devletlerle müttefiklik kurarak İran'a karşı mücadele yürütmektedir. Sonuç olarak İran ile doğrudan çatışmadan hâlâ çekinen Suudi liderliği, 2005'ten beri İran'ın bölgedeki nüfuzunda gerçek veya algılanan kazanımlarını

⁵²⁶ Christopher Bronk, Eneken Tikk-Ringas, “Hack or Attack?, Shamoon and The Evolution of Cyber Conflict”, **International Institute for Strategic Studies (IISS)**, Rice University, 1 Şubat 2013.

⁵²⁷ Nicole Perlroth, “In Cyberattack on Saudi Firm, U.S. Sees Iran Firing Back”, **New York Times**, 23 Ekim 2012.

⁵²⁸ Alex Lawler, Julia Payne, Ron Bousso, “Saudi attacks raise specter of oil at \$100/barrel”, **REUTERS**, Analyst View, 15 Eylül 2019, (Çevrim içi) <https://www.reuters.com/article/us-saudi-aramco-attacks-oilprice-analyst-view-saudi-attacks-raise-specter-of-oil-at-100-barrel-idUSKBN1W00BQ>, 25 Eylül 2020.

⁵²⁹ **Siber Bülten**, “Saudi Aramco'yu vuran İran'ı caydirmak için siber saldırı seçeneği masada: Stuxnet 2.0 mı geliyor?”, 2 Ekim 2019, (Çevrim içi) <https://siberbulten.com/uluslararasi-iliskiler/saudi-aramcoyu-vuran-irani-caydirmak-icin-siber-saldiri-secenegi-masada-stuxnet-2-0-mi-geliyor/>, 10 Eylül 2020.

engellemek için harekete geçti. Orta Doğu Bölgesi'nde; Yemen'de İran'ın desteklediği Husiler'e karşı, Suriye'de yine İran'ın desteklediği Esad'a karşı, Bahreyn'de Şii çoğunluğun protestolarına karşı politikalar sergileyerek İran'ın Orta Doğu Bölgesi'ndeki hareket alanını sınırlandırmaya ve dengelemeye çalıştı.

4.1.2.2. Müslüman Kardeşler Tehdidi⁵³⁰

Suudi Arabistan; Bahreyn, Umman, Ürdün ve Fas'a verdiği destekle devrimin monarşilere yayılmasını önlemeye çalışırken bir taraftan da Mısır'da orduyu ve eski rejimin bazı kesimlerini iktidara getirmek için birtakım çalışmalar gerçekleştirildi. Generalleri istikrarın tek olası garantörleri olarak gören Suudiler, Temmuz 2013'teki Mısır askerî darbesini destekledi. Ancak Riyad'ın karşı devrimin safına kararlı bir şekilde düşmeye karar vermesi iki yıldan fazla zaman aldı. Suudi Arabistan için askerî darbeye verilen desteğin en önemli nedeni, devletin istikrarını Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi ve Müslüman Kardeşler'in politikalarının Mısır toplumunda artan bir kutuplaşma yarattığını ve bu durumun bölge istikrarını tehlikeye attığını görmesiydi. Suudi Arabistan için Rejim'in güvenliği noktasında, Müslüman Kardeşler'in sahip olduğu ve hızla yaydığı ideolojik İslam düşüncesi de tehlikeli olarak görüldü. Son olarak Riyad, Tahran'ın Mısır'daki karışıklığı oradaki nüfuzunu genişletmek için kullanabileceğinden de endişelendi.⁵³¹

Önceki yıllarda Suudi liderliği, Mısır ve Ürdün ile birlikte “aşırılık yanlısı” İran'a karşı Amerikan yanlısı “ılımlı” rejimlerden oluşan bölgesel bir ittifak kurmak için büyük çaba sarf etmişti. Riyad, koalisyonun en önemli dayanağı olan Mısır'ın kaybedilmesi tehlikesiyle karşılaştığında harekete geçmesi gerektiğine karar verdi. Ocak 2011'de Mısır'da protestolar başlar başlamaz, Suudi liderliği Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'e desteğini tazeledi. Riyad'ın, Hüsnü Mübarek'in 11 Şubat 2011'de görevden alındığında kaygıları arttı. Hüsnü Mübarek de dönemin güçlü

⁵³⁰ Müslüman Kardeşler, aslında Suudi Arabistan için sadece dış tehdit değildir. Ayrıca bir iç tehdit olarak da görülebilir. Fakat Müslüman Kardeşler, Orta Doğu Bölgesi'nde Suriye, Mısır, Tunus, Ürdün gibi ülkelerde olduğu kadar etkin bir iç tehdit olarak tanımlanmaya bilmektedir. Kısaca, Suudi Arabistan için Müslüman Kardeşler iç siyasi ve toplumsal yapıya etki etme ihtimali olan bir dış tehdittir.

⁵³¹ G. Torabi, “Arab Revolutions and Iran's Security”, *Discourse: An Iranian Quarterly*, 10 (1-2), 2012, s.s. 97-117, s. 109; Steinberg, “Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring”, s.17.

liderlerinden biriydi ve İran Şahı'nın 1979'daki düşüşüyle benzer bir şekilde bir devrimle görevinden alınmıştı. Bu durum da Suudi Arabistan'ın kendi Rejim'inin güvenliği için kaygılarını artırmaktaydı.⁵³² Eski müttefikini kurtarmak için hiçbir çaba sarf etmeyen Obama Yönetimi'nin tutumu⁵³³ da Suudi Arabistan'ın kaygı durumlarını daha da belirginleştirdi. Bu tutum ise Suudi Arabistan'ın, Birleşik Devletler'in, Arap Dünyası'ndaki otoriter rejimlerin devamlılığını önemsemediğini fark etmesini sağladı ve Suudi Arabistan liderliğini 2011'den itibaren daha aktif bir bölgesel politika izlemeye yöneltti. Ayrıca Suudi Arabistan; böylece Mısır'a karşı, kendi başına, daha bağımsız bir politika izlemesi gerektiğini de anladı.⁵³⁴

Suudi Arabistan'ın; Mübarek'in düşüşüne tepkisi başlangıçta ihtiyatlıydı, ancak Riyad, 11 Şubat'ta, Mareşal Muhammed Hüseyin Tantavi Yönetimi'ndeki Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin (SCAF) geçici olarak yönetimi devralmasını onayladı. Mayıs 2011'de ise Suudiler yeni Mısır'ı başlangıçta 4 milyar dolarlık ekonomik yardımla desteklemeyi kabul etti. Perde arkasında Suudi Hükûmeti, Mısır askerî liderliğiyle yakın temas kurdu ve Müslüman Kardeşler'in Kasım 2011 ile Ocak 2012 tarihler arasında yapılan parlamento seçimlerinde fazla ilerlemesini önlemeyi hedefledi.⁵³⁵ Suudi Arabistan'ın Mısır'a karşı pozisyonu, Muhammed Mursi'nin Haziran 2012 başkanlık seçimlerini Müslüman Kardeşler'in adayı olarak alından daha fazla oy alarak, İslamcıların oylarının yaklaşık yüzde 50'sini kazandıktan sonra daha da perçinlendi. Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler'i reddetmesinin nedeni, aslında Müslüman Kardeşler'in daha rekabetçi, daha modern, cumhuriyetçi ve sıklıkla devrimci bir İslami politika perspektifine sahip olmalarından kaynaklanmaktaydı.⁵³⁶

⁵³² **REUTERS**, UPDATE 1 – “Saudi King expresses support for Mubarek, Reuters Staff”, 29 Ocak 2011, (Çevrim içi) <https://www.reuters.com/article/egypt-saudi-idAFLDE70S08V20110129>, 25 Eylül 2020.

⁵³³ Maria do Ceu Pinto Arena, “Changing foreign policy: the Obama Administration's decision to oust Mubarak”, **Revista Brasileira de Política Internacional**, 60, 1, Brasilla, 2017.

⁵³⁴ D. Hearst, “Why Saudi Arabia is taking a risk by backing Egyptian coup?”, **The Guardian**, 20 Ağustos 2013; Torabi, a.g.e., s. 97-117.

⁵³⁵ Marcel Nasr, “Positive Effects of Unconditional Saudi Assistance for Egypt Surpass American Contribution”, **al-Hayat**, 31 Mayıs 2011; Kareem Fahim and David D. Kirkpatrick, “Saudi Arabia Seeks Union of Monarchies in Region”, **New York Times**, 15 Mayıs 2012.

⁵³⁶ Steinberg, “Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring”, s.17-18.

Tunus Nahda Partisi; Kasım 2011 seçimlerini kazanması, Müslüman Kardeşler'in ve ideolojik olarak bağlantılı grupların, devletlerin dönüşümünde önemli bir rol oynayacağını gösterdi. Suudiler, Müslüman Kardeşler'in, 1950 ve 1960'taki Cemal Abdünnasır kadar büyük bir tehdit hâline gelebileceğinden endişelenmeye başladı. Söz konusu dönemde Abdünnasır'ın Panarap Milliyetçiliği, sosyalizm ve bölgedeki monarşilerin çöküşü çağrısı Suudi Rejimi için büyük sorunlara neden oldu. Bu süreç, büyük ölçüde Yemen'de vekâlet çatışması olarak yürütülen bir "Arap Soğuk Savaşı"⁵³⁷ olarak karşımıza çıktı. Müslüman Kardeşler'den etkilenen İslamcılar ise 1990'ların başında Suudi Arabistan'da da güçlü bir muhalefet hareketine hâkim olduklarından, Suudi Hanedanlığı, Müslüman Kardeşler'i, Krallık'ın iç istikrarına yönelik önemli bir tehlike olarak gördü.⁵³⁸

Cumhurbaşkanı Mursi ise açılış konuşmasında Mısır'ın "devrimi ihraç etme" niyeti olmadığını ilan etmesi ve Temmuz 2012'de seçilmesinden kısa bir süre sonra Riyad'ı ziyaret etmesi bunun bir göstergesi olarak görüldü.⁵³⁹ Suudileri yatıştırmak için bir girişimde bulunarak, Körfez bizim için, "kırmızı çizgimiz" dedi. Ancak, bu girişimi Suudi Arabistan için yeterli ve ikna edici görülmedi. Bu, kısmen Müslüman Kardeşler'in İran konusundaki duruşundan kaynaklanıyordu.⁵⁴⁰ Mursi, Ağustos 2012'de göreve geldikten kısa bir süre sonra Tahran'ı ziyaret etti;⁵⁴¹ Şubat 2013'te ise mevkidaşı Ahmedinejad iadeiziyaret gerçekleştirdi.⁵⁴² Ancak, Suriye ihtilafındaki Mısır girişimi sonuçsuz kaldı ve birtakım sürtüşmelere de neden oldu. Mursi, Mekke'deki İslam Konferansı Örgütü'nün Ağustos 2012 Zirvesi'ni kullanarak İran liderlerini Suriye'deki iç savaşa diplomatik bir çözüm aramak için Mısır, Türkiye ve Suudi Arabistan ile dörtlü birliğe katılmaya davet etti. Suudi Dışişleri Bakanı Suûd el-

⁵³⁷ Malcolm Kerr, **The Arab Cold War: Gamal Abd al-Nasir and His Rivals 1958–1970**, London, Oxford University Press, 1971.

⁵³⁸ Telci, Rakipoğlu, a.g.e., s. 163-164.

⁵³⁹ **ALJAZEERA**, "Egypt's Morsi visits Saudi for security talks", 12 Temmuz 2012, (Çevrim içi) <https://www.aljazeera.com/news/2012/7/12/egypts-morsi-visits-saudi-for-security-talks>, 30 Ekim 2020.

⁵⁴⁰ M. Ataman, İ. Akdoğan, "Suudi Arabistan 2012", Kemal İnâat ve Muhittin Ataman (ed.). **Ortadoğu Yıllığı**, İstanbul, Açılım Kitabevi, 2013, s. 471.

⁵⁴¹ Semir Yorulmaz, "Mısır-İran İlişkilerinin Mısır Açısından Değerlendirilmesi", **ORSAM**, 2 Nisan 2013.

⁵⁴² **BBC News**, "Iran President Ahmedinejad begins historic Egypt visit", 5 Şubat 2013, (Çevrim içi) <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-21336367>, 30 Ekim 2020.

Faysal, eylül ortasındaki ilk bakanlar toplantısına sağlık nedeniyle katılamayacağını beyan etti, ancak ekim ayı başındaki ikinci toplantıya gelmemesi için hiçbir mazeret sunmadı.⁵⁴³ Mısır lideri Mursi'nin bu girişimine karşı ilk etapta uluslararası basın ve Suudi Rejimi temkinli baktı bu yüzden de toplantıya katılma noktasında bir girişimde bulunmadı. Ardından İran cephesinden de gelen tepkiler Mursi'yi dört kişilik bir toplantı organize etme girişimine karşı olan fikrinden caydırdı.

Suudi Arabistan'ın Başkan Mursi ve Müslüman Kardeşler'e yönelik darbeyi destekleme kararının belirleyici unsuru, Mısır'daki iç siyasi tırmanış oldu. 2013'ün ilk yarısında Mursi Hükûmeti'ne karşı muhalefet protestoları büyüdü ve ekonomik durum ülkenin iflasla yüz yüze kaldığı bir noktaya geldi. Mısır Ordusu, Başkan Mursi'ye karşı 3 Temmuz'da bir darbe gerçekleştirdi. Darbe'ye karşı ilk olumlu tepki Suudi Arabistan'dan geldi ve Kral Abdullah, darbeyi memnuniyetle karşıladı ve derhâl Mısır Ordusu Komutanı Abdülfettah es-Sisi'ye coşkulu bir tebrik telgrafı gönderdi.⁵⁴⁴ Yaklaşık bir hafta sonra Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt önümüzdeki süreçlerde "toplam 12 milyar dolarlık bütçe yardımını, merkez bankası ve petrol ürünleri desteği" yapacağını açıkladı.⁵⁴⁵

Sonuç olarak, darbeden sonra Mısır Askerî Rejimi, önce Müslüman Kardeşler'in ülkeye girişini yasakladı ve ardından Aralık 2013'te terörist bir topluluk olduklarını ilan etti. Gerçekte Mısırlı Müslüman Kardeşler, 1950'lerden beri terörist bir saldırı gerçekleştirmemişti. Mısırlı Müslüman Kardeşler ve onların etkisinde kalan Suudi İslamcılardan duyulan korku, Riyad'ı çok geniş kapsamlı bir tehdit tanımlamasıyla ve Katar ve Türkiye gibi birçok ülkeyle mesafeli ilişki kurmasına neden oldu. Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler'e karşı sergilediği tavır, Körfez ülkelerinden gelen ekonomik yardımla ve oradaki yüz binlerce Mısırlı göçmen işçinin dövizleriyle varlık gösteren Müslüman Kardeşler için oldukça sorunlu bir hâl aldı.⁵⁴⁶

⁵⁴³ **Chinadaily**, President of Egypt, Iran, Turkey meet on Syria crisis, 7 Şubat 2013, (Çevrim içi) https://www.chinadaily.com.cn/world/2013-02/07/content_16213353.htm, 25 Ekim 2020.

⁵⁴⁴ Ellen Knickmeyer, "Saudis Gain amid Islamist Setbacks", **Wall Street Journal**, 8 Temmuz 2013.

⁵⁴⁵ Robert F. Worth, "Egypt Is Arena for Influence of Arab Rivals", **New York Times**, 11 July 2013.

⁵⁴⁶ Emine G. Çelik, "Mısır'da Arap Baharı: Müslüman Kardeşlerin İktidara Yükselişi", **Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi**, 2016, s.s. 174-192, s.185-188.

Katar, Devrim'in ardından seçimle gelen Mursi Hükûmeti'nin hemen ödeme güçlüklerinden kurtulmasını sağlayacak ciddi bağışlarda bulunmuştu. Bu açıdan Mısır'daki darbe, Katar'ın bölgesel nüfuzunu önemli ölçüde daralttığı için Suudi bakış açısından da olumlu yan etkiler yarattı. 2011'den beri Katar, sadece protesto hareketlerinin yanında durmakla kalmamış, aynı zamanda her şeyden önce Müslüman Kardeşler ve benzeri İslamcı gruplara yardım sağlamıştı. Katar'ın etkisi, bu grupların Tunus ve Mısır'da iktidara gelmesinin ardından buna bağlı olarak artmıştı. Riyad ve Doha arasındaki ilişkiler, İran tehdidi karşısında 2008'den sonra uzun yıllar süren gerginliğin ardından somut bir şekilde iyileşmiş olsa da 2011'de yeniden bölgesel nüfuz için tekrar rekabet etmeye başladı. Sonraki aylarda Suudi Hükûmeti, Doha üzerindeki Müslüman Kardeşler'e verilen destekten vazgeçmesi için baskısını artırdı.⁵⁴⁷

Uluslararası ilişkilerde cezalandırma, bir devletin elindeki imkânları kullanarak diğer bir devletin ya da aktörün çıkarlarına zarar vermekle uygulanmaktadır. Cezalandırma yöntemi, kimi zaman ekonomik yaptırımları kimi zaman askerî güç kullanımını kimi zaman ise diplomatik hamlelerle yalnızlaştırarak saf dışı bırakmayı gerektirmektedir.⁵⁴⁸ Katar, Suudi Arabistan'ın bahsi geçen girişimlerine karşı tepki gösterip, Müslüman Kardeşler'e destek vermeye devam edip, Suudi liderliğinin teklifini reddettiğinde; Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn Mart 2014'ün başında Doha'daki büyükelçilerini geri çağırdı. Katar Havayolları'nın Suudi hava sahasından engellenmesi hatta sınırın kapatılması gibi başka önlemlerin alınabileceği konusunda söylentiler yayıldı. Alınması planlanan önlemler, Umman ve Kuveyt'in kendi büyükelçilerini geri çağırmayı reddetmesiyle Körfez İşbirliği Konseyini (KİK) yeni ve tehlikeli bir krize sürükledi.⁵⁴⁹ Suudi Arabistan; Katar'ı ve Müslüman Kardeşler'i cezalandırma yöntemi olarak ekonomik yaptırımlar uygulama, askerî olarak alanlarını daraltma ve yalnızlaştırma politikaları ile saf dışı bırakma yöntemlerini uyguladı. Sonuç olarak Suudi Arabistan, başta Mısır'da olmak üzere bölgede Müslüman Kardeşler'i sınırlandırmış, bölgedeki etki alanlarını daraltmıştır.

⁵⁴⁷ J. Harchaoui ve M. Lazib, "Proxy War Dynamics in Libya", **PWP Conflict Studies**, 2019, s. 8-12.

⁵⁴⁸ Nye, **Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu**, s. 14-15.

⁵⁴⁹ **BBC**, Gulf ambassadors pulled from Qatar over 'interference', 5 Mart 2014, (Çevrim içi) <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26447914>, 15 Eylül 2020.

Böylece de kendi safında bir Mısır Yönetimi ve kurduğu bu ittifak ilişkisiyle de kendi halkı üzerinde ciddi etkisi olan bir oluşumu devre dışı bırakarak da kendi Rejim'inin güvenliğini sağlayacak bölgesel istikrarı oluşturmuştur.

4.1.2.3. Bahreyn'de Karşı Devrim Tehdidi

Orta Doğu Bölgesi'nde Körfez ülkeleri arasında yönetimi Sünni olan fakat halkın çoğunluğu Şii olan Bahreyn, monarşiyle yönetilen bir ülkeydi. İlk olarak 14 Şubat 2011'de başlayan Yönetim karşıtı ayaklanmalar, Hükûmet'in sert müdahalesiyle karşı karşıya kaldı. Yapılan müdahaleler sonucu ölü, yaralı ve tutuklu sayısı artarken gösterilere katılımın da hızla artması Körfez ülkeleri tarafından tedirginlikle karşılandı. Mevcut Yönetim, gösterilere müdahale edip bastıramayınca Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) 14 Mart 2011'de Bahreyn'deki ayaklanmaları bastırmak üzere müdahale etme kararı aldı. Suudi Arabistan'ın organizasyonu ile gerçekleşen müdahaleler sonucunda gösteriler bastırıldı.⁵⁵⁰

Suudi Arabistan, Arap Baharı süresince sergilediği politikalar arasında en kararlı şekilde komşusu Bahreyn'le ilgili olarak hareket etti. Protestoların kontrolden çıkması ve Suudi Arabistan'la yakın ittifakı olan Halife Evi'nin yönetiminin tehlikeye girmesinin ardından askerî müdahalede bulunmak Suudi Arabistan ve birçok Körfez ülkesi için kaçınılmazdı. Çünkü Bahreyn'de Arap Baharı gösterileri, büyük ölçüde ülkenin Şii çoğunluğundan kaynaklanan bir protesto hareketinin dalgalarından sadece biriydi. 2011'den önce bile Bahreyn yönetimi, çok fazla reform yapmaktan kaçınmak için Suudi Arabistan yönetimini arkasına almıştı ve her şeyden önce orada bir anayasal monarşinin ortaya çıkmasını engellemeye çalışıyordu.⁵⁵¹

Suudi Arabistan'ın doğu kıyısından yirmi mil uzakta bulunan Bahreyn; ekonomik, mezhepsel ve jeopolitik nedenlerden dolayı Riyad için stratejik olarak önemlidir. Bahreyn, dünyanın kanıtlanmış petrol kaynaklarının dörtte birine sahip olan Suudi Arabistan'ın doğu eyaletine komşu konumundadır. Oradaki herhangi bir

⁵⁵⁰ AA, Arap Baharı Yıllar İçinde Kısa Döndü, Enes Canlı, 13 Ocak 2019, (Çevrim içi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-bahari-yillar-icinde-kisa-donu-/1363365>, 01 Ekim 2020.

⁵⁵¹ Silvia Colombo, "The GCC and the Arab Spring: A Tale of Double Standards," **The International Spectator: Italian Journal of International Affairs**, 47, 2012, s.113-123.

huzursuzluk Krallık'a yayılma ve küresel petrol piyasalarını alt üst etme potansiyeline sahiptir. Doğu eyaleti, aynı zamanda Suudi Arabistan'ın Şii nüfusunun çoğuna ev sahipliği yapmaktadır; bu, Suudi Arabistan'ın toplam nüfusunun yaklaşık %15'ine ve doğu eyaleti nüfusunun %30'una eşittir. Yüzde 70 civarında bir Şii nüfusu ile radikalleşmiş ve tedirgin bir Bahreyn, Suudi Arabistan'ın doğu eyaletindeki muhalif grupları harekete geçirebilir bu durumda Rejim'in güvenliği için ciddi bir dış tehdit oluşturabilirdi. İstikrarsız bir Bahreyn, İran'ın girişimleri noktasında süreci hızlandırabilirdi. Bahreyn'de daha görünür bir İran varlığı, Tahran'ı doğrudan Suudi Arabistan sınırında karşı karşıya getirebilirdi.⁵⁵²

Bahreyn Hükûmeti tarafından KİK'ten yardım çağrısı ile başlatılan müdahale, Riyad'ın Halife'leri korumak ve Bahreyn'deki Şiiler'in siyasi kurtuluşunu önlemek için büyük riskler almayı göze alması anlamına geliyordu. İran ise Bahreyn'e yapılan müdahaleden dolayı oldukça tepkiliydi. İranlı siyasetçilerin ve medyasının zaman zaman öfkeli saldırıları, Tahran'ın müdahaleyi bir provokasyon olarak gördüğünü açıkça ortaya koydu.⁵⁵³ Bu durum genel anlamda bakıldığında bir tarafın ayaklanmaları bastırma arzusundan bir tarafın ise ayaklanmaları körüklemesinden dolayı Bahreyn halkı için oldukça tehlikeliydi çünkü Bahreyn'deki çatışmalar gösterilerin bastırılması için uygulanan ciddi askerî müdahalelerle dahi sona ermedi. Aksine Şii gençleri, bazen sert karşı önlemler karşısında bile protestolarını sürdürmeyi başardı. Sonuç, ülkenin istikrarını ciddi şekilde tehdit edemeyecek kadar genel, ancak kriz ortamından dolayı herhangi bir sosyal güvenliği ve sağlıklı bir yaşam ortamını da sunmayacak kadar sorunlu hâle geldi.

Ayrıca Bahreyn'e, KİK üyesi ülkeler ve özellikle Suudi Arabistan tarafından yapılan mali yardım, askerî işgal ve siyasi destek Manama'yı giderek Riyad'a bağımlı hâle getirdi ve Bahreyn'in fiilen Suudi Arabistan'ın himayesinde bir ülke konumunda olmasına sebep oldu. Bahreyn Hükûmeti bu nedenle Mayıs 2011'de önerilen Körfez Ülkeleri Birliği'nin bir üyesi olma fikrini, zaten büyük ölçüde teorik egemenliğinin

⁵⁵² Abbas Karaağaçlı, "Bahreyn Krizi Ekseninde Suudi Arabistan-İran Çatışması", **BİLGESAM**, 29 Nisan 2011.

⁵⁵³ Steinberg, "Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring", s. 19.

ihlal edilmesinden çok Hükûmet'in; kurulu düzenin, elektrik ve su kaynaklarının ve petrol yataklarının yenilenmiş bir koruma garantisi olarak gördü.⁵⁵⁴

Bahreyn'deki huzursuzluğun temel nedeni, Sünni hükümdarların, yaklaşık %70'i Şii çoğunluğuna dayattığı siyasi ve sosyoekonomik dezavantajlardı. Bahreyn'deki Sünni ve Şii nüfus arasındaki gerginlik de Suudi Arabistan'da olduğu gibi 1979 İslam Devrimi'nden sonra baş göstermişti. Bahreyn de Suudi Arabistan gibi, yerli Şii halkını İran İslam Cumhuriyeti'nin potansiyel beşinci kolu olarak gördü ve bu durumu kendi Rejim'ine karşı bir tehdit olarak tanımlayarak Şiiler üzerindeki baskıyı artırdı. Bu politika defalarca huzursuzluk ortamı oluşturmakla kalmadı, 1994'ten 1998'e kadar süren ve "Bahreyn İntifadası" olarak bilinen bir dizi protestoya yol açtı.⁵⁵⁵ Hükûmet ise eskiden olduğu gibi bugün de gösterileri şiddetle dağıttı, binlerce kişiyi gözaltına aldı ve protestoların liderini sınır dışı etti.⁵⁵⁶

1999 yılında Emir Hamed bin İsa el-Halife'nin de Yönetim'e katılmasından sonra Rejim; muhalefete tavizler verdi, siyasi tutukluları serbest bıraktı, sürgünlerin geri dönmesine izin verdi ve demokratik reform olasılığını Bahreyn toplumu için yükseltti. Ancak, referandumla onaylanarak "ulusal tüzük"te kanunlaştırılan duyurulara duyulan coşku ancak 2002 yılına kadar devam edebildi.⁵⁵⁷ Bahreynlilerin umut ettiği gibi Halifeler'in iktidarı paylaşma ve Şiiler'e karşı ayrımcılığı sona erdirmeye niyetinin olmadığı görüldü çok uzun sürmedi. Sonraki yıllarda huzursuzluk aralıklarla alevlendi ve 2010'un ağustos ve eylül ayına gelindiğinde ise Hükûmet'in, parlamento seçimleri öncesinde muhalefet lideri de dâhil olmak üzere yaklaşık 160 Şii'yi gözaltına almasıyla tekrar protestolar alevlendi. Bu atmosferde Kuzey Afrika,

⁵⁵⁴ Praveen Swami, "Saudi Arabian Troops Sent to Bahrain as Protests Escalate", **The Telegraph**, 14 Mart 2011; **ALJAZEERA**, "Bahrain 'asks for Gulf help'", 14 Mart 2011, (Çevrim içi) <https://www.aljazeera.com/news/2011/3/14/bahrain-asks-for-gulf-help>, 24 Ekim 2020.

⁵⁵⁵ Christopher M. Davidson, **After the Sheikhs: The Coming Collapse of the Gulf Monarchies**, London, C. Hurst & Co, 2012, s. 32.

⁵⁵⁶ Aziz El Yaakoubi, "Renewed unrest grips Bahrain after authorities execute activists", **REUTERS**, 29 Temmuz 2019, (Çevrim içi) <https://www.reuters.com/article/us-bahrain-execution-protests-idUSKCN1UO1K8>, 28 Ekim 2020.

⁵⁵⁷ **International Crisis Group (ICG)**, "Popular Protests in North Africa and the Middle East (III): The Bahrain Revolt", **Middle East/ North Africa Report 105**, Brussels, 6 Nisan 2011, s. 4.

Suriye ve Yemen'deki Şubat 2011 protestoları da Bahreynli vatandaşları, yönetici ailelerinin politikalarına karşı ayaklanmaya teşvik etti.⁵⁵⁸

Gösteriler, 14 Şubat'ta başladı ve çok kısa bir sürede hızla yayıldı. Başlangıçta pek çok Sünni katılmış olsa da Şii muhalefetin hâkimiyeti hızla onların protestolardan uzaklaşmalarını sağladı. 17 Şubat'ta Hükûmet, ciddi bir müdahalede bulundu ve dört gösterici hayatını kaybetti, ardından güvenlik güçleriyle çatışmalar çıktı. İktidardaki aile taktiğini değiştirip 13 Mart'ta açık uçlu bir diyalog teklif etse de durum artık kızışmıştı. Göstericiler, Manama'nın yakınlardaki mali bölgesini de ablukaya alıp kraliyet sarayına yürümekle tehdit ettiklerinde, yönetici aile Suudi Arabistan ve KİK'ten yardım çağrısında bulundu.⁵⁵⁹

Suudi ve BAE birlikleri 14 Mart'ta başkent Manama'da hazır kıta bulunarak ve kilit stratejik noktaları, bakanlıkları ve diğer hükûmet binalarını güvence altına aldı. Bu durum, iç güvenlik güçlerini ve Rejim'e sadık ekiplerin protesto kamplarını dağıtmak için uygulandı ve birçok göstericinin ölümüne neden oldu. Aynı zamanda bir tutuklama dalgası başladı. Altı Şii lider daha sonra uzun süreli hapis cezasına çarptırıldı. Fakat Bahreyn anlaşmazlığı çatışan partilerin radikalleşmesi nedeniyle çözülemedi. En önemli muhalefet grubu olan el-Vifak bile, militan Şii gençlerin kontrolünü kaybetti.⁵⁶⁰

Mart 2011'den beri Manama'yı çevreleyen Şii köylerinde göstericiler ve güvenlik güçleri arasında neredeyse her gece çatışmalar yaşandı ve bu sırada çok sayıda genç gösterici ve az sayıda da olsa polis öldürüldü.⁵⁶¹ Veliaht Prens Salman bin Hamed (1969 doğumlu), Hanedan'ın en ılımlı üyesi olarak kabul edilmekteydi, ancak Rejim'e karşı ayaklanmalardan sonra ülkede yaşananlardan dolayı gücünü kaybetti. Rejim karşıtlarının güçlü olmasının en önemli nedeni ise Suudi Hükûmeti'ne yakınlıklarından kaynaklanmaktaydı. Başbakan, 2012'de ölene kadar Suudi İçişleri

⁵⁵⁸ Thanassis Cambanis, "Security Crackdown in Bahrain Hints of End to Reforms", **New York Times**, 27 Ağustos 2010.

⁵⁵⁹ **Bahrain Independent Commission Inquiry**, "Report of the Bahrain Independent Commission Inquiry", 23 Kasım 2011, s. 65; Ahmet Öztürk, "Bahreyn 2012", **Ortadoğu Yıllığı**, 2012, s.s. 387-409, s. 395-396.

⁵⁶⁰ Öztürk, A.g.e, 2012, s. 396-397.

⁵⁶¹ **Bahrain Independent Commission Inquiry**, A.g.e., s. 251.

Bakan (1977-2012) ve Veliaht Prens (2011-2012) Nayif bin Abdülazîz ile yakın kişisel dostluğunu sürdürmekteydi. Hem Suudi liderliği hem de Bahreynli sert taraftarlar, protestoları İran'ın Bahreynli Şiiler'in yardımıyla meşru bir Hükûmeti devirmeyi amaçladığını, Şii muhalefetiyle anlaşmaya varma girişimlerini ise tehlikeli bir zayıflığın işareti olarak yorumlamaktaydı.⁵⁶²

Ancak protestoları İran'ın desteklediğine yönelik ikna edici bir kanıt yoktur. Yerel müttefiklerin yokluğunda Tahran, Şiiler'e yönelik politikaları ve Bahreyn'e müdahalesi nedeniyle Bahreyn ve Suudi liderleri sert bir şekilde eleştirmektedir. Bahreyn'de yaşanan Şii ayaklanmaları, Tahran'dan gelen sözlü saldırılar, Suudi ve Bahreyn hükûmetlerinin açıklamaları Rejim'e sadık Sünni ve Şii kesimi de ayrıştırarak çatışmaların daha da belirginleşmesine neden oldu.⁵⁶³ Aynı zamanda Bahreyn, Suudi Arabistan'a o kadar bağımlı hâle geldi ki, egemen bir devlet olarak kabul edilip edilemeyeceği sorgulanır oldu. Artık kendine ait kayda değer petrol rezervlerine sahip olmayan Bahreyn, bütçesinin yaklaşık yarısını doğrudan ve dolaylı destekle finanse eden Suudi Arabistan'a büyük ölçüde bağımlı hâle geldi. Bahreyn'in ekonomik olarak Suudi Arabistan'a bağımlı hâle gelmesinin diğer bir nedeni de ayaklanmaların en fazla yaşandığı ve Bahreyn'in en önemli finansal merkezi olan Manama'dan, 2011'den itibaren turistlerin uzak durması ve bölgedeki huzursuzluktan dolayı ekonomik bir hareketliliğin yaşanmamasıdır.⁵⁶⁴

Bahreyn ve Suudi doğu eyaletinde huzursuzluk ve protestoların sıklıkla birbirine paralel olarak gerçekleşmektedir. Bahreyn ve Suudi Arabistan Şiiler'i arasında özellikle de genç nüfusta iletişim oldukça kuvvetlidir ve her iki ülkedeki protestocular birbirlerinden güç alarak ayaklanmaları gerçekleştirmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı Suudi Arabistan için Bahreyn'i yöneten Rejim'in hangi mezhepten

⁵⁶² Justin Gengler, "Bahrain's Sunni Awakening", **Middle East Research and Information Project**, 17 Ocak 2012, (Çevrim içi), <https://merip.org/2012/01/bahrains-sunni-awakening/>, 20 Ekim 2020.

⁵⁶³ Ahmed Al-Rawi, "Sectarianism and the Arab Spring: Framing the Popular Protests in Bahrain", **Global Media and Communication**, 11, 1, 2015, s.2-3.

⁵⁶⁴ EIA, "Saudi Arabia, U.S. Energy Information Administration", 26 Şubat 2013, (Çevrim içi) https://www.connaissancedesenergies.org/sites/default/files/pdf-pt-vue/analysis_report_eia_saudi_arabia.pdf, 20 Ekim 2020; Mark Johanson, "Post-Arab Spring Travel And Tourism In The Middle East: A Country-By-Country Look", **International Business Time**, 1 Haziran 2012, (Çevrim içi) <https://www.ibtimes.com/post-arab-spring-travel-tourism-middle-east-country-country-look-701113>, 7 Ekim 2020.

olduğu oldukça önemlidir. Bahreyn’de artan Suudi etkisi, Bahreyn’deki iç siyasi tartışmaları da etkilemektedir. Uzun süredir Bahreyn’den sorumlu Suudi lideri olan Suudi İçişleri Bakanı Nayif bin Abdülazîz’in ölümünden sonra birçok muhalif, halefi oğlu Muhammed bin Nayif’in Bahreyn liderliği üzerinde ılımlı bir etki yaratmıştır. 2012’nin sonlarından 2013’ün başlarına kadar, Suudi heyetinin el-Vifak’la gerçekten görüşmelerde bulunması ve Bahreyn Hükûmeti’nin 2013 başında yeni bir diyalog teklifinde bulunmasıyla da artmıştır.⁵⁶⁵

Son on yılda Riyad ve Tahran arasındaki gerginlik gerek sözlü olarak ve gerekse vekiller aracılığıyla devam etti. En şiddetli çatışmalar Yemen’de yaşansa da İran, Bahreyn’deki Şiiler’i devlet yönetimine karşı sürekli kışkırttı. Suudi Arabistan’ın Bahreyn’deki varlığı artık çok iyi bilindiği için Suudi Arabistan bu noktada müdahalelere ve İran sabotajına karşı savunmasız durumdaydı. İran’ın bölgedeki faaliyetlerini gerçekleştirmek için güç konuşlandırması pek olası olmasa da yerel müttefikler aracılığı ile müdahalelerde bulundu ve onları daha agresif bir şekilde güçlendirmeye çalıştı. Bahreyn ve Yemen gibi sahalarda Riyad ve Tahran arasındaki gerginlik düşük seviyeli ve potansiyel olarak kasıtsız olaylar bile olsa artık büyük bir olayların patlak vermesine neden olabilirdi. Suudi Arabistan ile İran destekli Bahreynli savaşılar arasında devam eden bir savaşta, İran açık askerî yardım göndermese bile, aralarındaki savaş şiddetli ve istikrarı bozan bir çatışmaya dönüşebilme potansiyeli taşımaktadır.⁵⁶⁶

4.1.2.4. Suriye’de Devrim Tehdidi

Suriye’de 15 Mart 2011’de başlayan Rejim’e karşı halk ayaklanmaları 2012’de Suudi Arabistan’ın da Türkiye ve Katar gibi Rejim karşıtı hareketlere destek vermesi ayrıca Rusya ve İran’ın da Rejim’e destek olmasıyla hâlâ devam etmektedir. Suudi Arabistan için Suriye’de İran destekçisi bir Şii yönetimi İran’ın bölgedeki hâkimiyetini güçlendireceği ve dolayısıyla da Suudi Rejimi’nin güvenliği için bir tehdit

⁵⁶⁵ Steinberg, “Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring”, s. 21.

⁵⁶⁶ Rachel Bronson, “Saudi Arabia’s Intervention in Bahrain: A Necessary Evil or a Strategic Blunder?”, **Foreign Policy Research Institute**, 3 Mart 2011.

oluşturacağından Suriye'yi kimin yöneteceğiyle yakından ilgilidir.⁵⁶⁷ Fakat Riyad yönetimi ABD'nin Suriye konusunda müdahale edeceği düşüncesi ve isyancıları finanse etme ve silahlandırma konusunda İran'ın tepkisine ilişkin korkularından da kaynaklanarak Suriye'de muhaliflere çok belirgin bir destek sağlayamamıştır. Kasım 2012'ye kadar Suudi Arabistan'ın Ürdün üzerinden güney Suriye'deki isyancılara verdiği desteği ise kademeli olarak genişletmiştir.⁵⁶⁸

Suudi Arabistan için Rejim'e karşı hareket için dönüm noktası, Suriye Ordusu'nun 21 Ağustos 2013'te Şam'ın doğu eteklerine yaptığı ve yaklaşık 1.400 sivilin öldüğü kimyasal saldırı oldu. Washington; ilk önce askerî saldırı ilan etti ancak daha sonra fikrini değiştirdi, Riyad ise ABD'nin katılımı olmasa bile seçilmiş isyancı gruplara desteğini artırdı.⁵⁶⁹ Suudi Hükûmeti, Suriye'de Şubat 2011'de başlayan barışçıl protestolara karşı başlangıçta oldukça belirsizdi. Şam ile Suudi Arabistan'ın ilişkileri, Suudilerin yakın müttefiki Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin 2005 yılında öldürülmesinden bu yana çok zayıf durumdaydı. Saldırıdan Suriye'yi sorumlu tutsalar da Suudiler'in Lübnan'daki durumun tırmanmasını önlemek için 2008'den sonra Suriyeliler'le iş birliği yapılmasını engellemedi. 2011 baharına kadar Kral Abdullah ve önde gelen bazı prensler, Suriye ile Tahran ittifakını bir gün birbirinden ayrılacağını ve Orta Doğu'daki İran'ın etkisinin azalacağı umudunu taşısalar da yıllar geçtikçe iki ülke arasındaki iş birliği bu umudu yersiz hâle getirdi.⁵⁷⁰

Genel anlamda da yönetici aile otoriter statükoyu koruma eğilimindeydi ve protesto hareketlerine şüpheli yaklaştı. Ancak Beşşar Esad, Kral Abdullah'ın gösterilere karşı daha ılımlı davranması yönündeki uyarılarını ve 2011 yazında artan şiddeti görmezden geldiğinde, Suudi liderliği kendisini Esad'a karşı konumlandırdı. Ağustos ayı başlarında çokça dile getirilen bir konuşmasında Kral Abdullah, Suriye

⁵⁶⁷ Bülent Aras ve Richard Falk, "Authoritarian 'geopolitics' of survival in the Arab Spring," **Third World Quarterly**, 36, 2015, s. 325.

⁵⁶⁸ Deborah Amos, "Saudi Aid Boost to Syrian Rebels Puts Jordan At Risk", **National Public Radio**, 16 Mart 2012, (Çevrim içi) <https://www.npr.org/2014/03/16/290609402/saudi-aid-boost-to-syrian-rebels-puts-jordan-at-risk>, 15 Ekim 2020.

⁵⁶⁹ Abdullah Erboğa, "Suudi Arabistan'ın Suriye Stratejisi, Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri," içinde Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri, der. Hasan Basri Yalçın, Burhanettin Duran, Ankara, **SETA**, 2016, s. 237

⁵⁷⁰ Bayram Sinkaya, "İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı", **Ortadoğu Analiz**, 3, 33, Eylül 2011, s.s.38-48, s.39-40.

Rejimi'nin şiddetini eleştirdi, Esad'ın "ölüm makinesini durdurmasını" (ıqaf alat al-qatl) talep etti ve reformlar için çağrıda bulundu.⁵⁷¹ Aynı ay Riyad, Şam'daki büyükelçisini geri çağırdı. Suudiler'in baskısı altında, Arap Ligi de Kasım 2011'de Suriye'nin üyeliğini askıya aldı ve ek yaptırımlar getirdi.⁵⁷²

2011'de toplanan Arap Ligi'nde Suudi Arabistan, dönemin lig başkanlığını yürüten ve Suriye muhalefetini destekleyen Katar'ın gölgesinde kaldı. İki Körfez ülkesi arasında yaşanan rekabet sonraki dönemde Suriye'deki karşıt yapılanmaların gelişimini şekillendirdi. Başlangıçta Suudi Arabistan-Katar çekişmesinde, Katar'ın eli daha güçlüydü ve Ağustos 2011'de kurulan Suriye Ulusal Konseyi'nde ve Kasım 2012'de kurulan Ulusal Koalisyon'da önemli pozisyonlara kendi müttefiklerini yerleştirdi. Suriye muhalefetine verilen desteğin arka planında Katar, Suriyeli Müslüman Kardeşler'e yakın olan muhalefete arka çıkarken Suudi Arabistan ise seküler muhalefeti destekledi. İki Körfez ülkesi arasındaki yaşanan bu çekişmelere rağmen Suriye muhalefetine verilen destekle aynı noktada iki ülke birleşebildi ve Suudi Arabistan, Ulusal Koalisyon'a diplomatik destek sağlarken Katar da verilen desteği genişletti.⁵⁷³

Raporlara göre Suudi Arabistan'ın Suriye İç Savaşı'na müdahalesi 2012 yılı sonuna kadar Suriyeli firarilere hafif silah ve cephane satın almak için para sağlaması ile devam etti.⁵⁷⁴ Yine aynı yıl Kral Abdullah tarafından, Prens Bendar bin Sultan'ı Genel İstihbarat Müdürlüğü'nün (Ri'asat al-Istikhbarat al- 'Amma, GID) yeni başkanı olarak seçilmesi, Riyad'ın Suriye Savaşı'ndaki muhaliflere vereceği destek konusunda daha kararlı politikalar sergileyeceğinin bir göstergesi olarak görüldü. Çünkü Prens Bendar, uzun zamandır aktif siyasetten çekilen fakat ABD ile yakın ve güçlü ilişkileri

⁵⁷¹ Elizabeth Flock, "Saudi King Abdullah to Syria: 'Stop the killing machine'", **The Washington Post**, 8 Ağustos 2011, (Çevrim içi) https://www.washingtonpost.com/blogs/blogpost/post/saudi-king-abdullah-to-syria-stop-the-killing-machine/2011/08/08/gIQASy3n2I_blog.html, 16 Ekim 2020.

⁵⁷² David Batty, Jack Shenker, "Sria suspended ffrom Arab League", **The Guardian**, 12 Kasım 2011, (Çevrim içi) <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/12/syria-suspended-arab-league>, 18 Ekim 2020.

⁵⁷³ Khaled Yacoub Oweis, "Saudi-Qatar rivalry divides Syrian opposition", **Reuters**, 15 Ocak 2014, (Çevrim içi) <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-qatar-idUSBREA0E1G720140115>, 27 Ekim 2020.

⁵⁷⁴ **BBC**, Who is supplying weapons to the warring sides in Syria?, 14 Haziran 2013, (Çevrim içi) <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-22906965>, 1 Kasım 2020.

olan ayrıca da İran karşıtı söylemleri ile bilinen bir prensi. Prens Bendar, 1983'ten 2005'e kadar Suudi Arabistan'ın Washington Büyükelçisi olarak, ABD yönetimi ile Suudi Arabistan arasındaki hayati ilişkileri yönetti.⁵⁷⁵

Bendar'ın GID'de görev almasının ardından Riyad, Hükûmeti barışçıl bir çözüm çağrısında bulunan ancak ABD ve Suudi Arabistan'la perde arkasında çalışan Ürdün üzerindeki baskısını artırdı. Suudi Dışişleri Bakanı'nın, başlangıçta Esad Rejimi'ne karşı açık bir tavır almayı reddeden Ürdün üzerinden Suriye'ye yardım gönderdiği bilinmekteydi.⁵⁷⁶ Aslında ABD, 2012'den beri Ürdün'deki bir üste savaşçı yetiştiriyordu.⁵⁷⁷ Ancak Prens Bendar, daha kararlı bir eylem için baskı yaptığı için Amerika ve Suudi Arabistan arasında sık sık anlaşmazlık yaşanıyordu. 1932 yılından itibaren birbirleri ile müttefik olduklarını ilan eden ve sık sık bu ikili birlikteliği ilan eden ABD ve Suudi Arabistan uzun zamandan beri bölge politikalarında bu denli ayrılık yaşamamışlardı. Dönem dönem iki ülke ekonomik ve siyasi krizler yaşansa da bölge politikalarında genellikle birlikte hareket etmekteydiler. Fakat Suriye Krizi'ne karşı Suudi Arabistan'ın müdahale noktasında ısrarına rağmen ABD'nin hiçbir müdahalede bulunmaması iki ülke arasında bölge politikalarında ayrışmayı bu durumda Suudi Arabistan'ı güvenlik silah tedariki ve iş birliği noktasında yönünü farklı ülkelere çevirmesine neden oldu.⁵⁷⁸

Ayrıca Riyad, Kuzey Suriye'de Katar ve Türkiye'nin desteklediği Suriye'deki gruplar ve Ürdün'deki üslerde bulunan cihatçılardan bağımsız olarak, Suriye'nin güneyindeki isyancılara yardım ederek dengeleme politikası için öneride bulundu. Bu

⁵⁷⁵ **Royal Embassy of Saudi Arabia Washington, DC**, "His Royal Highness Prince Bandar bin Sultan", 2012, (Çevrim içi) <https://web.archive.org/web/20130921155740/http://www.saudiembassy.net/about/princebandar.aspx>, 1 Kasım 2020; Ellen Knickmeyer, "Saudi Appointment Suggests Bigger Regional Ambitions, **The Wall Street Journal**, 19 Temmuz 2012, (Çevrim içi) https://www.wsj.com/articles/SB10000872396390444097904577537311469944198?mod=googlenews_wsj, 1 Kasım 2020.

⁵⁷⁶ C. J. Chivers and Eric Schmitt, "Saudis Step Up Help for Rebels in Syria with croatian Arms", **The New York Times**, 25 Şubat 2013, (Çevrim içi) <https://www.nytimes.com/2013/02/26/world/middleeast/in-shift-saudis-are-said-to-arm-rebels-in-syria.html?pagewanted=all>, 2 Kasım 2020.

⁵⁷⁷ **CBS News**, "AP: U.S. training Syria rebels in Jordan", 26 Mart 2013, (Çevrim içi) <https://www.cbsnews.com/news/ap-us-training-syria-rebels-in-jordan/>, 2 Kasım 2020.

⁵⁷⁸ Amena Bakr, Warren Strobel, "Saudi Arabia warns of shift away from U.S. over Syria, Iran", **REUTERS**, 22 Ekim 2013, (Çevrim içi) <https://www.reuters.com/article/us-saudi-usa-idUSBRE99L0K120131022>, 18 Kasım 2020.

öneri, ABD tarafından çok karşılık bulmadı. Ayrıca Washington, özellikle Suudi Arabistan'ın Suriye'de birtakım silahları kullanma taleplerini reddetti. 2013 yılı boyunca da Suudi Arabistan'ın Suriye girişimlerini defalarca askıya aldıkları da bildiriliyordu.⁵⁷⁹ ABD direnişi karşısında Suudi çabaları büyük ölçüde etkisiz kaldı. 2013 baharından itibaren Suudi liderliği giderek daha sabırsız hâle geldi ve alenen isyancılar için daha kararlı bir destek talep etti. Memnuniyetsizlikleri, Rejim'in 21 Ağustos'ta Şam'ın doğu eteklerinde 1.400 sivilin öldüğü kimyasal saldırısının ardından Eylül 2013'te arttı. Washington; askerî misilleme duyurusunda bulundu, ancak Rusya ve Suriye ile Suriye'nin tüm kimyasal silahlarının imha edileceğini kabul ettikten sonra geri adım attı.⁵⁸⁰

Suudiler, ABD'nin saldırısının iptali kararını büyük bir hata olarak gördü. Riyad, saldırılara başlama konusundaki tartışmalı kararı hızlıca kabul etti ve aynı zamanda Arap Ligi tarafından kabul edilen askerî harekâtı destekleme kararı aldı. Çok geçmeden Suudi Arabistan'ın hafif silahların ve hatta tanksavar silahlarının teslimatı hakkında raporlar çıkmaya başladı.⁵⁸¹ Ayrıca, kamuoyunda Suudi Arabistan'ın 50.000 kadar askerinin eğitim yapmayı planladığından bahsedildi. Riyad, Suriyeli savaşçılar ve Esad Rejimi'yle savaşmak için Ürdün üzerinden ülkeye sızdı.⁵⁸²

Suudi Arabistan'ın Suriye politikasında son duruma bakıldığında ise Rusya, İran ve Türkiye'nin Suriye Krizi'ni çözmek için bir araya geldiği Astana görüşmeleri

⁵⁷⁹ Michael Karadjis, "Anti-aircraft missiles could be a game-changer in Syria", **The New Arab**, 9 Ağustos 2016, (Çevrim içi) <https://english.alaraby.co.uk/english/comment/2016/8/9/anti-aircraft-missiles-could-be-a-game-changer-in-syria>, 2 Kasım 2020; Kevin Sullivan, "Saudis line up against Syria's Assad", **The Washington Post**, 7 Ekim 2012, (Çevrim içi) https://www.washingtonpost.com/world/middle-east/saudis-line-up-against-syrias-assad/2012/10/07/7b06de8e-0e51-11e2-bd1a-b868e65d57eb_story.html, 2 Kasım 2020.

⁵⁸⁰ Loveday Morris, "Persian Gulf ties at risk as Russia plan is mulled", **The Washington Post**, 12 Eylül 2013, (Çevrim içi) <https://www.pressreader.com/usa/the-washington-post/20130912/281698317428632>, 21 Ekim 2020.

⁵⁸¹ Jeo Macaron, "The Muted Arab Attempt to Restore Influence in Syria", **Arab Center Washington DC**, 18 Mart 2020, (Çevrim içi) http://arabcenterdc.org/policy_analyses/the-muted-arab-attempt-to-restore-influence-in-syria/, 3 Kasım 2020.

⁵⁸² **SHARES**, "Saudi Arabia plans, with the help of other states, to build a national army for the Syrian opposition", 15 Kasım 2013, (Çevrim içi) <http://www.sharesproject.nl/news/saudi-arabia-plans-with-the-help-of-other-states-to-build-a-national-army-for-the-syrian-opposition/>, 15 Kasım 2020; Yezid Sayigh, "Unifying Syria's Rebels: Saudi Arabia Joins the Fray", **CARNEGIE, Middle East Center**, 28 Ekim 2013, (Çevrim içi) <https://carnegie-mec.org/2013/10/28/unifying-syria-s-rebels-saudi-arabia-joins-fray-pub-53436>, 15 Kasım 2020; David Kenner, "Saudi Arabia's Shadow War", **Foreign Policy**, 6 Kasım 2013.

Suudi Arabistan'ı Türkiye ile Suriye Krizi'ni çözme noktasında ortaklığını sona erdirmiştir. Yine 2017'de Katar'ın Müslüman Kardeşler'e verdiği destekten dolayı protesto eden Suudi Arabistan'ın iki KİK üyesi ülke olmalarına rağmen yolları ayrılmıştır. Türkiye'nin de Suudi Arabistan'ın koyduğu ablukaya karşı Katar'ı desteklemesi Suudi Arabistan'ı Türkiye ile hareket etme noktasında engelleyen diğer bir gerekçe olmuştur. Ayrıca 2017'de değişen ABD Yönetimi ve Trump Yönetimi'nin Suudi Arabistan'la ilişkilerini güçlendirip İran'ı bölgede sınırlama politikalarını takip etmesi de Suudi Arabistan'ın Suriye politikalarını güncellemesine neden olmuştur.⁵⁸³ Ancak Suudi Arabistan'ın Suriye politikalarında gösterdiği değişen hamlelerin de başarıya ulaşması pek olası olmamakla birlikte, cihatçılara ve Esad Rejimi'ne karşı başarılı bir mücadele yürütecek kadar güçlü bir askerî alternatifin ortaya çıkması yakın zamanda pek olası gözükmemektedir.

4.2. Suudi Arabistan'ın İç Tehditleri

4.2.1. Liberal Reformcular ve Şiiler

2011 yılı baharıyla birlikte Suudi Arabistan hakkında reform hareketleri ile talepler noktasında ses yükselmeye başladı. Ülkede reformcular arasında farklı talepler vardı. Ekonomik seviyeleri standartların altında kalan gruplar ekonomik sorunların düzeltilmesini, Şiiler yıllardır ekonomik, kültürel ve siyasal mağduriyetlerinin giderilmesini, kadınlar ise kadınlara tanınan haklar noktasında yeni reformlar talep etmekteydi. Bu talepler karşısında Suudi Arabistan kendi Rejim'inin demokratikleşme hareketlerine karşı da çok hızlı bir şekilde harekete geçti ve halkını memnun edecek sosyal destekler sunacağını açıkladı. Ayrıca, protestolar için potansiyel buluşma yerlerine ve geleneksel olarak sürekli huzursuzluk çıkaran bölgelere güvenlik tedbirlerini artırdı ve liberal reformcular ile Şiiler arasındaki her türlü iş birliğine de karşı çıktı. Suudi Arabistan yöneticileri tarafından alınan bu tedbirler Mart 2011'de baş gösteren ayaklanmaları durdurmak için yeterli oldu.⁵⁸⁴

⁵⁸³ İsmail Akdoğan, "Körfez'in Türkiye Karşısı Politikalarında Yeni Sahne Suriye", **Analiz**, 21 Nisan 2020, (Çevrim içi) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/korfezin-turkiye-karsiti-politikalarinda-yeni-sahne-suriye/1812837>, 15 Kasım 2020.

⁵⁸⁴ Muhittin Ataman, Gülşah Neslihan Demir, "Suudi Arabistan 2011", **Ortadoğu Yıllığı**, 2011, s.s.183-212, s.188-190.

Bu süreçte Suudi Yönetimi; çıkan ilk ayaklanmalara tutuklamalarla, güvenlik güçlerinin varlığını artırmakla ve halka yaptığı çeşitli uyarılarla karşılık verdi. Yine bu süreçte Kral Abdullah, halka doğrudan ve dolaylı ödemeler yapıp ekonomik olarak vatandaşlarını rahatlatmış. Yaygın işsizlik ve konut sıkıntısı gibi problemleri ele alarak 130 milyar dolar harcayacağına dair sözler verdi. Bu sürecin ardından ülkenin batısını ve merkezini stabil hâle getirirken doğu eyaletlerinde yaşayan Şiiler Suudi Yönetimi'nin aşırı baskısından dolayı hep hareketliydi. Bu durum ise Suudi yöneticileri tedirgin etmekteydi.⁵⁸⁵

2011'in şubat ayında Suudi Arabistan'da Tunus ve Mısır'daki ayaklanma modeline benzer hareketlilikler baş göstermişti. Aktivistler, Riyad sokaklarında demokratik seçimlerle oluşturulmuş bir parlamento, bağımsız bir yargı ve bütün siyasi tutukluların salıverilmesini içeren talepleri dile getirdi. Ayrıca sosyal medya hesaplarından "Halk, Rejim'i devirmek istiyor" başlıklı çeşitli kampanyalar düzenlendi.⁵⁸⁶ Riyad sokaklarında ve sosyal medyada yaşanan bu hareketli günü kendi Rejim'i için ciddi bir tehdit olarak gören Suudi Yöneticiler ikinci gün İçişleri Bakanlığı temsilcileri aracılığı ile tüm protestoların yasaklandığını ve güvenlik güçlerinin her türlü gösteriyi engelleyeceğini duyurdu. Duyuru bütün Suudi kanallarda yayınlandı.⁵⁸⁷ Ardından halk nazarında ciddi karşılığı olan ve ülkenin en saygın dinî kurumu Yüksek Din Âlimleri Konseyi, "devlet liderine karşı yapılan herhangi bir isyanın İslam'la bağdaşmadığını" açıkladı.⁵⁸⁸ Güvenlik tedbirlerini artırmak amacıyla İçişleri Bakanlığı yeni birçok asker görevlendirdi.⁵⁸⁹ Alınan bu tedbirlerle yaşanacak olası ayaklanmaların önüne geçilmiş oldu. Bu süreçte Rejim'in güvenliğini tehdit edecek herhangi bir hareket ve açıklama yapan kişiler ise kısa sürede tutuklandı. Ardından

⁵⁸⁵ James Gavin, "Riyadh Spends to Curb Unrest", **Middle East Economic Digest**, 15–21 Nisan 2011, s.s. 30–32, s. 30.

⁵⁸⁶ **Dünya Bülteni**, "Suudi Arabistan'da da sanal isyan başladı", 3 Mart 2011, (Çevrim içi) <https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/suudi-arabistanda-da-sanal-isyan-basladi-h149719.html>, 19 Ekim 2020.

⁵⁸⁷ **Aljazeera**, "Saudi Arabia bans protest rallies", Al Jazeera, News Agencies, 10 Mart 2011, (Çevrim içi) <https://www.aljazeera.com/news/2011/03/10/saudi-arabia-bans-protest-rallies/>, 07 Ekim 2020.

⁵⁸⁸ **Aljazeera**, "Saudi scholars forbid protest calls", Al Jazeera, News Agencies, 10 Mart 2011, (Çevrim içi) <https://www.aljazeera.com/news/2011/3/10/saudi-scholars-forbid-protest-calls>, 07 Ekim 2020.

⁵⁸⁹ Robert Fisk, "Saudis mobilise thousands of troops to quell growing revolt", **Independent**, 5 Mart 2011, (Çevrimiçi) <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudis-mobilise-thousands-of-troops-to-quell-growing-revolt-2232928.html>, 07 Ekim 2020.

ülke genelinde herhangi bir ayaklanmaya çok rastlanmazken ülkenin doğusundaki Şii yerleşim yerlerinde dönem dönem birtakım Rejim’e karşı tehdit oluşturacak hareketler görüldü.⁵⁹⁰

Genel anlamda yönetime, Hanedan üyelerine ve yeni fikrî akımlara karşı Suudi Hükûmeti’nin tavrı eski dönemlerle kıyaslandığında daha da sertleşti. Bu süreç ve yönetimin süreç içerisindeki tutumu en çok Müslüman Kardeşler’den etkilenen grupları ve bireyleri etkiledi. Mısır’da değişen yönetimden kendilerine de pay çıkaran Suudi vatandaşlar Suudi Rejim için bir tehdit hâline gelmişti. Suudi Arabistan’da 2013 temmuz ayında Müslüman Kardeşler’in üyesi Mısır’ın Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi’ye karşı yapılan darbeyi destekledi ve Müslüman Kardeşler’e karşı bir kampanya yürüttü. 2014 yılının başında ise Suudi Arabistan İçişleri Bakanlığı, Müslüman Kardeşler’i terör örgütleri listesine aldı.⁵⁹¹ Bu tavrı gerek kendi vatandaşları üzerinde gerekse dünyada Müslüman Kardeşler’in sempatanlarına bir mesaj niteliğinde okundu. Ardından hiçbir terör saldırısı atfedilmemesine rağmen liberal Selefler’i temsil eden İslami Ümmet Partisi’ni Suudi Arabistan yönetimi siyasi partilerin İslami olamadığı gerekçesi ile yasakladı ve parti liderleri tutuklandı. Çünkü Ümmet Partisi Selefi düşünceyle İslam’ı sentezleyen ve Müslüman Kardeşler’den etkilenen bir grubu temsil ediyordu, özellikle de Kuveyt ve birçok Körfez ülkesinde halk tarafından karşılık bulmaktaydı. Körfez ülkelerindeki iktidarları barışçıl yollarla sona erdirmeyi, bölgenin küçük eyaletlere bölünmesinin önüne geçmeyi, Amerika’nın bölgedeki etkisini azaltmayı amaçlıyordu.⁵⁹² Parti’nin kuruluş belgesi; iç ve dış politikalarda İslami değerlerin uygulanması, parlamentonun seçimle oluşturulması, kuvvetler ayrılığı ve sosyal yaşamda birtakım demokratik reformların yapılması gibi genel maddeleri içermekteydi. Ayrıca Parti mensupları genellikle Suudi Arabistan’ın aydın kesiminden, üniversite hocalarından, eğitimli din adamlarından, iş adamlarından

⁵⁹⁰ Valentine M. Moghadam, “Explaining divergent outcomes of the Arab Spring: the significance of gender and women’s mobilizations”, **Politics, Groups, and Identities**, Northeastern University, 6 Şubat 2017.

⁵⁹¹ Kadriye Sınmaz, “Mısır Raporu: Devrim ve Darbe Sarmalında Bir Toplum”, **İNSAMER**, 27 Mayıs 2019.

⁵⁹² **Human Right Watch**, “Saudi Arabia: Free Political Activists”, 19 Şubat 2011 (Çevrim içi) <https://www.hrw.org/news/2011/02/19/saudi-arabia-free-political-activists>, 06 Ekim 2020

ve özellikle de gençlerden oluşmaktaydı.⁵⁹³ Hem Parti'nin kuruluşundaki hâkim düşüncelerine hem de Parti üyelerine bakıldığında Suudi Arabistan'ın Rejim'in devamı için Ümmet Partisi'ni bir tehdit olarak tanımlayıp onu bir tehdit olmaktan çıkarması da özellikle Arap Baharı sürecinde kaçınılmaz hâle geldi.

Yine bu süreçte İslami Uyanış Partisi'ni (Sahva Hareketi/Partisi) temsil eden Salman el-Auda, Selefi düşünce ile Müslüman Kardeşler'in düşünce unsurlarını sentezleyerek Suudi Arabistan'da bir temsil oluşturdu. Televizyon programlarında, yazdığı ve çok okunan kitabında,⁵⁹⁴ sosyal medya hesaplarında ve web sitesi üzerinden yaptığı yayınlarla oldukça sempati toplayan Auda, ülkenin bilinen en iyi okulunda görev yapmaktaydı.⁵⁹⁵ Suudi Hükûmeti, Rejim'in güvenliği için kendine tehdit olarak gördüğü Auda'nın iki televizyon programını yasakladı ve ülke sınırları dışına çıkma iznini kaldırdı.⁵⁹⁶ Ayrıca bu süreçte Müslüman Kardeşler'e gösterilen her türlü tepki İslami Uyanış Partisi'ne karşı bir uyarı olarak da yorumlandı.

Suudi Arabistan'ın liberal reformcu olarak görerek Rejim'in devamı için tehdit olarak tanımladığı bir diğer kişi ise Muhammed Said Tayyib'di. 2003 yılında anayasal bir monarşinin kurulmasını savunan "Ana Vatanı Savunmak Deklarasyonu"nun en önde gelen imzacılarından biriydi.⁵⁹⁷ Deklarasyon'un ardından yeni bir ilan sunarak; tutuklanan liberal ve Şii reformcuların tutukluluk kararlarını eleştiren ülkenin doğusundaki Şii protestolarına karşı güvenlik güçlerinin ağır tepkilerini kınayan içerikler de paylaştı.⁵⁹⁸ Bu talep, Rejim'in kırmızı çizgisini aştı ve başta Tayyib olmak üzere birtakım liderler tutuklandı. Hükûmet, Tayyib'den imzasını geri almasını ve

⁵⁹³ Parti kuruluş belgesine ve parti üye listesine 2014 yılına kadar parti web sitesinden ulaşılmaktaydı fakat partinin kapatılmasının ardından web sitesine de erişim engellendi.

⁵⁹⁴ Salman al-Auda, "Masa'il al-thaura (Questions on the revolution) Devrim Üzerine Sorular", Beyrut, 2012.

⁵⁹⁵ Salman al-Auda's website, (Çevrim içi) <http://www.islamtoday.net>, 25 Temmuz 2020.

⁵⁹⁶ **Aljazeera**, "Cleric Salman al-Awda 'held over Qatar tweet'", Aljazeera, 7 Ocak 2018, (Çevrim içi) <https://www.aljazeera.com/news/2018/1/7/cleric-salman-al-awda-held-over-qatar-tweet>, 10 Ağustos 2020.

⁵⁹⁷ Muhammad Said Tayyib's website, (Çevrim içi)

http://www.mstayeb.com/index.php?option=com_content&view=article&id=146:deftaanwatan&%20catid=20:isla7&Itemid=5, 20 Eylül 2020.

⁵⁹⁸ Cidde'deki reformcuların yargılanmasına ve Katif'in üzücü olaylarına ilişkin bildiri - (Declaration on the prosecution of the reformers in Jeddah and the sad events of Qatif) hakkında bir açıklama metni – Saudi Jeans, 25 Aralık 2011, (Çevrim içi) <https://saudi Jeans.org/2011/12/>, 25 Mayıs 2020.

devlet televizyonunda özür dilemesini istedi fakat Tayyib, bu konuda Hükûmet'in istediğini yapmadı.

Ayrıca özellikle son dönemlerde Suudi Arabistan'ın siyasi sistemine ve Suudi Hanedanlığı'nın önde gelen temsilcilerine daha önce benzeri yapılmamış eleştirileri ile toplumda özellikle genç nüfus üzerinde karşılık bulan Muhammed el-Kahtani de Suudi Arabistan için Rejim'in devamını tehdit eden bir diğer unsur olarak görülmektedir. Kahtani, toplumda güçlü bir lider olarak bilinen İçişleri Bakanı Nayif bin Abdülazîz'i binlerce tutukluya kötü muamele ettiği gerekçesi ile suçladı ve Kral'ı onu görevden almaya ve yargılamaya davet etti. Ardından Kahtani ve bir diğer reformist söylemelere sahip olan Abdullah el-Hamid, "Suudi Sivil ve Siyasi Haklar Derneği" çatısı altında siyasi tutukluların serbest bırakılması, halkın yönetime katılımının sağlanması, hukukun üstünlüğünün genişletilmesi ve birtakım reformların yürütülmesi gibi siyasi kampanyalar yürüttüler⁵⁹⁹ fakat kısa bir süre içerisinde tutuklanarak cezalandırıldılar.⁶⁰⁰ Bu süreç ise hem Suudi Rejimi hem de Arap Dünyası için birçok şeyin artık eski yöntemlerle çözülemeyeceğini gösterdi. Çünkü aktivizm Arap siyasetinde daha etkin rol oynayacak ve ABD gibi Orta Doğu siyasetinde rol almak isteyen ülkeler de aktivistler aracılığı ile Orta Doğu siyasetinde varlık gösterecekti.⁶⁰¹

Suudi Arabistan için Arap Baharı'nın tehdit olarak görülmesi ve uzun süreli kendisini güvende hissetmemesinin nedeni doğu eyaletlerindeki Şiiler'in sık sık yaptığı gösterilerden kaynaklanmaktadır. Ülkenin batısı ve merkezi büyük ölçüde sakin kalırken, doğu eyaletlerindeki sorun Arap Baharı'yla da birlikte daha da kronik hâle gelmiştir. Ayrıca Bahreyn'deki Şiiler'in iktidar meclisine karşı gösteri yapması ve İran'ın hem Bahreyn'deki Şiiler'i hem de doğu eyaletlerindeki Şiiler'i etkilediği düşüncesi Riyad Yönetimi'ni tedirgin etmektedir. Bunun içinde Suudi Rejimi her fırsatta İran'ı bölgedeki Şiiler'i ülkesine karşı kışkırtmakla suçlamaktadır. Suudi

⁵⁹⁹ Thomas Lippman, "Saudi Professor Faces Charges after Fighting for Free Speech", **Al-Monitor**, 29 Haziran 2012.

⁶⁰⁰ **DW**, "Saudi human rights activist dies in prison", 24 Nisan 2020, (Çevrim içi) <https://www.dw.com/en/saudi-human-rights-activist-dies-in-prison/a-53238382>, 10 Mayıs 2020

⁶⁰¹ Lina Khatib and Ellen Lust, "The Transformation of Arab Activism", **POMED**, 15 Mayıs 2014, (Çevrim içi) <https://pomed.org/wp-content/uploads/2014/05/Policy-Brief-Khatib-Lust-May-2014.pdf>, 27 Kasım 2020.

Arabistan nüfusunun %15'ini oluşturan Şiiler'in çoğu nüfusun yaklaşık yarısını temsil ettikleri doğu eyaletinde yaşamaktadır. Bu bölge aynı zamanda petrol endüstrisine ve ülkenin tüm büyük petrol sahalarına da ev sahipliği yaptığı için "Şii sorunu" Suudi Arabistan'ın Rejim'inin güvenliği için özel bir stratejik öneme sahiptir. Bu durumda Suudi Arabistan'ın bölgedeki Şiiler'e karşı siyasi, ekonomik ve kültürel çeşitli baskılar kurmasına, bu baskı ise Şii gençlerin daha militanlaşmasına bu da toplumsal ayrımın daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Bu durumun nedenleri arasında en büyük paya ülkenin üzerine inşa edildiği dinî-siyasi kimliği olan Vehhâbîliğin de etkisinin oldukça fazla olduğunu söylemek mümkündür. Vehhâbîliğin Şiiler'i Müslüman olarak tanımlamadığı dinî öğretileri de göz önünde bulundurduğumuzda da siyasi ayrım daha da derinleşmektedir.⁶⁰²

Suudi Arabistan'ın doğu eyaletlerindeki Şiiler'e ve Bahreyn'deki ayaklanmalara müdahalesi de Şiiler'in siyasi fiillerinden daha çok onların İran'a sadık mezhepsel inançlar taşıdıklarını ve İran tarafından yönlendirildiklerini düşünmesinden kaynaklanmaktadır.⁶⁰³ Fakat Arap Baharı ile Suudi Arabistan'ın doğu eyaletlerindeki Şiiler'e karşı tutumu da değişti ve onlara yaşam koşullarını iyileştirme sözü verdi. Suudi Rejimi'nin bu tutumu doğu eyaletlerinin bir müddet sakin kalmasını sağladı fakat güvenlik güçlerinin protestolar esnasında özellikle Taufiq el-Amir'i ve bazı protestocuları tutuklamasının ardından Şiiler'deki hoşnutsuzluk yeniden alevlenmeye başladı.⁶⁰⁴

Bu sürecin ardından Ekim 2011'de gerginlik tırmandı ve genç Şiiler ile Suudi askerlerinin çatışması arttı. Ardından devam eden çatışmalarda kasımda ilk genç Şii vurularak öldürülmesi sonucu "**Awamiya Olayları**" ile bir dizi protesto hareketi başladı. Bu çatışmalar esnasında yaşananlardan dolayı hem Suudi askerlerden hem de Şii gençlerden birçok kayıp verildi. Ve bu süreç neredeyse 1979'dan beri yaşanan en

⁶⁰² Guido Steinberg, **The Wahhabiya and Shi'ism, from 1744/45 to 2008, in The Sunna and Shi'a in History: Division and Ecumenism in History**, New York, Palgrave Macmillan, 2011, s.s. 163–182.

⁶⁰³ Toby Matthiesen, "The Shi'a of Saudi Arabia at a Crossroads", **Middle East Report Online**, 5 Haziran 2009, (Çevrim içi)

<https://merip.org/2009/05/the-shia-of-saudi-arabia-at-a-crossroads/>, 15 Eylül 2020.

⁶⁰⁴ **Arabian Business** "Saudi Arabian Authorities Release Arrested Shiite Cleric", 7 Mart 2011, (Çevrim içi) <https://www.arabianbusiness.com/saudi-arabian-authorities-release-arrested-shiite-cleric-385256.html>, 15 Eylül 2020.

büyük kaybı göstermekteydi.⁶⁰⁵ Gösterilerde yükselen ses “siyasi tutukluların serbest bırakılmasını, Şiiiler’e yönelik yapılan her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını, Suudi Arabistan’ın Bahreyn’den çekilmesini ve Bahreyn’deki Şiiiler’e yapılan baskının son bulmasını talep etmekteydi. Bu talepler, Suudi Yönetim tarafından çok sert tepkilerle karşılandı.

Bu durumun ardından Suudi Arabistan İran’ın hem Bahreyn’deki hem Lübnan’daki hem de ülkesindeki Şii protestolarına destek olmakla ve “ulusal güvenlik ve istikrarı” bozmakla suçladı.⁶⁰⁶ Suudi Arabistan, doğu eyaletlerinde eylemlerin merkezinde monarşi karşıtı söylemlerin de olmasıyla vatandaşlarına karşı çok daha sert tepkiler verdi. Öncelikle 2012’de İçişleri Bakanlığı 23 Şii protestocu elebaşının olduğu bir liste ilan etti ve haklarında tutuklama kararını çıkardı. Hakkında tutuklama kararı olan kişilerin bir kısmı Rejim’e teslim olurken bir kısmı da saklandı. Ayrıca, Suudi Rejimi Şiiiler’i, İran ve önde gelen Şii âlimleri ile Suudi Arabistan’a bağlılıkları noktasında seçim yapmaya çağırdı. Bunun sonucunda da ara ara da olsa bölgede silahlı çatışmalar devam etti.⁶⁰⁷ Suudi Arabistan bu süreçte protestoları bastırmak için cephanelerini kullandı ve iki gösterici öldü, yaklaşık 20 kişi yaralandı.

Monarşi yönetimine son verilmesi ve Şiiiler üzerindeki baskının azaltılması gibi talepler her geçen gün arttı ve Suudi Arabistan’ın doğu eyaletlerinde kronik bir hâl aldı. Protestocular, Devlet binalarını yağmaladılar ve polis devriyelerine ateşli bombalarla saldırdılar.⁶⁰⁸ Bu protestoların iç huzursuzluk ve ayaklanmayı tetikleyeceği korkusu rejimi oldukça huzursuz etti. Bu kapsamda uzlaşmacı yöntemleri de denemeye çalışan Suudi Rejimi yaşlı ve tanınmış yerli Şii lider olan Hasan el-Saffar’dan destek aldı ve el-Saffar, gençleri geri çekilmeye çağırdı. Fakat bu Şii protestocu gençler arasında olumlu sonuçlanan bir etki yaratmadı.⁶⁰⁹

⁶⁰⁵ Toby Matthiesen, “A ‘Saudi Spring?’: The Shi’a Protest Movement in the Eastern Province 2011–2012”, **Middle East Journal**, Vol. 66, no. 4, 2012, s.s.628–659, s. 650.

⁶⁰⁶ A.e.

⁶⁰⁷ Nasir al-Haqbani, “Riyadh Confirms Spy Cell Worked for Iranian Intelligence Services” (Arabic), **al-Hayat**, 27 March 2013.

⁶⁰⁸ Matthiesen, A.g.e., s. 656.

⁶⁰⁹ Lina Khatib, Ellen Lust (ed.), **Taking to the Streets: The Transformation of Arab Activism**, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2014, s. 317.

Genel anlamda bakıldığında Suudi Rejimi, rejimin devamlılığını tehdit edebilecek, (Sünni) liberal ve Şii muhalefet arasındaki herhangi bir ittifakı önlemek istiyordu. Bu bağlamda da her fırsatta İran'ın Şii göstericiler üzerindeki etkisini bahane olarak sunarak bu ayaklanmaları Suudi Arabistan'ın güvenliğini tehdit eden bir unsur olarak tanımlıyordu. Rejim'in bu iddiası ise başta Suudi Arabistan'da olmak üzere Orta Doğu'da artan dinî kutuplaşmanın asıl kaynağının İran olduğunu düşündürmekteydi.⁶¹⁰ Görüldüğü üzere Suudi Arabistan'ın Rejim'in güvenliği noktasında sahip olduğu iç tehditleri yine sahip olduğu yapısal özellikleriyle yakından ilişkilidir. Suudi Arabistan'ın iç tehditlerine bakıldığında halkın sahip olduğu rakip bağlıkları, monarşik devlet yapısı ve rantiyer ekonomik modeliyle yakından ilişkili olduğu tespit edilebilmektedir. (İddia 3)

4.3. Suudi Arabistan'ın Tehditler Karşısında İttifak İlişkilerinin ve Dengeleme Politikalarının Analizi (2010-2020)

Bir devletin herhangi bir sorunu gerek dünyaya gerekse kendi toplumuna devletin güvenlik tehdidi olarak tanımlaması ve tanıtması için ülkenin birtakım kabul görmüş değerlerine karşı bir tehdidin varlığı noktasında ulusal ve uluslararası kamuoyunu ikna etmesi gerekmektedir.⁶¹¹ Ancak bu ikna etme sonucunda devletlerin uyguladığı politikalar, kullandığı yöntemler ve araçlar kamuoyu tarafından meşruiyet kazanacaktır. Kazanılan bu meşruiyet alanı ise devlete güvenlik tehdidi ile mücadele noktasında alan açacak, kullanılacak savunma kaynaklarını öncelik hâline getirmesi için imkân sağlayacaktır.⁶¹² Devletler böylece tanımladıkları değerlerine karşı tehdit oluşturduğunu düşündükleri konularda vatandaşlarının demokratik alanlarını daraltmakta, onlar üzerinde çeşitli yaptırımlar uygulamakta bu yolla kendilerine meşruiyet sağlamaktadır.

Orta Doğu Bölgesi'ndeki ülkeler genellikle askerî anlamda ciddi bir kapasiteye sahip olan ve mücadele yöntemi ile topraklarını Avrupa'nın ve Amerika'nın

⁶¹⁰ A.e., s.317-318.

⁶¹¹ Buzan, Wæver ve Wilde, a.g.e., s.23-24.

⁶¹² Ken Booth, **Security and Self: Reflections of a Fallen Realist**, Keith Krause ve Michael C. Williams (der.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1997, ss. 83- 120, s.111.

sömürsünden kurtarabilen ülkeler değillerdir. Bu bağlamda da ne Arap Baharı öncesi Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan düzende söz sahibi olabilmiş ne de Arap Baharı sonrası kurulan düzende başarı sağlayabilmişlerdir. Bu durumda ise bölgedeki devletlerin zayıflığını ve başarılı bir yönetim mekanizmasının olmayışını açıklarken Morgenthau'nun başarılı bir devlet olmanın şartları olan askerî hazırlığa, endüstriyel kapasiteye ve diplomatik ilişkilerin seviyesine bağlaması⁶¹³ ile Orta Doğu devletlerinin bu günkü durumu açıklanabileceği gibi yine Joseph S. Nye'nin argümanına göre, Orta Doğu ülkelerinin sahip olmadığı sert gücü bir devletin dış ve güvenlik politikası yeteneklerinin kilit belirleyicisi olması bölgenin yıllardır yaşadığı istikrarsız düzeni de açıklamaktadır.⁶¹⁴

ABD'nin kaya gazı üretimine başlamasının⁶¹⁵ ve Orta Doğu'da yaşanan istikrarsız sürecin artık onun güvenliği noktasında bir tehdit oluşturmamasının ardından, 2011 yılından sonra ABD güvenlik politikalarını Orta Doğu Bölgesi'nden Asya-Pasif Bölgesi'ne çevirmiştir. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın Foreign Policy dergisinde yayımladığı “Amerika'nın Pasifik Yüzyılı” başlıklı makalesine göre, “siyasetin geleceği Afganistan veya Irak'ta değil, Asya'da belirleneceği ve ABD'nin de bu sürecin tam merkezinde yer aldığını” dile getirilmiş olup değişecek olan ABD dış ilişkiler politikalarının sinyali vermiştir.⁶¹⁶ “Pivot Asya Doktrini” olarak bilinen bu doktrinin hâkim olduğu Obama Yönetimi'ne göre zaten Arap Baharı süreciyle kendi ülke güvenliğiyle boğuşan Orta Doğu ülkeleri artık bir güvenlik tehdidi oluşturmamakta fakat hızla büyüyen Çin, hem siyasi hem askerî ve ekonomik alanda çok yönlü bir tehdit oluşturmaktadır. Çin, ABD'nin küresel ve bölgesel çıkarlarını gerçekleştirmesinde bir tehdit unsuru olmaktadır.⁶¹⁷ Arap Baharı sürecinde ayrıca ABD süreci demokratikleşme hareketi olarak yorumlamış, sokak hareketlerine destek vermiştir. Suudi Arabistan ise ABD'nin bu süreçte pasif angajman

⁶¹³ Morgenthau, **Politics Among Nations**, 1973, s. 29.

⁶¹⁴ J. S. Nye, a.g.e., 2005.

⁶¹⁵ Robert D. Blackwill, Meghan L. O' Sullivan, “America's Energy Edge”, **Foreign Affairs**, 93, 2014, s. 1-2.

⁶¹⁶ Hillary Clinton, “America's Pasific Century”, **Foreign Policy**, 2011, s. 56-63.

⁶¹⁷ A.e., s. 56-63; Q. I. U. Huafei, “Sino-us Strategic Dilemma From the Perspective of Power Transition in Asia-Pasific and Middle East”, **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies** (in Asia), 7, 2013, s. 57-96.

stratejisi ile sergilediği tavır sonrasında, herhangi bir tehditle karşılaşması durumunda ABD'nin kendilerine destek verip vermeyeceği konusunda tereddütleri oluşmuştur.⁶¹⁸

Orta Doğu'da terör eylemleri ve bölgenin güvensizliği sürekli olarak hem bölgenin hem de küresel çapta devletlerin gerek toprak bütünlüğünün güvenliği gerek enerji kaynaklarının güvenliği gerekse ekonomilerinin güvenliği olarak sürekli gündemde yer almaktadır. Bölgede terörün çok kolay bir şekilde zemin bulmasının arka planında Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede yapay sınırlar üzerine inşa edilen Fransa ve İngiltere manda yönetimleri, Filistin topraklarında artan Yahudiler ve kurulan İsrail Devleti, Filistinliler'in bölgede azalan nüfuzları ve devletsizlikleri, bölgedeki her Müslüman hareketin karşısında Amerika'nın İsrail'e verdiği geniş imtiyaz, siyasi-askerî destek, kızıştırılan ve kullanılan mezhepsel farklılıklar, bölgenin sahip olduğu enerji kaynakları ve bunlara ihtiyacı olan küresel güçlerin varlığı yer almaktadır.⁶¹⁹ Ayrıca bu etkilerin her birinin üzerine söz konusu ülkelerin devlet yapıları da eklenince bölgede rejimlerin güvenliği noktasında hem iç tehditler hem de dış tehditler sürekli gündemde varlığını gösterir durumda kalmaktadır. Bölge ülkelerinin monarşik devlet yapıları, devlet dışında rakip bağılıklarının varlığı ve rantiyer devlet olma özellikleri onları iç tehditlerle sürekli baş başa bırakan bir durum olmaktadır. Bu da Rejim'in güvenliği noktasında iç tehditleri önemli bir yere koymakta, tehditlerle mücadele noktasında öncelik oluşturmaktadır.

Günümüzde İbn Suûd Rejimi'ni tehdit eden en önemli konu ise 2011 yılında başlayan Arap Baharı sürecinde bölgede yaşanan sıcak çatışmalar sonucu radikalleşme hareketleri ve bölgede yönetimi boşalan devletlerdeki güç boşluklarının hangi devletler tarafından doldurulacağı tehdidi olmuştur. Uluslararası ilişkiler tarihinde de sıklıkla tanıklık ettiğimiz durum olan güç dengesindeki değişiklik, bir devletin daha da güçlenmesi veya güçlenme ihtimalinin diğer devletler üzerinde yarattığı korku devletlerin güç artırımına gitmesiyle, yeni ittifaklar oluşturmasıyla sonuçlanmıştır. Arap Baharı sürecinde Mısır ve Tunus gibi hem Batı hem de Suudi Arabistan yanlısı

⁶¹⁸ Kristen Westphal, Marco Everhaus, Guido Steinberg, "The Us shale revolution and the Arab Gulf States: the economic and political impact of changing energy markets", **SWP Research Paper**, 33, 2014, s.s. 1-34.

⁶¹⁹ Hamit Bozarslan, **Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi: Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El Kaide'ye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 47-60, 343-350.

yönetimlerin yıkılıp yerine yeni bir kadronun gelişi, Suriye ve Yemen’de artan İran etkisi bölgede Suudi Rejimi’ni tehdit edecek bir İran etkisinin artması anlamına gelmektedir. İran, Suriye ve Yemen iç savaşında kurduğu ortaklık ve desteklediği kadrolarla bölgedeki varlığını ve etki alanını göstermektedir. Ayrıca Arap Baharı öncesi Mısır, Irak, Suriye gibi güçlü olan, Arap Baharı ile gücünü kaybeden devletlerin her alanına nüfus etmek için hareket eden İran da Suudi Rejimi’nin güvenliğini ve dolayısı ile de devamlılığını tehlikeye sokmaktadır.⁶²⁰ Suudi Arabistan için Orta Doğu’da Suriye, Irak, Mısır gibi ülkelerde varlık göstermeye çalışan Şii hilali ile ülkeyi kuşatmayı amaçlayan İran kadar; Katar, Türkiye, Müslüman Kardeşler’in kontrolündeki bir Mısır devleti de alternatif bir Sünni eksen oluşturması yönüyle ve marjinal politikalarıyla bir tehdit oluşturmaktadır.⁶²¹

Arap Baharı sürecinde yaşanan sokak hareketleri ile bölgedeki birçok Suudi yanlısı yönetim el değiştirmiş bölgede yaşanan boşluğu ise İran ve Türkiye doldurmaya çalışmış bu durum ise Suudi Arabistan’ın güvenlik politikalarını tehdit etmiştir. Bu süreçte Makyavelist bir tavırla Suudi Arabistan lideri Rejim’in güvenliğini korumak ve sürdürmek için değişen güç dengelerini gözeterek realpolitik uygulamaları hayata geçirmektedir. Önemli olan Suudi Rejimi’nin hayatta kalması ve bu durumu sağlayacak şartların uygulanmasıdır. Rejim, kendini tehlikede gördüğü noktada birçok uygulamayı yapma meşruiyeti kazanmakta bunun için de genellikle güç artırımına giderek sahada bu gücü gösterme girişimi sağlamaktadır. Bu durumda Suudi Arabistan, karşı karşıya kaldığı tehditle baş etme yöntemini ise Bahreyn ve Yemen’e doğrudan müdahale etmekte bulmuştur. Ayrıca bölgedeki devrim hareketlerini kendi lehine çevirmek için diplomatik ve ekonomik müdahaleler de gerçekleştirmiş⁶²² en önemlisi iç tehditlerini dengelemek ve yatıştırmak için ilişkili dış tehditlerle ittifak ilişkileri kurmuştur.

Özellikle Suudi Arabistan, BAE ve İran gibi enerji ihraç eden ülkeler protestoları çok hızlı bir şekilde bastırmıştır. Suudi Arabistan, demokratikleşme hareketleri karşısında hem bölgesel hem de kendi ülkesinde karşı devrim politikaları

⁶²⁰ Gause, “Saudi Arabia in the New Middle East”, s. 18-19.

⁶²¹ Steinberg, “Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring”, 2014.

⁶²² Acar, A.e., s. 147.

ile bu sürecin etkilerini en aza indirmeye çalışarak kendi monarşisini güvence altında tutmaya çalışmıştır. Orta Doğu’da otoriter rejimler uzun süre halkın demokratikleşme isteklerine karşı rejimlerini korumak için ülkelerinde bulunan İslamcı örgüt ve muhalefet tehdidini kendisi için bir güvenlikleştirme stratejisi hâline getirerek İslamcı örgüt veya muhalifleri kendi demokratik olmayan yöntemlerini uygulamak için araç olarak kullanmıştır. Uygulanan bu yöntemler hem otoriter rejimlerin işine yaramış hem de Batılı ülkelerin strateji ve güvenlik çıkarlarına hizmet etmiştir.⁶²³ Arap Baharı sonrasında Suudi Arabistan dış politikasını ve güvenlik stratejilerini Orta Doğu Bölgesi’nde hegemon bir gücün oluşmasına engel olmaya, bölgede halk ayaklanmalarının çıkmasının önüne geçmeye, Yemen ve Küçük Körfez Şeyhleri üzerinde hegemon bir güç olmaya odaklanmıştır.⁶²⁴ Dünyanın en zengin enerji kaynaklarına sahip olan Körfez Bölgesi, Suudi Arabistan için kendi nüfus alanında olmalı ve kontrolü kendi rejim güvenliği için elinde bulundurmalıdır. Bu yüzden bölgede kendi için yaşanan her türlü tehdide karşı bir tepki vermektedir.⁶²⁵

Başta Suudi Arabistan olmak üzere bütün Körfez ülkeleri enerji kaynaklarının güvenliği ve kendi rejimlerinin devamlılığı için İran ve bölgesel rakiplerinin arasındaki olumlu ve olumsuz ilişkiyi de takip etmek zorunda kalmaktadır. Suudi Arabistan ve müttefikleri, Suudi doğu eyaletlerindeki ve Bahreyn’deki Şii protestolarını, otoriter rejimlere karşı hareketler olarak değil de İran’ın Şii Arapların yardımıyla meşru hükûmetleri devirmeye yönelik bir girişimi olarak yorumlamaktadır. Riyad Hükûmeti, Arap Baharı süreciyle birlikte Orta Doğu Bölgesi’nde oluşan her boşluğu İran’ın doldurma girişimine karşı 2010’dan itibaren güvenlik stratejilerinde ve dış politikalarında daha radikal kararlar alarak saldırgan bir bölgesel politika sergilemektedir. Ayrıca Riyad, 2011 yılından beri Suudiler ve Bahreynli Şiiler arasında yaşanan gerginliği de bu bağlamda yorumlamaktadır.⁶²⁶ Sonuç olarak bu durum da Suudi Arabistan’ın Arap Baharı’yla hız kazanan güvenlik stratejisinde ve

⁶²³ Manuel Francisco Herrera Almela, Maider Mayor Mayoz, “How did Saudi Arabia’s defence policy change after the Arab Spring?”, **Research Gate**, Ağustos 2016, s.s.1-12, s. 2-4.

⁶²⁴ Necmettin Acar, “Arap Baharı Sürecinde Ortadoğu’da Güvenlik ve Dış Politika: Suudi Arabistan Örneği”, **Birey ve Toplum**, Güz 2018, 8, 16, 2018, s.s. 139-171, s. 147.

⁶²⁵ Neil Patrick, “The GCC: Gulf state integration or leadership cooperation?”, **The London School of Economics and Political Science**, London, 2011, s. 3-7.

⁶²⁶ İsmail Akdoğan, “Arap Baharı’nın İran-Suudi Arabistan İlişkileri Üzerindeki Etkisi” **Ortadoğu Yılı**, 2012, ss. 463-482, s.469-471.

dış politikasındaki değişimin Rejim'in istikrarını sağlamada hem iç hem de dış politika meselesi olduğunu göstermektedir.

Suudi Arabistan Krallığı, Arap Dünyası'nda ciddi değişim ve dönüşümlerin yaşandığı devrimlerden büyük ölçüde zarar görmeden çıkmayı başaran bir ülke oldu. Suudi Yönetici Ailesi, önemli tarihsel ve dinî meşruiyetten sağladığı avantajı ayrıca petrolden elde ettiği gelirleri vatandaşlarına sosyal destek sağlamak için ve Orta Doğu ülkelerini kendi safına çekmek için kullandı. Böylece de Rejim, hem diğer rejimlerin ülkesini etkileme alanını hem de kendi ülkesinin protesto hareketlerinin önüne geçmiş oldu.⁶²⁷ 2000-2010, 2010-2020 yılları arasında birçok tehditle karşılaşan Suudi Arabistan'ın bu tehditler karşısında hâlâ monarşik bir devlet olarak yoluna devam etmesi yani Rejim'in güvenliğini korumuş olması sonuç olarak süreç içerisinde sergilediği çift-dengeleme ittifak ilişkisine bağlıdır. Çünkü Rejim'in güvenliğini asıl tehdit eden her zaman iç tehditler olmuştur. İç tehditlerle mücadele noktasında ise Suudi Arabistan'ı asıl başarıya götüren strateji mevcut iç tehditleri ile ilişkili dış tehditlerle ittifak kurarak yatıştırmış olmasından kaynaklanmaktadır. İlişkili bir dış tehditle ittifak kuramadığında ya da ittifak kurmanın da yeterli olmadığı durumda ise çeşitli sosyal yardımları, reform ve yeni haklar vererek iç tehditleri ertelemektedir. Bazı durumlarda da direkt polis müdahaleleri ve sert cezalarla bastırmaktadır. İç tehditleri ertelemek ve bastırmanın ardından mevcut dış tehdide odaklanmak onun dengeleyici politikalarıyla asıl tehdide odaklanmasını kolaylaştırmaktadır.

Suudi Arabistan, yapısal realist bakış açısıyla güç artırımı noktasında tek başına silah satın almak gibi maddi güç kazanmakla kalmayıp gücün çeşitli özelliklerine de sahip olmak isteyerek Orta Doğu Bölgesi'nde gücünü maksimize edecek yeni ekonomik alanlar oluşturmaya ve bölgesel birlikteliklerle iş birlikleri oluşturmaya çalışmıştır. Uluslararası sistemin yapısal özelliği devletleri güç peşinde koşmaya zorlamaktadır. Suudi Arabistan; gücünü bir saldırıya karşı bir savunma aracı olarak gördüğü gibi, bölgede İran gibi nükleer silahlara sahip bir ülkenin güç artırımını ise kendi Rejim'inin güvenliği için bir tehdit olarak görmektedir. Bu da bölgede Suudi Arabistan'ın sürekli teyakkuzda olmasına, bölgedeki her türlü iş birliği ve değişimi

⁶²⁷ A.e., s.476.

yakından takip etmesine neden olmaktadır. Suudi Arabistan'ın nihai amacı güç artırmak değil güvenliğini sağlamaktır. Bunun içinde Suudi Arabistan çoğu zaman küresel güç olan ABD'yi kendisine siyasi, askerî ve ekonomik güç olarak bölge politikalarında ortağı olarak görmüştür. ABD'nin bölgesel politikalarında Suudi Arabistan'a mesafeli olduğu süreçte ise Suudi Arabistan bölgede Körfez İşbirliği Örgütü gibi oluşumları güçlendirme politikaları izlemiş, çeşitli sosyal yardımlarla ve askerî müdahalelerle kendine taraf ülkelerle bölgesel ittifaklar oluşturmuştur.

Arap Baharı sonrasında Suudi Arabistan, Suriye'deki devrim tehdidine ve Yemen'deki Şii ayaklanmalarına karşı doğrudan müdahale yöntemini kullandı. Yine bu süreçte, Suudi Rejimi tarafından, savunma uçakları yerine daha çok saldırı uçakları kullanıldı. Diplomatik girişimler için ise kullanılmayan savunma silahları tercih edildi. İran'ın Orta Doğu Bölgesi'ndeki boşalan yönetim boşluklarını doldurma girişimini dengelemek, sınırlamak ve devrim karşıtı politikalar gerçekleştirmek için Umman, Bahreyn, Mısır, Ürdün, Fas ve Yemen gibi ülkelere ekonomik yardımlar yapma gibi girişimler de yine bu süreçte söz konusu oldu. Katar gibi ülkelere ise ekonomik birtakım yaptırımlarla siyasi ilişkiler noktasında müdahale edilmeye çalışıldı. Ve kullanılan silahlar, ekonomik yaptırımlar, finansal yardımlar, ayaklanmalar karşısında kullanılan askerî güç ve doğrudan müdahalelerle gücün caydırıcılığı yöntemi Suudi yönetimi tarafından kullanılmış oldu.

Riyad Hükûmeti, İran'ın nükleer programıyla ilgili ciddi endişeler taşımakta olup bu endişeler birincil olarak Tahran'ın bir gün nükleer silahları kullanma emrini vermesi değildir. Riyad'ın, İran'ın nükleer silahları ile ilgili asıl endişesi, İran'ın komşu ülkelerdeki militan grupları desteklemek için bu silahları bir atomik kalkan olarak kullanabileceği ve böylece de Körfez Bölgesi'ni istikrarsızlaştırabileceği korkusudur. Bu yüzden de Suudi Rejimi'nin öncelikli dış politikada savunma araçlarından birisi askerî bir güç ve tehdit olarak gördüğü İran'ın nükleer programını durdurmak öncelikli tedbirleri arasında yer almaktadır.

2015 baharından bu yana Suudi Arabistan, Yemen'deki isyancı güçlere karşı askerî bir müdahaleyle, bir devlet koalisyonuna destek olmaktadır. Suudi Arabistan'ın bu müdahalesi hava saldırılarını, yer operasyonlarını ve Yemen'in hava ve deniz

ablukasını içermektedir. Suudi Arabistan'ın Yemen'de gösterdiği politika hızlı bir sonuç almaya odaklı müdahaleden ziyade daha anlık sürekli devam eden bir çatışma hâlini oluşturmuştur. Savaşan taraflar; uluslararası insancıl hukuku ihlal etmekle, Birleşmiş Milletler organları ve sivil toplum örgütleri Suudi Arabistan'ı sivil hedeflere yaygın ve sistematik saldırılarla suçlanmıştır. Yemen'deki çatışma on binlerce can kaybına neden olmuş ve şu anda dünyadaki en kötü insani kriz olarak kabul edilmektedir. Savaş ve özellikle abluka, gıda, yakıt ve tıbbi malzeme ithalatını da aksatmıştır.⁶²⁸ Suudi Arabistan'ın Yemen'e uyguladığı dış politikada ise Yemen'in her zaman bölünmüş ve zayıf bir devlet olarak kalmasını sağlamak temel prensibi olarak yer almaktadır. Çünkü Yemen, Suudi Arabistan için komşu ülke olması ve stratejik konumu, potansiyeli, İran tarafından desteklenen ve himaye edilen bir nüfusunun oluşu İbn Suûd Rejimi için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Suudi Arabistan, son dönemlerde Yemen'de olduğu gibi çeşitli bölgelerde sıcak çatışmalara da girerek stratejik olarak da Orta Doğu Bölgesi'nde varlığını hissettirmektedir. Bu durumun en belirgin göstergesi Suriye'deki isyancı gruplara destek sağlaması, Lübnan'da nüfuz kazanmak için askerî yardımı kullanmaya devam etmesidir. Ayrıca kendi için de Suudi Arabistan'ın doğu eyaletindeki Şii azınlık gruplarıyla da dönem dönem çeşitli müdahalelerde bulunmak zorunda kalmaktadır. Bunların yanı sıra, Katar ve İran gibi ülkelerle sıcak çatışmaya girmese de bu ülkelerle bölgesel güç mücadelesi içinde bulunmaktadır. Sürekli sahada birbirlerini dengeleme hareketleri, bazen vekil savaşlarına dönüşmekte bazen de doğrudan çatışma yaşanmaktadır.

Suudi Arabistan; 2005 yılından bu yana ise İran'ın Orta Doğu Bölgesi'nde boşalan güç boşluğunu doldurma girişimine, Müslüman Kardeşler'in devlet yönetimine el koyuşuna ve Şiiler'in taleplerine karşı ise bölge politikalarında saldırgan bir tavır göstererek askerî güç kullanmaktan da geri durmamaktadır. Özellikle Mısır Askerî Darbesi'ne verdiği destek ve ardından gelen protestoların acımasızca bastırılması, Suudi liderliğinin istikrarı için saldırgan politikalar da uygulama noktasında bir ülkenin iç işlerine de müdahalesi noktasındaki cesaretini

⁶²⁸ May Darwich, The Saudi Intervention in Yemen, **Turkey Insight**, Vol. 20, No. 2, Mayıs/Ağustos 2018, s.s. 125- 142.

göstermektedir. Suudi Rejimi'nin Bahreyn politikasında ise, Bahreyn'deki Rejim'i maddi ve askerî gücü ile ihtiyaç duyulan siyasi reformları reddetmeye teşvik ederek, huzursuzluğu canlı tutmaktadır. Suudi Arabistan; Suriye politikasında ise net bir çizgi izlediğini iddia ederek, desteğinin Özgür Suriye Ordusu'na olduğunu söylese de İslam Ordusu gibi Selefi grupların oluşması özellikle ABD ve Avrupa için ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Suudi Arabistan'ın Bahreyn müdahalesi özellikle bir askerî müdahale değil, küresel ve bölgesel mesajlar içeren diplomatik bir girişimdir. Yemen müdahalesinde havadan girişim noktasında üstünlük karada güçsüzlük olarak sonuçlanmıştır. Mısır, Suudi Arabistan'ın geleneksel müttefiki olan Mübarek'in rejimi ve Mısır; Filistin, Lübnan ve Suriye'yi sınırlandırma, çevreleme ve güçlü ordu özelliği ile İran'a karşı bölgenin denge unsuru olarak görülmektedir. Mısır'da yaşanan siyasi boşluğu fırsat bilen Suudi Arabistan bu süreçte Kızıldeniz'de yer alan Tiran ve Sanafir Adalarını Mısır'dan alarak petrol sevkiyatı için jeopolitik öneme sahip yerleri kendi kontrolüne almış Kızıldeniz'deki üstünlüğünü pekiştirmiştir.⁶²⁹ Suudi Arabistan, Mısır'dan aldığı bu topraklar karşısında Sisi Yönetimi'ne 25 milyar dolarlık ekonomik destek sağlamıştır.

Suudi Rejimi'n Arap Ordusu ve Arap İslam NATO'su kurma girişimi bölgede boşalan güç boşluklarını doldurma ve bölgesel liderlik gibi bir politikayı da takip ettiğini böylece de tehditle mücadele yöntemi olarak bir bakıma diplomatik ilişkileri bir bakıma da gücün caydırıcı etkisini kullanmaya çalıştığını söylemek mümkün görünmektedir.⁶³⁰ Ayrıca bölgede İran'ın varlık gösterdiği Yemen, Bahreyn, Suriye gibi ülkelere gerek ekonomik gerek askerî gerekse diplomatik müdahaleler ile İran'ı önleyici politikaları doğrultusunda mezhepsel birtakım dış politikalar izlediği de düşünülmektedir.⁶³¹ Kurulan ittifaklarda önemli olan ilişki kuracak olan aktörlerin

⁶²⁹ Anna L. Strachan, "Conflict analysis of Egypt", **K4D Helpdesk Report**, Brighton, UK: Institute of Development Studies, 27 Şubat 2017, (Çevrim içi) <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/048%20Conflict%20analysis%20of%20Egypt.pdf>, 26 Mayıs 2020.

⁶³⁰ A. Echaque, "Emboldened yet vulnerable: The changing foreign policies of Qatar and Saudi Arabia", **FRIDE Working Paper**, 2014, s. 13-16.

⁶³¹ Benjamin Valz, "An inevitable Rivalry?, A Re-evaluation of Suudi-Iranian relations", MA degree in Geopolitics, **Territory and Security at King's College**, London, 2016, s. 24-27.

kendi güvenlikleri için ortak bir tehdide karşı birlikte hareket etmelerini sağlamaktır. Ya da herhangi bir savaş ihtimalinde maliyetleri paylaşmak da kurulan ittifaklar için önemli bir neden olmaktadır. Bu yüzden Suudi Arabistan Arap Ordusu ve Arap NATO'su kurma girişiminde bulunurken ortak bir tehdit algısına karşı birlikte hareket etmek ve bu birlikteliği devam ettirerek karşılaşılan herhangi bir girişimde yine birlikte müdahale etmeyi amaçlamıştır. Fakat ittifakın en önemli şartı olan ortak bir tehdit algısı bütün KİK üyesi devletler için aynı olmadığından bu girişim amacına ulaşmamıştır. Suudi Arabistan, Bahreyn ve BAE için İran bir tehdit iken Umman ve Katar için İran birincil bir tehdit olarak görülmemektedir.

Arap Baharı sonrasında Suudi Arabistan'ın değişen dış politikasının savunmacı mı yoksa saldırgan politikalara mı odaklandığını söylemek, bu bağlamda kategorize etmek oldukça zor olsa da Rejim'in politikalarının çeşitlendiğini ve yenilendiğini söylemek mümkün olmaktadır. İbn Suûd Rejimi'nin değişen politikaları sınıflandırılarak Bahreyn ve Yemen'e olan doğrudan müdahaleleri ve satın aldığı saldırı uçakları temel alındığında saldırgan politikalar izlediği düşünülmekteyken, satın aldığı savunma silahları, diplomatik girişimleri ve ekonomik müdahaleleri, devrim karşıtı politikaları ile Suudi Rejimi'nin savunmacı politikalar takip ettiği söylemek de mümkündür.⁶³² Rejim'in Müslüman Kardeşler'e karşı Arap Baharı sürecinde takındığı tavır, Rejim'in mezhepsel bir politika takip ettiği genellemesinin aksine Rejim'in güvenliğini sağlamasının bütün dış ve güvenlik politikalarını şekillendirdiği görülmektedir. Rejim; Mısır, Bahreyn ve Yemen'de devrim karşıtı politikalar takip ederken Suriye'de ve Libya'da mevcut yönetimlerin devrilmesi için gösterdiği uğraş Suudi Arabistan'ın devrim karşıtı olduğu tezini de geçersiz kılmaktadır. Ayrıca sadece Orta Doğu'da Arap Baharı'ndan hareketlerin yaşandığı ülkeler etkilenmedi, monarşiler de bu süreçte yaşanan değişim dalgasına direnç göstererek çeşitli reformlarla ülkelerindeki hareketlenmeleri kontrol altında tutmaya çalışarak, halka çeşitli sosyal yardımlar sunarak bu süreçten dolayı yollarla etkilendi.⁶³³

⁶³² Steinberg, "Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring", s. 15-21.

⁶³³ Steven Heydemann and Reinoud Leenders, "Authoritarian Resilience: Regime Responses to the Arab Awakening", *Globalizations*, 8, 5, 2011, s. 647-653.

İbn Suûd Rejimi'nin Arap Baharı süreci ile gerçekleştirdiği uluslararası ilişkilerdeki güvenlik stratejisi öncelikle iç tehditleriyle mücadeleyi içermektedir. Bunun için de Suudi Arabistan, var olan iç tehditleriyle ilişkili dış tehditleriyle ittifak ilişkisi kurarak iç tehditleriyle dış tehditlerini dengelemiştir. İç tehditleri bir dış tehditle dengeleyemediği bir durumda da çeşitli ara buluculuk, sosyal yardımlar, reformlar ile iç tehdidi yatıştırma politikası izlemiştir. Böylece dış tehdide odaklanabilmiş ve asıl dış tehdit olan İran ile mücadele noktasında yeni yöntemler de denemiştir. Bu yeni yöntemler askerî müdahaleyi, tedbiri ve stratejiyi içermektedir.

Bu bilgiler ışığında Arap Baharı süreci, Suudi Arabistan'ın dış politikaları incelendiğinde bölgedeki kendine rakip olabilecek Şii, Sünni fark etmeksizin güçleri zayıflatmayı, Suudi yanlısı rejimleri destekleyerek Orta Doğu Bölgesi'ndeki statükosunu korumayı amaçladığı, kurduğu ve önderlik ettiği oluşumlarla ise bölgedeki liderliği hedefleyerek güvenlik politikalarını oluşturduğu görülmektedir. Rejim; Arap Baharı sürecinde hiç uygulamadığı bir dış politika sergileyerek ulusal sınırları dışında askerî müdahalede bulunmuş, ABD dışındaki ülkelerle silah anlaşması yapmış, revizyonist ülke politikalarına karşı Mısır ve Pakistan'ı da yanına alarak güçlü bir askerî Arap-İslam Konsensüsü oluşturmaya çalışmıştır. Genel tavrı ara bulucu olmaktan çıkmış, çatışmacı bir tavra dönmüştür. Bu süreç Mısır, Bahreyn, Yemen gibi Suudi yanlısı rejimlerin zayıflamasıyla oluşan boşluğun İran tarafından doldurulma girişimi ile sonuçlanmıştır. Sonuç olarak ise Suudi Arabistan hem bölgede hem de ülke içindeki Şii nüfusun kendi lehine radikal dönüşüm talepleri ile karşı karşıya kalmıştır. Rejim'in genel güvenlik stratejisi ise söz konusu süreçte mevcut iç tehditleriyle ilişkili dış tehditlerle ittifak kurarak iç tehditleri yatıştırma ve bastırma yöntemini kullanarak ana tehdit unsuru olan İran'a karşı gücünü maksimum seviyeye çıkarma olarak okuna bilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SUUDİ ARABİSTAN'IN TEHDİTLER KARŞISINDA KULLANDIĞI YÖNTEMLER

Sistemin temel aktörlerinin büyük güçler olduğu uluslararası sistemde her devlet saldırgan çeşitli askerî kapasitelere sahiptir ve devletler diğer devletlerin niyetlerinden hiçbir zaman emin olamayacakları için uluslararası sistemde rasyonel aktörler olarak hayatta kalmak bu bağlamda da güvenliklerini sağlamak için güç peşinde koşmaktadır.⁶³⁴ Thukidides, Peloponez Savaşları'nı yorumlarken yazdığı yazısında da söylediği gibi; savaş, "Atina'nın artmakta olan gücü ve bu gücün Sparta'da yarattığı korku" yüzünden çıkmıştır.⁶³⁵ Suudi Arabistan'ın bölgesel ve küresel alandaki politikaları kendi güvenliği açısından birer tehdit unsuru olarak tanımlaması ve bu bağlamda da yöntemler geliştirmesi de başta Orta Doğu Bölgesi'nde olmak üzere değişen güç dengelerine ve devletlerin artan güçlerine bağlanmaktadır. Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejilerini belirleyen ara değişkenler bağlamında güvenliğinin kavramlaştırılmasının ardından Suudi Arabistan'ın tehditleri bağlamında dış politikası analiz edilmiş, tehditlere karşı kullandığı savunmacı ve saldırgan yöntemlerle dış politikasının bağımlı değişkenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Suudi Arabistan'ın güvenlik merkezini oluşturan Rejim'in güvenliği için ülke ittifak ilişkileri temel alınarak analiz gerçekleştirilmiştir. Suudi Arabistan'ın sahip olduğu yapısal özelliklerin onun asıl kırılgan noktaları olduğunu ve asıl güvenlik stratejilerini belirleyen etken olduğunu görmek mümkün olmaktadır. Suudi Arabistan'ın monarşik devlet yapısı, halkının devlet dışında rakip bağılıklarının oluşu ve ekonomisinin rantiyer devlet modeline dayanması gibi özellikleri onun iç tehditlerinin olduğunu ve bu iç tehditlerinin daha öncelikli ve önemli olduğu anlamına gelmektedir. Bu yüzden kurduğu bütün ittifak ilişki ağında öncelikle iç tehditle ilişkili bir dış tehditle ittifak yaparak iç ve ilişkili dış tehdidi dengelemiştir. Bu durum ana tehdit olarak tanımlanan devlete odaklanmayı kolaylaştırmıştır. Bazen de iç tehdidi

⁶³⁴ Mearsheimer, "Structural Realism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, s. 79-80.

⁶³⁵ Thucydides, Robert B. Strassler and Richard Crawley, *The Landmark Thucydides: A Comprehensive Guide to the Peloponnesian War*, New York, Free, 1996, s. 16.

dengeleyecek bir dış tehditle ittifak ilişkisi kurmak mümkün olmamakta ya da kurulan ittifak ilişkisi iç tehdidi yatıştırma noktasında yeterli görülmemektedir. Bu durumda da sosyal yardımlar, reformlar ve yeni imkânlar devreye girmektedir. (İddia 5)

Genel anlamda devletlerin güç ve tehdit dengesinin peşinde olduğu düşünüldüğünde güvenliklerini sağlamak bunun içinde başta güçlerini artırmak istemeleri uluslararası sistemde beklenen bir durumdur. Devletlerin güçlerini artırmak için ise güçlü olan devletin “peşine takılması” da devletlerin güvenlikleri için sıklıkla tercih ettikleri bir yöntemdir.⁶³⁶ Fakat Arap Baharı sonrasında ABD’nin de Suudi Arabistan ile olan ilişkilerinin bozulması Suudi Arabistan’ı “kendi başının çaresine bakacak” yeni yöntemler geliştirmeye zorlamıştır. Bu süreçte Suudi Rejimi’nin güvenlik için aldığı yöntemler olarak çeşitli ittifak ilişkileri, reformlar ve savunma silahlarının çeşitlendirilmesi gibi yeni yöntemler açığa çıkmıştır.⁶³⁷ Ayrıca iç işlerini yönetme noktasında memnuniyetsizlikten kaynaklanan halk ayaklanmalarını para ve kutsal mekânlardan kaynaklanan gücünü de kullanarak önlemeye çalışmıştır.

2010 yılı öncesi Suudi Rejimi’nin tehditlerle mücadele noktasında genel anlamda kullandığı yöntemler incelendiğinde yumuşak gücünü kullanarak ve bölgeye birtakım para yardımları yaparak bölge istikrarının sağlanmasını ve güç dengesinin korunmasını amaçladığını söylemek mümkün olmaktadır. Örneğin; Suudi Arabistan’ın 1981 Ağustosunda Veliht Fehd tarafından önerilen plan çerçevesinde İsrail politikasında radikal bir değişim gerçekleştirerek artık İsrail’i tanımama politikasından vazgeçmiş olması bölge politikalarında yeni bir yaklaşımın ilk adımı olarak okundu.⁶³⁸ Ardından Kral Abdullah tarafından 2002 yılında gerçekleştirilen barış planı çerçevesinde Suudi Arabistan’ın İsrail’i tanımak istediğini açıkça belirtmiş olması yumuşak güç unsurlarının kullanılması ile Orta Doğu Bölgesi’nde güvenliğini ABD’nin desteklediği politikalarla sağlama girişiminin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶³⁹ Suudi Arabistan’ın İsrail’i devlet olarak tanıma girişimi Arap

⁶³⁶ Schweller, “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In”, ss. 72-107.

⁶³⁷ Steinberg, “Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring”, 2014.

⁶³⁸ Yoel Guzansky ve Sigurd Neubauer, “Israel and Saudi Arabia: A Changing Region, a Possible Partnership,” **The National Interest**, 24 Temmuz, 2014, (Çevrim içi) <https://nationalinterest.org/feature/israel-saudi-arabia-changing-region-possible-partnership-10940>, 4 Ekim 2020

⁶³⁹ Mai Yamani, “Two Faces of Saudi Arabia” Survival 50, no. 1, 2008, s. 143.

Birliği'nin 1967'de Hartum Zirvesi'nde aldığı kararlarla⁶⁴⁰ kıyaslandığında Suudi Arabistan için bu durum ciddi bir radikal değişim sürecini göstermektedir. Bu anlaşma ile Suudi Arabistan İsrail'e karşı mücadele cephesinde yer alan devletlerin hepsini maddi yönden desteklemiş, İsrail'e karşı her türlü mücadelenin yanında olduğunu belirtmiştir.⁶⁴¹ 2007 yılında Filistin Birlik Hükûmeti'nin kurulmasında Suudi Arabistan'ın oynadığı role bakıldığında ise öncelikle İsrail'e karşı alınan tavırda yumuşamanın ve bölge politikalarında radikal değişimin devam ettiği anlamına gelmekteydi.⁶⁴²

2000-2010 yılları arasındaki Suudi Rejimi'n gerçekleştirdiği her ara buluculuk faaliyeti Arap ve Müslüman camiada lider imajı çizmekte bu da İbn Suûd Rejimi'nin güvenliğini artırma yöntemi olarak tercih edilmektedir.⁶⁴³ Ayrıca yine bu süreçte Suudi Arabistan; askerî güç kullanmaktan kaçınmış, diplomatik ara buluculukta bulunmuş, ülkelerin iç işlerine çeşitli yollarla müdahale ederek kendi için risk oluşturabilecek tehditleri azaltmış, çoğu kez para ile hem ülke içinde hem de ülke dışında çeşitli yardımlarla müdahaleler de gerçekleştirmiştir. Yine bu süreçte ABD gibi bir Süper Güç'ün tehdit olarak görölmesinden dolayı güç kapasite farkının da oldukça fazla oluşu Suudi Arabistan'ı sıcak bir çatışma ortamından korumuştur. Bu süreç, Suudi Arabistan'da gücün caydırıcılığı etkisinin de bir göstergesi olarak görölebilmektedir. ABD, bölgeden çekilip pasif angajman stratejisi uygulayana kadar askerî gücüne güvenmediği ve askerî müdahaleyi öncelikli çözüm yolu olarak görmediği için genellikle askerî bir müdahale yöntemi sergilememiştir.⁶⁴⁴

Suudi Arabistan Orta Doğu Bölgesi'nde gerek ekonomik gerekse askerî kapasite açısından hegemon bir güç olma ihtimaline sahip bir ülke iken daha çok çeşitli müdahalelerle devletlerin güçlenmesine engel olmaya, yaşanan tehditlerden kendine avantaj oluşturmaya çalışmıştır. Suudi Arabistan için Arap Baharı süreci, hem revizyonist yaklaşımların ülke halkını etkilemesi hem Suudi yanlısı rejimlerin

⁶⁴⁰ A.e., s.143.

⁶⁴¹ Rosemarie Said Zahlan, **Palestine and the Gulf States**, Routledge, 2009, s. 37.

⁶⁴² Gawdat Bahgat, **Israel and the Persian Gulf: Retrospect and Prospect**, Florida, University of Florida, 2006, s. 137.

⁶⁴³ Mehran Kamrava, "Mediation and Saudi Foreign Policy", **Orbis**, 57, 1, 2013, s. 152-170.

⁶⁴⁴ Yoel Guzansky, "Saudi Activism in a Changing Middle East", **Strategic Assessment**, 14, 3, 2011, s.s. 57-69, s.57.

zayıflaması hem de bu durumdan kaynaklı oluşan güç boşluklarının Suudilere rakip devletler tarafından doldurulması gibi nedenlerden dolayı tehditler doğurmuştur. Ülkeyi her kriz anında “sağladığı petrol” karşılığında koruyan ABD ile ilişkilerinin bozulması da yine bu sürecin Suudi Rejimi için risk oluşturmasının en önemli nedeni olarak görülmüştür. ABD’nin kaya gazı devrimi sonrası ülkenin, Suudi Arabistan’ın petrolüne duyduğu ihtiyaç azalmış, bu durum da ABD’nin Suudi Arabistan ile ilişki kurma gereksinimini azaltmıştır. Kaya gazı kaynakları ile Amerika; 2013 yılında petrol ve doğal gaz üretiminde Rusya’yı, 2015 yılında ise Suudi Arabistan’ı geçerek en çok petrol ve gaz üreten ülke olmuştur.⁶⁴⁵

5.1. Protestoların Yayılmasını Önleme

Uluslararası ilişkilerde karar alma süreçlerini ve davranışları belirleyen en belirgin özellik sistem içerisindeki güç dağılımı dolayısıyla güç dengesidir. Devletler, öncelik olarak güç dengesini korumak ya da güç dengesini kendi lehlerine çevirmek isterler. Güç dengesinde yaşanan her değişim uluslararası ilişkilerde yeni dengeleme stratejilerini dolayısıyla yeni politikaları da beraberinde getirir. Güç dengesindeki her değişim için devletler, yeni politikalar sergilemektedir. Bu politikalar kimi zaman iç dengeleme olarak da bilinen güç artırımını kimi zaman da diğer devletlerle ittifaklar kurmayı kimi zaman da savaşmayı tercih etmeleri ile sonuçlanmaktadır.⁶⁴⁶

Bir devlet, başka bir devletin davranışlarını tehdit ve cezalandırma ile değiştirebileceği gibi askerî, diplomatik ve ekonomik ödül yöntemleri ile de değiştirmeyi tercih edebilmektedir.⁶⁴⁷ Askerî, diplomatik ilişkiler ve ekonomik yardımlarla devletleri kendi çıkarları için kendi safında tutma yöntemi uluslararası ilişkilerde sık kullanılan yöntemlerdendir özellikle de Suudi Arabistan, Arap Baharı öncesinde olduğu gibi Arap Baharı sonrasında da bu yöntemlere sık sık başvurmuştur. Suudi Arabistan, Arap Baharı sürecinde Orta Doğu Bölgesi’nde güvenliğini sağlamak için bir taraftan İran’ın bölgede boşalan güç boşluğunu doldurma girişimi için İran’ı dengeleme girişimlerde bulunurken bir taraftan da Kuzey Afrika’daki protestoların

⁶⁴⁵ Blackwill, O’ Sullivan, A.g.e., s. 21-22.

⁶⁴⁶ Özdemir, A.g.e., s. 114-115.

⁶⁴⁷ Lukes, A.g.e., s. 16-17.

Körfez ülkelerine yayılmasını önlemek için Körfez İşbirliği Konseyi'ndeki (KİK) mali açıdan zayıf ortaklarına destek verme kararı aldı. Bahreyn ve Umman'a toplamda 20 milyar dolarlık yardım sözü verildi. Söz konusu bu yardımlar Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin bakanları tarafından bölge için bir "Marshall Planı"ndan bahsedilmesine neden oldu.⁶⁴⁸ Her iki ülkeye de yapılan maddi yardımlar ülkelerin hükûmetlerinin protestoları kontrol altında tutmasını kolaylaştırdı.

Umman, KİK'in en büyük ikinci devleti olarak Arap Baharı öncesinde kendisini Suudi Arabistan'ın rakibi olarak görmekteydi. 2011 baharından itibaren Umman'ın başkenti Maskat'ta ara ara küçük çapta eylemler oldu. Halk, Umman Yönetimi'nden sosyal ve ekonomik iyileşmeleri içeren ücret artışları, artan yaşam maliyetlerini karşılayabilme ve yolsuzlukla mücadele gibi konularda gerekli düzenleme ve iyileşmeler talep etmekteydi. 2012'nin Şubat'ında ise protestolar ülkenin ticaret merkezi olan liman şehri Sohar'a sıçradı. Güvenlik güçleri tarafından sert önlemlerle bastırılan ayaklanma protestoların diğer şehirlere sıçramasına neden oldu. Umman Hükûmeti, bu süreçten sonra maaşları ve sosyal yardımları artıran geniş kapsamlı tavizler vermeye başladı. Ardından özellikle çok popüler olmayan bakanları yolsuzlukla suçlayarak görevden aldı. Seçilen alt meclisin yetkilerini genişletti.⁶⁴⁹ Güvenlik güçlerinin ve mahkemelerin protestolara karşı verdikleri sert tepkiler Umman Hükûmeti'ni çok zor duruma düşürdü. Fakat Hükûmet, "havuç ve sopa" yöntemi ile uyguladığı politikalarla süreci başarılı bir şekilde yönetti.⁶⁵⁰

Suudi Arabistan'ın bölgedeki monarşi ile yönetilen devletlere sosyal ve ekonomik yardımlar yaparak hem Orta Doğu Bölgesi'nin istikrarını korumayı hem de İran'a yaklaşması muhtemel devletleri kendi tarafına çekmeyi amaçlamıştır. Bahreyn nasıl ki Şii protestolarının etkisinde ciddi hareketli günler yaşadıysa, Umman'da 1980'lerden beri İran ile diğer KİK üyesi ülkelere nazaran daha sıkı ilişkiler kuran bir ülke olarak Arap Baharı sürecinde İran'a yaklaşma ihtimali olan

⁶⁴⁸ Caryle Murphy, "GCC to set up \$20bn bailout fund for Bahrain and Oman", **The National**, 11 March 2011, (Çevrim içi) <http://www.thenational.ae/news/worldwide/middle-east/gcc-to-setup-20bn-bailout-fund-for-bahrain-and-oman>, 15 Kasım 2020.

⁶⁴⁹ Peter Salisbury, "Mixed Messages on Reform", **Middle East Economic Digest**, 5–11 October 2012, s. 34

⁶⁵⁰ A.e.

bir ülke idi. Ayrıca Umman dönem içerisinde sergilediği birçok davranış ve hamle ile KİK devletleri arasındaki daha derin entegrasyonun da önüne geçti. Umman'ın protestolar karşısındaki durumunu ve İran ile KİK üyesi devletlere karşı tutumunu değerlendiren Suudi Arabistan Kralı Abdullah, hem Umman'ın kuruluşu entegrasyonunu sağlama hem de kriz yönetimini kolaylaştırmak için karşısına çıkan fırsatı değerlendirdi. Aralık 2011'de Suudi Kral Abdullah, KİK üyesi devletlerin siyasi ve ekonomik olarak birlik içinde daha yakın ilişkilerle bir araya gelmesini önerdi.⁶⁵¹

Kral Abdullah tarafından sunulan bu fikir sadece Suudi yanlısı basın kuruluşları tarafından vizyoner bir hareket olarak ve İran'ın, Körfez ülkelerine "müdahalesine" önemli bir tepki olarak gösterildi.⁶⁵² Aslında KİK üyesi ülkeler daha önce "ortak para birimi" belirleme gibi siyasi açıdan daha az tartışmalı konularda dahi aynı fikirde anlaşılmadıkları⁶⁵³ için Arap Baharı gibi sert geçen bir süreci yönetmek için yakın ilişkilerin kurulması noktasında uluslararası ilişkilerde iş birliği adına pek umut vadetmiyordu. Umman, Suudi Arabistan Kralı'nın siyasi ve ekonomik birlik ve beraberlik fikrine karşı çıktı ve Suudi Kralı'nın bu tutumunu Körfez İşbirliği Konseyi'ndeki hâkimiyetini sağlamlaştırma girişimi olarak yorumladı. Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar da Umman ile benzer çekinceler yaşasalar da konu hakkında herhangi bir fikir beyan etmekten geri durdular. Bu fikre tek sıcak bakan ülke Bahreyn oldu. Çünkü Bahreyn'in de Suudi Arabistan gibi güvenlik tehdidi olarak doğrudan bir İran tehdidi söz konusuydu.⁶⁵⁴

Orta Doğu Bölgesi'nde Arap Baharı ile bozulan güç dengesinin oluşturduğu tehdit karşısında devletlerin iki seçeneği vardı birincisi ya güçlü olan bir devletin peşine takılacak İran'ın bölgedeki politikalarını sınırlayacaklardı ya da güç dengesini sağlayacak ittifaklar oluşturacaklardı. Devletler aslında güç için değil güvenliklerini

⁶⁵¹ Gülşah Neslihan Akkaya, "Körfez İşbirliği Konseyi Krallar Kulübü ve Değişen Bölgesel Düzen", **Analiz**, Sayı:70, Ağustos 2013, s.8.

⁶⁵² Mohammed el-Katiri, "The Gulf Cooperation Council Enlargement: Geopolitics Reconsidered", **Notes Internationals CIDOB**, 35, Haziran 2011, s. 2, (Çevrim içi) https://www.files.ethz.ch/isn/130703/NOTES%2035_EL-KATIRI.pdf, 15 Kasım 2020.

⁶⁵³ Nebahat Tanrıverdi Yaşar, Körfez İşbirliği Konseyi: Ortak Para Birimi Sürecinde Son Durum, **ORSAM**, 9 Temmuz 2010, (Çevrim içi) <https://www.orsam.org.tr/tr/korfez-isbirligi-konseyi-ortak-para-birimi-surecinde-son-durum/>, 15 Kasım 2020.

⁶⁵⁴ Matthew Martin, "Plans for GCC Union Flounder", **Middle East Economic Digest**, 3 Temmuz 2012, s. 32-33.

sağlamak için bir araya geleceklerdi.⁶⁵⁵ Suudi Arabistan için ise güç dengesinin sağlanması daha önceki dönemlerde olduğu gibi ya iç tehditle ilişkili bir dış tehditle kurulan ittifak ilişkisiyle ya da ABD'nin peşine takılarak sağlanacaktı ya da çeşitli sosyal yardımlar aracılığıyla kurulan ittifak ilişkileriyle gerçekleşecekti. ABD ile bozulan ilişkiler Suudi Arabistan'ı kendisine yakın olduğunu düşündüğü, iç tehditle ilişkili bir dış tehditle ittifak ilişkisi kurmaya yönlendirdi. Her devlet kurdukları ittifaklarda kendi çıkarlarının daha ön planda tutulmasını talep ettiği için ve ortak bir amaçta birleşerek her devletin aynı ölçüde kazançlı çıkması mümkün olmadığı için⁶⁵⁶ ittifaklar da çok başarılı olamamış gibi görünse de aslında Suudi Arabistan'ın Rejim'i için en önemli tehdit unsuru olan iç tehditleri bastırmaya yetmiştir.

Suudi Arabistan, Körfez İşbirliği Konseyi amaçları⁶⁵⁷ doğrultusunda kurulan ortaklıkların Orta Doğu Bölgesi'nde bir birlik ve beraberlik sağlayacağını, dolayısıyla da bölgedeki monarşi ile yönetilen devletlerin İran ile kurabilecekleri herhangi bir olumlu ilişkiye ve demokratik hareketliliğe karşı olabilecek eğilimi en aza indirmeyi hedeflemekteydi. Bu yüzden de Mayıs 2011'de bölgedeki Ürdün, Fas⁶⁵⁸ ve Yemen gibi Arap monarşisi ile yönetilen ülkelerin Körfez İşbirliği Konseyi'ne dâhil olmaları gündeme geldi. Teklif hızlı bir şekilde "stratejik ortaklığa" indirgenmesine rağmen, Suudi Arabistan ve diğer KİK üyesi ülkeler için asıl amaç Arap Baharı'nın başlamasından kısa bir süre sonra her iki monarşiyi de dayanışma ile güvence altına almak ve aynı zamanda protesto hareketlerine bir mesaj göndermekti.

Mayıs 2011'de Riyad'da düzenlenen KİK Zirvesi'nde, Genel Sekreter Abdullatif bin Rashid el-Zayani, Örgüt'ün her iki ülkeye de üyelik teklifinde

⁶⁵⁵ Kardaş ve Balcı (Ed.), a.g.e., s. 414.

⁶⁵⁶ Grieco, a.g.e., s. 499.

⁶⁵⁷ Körfez İşbirliği Konseyi'nin Amaçları;

-Ticari, ekonomik, finansal, turizm, gümrük alanlarda kanun yapma ve yönetme ile birbirine benzer düzenlemeler yapma

-Ortak bilimsel araştırma merkezi kurma

-Özel sektör girişimlerinde ortaklık sağlama

-Ticarette ortaklık geliştirme ve gerekli işlemleri birlikte yürütme

-Madencilik, sanayi, tarım, hayvancılık ve su dallarında bilimsel ve teknik ilerleme sağlama

⁶⁵⁸ **TIMETURK**, "KİK'ten Fas ve Ürdün'e yeşil ışık", 10 Mayıs 2011, (Çevrim içi) <https://www.timeturk.com/tr/2011/05/10/kik-ten-fas-ve-urdun-e-yesil-istik.html>, 16 Kasım 2020; Oraib Al-Rantawi, "GCC membership may be a burden on Jordan's security", **Albawaba**, 17 Temmuz 2011, (Çevrim içi) <https://www.albawaba.com/gcc-membership-may-be-burden-jordan%E2%80%99s-security-383535>, 16 Kasım 2020.

bulunacağını duyurdu ve dışişleri bakanlarına ayrıntıları halletme talimatı verdi. 8 Eylül 2011’de ise her iki ülkenin birliğe üyeliği noktasında beş yıllık ekonomik ve kalkınma planı belirlendi. Fakat katılımcılar için bu sürecin nasıl gerçekleştirileceği ve zaman planı belirlenmedi. Ürdün ve Fas temsilcileri, 11 Eylül 2011 tarihinde Cidde’de düzenlenen dışişleri bakanları toplantısına katıldı. Aralık ayında KİK; Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt ve BAE’nin her bir ülkenin 1,25 milyar dolar katkıda bulunacağı, her ülkede 5 milyar dolarlık kalkınma projelerini finanse edileceğini duyurdu.⁶⁵⁹ Bu, her şeyden önce Körfez ülkeleriyle ekonomik olarak, Körfez ortaklarından çok daha zayıf olan Ürdün ve Fas arasındaki ekonomik yapı farklılıklarıyla bağlantılı bir karardı. Fakat genel anlamda KİK üyesi ülkelere kâr zarar hesaplaması yapıldığında her iki ülkenin de ekonomik olarak ciddi yükler getireceği gerçeği kaçınılmazdı. Ayrıca KİK üyesi ülkeler için Ürdün örneğinde olduğu gibi ülke Müslüman Kardeşler’in ciddi anlamda aktif olduğu ve nüfusunun %70’i Filistinliler’den oluşan bir ülke olarak siyasi açıdan da risk taşıyan ülkelere biriydi. Bu gerekçeler göz önünde bulundurularak KİK üyesi ülkeler, 2012 yılı içinde ne Ürdün ne de Fas’ın KİK’e katılma durumunun olmadığını ortaya koydular. Bunun yerine Aralık 2011’de, her biri için 5 milyar dolarlık yardım vaatlerini gerçekleştirdiler.⁶⁶⁰

Arap Baharı’nın ekonomik yansımalarından büyük ölçüde zarar gören Ürdün, Suudi Arabistan’ın küçük komşusunun istikrarına olan artan ilgisinden yararlandı. Mısır’dan ucuz gaz ithalatının kaybedilmesinin neden olduğu artan enerji maliyetleri özellikle Ürdün için ciddi bir sorundu. Ayrıca Suudi Arabistan, Temmuz 2011’de Ürdün’den meyve ve sebzelere yönelik pazarlarının uzun süreli kapatılmasını kaldırdı. Ekim 2011’de de sınır ötesi ticareti ve seyahati kolaylaştırmak için iki ülkenin gümrük

⁶⁵⁹ Arab News, “KSA to Finance Morocco Projects Worth \$1.25 bn”, 18 Ekim 2012, (Çevrim içi) <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/ksa-finance-morocco-projects-worth-125-bn>, 18 Kasım 2020; Jordan New Agency, “Saudi Arabia to Provide Jordan with \$487 mln for Development Projects”, 28 Kasım 2012, (Çevrim içi), <http://vista.sahafi.jo/art.php?id=3d37debd229104b267d5a31d8b628965c162b968>, 18 Kasım 2020.

⁶⁶⁰ REUTERS, “Gulf states approve \$5 billion aid to Morocco, Jordan”, 20 Aralık 2011, (Çevrim içi) <https://www.reuters.com/article/gulf-aid-idAFL6E7NK32D20111220>, 18 Kasım 2020.

yetkilileri arasındaki iş birliğini yoğunlaştırmayı kabul ederek Ürdün'e yardımcı oldu.⁶⁶¹

Arap Yarımadasındaki ülkelerle ve Konsey üyesi ülkelerle ortak tarih ve kültüre sahip olan Yemen'in, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'ne üyeliği hem ülkenin İran ile kurabileceği olumlu ilişkinin önüne geçmek hem de monarşi ile yönetilmesini gerekli desteklerle sürdürmek Körfez İşbirliği Konseyi açısından önemliydi. Yemen için ise konseye üyelik iç ayaklanmaları bastırmak için gerekli desteği sağlayacak ayrıca ekonomik, ticari, siyasi ve finansal birçok iş birliğini de beraberinde getirecekti. Bu hedefler doğrultusunda Yemen, 2015 yılına kadar Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'ne (KİK) üyeliği konusunda umut besledi fakat Körfez İşbirliği Konseyi birçok kuruluşu⁶⁶² üyeliği konusunda Yemen'e destek olsa da Konsey'e tam üyelik gerçekleşemedi.⁶⁶³

5.2. ABD Ortaklığı

Hegemon güçler genellikle “kendi çıkarlarını hayata geçirmek için daha zayıf devletlerin rejimlerini kurmak ya da kendi çıkarlarını tehdit eden rejimlerin kurulmasını engellemek” için kendilerinden daha zayıf devletlerle ittifak yapmaktadır. Böylece daha güçlü olan devlet diğer devlet üzerinde tahakkümle onların önceliklerini ve tercihlerini belirlemekte ve onların kazanımlarını gerek bölgesel gerekse küresel alanda şekillendirmektedir. Güçlü bir devletin zayıf bir devletle iş birliği kurmadaki amacı hem bölgesel politikalarda oluşacak maliyetleri paylaşmak hem de bölgede kontrol altında tuttuğu bir devletin var olmasını istemesidir.⁶⁶⁴ Hegemon bir güç olan ABD'nin kendinden daha zayıf bir güç olan Suudi Arabistan'ı ABD'nin çıkarlarını

⁶⁶¹ DOMINIC DUDLEY, “A Watered-down GCC Membership for Jordan”, Middle East Economic Digest, 9 Aralık 2011, (Çevrim içi) <https://www.domdudley.com/news-analysis/2015/02/03/a-watered-down-gcc-membership-for-jordan>, 18 Kasım 2020.

⁶⁶² Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Standardizasyon İdaresi, Endüstriyel Danışmanlık Körfezi Örgütü (GOIC), Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Denetim ve Muhasebe Kurumu, Körfez Radyo ve TV Kurumu, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Sağlık Bakanları Konseyi, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Eğitim ve Öğretim Bürosu, Çalışma ve Sosyal İşler Konseyi Bakanlar ve Körfez Kupası Futbol Turnuvası

⁶⁶³ Austin Bodetti, “Yemen will probably never join the defunct GCC”, **Gulf State Analytics**, 7 Ekim 2019, (Çevrim içi) <https://gulfstateanalytics.com/yemen-will-probably-never-join-the-defunct-gcc/>, 18 Kasım 2020.

⁶⁶⁴ Gramsci, A.g.e., 2010.

merkeze alarak ekonomik, askerî, siyasi çeşitli yollarla iş birliğine ikna etmesi, Suudi Arabistan'ın ise hegemon güç kadar olmasa da mutlak bir kazancının olması ile bu ilişkiye razı olması uluslararası ilişkilerde sık karşılaşılan bir durumdur. Güçlü olan devletin peşine takılma güçlü bir ekonomik altyapı ve askerî gücün varlığından kaynaklanmaktadır. Güçlü olan devletlerle kurulan her ittifak güçlü olan devleti daha hegemonik bir konuma taşıyacağı gibi diğer devletlerinde güvenliklerini tehlikeye atmaktadır.⁶⁶⁵ Bu durumda Suudi Arabistan'ın; ABD ile kurduğu iş birliği Orta Doğu Bölgesi'nde kendini daha güvenli hissetmesini sağlamış, başta İran olmak üzere diğer devletler ise bu ilişkiyi kendilerine tehdit olarak görmüştür.

Uluslararası ilişkilerde güçlü devletler güç dengesini sağlamak için devletin ideolojik dünya görüşüne, liderin kim olduğuna, örgütsel birlikteliğe ya da fikir ayrılıklarına bakmaksızın zayıf devletlerle ittifak kurmaktadır.⁶⁶⁶ Suudi Arabistan gibi zayıf olan devletler ise güçlü olan devletin peşine takılarak güçlerine güç katmayı ve güçlünün yanında olmanın nimetlerinden faydalanmayı tercih etmektedir. Bu durum genellikle engellenemeyen bir tehditle ittifak kurma olarak da okunmaktadır.⁶⁶⁷ Çünkü burada tehdidin üstünlüğü kabul edilmiş, devletin varlığını sürdürmenin teminatı karşılanmış olmaktadır. Böylece güçlü olan devlet de zayıf olan devlet de başta uluslararası sistemin sonra da kendilerinin güvenliklerini sağlamış olmaktadır.

Suudi Arabistan'ın ABD ile olan 70 yıllık ilişkisi dönem dönem iniş çıkışlar yaşansa da Suudi Arabistan açısından güvenlik merkezli, ABD için ise petrol tedariki ekseninde devam etmektedir. ABD açısından Suudi Arabistan'ın Orta Doğu Bölgesi'nde sahip olduğu kutsal mekânların onun toprakları sınırında olması ve bu nedenle İslam âleminin ağırlık merkezi olarak görülmesi sebebiyle ülke ile kurulan ilişkiler önemliydi. Ardından 1950'lere gelindiğinde petrol rezervlerinin açığa çıkması Suudi Arabistan'ı bölgesel ve uluslararası alanda daha önemli kılmış siyasi, ekonomik alanda ise nüfuzunu artırmıştır.⁶⁶⁸

⁶⁶⁵ Herz, a.g.e., s. 171-201.

⁶⁶⁶ Waltz, **Theory of International Politics**, s. 126.

⁶⁶⁷ A.e., s. 158.

⁶⁶⁸ Bakr, Strobel, "Saudi Arabia warns of shift away from U.S. over Syria, Iran", **REUTERS**, 22 Ekim 2013, (Çevrim içi) <https://www.reuters.com/article/us-saudi-usa-idUSBRE99L0K120131022>, 18 Kasım 2020.

1950'den itibaren Suudi petrol rezervi, ABD'nin petrol ihtiyacını güvenli ve özgür bir şekilde karşılamıştır. Başta bölgesel konumundan dolayı kurulan siyasi ilişki, petrol kaynaklarıyla ticari ilişkiye, bölge politikaları ve yapılan silah anlaşmaları ile de güvenlik ilişkisine dönüşerek çeşitlenmiştir. İki ülke arasında terörizmle mücadele ve Yemen İç Savaşı'nda askerî iş birliği gibi ilişkiler kurularak Suudi Rejimi'n politikaları ABD politikalarını uyumlu olması üzerine kurulmuştur. Geçtiğimiz 10 yıl içerisinde ABD ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkiyi etkileyen ve değiştiren birçok gelişme olmasına rağmen Suudi Arabistan, ABD ile 7 yılda toplam 139 milyar dolarlık silah anlaşması yapmış⁶⁶⁹ ve ABD'de en düşük ihrac yılı olan 2019 da dahi yaklaşık 180 bin varilin üzerinde petrol ihrac etmiştir.⁶⁷⁰ ABD ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkiyi etkileyen gelişmelere bakıldığında ABD'nin kaya gazını bulması üzerine Suudi Arabistan'ın petrol rezervlerine eskiye oranla ihtiyacı azalmasıyla iki ülke arasında ilişkiye mesafe girmiştir. Suudi Arabistan'ın Yemen İç Savaşı'ndaki pozisyonu, Kaşıkçı Cinayeti ve iç politikasındaki çeşitli adaletsizlikler gibi insan hakları ihlallerinden dolayı da Washington Yönetimi, ABD Kongre üyelerinden ağır eleştiriler almaktadır.⁶⁷¹

Suudi Arabistan için ABD ile olan ilişkisi güvenliği açısından her zaman çok önemli olmuştur. Arap Baharı öncesinde Suudi Arabistan genellikle Orta Doğu Bölgesi'nde yaşadığı sorunlarla mücadele noktasında ABD'nin çizdiği çizgi doğrultusunda çeşitli politikalar sergilemekteydi. Suudi Arabistan'ın ortaya koyduğu vizyon politikalarından bölge dış politika planlarına kadar birçok farklı alanda ABD'li uzmanlarla birlikte çalışılmaktaydı. Suudi Arabistan'ın ABD için önemi, kaya gazı kaynaklarının bulunması ile Suudi Arabistan'dan ithal edilen petrol kaynaklarına olan ihtiyacın azalmasından dolayı, azalsa da Suudi Arabistan için ABD ile kurulan

⁶⁶⁹ Raid el-Hamid, "ABD- Suudi Arabistan ilişkilerindeki ittifak modeli değişiyor mu?", **AA**, 15 Mayıs 2020, (Çevrim içi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-suudi-arabistan-iliskilerindeki-ittifak-modeli-degisiyor-mu-/1841972>, 18 Kasım 2020.

⁶⁷⁰ **EIA**, Independent Statistics & Analysis U. S. Energy Information Administration, "U.S. Imports from Saudi Arabia of Crude Oil (Thousand Barrels per Day)", (Çevrim içi) <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MCRIMUSSA2&f=M>, 18 Kasım 2020.

⁶⁷¹ Andrea Prasow, "If Trump Won't Stand Up to the Saudi Crown Prince, Congress Must", **Human Rights Watch**, 22 Temmuz 2019, (Çevrim içi) <https://www.hrw.org/news/2019/07/22/if-trump-wont-stand-saudi-crown-prince-congress-must>, 18 Kasım 2020.

ilişkinin önemi hâlâ devam etmektedir. Çünkü Suudi Arabistan, ABD’den çok ciddi sayıda silah ithal etti ve bu silahların kullanımı noktasında bile ABD’li askerlere ihtiyacı vardır. Sadece İran’dan gelebilecek tehditlere karşı savunma silahı olarak kullanılan iki Patriot bataryasını kullanmak için bile 300 ABD askerî görev yapmaktadır. Kaynaklara göre Suudi Arabistan’da toplamda yaklaşık 2 bin 500 ABD askeri alanda ve hava savunma sistemlerinde bulunmaktadır.⁶⁷² Suudi Arabistan’daki yaşayan yaklaşık 80.000 ABD üyesinin birçoğu, ABD’nin bölgedeki stratejik ve ekonomik çıkarlarıyla ilgili olan enerji ve savunma gibi sektörlerde çalışmaktadır.⁶⁷³

ABD ile Suudi Arabistan arasındaki ilişki ara ara inişler ve çıkışlar gösterse de genel anlamda aralarındaki ilişkiye bakıldığında petrol üretimi noktasında anlaşmazlıkların yaşandığı atmosferde dahi iki ülke gerek aralarındaki enerji tedariki gerek ticari antlaşmaları gerekse de güvenlik alanındaki ilişkileri önemli bir bağ olarak varlık göstermektedir. Bu noktada her iki ülke de “geçici krizlerle başa çıkma” noktasında gerekli siyasi ve diplomatik hamleyi gerçekleştirmektedir. ABD; petrol üretimi noktasında arz kesintilerinin önüne geçmek, petrol piyasalarının istikrarını sağlamak, enerji sektöründeki ani dalgalanmadan kaynaklı krizleri önlemek ve yedek üretim kapasitesini oluşturmak için Suudi Arabistan’ın stratejik konumunu önemsemektedir. Bu kapsamda ise ABD, son yıllara Suudi Arabistan’ın petrole duyulan artan yerli talebini azaltmak için ekonomisini çeşitlendirme ve enerjiyi kullanma noktasında verimliliği artırmak için birtakım politikalar uygulaması için Suudi Arabistan’la anlaşmalar doğrultusunda danışmanlık vermektedir. ABD’nin verdiği destek kapsamında ise Suudi Arabistan nükleer enerji, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve doğal gaz üretiminde; petrol kullanımının yerini almak için iddialı programlar başlatmaktadır.⁶⁷⁴

Krallık’ın uzun vadeli istikrarını sağlayıcı ekonomik refahın sürdürülebilirliği noktasında Suudi Arabistan Hükûmeti ile ABD arasında ekonomik öncelikler

⁶⁷² el-Hamid, a.e.

⁶⁷³ Deb Riechmann, “Trump vetoes measure to end US involvement in Yemen war”, **APNEWS**, 17 Nisan 2019, (Çevrim içi) <https://apnews.com/article/1b17cee217b344d8a3a03642139fb606>, 18 Kasım 2020.

⁶⁷⁴ Louise Fenner, “U.S. Supports Saudi Arabia’s Clean Energy Goals”, **U.S. Mission to International Organizations in Geneva**, 20 Nisan 2012, (Çevrim içi) <https://geneva.usmission.gov/2012/04/23/u-s-supports-saudi-arabias-clean-energy-goals/>, 18 Kasım 2020.

konusunda yakın iş birliği yapılmakta, bu da her iki ülke arasındaki ilişkiyi iniş ve çıkışlarına rağmen aktif tutmaktadır. Bu vizyon çerçevesinde yapılan iş birliği, Amerikan işletmelerinin aktif katılımı ile Suudi ekonomisini çeşitlendirmek, yeni işler yaratmak ve kadınların girişimciliğini ve ekonomiye katılımını teşvik etmek için özel sektörel büyümeyi desteklemeyi amaçlamaktadır. Suudi Arabistan için yapılan bu destek ise ABD'nin çıkarları için küresel pazarda istikrarlı ve güvenilir bir petrol tedarikçisi olarak Suudi Arabistan'ın piyasalarda kalmasıdır. Ayrıca ABD yönetimi, yeni, alternatif yerli enerji kaynakları geliştirmek ve enerji verimliliği için önlemler almak üzere Suudi yetkililerle birlikte çalışmalar yürütmekte ve bunu da ABD şirketlerinin bu sektörlerin gelişime katkılarını en üst düzeye çıkaracak şekilde planlamaktadır.⁶⁷⁵

ABD-Suudi ortaklığı, otuz yıldan fazla yakın dostluk ve iş birliğine dayanmakta olup, Amerika Birleşik Devletleri'nde öğrenim gören on binlerce Suudi vatandaşa öğrenci danışmanlığı hizmetleri sunmaya ve ABD eğitim fırsatlarını pazarlamaya devam ederek bu bağlantıları daha da güçlendirmektedir. ABD ayrıca Suudi toplumunda, ABD ile ilişkileri destekleyen ve ABD'yi itibarsızlaştıran anlatıları ılımlı hâle getiren anlatıları ön plana çıkartmaktadır. ABD hakkında olumlu anlatıların Suudi toplumunda baskın söylem olmasını da desteklemektedir. Bu amaçla hem geleneksel hem de sosyal medyada etkin kampanyalar yürütmekte ve uluslararası basında olumlu yazılara yer vermektedir. Suudi eğitim kurumları, ders kitapları ve sınıf materyallerinde hoşgörüyü teşvik ederek, ABD'ye duyulan sempatinin zeminini de oluşturmaktadır.⁶⁷⁶

Suudi Arabistan ve ABD arasındaki ilişkiye resmî kaynaklara dayanarak bakacak olursak ABD Dışişleri Bakanlığı'nın ülkeler ile arasındaki ilişkiyi belirleme noktasında ve bu doğrultuda yapılacak faaliyetlerin amaç ve hedeflerini de içinde barındıran Entegre Ülke Stratejileri (Integrated Country Strategy - ICS) iki ülke

⁶⁷⁵ **International Affairs**, "U.S.-Saudi Arabia Energy Cooperation" (Çevrim içi)

<https://www.energy.gov/ia/international-affairs-initiatives/us-saudi-arabia-energy-cooperation>, 18 Kasım 2020.

⁶⁷⁶ **U.S. Embassy And Consulates in Saudi Arabia**, "Saudi Young Leaders Exchange Program (SYLEP), (Çevrim içi) <https://sa.usembassy.gov/education-culture/saudi-young-leaders-exchange-program/>, 18 Kasım 2020.

arasındaki ilişki ve bu ilişkinin amaçları noktasında bize birçok veri sunmaktadır. ABD ile Suudi Arabistan arasında yapılan her anlaşma ve güvenlik ortaklığı için asıl önemli olan ABD güvenliği ve bölgesel istikrarın sağlanması olmaktadır. Bu kapsamda Suudi Arabistan ve ABD ilişkisi incelendiğinde yürütülen stratejinin güvenlik, ekonomi, küresel ve bölgesel ilişkiler, vizyon programlarına uyumluluk gibi dört farklı başlıkta incelenmesi mümkün olmaktadır. Bu bağlamda iki ülkenin dışişleri bakanlıkları iki ülkenin ilişkilerini güçlendirecek ve çıkarlarını koruyacak öncelikleri ve bunlara uygun stratejileri de belirlemektedir. Aynı zamanda bakanlıklar dört yıllık çalışma ve stratejik planlarını çıkararak bu sürece uyum ve entegrasyonu da dört yılın sonunda raporlamaktadır.

ABD ve Suudi Arabistan arasında 23 Temmuz 2018 yılında imzalanan Entegre Ülke Stratejisi (ICS) belgesi doğrultusunda,⁶⁷⁷

1. Küresel ve Bölgesel İlişkiler Alanında

- Ekonomik, güvenlik alanlarında çeşitli gelişmeleri ele almak için ikili ilişkilerin devam ettirilmesi ve güçlendirilmesi
- Vize prosedürlerini kolaylaştırıcı, istihbarat iş birliği sağlayıcı, iş birliği ve diyalogu geliştirici adımların atıldığı bir ilişki ağının geliştirilmesi

2. Güvenlik Alanında

- Suudi Arabistan ile güçlü bir güvenlik ortaklığı sağlayarak ABD'nin güvenliğini ve bölgesel istikrarının artırılması
- ABD'nin güvenliği için tehdit oluşturan radikal gruplara karşı bölgeden destek almak ve küresel - bölgesel alanda ABD istikrarının korunması
- Orta Doğu Bölgesi'nde var olan ve yeni süreçte açığa çıkacak olan çatışmaların önlenmesi ve çözüme kavuşturulması noktasında Suudi Arabistan'ın yardımcı ve yapıcı bir ortak olarak ABD'nin yanında yer alması
- Gerek küresel gerek bölgesel alanda çıkacak tehditlere karşı Suudi yetkililerle birlikte hareket ederek Suudi güvenlik kurumlarının operasyonel ve stratejik yeteneklerini geliştirmek için güçlendirilmesini desteklenmesi

⁶⁷⁷ U.S. Department of State, "Integrated Country Strategies", (Çevrim içi) https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/ICS-Saudi-Arabia_UNCLASS-508.pdf, 18 Kasım 2020.

- Hem ABD hem de Suudi vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve küresel ekonomi için çok önemli olan enerji ve diğer altyapıyı korumak için güçlü terörle mücadele ilişkilerinin geliştirilmesi
- Suudi kolluk kuvvetleri ile iş birliği yoluyla ulusal güvenliğin korunması

3. Ekonomik

- ABD'ye, Suudi Arabistan ile ABD'de ve dünya teröristlerin oluşturduğu tehdidi azaltacak, terörist grupları yok edecek iş birliğini geliştirici faaliyetleri finanse edecek desteğin vermesi
- Suudi Arabistan ile ikili ekonomik ve ticari ortaklığın güçlendirilmesi ve bu bağlamda her türlü yatırım ve hizmet noktasında desteğin sağlanması

4. Vizyon 2030

- ABD, Suudi Arabistan Hükûmeti ile Amerikan şirketlerinin yatırım ortamının iyileştirilmesi
- Amerikan ürünleri için fikrî mülkiyet korumalarının güçlendirilmesi
- ABD şirketlerinin yerel pazarlarda etkin bir şekilde rekabet edebilmeleri için eşit bir ekonomik rekabet alanı sağlamak için çalışmaların yürütülmesi

Suudi Arabistan Hükûmeti'nin iddialı Vizyon 2030 Sosyoekonomik Reform Programı, ABD'nin Suudi Arabistan'ın uzun vadeli ekonomik ve sosyal istikrarına olan ilgisini artırmak için önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Suudi Arabistan Hükûmeti, Suudi özel sektöründe hızla büyümeyi ve tamamen yeni ekonomik sektörler geliştirmeyi hedeflediğinden, bu çabada ABD şirketlerini de hem fikir verme hem de ortak olarak bizzat içinde bulunarak Suudi Rejimi'ni desteklemeleri noktasında teşvik etmektedir. Suudi Yetkililer, ABD ve Suudi özel sektörleriyle iş birliği yaparak daha derin ve daha geniş yatırım, ticaret ve ticari ilişkiler için fırsatlar yaratmayı hedeflemektedir. Vizyon 2030 kapsamında; Amerikalı uzmanlar, Suudi Arabistan'ın kurumlarını inşa etme ve sivil toplumu daha aktif hâle getirme yönünde destek olmakta ve bu destek doğrultusunda da ABD'nin çıkarlarının korunacağı adımlar atmaktadır. Bu kapsamda ABD, her platformda Suudi Arabistan'ın iyi yönetişimi ve Krallık'ta bireysel özgürlüklerin tanınmasını teşvik edeceklerini bu amaçla da sivil toplum için daha fazla alan ve hoşgörü sağlanarak ılımlı bir ortamda

halkın katılımı için geliştirilmiş mekanizmaları destekleyeceklerini dile getirmektedirler. Ayrıca yargı reformlarını destekleyecek; yasal ve adli sistemdeki şeffaflığı, hesap verebilirliği artıracak reformlar için de Suudi yetkililerle iş birliği sürecini yürüttüklerini de dile getirmektedirler.⁶⁷⁸

Suudi Arabistan için ABD ile yapılan hem güvenlik anlaşmaları hem de artan ikili ticaret ve oluşturulan yatırımlar dünya ekonomisi kötüye giderken ülkede önemli gelişmelere neden oldu. İki ülke arasında imzalanan Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması (TIFA) ve Vizyon 2030 reformlarının yarattığı fırsatlar yeni istihdam alanları oluşturdu ve bu anlaşmalar ekonomik büyümeye ciddi katkılar sundu. Bu bağlamda Suudi Rejimi; ABD şirketlerinin yatırımlarını destekledi ve bu destek onun ekonomik alanda çeşitli kaynaklar edinmesine, istihdam alanı açmasında ve GSYH büyümesine neden oldu.⁶⁷⁹

Suudi Arabistan ise gerek Vizyon 2030 reformları ile gerekse ABD ile yaptığı bütün silah anlaşmaları çerçevesinde enerji ve güvenlik politikalarını ABD'nin politikalarına uyumlu hâle getirmektedir. Ülke içi talepleri karşılamak adına da sürdürülebilir bir rota izlemek isteyen Suudi Arabistan hükûmeti küresel pazardaki enerji tedarikçiliğindeki liderliğini de korumaya çalışmaktadır. Bu bağlamda yine küresel ortağı olan ABD'nin çıkarlarını yansıtacak bir kurumsal yapılanma ve sosyal kalkınma planını da takip etmektedir. ABD ise Suudi Arabistan'a gerek uluslararası basında gerekse danışmanlık anlamında destek vermekte olup, Suudi Arabistan'ın yönetim süreçlerinin iyileştirilmesi, bireysel özgürlüklerin tanınması, sivil toplum alanının artırılması, halkın yönetime katılımı, marjinal gruplara karşı hoşgörü ve ılımlılığın sağlanması noktasında iyileştirme çalışmalarını desteklemektedir. Yine bu kapsamda ABD ve Suudi ilişkilerini güçlendirecek eğitim ve kültürel değişimlere imkân sunma, yerel halkın mesleki gelişimini sağlayarak da profesyonel iş gücüne ve beşerî sermayeye kaynak oluşturulması imkânları artırılmaktadır.⁶⁸⁰

⁶⁷⁸ Blanchard, A.g.e., s. 13-18.

⁶⁷⁹ **Oxford Business Group**, "Saudi Arabia invests in all areas to meet Vision 2030 objectives", (Çevrim içi) <https://oxfordbusinessgroup.com/overview/jack-all-trades-investment-across-board-help-meet-vision-2030-objectives>, 19 Kasım 2020.

⁶⁸⁰ Blanchard, A.g.e., s.13-18.

Suudi Arabistan; gerek dünyadaki teröre destek olan ülke misyonunun değişmesi, gerekse ABD'nin politikalarını benimsediğini gösteren misyona sahip olduğunu göstermek adına ABD'nin güvenlik alanında, vizyon ve kalkınma planları kapsamında girişim ve rehberliğini açık durumdadır. Bu kapsamda ise Suudi Arabistan IŞİD'i sahada yenmek ve yok etmek için yapılan bütün uluslararası koalisyonların önde gelen bir üyesi olmaktadır.⁶⁸¹ ABD ise istikrarlı ve müreffeh bir bölge hedefini desteklemek için Suudi Arabistan'ın uygun kaynakları tedarik etmesi ve ABD'nin terör örgütü olarak tanımladığı oluşumlarla her alanda mücadeleyi sürdürmesi noktasında teşvik etmektedir. Terörle mücadele ve iki ülkenin ekonomik-bölgesel güvenliği noktasında kurulan ikili ilişki güçlü iş birlikleri ile devam etmektedir. Suudi Arabistan Hükûmeti; özellikle enerji sektöründe, sınırların güvenliğinde ve siber saldırılarla terörle mücadele kapasitesini artırmak, kritik alanlarında altyapıyı geliştirmek, kamu güvenliğini artırmak için teknik bilgi, beceri, kaynak ve en iyi uygulamaları kendine uyarlanması noktasında ABD'den destek almaktadır.

Suudi Yetkililer, ABD'nin istihbarat servislerinin verdiği bilgiler ışığında şüpheli militanları tutuklamaya, iç güvenlik güçlerinin ABD standartlarında geliştirmeye, sınır güvenlik önlemlerinde ABD savunma sistemleri ile iyileştirmelere ve terör finansmanları üzerindeki kontrollerini artırmaya devam etmektedir. Suudi Arabistan ABD'ye uyumlu terörle mücadele etme kapasitesini artırma noktasında devletin siyasi politikalarının yanı sıra dinî alanda da genişleterek dinî liderlerine aşırılık yanlısı ideolojileri ve davranışlara karşı kamuoyuna açıklamalar yaptırtmış ve kamuoyunda farkındalık oluşturmak adına “Aşırı İdeolojiler ile Mücadele Merkezi” de kurmuştur.⁶⁸² ABD ise Suudi Arabistan'ın bu çabasını karşılıksız bırakmamış vize denetleme prosedürlerini Suudi vatandaşların ABD'ye seyahatlerini kolaylaştırmaktadır. Bu süreci kolaylaştırmadaki asıl amacını ise ABD Hükûmeti, ülkeler arasındaki seyahatin ABD'nin ekonomik çıkarlarını korumak ve halklar

⁶⁸¹ **Refworld**, “Country Report on Terrorism 2016 – Saudi Arabia”, United States Department of State, 19 Temmuz 2017, (Çevrim içi) <https://www.refworld.org/docid/5981e41b13.html>, 15 Kasım 2020.

⁶⁸² Merkezin ideolojilerinin anlatıldığı web sitesi; **Global Center for Combating Extremist Ideology**; (Çevrim içi) <https://etidal.org/en/about-etidal/>, 15 Kasım 2020.

arasında daha fazla açıklık ve hoşgörü anlayışını teşvik etmek amacıyla yaptığını belirtmektedir.⁶⁸³

5.3. Silahlanma Yöntemi

Uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı ve insan doğasının kötü oluşu devletleri istikrarlarını sağlamak için kendi başlarının çaresine bakmaya zorlamaktadır. Bu durum devletleri isteseler de istemeseler de bir güç rekabetine dayalı bir sistemle baş başa bırakmaktadır. Bu rekabete uyumlu davrananlar uluslararası alanda söz sahibi olabilmekte ve varlık gösterebilmekteyken rekabete uyum sağlayamayanlar genellikle tarih sahnesinden silinmektedir.⁶⁸⁴ Kendi güvenliklerini sağlamak isteyen devletler güç artırımına gitmekte devletlerin savunmacı politikalarla mı yoksa saldırgan stratejiler için mi güç artırdığından emin olmayan devletler ise diğer devletin bu güç artırımını kendi için bir tehdit olarak algılamakta ve güç artırımına gitmektedir. Bu durum paradoksal olarak bir güvenlik ikilemi yaratmaktadır.⁶⁸⁵ Orta Doğu Bölgesi'nde İran'ın nükleer silah üretimi Suudi Arabistan'ın rejiminin güvenliğini tehdit etmekte, Suudi Arabistan'ın tedarik ettiği her silah da İran tarafından bir tehdit olarak yorumlanmakta ve bu süreç materyal bir güç rekabetiyle sonuçlanmaktadır.

Devletlerin nihai amacı küresel bir güç olmasa da bölgesel bir güç olarak güvenliklerini sağlamaktır. Bölgesel bir hegemonya kurarak kendini güvende tutmanın ilk şartı olarak bölgesel güçler için iç tehditleri yatıştırma ya da bastırma gelmekteyken ikinci şartı olarak bölgesel güç olarak müdahalelere karşı koyabilmek için güç artırımına gitmek görülmektedir.⁶⁸⁶ Çünkü silahlanmanın diğer ülkeler üzerinde caydırıcılık ve dizginleyici özelliğinden de faydalanılmak istenmektedir. Dünyada birçok hükûmet özellikle de Orta Doğu Bölgesi'ndeki hükûmetler içte ve dışta karşılaştığı tehditlerle başa çıkmak için siyasi gündemi takip etmek ve dış politikalarını bu doğrultuda şekillendirmenin yanı sıra askerî gücünü artırmaya büyük önem vermiştir. Petrolden elde edilen gelirler Orta Doğu hükûmetleri tarafından ekonomik

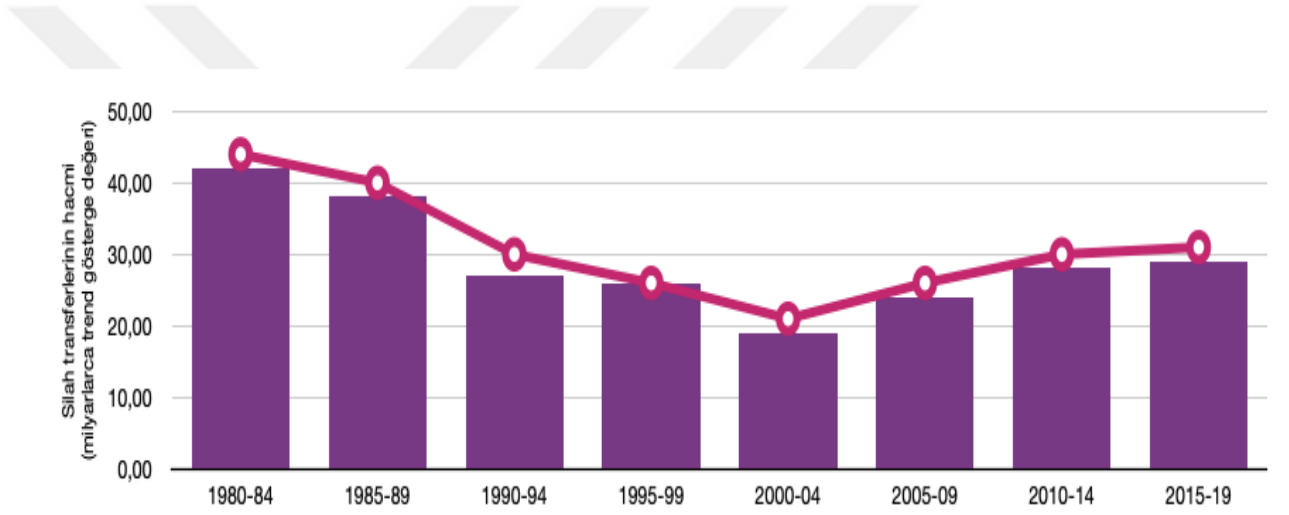
⁶⁸³ Blanchard, A.g.e., s. 4.

⁶⁸⁴ Clausewitz, A.g.e., s. 87.

⁶⁸⁵ Herz, A.g.e., s. 171-201.

⁶⁸⁶ Mearsheimer, "Structural Realism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, s. 79-80.

kalkınma ve gelişim odaklı proje ve hizmetlere yatırılmak yerine daha çok silah ithalatı için ayrılmıştır. Son 10 yıllık veriler incelendiğinde ise Orta Doğu devletleri özellikle de Suudi Arabistan için silah ithalatının ciddi ölçüde arttığı ve 2017 yılı itibarıyla dünyanın en yüksek askerî harcamasını yapan 10 ülkesi arasındaki 7 ülkenin Orta Doğu ülkesi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ise bu veriler bize elde edilen gelirlerin kullanım alanları baz alındığında militarizasyon, güvenlik, çatışma, barış ve kalkınma arasındaki etkileşimli bağı açığa çıkartmakta olduğunu gerek küresel gerekse bölgesel gündemi nasıl etkilediğini ve şekillendirdiğini de göstermektedir.

Grafik 3. Uluslararası Ağır Silah Transfer Trendleri 1980-2019

Kaynak: SIPRI Silah Transfer Bilgileri, (SIPRI Arms Transfers Database), Mart 2020 (Sütun grafik, 5 yıllık dönemler için ortalama silah nakil hacmini, çizgi grafiği ise yıllık toplamı göstermektedir.)

2015-19 yılları arasında büyük silahların uluslararası transferlerinin hacmine bakıldığında 2010-14 yıllarına göre %5,5 ve 2005-2009 yıllarına göre ise %20 daha yükseldiği gözlenmektedir.

Tablo 15. 2015-2019 Yılları Arasında En çok Silah İhraç-İthal Eden Ülkeleri İhracat-İthalattaki Payları

No	İhracatçı	Silah ihracatının payı (%)		2010-14'ten 2015-19'a yüzde değişim	Ana alıcılar (ihracatçının toplam ihracat payı, %)		
		2015-19	2010-14		1.	2.	3.
1	ABD	36	31	23	Suudi Arabistan (25)	Avustralya (9,1)	BAE (6,4)
2	Rusya	21	27	-18	Hindistan (25)	Çin (16)	Cezayir (14)
3	Fransa	7.9	4.8	72	Mısır (26)	Katar (14)	Hindistan (14)
4	Almanya	5.8	5.3	17	Güney Kore (18)	Yunanistan (10)	Cezayir (8,1)
5	Çin	5.5	5.5	6.3	Pakistan (35)	Bangladeş (20)	Cezayir (9,9)
6	Birleşik Krallık	3.7	4.6	-15	Suudi Arabistan (41)	Umman (14)	ABD (9,1)
7	İspanya	3.1	2.9	13	Avustralya (33)	Singapur (13)	Türkiye (11)
8	İsrail	3.0	1.8	77	Hindistan (45)	Azerbaycan (17)	Vietnam (8,5)
9	İtalya	2.1	2.7	-17	Türkiye (20)	Pakistan (7,5)	Suudi Arabistan (7,2)
10	Güney Kore	2.1	0.9	143	Birleşik Krallık (17)	Irak (14)	Endonezya (13)

Kaynak: SIPRI Silah Transfer Bilgileri (SIPRI Arms Transfers Database), Mart 2020

2015-19'da en büyük beş ihracatçı ülkesine bakıldığında ise Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Fransa, Almanya ve Çin'in olduğu görülmektedir.

Tablo 16. 2015-2019 Yılları Arasında En Çok Silah İthal Eden Ülkeler-İthalattaki Oranı Ana Silah Sağlayıcıları

No	İhracatçı	Silah ithalat payı (%)		2010-14'ten 2015-19'a yüzde değişim	Ana sağlayıcılar (ithalatçının toplam ithalat payı, %)		
		2015-19	2010-14		1.	2.	3.
1	Suudi Arabistan	12	5.6	130	ABD (73)	Birleşik Krallık (13)	Fransa (4,3)
2	Hindistan	9.2	14	-32	Rusya (56)	İsrail (14)	Fransa (12)
3	Mısır	5.8	1.9	212	Fransa (35)	Rusya (34)	ABD (15)
4	Avustralya	4.9	3.7	40	ABD (68)	İspanya (21)	Fransa (3,6)
5	Çin	4.3	4.4	3.3	Rusya (76)	Fransa (8,8)	Ukrayna (6,9)
6	Cezayir	4.2	2.6	71	Rusya (67)	Çin (13)	Almanya (11)
7	Güney Kore	3.4	3.5	3.3	ABD (55)	Almanya (30)	İspanya (7,8)
8	BAE	3.4	4.4	-18	ABD (68)	Fransa (11)	Hollanda (3,4)
9	Irak	3.4	1.8	98	ABD (45)	Rusya (34)	Güney Kore (8,6)
10	Katar	3.4	0.5	631	ABD (50)	Fransa (34)	Almanya (9,2)

Kaynak: SIPRI Silah Transfer Bilgileri (SIPRI Arms Transfers Database), Mart 2020

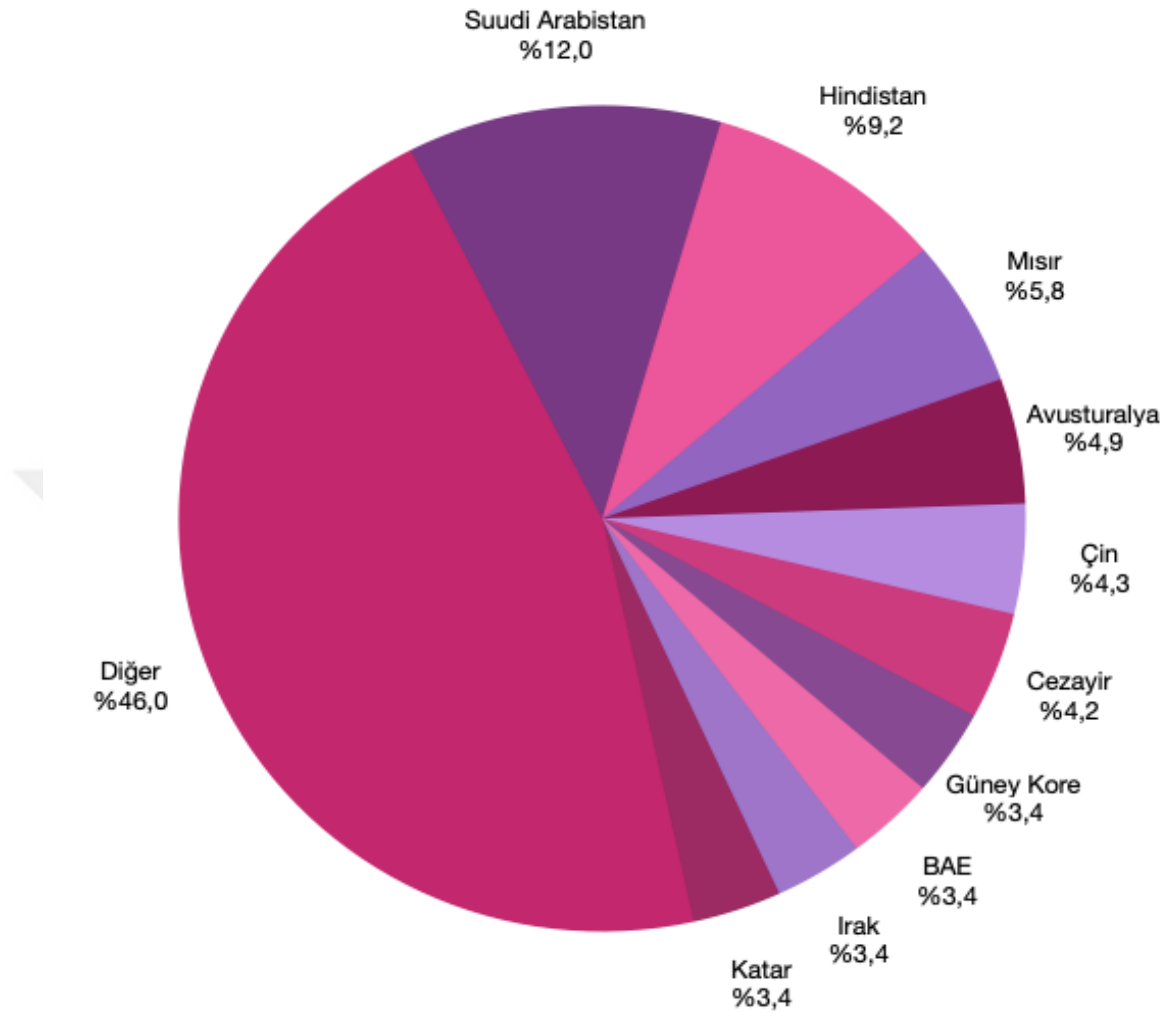
Dünya'nın silah ithal eden ülkelere bakıldığında ise sırasıyla Suudi Arabistan, Hindistan, Mısır, Avustralya ve Çin olduğu görülmektedir.

2010-14 yılları arası ile 2015-19 yılları arası kıyaslandığında ülkelere özellikle de Orta Doğu Bölgesi'ne silah transferlerinde ciddi artış olduğu görülmektedir. Orta Doğu Bölgesi için veriler silah ithalatındaki artışı %61 gösterirken, Avrupa için bu artış %3,2 olarak ortaya konulmuştur. Afrika Bölgesi ise silah ithalatında diğer yıllara

kıyasla %16 azalma yaşarken, Amerika kıtası yapılan transferde %40 azalma, Asya ve Okyanusya'da ise silah ithalatındaki azalma yaklaşık %8 olarak raporlanmıştır.⁶⁸⁷

Orta Doğu, 2015-19'da yılları arasında ABD'den silah ihracatının %51'ini yapmaktadır. ABD'nin bölgeye silah ihracatı 2010-14 ve 2015-19 arasında %79 artmıştır. Suudi Arabistan, 2015-19'da ABD silahlarının en büyük alıcısı olarak ABD silah ihracatının %25'lik payına sahiptir. 2010-14 yılları arasında ise Suudi Arabistan ABD'den silah ihracatının %7,4'ünü oluşturmaktadır. ABD Kongresi, Suudi Arabistan'ın Orta Doğu politikaları, insan hakları ihlalleri ve petrol fiyatlarındaki ani değişimden dolayı ABD borsasına verdiği zarardan dolayı 2019'da silah ihracatına bazı kısıtlamalar getirme olasılığını tartışsa da, teslimatlar -2011'de sipariş edilen 154 savaş uçağından 30'unun teslimi dâhil- 2019 boyunca devam etmiştir. Buna ek olarak, 2019'da ABD Hükûmeti, Suudi Arabistan'a tahmini 59.000 güdümlü bomba satışı daha gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

⁶⁸⁷ **SIPRI**, Arms Transfers Database, Mart 2020, (Çevrim içi) <https://www.sipri.org/databases/armstransfers>, 15 Kasım 2020.

Grafik 4. SIPRI Silah Transfer Bilgileri

Kaynak: (SIPRI Arms Transfers Database), Mart 2020

SIPRI, 2015-19'da 160 ülkeyi büyük silah ithalatçıları olarak tanımladı. İlk beş silah ithalatçısı ise; Suudi Arabistan, Hindistan, Mısır, Avustralya ve Çin bu durum 2015-19'da toplam silah ithalatının yüzde 36'sını oluşturmaktadır.

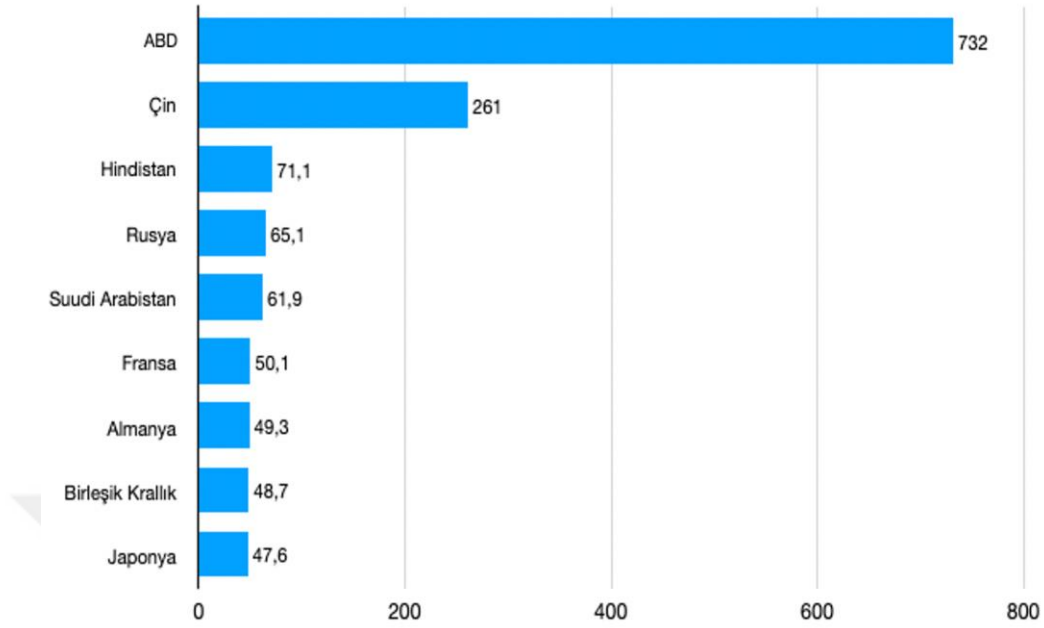
Orta Doğu'daki devletlerin silah ithalatı 2010-14 yılına göre 2015-19'da %61 arttı. Dünyanın en çok silah ithal eden ilk 10 ülkesinden beşi 2015-19 yılları arasında Orta Doğu Bölgesi'ndedir. Bölgeye silah transferi gerçekleştiren Orta Doğu ülkelerine bakıldığında ilk sırada %35'lik payla Suudi Arabistan, %16'lık payla Mısır ikinci sırada, %9,7'lik payla BAE ve Irak üçüncü sırada ve %9,6'lık payla ise Katar beşinci

sırada yer almaktadır. 2015-19 yılları arasında Katar 2010-14 yıllarına kıyasla silah ithalatını %631 daha yükselterek ilk kez ilk 10 ülke arasında girdi. Bölgeye gelen silah transferinin %53 ABD'den, %12'si Fransa'dan, %11'de Rusya'dan sağlandı.⁶⁸⁸

Suudi Arabistan'ın son dönemlerdeki askerî harcamalara ayırdığı bütçenin çok fazla olması Orta Doğu Bölgesi'nde kendini güvende hissetmemesinden kaynaklanmaktadır. Yemen'de iç savaşın devam etmesi, Suriye Krizi'nin çözülememesi, Bahreyn'de karışıklıkların ara ara alevlenmesi, Suudi Arabistan'ın Doğu eyaletlerinde dönem dönem yaşanan hareketlilik, ABD'nin Suudi Arabistan'ın bölgede güvenliğine yönelik yaklaşımına karşı güvensizlik ve İran'ın bölgedeki politikaları Suudi Arabistan'ı askerî harcamalar noktasında oldukça büyük bütçeler yatırmasına neden olmaktadır. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) tarafından 2018 yılı için küresel askerî harcamalar hakkında hazırlanan bir rapor, Suudi Arabistan'ın GSYH yüzdesi olarak en yüksek askerî harcamalarda ilk sırada yer aldığını belirtti.⁶⁸⁹

⁶⁸⁸ Charles W. Dunne, "The Arms Trade in the MENA Region: Drivers and Dangers", **Arab Center Washington DC**, 17 Haziran 2020, (Çevrim içi) http://arabcenterdc.org/policy_analyses/the-arms-trade-in-the-mena-region-drivers-and-dangers/, 25 Kasım 2020.

⁶⁸⁹ **The Arab Weekly**, "Saudi Arabia ups defence spending in face of Iranian threats", 6 Eylül 2019, (Çevrim içi) <https://the arabweekly.com/saudi-arabia-ups-defence-spending-face-iranian-threats>, 15 Kasım 2020.

Grafik 5. 2019’da En çok Askerî Harcama Yapan Ülkeler (milyar ABD doları)

Kaynak: Statista Research Department, 1 Kasım 2020

2019’da dünya genelinde yapılan askerî harcamalara ayrılan toplam fonlar kıyaslandığında, savunmaya 732 milyar dolar harcayan ABD birinci sırada yer almakta olup yine bu yıl içerisinde toplam küresel askerî harcamanın yaklaşık %38’ini yani 1.92 trilyon dolar harcama yapmıştır. 261 milyar dolar harcayan Çin ikinci sırada yer alırken, 71,1 milyar dolar harcayan Hindistan üçüncü sırada, 65,1 milyar dolar harcayan Rusya dördüncü sırada ve 61,9 milyar dolarla Suudi Arabistan beşinci sırada yer almaktadır. Bir önceki yıllla kıyaslandığında ise Suudi Arabistan’ın askerî harcamalara ayırdığı bütçe üçüncü sıradan beşinci sıraya gerilemiştir.⁶⁹⁰

Suudi Arabistan’ın 2019 yılı askerî harcamaları 61,9 milyar dolardır. Bir önceki yıl olan 2018 yılındaki askerî harcamaları ise 67,6 milyar dolardır. Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü (SIPRI) raporuna göre;⁶⁹¹ Suudi Arabistan’ın

⁶⁹⁰ **SIPRI**, “Trends in World Military Expenditure”, 2019, Nisan 2020, (Çevrim içi) https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-04/fs_2020_04_milex_0_0.pdf, 19 Kasım 2020.

⁶⁹¹ **SIPRI**, “Global military expenditure sees largest annual increase in a decade—says SIPRI—reaching \$1917 billion in 2019”, (Çevrim içi) <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/global-military-expenditure-sees-largest-annual-increase-decade-says-sipri-reaching-1917-billion>, 19 Kasım 2020.

askerî harcamaları bir önceki yılla kıyaslandığında ise %16'lık bir düşüş yaşandığı gözlenmektedir. Yemen'de devam eden savaşa ve İran ile olan gerilimin sahada devam etmesine rağmen bu azalış uzmanların perspektifinden şaşırtıcı olarak okunmaktadır. Dünyada askerî harcamalara ayrılan en yüksek bütçe sıralamasında geçen yıl 3. sırada yer alan Suudi Arabistan, 2019 yılında 5. sıraya gerilemiştir. Fakat hâlâ Suudi Arabistan, Körfez Bölgesi'nin en büyük askerî harcamasını yapan ülkesi konumu korumaktadır. Suudi Arabistan, petrol rezervlerinin bulunmasından sonra gerek petrol kaynaklarını ve transfer yollarının güvenliğini sağlamak gerekse rejimin güvenliği ve Orta Doğu'daki konumunu korumak adına son 25 yılda askerî harcamalarına ciddi bütçe ayırmaktadır. Suudi Arabistan'ın, toplam askerî harcamalardaki düşüşe rağmen GSYH yüzdesinin %8'de kalması düşen petrol gelirlerinden kaynaklanmaktadır.⁶⁹²

Yıllara göre askerî harcamalara bakıldığında 1996-1998 yılları arasında %57, 2003-2007 yılları arasında %76, 2011-2015 yılları arasında ise %63 oranında artış görülmektedir. 2014 yılı sonunda petrol fiyatlarında yaşanan düşüş petrol gelirlerine bağlı ekonomiye sahip olan Suudi Arabistan'ın hükûmet gelirlerini de düşürmüştür. Suudi Arabistan'ın askerî harcamaları 2015 yılında zirve seviyesine ulaşarak %8,8 ile askerî harcamalarında GSYH'nın %13'ünü oluşturan bir oranla varlık göstermiştir. 2016 yılında da bu duruma bağlı olarak da hükûmetin askerî harcamaları %28 oranında düştüğü gözlemlenmiştir. 2017 yılında tekrar yaşanan %11'lik artışa rağmen 2018-2019 yıllarında petrol gelirlerinden elde edilen gelirlerin çeşitlenmesi gelir kaynakların geliştirilmesini hedefleyen bunun içinde vizyon ve kalkınma planları belirleyen Suudi Arabistan'ın askerî harcamaları 2018'de %6,5⁶⁹³, 2019 yılında ise %16 ile son yılların en yüksek düşüşünü yaşamıştır.⁶⁹⁴

Suudi Arabistan; askerî harcamalar ve silah ithalatında ilk üç arasında yer alırken bu süreçte beşinci sıraya gerilemesine Suudi Hükûmeti tarafından bir açıklama

⁶⁹² **Defense World**, "Saudi Arabia's Defence Expenditure Fell 16% in 2019 Despite Yemen War", (Çevrim içi) https://www.defenseworld.net/news/26846/Saudi_Arabia_s_Defence_Expenditure_Fell_16_in_2019_Despite_Yemen_War#.X4W-3mgzbiU, 19 Kasım 2020.

⁶⁹³ Nan Tian, Diego Lopes da Silva, "Debt, oil price and military expenditure", **SIPRI Yearbook 2018**, Not 1, s.s. 171–178, 2019, (Çevrim içi) <https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRIYB18c04sII.pdf>, 19 Kasım 2020.

⁶⁹⁴ **Defense World**, A.e.

getirildi. 2019 ulusal bütçesi açıklayan Hükûmet, rekor seviyede olan 295 milyar dolarlık yıllık bütçeden askerî harcamaların kısılarak Vizyon 2030 mali revizyon programının bir parçası olarak, sağlık, ulaşım, altyapı ve sosyal kalkınma planlarına ağırlık verildiğini, ekonomik kalkınmayı merkeze alan diğer sektörlere yatırımın artırıldığını dile getirerek askerî harcamalardaki kesintilerine gerekçe olarak sundu.⁶⁹⁵

Tablo 17. Suudi Arabistan’ın Temel Askerî Parametreleri⁶⁹⁶

İnsan Gücü (Adet)	Toplam Nüfus	33.091.113
	18 Yaş Üstü Nüfus	17.703.745
	Askerliğe Uygun Nüfus	16.198.927
	Yıllık Askerlik Yaşına Ulaşan Nüfus	583.161
	Toplam Askerî Personel	803.000
	Aktif Askerî Personel	478.000
Hava Kuvvetleri (Adet)	Toplam Hava Araçları	879
	Hava Savaş Araçları	270
	Hava Saldırı Araçları	81
	Hava Nakliye Araçları	49
	Hava Eğitim Araçları	208
	Özel Görev Hava	13
	Helikopterler	283
	Saldırı Helikopterleri	34
Kara Kuvvetleri (Adet)	Tanklar	1.062
	Zırhlı Araçlar	12.825
	Motorize toplar	705
	Havan Topları	1.818
	Roketatar	122
Deniz Kuvvetleri (Adet)	Toplam Deniz Gücü	55
	Firkateyn	3
	Korvet	4
	Devriye Gemisi	9
	Mayın Gemisi	3
Doğal Kaynaklar (bbl)	Petrol Üretimi	10.130.000

⁶⁹⁵ Jareer Ellass, “Saudi Arabia ups defence spending in face of Iranian threats”, **The Arab Weekly**, 6 Eylül 2019, (Çevrim içi) <https://theArabweekly.com/saudi-arabia-ups-defence-spending-face-iranian-threats>, 19 Kasım 2020.

⁶⁹⁶ **Global Firepower**, 2020, (Çevrim içi) https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=saudi-arabia, 2 Ocak 2021.

Bütçeler (Dolar)	Petrol Tüketimi	4.000.000
	Toplam Petrol Rezervi	266.500.000.000
	Savunma Bütçesi	67.600.000.000
	Dış Borç	205.100.000.000
	Döviz ve Altın Rezervleri	496.400.000.000
	Satın Alma Gücü Paritesi	1.782.500.000.000

Kaynak: Global Firepower, 2020, Saudi Arabia Military Strength

Suudi Arabistan 2015-19 yıllarında dünyanın en büyük silah ithalatçısından biriydi ve tüm büyük silah ithalatının %12'sini oluşturmuyordu. Suudi Arabistan'ın silah ihraç ettiği ülkeler arasında ise ABD %73'lük payla ilk sırada %13'lük payla da İngiltere ikinci sırada yer almaktaydı. Suudi Arabistan'ın eleştirilen Yemen müdahalesi, insan hakları ihlalleri, hukuk sistemi gibi konulardan dolayı ABD Kongresinde ve dolayısıyla da kamuoyunda hep tartışmalara neden olmasına rağmen silah ithalatı hâlâ devam etmektedir. ABD'den 30 savaş uçağı ve çok sayıda füze ve güdümlü bomba, Kanada'dan zırhlı araçlar ve devriye botları, Fransa'dan ve İngiltere'den füzeler ve eğitim uçakları tedarik edildi. Suudi Arabistan'ın en çok silah ithal ettiği Avrupalı tedarikçilerden ise başta Almanya olmak üzere silah ihracatının büyük bir kısmını askıya aldı. Rusya, Suudi Arabistan'a son yıllara kadar büyük silah ihraç etmekteydi fakat son yıllarda, ilk kez küçük grup roketatar ihraç etti. Çin ise yine bu süreçte Suudi Arabistan'a insansız hava aracı tedarik etti.⁶⁹⁷

Suudi Arabistan, 2019 yılında 8 milyar dolarlık silah anlaşması yaptı.⁶⁹⁸ SIPRI verilerine göre Suudi Arabistan'ın elindeki silah envanterlerine bakıldığında ithal edilen silah çeşitliliği ve sayıları konusunda Suudi Arabistan, Körfez Bölgesi'ndeki en iyi silahlanmış ülkeler arasında yer almaktadır. Silah envanterlerinin birçoğu çok yüksek teknolojik donanımlarla donatılmış ekipmanlardan oluşmaktadır. Son yıllarda ABD ve İngiltere'den tedarik edilen hava kuvvetlerinin kombinasyonu Suudi Arabistan'ın silah kuvvetlerinin erişim ve saldırı gücünü artırmaktadır. Önümüzdeki yıllarda Suudi Arabistan'ın askerî ekipmanlarına; gelişmiş F15 savaş jetleri, lazer

⁶⁹⁷ SIPRI, Trends in International Arms Transfers, 2019, 2020, (Çevrim içi) https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019.pdf, 19 Kasım 2020.

⁶⁹⁸ Haber Türk, "ABD'den Suudi Arabistan'a 8 milyar dolarlık silah satışı", 25 Mayıs 2019, (Çevrim içi) <https://www.haberturk.com/abd-den-suudi-arabistan-8-milyar-dolarlik-silah-satisi-2475268>, 19 Kasım 2020.

güdümlü füzeler ve yaklaşık 1 milyon değerinde yarı otomatik silah ve tabancalar dahil etmesi planlanmaktadır.⁶⁹⁹ Silahlı ve silahsız insansız hava araçlarını Suudi Arabistan şu ana kadar Çin'den temin etti. Ayrıca, insansız hava araçları 2015-19 yılları arasında trendi artan savunma silahı olarak Suudi Arabistan'ın da gündemine geldi ve Prens Türki Abdullah el-Suûd, stratejik drone programının Saqr-1'e yatırım yapacaklarını ve böylece de yerel teknik içeriği en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan Vizyon 2030 programı kapsamında Ulusal Dönüşüm Programı'na yeni bir hizmet sunacaklarını da açıkladı.⁷⁰⁰

Suudi Arabistan; silah envanterlerine yaptığı yatırım, gelişmişlik bakımından kıyaslandığında Körfez ülkeleri arasında en iyi seviyede yer almaktadır. Suudi Arabistan Hava Kuvvetlerinde ithal ettiği silahlar ile erişim ve vuruş gücünü artırmaktadır. Amerika 2019 yılı mart ayına kadar Suudi Arabistan'a F-15SA savaş uçağı teslimatından 154 tanesini gerçekleştirdi.⁷⁰¹ 2009-17 yılları arasında ise Birleşik Krallık, 72 Typhoon savaş uçağı teslimi gerçekleştirdi.⁷⁰² Her iki uçak türünün özellikleri ise diğer güdümlü silahlara entegre olabilmesi ve seyir ile donatılmış füze olarak da kullanılmasıdır.⁷⁰³

⁶⁹⁹ Marcia Robiou, "What You Need to Know About Trump's \$8 Billion Saudi Arms Deal", **Frontline**, 16 Temmuz 2019, (Çevrim içi) <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/saudi-arabia-arms-deal-trump-what-to-know/>, 19 Kasım 2020.

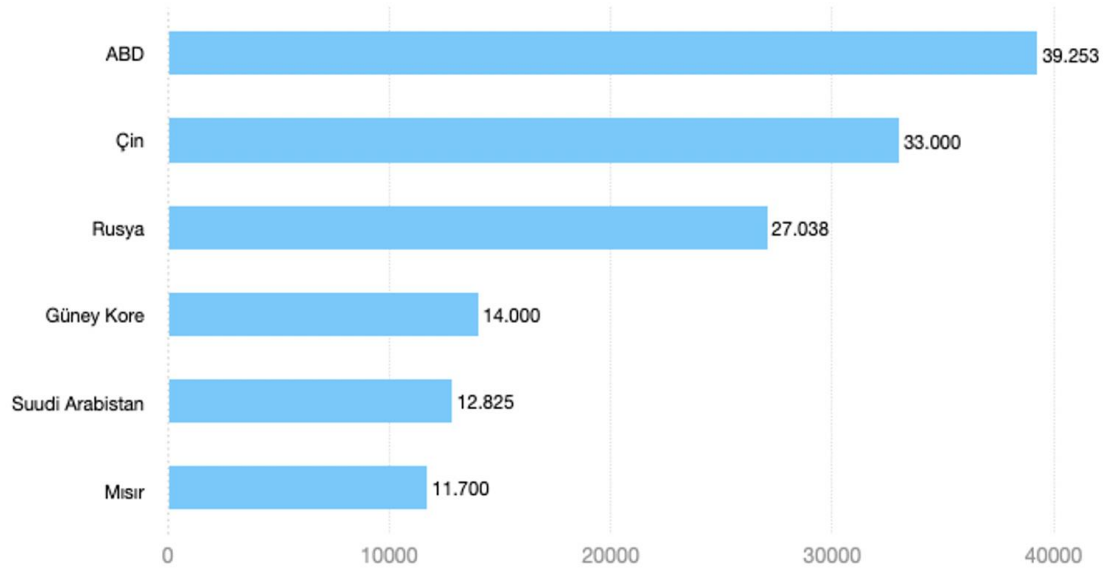
⁷⁰⁰ **Asharq Al-Awsat**, "Saudi Drone 'Saqr 1' Program Passes International Standards", 11 Mayıs 2017, (Çevrim içi) <https://eng-archive.aawsat.com/theaawsat/news-middle-east/saudi-arabia/saudi-drone-saqr-1-program-passes-international-standards>, 15 Kasım 2020.

⁷⁰¹ Peter D. Wezeman, Alexandra Kuimova, "Military Spending and Arms Imports by Iran, Saudi Arabia, Katar and the UAE", **SIPRI**, Mayıs 2019, s.4-5., (Çevrim içi) https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-05/fs_1905_gulf_milex_and_arms_transfers.pdf, 15 Kasım 2020;

Blog Before Flight, "Saudi Arabia sends its new F-15SA fighters to Red Flag for the first time", 13 Mart 2019, (Çevrim içi) <https://www.blogbeforeflight.net/2019/03/saudi-arabia-sends-f-15sa-red-flag-nellis.html>, 15 Kasım 2020.

⁷⁰² Wezeman, Kuimova, a.g.e, s. 4-5; Andrew Chuter, "Saudi Arabia and BAE one step closer to finalizing Typhoon deal", **Defense News**, 9 Mart 2018, (Çevrim içi) <https://www.defensenews.com/global/europe/2018/03/09/saudi-arabia-pens-deal-with-uk-to-buy-48-typhoons/>, 19 Kasım 2020.

⁷⁰³ **Arabian Aerospace**, "Saudi Super Eagle has landed in Riyadh", 8 Haziran 2017, (Çevrim içi) <https://www.arabianaerospace.aero/saudi-super-eagle-has-landed-in-riyadh.html>, 20 Kasım 2020.

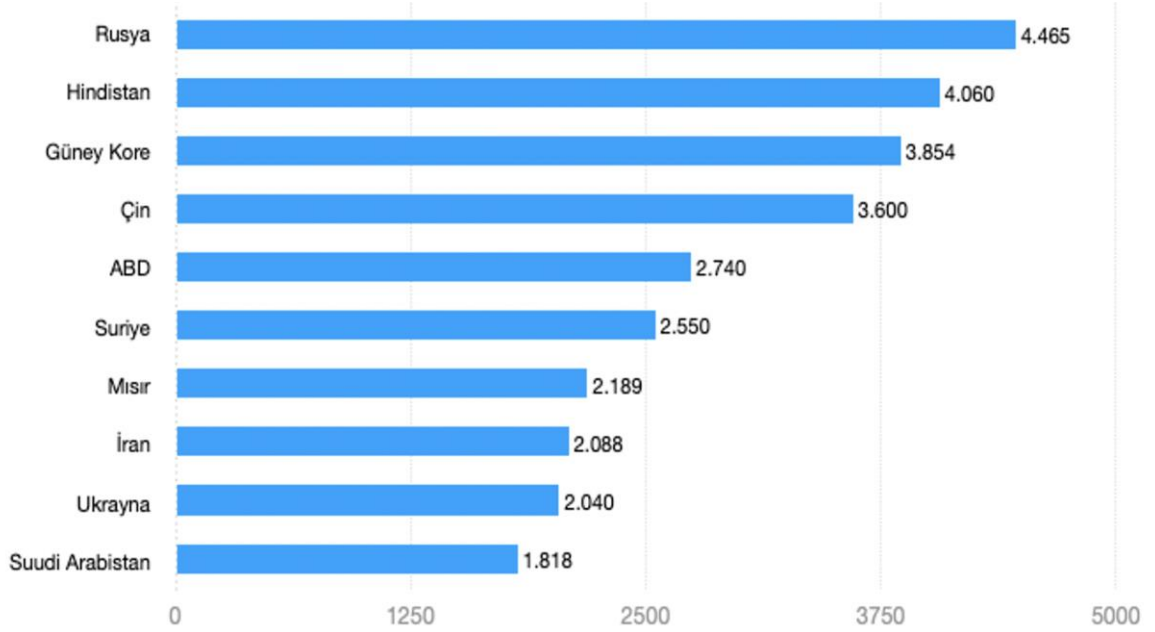

Grafik 6. Dünyanın En Fazla Zırhlı Araç Gücüne Sahip İlk Altı Ülkesi ve Zırhlı Araç Sayısı

Kaynak: Global Firepower 2020, AFV/APC Strength by Country

Zırhlı araç kapasitesine bakıldığında genel olarak kara kuvveti kapasitesinin bir uzantısı olarak görülmektedir. Bu silah türlerinin örnekleri arasında Amerikan M2 Bradley, Rus / Sovyet BMP / BTR serisi, çeşitli MRAP'ler (Mayın Korumalı, Pusu Korumalı) araçlar ve benzer tekerlekli veya paletli çözümler bulunmaktadır. Verilen rakamlar ülkelerin toplam top taşıyıcılarını da içermektedir.⁷⁰⁴

⁷⁰⁴ **Global Firepower**, 2020, (Çevrim içi) <https://www.globalfirepower.com/armor-apc-total.asp>, 2 Ocak 2021.

Grafik 7. Karşılaştırmalı Topçu Gücü Sıralaması (minimum 120 mm kalibreli ağır top sistemleri)

Kaynak: Global Firepower 2020, Towed Artillery Strength by Country

Günümüzde modern savaş ekipmanların bu kadar gelişmiş hizmet sunmasına rağmen askerî güç için çekilen topçu parçası, menzil ve endirekt ateş gücünü hâlâ önemini korumaktadır. Topçu güçleri eşit derecede çeşitli kalibrelerde sunulan çeşitli mermi türleri ile birleştirilerek bugün birçok kara kuvvetinin merkezinde yer almaktadır. Topçu gücü sıralamasında ilk sırayı Rusya alırken, ABD beşinci sırada, Suudi Arabistan ise 1.818 topçu gücüyle Dünya sıralamasında onuncu sırada yer almaktadır.⁷⁰⁵

Aynı zamanda bu süreçte Suudi Arabistan, hava ve füze saldırılarına karşı savunma yeteneğini de geliştirmek istemiştir. Bunun için 2014-18’de ABD’den 23 Patriot PAC-3 hava ve füze savunma sistemi aldı ve 2018’de yedi son derece gelişmiş THAAD füze savunma sistemi siparişi verdi. Satın alınan bu sistem Yemen’de Suudi Arabistan tarafından sıklıkla kullanıldı.⁷⁰⁶ ABD ile yapılan gerek silah gerekse

⁷⁰⁵ **Global Firepower**, 2020, (Çevrim içi) <https://www.globalfirepower.com/armor-towed-artillery-total.asp>, 2 Ocak 2021

⁷⁰⁶ **Defense World**, “Battle of the Air Defense Systems: S- 400 vs Patriot and THAAD”, 16 Ağustos 2018, (Çevrim içi)

güvenlik anlaşmaları çerçevesinde Suudi Arabistan'ın kara ve deniz kuvvetleri modernleştirildi ve genişletilmeye devam etti. 2014-18 döneminde toplam 4.000'den fazla zırhlı araç Avusturya, Kanada, Fransa, Gürcistan, Türkiye ve Güney Afrika'dan alındı ve ABD'den 338 tank teslim alındı. Ayrıca Suudi Arabistan, 2015 yılında Fransa'dan üç büyük devriye botu sipariş etti. 2017'de ABD ve 2018'de İspanya'dan beş fırkateyn satın aldı. Suudi Arabistan son yıllarda geçmişteki silah ithalatındaki montajlama tekniğinde bir değişiklik yaparak, mevcut silah ithalatının birçoğunu kendi ülkesinde montajlanmak üzere satın almaktadır. F-15SA savaş uçağının 68'i Suudi Arabistan'da toplanmıştır.⁷⁰⁷

Suudi Kraliyet Hava Kuvvetleri (RSAF), büyük ölçüde savunma odaklı askerî donanımını envanterine eklediği F15'lerle daha saldırı odaklı bir yapıya büründürmüştür. RSAF'ın artan erişim donanımı, iyileştirilmiş hedefleme kabiliyetleri ve gelişen hava savunma sistemleri ile birleştirildiğinde Suudi Arabistan'ın ile ana rakibi İran arasındaki teknolojik uçurum genişlemektedir.⁷⁰⁸ Ayrıca, Suudi Arabistan hava savunma sistemlerine yaptığı yatırım kadar kara ve deniz kuvvetlerine de yatırım yapmaktadır. 2013-2017 yılları arasında Suudi Arabistan Ulusal Muhafızlar Ordusu tarafından Avusturya, Gürcistan, Kanada, Güney Afrika, Türkiye, Fransa ve ABD'den 3000'den fazla zırhlı araç satın almıştır ve satın aldığı bu araçların birçoğunu ise Yemen'deki savaşta kullanmaktadır. Ayrıca Yemen'deki savaşın büyük bir yükünü oluşturan deniz ablukası ise Suudi Kraliyet Deniz Kuvvetleri (RSNF) tarafından 2014 yılında Almanya'dan temin edilen 33 küçük devriye botu ve Fransa'dan tedarik edilen 2 büyük devriye botundan oluşmaktadır.⁷⁰⁹

https://www.defenseworld.net/feature/20/Battle_of_the_Air_Defense_Systems_S_400_Vs_Patriot_and_THAAD#.X4gm_NAzblU, 20 Kasım 2020.

⁷⁰⁷ Wezeman, Kuimova, A.g.e., s. 4-6.

⁷⁰⁸ Dejan Azeski, "Analysis of military-technical capabilities of Iran and Saudi Arabia", **International Institute for Middle East and Balkan Studies**, 31 Mayıs 2019, (Çevrim içi) <https://www.ifimes.org/en/9673>, 20 Kasım 2020.

⁷⁰⁹ **Army Recognition**, "Saudi Arabia Forces military equipment and vehicles Saudi Army", (Çevrim içi) <https://www.armyrecognition.com/saudi-arabia-army-military-land-ground-forces-uk/saudi-arabia-army-land-ground-forces-military-equipment-armoured-armored-vehicle-intelligence-uk.html>, 20 Kasım 2020.

Ordu'ya yaptığı toplam yatırım göz önüne alındığında, Suudi Arabistan'ın yerli bir silah endüstrisi inşa etme girişimleri aslında ekonomisi için oldukça önemli olduğu görülmektedir. Ekonomiyi yeniden organize etmek ve çeşitlendirmek için 2017'de başlatılan Vizyon 2030 Hükûmet Planı, bir silah endüstrisinin gelişimi için açık bir hedefi içermekte olup bununla ilgili yapılacakların anlatıldığı bir içeriği içermemektedir. 2030 Vizyon Programı kapsamında 2030 yılına kadar Suudi askerî teçhizatın %50'sinden fazlasını yerelleştirmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda ise mevcut birkaç şirketi birleştirerek yeni bir şirket olan Suudi Arabistan Askerî Sanayii (SAMI) şirketini kurmuştur.⁷¹⁰ SAMI, 2030 yılına kadar küresel askerî sanayi sektöründe lider bir rol üstlenmeyi hedeflemektedir. Bu oluşumla birlikte 2017 yılından itibaren askerî alanda millîleşmeyi hedefleyen Suudi Arabistan'ın 2018 yılında en büyük askerî harcama yapan ülke konumunda oluşuyla ülkede üretilmesi gereken silahlara öncelikle kendinin ihtiyaç duyacağı tahmin edilmekte ve bu silah sisteminin ithal teknolojisine ve uzmanlığına önem vermesi gerekmektedir.

⁷¹⁰ Saudi Arabian Military Industries (**SAMI**) resmî web sitesi; (Çevrim içi) <https://www.sami.com.sa/>, 20 Kasım 2020.

SONUÇ

İki milyon yüz elli bin kilometrekarelik bir alana sahip olan Suudi Arabistan, Orta Doğu Bölgesi'nde yer alan bir ülke olarak; kuzeyde Ürdün, Kuveyt ve Irak ile güneyde Umman ve Yemen ile komşu konumundadır. Kapladığı alan bakımından dünyanın en büyük 14. ülkesi ve 2. OPEC ülkesidir. Resmî dili Arapça ve para birimi riyal olan Suudi Arabistan'ın nüfusu 33 milyondan fazla olmakla birlikte bu nüfusun 7 milyonu başkenti Riyad'da yaşamaktadır. Suudi Arabistan, dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin %18'ine sahip olarak en büyük petrol ihracatçısı ülke konumundadır. Petrol ve gazdan oluşan enerji sektörü gayrisafi yurt içi hasılasının yaklaşık %50'sini ve ihracattan elde ettiği kazancın %70'ini oluşturmaktadır. Petrol kaynakların güvenliği ve transfer kolaylığı için kurulan OPEC'in kurucu üyesi olan Suudi Arabistan'ın diğer doğal kaynakları arasından doğal gaz, demir, altın ve bakır da yer almaktadır.⁷¹¹

Suudi Arabistan'ın insan hakları ihlalleri ile karakterize edilen otoriter iç politikası ve Vehhâbî inancıyla şekillenen toplumsal hayat, adalet ve eğitim planlarından oluşan bir siyasi sistemi mevcuttur. Bu bağlamda birçok ülke için kendi inancı dışındakilere karşı hoşgörülü olmak önemli bir uluslararası etik kuralı iken Suudi Arabistan için bu sadece Hristiyanlar'ın ve Yahudiler'in dinî haklarına değil, ilk olarak Vehhâbî olmayan Müslümanlar'a yönelik kısıtlamaların varlığına yönelik eleştirileri beraberinde getirmektedir. Uygulamada bu, esas olarak, Müslüman olarak tanınmayan ancak kâfir olarak muamele gören Krallık'taki yüzde 15'e kadar Şiiler'i etkilemektedir. Suudi siyasetinin Vehhâbî eğilimi ve Vehhâbî olmayanlara karşı tutumu onunla ilişki içinde olan, onunla ticari, siyasi ve ekonomik ilişki kuran Avrupa ülkelerini ve ABD'yi doğrudan etkilemektedir. Çünkü Riyad, Müslüman Dünya Ligi ve ona bağlı hayır kurumları gibi dinî STK'ları destekleyerek, eğitim bursları vererek, Selefi kanallar açarak Vehhâbî öğretilerinin tüm dünyada yayılımı için birtakım politikalar sergilemektedir. Bu politika, özellikle Avrupa'da ve ABD'de hem iç hem

⁷¹¹ **Organization of the Petroleum Exporting Countries**, "Saudi Arabia facts and figures", Eylül 2019, (Çevrim içi)

https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/169.htm, 20 Kasım 2020.

de dış politika sorunu olan Selefilğin dünya çapında yaygınlaşmasına kararlı bir şekilde katkıda bulunmaktadır.

Suudi Arabistan örneğinde, Suudi Rejimi, güçlü komşulara ve huzursuz bir nüfusa karşı adımlarını çok dikkatli atması gerekmektedir. Devlet'in kurulduğu andan itibaren Suudi Arabistan'ın bir devlet olarak sürdürülebilirliği ve yönetici ailesinin güvenliği sahip olduğu özelliklerden dolayı tehdit altında olmaktadır. Özellikle de bu kadar iç tehdidin ve iç tehdidi destekleyen dış güçlerin olduğu bir coğrafyada monarşik hükûmet biçimiyle Rejim'in güvenliğini sağlamak yalnızca ulusal bir hedef olarak değil, Kraliyet Ailesi için kişisel bir hedef olarak görülmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Çünkü Suudi Arabistan örneğinde, devletin ve yönetimin hayatta kalması Rejim'in güvenliği ile eş değer sayılabilmektedir. Suudi Arabistan halkının devlet dışında var olan rakip bağlılıkları, Devlet'in yapısı ve Kral'ın yasama, yürütme ve yargı organlarında karar verici bir mekanizmada oluşu ve ekonomik olarak rantiyer devlet yapısıyla gelirlerden sadece belli bir soydan gelenlerin faydalanması gibi nedenleri göz önünde bulundurduğumuzda Suudi Arabistan, nüfusunun büyük bir kısmının sistematik olarak gerçek ayrıcalık ve nüfuz kaynaklarından dışlanmış olduğu görülmektedir. Bunun siyasi anlamı; fazlaca merkezîleşmiş gücün, devlet kontrolünün muhalefet için çok arzu edilen bir ödül hâline gelmesi ve bunu sürekli olarak monarşiyi tehdit etmek için iç ve dış politikada gerekçe olarak görmesidir. Tam da bu nedenlerden dolayı Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejisinde çift-dengeleme yapmasının en önemli nedenlerinden biri de Suudi Arabistan'ın bölgedeki konumundan dolayı iç tehditlerini destekleyen ve kullanan ilişkili dış tehditlerin fazlaca olmasından kaynaklanmaktadır. Çift-dengeleme, belirli koşullar altında liderlerin dış politikayı hem iç hem de dış kaynaklardan gelen tehditleri göz önünde bulundurarak yürütmesine dayanmaktadır.

Tek kutuplu sistemde Süper Güç'ün revizyonist (restorasyoncu) aktif angajman bölge politikaları izlediği durumda bölgesel güç statükocu yumuşak dengeleme yapmak zorunda kalmaktadır. Bu hâliyle bölgesel gücün ana tehdidi ABD olmaktadır. Devletten başka rakip bağlılıklara sahip olan, devlet yapısı monarşik olan ve rantiyer devlet olma özelliğine sahip olan bölgesel güçlerin ise en önemli ve

öncelikli tehdidi iç tehditleri olmaktadır. Bu özelliklere sahip devlet ise iç tehditleriyle ilişkili dış tehditleriyle çift-dengeleme yapmaktadır. Yine tek kutuplu sistemde eğer süper güç pasif angajman bölge politikaları takip ediyorsa bölgesel güç ara bulucu-saldırgan dengelemeler yapmakta, tehdit dengesini gözetmektedir. Bu durumda da ana tehdit bölgesel bir güç olmakta, her zaman öncelikli ve önemli olan Rejim'in güvenliği olduğu için bu yüzden çift-dengeleme yöntemine sıklıkla başvurmaktadır. Ayrıca Devlet, ana tehdidin bölgedeki niyetlerine ve saldırgan politikaları karşısında yeri geldiğinde saldırgan politikalar ya da ara bulucu diplomatik ilişkiler de geliştirmektedir. İç tehditlerine karşı herhangi bir dengeleme ilişkisi kuramadığı durumlarda ise çeşitli sosyal yardım ve reformlarla tehdit sürecini yatıştırılmaktadır.

2000-2010 yılları arasında Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejisinde önceliği sadece "Suudi Arabistan" olsaydı ABD'nin peşine takılırdı, onunla hareket eder ve bölgesel istikrarı koruyucu değil kendi istikrarını garanti altına alan politikalar sergilerdi. Ayrıca Rejim'in stratejisini asıl belirleyen tehdit değil de güç olsaydı yine güçlü olanın peşine takılması gerekirdi. Söz konusu dönemde aksine Suudi Arabistan, yıllardır sorun yaşadığı İran'la ilişkilerini iyileştirdi çünkü amacı iç tehditlerini dengeleme girişiminde bulunmaktı. Suudi Arabistan; bu süreçte tehdit dengesinin peşine gitti. ABD gibi bir süper gücün aktif angajman stratejisine rağmen Irak İşgali'ni engellemek için gerekli diplomatik girişimlerde, çeşitli ittifak birliktelikleriyle ve konferanslarla sürecin karşısında olduğunu sürekli dile getirdi. ABD'nin ülkesindeki üstlerini kapadı ve üssün Katar'a taşınmasına neden oldu. ABD'nin İsrail-Filistin sorununda İsrail'in yanında olduğunu açık açık dile getirmesine karşın Filistin sorununun çözümü noktasında birçok girişimde bulundu. Bu konuyu bizzat dönemin Devlet Başkanı Bush'a taşıdı fakat bölgesel tehditler noktasında aynı fikirde olmayan iki ülke arasındaki ayrışma Filistin sorunuyla daha da zirveye taşındı. Suudi Rejimi'ni bu girişimlerde bulunmaya iten güç dönem içerisindeki var olan iç tehditleriydi. Radikal İslamcı kesim Suudi Rejimi'ni ABD'nin yanında olmakla İslam'dan uzak davranışlar sergilemekle suçlamaktaydı. Dönemin reformistleri ve Şii'leri de ekleyince söz konusu süreçte Suudi Rejimi'nin dış tehditlerinden daha çok iç tehditleri mevcuttu.

ABD'nin aktif angajman stratejisi sergilediği süreçte ise bölgede Suudi Arabistan'ın ana tehdidi ABD olmaktaydı. Ayrıca Suudi Arabistan, uluslararası akademik ve siyasi alanda terör destekçisi bir devlet olarak görülmekteydi. Bu durumda da Suudi Arabistan, bir dengeleme politikası daha yapmak zorundaydı. Güçlü bir dış tehdit olan ABD'yi dengelemek için de terörle mücadele noktasında ABD'nin yanında yer aldığını sürekli dile getirmiş, birtakım reformlarla bunu göstermiş, düzenlenen konferanslar ve zirvelerle de bunu ulusal ve uluslararası arenalara taşımıştır. Buradaki amaç, Rejim'in güvenliğini bozacak herhangi bir girişimin önüne geçmek ve bölgesel istikrarı korumak için çift-dengeleme yapmaktır. Eğer bu bir peşine takılma stratejisi olsaydı ABD kaybetse bile kazançlı çıkan Suudi Arabistan olurdu fakat bu süreçte kazanan ABD olmasına rağmen süreçten en fazla zarar gören ülkelerden biri Suudi Arabistan olmuştur.

Realist teorinin birincil ilkesi, devletlerin anarşik bir uluslararası sistemde, başta güvenlik olmak üzere, bir sorunlar zinciri altında faaliyet göstermesidir. Bölgede 2000-2010 yılları arasında İran, Irak, Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan'ı ABD'ye karşı dengeleyici ittifakını hızlandıran tam da bu güvenlik ve istikrar endişesi olarak görülmektedir. Burada asıl ulaşılmak istenen amaç güç dengesiyle istikrar, ulusal hakların ve çıkarların korunması, gücün eş değer güç tarafından etkisiz hâle getirilmesi ve sonuç olarak hayatta kalmak olmaktadır. Her ne kadar Süper Güç'le bölgesel güçlerin güç dengelemesi çok da mümkün gözükme de bu süreçte gerçekleştirilen ittifak ilişkisi bir tehdit dengesi girişiminin sonucu olarak görülmektedir. Tehdit dengesi beklentileri ve iç tehditlerin bu süreçte rejimin güvenliğini zorlayıcı etkisi aynı zamanda Suudi Arabistan'ın yakın tehdit olarak karşı karşıya olduğu İran ile ilişkilerini geliştirmesini gerektirmektedir. Aynı süreçte ABD'nin bir süper güç olarak aktif bölge politikaları onu Suudi Arabistan için ana dış tehdit unsuru hâline getirmiştir. Çünkü ABD aktif angajman stratejisiyle bölgedeki istikrarı tehdit etmekte güç dengesini bozacak girişimlerde bulunmakta, ayrıca bölge monarşilerini yeniden demokratik bir yönetim şekliyle dizayn etmek istemektedir. Bu durumda da Suudi Arabistan; çeşitli reform, söylemlerle, ittifak ilişkileri ve iş birlikleri ile ABD'yi yatıştırmaya çalışmıştır.

2000-2010 yılları arasında Suudi Arabistan'ın hayatta kalma çabası, sistemik güç ve tehdit dağılımına odaklanmayı gerektirmiyordu, çünkü bu süreçte Suudi Arabistan'ın en yakın tehdidi Rejim'in güvenliği için kendi nüfusuydu. Bu süreçte Suudi Rejimi'n dengeleme seçeneği de sınırlı olarak uluslararası alanda sistemin güç parametrelerini göz önünde bulundurarak Suudi Arabistan için ABD'nin peşine takılmak daha kolay ve tercih edilebilir bir seçenek olarak görülmekteydi. ABD'nin aktif angajman stratejisine dâhil olmak bölgede ABD ve İsrail ile hareket etmek nüfusunu hiddetlendirecek ve monarşiyi devrilme tehlikesiyle karşı karşıya getirebilecekti. Kral'ın Washington ile olan geleneksel bağları ve Süper Güç'le kurulan ittifak ilişkisinin potansiyel faydaları göz önüne alındığında Suudi Rejimi'nin ABD'nin yanında yer almayı hatta Irak İşgali'ne destek olması gerekmektedir. Ancak iç tehdit bu seçeneğin önüne geçti. Amerika Birleşik Devletleri'nin yanında yer alsaydı, Rejim'in güvenliğini tehlikeye atar ve ülkeyi parçalama tehlikesiyle karşı karşıya bırakmış olabilirdi.

Bu süreçte İran ile geliştirilen olumlu ilişki iç tehdidi dengeleme politikası aslında ABD tarafından olumsuz karşılanmalıydı. Filistin-İsrail sorununu sıklıkla Suudi Arabistan tarafından dile getirmesi de ABD'nin çok göz yumacağı bir girişim değildi. Fakat bu süreçteki ittifak ilişkileri, Filistin'in hakkını savunma girişimi, İran'la geliştirilen ilişkiler ve Suudi Arabistan'ın ABD'nin Irak müdahalesine karşı duruşu Washington tarafında çok da ciddi tepkilerle karşılaşmadı. Çünkü Bush Yönetimi, Suudi Arabistan'ın sahip olduğu iç tehditlerin de farkındaydı. Bunun yerine, misilleme politikalarının, Orta Doğu'da değerli bir stratejik dostu elde tutmanın uzun vadeli hedefini baltalayacağı gerçeğine dayanarak, Bush Yönetimi Suudi Arabistan'ın İran ile gelişen ilişkilerine, Irak'a müdahalesini engellemeye çalışmasını ve Filistin'in hakkını savunma girişimlerini kabul etti. Washington Yönetimi'ne Kongreler tarafından Suudi Arabistan'a daha sert davranması yönündeki baskıya rağmen Bush Yönetimi süreci daha stabil baskı ve yaptırımlarla götürmeye çalıştı. Çünkü ABD için enerji güvenliğinin sağlanması, aktif angajman sürecinin maliyetlerinin silah satışları gibi maliyetli gelirlerle çıkartılması ve bölgede çeşitli müdahaleler için alternatif bir ittifak ilişkisinin olması gerekmektedir. Suudi Arabistan, bu süreçte güç kapasitesini hesaplayarak ABD'nin peşine takılabilirdi fakat bu onun birincil tehdidi olan iç

tehditleriyle yüzleşmesini gerektirirdi. Kral'ın daha güçlü bir güce sahip olma arzusuyla motive olduğunu varsayan bir Amerikan yaklaşımı da aynı derecede sorunlu olurdu. Washington Yönetimi, Suudi Arabistan'ın karşı karşıya olduğu tehditlerin birbiriyle ilişkili doğasını kabul etti.

2010-2020 Suudi Arabistan'ın güvenlik stratejilerine bakıldığında ise ABD'nin pasif angajman stratejisi ile bölgeden çekilmesiyle boşalan her güç boşluğunun İran tarafından doldurulma girişimi karşımıza çıkmaktadır. İran, Suudi Arabistan için bölgedeki güç boşluğunu doldurma girişimleriyle hem iç tehdidi destekleyen hem de çoklu dış tehdit oluşturmaktadır. Suudi Arabistan için İran, Stephen Walt'ın tehdit olarak tanımladığı (toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı gücü ve saldırgan niyetler) dört faktörün hepsine sahiptir. Bu süreç, Suudi Arabistan'ın Rejim'inin güvenliği için ciddi tehditler içermektedir. Arap Baharı'yla birlikte bölgede rejim değişiklikleri ciddi bir güç boşluğuna ve güç dengesinde ani değişimlere neden olduğu için bölge istikrarını tehlikeye sokmaktadır. Suudi Arabistan için bu süreçte iç tehditlerin oldukça fazla oluşu ve sürekli iç tehditlerin dış tehditlerden destek alışı en tehdit edici unsur olarak Rejim'in karşısına çıkmaktadır. Bu yüzden söz konusu süreçte sürekli iç tehditlerini ilişkili dış tehditle dengelemeye çalışmış bunun için birçok ittifak ilişkisi kurmuştur. Suudi Rejimi; bu süreçte dış tehditlere karşı hazırlıklı olmaya çalışırken aynı zamanda içerideki tehdide müdahale etme gerekliliği, Riyad Yönetimi'nin çift-dengeleme kararında etkili olmuştur.

Suudi Arabistan'ın uluslararası ilişkilerde güvenlik stratejilerini anlamlandırmak için kurduğu ittifak ilişkilerinde yalnızca dış tehditlerine odaklanmak yetersiz kalmaktadır. Bölgesel güçler söz konusu olduğunda iç tehditlerinin varlığı monarşik rejimler için önemli ve öncelikli olmaktadır ki sergiledikleri politikaları sadece güç dengesi ya da peşine takılma stratejisiyle açıklamak onun sahip olduğu birçok tehdidi göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Gerek 2000-2010 yılları gerekse 2010-2020 yıllarında Suudi Arabistan'ın güvenlik önceliği Rejim'inin güvenliği olmuş, birincil ve önemli tehdit olarak iç tehditlerini görmüştür. Suudi Arabistan, söz konusu iki dönemde de önceliği dış tehditler için dengeyi sağlamak olsaydı ortaya çıkacak veya çıkan ayaklanmaları bastıramaz ve hâlâ Rejim'inin devamını

sağlayamazdı. Her iki dönemde de öncelikle iç tehditlerle ilişkili bir dış tehditle ittifak yaparak çift-dengeleme stratejisiyle iç tehdidi yatıştırmayı ardından ana tehdide odaklanarak onunla ilişkili dengelemeleri yapmayı tercih etmiştir.

Suudi Arabistan'ın dış politikaları ışığında güvenlik tehditlerini anlamlandırırken “kimliği”, diğer devletlerle arasındaki ittifak ve uyuşmazlıkları tanımlamak için kullandığı görülmektedir. Kimliğin uluslararası ilişkilerde var olan çatışmaları ve dostlukları pekiştirici özelliğinden faydalanan Suudi Arabistan, İran'ın kendisi için bir tehdit olarak görülmesini Sünni-Şii kimlikleri üzerinden tanımlayarak kendi ülkesi için Şii kimliğinin bir tehdit olduğu vurgusunu ön plana çıkartmaktadır. Ve böylece de halkı nezdinde İran'ı sınırlandırmak için uygulanan her politika için bölgesel meşruiyet kazanmaktadır. Fakat Sünni bir devlet olan Katar ve yine Sünni bir oluşum olan Müslüman Kardeşler'le olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda ise meselenin kimlik farklılıklarından değil de çıkarların uyuşmamasından kaynaklandığı açığa çıkmaktadır.

Yaptığımız çalışma, güvenlik dengelerini neyin yönlendirdiğini ortaya koyması açısından farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Hatta iç tehditlerin güvenlik stratejilerini belirlemesi noktasında akademik ve politik alanda daha farklı çalışmalara da ihtiyaç duyulduğunu ortaya koyması açısından da literatüre katkı sunması umulmaktadır. Devletin dolayısıyla devlet liderlerinin belli tehditler karşısında belli tepkiler vermesi genellenebilen bir yaklaşım olsa, devlet davranışlarını açıklamak daha kolay olabilirdi. Fakat devletlerin mevcut çoklu tehditleri devletlerin güvenlik stratejilerini dolayısıyla ittifak ilişkilerini anlamlandırmada mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Başarılı bir devlet güvenlik stratejisi analizi teorik olarak yapılandırılmış bir açıklamanın yanı sıra dış, iç veya birbiriyle ilişkili tehditlerin denge dinamiklerini yönlendirdiğinin doğru belirlenmesine dayanmaktadır. Bu yüzden de başta bölgesel güçler olmak üzere iç tehditleri göz önünde bulundurularak dış politikalarının değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Canlı, Enes: “Arap Baharı Yıllar İçinde Kışa Döndü”, **AA**, 13 Ocak 2019, (Çevrim içi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-bahari-yillar-icinde-kisa-dondu-/1363365>, 01 Ekim 2020.
- Acar, Necmettin: “Arap Baharı Sürecinde Ortadoğu’da Güvenlik ve Dış Politika: Suudi Arabistan Örneği”, **Birey ve Toplum**, Güz 2018, 8, 16, 2018, ss. 139-171.
- Adler, Emanuel: “The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint, and NATO’s post-Cold War transformation”, **European Journal of International Relations**, 14, 2, 2008, ss. 195-230.
- Adler, Emanuel, Michael Barnett: **Security Communities**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- Adorno, Theodor W., Max Horkheimer: **Aydınlanmanın Diyalektiği**, çev. Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadoğan, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.
- Akçakaya, Murat: “Weber’in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2016.
- Akdoğan, İsmail: “Arap Baharı’nın İran-Suudi Arabistan İlişkileri Üzerindeki Etkisi” **Ortadoğu Yıllığı**, 2012, ss. 463-482.
- Akdoğan, İsmail: “İran Devriminden Arap Baharına Suudi Arabistan-İran İlişkileri”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 8, Sayı: Sayı: 73, Mart-Nisan 2016.
- Akdoğan, İsmail: “Körfez’in Türkiye Karşısı Politikalarında Yeni Sahne Suriye”, **Analiz**, 21 Nisan 2020, (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/korfezin-turkiye-karsiti-politikalarinda-yeni-sahne-suriye/1812837>, 15 Kasım 2020.
- Akdoğan, İsmail: “Tek Kutuplu Sistemde Bölgesel Güçlerin Ulusal Güvenlik Stratejileri: Suudi Arabistan Örneği (1990-2015)”, Doktora Tezi, 2018.
- Akkaya, Gülşah Neslihan: “Körfez İşbirliği Konseyi Krallar Kulübü ve Değişen Bölgesel Düzen”, **Analiz**, Sayı:70, Ağustos 2013.
- Al Rasheed, Madawi: “Is it always good to be King? Saudi regime resilience after the 2011 Arab popular uprising”, **Middle East Center**, 2015, s.16-19, (Çevrimiçi) [http://eprints.lse.ac.uk/64749/1/Al_Rasheed%20Is%20It%](http://eprints.lse.ac.uk/64749/1/Al_Rasheed%20Is%20It%20)

[20always%20to%20be%20a%20king%20SaudiResilience.pdf](#), 20 Mayıs 2020.

Alagappa, Mutiah: **The National Security of Developing States: Lessons from Thailand**, Auburn, Auburn House Press, 1987.

al-Auda, Salman: “Masa’il al-thaura (Questions on the revolution) Devrim Üzerine Sorular”, Beirut, 2012.

Alger, Chadwick F.: **“Transnational Social Movements, World Politics and Global Governance”, Transnational Social Movements and Global Politics: Solidarity Beyond the State**, Jackie Smith, Charles Chatfield and Ron Pagnucco (Ed.), New York, Syracuse University Press, 1997.

al-Haqbani, Nasir: “Riyadh Confirms Spy Cell Worked for Iranian Intelligence Services” (Arabic), **al-Hayat**, 27 March 2013.

ALJAZEERA Centre for Studies: “The Iranian Factor in the Emerging Balance of Power in the Middle East, 9 Eylül 2018, (Çevirimiçi) <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2018/09/iranian-factor-emerging-balance-power-middle-east-180909084735167.html>, 25 Mayıs 2020.

ALJAZEERA: “Bahrain ‘asks for Gulf help’”, 14 Mart 2011, (Çevirimiçi) <https://www.aljazeera.com/news/2011/3/14/bahrain-asks-for-gulf-help>, 24 Ekim 2020.

Aljazeera: “Cleric Salman al-Awda ‘held over Qatar tweet’”, Aljazeera, 7 Ocak 2018, (Çevirimiçi) <https://www.aljazeera.com/news/2018/1/7/cleric-salman-al-awda-held-over-qatar-tweet>, 10 Ağustos 2020.

ALJAZEERA: “Egypt’s Morsi visits Saudi for security talks”, 12 Temmuz 2012, (Çevirimiçi) <https://www.aljazeera.com/news/2012/7/12/egypts-morsi-visits-saudi-for-security-talks>, 30 Ekim 2020.

Aljazeera: “Saudi Arabia bans protest rallies”, Al Jazeera, News Agencies, 10 Mart 2011, (Çevirimiçi) <https://www.aljazeera.com/news/2011/03/10/saudi-arabia-bans-protest-rallies/>, 07 Ekim 2020.

Aljazeera: “Saudi scholars forbid protest calls”, Al Jazeera, News Agencies, 10 Mart 2011, (Çevirimiçi) <https://www.aljazeera.com/news/2011/3/10/saudi-scholars-forbid-protest-calls>, 07 Ekim 2020.

- Allison, Graham T.: “Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis”, **American Political Science Review**, 63, 3, 1969.
- Al-Rantawi, Oraib: “GCC membership may be a burden on Jordan’s security”, **Albawaba**, 17 Temmuz 2011, (Çevirimiçi) <https://www.albawaba.com/gcc-membership-may-be-burden-jordan%E2%80%99s-security-383535>, 16 Kasım 2020.
- Al-Rawi, Ahmed: “Sectarianism and the Arab Spring: Framing the Popular Protests in Bahrain”, **Global Media and Communication**, 11, 1, 2015.
- Altfeld, Michael F.: “The Decision to Ally: A Theory and Test”, **The Western Political Quarterly**, 37, 4, 1984, ss. 523-544.
- Amos, Deborah: “Saudi Aid Boost to Syrian Rebels Puts Jordan At Risk”, **National Public Radio**, 16 Mart 2012, (Çevirimiçi) <https://www.npr.org/2014/03/16/290609402/saudi-aid-boost-to-syrian-rebels-puts-jordan-at-risk>, 15 Ekim 2020.
- AOAV: “Extent of Britain’s global military presence revealed”, 24 Kasım 2020, (Çevirimiçi) <https://aoav.org.uk/2020/extent-of-global-british-military-presence-revealed/>, 10.06.2021.
- Arab News: “Drama at Arab League Summit”, 2 March 2003.
- Arab News: “Kingdom, Iran Sign Historic Agreement”, 18 April 2001, (Çevirimiçi) <https://www.arabnews.com/node/211187>, 18 Kasım 2020.
- Arab News: “KSA to Finance Morocco Projects Worth \$1.25 bn”, 18 Ekim 2012, (Çevirimiçi) <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/ksa-finance-morocco-projects-worth-125-bn>, 18 Kasım 2020.
- Arabian Aerospace: “Saudi Super Eagle has landed in Riyadh”, 8 Haziran 2017, (Çevirimiçi) <https://www.arabianaerospace.aero/saudi-super-eagle-has-landed-in-riyadh.html>, 20 Kasım 2020.
- Arabian Business: “Saudi Arabian Authorities Release Arrested Shiite Cleric”, 7 Mart 2011, (Çevirimiçi) <https://www.arabianbusiness.com/saudi-arabian-authorities-release-arrested-shiite-cleric-385256.html>, 15 Eylül 2020.

- Arabian Business: “Inside Saudi Arabia’s King Abdullah Economic City”, (Çevirimiçi) <https://www.arabianbusiness.com/travel-hospitality/427948-inside-saudi-arabias-king-abdullah-economic-city>, 20 Eylül 2020.
- Aras, Bülent, Falk, Richard: “Authoritarian ‘geopolitics’ of survival in the Arab Spring,” **Third World Quarterly**, 36, 2015.
- Arı, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010.
- Arms Control Association: “Iraq. A Chronology of UN Inspections”, 1 October 2002.
- Arms Control Association: “Worldwide Ballistic Missile Inventories”, 2017, (Çevirimiçi) <https://www.armscontrol.org/factsheets/missiles>, 10.11.2000.
- Armstrong, Karen: “Wahhabism to ISIS: how Saudi Arabia exported the main source of global terrorism”, NewStatesman, 27 Kasım 2014, (Çevirimiçi) <https://www.newstatesman.com/world-affairs/2014/11/wahhabism-isis-how-saudi-arabia-exported-main-source-global-terrorism>, 21 Eylül 2020.
- Army Recognition: “Saudi Arabia Forces military equipment and vehicles Saudi Army”, (Çevirimiçi) https://www.armyrecognition.com/saudi_arabia_army_military_land_ground_forces_uk/saudi_arabia_army_land_ground_forces_military_equipment_armoured_armored_vehicle_intelligence_uk.html, 20 Kasım 2020.
- Arndt, H.W.: **Economic Development: The History of an Idea**, Chicago, University of Chicago Press, 1987.
- Arquilla, John, David Ronfeldt: “**Cyberwar is Coming!**”, J. Arquilla and D. Ronfeldt, In Athena’s Camp: Preparing for Conflict in the Information Age, Santa Monica, CA, Rand, 1997.
- Arrighi, Giovanni: “Hegemony Unravelling-I”, **New Left Review**, 32, 2005.
- Art, Robert J.: **A Grand Strategy for America**, New York: Cornell University Press, 2003, ss.7-11.

- Asharq Al-Awsat: “Saudi Drone ‘Saqr 1’ Program Passes International Standards”, 11 Mayıs 2017, (Çevirimiçi) <https://engarchive.aawsat.com/theaawsat/news-middle-east/saudi-arabia/saudi-drone-saqr-1-program-passes-international-standards>, 15 Kasım 2020.
- Ashley, Richard K.: “Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique”, Millennium, **Journal of International Studies**, 17, 1988, ss. 227-262.
- Ataman, Muhittin ve Demir, Gülşah Neslihan: “Suudi Arabistan 2011”, **Ortadoğu Yıllığı**, 2011, s.s.183-212.
- Ataman, Muhittin, Akdoğan, İsmail: “Suudi Arabistan 2012”, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yıllığı**, İstanbul, Açılım Kitabevi, 2013.
- Axelrod, Robert, Robert O. Keohane: “Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions”, **Neorealism and Neoliberalism**, David A. Baldwin (Ed.), New York, Columbia University Press, 1993.
- Aydın, Mustafa: “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler**, 1, 1, 2004, ss. 33-60.
- Ayoob, Mohammed: “Security in the Third World: The Worm about to Turn?”, **International Affairs**, 60, 1983-84.
- Ayoob, Mohammed: “The Security Problematic in the Third World”, **World Politics**, 43, 1991, ss. 257-283.
- Azeski, Dejan: “Analysis of military-technical capabilities of Iran and Saudi Arabia”, **International Institute for Middle East and Balkan Studies**, 31 Mayıs 2019, (Çevirimiçi) <https://www.ifimes.org/en/9673>, 20 Kasım 2020.
- Bahgat, Gawdat: “Saudi Arabia and the War on Terrorism”, **Arab Studies Quarterly**, 26, 1, 2004, ss. 51-63.
- Bahgat, Gawdat: **Israel and the Persian Gulf: Retrospect and Prospect**, Florida, University of Florida, 2006.
- Bahrain Independent Commission Inquiry: “Report of the Bahrain Independent Commission Inquiry”, 23 Kasım 2011.

- Bakr, Amena, Strobel Warren: “Saudi Arabia warns of shift away from U.S. over Syria, Iran”, **REUTERS**, 22 Ekim 2013, (Çevirimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-saudi-usa-idUSBRE99L0K120131022>, 18 Kasım 2020.
- Balaam, David, Veseth, Michael: **Introduction to International Political Economy**, New Jersey, Prentice-Hall, 1996.
- Balta Parker, Evren: **Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.
- Barkawi, Tarak: **“War Inside the Free World: The Democratic Peace and the Cold War in the Third World”, Democracy, Liberalism, and War: Rethinking the Democratic Peace Debate**, (Ed.) Tarak Barkawi and Mark Laffey, Boulder, CO, Lynne Rienner, 2001.
- Barnet, Michael: **“Consturctivism”, The Globalization of World Politics**, John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens (Ed.), Oxford University Press, 2011, ss. 148-165.
- Barnett, Michael: “High Politics is Low Politics”, **World Politics**, 42, 1990, ss. 529-562.
- Bartholomees, J. Boone: “U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy”, **Department of National Security and Strategy**, Haziran 2006.
- Batty, David, Shenker, Jack: “Sria suspended ffrom Arab League”, The Guardian, 12 Kasım 2011, (Çevirimiçi) <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/12/syria-suspended-arab-league>, 18 Ekim 2020.
- Baylis, John: “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler**, 5, 18, 2008, ss. 69-85.
- Bayraktar, Bora: “Bölgesel Liderlik Arayışı ve Suudi Arabistan: Farklılaşan Tehditler ve Yeni Dış Politika”, **Ortadoğu Etütleri**, 2020, ss.16-47.
- BBC News: “Public Spat Mars Arab Summit”, 1 March 2003.
- BBC News: “Saudis Warn US on Iraq War”, 17 February 2003.

- BBC: Gulf ambassadors pulled from Qatar over ‘interference’, 5 Mart 2014, (Çevirimiçi) <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26447914>, 15 Eylül 2020.
- BBC: Who is supplying weapons to the warring sides in Syria?, 14 Haziran 2013, (Çevirimiçi) <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-22906965>, 1 Kasım 2020.
- Beblawi, H.: “The Rentier State in the Arab World”, G. Luciani (ed.), **“The Arab State”**, Routledge, London, 1990.
- Beck, Martin: “The Concept of Regional Power: The Middle East as a Deviant Case?”, **GIGA German Institute of Global and Area Studies**, Hamburg, 2006.
- Benli Altunışık, Meliha: “Rentier State Theory and the Arab Uprisings: An Appraisal”, **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi**, Vol. 11, No: 42, 2014, ss. 75-91.
- Beriş, H. E.: “Liberalizmde Devlet ve Güvenlik Sorunu”, **21. Yüzyıl Dergisi**, 24, 2010, ss. 91-95.
- Beswick, Danielle: “The return of Omnibalancing? A multi-level analysis of strategies for securing agency in post-genocide Rwanda”, **University of Birmingham**, (Çevirimiçi) <https://www.open.ac.uk/socialsciences/bisa-africa/files/africanagency-seminar4-beswick.pdf>, 11.06.2011.
- Bhattacharjee, Dhruvajyoti: “The Saudi Led Islamic Alliance: An Assessment”, **ICWA Issue Brief**, 2016, s. 3-6, (Çevirimiçi) <https://icwa.in/pdfs/IB/2014/TheSaudiLedIslamicAllianceIB13052016.pdf>, 27 Mayıs 2020.
- Bilgen, Onur: “Petrol ve Suudi Arabistan: Bir Lütuf Mu Yoksa Bela Mı?”, **Akademik Ortadoğu**, Cilt 5, Sayı 1, 2010.
- Bilgiç, Ali: “Güvenlik İkilemi’ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmaları’nda Yeni Bir Perspektif”, **Uluslararası İlişkiler**, 8, 29, 2011.
- Bilgin, Mert: “Geopolitics of European Natural Gas Demand: Supplies from Russia, Caspian and the Middle East” **Energy Policy**, 37, 11, 2009, ss. 4482-4492.

- Bilgin, Pınar: “Individual and Societal Dimensions of Security”, **International Studies Review**, 5, 2, 2003.
- Birdişli, Fikret: “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 31, 2011/2, ss. 149-169.
- Birdişli, Fikret: **Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Black, Jeremy: **Savaş ve Dünya: Askerî Güç ve Dünya’nın Kaderi 1450-2000**, çev. Yeliz Özkan, Ankara, Dost Yayınları, 2009.
- Blackwill, Robert D., O’ Sullivan, Meghan L.: “America’s Energy Edge”, **Foreign Affairs**, 93, 2014.
- Blanchard, Christopher M., Alfred B. Prados: “Saudi Arabia: Terrorist Financing Issues”, CRS Report for Congress, 14 Eylül 2007.
- Blanchard, Christopher M.: “Saudi Arabia: Background and U.S. Relations”, Congressional Research Service, 18 Şubat 2020, s. 13-18, (Çevirimiçi) <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf>, 19 Kasım 2020.
- Bligh, Alexander: **From Prince to King: Royal Succession in the House of Saud in the Twentieth Century**, New York, New York University Press, 1984.
- Blog Before Flight: “Saudi Arabia sends its new F-15SA fighters to Red Flag for the first time”, 13 Mart 2019, (Çevirimiçi) <https://www.blogbeforeflight.net/2019/03/saudi-arabia-sends-f-15sa-red-flag-nellis.html>, 15 Kasım 2020.
- Blomfield, Adrian: “Syria unrest: Saudi Arabia calls on ‘killing machine’ to stop,” The Telegraph, 2011, (Çevirimiçi) <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8687912/Syria-unrest-Saudi-Arabia-calls-on-killing-machine-to-stop.html>, 26 Mayıs 2020.
- Blumenwitz, Dieter: **Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Güvenlik Stratejilerine Etkileri**, Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Ankara, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003.

- Bodetti, Austin: “Yemen will probably never join the defunct GCC”, **Gulf State Analytics**, 7 Ekim 2019, (Çevirimiçi) <https://gulfstateanalytics.com/yemen-will-probably-never-join-the-defunct-gcc/>, 18 Kasım 2020.
- Bodin, Jean: **Devletin Altı Kitabı**, (çev.) M. J. Tooley, Oxford, Basil Blackwell, 1955.
- Bodur, H. Ezber: “Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör” [Wahhabi Movement and Global Terror], **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, 2003.
- Booth, Ken: “Nuclearism, Human Rights and Constructions of Security”, **The International Journal of Human Rights**, 3, 3, 1999.
- Booth, Ken: “Steps Towards Stable Peace in Europe: A Theory and Practice of Coexistence”, **International Affairs**, 66, 1, 1990, ss. 17-45.
- Booth, Ken: **Security and Self: Reflections of a Fallen Realist**, Keith Krause ve Michael C. Williams (der.), Critical Security Studies: Concepts and Cases, University of Minnesota Press, ss. 83-120.
- Bostanoğlu, Burcu, Mehmet Akif Okur: **Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram**, Ankara, İmge Kitapevi, 2009.
- Bown, Chris, Kirsten Ainley: **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Çev. Aruz Oyacıoğlu, İstanbul, Yayınodası Yayınları, 2008.
- Bozarslan, Hamit: **Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi: Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonundan El Kaide’ye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.
- Bradley, John R.: “Kingdom of Peace Transformed into al-Qa’eda’s Latest War Zone” **Telegraph**, 1 Ağustos 2005.
- Bradley, John R.: **Saudi Arabia exposed: Inside a kingdom in crisis**, Macmillian, London, 2015.
- Brand, Laurie A.: **Jordan’s Inter-Arab Relations, The Political Economy Alliance Making**, New York, Columbia University Press, 1995.

- Brands, Hal: **What Good Grand Strategy**, New York, Cornell University Press, 2014.
- Brauch, Hans Günter: **Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü**, Mustafa Aydın ve diğerleri (Ed.), Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe, 1. Baskı içinde (167-199), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Bretherton, C., J. Vogler: **The European Union as a Global Actor**, London, Routledge, 1999.
- Brimelow, Ben: “Trump showed off Saudi Arabia’s massive US military buys in giant charts — here’s everything that’s on them”, **Businessinsider**, 20 Mart 2018, (Çevirimiçi) <https://www.businessinsider.com/saudi-arabia-us-military-buys-charts-2018-3>, 20 Kasım 2020.
- Broder, John M., Elizabeth Shogren: “Clinton Says U.S. Values Require Troops for Bosnia: Balkans: “We cannot be the world’s policeman,” he declares, “but we can stop some wars.” Republican response is measured as President seeks to rally leery nation”, **Los Angeles Times**, 28 Kasım 1995, (Çevirimiçi) <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1995-11-28-mn-7924-story.html>, 20.12.2000.
- Bronk, Christopher, Tikk-Ringas, Eneken: “Hack or Attack?, Shamoon and The Evolution of Cyber Conflict”, **International Institute for Strategic Studies (IISS)**, Rice University, 1 Şubat 2013.
- Bronk, Christopher, Tikk-Ringas, Eneken: “The Cyber Attack on Saudi Aramco”, **Survival** 55, no. 2, April-May 2013, s.s. 81-96.
- Bronson, Rachel: “Rethinking Religion: The Legacy of the U.S.-Saudi Relationship”, **Washington Quarterly**, 28, 4, Ağustos 2005, ss.121-137.
- Bronson, Rachel: “Saudi Arabia’s Intervention in Bahrain: A Necessary Evil or a Strategic Blunder?”, **Foreign Policy Research Institute**, 3 Mart 2011.
- Bronson, Rachel: **Thicker than oil: America’s uneasy partnership with Saudi Arabia**, New York, Oxford University Press, 2008.
- Brooks, Stephen G., Wohlforth, William C.: “The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty First Century”, **International Security**, 40, 4, 2015, ss.7-53.

- Brooks, Stephen G., Wohlforth, William C.: **America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century**, New York: Oxford Univeristy Press, 2016.
- Brown, L. Carl: **Diplomacy in the Middle East: The international relations of regional and outside Powers**, London, IB Tauris, 2003.
- Buckley, Walter: **Securty: A Complex Adaptive System**, Amsterdam, Gordon and Breach Publishers, 1967.
- Bull, Hedley: **The Anarchid Society a Study of Order in World Politics**, New York, Colombia University Press, 1977.
- Burchill, Scott: **"Liberalism" Teories of Intenaitonal Relations**, Scott Burchill, Andrew Linklater, v.d. (Ed.), New York, Palgrave Macmillian, 2009, ss. 57-85.
- Buzan, Barry, Ole Wæver: **Regions and Powers, The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, Jaap de Wilde: **Security: A New Framework For Analysis**, Boulder, Lynne Reinner, 1998.
- Buzan, Barry: **People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, New York, Harvester Wheatsheaf, 1991.
- Buzan, Barry: **The United States and the Great Powers**, Cambridge and Malden: Polity, 2004, ss.46-76.
- Byman, Daniel L. and Jerrold D. Green: "The Enigma of Stability in the Persian Gulf Monarchies", **Middle East Review of International Affairs**, 3, 1999.
- Byman, Daniel L.: "Comparing Al Qaeda and ISIS: Different goals, different targets, **Brookings**, 29 Nisan 2015, (Çevirimiçi) <https://www.brookings.edu/testimonies/comparing-al-qaeda-and-isis-different-goals-different-targets/>, 20 Nisan 2020.
- Cambanis, Thanassis: "Security Crackdown in Bahrain Hints of End to Reforms", **New York Times**, 27 Ağustos 2010.
- Campbell, Alec: **Where Do All the Soldiers Go? Veterans and the Politics of Demobilization**, in Irregular Armed Forces and Their Role in State Formation. Diane E. Davis and Anthony

- W. Pereira (Ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 2003, ss. 96-117.
- Canbolat, İbrahim S.: **Gelişmekte Olan Ülkeler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1999.
- Cannor, Walker: “A Nation is a Nation, is a State, is an Ethnic Group, is a...”, **Ethnic and Racial Studies**, 1, 4, 1978.
- CBS News, “AP: U.S. training Syria rebels in Jordan”, 26 Mart 2013, (Çevirimiçi) <https://www.cbsnews.com/news/ap-us-training-syria-rebels-in-jordan/>, 2 Kasım 2020.
- Cerlioli, Luiza Gimenez: “Roles and International Behaviour: Saudi-Iranian Rivalry in Bahrain’s and Yemen’s Arab Spring”, **Contexto International**, vol.40, no:2, Mayıs/Ağustos 2018, (Çevirimiçi) https://www.scielo.br/scielo.php?pid=S0102-85292018000200295&script=sci_arttext, 25 Mayıs 2020.
- Chan, Aaron Francis O.: “A Study of Self-Help in Anarzhic International Systems”, **E-Internentional Relations**, 27 Temmuz 2010.
- Chaudry, Kiren Aziz: “The Price of Wealth: Business and State in Labor Remittance and Oil Economies”, **Internationaal Organization**, Cilt 43, No. 1, 1989, ss. 101-145.
- Chen, Dingding ve Pu, Xiaoyu ve Iain Johnston, Alastair: “Debating China’s assertiveness”, **International Security**, 38, 2014, ss. 176-183.
- Chhibber, Ajay: “The State in a Changing World”, **Finance&Devellopment**, 1997.
- Chinadaily: President of Egypt, Iran, Turkey meet on Syria crisis, 7 Şubat 2013, (Çevirimiçi) https://www.chinadaily.com.cn/world/2013-02/07/content_16213353.htm, 25 Ekim 2020.
- Chivers C. J., Schmitt, Eric: “Saudis Step Up Help for Rebels in Syria with croatian Arms”, **The New York Times**, 25 Şubat 2013, (Çevirimiçi) <https://www.nytimes.com/2013/02/26/world/middleeast/in-shift-saudis-are-said-to-arm-rebels-in-syria.html?pagewanted=all>, 2 Kasım 2020.

- Christensen, Thomas J., Jack Snyder: "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", **International Organization**, 44, 2, 1990, ss. 137-168.
- Chuter, Andrew: "Saudi Arabia and BAE one step closer to finalizing Typhoon deal", **Defense News**, 9 Mart 2018, (Çevirimiçi) <https://www.defensenews.com/global/europe/2018/03/09/saudi-arabia-pens-deal-with-uk-to-buy-48-typhoons/>, 19 Kasım 2020.
- Clapham, Christopher: **Third World Politics**, Madison, University of Wisconsin Press, 1985.
- Cleveland, William L. ve Martin Burton: **A History of the Modern Middle East**, Published by Westview Press, 2009.
- Clinton, Hillary: "America's Pasific Century", **Foreign Policy**, 2011.
- CNN World: "Arab Summit Rejects any Attack on Iraq", 28 March 2002.
- Coccia, Morio: "The asymmetric path of economic longwaves", **Technol Forecast Soc Chang**, 77, 5, 2010.
- Coccia, Morio: "The Role of Superpowers in Conflict Development and Resolutions", **Research Gate**, Mayıs 2019.
- Colombo, Silvia: "The GCC and the Arab Spring: A Tale of Double Standards," **The International Spectator: Italian Journal of International Affairs**, 47, 2012.
- Cordesman, Anthony H.: "Saudi Arabia and Iran", **CSIS**, Haziran 2001.
- Cordesman, Anthony H.: "Saudi Internal Security: A Risk Assessment", **CSIS**, 4 Mayıs 2004.
- Cordesman, Anthony H.: "Saudi Official Statements on Terrorism After the September 11th Attacks", **CSIS**, 7 Kasım 2001.
- Coughlin, Con: "Egypt protests: Barack Obama may rue the day he decided to abandon Mubarak," **Telegraph**, 2011, (Çevirimiçi) <http://www.telegraph.co.uk/comment/columnists/concoughlin/8301996/Egyptprotests-Barack-Obama-may-rue-the-day-he-decided-to-abandon-Mubarak.html>, 26 Mayıs 2020.

- Çağlar, Barış: “Changing Alliance And Cooperation Dynamics: Globalization, Nation-State And The Threat” Doktora tezi, 2010.
- Çelik, Emine G.: “Mısır’da Arap Baharı: Müslüman Kardeşlerin İktidara Yükselişi”, **Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi**, 2016, ss. 174-192.
- Dahl, R. A.: “The Concept of Power”, **Behavioral Science**, 2, 3, 1957, ss. 201- 215.
- Dahl, R. A.: **Who Governs?: Democracy and Power in an American City**, Yale University Press, 1962.
- Darwich, May: The Saudi Intervention in Yemen, **Turkey Insight**, Vol. 20, No. 2, Mayıs/Ağustos 2018, ss. 125-142.
- David, Steven R.: “Explaining Third World Alignment,”, **World Politics**, Cilt 43, No 2, 1991, s. 233-257.
- Davidson, M. Christopher: **After the Sheikhs: The Coming Collapse of the Gulf Monarchies**, London, C. Hurst & Co, 2012.
- Dawoud, Khalide: “Squeezing Saudi Arabia”, **Al Ahram Weely**, 18-24 Aralık 2003.
- De Tocqueville, Alexis: **Democracy in America**, London, Penguin, 2003.
- Dedeoğlu, Beril: “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine”, **Uluslararası İlişkiler**, 1, 4. 2004, ss. 1-21.
- Defense World: “Battle of the Air Defense Systems: S- 400 vs Patriot and THAAD”, 16 Ağustos 2018, (Çevirimiçi) https://www.defenseworld.net/feature/20/Battle_of_the_Air_Defense_Systems_S_400_Vs_Patriot_and_THAAD#.X4gm_NAzbiU, 20 Kasım 2020.
- Defense World: “Saudi Arabia’s Defence Expenditure Fell 16% in 2019 Despite Yemen War”, (Çevirimiçi) https://www.defenseworld.net/news/26846/Saudi_Arabia

[s Defence Expenditure Fell 16 in 2019 Despite Yemen War#.X4W-3mgzbIU](#), 19 Kasım 2020.

- Derks, John: “The Future of the U.S. - Saudi Relationship”, **University of Central Florida**, Mayıs 2017, s.s.1-11.
- Deutsche Welle: “France made arms transaction with Saudi Arabia in billions of dollars”, 24 Haziran 2015, (çeviren; Kamel Alboaouh), (Çevirimiçi) <http://dw.com/p/1FmoY>, 20 Mayıs 2020.
- Dijkink, Gertjan: **Soldires and Nationalism: The Glory and Transience of War and Peace**, C. Flint (Ed.), Oxford, Oxford University Yayınları, 2005.
- DOMİNİC DUDLEY: “A Watered-down GCC Membership for Jordan”, Middle East Economic Digest, 9 Aralık 2011, (Çevirimiçi) <https://www.domdudley.com/news-analysis/2015/02/03/a-watered-down-gcc-membership-for-jordan>, 18 Kasım 2020.
- Doost, Hamoon Khelghat: “Grand Strategies Decide Fate of Middle East”, Daily Sabah, 12 Mayıs 2021.
- Dorsey, James M.: “Saudi Leader Warns U.S. Mideast Policy May Force Kingdom Review Relationship”, **The Wall Street Journal**, 29 Ekim 2001.
- Doyle, Michael W.: **“Liberalism and Foreign Policy”, Foreign Policy Theories, Actors and Cases**, Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne (Ed.), Oxford, Oxford University Press, 2008.
- Doyle, Michael W.: **Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism**, New York, W.W. Norton & Company, 1997.
- Dunne, Charles W.: “The Arms Trade in the MENA Region: Drivers and Dangers”, **Arab Center Washington DC**, 17 Haziran 2020, (Çevirimiçi) http://arabcenterdc.org/policy_analyses/the-arms-trade-in-the-mena-region-drivers-and-dangers/, 25 Kasım 2020.
- Dunne, Tim, Milja Kurki, Steve Smith (Ed.): **Uluslararası İlişkiler Teorileri, Disiplin ve Çeşitlilik**, Çev. Özge Kelekçi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016.

- Dünya Bülteni: “Suudi Arabistan’da da sanal isyan başladı”, 3 Mart 2011, (Çevirimiçi) <https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/suudi-arabistanda-da-sanal-isyen-basladi-h149719.html>, 19 Ekim 2020.
- DW: “Saudi human rights activists dies in prison”, 24 Nisan 2020, (Çevirimiçi) <https://www.dw.com/en/saudi-human-rights-activist-dies-in-prison/a-53238382>, 10 Mayıs 2020.
- Easton, A. Davral: **Framework for Political Analysis**, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1965.
- Echaque, A.: “Emboldened yet vulnerable: The changing foreign policies of Qatar and Saudi Arabia”, **FRIDE Working Paper**, 123, 2014.
- Efegil, Ertan: “Suudi Arabistan’ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler, Middle Eastern Analysis”, **Ortadoğu Analiz**, 5, 2013, ss. 104-113.
- EIA: “Frequently Asked Questions” (FAQs) -- What Countries Are the Top Producers and Consumers of Oil?”, 1 Aralık 2020, (Çevirimiçi) <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>, 2 Mart 2001.
- EIA: “Central Intelligence Agency World Factbook”, 20 Ekim 2017, (Çevirimiçi) https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/saudi_arabia/, 20 Eylül 2020.
- EIA: Independent Statistics & Analysis U. S. Energy Information Administration, “U.S. Imports from Saudi Arabia of Crude Oil (Thousand Barrels per Day)”, (Çevirimiçi) <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MCRIMUSSA2&f=M>, 18 Kasım 2020.
- EİA: “Saudi Arabia, U.S. Energy Information Administration”, 26 Şubat 2013, (Çevirimiçi) https://www.connaissancedesenergies.org/sites/default/files/pdf-pt-vue/analysis_report_eia_saudi_arabia.pdf, 20 Ekim 2020.
- el-Hamid, Raid: “ABD- Suudi Arabistan ilişkilerindeki ittifak modeli değişiyor mu?”, **AA**, 15 Mayıs 2020, (Çevirimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-suudi-arabistan->

[iliskilerindeki-ittifak-modeli-degisiyor-mu-/1841972](#), 18 Kasım 2020.

- Elass, Jareer: “Saudi Arabia ups defence spending in face of Iranian threats”, **The Arab Weekly**, 6 Eylül 2019, (Çevirimiçi) <https://thearabweekly.com/saudi-arabia-ups-defence-spending-face-iranian-threats>, 19 Kasım 2020.
- el-Katiri, Mohammed: “The Gulf Cooperation Council Enlargement: Geopolitics Reconsidered”, **Notes Internacionales CIDOB**, 35, Haziran 2011, (Çevirimiçi) https://www.files.ethz.ch/isn/130703/NOTES%2035_EL-KATIRI.pdf, 15 Kasım 2020.
- el-Tablawy, Tarek: “Saudi king boosts economic benefits to citizens”, **The Washington Times**, 23 Şubat 2011, (Çevirimiçi) <http://www.washingtontimes.com/news/2011/feb/23/saudi-king-boosts-economic-benefits-citizens>, 1 Şubat 2020.
- Energy Information Agency: “What Drives Crude Oil Prices: Supply OPEC, 3 Aralık 2020, (Çevirimiçi) <https://www.eia.gov/finance/markets/crudeoil/supply-opec.php>, 3 Şubat 2021.
- English, Jacop: “Middle East”, Edvard A. Kolodziej and Roger A. Konet (Eds), **From Super Power to Besieged Global Power**, İçinde, Athens/London, The University of Georgia Press, 2008, ss. 219-237.
- Erboğa, Abdullah: “Bölgesel Dönüşüm Süreci ve Körfez Güvenliği”, **Turkish Journal of Middle Eastern Studies**, 3, 2016, s.s. 9-38.
- Erboğa, Abdullah: “Suudi Arabistan’ın Suriye Stratejisi, Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri,” içinde Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri, der. Hasan Basri Yalçın, Burhanettin Duran, Ankara, SETA, 2016.
- Ergun, Turgay, Polatoğlu, Aykut: **Kamu Yönetimine Giriş**, Ankara, TODAİE yay., 1992.
- Eryılmaz, Bilal: **Bürokrasi ve Siyaset, Bürokratik Devletten Etkin Yönetime**, İstanbul, Alfa yay., 2013.
- Eşki, Hülya: “Bugünü Anlamak İçin Max Weber’i Yeniden Okumak”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 Kasım 2010, s.s. 187-198.

- Etheredge, Laura: **Syria, Lebanon, and Jordan**, Britannica Educational Pub, 15 Ocak 2011.
- Fahim, Kareem ve Kirkpatrick, David D.: “Saudi Arabia Seeks Union of Monarchies in Region”, **New York Times**, 15 Mayıs 2012.
- Fandy, Mamoun: “The Mecca Factor”, **The Guardian**, 27 March 2007.
- Fenner, Louise: “**U.S. Supports Saudi Arabia’s Clean Energy Goals**”, **U.S. Mission to International Organizations in Geneva**, 20 Nisan 2012, (Çevirimiçi) <https://geneva.usmission.gov/2012/04/23/u-s-supports-saudi-arabias-clean-energy-goals/>, 18 Kasım 2020.
- Ferguson, N.: “Complexity and collapse: empires on the edge of chaos”, **Foreign Affairs**, 89, Mart\Nisan 2010, ss. 18-32.
- Fisk, Robert: “Saudis mobilise thousands of troops to quell growing revolt”, **Independent**, 5 Mart 2011, (Çevirimiçi) <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudis-mobilise-thousands-of-troops-to-quell-growing-revolt-2232928.html>, 07 Ekim 2020.
- Flock, Elizabeth: “Saudi King Abdullah to Syria: ‘Stop the killing machine’”, **The Washington Post**, 8 Ağustos 2011, (Çevirimiçi) https://www.washingtonpost.com/blogs/blogpost/post/saudi-king-abdullah-to-syria-stop-the-killing-machine/2011/08/08/gIQASy3n2I_blog.html, 16 Ekim 2020.
- Forbes: “Best Countries for Business 2018”, Saudi Arabia, (Çevirimiçi) <https://www.forbes.com/places/saudi-arabia/?sh=53332b454e5c>, 20 Aralık 2020.
- FRANCE 24: “Arms transactions to Saudi Arabia with 60 billion dollars”, Çev. Kamel Alboaouh, 14 Eylül 2010, (Çevirimiçi) <http://www.france24.com/ar/20100914-largest-ever-us-arms-deal-designed-help-saudi-counter-iran%20>, 3 Mart 2020.
- Freedman, Lawrence: “Prevention not Preemption”, **The Washington Quarterly**, 2003.

- Fresh, Hill: “Why monarchies persist: balancing between internal and external vulnerability”, **Review of International Studies**, 37, 1, Ocak 2011, s.s.167-184.
- Friedberg, Aqron L.: “The Sources of Chinese Comduct: Explaining Beijing’s assertiveness”, **The Washington Quarterly**, 37, 2014, ss. 133-150.
- Fuller, Graham E. ve Rend Rahim Francke: **The Arab Shi’a: The Forgotten Muslims**, New York, Palgrave Macmillan US, 1999.
- Ganti, Akhilesh: “How OPEC (and Non-OPEC) Production Affects Oil Prices”, **Investopedia**, 31 Aralık 2020, (Çevirimiçi) <https://www.investopedia.com/articles/investing/012216/how-opec-and-nonoprec-production-affects-oil-prices.asp#citation-6>, 4 Şubat 2020.
- Garfinkle, Adam: “The American Grand Strategy Void: What It Is, How It Happened, and Why it Matters for the Middle East”, **Al-Mesbar**, 13 Eylül 2020.
- Gaub, Florence: “An Arab NATO in the Making Middle Eastern Military Cooperation Since 2011”, **Carlisle: US Army War, College-Strategic Studies Institute Carlisle United States**, 2016.
- Gause, F. Gregory: “Balancing What? Threat Perception and Alliance Choice in the Gulf”, **Security Studies**, 13, 2, 2003, ss. 273-305.
- Gause, F. Gregory: “Saudi Arabia in the New Middle East”, **Council on Foreign Relations**, 63, 2014, ss. 1-45.
- Gautam, Aashriti: “Alliance Politics in a Unipolar World”, **IOSR Journal Of Humanities And Social Science**, 19, 3, Mart 2014, ss. 35-41.
- Gavin, James: “Riyadh Spends to Curb Unrest”, **Middle East Economic Digest**, 15-21 Nisan 2011, ss. 30-32.
- Geertz, Clifford: **Old Societies and New State**, New York, Free Press, 1963.
- Gengler, Justin: “Bahrain’s Sunni Awakening”, **Middle East Research and Information Project**, 17 Ocak 2012, (Çevirimiçi), <https://merip.org/2012/01/bahrains-sunni-awakening/>, 20 Ekim 2020.

- George, Liska: **Nations in Alliance: The Limits of Interdependence**, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1962.
- Gerharalt, Völker: “Eleştirel Bir Politika Teorisi Kant’ın Ebedi Barış Taslağı Üzerine”, **Kant Felsefesinin Politik Evrimi**, Hakan Çörekçioğlu (Ed.), İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Ghaddar, Ahmad, Rania Gamal, Olesya Astakhova: “OPEC+ seeks oil policy consensus as UAE demands changes”, **REUTERS**, 2 Temmuz 2021, (Çevirimiçi) <https://www.reuters.com/business/energy/opec-seeks-oil-policy-consensus-uae-demands-changes-2021-07-02/>, 20 Ağustos 2021.
- Giddens, Anthony: **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev. Cumhur Atay, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2008.
- Gilpin, Robert: **U. S. Power and the Multinational Corporation**, New York, Basic Books, 1975.
- Gilpin, Robert: **War and Change in World Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
- Gismondi, Mark D.: **Ethics, Liberalism and Realism in International Relation**, New York, Routledge, 2008.
- Glaser, Charles L.: “The Security Dilemma Revisited”, **World Politics**, 50, 1, 1997, ss. 171-201.
- Global Center for Combating Extremist Ideology: “Comparative Advantage” (Çevirimiçi) <https://etidal.org/en/about-etidal/>, 15 Kasım 2020.
- Global Firepower: Saudi Arabia 2020, (Çevirimiçi) https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=saudi-arabia, 2 Ocak 2021.
- Global Firepower: The Center for Arms Control and Non-Proliferation and Stockholm International Peace Research Enstitute, 2020.
- Glosemeyer, Iris: **Saudi Arabia in the Balance: Political Economy, Society and Foreign Affairs**, Paul Arts and Gerd Nonneman (ed.), New York, New York University Press, 2005, ss.214-233.

- Godinho, Varun: “Two-thirds of Saudi Arabia’s population is under the age of 35”, **Gulf Business**, 10 Ağustos 2020.
- Goetz, Adam: **Demographics: The Downfall of Saudi Arabia**, Master Tezi, Naval Post Graduate School, Monterey, California, 2003.
- Gordon, Michael R.: “Saudis Warn against Attack on Iraq by United States”, **The New York Times**, 17 Mart 2002.
- Goshash Alghamdy, Saeed Saleh: “A step Towards Democracy?, 2005 Municipal Election in Saudi Arabia”, Cardiff University, 2011, s. 98-99, (Çevirimiçi) <https://core.ac.uk/download/pdf/19396552.pdf>, 20 Mayıs 2020.
- Gourevitch, Peter A.: **Politics in Hard Times**, Cornell University Press, 1986
- Göçer, İsmet, Çınar, Sertan: “Arap Baharı’nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye’nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri”, KAÜ İİBF Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 10, 2015.
- Göze, Ayferi: **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Gramsci, A.: **Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar**, 1916-1935, D. Forgacs (ed), (Çev.), İ. Yıldız, Ankara, Dipnot, 2010.
- Gray, Chris Hables: **Postmodern Savaş: Yeni Çatışma Politikası**, Çev. Derya Kömürcü, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.
- Gray, Matthew: “A Theory of ‘Late Rentierism’ in the Arab States of the Gulf,” **CIRS Occasional Paper**, no:7, 2011.
- Greenwald, Glenn, Hussain, Murtaza: “The NSA’s New Partner In Spying: Saudi Arabia’s Brutal State Police”, **The Intercept**, 25 Temmuz 2014 (Çevirimiçi) <https://theintercept.com/2014/07/25/nsas-new-partner-spying-saudi-arabias-brutal-state-police/>, 20 Mayıs 2020.
- Grieco, Joseph: “Anarchy and Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism”, **International Organization**, 42, 3, ss. 488-507.

- Grim, Brian J., Finke, Roger: **The Price of Freedom Denied**, Cambridge University Press, 2010.
- Gulf Business: “Expats account for over 75% of the jobs in Saudi’s labour market report”, 17 Haziran 2019, (Çevirimiçi) <https://gulfbusiness.com/expats-account-75-jobs-saudis-labour-market-report/>, 29 Mayıs 2020.
- Gulf News: “Text of final communique of the 28th GCC Summit”, 5 Aralık 2007, (Çevirimiçi) <https://gulfnews.com/uae/text-of-final-communique-of-the-28th-gcc-summit-1.217048>, 20 Haziran 2020.
- Gurbanov, Sarvas: **Hollanda Hastalığı: Teori ve Ülke Örnekleri**, İstanbul, Akis Kitap, 2012.
- Gurr, Ted Robert: “Peoples Against States: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System,” **International Studies Quarterly**, 38, 3, Eylül, 1994, ss. 347-377.
- Guuse, F. Gregory: **Saudi Arabia’s Regional Security Strategy**, New York, Syracuse University Press, 2011.
- Guzansky, Yoel ve Neubauer, Sigurd: “Israel and Saudi Arabia: A Changing Region, a Possible Partnership,” **The National Interest**, 24 Temmuz, 2014, (Çevirimiçi) <https://nationalinterest.org/feature/israel-saudi-arabia-changing-region-possible-partnership-10940>, 4 Ekim 2020.
- Guzansky, Yoel: “Saudi Activism in a Changing Middle East”, **Strategic Assessment**, 14, 3, 2011, ss. 57-69.
- H. Carr, Edward: **Yirmi Yılın Bunalımı: 1919-1939**, Çev. Can Cemgil, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2010.
- Haas, Peter M.: “Pragmatic Constructivism and the Study of International Institutions Millennium”, **Journal of International Studies**, 31, 3, 2002, ss. 573-601.
- Haas, Richard N.: “The New Middle East”, **Foreign Affairs**, 85, 6, Kasım/Aralık 2006, ss. 2-11, s.5.
- Haber Türk: “ABD’den Suudi Arabistan’a 8 milyar dolarlık silah satışı”, 25 Mayıs 2019, (Çevirimiçi) <https://www.haberturk.com/abd-den-suudi-arabistan-8-milyar-dolarlik-silah-satisi-2475268>, 19 Kasım 2020.

- Hamlin, Alan: "The Idea of Welfare and the Welfare State", **Public Finance and Management**, 8, 2, Ağustos 2008, ss. 108-140.
- Harchaoui J. ve Lazib M.: "Proxy War Dynamics in Libya", **PWP Conflict Studies**, 2019.
- Hardt, Michael, Antonia Negri: **Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, Barış Yoldaş (Çev.), İstanbul, Ayrıntı, 2004.
- Harknett Richard J. and Yalcin, Hasan B.: "The Struggle for Aoutonomy: A Realist Structural Theory of International Relations", **Internation Studies Review**, 14, 4, 2012, ss. 499-521.
- Harknett, Richard J.: "Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf crisis", **Security Studies**, 6, 3, 1997, ss. 112-153.
- Hartley, Oliver Thomas: "Oil, Gas and Geopolitical Dimensions of the Syrian Civil War: A Neoclassical Realist Assessment", New Zealand, **Research Commons at the University of Waikato**, 2019, s.s. 1-96, (Çevirimiçi)
<https://researchcommons.waikato.ac.nz/bitstream/handle/10289/12725/thesis.pdf?sequence=4&isAllowed=y>, 27 Mayıs 2020.
- Hasenclever, Andreas, Peter Mayer, Volker Rittberger: **Theories of International Regimes**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.
- Hearst, D.: "Why Saudi Arabia is taking a risk by backing Egyptian coup?", **The Guardian**, 20 Ağustos 2013.
- Hechter, Michael: **Rational Choice Theory and the Study of Race and Ethnic Relations**, John Rex and David Mason (Der.), Theories of Race and Ethnic Relations, New York, Cambridge University Press, 1986.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich: **Philosophy of Right**, Oxford, Oxford University Press, 1967.

- Hegghammer, Thomas: "Islamist Violence and Regime Stability in Saudi Arabia," **International Affairs**, 84, 4, 2008.
- Hegghammer, Thomas: **Jihad in Saudi Arabia**, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s.143-147.
- Heper, Metin: "Negative bureaucratic politics in a modernising context: the Turkish case", **Journal of South Asian and Middle Eastern Studies**, 1: 65-84, 1977.
- Herb, Michael: **All in the Family: Absolutism, Revolution, and Democracy in the Middle Eastern Monarchies** Albany, State University of New York Press, 1999.
- Herrera Almela, Manuel Francisco ve Mayoz, Maider Mayor: "How did Saudi Arabia's defence policy change after the Arab Spring?", **Research Gate**, Ağustos 2016, s.s.1-12.
- Herz, John H.: "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", **World Politics**, 2, 2, 1950, ss. 157-180.
- Heydemann, Steven ve Leenders, Reinoud: "Authoritarian Resilience: Regime Responses to the Arab Awakening", **Globalizations**, 8, 5, 2011.
- Heywood, Andrew: **Siyasi İdeolojiler**, Ankara, Adres Yayınları, 2011.
- Higgins, Benjamin: **Economic Development: Principles, Problems and Policies**, London: Constable and Company Press, 1959.
- Hill, Christopher: "The Capability - Expectations Gap or Conceptualizing Europe's International Role", **Journal of Common Market Studies**, 31, 3, 1993, ss. 305-328.
- Hillel Frisch: "Why monarchies persist: balancing between internal and external vulnerability", **Review of International Studies**, 37, 1, Ocak 2011, ss. 167-184.
- Hobbes, Thomas: **Leviathan**, (çev.) Semih Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Hobsbawn, Eric J.: **Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality**, Cambridge, Cambridge University Yayınları, 1992.

- Hoffman, F. G.: “U.S. Defense Policy and Strategy”, R.D. Hooker, Jr., **Charting A Course: Strategic Choices for a New Administration**, 12 Aralık 2016, ss. 37-59.
- Holsti, Kalevi J.: **International Politics**, Englewood Cliff: Prentice-Hall, 1967.
- Holsti, Ole R., P. Terrence Hopmann, John D. Sullivan: “Unity and Disintegration in International Alliances: Comparative Studies”, New York, John Wiley & Son, Inc., 1973.
- Hopf, Ted: **Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999**, London, Cornell University Press, Ithaca, 2002.
- Huafei, Q. I. U.: “Sino-us Strategic Dilemma From the Perspective of Power Transition in Asia-Pasific and Middle East”, **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies** (in Asia), 7, 2013.
- Hubbert, M. King: “Energy from Fossil Fuels”, **Science**, 109, 2823, 1949, ss. 103-109.
- Human Right Watch: “Saudi Arabia: Free Political Activists”, 19 Şubat 2011 (Çevirimiçi) <https://www.hrw.org/news/2011/02/19/saudi-arabia-free-political-activists>, 06 Ekim 2020.
- Huntington, Samuel: **Political Development and Political Decay**, Henry Bienen (Ed.), The Military and Modernization, Chicago, Aldire Atherton, 1971.
- IISS: A Decade of The IISS Manama Dialogue: Premier Regional Security Summit in the Gulf, 5-7 Aralık 2014.
- Ikenberry, G. John, Mastanduno, Michael, Wohlforth, William C.: “Unipolarity, State Behavior and Systemic Consequences”, **World Politics**, 61, 1, Ocak 2009, ss. 1-27.
- Ikenberry, G. John: “Conclusion: An Institutional Approach to American Foreign Economic Policy”, **International Organization**, 42, 1, 1988, ss. 219-243.
- Ikenberry, G. John: “The State and Strategies of International Adjustment”, **World Politics**, 39, 1, 1986, ss. 53-77.

- International Affairs: “U.S.-Saudi Arabia Energy Cooperation” (Çevirimiçi) <https://www.energy.gov/ia/international-affairs-initiatives/us-saudi-arabia-energy-cooperation>, 18 Kasım 2020.
- International Crisis Group (ICG): “Popular Protests in North Africa and the Middle East (III): The Bahrain Revolt”, **Middle East/ North Africa Report 105**, Brussels, 6 Nisan 2011.
- International Crisis Group: “Saudi Arabia: Back to Baghdad”, 28 Mayıs 2018, (Çevirimiçi) <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/186-saudi-arabia-back-baghdad>, 7 Eylül 2020.
- International Crisis Group: “The Shiite Question In Saudi Arabia”, Middle East Report, 45, 19 Eylül 2005, (Çevirimiçi) <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/saudi-arabia/shiite-question-saudi-arabia>, 20.12.2020.
- International Energy Agency: “Oil Information: Overview”, 3 Aralık 2020, (Çevirimiçi) <https://www.iea.org/reports/oil-information-overview>, 3 Şubat 2021.
- Investopedia: “The Top 25 Economies in the World”, 24 Aralık 2020, (Çevirimiçi) <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies/>, 6 Haziran 2020.
- Iran Press: “Annual cost of Yemen war for Saudi Arabia is \$ 60 bln: al-Houthi”, 17 Aralık 2019, (Çevirimiçi) <https://iranpress.com/content/16656>, 20 Eylül 2020.
- Jackson, Richard: **Regime security, Contemporary security studies**, Oxford, Oxford University Press, 2007.
- Jackson, Robert H., Carl G. Rosberg: “Why Africa’s Weak States Persist: The Empirical and the Juridical in Statehood”, **World Politics**, 35, Ekim, 1982, ss. 1-24.
- Jerden, Björn: “The assertive China narrative: Why it is wrong and how so many still bought into it”, **The Chinese Journal of International Politics**, 7, 2014, ss. 47-88.
- Jervis, Robert: “Cooperation Under the Security Dilemma”, **World Politics**, 30, 2, 1978, ss. 167-214.

- Jervis, Robert: “From Balance to Concert: A Study of International Security Cooperation”, **World Politics**, 38, 1, 1985.
- Jervis, Robert: “Unipolarity: A Structural Perspective”, **World Politics**, Vol.61, No.1, 2009, ss. 188-213.
- Johanson, Mark: “Post-Arab Spring Travel And Tourism In The Middle East: A Country-By-Country Look”, **International Business Time**, 1 Haziran 2012, (Çevirimiçi) <https://www.ibtimes.com/post-arab-spring-travel-tourism-middle-east-country-country-look-701113>, 7 Ekim 2020.
- Johnston, Alastair Iain: “How new and assertive is China’s new assertiveness?”, **International Security**, 37, s.s. 7-48.
- Jordan New Agency: “Saudi Arabia to Provide Jordan with \$487 mln for Development Projects”, 28 Kasım 2012, (Çevirimiçi) <http://vista.sahafi.jo/art.php?id=3d37debd229104b267d5a31d8b628965c162b968>, 18 Kasım 2020.
- Joseph, Cirincione: **Bomb Score: The History and Future of Nuclear Weapons**, New York, Columbia University Press, 2007.
- Kalyvas, Stathis: “The Ontology of ‘Political Violence’: Action an Identity in Civil Wars”, **Perspectives on Politics**, 1, 3, 2003.
- Kamrava, Mehran: “Mediation and Saudi Foreign Policy”, **Orbis**, 57, 1, 2013.
- Kant, Immanuel: **Perpetual Peace**, Minneapolis, Filiquarian Publishing, 2007.
- Karaağaçlı, Abbas: “Bahreyn Krizi Ekseninde Suudi Arabistan-İran Çatışması”, **BİLGESAM**, 29 Nisan 2011.
- Karacasulu, Nilüfer: “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 3, 9, 2007.
- Karadjis, Michael: “Anti-aircraft missiles could be a game-changer in Syria”, **The New Arab**, 9 Ağustos 2016, (Çevirimiçi) <https://english.alaraby.co.uk/english/comment/2016/8/9/anti-aircraft-missiles-could-be-a-game-changer-in-syria>, 2 Kasım 2020.

- Kardaş, Şaban, Ali Balcı (Ed.): **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Bölüm yazarı: Davut Ateş, İstanbul, Küre Yayınları, 2014.
- Karl, T. L.: “The Perils of the Petro-State: Reflections on the Paradox of Plenty”, **Journal of International Affairs**, Cilt 53, No. 1, 1999.
- Katz, Mark N.: “The International Relations of the Arab Spring”, **Middle East Policy Council**, Volume; XXI, No:2, 2020.
- Katzenstein, J. Peter (Ed.): “International Relations and Domestic Structures, Foreign economic policies of advanced industrial states” **International Organization**, 30, 1, 1976, ss. 1-45.
- Kaya, Yunus, D. Brady, J. Beckfield: “Reassessing the effect of economic growth on wellbeing in less-developed countries, 1980-2003”, **Studies In Comparative International Development**, cilt.42, 2007, ss.1-35.
- Kaya, Yunus, N. D. Martin: “Citizens of the World: Globalization and Transnational Identity Formation”, **13th Conference of the European Sociological Association**, Atina, Yunanistan, 28 Ağustos-01 Eylül 2017, ss.935.
- Keare, John: **Şiddetin Uzun Yüzyılı**, Çev. Bülent Peker, Ankara, Dost Yayınları, 1996.
- Kechichian, J. A.: **Succession In Saudi Arabia**, Palgrave Macmillan, 2001.
- Keith, Michael, Steve Pile: **“The Place of Politics”**, Michael Keith and Steve Pile (Ed.), “Place and the Politics of Identity, New York, London, Routledge, 1993, ss. 1-40.
- Kenner, David: “Saudi Arabia’s Shadow War”, **Foreign Policy**, 6 Kasım 2013.
- Keohane, Robert O.: “Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond”, (ed.) Keohane, **Neorealism and Its Critics**, New York, Columbia University Press, 1986.
- Keohane, Robert O., Lisa Martin: “The Promise Of Institutional Theory”, **International Security**, 20, 1, ss. 39-51.

- Kepel, Gilles: “The Brotherhood in the Salafist Universe”, **Hudson Institute**, 4 Şubat 2008, (Çevirimiçi) <https://www.hudson.org/research/9851-the-brotherhood-in-the-salafist-universe>, 21 Eylül 2020.
- Kerr, Malcolm: **The Arab Cold War: Gamal Abd al-Nasir and His Rivals 1958-1970**, London, Oxford University Press, 1971.
- Keyman, Fuat: “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, **içinde Devlet, Sistem, Kimlik**, Atilla Eralp (Ed.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Keynes, John Mayrand: **The Economic Consequences the Peace**, London, Macmillian, 1920.
- Khatib, Lina, Lust, Ellen(ed.): **Taking to the Streets: The Transformation of Arab Activism**, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2014.
- Khatib, Lina, Lust, Ellen: “The Transformation of Arab Activism”, **POMED**, 15 Mayıs 2014, (Çevirimiçi) <https://pomed.org/wp-content/uploads/2014/05/Policy-Brief-Khatib-Lust-May-2014.pdf>, 27 Kasım 2020.
- Kıbaroğlu, Mustafa: “11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık”, **Foreign Policy**, Ocak, 2002.
- Kleine - Ahlbrandt, Stephanie: “China: New leaders, same assertive foreign policy”, **CNN**, 8 Mart 2013, (Çevirimiçi) <http://edition.cnn.com/2013/03/08/opinion/china-foreign-policy-kleine-ahlbrandt/index.html>, 20 Mayıs 2020.
- Knickmeyer, Ellen: “Saudi Appointment Suggests Bigger Regional Ambitions”, **The Wall Street Journal**, 19 Temmuz 2012, (Çevirimiçi) https://www.wsj.com/articles/SB10000872396390444097904577537311469944198?mod=googlenews_wsj, 1 Kasım 2020.
- Knickmeyer, Ellen: “Saudis Gain amid Islamist Setbacks”, **Wall Street Journal**, 8 Temmuz 2013.
- Knutsen, Tobjorn: **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, Çev. Mehmet Özey, İstanbul, Açılım Kitap, 2006.

- Kömeçoğlu, Uğur: "Küreselleşme, Modernleşme, Modernlik", **Doğu Batı**, 18, 2002.
- Kratochwil, Frederik, Ruggie, John G.: "International Organization: A State of the on an Art of The State", **International Organization**, 40, 4, 1986, ss. 335-370.
- Kriesberg, Louis: "Social Movements and Global Transformational", **Transnational Social Movements and Global Politics: Solidarity Beyond the State**, Jackie Smith, Charles Chatfield and Ron Pagnucco (Ed.), New York, Syracuse University Press, 1997.
- Krugman, Paul R., Obstfeld, Maurice: **International Economics: Theory and Policy**, Boston, Addison - Wesley, 2009.
- Kuhnen, Frithjof: "Causes of Underdevelopment and Concepts For Development: An Introduction to Development Theories", **The Journal of Institute of Development Studies**, 8, 1, 1986.
- Kuhren, Frithlof: "Concepts fort he Development of the Third World", **Quarterly Journal of International Agriculture**, 2612, 1987.
- Kupchan, Charles A.: "After Pax Americana: Benign Power, Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity," **International Security**, 23, 2, 1998, ss. 40- 79.
- Kuznets, Simon: **Underdeveloped Countries and the Pre-Industrial Phase in the Advanced Countries**, A.N. Agarwalla, S.P. Singh (Ed.), The Economics of Underdevelopment, London, Oxford University Press, 1970.
- Kwarteng, Abdul Hamid: "The Rise of China: The Emergence of a Bipolar Superpower and the Implication for the Future of International Law", **Asian Research Journal of Arts - Social Sciences**, 6, 3, Nisan 2018, ss.1-12.
- Labs, Eric J.: "Do Weak States Bandwagon?", **Security Studies**, 1, 3, 1992, ss. 383-416.
- Lamy, Steven L.: **"Contemporary Mainstream Approaches: Neo-realism and Neo-liberalism"**, John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (Ed.), The Globalization of World Politics, An Introduction to International Relations, New York, Oxford University Press, 2011.

- Latham, Adrew: "Warfare Trasformed: A Braudelien Perspective on the "Revolution in Military Affairs", **European Journal of International Relations**, 8, 2, 2002.
- Lawler, Alex, Payne, Julia, Bousso, Ron: "Saudi attacks raise specter of oil at \$100/barrel", **REUTERS**, Analyst View, 15 Eylül 2019, (Çevirimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-saudi-aramco-attacks-oilprice-analyst/analyst-view-saudi-attacks-raise-specter-of-oil-at-100-barrel-idUSKBN1W00BQ>, 25 Eylül 2020.
- Layne Christopher: "The War on Terrorism and the Balance of Power: The Paradoxes of American Hegemony", T.V. Paul. (ed.) **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century**, Palo Alto, Stanford University Press, 2004, ss. 119-142.
- Layne, Christoher: "From Proponderence to Offshore Balancing: Americas's Future Grand Strategy", **International Security**, 22, 1, 1997, ss. 86-124.
- Layne, Christoher: "The Unipolar Illusion: Why New Great Power Will Rise", **International Secuirty**, 17, 4, 1993, ss. 5-51.
- Lemke, Douglas: **Regions of War and Peace**, Cambridge/New York, Cambridge University Press, 2002.
- Levy, Jack S., Barnett, Michael N.: "Alliance Formation, Domestic Political Economy, and Third World Security" **Jerusalem Journal of International Relations**, Aralık, 1992.
- Levy, Jack S., Barnett, Michael N.: "Domestic Sources of Alliances and Alignments: The Case of Egypt, 1962-73", **International Organization**, 45, 3, 1991.
- Levy, Jack S.: "The Democratic Peace Hypothesis: From Description to Explanation", **Mershon International Studies Review**, 38, 2, 1994.
- Lewis, W. A.: **On Assessing a Development Plan**, I. Livingstone (Ed.), Economic Policy for Development, Middlesex, Penguin Books, 1971.

- Library of Congress - Federal Research Division: “Country Profile: Saudi Arabia”, Eylül 2006, (Çevirimiçi) https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Saudi_Arabia-new.pdf, 20 Aralık 2020.
- Lippman, Thomas: “Saudi Professor Faces Charges after Fighting for Free Speech”, **Al-Monitor**, 29 Haziran 2012.
- Luhmann, Niklas: **Social Systems**, Stanford, Stanford University Press, 1995.
- Lukes, S.: **Power: A Radical View**, London and New York, Macmillan, 1974.
- Lynch, Marc: “Abandoning Iraq: Jordan’s Alliances and the Politics of State Identity”, **Security Studies**, 8, 2-3, 1998-1999, ss. 347-388.
- Macaron, Jéo: “The Muted Arab Attempt to Restore Influence in Syria”, **Arab Center Washington DC**, 18 Mart 2020, (Çevirimiçi) http://arabcenterdc.org/policy_analyses/the-muted-arab-attempt-to-restore-influence-in-syria/, 3 Kasım 2020.
- Macfarquhar, Neil: “Saudi Arabia Scrambles to Limit Region’s Upheava”, **The New York Times**, 2011, (Çevirimiçi) http://www.nytimes.com/2011/05/28/world/middleeast/28saudi.html?_r=0, 26 Mayıs 2020.
- Machiavelli, Niccolo: **Hükümdar**, Çev. Ayşe Çavdar ve Gaye Demircioğlu, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013.
- Machiavelli, Niccolo: **The Discourses**, London, Penguin, 1970.
- Mann, Joseph: “The Syrian Neo-Baath regime and the Kingdom of Saudi Arabia, 1966-70”, **Middle Eastern Studies**, 42, 5, 2006, s.s. 761-776.
- Martin, Matthew: “Plans for GCC Union Flounder”, **Middle East Economic Digest**, 3 Temmuz 2012.
- Mason, Robert: “Caution gives way to increasingly assertive policies in Saudi Arabia, but to what end?”, **Journal of Middle Eastern Politics and Policy**, 25 Kasım 2016, (Çevirimiçi) <https://jmepp.hkspublications.org/2016/11/25/saudi-arabia-assertive-foreign-policy/>, 25 Mayıs 2020.

- Mastanduno, Michael: "Preserving the Unipolar Moment: Realist Theories and U.S. Grand Strategy after the Cold War", **International Security**, 21, 4, 1997, ss.49-88.
- Matthiesen, Toby: "A 'Saudi Spring?': The Shi'a Protest Movement in the Eastern Province 2011-2012", **Middle East Journal**, Vol. 66, no. 4, 2012, s.s.628-659.
- Matthiesen, Toby: "The Shi'a of Saudi Arabia at a Crossroads", **Middle East Report Online**, 5 Haziran 2009, (Çevirimiçi) <https://merip.org/2009/05/the-shia-of-saudi-arabia-at-a-crossroads/>, 15 Eylül 2020.
- Mattox, Henry E.: "From Preemption to Prevention", **American Diplomacy**, X, 1, 2005.
- Mc Glinchey, Stephen, Walters, Rosie, Scheinpflug, Christian: **International Relation Theory**, Bristol, E-International Relation, 2017.
- McCarthy, John, Mayer Zald: "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory", **American Journal of Sociology**, 2, 1977.
- McDonald, Matt: "**Constructivism**", **Security Studies an Introduction**, Paul D. Williams (Ed.), New York, Routledge, 2008.
- McMillian, John: "**Liberal Internationalism**", **International Relations Theory for the Twenty-First Century**, Martin Griffiths (Ed.), New York, Routledge, 2007.
- Mearsheimer, John J.: "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", **International Security**, 15, 1, 1990.
- Mearsheimer, John J.: "Reckless States and Realism", **International Relations**, 23, 2, 2009.
- Mearsheimer, John J.: "**Structural Realism**", **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (Ed.), Oxford, Oxford University Press, 2010, ss. 77-94.
- Mearsheimer, John J.: "The False Promise of International Institutions." **International Security**, 19, 3, 1994-1995, ss. 5-49.

- Mearsheimer, John J.: **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, Norton, 2001.
- Menoret, Pascal: "Repression and Protest in Saudi Arabia", **Crown Center for Middle East Studies**, 2016.
- Merriam, S. B.: **Case Study Research in Education A Qualitative Approach**, Jossey-Bass Publishers, USA, 1988.
- Metz, Helen Chapin: "Saudi Arabia: A country study", **Library of Congress**, 1, 550, 1993.
- Meyer, David S.: "Protest and Political Opportunity", **Annual Review of Sociology**, 30, 2004.
- Migdal, Joel S.: "Internal Structure and External Behaviour: Explaining Foreign Policies of Third World States", **International Relations**, 4, May 1974.
- Mihata, Kevin: **"The Persistence of Emergence"**, içinde Eve Raymond, Sara Horsfall ve Mary E. Lee (Ed.) Chans, Complexity and Sociology, Thausand Jaks, CA, Sage 1997.
- Miller, Benjamin: "Explaining Changes in U.S. Grand Strategy: 9/11, the Rise of Offensive Liberalism and Wat in Iraq", **Security Studies**, 19, 1, Şubat 2010, ss.26-65.
- Modelski, George: "The Study of Alliances: A Review", **Journal of Conflict Resolution**, 7, 1963.
- Modelski, George: "America is no empire", **Technol Forecast Soc Chang**, 77, 8, 2010.
- Modelski, George: **Principles of the World Politics**, New York: Free Press, 1972.
- Moghadam, Valentine M.: "Explaining divergent outcomes of the Arab Spring: the significance of gender and women's mobilizations", **Politics, Groups, and Identities**, Northeastern University, 6 Şubat 2017.
- Mole, Richard (Ed.): **Discursive Constructions of Identity in European Politics**, New York, Palgrave Macmillan, 2007.

- Monteiro, Nuno P.: **Theory of Unipolar Politics**, Cambridge University Press, 2014.
- Montgomery, Evan B.: **In the Hegemon's Shadow: Leading States and the Rise of Regional Powers**, New York, Cornell University Press, 2016.
- Morgenthau, Hans J., Thompson, Kenneth W. (der.): **Principles and Problems of International Politics: Selected Readings**, Alfred A. Knopf, New York, 1950.
- Morgenthau, Hans J.: **Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace**, New York, McGraw Hill, 1985.
- Morris, Loveday: "Persian Gulf ties at risk as Russia plan is mulled", **The Washington Post**, 12 Eylül 2013, (Çevirimiçi) <https://www.pressreader.com/usa/the-washington-post/20130912/281698317428632>, 21 Ekim 2020.
- Morrow, James D.: "Alliances and Asymmetry: An Alternative to the Capability Aggregation Model of Alliances" **American Journal of Political Science**, 35, 4, 1991, ss. 904-933.
- Mowle, Thomas S., David H. Sacko: **The Unipolar World: An Unbalanced Future**, Palgrave Macmillan, New York, 2007.
- Muhammad Said Tayyib's website: (Çevirimiçi) http://www.mstayeb.com/index.php?option=com_content&view=article&id=146:default3aanwatan&catid=20:isla7&Itemid=5, 20 Eylül 2020.
- Murden, Simon: "Politik Ekonomi - Modernleşmeden Küreselleşmeye", **Ortadoğu Tarihi Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften**, Youssef M. Choueiri (haz.), Fethi Aytuna (çev.), İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2011, ss.443-463.
- Murphy, Caryle: "GCC to set up \$20bn bailout fund for Bahrain and Oman", **The National**, 11 March 2011, (Çevirimiçi) <http://www.thenational.ae/news/worldwide/middle-east/gcc-to-setup-20bn-bailout-fund-for-bahrain-and-oman>, 15 Kasım 2020.
- Münkler, Herfried: **Yeni Savaşlar**, çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

- Nasr, Marcel: “Positive Effects of Unconditional Saudi Assistance for Egypt Surpass American Contribution”, **al-Hayat**, 31 Mayıs 2011.
- Natta, Don Van: “The Struggle for Iraq: Last Americal Combat Troops Quit Saudi Arabia”, **The New York Times**, 22 September 2003.
- Navari, Cornelia: “**Liberalism**”, **Security Studies an Introduction**, Paul D. Williams (Ed.), New York, Routledge, 2008.
- Neack, Laura: **The New Foreign Policy Power Seeking in a Globalized Era**, New York, Rowman and Littlefield Publishers, 2008.
- Niblock, T., Malik, M.: **The Political Economy of Saudi Arabia**, Routledge, New York, 2007.
- Niblock, T.: **Saudi Arabia: Power, Legitimacy and Survival**, Routledge, New York, 2006.
- Nolte, Detlef: “How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics”, **GIGA German Institute of Global and Area Studies**, Hamburg, 7-12 Mayıs, 2007.
- Noreng, O.: “The Predicament of the Gulf Rentier State”, D. Heradsveit and H. Hveem (ed.) “**Oil in the Gulf: Obstacles to Democracy and Development**”, Ashgate Publishing Limited, Burlington, 2004.
- NS Energy: “Ghawar Oil Field”, 2020, (Çevirimiçi) <https://www.nsenergybusiness.com/projects/ghawar-oil-field/>, 26 Ekim 2020.
- Nye, Joseph, Welch, David (Ed.): **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev. Renan Akman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Nye, Joseph: **The Future of Power**, New York, Public Affairs, 2011.
- Nye, Joseph: **Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu**, Çev. R. İ. Aydın, Ankara, Elips Kitap, 2005.
- OECD Saudi Arabia Report: Saudi Arabia, 2019, (Çevirimiçi) [https://oec.world/en/profile/country/sau#:~:text=Destinations%3A%20Saudi%20Arabia%20exports%20mostly,and%20India%20\(%245.84B\)](https://oec.world/en/profile/country/sau#:~:text=Destinations%3A%20Saudi%20Arabia%20exports%20mostly,and%20India%20(%245.84B),), 29 Mayıs 2020.

- Okruhlik, G.: “Rentier Wealth, Unruly Law and the Rise of Opposition: The Political Economy of Oil States”, **Comparative Politics**, Cilt 31, No. 3, 1999.
- Oktav, Özden Zeynep: “Suriye Krizi Sürecinde Suudi Arabistan’ın Değişen Stratejileri ve Arap Dünyasında Değişen Dengeler”, **Researchgate**, 2019, ss.1-21.
- Okun, Bernard, Richardson, Richard W.: **Economic Development; Concepts and Meaning**, B. Okun, R.W. Richardson (Ed.), Studies in Economic Development, New York; Holt Rinehart and Winston Press, 1961.
- Olech, Aleksander: “The Russian Federation’s Military Bases Abroad”, **ResearchGate**, Aralık 2020.
- Oren, Ido: “The Subjectivity of the “Democratic” Peace: Changing U.S. Perceptions of Imperial Germany”, **International Security**, 20, 2, 1995.
- Organization of the Petroleum Exporting Countries: “Saudi Arabia facts and figures”, Eylül 2019, (Çevirimiçi) https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/169.htm, 20 Kasım 2020.
- Owen, John: “How Liberalism Produces Democratic Peace”, **International Security**, 19, 2, 1994, ss. 87-125.
- Oxford Business Group: “Saudi Arabia invests in all areas to meet Vision 2030 objectives”, (Çevirimiçi) <https://oxfordbusinessgroup.com/overview/jack-all-trades-investment-across-board-help-meet-vision-2030-objectives>, 19 Kasım 2020.
- Oxford Business Group: Saudi Arabia Transport Repoort, 2020, (Çevirimiçi) <https://oxfordbusinessgroup.com/country/saudi-arabia/transport>, 29 Mayıs 2020.
- Özcan, Arif Behiç: “Uluslararası Güvenlik Sorunları ve ABD’nin Güvenlik Stratejileri”, **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 22, 2011, ss. 451-470.
- Özdemir, Haluk: Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63, 3, 2008, ss. 113-144.

- Özel, Işık: **Development, Economic**, George T. Kurian (Ed.), The Encyclopedia of Political Science, Washington, CQ Press, 2011.
- Özer, Mehmet Akif, Akçakaya, Murat, Yaylı, Hasan, Yücel Batman, Nazlı: **Kamu Yönetimi Klasik (Yapı ve Süreçler)**, Ankara, Adalet yay., 2015.
- Özev, Muharrem Hilmi: “Siyasi, Ekonomik Çıkarlar ve Kimlik Politikaları Çerçevesinde 1929-2015 Arası Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri”, **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:2, Cilt:2, 2016, ss. 11-28.
- Özev, Muharrem Hilmi: “Saudi Society and the State: Ideational and Material Basis”, **Arab Studies Quarterly**, 39, no. 4, 2017, ss. 996-1017.
- Özev, Muharrem Hilmi: Petrol Sermayesi ve Uluslararası İlişkiler: 1973 Sonrası Körfez Ülkeleri Örneği, **Doktora Tezi**, İstanbul, 2010.
- Öztaş, Nail: **Yönetim**, Ankara, Otorite yay., 2015.
- Öztürk, Ahmet: “Bahreyn 2012”, **Ortadoğu Yıllığı**, 2012, ss. 387-409.
- Patrick, Neil: “The GCC: Gulf state integration or leadership cooperation?”, **The London School of Economics and Political Science**, London, 2011.
- Peet, Richard, Hartwick, Elaine: **Theories of Development Contentions, Arguments, Alternatives**, New York, Guilford Press, 2009.
- Perlroth, Nicole: “In Cyberattack on Saudi Firm, U.S. Sees Iran Firing Back”, **New York Times**, 23 Ekim 2012.
- Philpott, Daniel: “The Challenge of September 11 to Secularism in International Relations” **World Politics**, 55, I, 2002.
- Pinto Arena, Maria do Ceu: “Changing foreign policy: the Obama Administration’s decision to oust Mubarak”, **Revista Brasileira de Política Internacional**, 60, 1, Brasilla, 2017.

- Polanyi, Karl: **Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, İstanbul, İletişim, 1986.
- Pollack, Kenneth M.: “Grand Strategy: Why America Should Promote a New Liberal Order in the Middle East”, **Brookings**, 22 Temmuz 2006.
- Posen, Barry R., Andrew Ross: “Competing Visions for U.S. Grand Strategy”, **International Security**, 21, 3, 1996/1997, ss.5-53.
- Posen, Barry R.: **Restrain: New Foundation for U.S. Grand Strategy**, New York: Cornell University Press, 2014.
- Posen, Barry R.: **The Source of Military Doctrine**, Ithaca and London: Cornell University Press, 1948, ss. 64-65.
- Powel, Robert: “Stability and the Distribution of Power”, **World Politics**, Vol.48, No.2, Ocak, 1996, ss. 239-267.
- Pradhan, Prasanta K.: “The GCC-Iran Conflict and Its Strategic Implications for the Gulf Region”, **Strategic Analysis**, 35, 2, Mart 2011, ss. 265-276.
- Prados, Alfred B., Blanchard, Christopher M.: **Saudi Arabia: Terrorism, US Relations and Oil**, Nina P. Tollitz (ed.), New York, Nova Science Publisher, 2005.
- Prasow, Andrea: “If Trump Won’t Stand Up to the Saudi Crown Prince, Congress Must”, **Human Rights Watch**, 22 Temmuz 2019, (Çevirimiçi) <https://www.hrw.org/news/2019/07/22/if-trump-wont-stand-saudi-crown-prince-congress-must>, 18 Kasım 2020.
- Press-Barnathan, Galia: “Managing the Hegemon: NATO Under Unipolarity”, **Security Studies**, 15, 2, 2006, ss. 271-309.
- Preston, P.W.: **Theories of Development**, London, Routledge, 1982.
- Price, Richard: “Reversing the Gun Sights” **International Organization**, 52, 3, 1998, ss. 613-644.
- Puri- Mirza, Amna: “Actual and planned oil production Saudi Arabia 2020”, **Statista**, 30 Nisan 2020, (Çevirimiçi) <https://www.statista.com/statistics/1125374/saudi-arabia-actual-planned-oil-production/#:~:text=Actual%20and%20planned%20oil%20>

[production%20Saudi%20Arabia%202020&text=Saudi%20Arabia%20had%20an%20oil,May%20and%20June%20of%202020](#), 26 Ekim 2020.

Quandt, William B.: **Saudi Arabia in the 1980's: foreign policy, security, and oil**, Brookings Institution Press, London, 2010.

Ramady, Mohamed A.: **Political, Economic and Financial Country Risk**, Springer, 2014.

Ramady, Mohamed A.: **Saudi Aramco 2030**, London, Springer International Publishing, 2018.

Raynor, Jared: "What Makes an Effective Calition?", The California Endowment, Mart 2011.

Refworld: "Country Report on Terrorism 2016 - Saudi Arabia", United States Department of State, 19 Temmuz 2017, (Çevirimiçi) <https://www.refworld.org/docid/5981e41b13.html>, 15 Kasım 2020.

Reich, Bernard: A Brief History of Israel, New York, Fact on File, 2008.

REUTERS: "Gulf states approve \$5 billion aid to Morocco, Jordan", 20 Aralık 2011, (Çevirimiçi) <https://www.reuters.com/article/gulf-aid-idAFL6E7NK32D20111220>, 18 Kasım 2020.

REUTERS: "Gulf states launch \$20 billion fund for Oman and Bahrain, Ulf Laessing ve Cynthian, 10 Mart 2011, (Çevirimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-gulf-fund-idUSTRE7294B120110310>, 20 Eylül 2020.

REUTERS: UPDATE 1 - "Saudi King expresses support for Mubarek, Reuters Staff", 29 Ocak 2011, (Çevirimiçi) <https://www.reuters.com/article/egypt-saudi-idAFLDE70S08V20110129>, 25 Eylül 2020.

Riechmann, Deb: "Trump vetoes measure to end US involvement in Yemen war", **APNEWS**, 17 Nisan 2019, (Çevirimiçi) <https://apnews.com/article/1b17cee217b344d8a3a03642139fb606>, 18 Kasım 2020.

- Rieger, Rene: **Saudi Arabian Foreign Relations: Diplomacy and Mediation in Conflict Resolution**, London/New York, Routledge, 2017.
- Ripsman, Norrin M., Paul, T. V.: "Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis", **International Studies Review**, 7, 2005.
- Riyadh Declaration: Conter-Terrorism International Conference, 5-8 February 2005.
- Robiou, Marcia: "What You Need to Know About Trump's \$8 Billion Saudi Arms Deal", **Frontline**, 16 Temmuz 2019, (Çevirimiçi) <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/saudi-arabia-arms-deal-trump-what-to-know/>, 19 Kasım 2020.
- Rose, Gideon: "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", **World Politics**, 51, 1998, ss. 144-172.
- Rosenau, J. N.: **Turbulence in World Politics, A Theory of Change and Continuity**, New Jersey, Princeton University Press, 1990.
- Ross, Jeffrey Ian: **Political Terrorism: An Interdisciplinary Approach**, New York, Peter Long Publishing, 2006.
- Ross, Michael L.: "Does Oil Hinder Democracy?", **World Politics**, 53, 3, 2001, ss. 325-361.
- Rothstein, Richard: **The Weak in the World of the Strong**, New York, Columbia University Press, 1977.
- Royal Embassy of Saudi Arabia in Washington: "Initiatives and Actions Taken by the Kingdom of Saudi Arabia to Combat Terrorism", DC, December 2006, (Çevirimiçi) http://www.saudiembassy.net/files/PDF/KSA_WOT_Report_Dec06.pdf, 20.12.2000.
- Royal Embassy of Saudi Arabia Washington, DC: "His Royal Highness Prince Bandar bin Sultan", 2012, (Çevirimiçi) <https://www.saudiembassy.net/his-royal-highness-prince-bandar-bin-sultan>, 1 Kasım 2020.
- Ruggie, John Gerrard: "International Regimes, Transactions and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order", **International Organization**, 36, 2, 1982.

- Ruttan, Vernon W.: **Social Science Knowledge and Economic Development**, Michigan, University of Michigan Press, 2003.
- Ryan, Curtis R.: **Inter-Arab alliances: Regime security and Jordanian foreign policy**, Florida, University Press of Florida, 2009.
- Ryan, Curtis R.: **Regime Security and Jordanian Foreign Policy**, Gainesville, University Press of Florida, 2009.
- Sagan, Scott D.,
Waltz, Kenneth W.: **The Spreadvof Nuclear Weapons: And Enduring Debate**, New York, W. W. Norton Company, 1995.
- Sagan, Scott D.: “Why Do States Build Nuclear Weapons?; Three Models in Search of a Bomb”, **International Security**, 21, 3, 1997.
- Saghir, Jamal: “Infrastructure Privatization in the MENA Region”, **State State-Owned Enterprises in the Middle East and North Africa-Privatization, Performance and Reform**, London, Routledge, 2001, s. 88-127.
- Salisbury, Peter: “Mixed Messages on Reform”, **Middle East Economic Digest**, 5-11 Ekim 2012.
- Salman al-Auda’s website: (Çevirimiçi) <http://www.islamtoday.net>, 25 Temmuz 2020.
- SAMI (Saudi Arabian Military Indutries) resmî web sitesi: (Çevirimiçi) <https://www.sami.com.sa/>, 20 Kasım 2020.
- Sandıklı, Atilla (Ed.): **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, İstanbul, Bilgesam Yayınları, 2012.
- Sanger, David: **Confront and Conceal: Obama’s Secret Wars and Surprising Use of American Power**, New York, Crown Publishing Group, 2012, ss. 188-235.
- Saudi Arabian Oil Company: Saudi Aramco - The Master Gas System, <https://www.aramco.com/en/magazine/elements/2020/master-gas-system-fueling-a-nation>, 15 Eylül 2020.
- Saudi Jeans: 25 Aralık 2011, (Çevirimiçi) <https://saudijeans.org/2011/12/>, 25 Mayıs 2020.

- Saygın, Emre,
Yamak, Tahsin: “Küresel Sistemde Devletlerarası Ekonomik Rekabetin Belirleyicileri: Körfez Ülkeleri İçin Bir İnceleme”, **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 1, ss. 13-48.
- Sayıgh, Yezid: “Unifying Syria’s Rebels: Saudi Arabia Joins the Fray”, **CARNEGIE, Middle East Center**, 28 Ekim 2013, (Çevirimiçi) <https://carnegie-mec.org/2013/10/28/unifying-syria-s-rebels-saudi-arabia-joins-fray-pub-53436>, 15 Kasım 2020.
- Schoeman, Maxi: “South Africa as an Emerging Middle Power: 1994-2003”, John Daniel/Adam Habib/Roger Southall (eds.), **State of the Nation, South Africa 2003-2004**, Cape Town: HSRC Press, 2003, ss. 349-367.
- Schroeder, Paul: “Historical Reality vs. Neo-Realist Theory”, **International Security**, 19, 1, 1994.
- Schweller, Randall L.: “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In”, **International Security**, 19, 1, 1994, ss. 72-107.
- Schweller, Randall L.: “Missed Opportunities and Unanswered Threats: Domestic Constraints on the Balance of Power”, (Çevirimiçi) <http://www.yale.edu/irspeakers/SchwellerFall02.pdf>, 10.06.2021.
- Schweller, Randall L.: “Neorealism’s Status-quo Bias: What Security Dilemma?”, **Security Studies**, 5/3, 1996.
- Schweller, Randall L.: “Rising Powers and Revisionism In Emerging International Orders”, **Russia In Global Affairs**, 7 Ekim 2015.
- Schweller, Randall L.: **Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power**, Princeton Princeton University Press, 2006.
- Sciolino, Elaine ve
Tyler, Patrick: “Saudi Charge Bush with Failure to Broker Mideast Peace”, **The New York Times**, 9 Kasım 2002.
- Scmitt, C.: **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kavramı Üzerine Dört Bölüm**, Çev. Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost, 1996.
- Sen, Kunal: “State Business Relation”, **Applied Knowledge Services**, Ekim 2015, (Çevirimiçi) <http://www.gsdr.org/wp-content/uploads/2015/10/State-BusinessRels.pdf>, 30 Mayıs 2020.

- SHARES: “Saudi Arabia plans, with the help of other states, to build a national army for the Syrian opposition”, 15 Kasım 2013, (Çevirimiçi) <http://www.sharesproject.nl/news/saudi-arabia-plans-with-the-help-of-other-states-to-build-a-national-army-for-the-syrian-opposition/>, 15 Kasım 2020.
- Shimko, Keith L.: **International Relations Perspectives, Controversies and Readings**, Wadsworth, Cengage Learning, 2013, ss. 85-110.
- Sınmaz, Kadriye: “Mısır Raporu: Devrim ve Darbe Sarmalında Bir Toplum”, **İNSAMER**, 27 Mayıs 2019.
- SIPRI: “Global military expenditure sees largest annual increase in a decade—says SIPRI—reaching \$1917 billion in 2019”, (Çevirimiçi) <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/global-military-expenditure-sees-largest-annual-increase-decade-says-sipri-reaching-1917-billion>, 19 Kasım 2020.
- SIPRI: “Trends in World Military Expenditure”, 2019, Nisan 2020, (Çevirimiçi) https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-04/fs_2020_04_milex_0_0.pdf, 19 Kasım 2020.
- SIPRI: “World military spending rises to almost \$2 trillion in 2020” 26 Nisan 2021, (Çevirimiçi) <https://www.sipri.org/media/press-release/2021/world-military-spending-rises-almost-2-trillion-2020>, 01.06.2021.
- SIPRI: Arms Transfers Database, Mart 2020, (Çevirimiçi) <https://www.sipri.org/databases/armstransfers>, 15 Kasım 2020.
- SIPRI: Trends in International Arms Transfers, 2019, 2020, (Çevirimiçi) https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019.pdf, 19 Kasım 2020.
- Siber Bülten: “Saudi Aramco’yu vuran İran’ı caydırmak için siber saldırı seçeneği masada: Stuxnet 2.0 mı geliyor?”, 2 Ekim 2019, (Çevirimiçi) <https://siberbulten.com/uluslararası-iliskiler/saudi-aramcoyu-vuran-irani-caydirmak-icin-siber-saldiri-secenegi-masada-stuxnet-2-0-mi-geliyor/>, 10 Eylül 2020.

- Simmons, Matthew R.: “Future of Energy”, **Harvard University Center for the Environment**, 8 Şubat 2006, (Çevirim içi) <https://environment.harvard.edu/future-energy-matthew-simmons>, 20 Kasım 2020.
- Singer, J. David: “The Level of Analysis Problem in International Relations”, **World Politics**, The International System, 14, 1, 1961.
- Sinkaya, Bayram: “İran- Suudi Arabistan Geriliminin Bölgesel Sorunlar Üzerindeki Etkileri”, **ORSAM**, 11 Eylül 2015, (Çevirimiçi) <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/4513?s=orsam|turkish>, 7 Ekim 2020.
- Sinkaya, Bayram: “İran-Suriye İlişkileri ve Suriye’de Halk İsyanı”, **Ortadoğu Analiz**, 3, 33, Eylül 2011, ss.38-48.
- Slooten, Simone van: “The Strategic Alliance of Saudi Arabia and the UAE”, **Sciences Po**, İlkbahar 2019, (Çevirimiçi) <https://www.sciencespo.fr/kuwait-program/wp-content/uploads/2019/09/The-Strategic-Alliance-of-Saudi-Arabia-and-the-UAE.pdf>, 25 Mayıs 2020.
- Smith, Stephen C., Michael P. Todaro: **Economic Development**, New York, Addison-Wesley, 2000.
- Smith, Steve: “Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September 11” **International Studies Quarterly**, 48, 2004.
- Smith, Steve: “The End of the Unipolar Moment? September 11 and the Future of World Order”, **International Relations**, 16, 2, 2002.
- Snyder, Glenn H.: **Alliance Politics**, Ithaca, Cornell, Cornell University Press, 1997.
- Sorenson, Georg: “After the Security Dilemma: The Challenges of Insecurity in Weak States and the Dilemma of Liberal Values”, **Security Dialogue**, 38, 3, 2007, ss. 357-378.
- South China Morning Post: “Size of China’s navy may be closing gap on US fleet but what can the PLA do with just one overseas naval base?”, 14 Mart 2021, (Çevirimiçi) <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3125171/size-chinas-navy-may-be-closing-gap-us-fleet-what-can-pla-do>, 10.06.2021.

- Sönmezoğlu, Faruk, Hakan Güneş, Erhan Keleşoğlu: **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 2013.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005.
- Sr. Olsan, Mancur: **The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups**, Cambridge, Harvard University Press, 1995.
- Statista: “MENA region: Gross domestic product (GDP) in 2020, by country”, 16 Haziran 2021, (Çevirimiçi) <https://www.statista.com/statistics/804761/gdp-of-the-mena-countries/>, 20.06.2021.
- Stein, Arthur A.: “Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World”, **International Organization**, 36, 2, 1982.
- Steinberg, Guido: “Leading the Counter-Revolution Saudi Arabia and the Arab Spring”, **SWP Research Paper**, Berlin, June 2014.
- Steinberg, Guido: **The Wahhabiya and Shi’ism, from 1744/45 to 2008, in The Sunna and Shi’a in History: Division and Ecumenism in History**, New York, Palgrave Macmillan, 2011, ss. 163-182.
- Stepan A. J., Linz J., Minoves J.: “Democratic Parliamentary Monarchies”, **Journal of Democracy**, Vol. 25, No. 2, 2014, s. 35-51.
- Stepan Alfred J.: “Religion, Democracy, and the Twin Tolerations”, **Journal of Democracy**, Vol. 11, No. 4, 2000, ss. 37-57, s. 39-40.
- Stevens, Paul: **“Petrol ve Kalkınma”, Ortadoğu Tarihi Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften**, ed. Youssef M. Choueiri, İstanbul, İnkılap yay., 2011.
- Strachan, Anna L.: “Conflict analysis of Egypt”, **K4D Helpdesk Report**, Brighton, UK: Institute of Development Studies, 27 Şubat 2017, (Çevirimiçi) <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/048%20Conflict%20analysis%20of%20Egypt.pdf>, 26 Mayıs 2020.
- Strange, Susan: “International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect”, **International Affairs**, 46, 2, 1970.

- Street, Chriss: “Saudi Arabia’s \$200 million a day fails to conquer Yemen”, **American Thinker**, 15 Ağustos 2019, (Çevirimiçi)
https://www.americanthinker.com/blog/2019/08/saudi_arab_ias_200_million_a_day_fails_to_conquer_yemen_.html, 20 Eylül 2020.
- Suhrke, Asti, Lela N. Garner (ed.): **Ethnic Conflict in International Relations**, New York, Praeger, 1977.
- Sullivan, Kevin: “Saudis line up against Syria’s Assad”, **The Washington Post**, 7 Ekim 2012, (Çevirimiçi)
https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/saudis-line-up-against-syrias-assad/2012/10/07/7b06de8e-0e51-11e2-bd1a-b868e65d57eb_story.html, 2 Kasım 2020.
- Suudi Arabistan 2030 Vizyonu: <https://www.vision2030.gov.sa/en>
- Swami, Praveen: “Saudi Arabian Troops Sent to Bahrain as Protests Escalate”, **The Telegraph**, 14 Mart 2011.
- Taliaferro, Jeffrey W., Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman: **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**, Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (Ed.), Cambridge, Cambridge University Press, 2009, ss. 1-41.
- Tanrıverdi Yaşar, Nebahat: Körfez İşbirliği Konseyi: Ortak Para Birimi Sürecinde Son Durum, **ORSAM**, 9 Temmuz 2010, (Çevirimiçi)
<https://www.orsam.org.tr/tr/korfez-isbirligi-konseyi-ortak-para-birimi-surecinde-son-durum/>, 15 Kasım 2020.
- Tavukcu, Sinan: “Arab Army/ Arab NATO/ Islamic Army”, **SD Analysis**, 29 Ağustos 2018, (Çevirimiçi)
<https://www.sde.org.tr/analysis/sd-analysis-arab-army-arab-nato-islamic-army-analizi-6862>, 30 Mayıs 2020.
- Telci, İsmail Numan, Rakipoğlu, Mehmet: “Suudi Arabistan’ın Müslüman Kardeşler Politikası: 1932-2016”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 1, Nisan 2018, ss. 137-168.
- Terrill, W. Andrew: “The Saudi - Iranian rivalry and the future of Middle East Security”, **U.S. Army War Collage, Strategic Strategic Studies Inst.**, Carlisle Barracks Pa., 2011.

- Thakur, Ramesh: “R2P after Libya and Syria: Engaging Emerging Powers”, **The Washington Quarterly**, 36, 2, 2013, ss. 61-76.
- Thalakada, Nigel R.: **Unipolarity and the Evolution of America’s Cold War Alliances**, Palgrave Macmillan, London, 2012.
- The Arab Weekly: “Saudi Arabia ups defence spending in face of Iranian threats”, 6 Eylül 2019, (Çevirimiçi) <https://the arabweekly.com/saudi-arabia-ups-defence-spending-face-iranian-threats>, 15 Kasım 2020.
- The Military Balance: “The Middle East and North Africa”, 105, 1, 2005, ss. 173-222.
- The National Security Strategy of The United States of America: Eylül 2002, (Çevirimiçi) <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>, 11 Aralık 2020.
- The Third Extraordinary Session of the Islamic Summit: 7-8 Aralık 2005, (Çevirimiçi) <https://ww1.oic-oci.org/ex-summit/english/fc-exsumm-en.htm>, 15 Aralık 2020.
- The U.S. Government Printing Office: “Money Laundering and Terror Financing Issues In The Middle East”, 13 Temmuz 2005.
- The Washington Post: “Presedent Bush’s Acceptance Speech to Republican National Convention”, 2 September 2004.
- The White House: “Letter from President Bush to Prime Minister Sharon”, 14 April 2004, (Çevirimiçi) <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/04/20040414-3.html>, 15 Aralık 2020.
- Thomas, Caroline: **In Search of Security**, Boulder, Rienner, 1987.
- Thucydides, Robert B. Strassler, Richard Crawley: **The Landmark Thucydides: A Comprehansive Guicle to the Peloponnesian War**, New York, Free, 1996.
- Thukidides: **Peloponnessos Savaşları**, Çev. Furkan Akderin, İstanbul, Belge Yayınları, 2010.

- TIMETURK: “KİK’ten Fas ve Ürdün’e yeşil ışık”, 10 Mayıs 2011, (Çevirimiçi) <https://www.timeturk.com/tr/2011/05/10/kik-ten-fas-ve-urdun-e-yesil-isik.html>, 16 Kasım 2020.
- Tian, Nan, Lopes da Silva, Diego: “Debt, oil price and military expenditure”, **SIPRI Yearbook 2018**, Not 1, s.s. 171-178, 2019, (Çevirimiçi) <https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRIYB18c04sII.pdf>, 19 Kasım 2020.
- Tilly, Charles: “War Making and State Making As Organized Crime”, in P. Evans, Theda Skocpol and Dietrich Rueschemeyer (eds), **Bringing the State Back In**, Cambridge, Cambridge University Press, 1985.
- Torabi, G.: “Arab Revolutions and Iran’s Security”, **Discourse- An Iranian Quartely**, 10(1-2), 2012.
- Tranding Economics: Saudi Arabia Competitiveness Index, 2020, (Çevirimiçi) <https://tradingeconomics.com/saudi-arabia/competitiveness-index#:~:text=Competitiveness%20Index%20in%20Saudi%20Arabia,of%204.54%20Points%20in%202008>, 29 Mayıs 2020.
- Tranding Economics: Saudi Arabia GDP Growth Rate, 2020, (Çevirimiçi) <https://tradingeconomics.com/saudi-arabia/gdp-growth>, 29 Mayıs 2020.
- U.S. Department of State: “Integrated Country Strategies”, (Çevirimiçi) https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/ICS-Saudi-Arabia_UNCLASS-508.pdf, 18 Kasım 2020.
- U.S. Embassy And Consulates in Saudi Arabia: “Saudi Young Leaders Exchange Program (SYLEP), (Çevirimiçi) <https://sa.usembassy.gov/education-culture/saudi-young-leaders-exchange-program/>, 18 Kasım 2020.
- Uysal, Ahmet: **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, Kitap İncelemesi, ss. 1-8, s. 2-4. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55332> (01.09.2018).
- Valz, Benjamin: “An inevitable Rivalry?, A Re-evaluation of Suudi-Iranian relations”, MA degree in Geopolitics, **Territory and Security at King’s College**, London, 2016.

- Van Dam, Nicholas: **The Struggle for Power in Syria: Policies and Society under Asad and the Ba'ath Party**, London, I.B. Tauris, 1996.
- Vasquez, John A.: "The Realist Paradigm and Degenerative versus Progressive Research Programs: An Appraisal of Neotraditional Research on Waltz's Balancing Proposition", **The American Political Science Review**, 91, 4, 1997, ss. 899-912.
- Visual Capitalist: "Visualizing the Most Populous Countries in the World", 2020, (Çevirimiçi) <https://www.visualcapitalist.com/most-populous-countries/>, 10.06.2021.
- Von Clausewitz, Carl: **On War**, Princeton, Princeton University Press, 1976.
- Wæver, Ole: "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", Çev. Birgül Demirtaş Coşkun, **Uluslararası İlişkiler**, 5, 18, 2008, ss. 151-179.
- Wagner, P.: **Modernliğin Sosyolojisi, Özgürlük ve Cezalandırma**, Çev.: Mehmet Küçük, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1996.
- Wallander, Celeste A., Helga Haftendorn, Robert Keohane: **"Introduction", Imperfect Unions: Security Institutions Over Time and Space**, H. Haftendorn, R.O. Keohane, C.A. Wallander (Ed.) Oxford, Oxford University Press, 1999, ss. 1-20.
- Walt, Stephen M.: "Alliance Formation and the Balance of World Power", **International Security**, 9/4, 1985.
- Walt, Stephen M.: "Alliances in Unipolar World", **World Politics**, 61, 1, 2009, s.s. 86-120.
- Walt, Stephen M.: "Alliances, Threats, and U.S. Grand Strategy: A Reply to Kaufmann and Labs", **Security Studies**, 1, 3, 2008.
- Walt, Stephen M.: "Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia", **International Organization**, 42, 2, 1988, s.s.275-316.
- Walt, Stephen M.: "The Renaissance of Security Studies", **International Studies Quarterly**, 2, 35, 1991, ss. 211-239.

- Walt, Stephen M.: **The Origins of Alliances**, New York, Cornell University Press, 1990.
- Waltz, Kenneth N.: "International Structure, National Force, and the Balance of World Power", **Journal of International Affairs**, 21, 2, 1967, ss.215-231.
- Waltz, Kenneth N.: "NATO Expansion: Realist View", **Contemporary Security Policy**, 21, 2, 2000, ss. 23-38.
- Waltz, Kenneth N.: "The Emerging Structure of International Politics", **International Security**, 18, 2, 1993, ss. 44-79.
- Waltz, Kenneth N.: "The Origins of War in Neorealist Theory", **Journal of Interdisciplinary History**, 18, 4, 1988, ss. 615-628.
- Waltz, Kenneth N.: **Man the State, and War: A Theoretical Analysis**, New York, Columbia University Press, 1959.
- Waltz, Kenneth N.: **Reflections on the Theory of International Politics: A Response to my Oritics**, R. O. Keohane (Ed.), Neorealism and its Critics, Princeton, Princeton University Press, 1986, ss. 322-345.
- Waltz, Kenneth N.: **Theory of International Politics**, Reading, Mass. Addison-Wesley, 1979.
- Warner, Carolyn M., Walker, Stephen G.: "Thinking About the Role of Religion in Foreign Policy: A Framework for Analysis" **Foreign Policy Analysis**, 7, 1, 2010, s.s. 113-135.
- Weber, Max: **Bürokrasi ve Otorite**, Ankara, Adres yay., 2013.
- Weber, Max: **Economy and Society** (Vol. I), Berkeley, University of California Press, 1978.
- Weber, Max: **From Max Weber: Essays in Sociology**, London, Routledge, 2009.
- Weber, Max: **The Origins of Ethnic Groups, Ethnicity**, (Ed.) John Hutchinson, Anthony D. Smith), Oxford, Oxford University Press, 1996.

- Wehrey, Frederic: “Saudi Arabia’s Anxious Autocrats”, **Journal of Democracy**, vol. 26, no. 2, 2015, s. 71-85.
- Weissbach, Muriel Mirak: “Saudi Arabia, Iran Sign Security Accord”, **Executive Intelligence Review**, 28, 11, Nisan 2001.
- Wenar, Leif: **Blood Oil: Tyrants, Violence, and the Rules that Run the World**, Oxford, 2015.
- Wendt, Alexander: **Social Theory of International Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- Westphal, Kristen, Everhaus, Marco, Steinberg, Guido: “The Us shale revolution and the Arab Gulf States: the economic and political impact of changing energy markets”, **SWP Research Paper**, 33, 2014, ss. 1-34.
- Wezeman, Peter D., Kuimova, Alexandra: “Military Spending and Arms Imports by Iran, Saudi Arabia, Katar and the UAE”, **SIPRI**, Mayıs 2019, s.4-5., (Çevirimiçi) https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-05/fs_1905_gulf_milex_and_arms_transfers.pdf, 15 Kasım 2020.
- Whitaker, Brian: “An extraordinary meeting”, **The Guardian**, 12 Aralık 2005.
- White, Hugh: “Power Shift: Australia’s Future between Washington and Beijing”, **Quarterly Essay**, 39, 2010, ss. 1-74.
- Wight, Martin: **Power Politics**, Brasilia, University of Brasilia Press, 2002.
- Williams(ed.), Paul: **Security Studies: an introduction**, London, Routledge, 2008.
- Wilson Center: “New Era of Relations Between Egypt and Saudi Arabia”, (Çevirimiçi) <https://www.wilsoncenter.org/new-era-relations-between-egypt-and-saudi-arabia>, 10 Mayıs 2020.
- Wiskemann, Elizabeth: **Europe of the Dictators, 1919-1945**, Glasgow, Fontana, 1966.
- Wivel, Anders: “Balancing Against Threats or Bandwagoning with Power? Europe and the Transatlantic Relationship after the Cold War”, **Cambridge Review of International Affairs**, 21, 3, 2008.

- Wolfers, Arnold: “National Security as an Ambiguous Symbol”, **Political Science Quarterly**, 67, 4, 1952.
- Wolfers, Arnold: **Discord and Collaboration**, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1965.
- World Bank: Wold Development Report 1997, The State in a Changing World (Washington D.C., 1997), s. 29-38.
- World Trade Organization: “Saudi Arabia”, 11 Aralık 2005, (Çevirimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_arabie_saudite_e.htm, 29 Mayıs 2020.
- Worldometer: “Saudi Arabia Demographics”, 2020, (Çevirimiçi) <https://www.worldometers.info/demographics/saudi-arabia-demographics/>, 10.06.2021.
- Worth, Robert F.: “Egypt Is Arena for Influence of Arab Rivals”, **New York Times**, 11 July 2013.
- Wriggins, W. Howard: **The Dynamics of Regional Politics: Four Systems on the Indian Ocean Rim**, (ed.) W. Howard Wriggins, New York, Columbia University Press, 1992.
- Wright, F. K.: “A Theory of Inventory Measurement”, **Wiley Online Library**, 1, 2, 1965.
- Wynbrandt, James: **A brief history of Saudi Arabia**, New York, Infobase Publishing, 2010.
- Ya’alon, Moshe: “United State Policy in the Middle East: The Need for a Grand Strategy”, **The Institute for National Security Studies**, 28 Kasım 2017.
- Yaakoubi, Aziz El: “Renewed unrest grips Bahrain after authorities execute activists”, **REUTERS**, 29 Temmuz 2019, (Çevirimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-bahrain-execution-protests-idUSKCN1UO1K8>, 28 Ekim 2020.
- Yacoub Oweis, Khaled: “Saudi-Qatar rivalry divides Syrian opposition”, **REUTERS**, 15 Ocak 2014, (Çevirimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-qatar-idUSBREA0E1G720140115>, 27 Ekim 2020.

- Yalçın Erik, Nazan, Koşaroğlu, Şerife Merve: “Tarihsel Süreç Boyunca Değişen Petrol Fiyatları; Şeyl Gazı Etkisi ve Bazı Öngörüler”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 17, 2, 2016, ss. 119-143.
- Yalçın, Hasan Basri, Burhanettin Duran: **Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri**, İstanbul, SETA, 2016.
- Yalçın, Hasan Basri: “Alliance Formation under the Unipolar Structure: the Case of Turkish-US Alliance in the Second Gulf War”, Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi, Ağustos 2006.
- Yalçın, Hasan Basri: **Ulusal Güvenlik Stratejisi / ABD - İngiltere - Fransa - Rusya - Çin**, İstanbul, SETA, 2017.
- Yamani, Mai: “**Two Faces of Saudi Arabia**” Survival 50, no. 1, 2008.
- Yardımcıoğlu, Fatih, Gülmez, Ahmet: “OPEC Ülkelerinde Hollanda Hastalığı: Petrol Fiyatları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Bir Analizi”, **Sosyoekonomi**, cilt:19, Sayı:19, 2013.
- Yin, R. K.: **Case Study Research: Design and Methods**, Sage Publications, Beverly Hills, California, 1984.
- Yorulmaz, Semir: “Mısır-İran İlişkilerinin Mısır Açısından Değerlendirilmesi”, **ORSAM**, 2 Nisan 2013.
- Yost, David S.: “NATO and the anticipatory use of force”, **International Affairs**, 83, 1, 2007.
- Yu, Yongkun: “Connotation and Practice of People-oriented Idea in the Ideological and Political Education in Colleges and Universities”, **Atlantis Press**, Ekim 2016, (Çevirimiçi) <https://www.atlantis-press.com/proceedings/msie-16/25863881>, 29 Mayıs 2020.
- Yungui, WU: “The Influence of Islam over the Foreign Policies of Contemporary Islamic Countries”, **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)**, Vol. 5, No. 3, 2011.
- Yurdusev, A. Nuri: “**Uluslararası İlişkiler Öncesi**”, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, ss. 15-56.

Yücel, Baran Can,
Aslanoğlu, Volkan,
Öztürk, Büşra:

“Suudi Arabistan’ın Rafineleri ve Petrol Ürünleri Ticareti”,
ORSAM, 9 Ekim 2020, (Çevirimiçi)
<https://www.orsam.org.tr/tr/suudi-arabistanin-rafinerileri-ve-petrol-urunleri-ticareti/>, 30 Kasım 2020.

Zahlan, Rosemarie
Said:

Palestine and the Gulf States, Routledge, 2009.

Zakaria, Fareed:

From Wealth to Power: the Unusual Origins of America’s World Role, Princeton, Princeton University Press, 1999.

EKLER

EK 1: Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyon Programı

2030 Vizyon Programı kapsamında Suudi Arabistan; kendini İslami değerlerine göre yaşayan, ulusal kimliği ile gurur duyan, hacı adaylarına hizmet için enerji ve yeteneklerini kullanan, değerleri iyi kurulmuş canlı bir toplum olarak tanımlamaktadır. Suudi Arabistan; yine vizyon programı kapsamında hacı adaylarına hizmeti, dünyanın en büyük İslam müzesini açmayı, kültür ve eğitime destek olan politikalar sergilemeyi, şehirlerini ve sağlık sektörünü geliştirmeyi, eğlence sektörüne ciddi katkılar sunmayı, sürdürülebilir çevresel programlar sergilemeyi hükûmetin kendi yükümlülük alanları olarak tanımlamıştır.

Ayrıca, gelişimin sadece petrol kaynaklarına odaklanılarak sağlanamayacağını düşünen Suudi Arabistan Yönetimi, vatandaşlarının ve ekonomisinde aktif rol alan çalışan kadrosunun eğitime ve küçük işletmelerin gelişimine odaklanacağını, ülkeye yapılacak yatırım kapasitesini en üst düzeye çıkartacağını, piyasaların rekabet gücünü artıracığını, iş ortamlarını iyileştireceğinin, ekonomik şehirleri geliştirici hamleler gerçekleştireceğinin, madencilik sektörünü geliştireceğinin, askerî endüstrisini yerelleştireceğinin, yenilenebilir enerji piyasalarına katkı sunacağını vaadinde bulunmuştur. Bu kapsamda petrole dayalı ekonomisini çeşitlendirmek amacıyla kurduğu Kral Abdullah Finans Bölgesi'nin yeniden yapılandırılması, gelişmiş bir perakende sektörü oluşturması, iyileştirilmiş ve güvenli bir lojistik platformun hazırlanması, ulusal şirketlerin desteklenmesi ve dijital altyapının hızla geliştirilmesi noktasında ciddi adımlar atmayı planlamaktadır.

Çağın gerekliliklerine de Vizyon Programı'nda yer veren Suudi Yönetimi; Hükûmet'in uygulamalarının aktif, şeffaf, verimlilik odaklı olacağını, hayati kaynakları koruyan, dünya ile etkileşimi yüksek politikalar gerçekleştireceğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda ise Kral Selman'ın İnsan Kaynaklarını Geliştirme Programı, harcamaların verimli kullanılması için geliştirilen politikalar, e-devlet

uygulamalarının geliştirilmesi, kâr amacı gütmeyen sektörün sosyal etkinliğini en üst düzeye çıkartılması planlanmaktadır.⁷¹²

Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyon Programı Kapsamında Hedefleri;

- Suudi Arabistan'ın ülkesine gelen hacı sayısını 8 milyondan 30 milyon hacıya ulaştırmak
- UNESCO'da kayıtlı arkeolojik alan sayısını en az iki katına çıkartmak
- Dünyanın en iyi 100 şehri arasına Suudi Arabistan'ın 3 şehrini sokmak
- Krallık'ın kültür ve eğlenceye ayırdığı harcama oranlarını %2,9'dan %6'ya çıkartmak
- Spor alanına yaptığı yatırımları %12'den %40'lara ulaştırmak
- Sosyal sermaye endeksi sıralamasında 26. sıradan 10. sıraya kadar yükselmek
- Toplumun yaşam süresini ortalama 74 yaştan 80 yaşına çıkartmak
- İşsizlik oranını %11,6'dan %7'lere düşürmek
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin gayrisafi yurt içi hasılaya katkısını %20'den %35'e çıkarmak
- Kadınların iş gücü piyasasına katılım oranını %22'den %30'a çıkartmak
- Dünyanın en büyük 19. ekonomisiyken ekonomisini büyüterek 15. ülke sıralamasına girmek
- Petrol ve gaz sektöründeki yerel ürün kullanımını %40'tan %75'e çıkarmak
- Kamu Yatırım Fonu'nun varlık değerini 600 milyar Suudi riyalinden 7 trilyon Suudi riyaline yükseltmek
- Küresel Rekabet Endeksi'nde 25. sıradan ilk 10. sıraya yerleşmek
- Gayrisafi yurt içi hasılaya doğrudan yabancı yatırım yüzdesini %3,8'den %5,7'ye yükseltmek
- Özel sektörün ekonomiye olan katkısını %40'tan %65'e ulaştırmak
- İngiltere'nin Lojistik Performans Endeksi sıralamasında bölgesel olarak 1. sırada yer alarak dünya genelinde 49. sıradan 25. sıraya ilerlemek

⁷¹²Vizyon 2030

- Petrol dışı kaynakları çeşitlendirerek ihracat oranında petrol dışı GSYH'ya göre %16'dan en az %50'ye çıkarmak
- Petrol dışı hükûmet gelirlerinin 163 milyardan 1 trilyon riyale çıkartmak
- Hükûmetin etkinlik endeksinde 80. sıradan 20. sıraya ilerlemek
- E-devlet endeksinde 36'dan ilk 5'e ulaşmak
- Ailenin toplam gelirlerinin tasarruf oranını %6'dan %10'a çıkarmak
- Kâr amacı gütmeyen sektörün GSYH'ya katkısını %1'den %5'e çıkarmak
- Kâr amacı gütmeyen sektörde yılda 1 milyon gönüllü çalışan sayısını 11 milyona ulaştırmak

Suudi Arabistan; 2030 Vizyon Programı'nı gerçekleştirmek için; Hükûmeti Yeniden Yapılandırma Programı, analizlerin gerçekleştirilmesi ve trendlerin takip edilmesi, Finansal Dengeleme Programı, Proje Yönetim Programı, Sistem İnceleme Programı, Performans Ölçüm Programı, Saudi Aramco Stratejik Dönüşüm Programı, Kamu Yatırım Fonu Yeniden Yapılandırma Programı, Beşerî Sermaye Programı, Ulusal Dönüşüm Programı, Hükûmet'in Eylem Yönetişimini Geliştirme Programı, Özelleştirme Genişletme Programı, Stratejik Ortaklıklar Programı gibi programlar hazırlayarak bu alanda kendisine bir yol haritası belirlemiştir.

EK 2:

Suudi Arabistan 2019 Yılı Verileri⁷¹³

Nüfus (milyon kişi): 32.22

Arsa alanı (1.000 km²): 2.150

Kişi başına GSYH (\$): 23.174

Piyasa fiyatlarıyla GSYH (milyon \$): 792.967

İhracatın değeri (milyon \$): 261.530

Petrol ihracatının değeri (milyon \$): 202.370

Cari işlemler dengesi (milyon \$): 46.949

Kanıtlanmış ham petrol rezervleri (milyon varil): 258.600

Kanıtlanmış doğal gaz rezervleri (milyar m m.): 9.423

Ham petrol üretimi * (1.000 b / d): 9.808,2

Pazarlanan doğal gaz üretimi (milyon m m): 117.000,0

Rafineri kapasitesi (1.000 b/cd): 2.896,0

Petrol ürünlerinin üretimi (1.000 b/d): 2.586,1

Petrol talebi (1.000 b/d): 3.199,1

Ham petrol ihracatı (1.000 b/d): 7.038,1

Petrol ürünleri ihracatı (1.000 b/d): 1.300,3

⁷¹³ Yıllık İstatistik Bülteni 2019, veriler 2018 yılı sonunu kapsamaktadır. Son güncelleme Eylül 2019
Kaynak: **Organization of the Petroleum Exporting Countries**, "Saudi Arabia facts and figures",
Eylül 2019, (Çevrim içi)

https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/169.htm, 20 Kasım 2020.

Doğal gaz ihracatı (milyon m m.) -

*** Tarafsız Bölgeden üretim payı dâhil**

b/d (günlük varil)

cu. m. (metreküp)

b/cd (günlük varil)

Kaynak: Annual Statistical Bulletin, 2020

EK 3:**Tablo 18. Rantiyer Devlet Teorisinin Gelişim Aşamaları⁷¹⁴**

Aşama	Rantiyer Devlet Modeli	Dönemin Özellikleri	Konuyla İlgilenen Araştırmacılar	Zaman Dilimi	Ülke
Birinci Aşama	Klasik Rantiyer Devlet Teorisi	-Devletin elde ettiği gelirlerin büyük bir çoğunluğu tek bir kaynağa bağlıdır. -Devlet vergi toplamaz onun yerine topluma çeşitli kaynaklar vererek ‘dağıtıcı’ konumundadır. -Devlet, rant gelirlerini kullanma noktasında toplumdan bağımsız hareket eder. -Devlet ekonomik ya da kalkınma planı yapmaz. -Devlette yolsuzluk ve israf yüksek seviyededir. -Elit tabakanın politik ilişkileri neopatrimonyal ilişkiler ışığında düzenlenmekte, patrimonyal ilişkiler de rantiyer sistemden beslenerek büyümektedir.	Mahdavy, 1970. Beblawi, 1990. Luciani, 1990.	1960-1970	İran
				1950-1980	Körfez Arap Ülkeleri
				1960-1980	Irak
				1960-1990	Cezayir gibi diğer Sanayi Ülkeleri
				1960-1990	Mısır
				1970-1980	Ürdün
Aşama	Rantiyer Devlet Modeli	Dönemin Özellikleri	Konuyla İlgilenen Araştırmacılar	Zaman Dilimi	Ülke

⁷¹⁴ Gray, A.g.e., s. 24.

İkinci Aşama	Uzmanlaşmış Rantiyer Devlet Teorisi	-Klasik rantiyer devlet teorisinin daha gelişmiş hâli -Devlet yine ‘dağıtıcı’ rolündedir fakat bazı noktalarda vergi uygulaması görülmektedir. -Devlet rant gelirleri üzerinde toplumdan görece bağımsız hareket eder. -Devletin bir ekonomi politikası mevcuttur. -Devlet makro ve mikro ekonomik ilişkilerde rol almaktadır.	Crystal, 1990. Chaudhry, 1997 Hertog, 2010 Davidson, 2008;2009	1980-1990-2000’ler 1980	Körfez Arap Ülkeleri Suudi Arabistan ve Yemen
	Koşullu Rantiyer Devlet Teorisi	-Klasik rantiyer devlet teorisinin yeni bakış açılarına açık olması gerektiğini savunan hâli -Devlet, iş dünyası, kamu mali yönetimi, ekonomi, uluslararası ilişkiler ve benzer alanlarda diğer teorilere açık olmalıdır. -Politika yapımında devlet toplum bağı diğerlerine göre daha fazladır.	Herb, 1999. Al-Rasheed, 2010. Jones, 2010. Foley, 2010. Schwarz, 2008.	1970-2000’ler	Ürdün ve Fas gibi monarşiler
Aşama	Rantiyer Devlet Modeli	Dönemin Özellikleri	Konuyla İlgilenen Araştırmacılar	Zaman Dilimi	Ülke

Üçüncü Aşama	Geç Dönem Rantiyer Devlet Teorisi	-Devlet, kalkınma ve reform hususunda toplumsal baskı ile küreselleşme ve ‘kaynak dağılımı’ noktasında daha sorumlu, küresel ilişkilere sahip ve stratejik hareket eden bir yapıya dönüşmüştür. -Devlet-toplum ilişkileri daha gelişmiş bir biçimde devam etmektedir.	Moore, 2004. Hertok, 2010. Davidson, 2008;2009. Hvidt, 2009;2011.	1990’dan günümüze kadar	Körfez Arap Ülkeleri; Bahreyn, BAE, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, Umman

ÖZ GEÇMİŞ

Sibel BÜLBÜL PEHLİVAN

1. Eğitim Bilgileri

2015-2021	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler - Doktora - İstanbul Üniversitesi, İstanbul
2019-Devam ediyor	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler - Lisans - İstanbul Üniversitesi - AUZEF, İstanbul
2013-2015	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler - Yüksek Lisans - İstanbul Üniversitesi, İstanbul
2006-2010	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği - Lisans - Marmara Üniversitesi, İstanbul

2. Yazılan Tezler

Yüksek Lisans; Suudi Arabistan’ın Mısır Politikasında Selefililiğin Rolü

Doktora; Suudi Arabistan’ın Güvenlik Politikaları 2000-2020

3. Kitap Bölümü

Kurt, Veysel, **Ortadoğu’da Ulusal Güvenlik Stratejileri**, “Suudi Arabistan’ın Ulusal Güvenlik Politikaları”, İstanbul, SETA, 2018, ss. 103-137.

4. Yabancı Diller

İngilizce	İyi
Arapça	Orta